ANALELE
ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMULŬ IV.

1881—1882.

SECȚIUNEA II.

DISCURSURĬ, MEMORIĬ ȘI NOTIȚE.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMANE (LABORATORII ROMÂNĬ)
26. STRADA ACADEMIEI. 26
1884.

CUPRINSULŬ

Pagina

PUIU

Trăia o dată în lumea cea mare o femeă de o mare frumuseță. Dina pământuluĭ, cum se numĭa ea, avea mulțĭ fecĭorĭ și multe fete, tarĭ și puternicĭ, și se gândĭa cum ĭ-ar puté face maĭ fericițĭ. Le dărui fiă-căruĭa o grădină deosebită, fiă-căruĭa unŭ graĭŭ deosebitŭ. Fecĭoriĭ și fetele cele marĭ căpĕtară grădinele cele maĭ mănóse și maĭ călduróse, umbrite de palmĭ, în carĭ lucĭa totŭ-deauna sórele. Însă fecĭoriĭ și fetele se înmulțiră și după cum totŭ se înmulțĭaŭ, părțile lorŭ se împingeaŭ totŭ maĭ departe spre apusŭ și spre médă-nópte, unde sórele nu maĭ lucĭa cu atâta căldură și unde trebuĭa maĭ multă hărniciă și muncă. Atuncĭ uniĭ căpĕtară grădinĭ în munțĭ, alțiĭ în insulele măriĭ. Dar' nicĭ unulŭ nu era pe deplinŭ mulțămitŭ de grădina, ce-ĭ venia în parte, și, fiindŭ-că mama maĭ dedese fiă-căruĭa și unŭ altŭ graĭŭ, frațiĭ nu se puteaŭ de felŭ înțelege uniĭ cu alțiĭ. Astŭ-fel se iscară certe și lupte, și adesea sînulŭ mameĭ era stropitŭ de sângele copiilorŭ eĭ.

Maĭ în urmă de totŭ se născu dineĭ o fetiță fórte drăgălașă, cu ochĭ marĭ și negri, umbrițĭ de gene lungĭ, cu sprâncene și cu valurĭ de pĕrŭ ca péna corbuluĭ, cu dințĭ de mărgăritarŭ în dosulŭ buzelorŭ celorŭ maĭ gingașe, cu unŭ trupŭ subțire de-lŭ treceaĭ printr'unŭ inelŭ și cu picĭorușe micĭ, pe carĭ juca ca și cum ar sbura, de abĭa atingea cu dênsele pămêntulŭ.

Mama dorĭa să pregătéscă o sórtă dulce acesteĭ fetițe, celuĭ maĭ tinĕrŭ dintre copiiĭ eĭ. Ĭ dărui o grădiniță mică între grădinele cele

întinse ale fraţilorŭ eĭ celorŭ puternicĭ, ca să-ĭ fiă apĕrătorĭ. Grădiniţa era frumósă de totŭ, între munţĭ, între fluviĭ şi între mare, încăldită de sóre, adăpată de plóe, rĕcorită de omĕtŭ, cu rîurĭ spumegătóre, cu câmpiĭ verdĭ şi cu viĭ înveselitóre. Mama i maĭ dărui o limbă dulce, cântătóre ca musica. Când Puĭu, fetiţa cea drăgălaşă, venĭa dănţuindŭ şi cântândŭ, cu o cunună de florĭ roşiĭ în pĕrulŭ celŭ creţŭ : cerĭulŭ şi pămêntulŭ, sórele şi câmpiele se bucurаŭ şi se veselĭaŭ, tóte cresceaŭ şi înflorĭaŭ dinaintea tinereĭ regine, ale căreĭa mănuşiţe nu prea aveaŭ nevoĭă să se ostenéscă.

Fraţiĭ ceĭ marĭ însă se uĭtaŭ plinĭ de invidiă la Puĭu, fetiţa cea frumósă, care era draga mameĭ. În adevĕrŭ mama se gândĭa totŭ la Puĭu, cum i va aşterne maĭ bine, fără a-şĭ da séma, că între copiĭ nu domnĭa pacea şi că fraţiĭ Puĭuluĭ, fetiţeĭ celeĭ gingaşe, nu puteaŭ să-ĭ fiă apĕrătorĭ bunĭ şi drepţĭ. Eĭ eraŭ totŭ-de-una plinĭ de sburdăciune şi sĕlbaticĭ. De abĭa-şĭ muncĭa sora lorŭ grădiniţa şi ĭată, că fraţiĭ ceĭ tarĭ venĭaŭ şi-ĭ răpiaŭ florile şi pómele. Când aveaŭ între dênşiĭ o cértă, grădina Puĭuluĭ, care era în préjma lorŭ, căcĭ eĭ şedeaŭ în jurulŭ eĭ, devenia loculŭ gâlceveĭ : o călcaŭ cu piciórele şi o pustiaŭ înfricoşatŭ. Puĭu se încerca să-şĭ apere grădina : însă fraţiĭ eraŭ totŭ-de-una maĭ tarĭ. Maĭ veniaŭ şi ceĭ-al-alţĭ fraţĭ, fără a fi chiămaţĭ, ca de ajutoriŭ, şi mestecându-se în cértă, prelungĭaŭ lupta. Maĭ răpĭaŭ şi o bucată din grădina suroriĭ lorŭ,—căcĭ, diceaŭ eĭ, Puĭu era prea slabă pentru a-şĭ munci totŭ loculŭ.

În fine unulŭ dintre fraţĭ trânti pe Puĭu josŭ, i puse lanţurĭ grele de mânĭ, şi-ĭ ordonă a-ĭ da totŭ ce avea maĭ bunŭ şi maĭ frumosŭ în grădină. Astŭ-felŭ Puĭu, fetiţa cea frumósă, ajunse a merge în lanţurĭ. Ea cânta atâtŭ de duĭosŭ, că pe mamă o durea inima. Ea nu maĭ muncĭa grădina eĭ cu hărniciă şi cu veseliă, — ĭar' fratele celŭ maĭ mare o certa şi o bătea, par' că ĭ-ar fi fostŭ róbă. — Când ceĭ-al-alţĭ fraţĭ venĭaŭ de se luptaŭ în grădina eĭ, Puĭu se uĭta cu nepăsare şi nicĭ unulŭ nu se gândĭa la dênsa. Dacă-ĭ promiteaŭ să o scape, nu-şĭ maĭ băteaŭ capulŭ şi o lăsaŭ în lanţurĭ ca maĭ înainte.

Într'o di Puĭu era culcată pintre florĭ şi dormĭa. Braţele le pusese sub capŭ, în câtŭ elŭ se rădima pe lanţurĭ. Genele eĭ cele marĭ e-

raŭ pline de lacrimĭ și pintre buze se furișa din timpŭ în timpŭ unŭ suspinŭ, care fugĭa cu mirosulŭ florilorŭ în depărtărĭ nemĕsurate. De odată vocea ḑineĭ resună din adâncime : de ântâĭŭ încetŭ, ca o suflare de vêntŭ, pe urmă totŭ maĭ tare, ca vuetulŭ tunetuluĭ, de se cutremuraŭ tóte și de se trezi copilița.

«Puĭule!» i ḑise mama, «nu despera! Auḑĭ cuvintele mele și-mĭ «dă ascultare. Nóptea, când tóte-sŭ liniscite să te scolĭ și încetŭ cu «încetulŭ să roḑĭ lanțurile tale cu pila. Însă nime să nu te védă, «nime să nu te audă, până ce-țĭ voĭ da unŭ semnŭ, ca să le as-«vêrlĭ de la tine!»

Multe nopțĭ petrecu Puĭu pilindŭ lanțurile eĭ. Munca acésta însă o întărĭa și o ĭuțĭa, căcĭ lanțurile eraŭ bine făcute, tare călite, trebuĭa multă putere pentru a le pili și lucrulŭ nu se putea face de câtŭ cu încetulŭ și cu iscusință, ca nime să nu bage sémă. O dată fratele auḑi cum Puĭu pilĭa, și-ĭ puse lanțurĭ încă maĭ marĭ și maĭ grele decât înainte.

În fine munca era terminată și Puĭu sta pe culmea unuĭ délŭ și aștepta. Însă vocea mameĭ nu resuna încă. Puĭu era nerăbdătóre, da din picĭorușe și-șĭ mușca coḑile cele lucitóre, cu dințiĭ eĭ de mărgăritarŭ. Ea-șĭ aducea aminte, ce era libertatea și tremura de dorulŭ eĭ.

Atuncĭ începu o certă nóuă. Unulŭ din frațĭ se asvêrli prin grădina Puĭuluĭ asupra celuĭa-l-altŭ frate, asupra aceluĭa, care o muncise atâtŭ de multŭ. Acesta aștepta cu picĭorulŭ sănătosŭ și decisŭ. Se începu o luptă cumplită între amêndoĭ frațiĭ și acelŭ, care atacase, era câtŭ pe ce să o pățéscă.

Puĭu sta și se uita. Ea-șĭ ridică brațele de zângăniră puținŭ lanțurile. Atuncĭ se auḑi ca unŭ tunetŭ din adâncime : — «Acum ți-a sositŭ timpulŭ!» Și cu unŭ strigătŭ de bucuriă fata șĭ scutură brațele și le făcu libere. Lanțurile picară la pămêntŭ și cu o putere neașteptată ea ridică o stâncă și o asvêrli peste fratele, care o făcuse nenorocită, de-ĭ sfărîmă piciórele.

Atuncĭ se vĕḑu Puĭu stândŭ la lumina sóreluĭ, în tótă frumusețа eĭ. Ea se uĭta la lanțurile, carĭ zăceaŭ josŭ, se uita peste ele la fra-

tele care-și luase pedépsa, și îndrepta ochiĭ cu duĭoșiă spre grădină, pe care pentru ântâĭa-șĭ dată o putea numi a sa, — și surise.

În măruntaele pămêntuluĭ clocotĭa de bucuriă la privirea copileĭ celeĭ frumóse și unŭ vêntŭ desmerdătorĭŭ aburĭa despre mare, jucândŭ cu pĕrulŭ feteĭ și cântândŭ prin frémĕtulŭ păduriĭ o doĭnă victoriósă.

Frațiĭ însă eraŭ surprinșĭ și uĭmițĭ. Eĭ nu puteaŭ crede, că Puĭu, fata cea mică și prigonită, asvêrlise stânca cea mare. Ceĭ maĭ mulțĭ eraŭ chiar fórte nemulțămițĭ și începură a o amenința și a o certa. «Tu! tu aĭ sdrobitŭ pe fratele meŭ celŭ ĭubitŭ».—«Tu! tu ne-aĭ stricatŭ priveliscea la lupta cea mare».—«De ce te aĭ mestecatŭ unde nu aveaĭ nevoĭă?»—«Nu puteaĭ sta de o parte și privi ca maĭ 'nainte?» Puĭu tăcea și-șĭ simțĭa numaĭ brațele, carĭ atâtŭ de multŭ timpŭ fusese sdrobite de lanțurĭ. Frațiĭ însă nu se puteaŭ linisci, că Puĭu se trezise. Fratele celŭ victoriosŭ i luă o parte din grădină, ḑicêndu-ĭ: — «Tu totŭ nu aĭ muncit'o». Celŭ învinsŭ, i dărui o altă bucată spuindu-ĭ: «Nu am putută face nimicŭ cu ea, cércă și tu». Toțĭ ceĭ a-l-alțĭ frațĭ începură să se mestece în grădina eĭ, să mustre una și alta și să céră dela dênsa, ca să facă de altŭ-felŭ. Puĭu rĕspundea supĕrată: «Ce vĕ mestecațĭ voĭ în grădina mea?» Însă frațiĭ o luară de amêndouĕ brațele, o duseră din brasdă în brasdă, din cărare în cărare și o siliră să cultive grădina cum le plăcea lorŭ și nu altŭ-felŭ. Beata fată-șĭ încrețĭa fruntea, lacrimĭ de mâniă i împleaŭ ochiĭ, dar' tóte eraŭ în zadarŭ. Frațiĭ ceĭ maĭ tarĭ vroĭaŭ să frângă mândria eĭ, o țineaŭ cu mână de ferŭ și amenințaŭ cu zângănitulŭ lanțurilorŭ.

În fine se termină și munca cea grea. Puĭulŭ se liberă și fugi în munțĭ, unde nimenĭ nu o putea vedé. Acolo ea se asvêrli plângêndŭ cu fața la pămêntŭ. «O mamă! mamă!» striga ea, «m'aĭ uitatŭ de «totŭ! Mi-aĭ dat o inimă căldurósă, cugetărĭ sburătóre și o grădină «frumósă, — însă unŭ corpŭ slabŭ! Durerea și înjosirea sunt sórta «mea! Dacă vroĭaĭ să morŭ, de ce m'aĭ născutŭ?» Atuncĭ din noŭ tună în fundulŭ pămêntuluĭ și mama respunse cu voce tare și seriósă: — «Nu te-am ocrotit până aci? Nu în zadarŭ te-am făcutŭ

«atâtŭ de bogată, nu în zadarŭ ți-am datŭ atâta frumusețĕ, o limbă «atâtŭ de dulce și cugetărĭ atâtŭ de înfocate. Să trăescĭ, să înflo-«rescĭ, plină de putere și de demnitate, ca să înveselescĭ tótă lumea «cu mulțimea fruptelorŭ tale.»

Atuncĭ Puĭu se ridică în picióre, sĕ uită în depărtare și în ochiĭ feteĭ se oglindĭa visulŭ unuĭ mare viitoriŭ.

Carmen Sylva.

BIOGRAFIA

PREA SÂNŢITULUI DIONISIE ROMANO, EPISCOPULŬ DE BUZEU

Spre a puté maĭ bine cunósce şi aprecia pe rĕposatulŭ episcopŭ Dionisie, trebue să aruncămŭ maĭ întâiŭ o privire generală asupra stăreĭ intelectuale a cleruluĭ românŭ, dela începutulŭ véculuĭ presentŭ şi până în ḑilele nóstre.

Biserica română din Moldova şi din Muntenia, în jumătatea întâia a véculuĭ presentŭ, a avutŭ în fruntea sa maĭ multe persóne distinse prin învĕţătura şi capacitatea lorŭ, prin cuvioşia şi zelulŭ lorŭ pentru cultură şi pentru rĕspândirea eĭ în clerŭ şi în poporŭ. Astfelŭ aŭ fostŭ :

A) In Moldova

1. Mitropolitulŭ Veniaminŭ Costachi, care a îmbogăţitŭ literatura bisericéscă cu o mulţime de cărţĭ, traduse de elŭ şi de alţiĭ, din limba grécă, parte tipărite, parte păstrate până astă-ḑĭ în manuscrise, depuse în biblioteca Seminaruluĭ dela Socola şi a Seminaruluĭ de Huşĭ. Elŭ a împodobitŭ cultulŭ divinŭ ; cu esemplulŭ şi cu autoritatea sa a mânţinutŭ disciplina în clerŭ ; a înfiinţatŭ celŭ d'întâiŭ Seminariŭ Românŭ pentru educaţiunea cleruluĭ, în anulŭ 1804, în monastirea Socola, de lângă Iaşĭ, din care aŭ eşitŭ mulţĭ preoţĭ maĭ bunĭ şi profesorĭ ; a sprijinitŭ şi emulatŭ cultura şi scóla naţională.

2 Protopopulŭ Leon Asaki, tatălŭ renumituluĭ eruditŭ George Asaki. Dela dênsulŭ ne-a rĕmasŭ o carte, tradusă de elŭ din limba

francesă, tipărită în tipografia Mitropoliei, în anulŭ 1831 și intitulată «Bordeiulŭ indienescŭ», care coprinde o importantă descriere a Indiei.

3. Arhimandritulŭ Isaia Giușcă, numitŭ altmintrelea Socolénulŭ, după m-rea Socola, unde a fostŭ egumenŭ; bărbatŭ inteligentŭ, cu o bună dosă de cunoscinți, elevŭ alŭ Seminarului Socola, de unŭ caracterŭ solidŭ și gravŭ, sfetnicŭ de aprópe alŭ Mitropolitului Veniaminŭ, duhovnicŭ stimatŭ alŭ Domnului Michaelŭ Sturza. Ajungêndŭ egumenŭ alŭ m-rei Socola, unde era Seminarulŭ, a îngrijitŭ de acestŭ institutŭ cu mare devotamentŭ în privința îndestulărei trebuințelorŭ materiale ale acestui institutŭ și a disciplinei interne. Predicele ținute de dênsulŭ la diferite ocasiuni, s'aŭ perdutŭ cu mórtea lui, întêmplată la anulŭ 1841.

4. Arhimandritulŭ Sofronie, ierochirixulŭ saŭ predicatorulŭ Mitropoliei, bărbatŭ învĕțatŭ în scóla grécă dela insula Chio, predicatorŭ talentosŭ, egumenŭ la m-rea Cetățuea, de lângă Iași și apoi la Socola, după mórtea arhimandritului Isaia. Elŭ ne-a lăsatŭ o mulțime de predici, parte compuse și rostite de dênsulŭ la diferite ocasiuni, parte traduse din cei mai renumiți predicatori greci, francesi și italieni, care însă staŭ până astă-dĭ uitate în arhivele Mitropoliei Moldovei și m-rei Neamțului. Amŭ avutŭ ocasiune a le vedea o dată, ele eraŭ aranjate și despărțite în mai multe volume, de însuși autorulŭ și cu o mică schiță de biografia sa făcută de elŭ însuși.

5. Dascălulŭ din m-rea Neamțului Gerontie și Grigorie, carele acestŭ din urmă s'a înălțatŭ apoi la Mitropolia Ungro-Vlachiei. Acesti prieteni, despărțiți numai prin mórtea unuia dintr'înșii (Gerontie 1), în liniscea monastirei a tradusŭ mai multe cărți bisericesci din limba elenă, care mai pe urmă s'aŭ și tipăritŭ în tipografia Mitropoliei din Bucuresci, sub mitropolitulŭ Grigorie.

(1) Gerontie și cu Grigorie, pe la 1820, aŭ plecatŭ din monastirea Neamțului, ca să se ducă la Sântulŭ Munte. Dar' pe cale, în Bulgaria, Gerontie a muritŭ Grigorie atunci s'a reîntur-natŭ în țéră și s'a stabilitŭ în monastirea Căldărușanii, fiindŭ în trépta de diaconŭ. După revoluția grecéscă scaunulŭ Mitropoliei rĕmânêndŭ vacantŭ prin retragerea lui Dionisie Lupulŭ, Grigorie fu luatŭ din monastire și ridicatŭ la Mitropolie.

După retragerea mitropolitului Veniaminŭ din scaunŭ (1841), opera culturei clerului o a continuatŭ în Moldova cu bunŭ succesŭ;

6. Archimandritulŭ German Vida, de origine transilvană, dascălŭ de limbele elenă și latină, directorŭ alŭ tipografiei Mitropoliei din Iașĭ, unde a edatŭ maĭ multe cărțĭ. Păstrătorulŭ chronicei Românilorŭ, compusă de Șincaĭ, carea, cumpĕrată dela dênsulŭ de Domnitoriulŭ Grigorie Ghica, fu tipărită în Iașĭ, în anulŭ 1853. German în urmă a fostŭ profesorŭ de limbele latină și elenă în Seminariulŭ dela Socola, unde a și muritŭ, pe la anulŭ 1852, lăsândŭ prin testamentulŭ sĕŭ Seminariuluĭ, între alte legaturĭ, și unŭ fondŭ bănescŭ perpetuŭ, pentru tipărireă cărților de învĕțămêntŭ Seminarialŭ.

7. Archimandritulŭ — în urmă archiereulŭ Filaretŭ Scribanŭ. După ce săvârșise cursurile Academieĭ Michaelene din Iașĭ și ajunsese acolo profesorŭ, mitropolitulŭ Veniaminŭ (1838) l'a trimisŭ cu cheltueala sa, spre a urma cursurile teologice în Academia teologică din Chievŭ, în Rusia. După înturnarea sa de acòlo, în anulŭ 1842, fu numitŭ Rectorŭ alŭ Seminariuluĭ din Socola, pe carele l'a administratŭ în curgere de 20 anĭ. Elŭ a datŭ unŭ avêntŭ noŭ cultureĭ preoțescĭ în Moldova. Protegiatŭ de o persónă însemnată, românŭ din Basarabia, generalulŭ Alexandru Sturza, vĕrŭ primarŭ alŭ Domnitoruluĭ Michailŭ Sturza, bărbatŭ renumitŭ, maĭ alesŭ în orientulŭ ortodoxŭ, pentru învĕțătura, pietatea și devotamentulŭ luĭ pentru biserica ortodoxă, precum și prin o mulțime de scrierĭ în diferite limbĭ, de coprindere maĭ multŭ teologică, Filaretŭ nu o dată a fostŭ ajutatŭ de acestŭ bărbatŭ, în silințele sale pentru cultura cleruluĭ și prosperarea Seminariuluĭ, prin întrevenirea sa la vĕrulŭ sĕŭ Domnitorulŭ Sturza. Acestŭ Domnitorŭ, sub influința vĕruluĭ sĕŭ din Basarabia, a primitŭ însușĭ epitropia Seminariuluĭ și s'a luatŭ și pe acela ca colegŭ. Cu acéstă protecțiune, Filaretŭ a organisatŭ bine Seminariulŭ, ĭ-a sporitŭ clasele la 7, ĭ-a îmbogățitŭ programulŭ cu sciințele filosofice și teologice, a sporitŭ averea m-reĭ Socola, din care se întreținea Seminariulŭ, prin o bună și consciințiósă administrațiune, a trimisŭ maĭ mulțĭ tinerĭ seminariștĭ să-șĭ deplinéscă cunoscințele prin scólele dela Atena, Chalki (lângă Constantinopolŭ)

și în Rusia, carii la rêndulŭ lorŭ, întorcêndu-se, aŭ fostŭ numiți profesori pe la Seminarii. A înființatŭ scólele numite «Catichetice» pe la tóte reședințele ținutale, spre pregătirea elevilorŭ pentru Seminarii.

Sub Grigorie Ghica a stăruitŭ a se face o lege nóuă pentru instrucțiunea clerului, prin care s'aŭ înființatŭ Seminarii și pe la cele-l-alte eparchii și s'a opritŭ pentru totŭ-d'auna a se chirotoni în treptele bisericescĭ alte persóne, afară de cei ce vorŭ fi săvârșitŭ cursurile Seminariale. A tradusŭ, prelucratŭ și publicatŭ în românesce mai multe manuale de învĕțămêntulŭ teologiei. A lăsatŭ unŭ mare numĕrŭ de predicĭ, compuse și rostite de dênsulŭ la diferite ocasiuni, precum și unŭ bogatŭ materialŭ pentru istoria bisericei Române, care, tóte, împreună cu o bună colecțiune de cărți în diferite limbi, s'aŭ depusŭ după mórtea lui în biblioteca Seminariului Socolei (1). Ostenelele lui Filaretŭ pentru cultura și desvoltarea clerului, aŭ deșteptatŭ multŭ consciința datoriilorŭ morale în mulți dintre membrii clerului. De aceea clerulŭ Moldovei a fostŭ multŭ mai reservatŭ în agitațiunile politice și sociale, ce frămîntaŭ pe atuncĭ ţéra, de și la trebuință n'a lipsitŭ a da dovedi de simțulŭ sĕŭ patrioticŭ și național (2).

8. După retragerea lui Filaretŭ, dela conducerea Seminariului, pe la 1862, i-a urmatŭ archimandritulŭ — și în urmă archiereulŭ Neofitŭ Scribanŭ, — unŭ bărbatŭ cu destulă vigóre și rîvnă pentru cultură. Elŭ de asemenea făcuse cursurile de învĕțătură la Academia

(1) Academia arŭ face unŭ bunŭ serviciŭ istoriei literaturei și culturei române, dacă arŭ găsi cu cale, a aduna și păstra la sine atâtŭ predicele lui Sofronie, de care amŭ vorbitŭ mai susŭ, sub No. 4, câtŭ și predicele lui Filaretŭ Scribanŭ și materialulŭ istoricŭ adunatŭ de dênsulŭ, căci altmintrelea ele se potŭ perde.

(2) Protecțiunea lui Alexandru Sturza, care s'a continuatŭ până la mórtea lui (1854), pecâtŭ a fostŭ bine-făcĕtóre pentru Seminariŭ, pe atâta a fostŭ fatală personalŭ pentru Filaretŭ. Rivalii lui, cari nu aveaŭ meritele lui sciințifice, vedeaŭ în elŭ o pedică la aspirațiunile lorŭ, și n'aŭ întârdiatŭ a-lŭ taxa de «rusŭ» și «unéltă a politicei rusescĭ» și a-lŭ urmări, amărîndu-i viața și iritândŭ asupra lui opiniunea publică prin jurnale și foi volante, până ce elŭ în fine a fostŭ nevoitŭ a se retrage din Seminariŭ. Dar' viața lui după aceea a fostŭ și mai bântuită. Elŭ s'a aruncatŭ în politica militantă a țĕrei, care i-a amărîtŭ viața și mai tare, și l'a făcutŭ a-și perde totŭ prestigiulŭ sĕŭ din trecutŭ, până ce, sub gréua povară a desilusionărei și a suferințelorŭ morale, a muritŭ, în primăvéra anului 1873.

Michailénă din Iașĭ, unde învĕța fiindŭ deja în vĕrstă matură și preotŭ la monastirea St-lorŭ Treĭ-Ierarchĭ din Iașĭ; apoĭ a continuatŭ în colegiulŭ din Bucurescĭ, sub Murgulŭ, cu care se dusese acolo dela Iașĭ. Intorcêndu-se în Moldova, elŭ fu numitŭ profesorŭ la scóla primară din Fălticenĭ, apoĭ profesorŭ de limba elenă, la scóla din m-rea Neamțuluĭ, înființată acolo de starețulŭ Neonilŭ, pentru câțĭ-va călugărĭ, carĭ doriaŭ să învețe acea limbă. După încetarea aceleĭ scóle, fu permutatŭ la Seminariulŭ din Socola, ca profesorŭ de limba elenă și de istoria universală. Apoĭ fu numitŭ Rectorŭ alŭ Seminariuluĭ. De acolo fu permutatŭ de Domnitorulŭ Cuza, la Argeșŭ, ca locoteninte alŭ Episcopieĭ, rĕmasă vacantă, după mórtea episcopuluĭ Climentŭ, și peste puținŭ decretatŭ episcopŭ definitivŭ; elŭ însă a demisionatŭ din episcopatŭ, Măria Sa Domnitorulŭ Carolŭ I-iŭ iarășĭ, l'a numitŭ locoteninte la acea episcopiă, care iarășĭ rĕmăsese vacantă, și a rĕmasŭ acolo până la începutulŭ anuluĭ 1873, când s'aŭ alesŭ episcopĭ la tóte episcopiile vacante.

Fructele ostenelelorŭ luĭ literare suntŭ maĭ multe cărțĭ scolare precum: gramatica limbeĭ elene, istoria Universală, predice la diferite ocasiunĭ, pe care elŭ le-aŭ și tipăritŭ, și alte cărțĭ, traduse de elŭ din franțuzesce și grecesce; are și câte-va încercărĭ de poesiă (1).

B) In Muntenia

Biserica Română, încă a avutŭ, în acestŭ periodŭ, în fruntea sa maĭ multe persóne culte, înțelepte, pióse și rîvnitóre de slava bisericeĭ și cultura cleruluĭ, și carĭ aŭ lăsatŭ posteritățeĭ frumóse modele de virtuțĭ chreștinescĭ și de fapte laudabile. Ast-felŭ aŭ fostŭ:

1. Mitropolitulŭ Grigorie, pe care biserica Română cu dreptŭ l'arŭ putea numi «Celŭ sântŭ». Ridicatŭ la trépta de mitropolitŭ din retragerea sa dela monastirea Căldărușanĭĭ, Grigorie a îmbogățitŭ lite-

(1) Neofitŭ, în aniĭ din urmă, cu maĭ multă energiă decâtŭ fratele sĕŭ s'a aruncatŭ în politica militantă a țĕreĭ și prin demersurile séle une-orĭ chiar violinte, ș'a atrasŭ desaprobarea maĭ generală și apoĭ a căḑutŭ și elŭ în desilusiune amară. ca și fratele sĕŭ Neofitŭ retrasŭ la loculŭ sĕŭ natalŭ, în târgușorulŭ Burdujeniĭ, în Moldova. vegetéză încă, ajunsŭ la adâncĭ bĕtrânețe și slăbiciune, în vĕrstă aprópe de 80 anĭ.

ratura bisericéscă cu o mulţime de cărţĭ de predică şi de coprindere teologică. Elŭ a ţinutŭ clerulŭ în disciplină prin viaţa sa plină de moralitate evangelică şi de ascetismŭ, abnegaţiune şi bine-facere celorŭ nevoiaşĭ.

2. Episcopulŭ de Argeşŭ Ilarionŭ, bărbatŭ învěţatŭ şi iscusitŭ predicatorŭ, patriotŭ bunŭ şi sfetnicŭ intimŭ alŭ luĭ Tudorŭ Vladimirescu, în mişcarea naţională din anulŭ 1821.

3. Archimandritulŭ Eufrosin Poteca, profesorŭ de filosofiă la liceulŭ Sântuluĭ Sava şi în urmă egumenŭ la monastirea Motru, unulŭ dintre luptătoriĭ pentru cultura naţională. Elŭ a lăsatŭ maĭ multe cărţĭ, traduse din grecesce, franţuzesce şi latinesce, de coprindere teologică, filosofică şi istorică, de asemenea predicĭ tipărite în Bucurescĭ, în anulŭ 1826; a lăsatŭ şi unŭ legatŭ testamentariŭ pentru ajutorulŭ tinerilorŭ românĭ doritorĭ de cultură.

4. Grigorie Poenariulŭ, egumenulŭ Sântuluĭ Ioan din Bucurescĭ. De la elŭ ne-a rĕmasŭ cea d'întâiă istoriă universală în limba română, în 4 tomurĭ, 4⁰, tradusă de dênsulŭ din grecesce, după Anastasie Staghiritulŭ, carele o tradusese din franţuzesce.

Cartea acésta s'a tipăritŭ în Bucurescĭ în aniĭ 1826—27.

5. Kesarie, episcopulŭ de Buzeŭ bărbatŭ înţeleptŭ, învĕţatŭ, neinteresatŭ şi plinŭ de abnegaţiune apostolică, fapte ale cărora urme suntŭ ne şterse până astă-dĭ în episcopia şi în eparchia Buzeuluĭ.

6. Teoclitŭ Raduliotulŭ, bărbatŭ instruitŭ. De la elŭ ne-a rĕmasŭ unŭ panigericŭ tipăritŭ, compusŭ de dênsulŭ la mórtea mitropolituluĭ Grigorie. Acestŭ panigericŭ alŭ luĭ Teoclitŭ, ca şi celŭ alŭ luĭ Ilarionŭ Argeşiulŭ, suntŭ nisce documinte viĭ despre virtuţile mareluĭ mitropolitŭ Grigorie şi facŭ onóre bisericeĭ române şi literatureĭ contimporane lorŭ.

7. Dascălulŭ de cântărĭ Macarie. Acesta şi mitropolitulŭ Grigorie suntŭ comunĭ amêndurorŭ ţĕrilorŭ române, carĭ cu activitatea lorŭ morală şi intelectuală le unise cu multŭ înainte de unirea lorŭ politică. Macarie a reformatŭ cântările biséricéĭ române şi a fostŭ celŭ întâiŭ dascălŭ alŭ cântuluĭ nostru bisericescŭ modernŭ, atâtŭ în Muntenia câtŭ şi în Moldova. Elŭ, în prefeţele cărţilorŭ sale de cântărĭ,

ne-a lăsatŭ şi nisce noţiunĭ istorice, fórte preţióse, pentru luptele cu străinii, ce a întâmpinatŭ, la începutŭ, desvoltarea nóstră naţională.

Toţĭ aceştĭ bărbaţĭ rarĭ s'aŭ stinsŭ, înainte de finele jumătăţeĭ întâia a véculuĭ presentŭ. Lipsa lorŭ s'a simţitŭ curêndŭ în clerulŭ din Muntenia. Disciplina bisericéscă s'a slăbitŭ, esemplele cele bune aŭ încetatŭ maĭ de totŭ. Lipsa de conducĕtorĭ inteligenţĭ, instruiţĭ şi rîvnitorĭ pentru desvoltarea intelectuală şi morală a împedecatŭ în clerŭ tótă mişcarea culturală şi literară; Seminariile, de şi esistaŭ, însă numaĭ câtŭ vegetaŭ, lipsite de profesorĭ luminaţĭ şi devotaţĭ sciinţeĭ, fără nicĭ o încurajare şi fără nicĭ unŭ interesŭ de prosperarea lorŭ, din partea celorŭ în dreptŭ; de aceea epitetulŭ de «seminaristŭ» ajunsese sinonimŭ cu «incultŭ, necioplitŭ».

In acéstă stagnaţiune morală, care a ţinutŭ câte-va decimĭ de anĭ, o singură escepţiune întâlnimŭ, unŭ singurŭ bărbatŭ ni se înfăţişéză în clerulŭ românŭ munteanŭ, ca represintante alŭ cultureĭ şi ca continuatorŭ alŭ predecesorilorŭ sĕĭ în cultură, maĭ alesŭ alŭ cleruluĭ. Acesta este :

8. Dionisie Romano, cu a căruĭ biografiă ne ocupămŭ acum. Elŭ, din tinereţele luĭ şi până la bĕtrâneţe, s'a învĕţatŭ pe sine şi pe alţiĭ, a cultivatŭ literile, a îndemnatŭ pe toţĭ, şi maĭ alesŭ pe clerŭ, să înveţe şi să se lumineze, ca sĕ pótă învĕţa şi a lumina şi pe alţiĭ, a dusŭ cu sine scóla pretutindenea pe unde a trăitŭ, a publicatŭ multe scrierĭ folositóre şi îndemnătóre la cultură intelectuală. A fostŭ profesorŭ şi directorŭ de şcóle, egumenŭ de monastirĭ, şi la urmă episcopŭ şi în tóte aceste posiţiunĭ sociale a fostŭ predicatorulŭ cultureĭ intelectuale şi amiculŭ şcóleĭ. De aceea biografia luĭ cu dreptulŭ a interesatŭ pe onorabila Academiă Română, şi eŭ cu plăcere amŭ primitŭ însărcinarea pusă mie de dênsa, de a compune acéstă biografiă.

Biografia acésta este interesantă, fiindŭ-că cuprinde unŭ bogatŭ materialŭ pentru istoria născêndeĭ nóstre culturĭ moderne şi este instructivă prin deosebitele fase, când triste, când vesele, prin care s'a strecuratŭ viaţa acestuĭ amicŭ alŭ cultureĭ. In ea totŭ-odata se stre-

vĕdŭ şi fasele, prin care a trecutŭ desvoltarea nóstră naţională, politică şi socială în véculŭ presentŭ.

Isvórele, de care m'amŭ servitŭ, suntŭ : cunoscinţele mele proprii despre rĕposatulŭ, cu carele amŭ fostŭ în relaţiunĭ amicale în curgere maĭ bine de 20 anĭ ; de asemenea relaţiunile altorŭ persóne, contimporane cu Dionisie, şi maĭ multŭ de câtŭ tóte — scrierile luĭ, care suntŭ de notorietate publică.

Episcopulŭ Dionisie, pronumitŭ Romano, a fostŭ românŭ, originariŭ din Transilvania. Elŭ s'a născutŭ pe la anulŭ 1806, în comuna Siliştea, aprópe de Sibiiŭ, din părinţĭ ortodoxĭ, de meseriă agricultorĭ. Copilulŭ lorŭ s'a numitŭ din St. Botezŭ, Dimitrie, şi a maĭ avutŭ încă o soră, numită Stanca. După mórtea tatăluĭ sĕŭ, mama sa Maria, rĕmâindŭ vĕduvă, a petrecutŭ în Silişte până la măritişulŭ fiiceĭ sale Stanca, apoĭ pe la anulŭ 1820, trecêndŭ în Moldova, s'a stabilitŭ la monastirea de maice — Agapia, unde s'a şi călugăritŭ, primindŭ numele de Mitrodora. Ea a trăitŭ acolo până la mórtea sa, carea s'a întêmplatŭ pe la anulŭ 1860.

Junele Dimitrie, în vĕrstă, ca de 15 anĭ, fu datŭ de mama-sa la monastirea Neamţuluĭ, spre învĕţătură şi călugărire. Dimitrie era unŭ june frumosŭ şi înzestratŭ de la natură cu frumóse calităţĭ intelectuale. Ilarie, stariţulŭ monastireĭ Némţuluĭ, unŭ bĕtrânŭ cuviosŭ şi înţeleptŭ, l'a primitŭ între noviciĭ monastireĭ, şi l'a datŭ sub ascultarea unuĭ duhovnicŭ bĕtrânŭ; tênĕrulŭ novice trebuia sĕ înveţe carte, rânduelele bisericescĭ şi cele călugărescĭ. Stariţulŭ Dominiţian, carele a urmatŭ după mórtea luĭ Ilarie, în anulŭ 1823, a tunsŭ pe Dimitrie în schima monachicéscă, numindu-lŭ Dionisie.

Insă tênĕrulŭ monachŭ Dionisie nu se putea linişti în zidurile cele strîmte ale monastireĭ Némţuluĭ şi cu monotonia riguróseĭ discipline călugărescĭ, care pe atuncĭ purta încă în tótă vigórea întipăririle stricteţeĭ ascetice, întroduse de stariţulŭ Paisie, marele reformatorŭ alŭ monachismuluĭ românŭ, şi carele murise la sfîrşitulŭ véculuĭ trecutŭ. Dionisie doria să se instruéscă şi să deschidă unŭ câmpŭ maĭ largŭ talentelorŭ şi activităţeĭ sale intelectuale. Monastirea Némţuluĭ, de şi avea atuncĭ câţĭ-va bărbaţĭ cu învĕţătură, carĭ se ocupaŭ în

liniscea monastiréscă cu traducerea, prescrierea și tipărirea cărțilorŭ în tipografia monastireĭ, eĭ totușĭ nu aveaŭ deprinderea de a învěța și pe alțiĭ ceea-ce sciaŭ eĭ; nicĭ usulŭ monastireĭ nu cerea maĭ multă carte, de câtŭ citirea și cântarea și rânduelile bisericescĭ.

După revoluțiunea grecéscă dela 21, după multe nenorocirĭ ce venise asupra Românieĭ nóstre din causa Grecilorŭ și a Turcilorŭ, a sositŭ epoca deșteptăreĭ Românilorŭ. In Bucurescĭ s'a redeschisŭ scóla română de la Sântulŭ Sava, cu profesorĭ românĭ; Simeonŭ Marcovicĭ, Moroiŭ, G. Popŭ, Ioan Eliade, Eufrosinŭ Poteca. Mitropolitulŭ Veniaminŭ s'a grăbitŭ a trimite câțĭ-va tinerĭ moldovenĭ, ca să învețe la scóla cea nouă de la Bucurescĭ, sciințele în limba română. Elevii aceștia aŭ fostŭ: douĭ seminariștĭ de la Socola: Andreĭ Teodorescu și Halunga; douĭ feciorĭ de boeriŭ: unŭ Miclescu și unŭ Florescu, éră alŭ cincilea unŭ anagnostŭ din Mitropoliă: Antonŭ fiulŭ unuĭ preotŭ din Iașĭ (1).

Junele monachŭ Dionisie, cum audi în monastire vestea despre scóla de la Bucurescĭ, și despre tineriĭ trimișĭ acolo de mitropolitulŭ Veniaminŭ, se aprinse de dorința de a se putea și elŭ duce acolo să învețe. Dar', neavêndŭ mijlóce, se otărî a se duce la mitropolitulŭ Veniaminŭ și a-lŭ ruga ca să-lŭ trimită și pe dênsulŭ la scóla de la Bucurescĭ. Lipsitŭ de protecțiune, încercarea luĭ n'a isbutitŭ. Elŭ

(1) Andreĭ Teodorescu, fiulŭ unuĭ preotŭ din satulŭ Todoreniĭ, ținutulŭ Botoșanĭ, frate cu iconomulŭ Constantinŭ, catichetulŭ Seminariuluĭ din Socola. Andreĭ, după ce s'a înturnatŭ de la Bucurescĭ, din causa rĕsboiuluĭ ruso-turcŭ de la 1828, care iarășĭ a paralisatŭ scóla, a fostŭ rânduitŭ directorŭ la cutia milelorŭ. După deschiderea Seminariuluĭ Socola, la 1834, Andreĭ a fostŭ acolo profesorŭ de geografiă și aritmetică, în curgere de mulțĭ anĭ. Elŭ era fórte bunŭ matematicŭ. Elŭ a lăsatŭ o mulțime de traducerĭ din limba francesă: romane, voiagiurĭ, opere matematice, geografice, istorice. Elŭ orĭ-ce carte francesă i plăcea, o și traducea, o prescria și apoĭ o lega singurŭ. Tóte aceste traducerĭ ale luĭ, după mórtea sa, eŭ le-amŭ cerutŭ de la soția luĭ și le-amŭ depusŭ în biblioteca Seminariuluĭ de Socola, unde credŭ că se află și astă-dĭ. Halunga a muritŭ nu târdiŭ, după întórcerea de la Bucurescĭ. — Miclescu a fostŭ numitŭ archidiaconŭ alŭ mitropolituluĭ Veniaminŭ; dar' curêndŭ s'a înecatŭ în Prutŭ, unde se afla la băĭ cu mitropolitulŭ, și s'a înmormêntatŭ în monastirea Socola. Antonŭ fu numitŭ profesorŭ la Botoșanĭ, în anulŭ 1834, când s'a deschisŭ acolo cea întâiă scólă primară, sub Michaiŭ Sturza. Apoĭ curêndŭ a fostŭ trimisŭ împreună cu alțĭ tinerĭ la Viena, spre a se perfecționa în sciințĭ, și la 1839 s'a re'nturnatŭ și este cunoscutŭ sub nume de Antonŭ Velini, doctorŭ în filosofiă. A fostŭ profesorŭ în Seminariulŭ din Socola și la institutulŭ pedagogicŭ din Iașĭ. A muritŭ de vre-o 4 anĭ.

nu se desnădăjdui ; făcu o altă încercare, spre a-şĭ găsi unŭ altŭ protectorŭ alŭ dorinţeĭ sale de învĕţătură. In acelaşĭ anŭ 1826, se alesese, dintre monachiĭ monastireĭ Némţuluĭ, episcopŭ la Huşĭ Sofronie Miclesculŭ, pe carele Dionisie lŭ cunoscea din monastire. Decĭ la dênsulŭ îşĭ aţinti nădejdea protecţiuneĭ, şi de aceea de la Iaşĭ se duse dreptŭ la Huşĭ. Din nenorocire şi acéstă încercare ĭ-a fostŭ zadarnică. Sofronie, abia strămutatŭ de la monastire la episcopiă, nu gândia a face ómenĭ procopsiţĭ la învĕţătură. Dionisie decĭ se întórse tristŭ iarăşĭ la monastirea Némţuluĭ şi se otărî a aştepta ocasiune particulară spre a se putea duce însuşĭ la Bucurescĭ, şi a-şĭ găsi acolo protectorĭ dorinţeĭ sale.

O asemenea ocasiune i se înfăţişă curêndŭ, chiar în acelaşĭ anŭ 1826. Stariţulŭ monastireĭ Cernica, de lângă Bucurescĭ, ceruse de la stariţulŭ monastireĭ Némţuluĭ să ĭ trimită unŭ călugărŭ meşterŭ de potcapice, ca să pótă deschide în Cernica o fabrică de aceste obiecte trebuitóre monachilorŭ. Stariţulŭ Domiţianŭ, însărcină cu acéstă misiune pe unŭ monachŭ anume Teodulŭ, care trebui să plece în dată la Cernica, în ţéra muntenéscă. Dionisie, profită de acéstă ocasiune, şi fără a spune nimĕnuĭ, se alipi pe lângă Teodulŭ, care -lŭ primi ca tovarăşŭ de călĕtoriă. Cu mijlóce puţine, şi maĭ multŭ pedestri, şi întru unŭ timpŭ când multe localităţĭ eraŭ bântuite de ciumă, călĕtoriĭ aŭ ajunsŭ în sfîrşitŭ la Bucurescĭ, şi de acolo la monastirea Cernica. Teodulŭ rĕmase acolo până la sfîrşitulŭ vieţeĭ, ocupându-se cu meseria potcapiceriei.

Dionisie se duse la Mitropolitulŭ, ca să-ĭ céră protecţiunea şi binecuvêntarea de a putea intra în scólă, ca să înveţe. Mitropolitulŭ Grigorie, vestitŭ pentru cuvioşia şi stricteţa în paza canónelorŭ monachicescĭ şi bisericescĭ, maĭ întâiŭ de tóte a cerutŭ de la Dionisie cartea canonică de la mitropolitulŭ Moldoveĭ, din a căruia eparchiă a eşitŭ, spre a se informa de trecutulŭ luĭ. Tocmaĭ o asemenea carte lipsia tînĕruluĭ monachŭ Dionisie, şi mitropolitulŭ ĭ-a poruncitŭ să se întórcă la urma sa, de unde a plecatŭ.

Dionisie, vĕḑêndu-se in o aşa critică posiţiune, se otărî a rĕmânea în Bucurescĭ şi a-şĭ găsi acolo alţĭ protectorĭ, carĭ pe de o parte

să-lŭ apere de asprimea mitropolituluĭ, éră pe de alta să-ĭ dea ocasiune de a putea învĕţa acolo ceva. Ast-felŭ de protectorĭ de-o-camdată elŭ găsi în boeriĭ Clincénulŭ şi Toplicénulŭ, cari -lŭ puseră la tipografia lorŭ, de la Cişmeaua luĭ Mavrogheni (1). Acolo fiindŭ în pace, avea ocasiune de a citi şi a-şĭ aduna cunoscinţĭ din cărţile ce tipăria, şi a începutŭ a frequenta şi scóla de la Sântulŭ Sava, când -lŭ erta timpulŭ şi ocupaţiunile sale tipografice. Ocupaţiunea luĭ Dionisie cu tipografia şi cu scóla a continuatŭ până la epoca ocupăreĭ Principatelorŭ de oştile rusescĭ, în anulŭ 1828, când scóla de la Sântulŭ Sava s'a prefăcutŭ în spitalŭ pentru soldaţiĭ ruşĭ, şi nu s'a maĭ deschisŭ până la anulŭ 1832.

Dionisie trăia în Bucurescĭ cu frică de mitropolitulŭ Grigorie; neavêndŭ bine-cuvêntarea mitropolituluĭ, toţĭ membriĭ inaltuluĭ clerŭ se sfiiaŭ a-lŭ lua sub protecţiunea lorŭ. Insă în timpulŭ ocupaţiuniĭ rusescĭ mitropolitulŭ Grigorie, atrăgêndu-şĭ urgia guvernuluĭ rusescŭ, prin simţimintele sale cele înalte crestinescĭ şi patriotice, pe care elŭ le opunea angărielorŭ celorŭ apăsătóre ţĕreĭ, fu exilatŭ în Basarabia, şi scaunulŭ Mitropolieĭ rĕmasŭ vacantŭ până la sfîrşitulŭ acesteĭ ocupaţiunĭ rusescĭ.

Acéstă împrejurare prinse bine luĭ Dionisie. Elŭ acumu-şĭ găsi unŭ protectorŭ seriosŭ şi puternicŭ, pe episcopulŭ de Argeşŭ, Ilarionŭ bărbatŭ distinsŭ şi prin învĕţătură şi prin patriotismŭ. Episcopulŭ Ilarionŭ era cititŭ şi studiosŭ, avea o bibliotecă bogată în diferite limbĭ. Elŭ luă la sine pe Dionisie şi-lŭ chirotoni diaconŭ. Dionisie, câtŭ a statŭ pe lângă Ilarionŭ, s'a ocupatŭ cu studiulŭ, a deprinsŭ bine limba francesă, în câtŭ-va şi limba grécă modernă, şi prin necontenită citire ş'a dobânditŭ o provisiune bunicică de cunoscinţĭ, ajutatŭ şi condusŭ de Ilarionŭ. De aceea elŭ în tótă viaţa sa a păstratŭ luĭ Ilarionŭ o profundă recunoscinţă, şi cu mare plăcere vorbia despre dênsulŭ, istorisindŭ adese-orĭ trăsurĭ din viaţa luĭ şi anecdote, în care se resfrângea spiritulŭ satiricŭ alŭ episcopuluĭ, cu care adese-orĭ elŭ combătea viţiele contimporanilorŭ. Vomŭ aminti d. e.

(1) Acéstă tipografiă în urmă a devenitŭ proprietate a luĭ Ioan Eliade Rădulescu.

câte-va din acele anecdote spirituóse ale luĭ Ilarionŭ, istorisite de Dionisie :

Spre a satira réua deprindere a boerilorŭ și boerinașilorŭ, carĭ socotiaŭ serviciele publice ca mijlocŭ de a se îmbogăți, prin luare de mită, episcopulŭ, adese-orĭ, când trecea pe lângă vornicia cea mare, striga la vizitiŭ să alunge caiĭ în góna cea mare, ca să pótă scăpa de prădătorĭ, carĭ se încuibase acolo, ca în codrulŭ Vlăsieĭ.

Altă dată, intrândŭ în obștésca Adunare, și desbracândŭ blana în antretŭ, ḑise feciorului : «Dinule! păzesce bine blana, că aicĭ suntŭ mulțĭ de ceĭ cu mâna lungă.»

Altă dată, episcopulŭ stândŭ în balconulŭ caselorŭ de la metoculŭ episcopieĭ, la biserica Antimŭ, aude trăgêndu-se clopotele la Curtea Vechiă și la Mitropoliă și adresându-se către feciorŭ, -lŭ întrébă : «Dinule! scĭĭ tu ce ḑice clopotulŭ celŭ mare dela Curtea domnéscă? —Ba nu sciŭ, prea sânțite, rĕspunse feciorulŭ.—Elŭ ḑice : baaanĭ! baaanĭ! baaanĭ! Dar' celŭ de la Mitropoliă? Întrebă din noŭ episcopulŭ.—Nu sciŭ, prea sânțite, rĕspunse Dinu.—«Și amŭ daaatŭ! Ș'oĭ maĭ daaa! Și amŭ daaatŭ! Ș'oĭ maĭ daaa! Dar' clopotulŭ de la biserica Antimŭ, metoculŭ meŭ?» iarăși întrebă episcopulŭ. Dinu rĕspunse cu : nu sciŭ. Episcopulŭ spune, că clopotulŭ luĭ fiindŭ micŭ, rĕspunde clopotuluĭ domnescŭ : «Nicĭ n'amŭ datŭ! nicĭ nu daŭ! Nicĭ n'amŭ datŭ! nicĭ nu daŭ!»

Ilarionŭ era și unŭ predicatorŭ emininte. Ca modelŭ în ramulŭ acesta, putemŭ cita cuvêntulŭ rostitŭ de elŭ la mórtea mitropolituluĭ Grigorie, întêmplată în anulŭ 1834. Ideile și simțimintele cele înalte creștinescĭ, stilulŭ celŭ gravŭ, limba cea curată bisericéscă română, inspirarea profetică, care prevede, că mórtea acestuĭ mare mitropolitŭ, împreună cu sufletulŭ luĭ celŭ virtuosŭ, răpesce de la mitropolia țĕreĭ și virtuțile archipăstorale : tóte aceste emininte calitățĭ facŭ acestŭ cuvêntŭ o capo-d'operă de predică bisericéscă.

Ilarionŭ a fostŭ unŭ modelŭ viŭ pentru formarea luĭ Dionisie, pe carele elŭ în tótă viața s'a silitŭ a-lŭ imita. Chiar și în greșelele sale, Dionisie credea, că se póte îndrepta, reportându-se la Ilarionŭ.

In anulŭ 1832, s'a deschisŭ din noŭ scóla de la Sântulŭ Sava,

însă nu în localulŭ eĭ celŭ vechiŭ, ci provisoriŭ, în hanulŭ Şerbanŭ-Vodă. Dionisie iarăşĭ a începutŭ a frequenta clasele. Curêndŭ Eforia scólelorŭ otărî de a înfiinţa prin tóte oraşele de reşedinţă câte o scólă primară, cu câte unŭ profesorŭ. dintre eleviĭ scóleĭ centrale a Sântuluĭ Sava. Intre aceştia fu unulŭ şi diaconulŭ Dionisie. Constatându-se capacitatea lorŭ prin unŭ esamenŭ ţinutŭ la scóla centrală, înaintea profesorilorŭ : Moroiŭ, Marcovicĭ şi Poteca, Dionisie se găsi vrednicŭ de a i se încredinţa conducerea scóleĭ de la Buzeŭ, numită: «Scóla naţională», de la care şi elŭ purta titlu de «profesorŭ naţionalŭ». Titlulŭ de *Scóla naţională* şi *profesorĭ naţionalĭ,* s'aŭ datŭ în pofida scólelorŭ anterióre grecescĭ, care inundaseră tóte oraşele ţĕrilorŭ române.

Episcopia de Buzeŭ, scăpândŭ de episcopĭ strĕinĭ, prin mórtea celuĭ de pe urmă episcopŭ grecŭ Constantinŭ, avu rara norocire de a avea în fruntea sa doĭ episcopĭ românĭ, fórte distinşĭ prin virtuţile lorŭ pastorale şi prin calităţĭ administrative emininte. Celŭ d'întâiŭ a fostŭ Gerasim Rătescu, bărbatŭ de o moralitate severă şi de o voinţă nestrămutată. Elŭ a administratŭ eparchia puţinŭ timpŭ şi apoĭ a demisionatŭ. Causa demisionăreĭ a fostŭ o dabilă nóuă, ce Divanulŭ ţĕreĭ, sub domnia luĭ Grigorie Ghica, a impusŭ ţĕreĭ. Gerasim a combătutŭ în Divanŭ acea dabilă cu tótă puterea şi a trasŭ în partea sa şi pe mitropolitulŭ Grigorie. Acesta însă, în urmă, vĕdêndŭ urgenţa trebuinţelorŭ Domnieĭ de acea dabilă, şi înduplecatŭ de Domnŭ şi de boerĭ, a cedatŭ. Gerasim, informându-se de nestatornicia mitropolituluĭ în otărîrea luată, s'a mâhnitŭ atâta, în câtŭ, fără a spune nimĕnuĭ şi fără a se maĭ duce la episcopiă, s'a dusŭ dreptŭ la monastirea Căldăruşaniĭ şi n'a maĭ eşitŭ de acolo până la mórtea sa.

Scaunulŭ episcopieĭ, rĕmânêndŭ vacantŭ, după óre-care aşteptare, mitropolitulŭ şi Domnulŭ convingêndu-se de nestrămutata otărîre a luĭ Gerasim, aŭ alesŭ în loculŭ luĭ pe Kesarie, iconomulŭ Mitropolieĭ, după recomandaţiunea mitropolituluĭ Grigorie.

Episcopulŭ Kesarie era unŭ adevĕratŭ părinte bisericescŭ. Elŭ cunoscea limba grécă, era cititŭ şi bine adăpatŭ în scripturîle biseri-

cescĭ, avea o inimă plină de sentiminte patriotice și creștinescĭ, poseda o abnegațiune apostolică, o rîvnă mare pentru înflorirea bisericeĭ, o neinteresare și dărnicia extraordinare. Incă din anulŭ 1830 a pregătitŭ o casă de scólă în orașŭ, care aștepta numaĭ profesorŭ; a întrebuințatŭ veniturile episcopieĭ în reparațiunea și reconstruirea bisericilorŭ și a monastirilorŭ din eparchiă, a reconstruitŭ și îmbunătățitŭ biserica și încăperile episcopieĭ; a înființatŭ tipografia; a începutŭ a clădi Seminariulŭ pentru învĕțatura cleruluĭ, Seminariŭ, care în privința construcțiuneĭ și a comodităților, este uniculŭ până astă-dĭ în tótă România.

Așa dar' Dionisie, ducêndu-se ca profesorŭ la Buzeŭ, a găsitŭ acolo, pe de o parte casă de scólă pregătită, éră pe de alta unŭ protectorŭ mare și ajutoriŭ nelipsitŭ la tóte trebuințele luĭ morale și intelectuale.

Peste doĭ anĭ de la deschiderea scóleĭ, în anulŭ 1834, isprăvindu-se reparațiunea bisericeĭ episcopale, Kesarie a sânțitŭ biserica cu o solemnitate religiósă imposantă și în asistința unuĭ publicŭ fórte numerosŭ. Cu acéstă ocasiune, profesorulŭ Dionisie ținu cea întâe cuvêntare a sa în biserică, înaintea episcopuluĭ, care liturgisia și a mulțimeĭ adunate. Acestŭ cuvêntŭ alŭ luĭ Dionisie este celŭ maĭ frumosŭ dintre tóte cuvintele luĭ bisericescĭ și arétă în elŭ o disposițiune naturală de a fi predicatorŭ. De aceea nu putemŭ a nu reproduce o parte din elŭ, atâtŭ ca modelŭ oratoricŭ, câtŭ și ca documentŭ istoricŭ alŭ virtuților episcopuluĭ Kesarie, pe care Dionisie le premăresce, chiar jignindŭ óre-cum modestia și umilita cugetare a episcopuluĭ bine-făcĕtorŭ.

De basă a cuvêntăreĭ sale, Dionisie ia cuvintele profetuluĭ Isaia: «Amŭ vĕdutŭ și étă era plină de slavă casa Domnuluĭ.» După ce predicatorulŭ dă o ideiă generală despre esistința bisericeĭ în némulŭ omenescŭ, de la începutulŭ lumiĭ, și apoĭ în némulŭ nostru românescŭ, se opresce la istoria bisericeĭ episcopale a Buzeuluĭ si descrie pe ctitoriĭ seĭ așa:

«Alŭ acesteĭ bisericĭ, celŭ maĭ întâiŭ întemeiătorŭ a fostŭ fericitulŭ întru pomenire Domnŭ Mateiŭ Basarabŭ Voevodŭ, care o a împo-

dobitŭ și înzestratŭ după cuviință. Acésta (biserica), după trecere de anĭ, din pricina nestatornicieĭ vremeĭ și a altorŭ împrejurărĭ, ajunsese în dĕrăpànare, și împovorată cu mulțime de datoriĭ. Dar' étă Dumnedeésca proniă înalță pe scaunulŭ acesteĭ sânte episcopiĭ pe noulŭ Zorovavelŭ, pe prea sânțitulŭ nostru păstorŭ, care o a rîdicatŭ din dĕrăpănarea eĭ, ca pe unŭ altŭ Ierusalimŭ, o a înfrumusețatŭ cu bună cuviință, și sânțitoriŭ întru dênsa, eĭ și nouĕ tuturorŭ, stă acum înaintea luĭ Dumnedeŭ, înălțândŭ rugăciunile sale cele prea sânte și pline de dumnedeesculŭ darŭ, până la scaunulŭ celuĭ vecĭnicŭ și pricinuindŭ sufletelorŭ nóstre o veselitóre mângăere și bucuriă.

«Étă în mijloculŭ nostru, nevĕdutŭ, avemŭ și pe bine-credincioșiĭ Domnĭ și ctitorĭ aĭ acestuĭ sântŭ locașŭ, pe Mateiŭ Voevodŭ, dicŭ, pe Vintilă Voevodŭ, pe Néga Dómna, și pe prea sânțiĭ și fericițiĭ întru pomenîre archiereĭ : Iosafŭ și Metodie, carĭ din cereșcile locașurĭ aŭ venitŭ, ca să ne însoțéscă la prăsnuirea acesteĭ sânte episcopiĭ, aĭ căria uniĭ suntŭ întemeiĕtorĭ, precum Mateiŭ Voevodŭ, celŭ rîvnitorŭ spre zidirea dumnedeescilorŭ locașurĭ, Néga Dómna, la care cu adevĕratŭ se potrivesce cuvêntulŭ înțeleptuluĭ Solomonŭ, că «femeile cele înțelepte aŭ ziditŭ case», Vintilă Voevodŭ, care, domnindŭ treĭ anĭ, aŭ plinitŭ mulțĭ, căcĭ domnesce și astă-dĭ în inimele cinstitorilorŭ de Dumnedeŭ.»

Apoĭ, adresândŭ cuvêntulŭ către fericițiĭ ctitorĭ, cere iertarea lorŭ pentru greșelile creștinilorŭ contimporanĭ și ruga lorŭ pentru îndreptarea celorŭ greșițĭ, pentru ca aceștia să ajungă a urma faptele cele bune ale ctitorilorŭ și ale episcopuluĭ Kesarie, «carele astă-dĭ, dice predicatorulŭ, stă înaintea luĭ Dumnedeŭ și a ctitorilorŭ, și fața cu totŭ norodulŭ dă sémă de avuția, ce ĭ-aŭ încredințatŭ ctitoriĭ. Ișĭ dă socotélă cu plătirea grelelorŭ datoriĭ, de care acéstă sântă episcopiă era împovărată, cu împodobirea dumnedeescilorŭ locașurĭ și cu îngrijirea pentru slujitoriĭ bisericeĭ. Ișĭ dă socotélă cu deamĕnuntulŭ, și nicĭ de cum nu se mândresce celŭ smeritŭ-cugetătoriŭ pentru buna întrebuințare a celorŭ încredințate luĭ, ci tótă cinstea și lauda vouĕ o dă, o fericițĭ ctitorĭ! Căcĭ de multe-orĭ, când cinevașĭ

voia să-ĭ laude rîvna, ce o are pentru împodobirea dumnedeescilorŭ locașurĭ l'amŭ audităŭ însu-mĭ dicêndŭ : «nu se slăvesce herĕstrăulŭ şi securea, ci celŭ ce le pórtă pe ele ; și eŭ aicĭ suntŭ unŭ îngrijitorŭ vremelnicŭ, rênduitŭ a întrebuința bine cele încredințate mie de sânțiĭ ctitorĭ. De s'a făcutŭ ceva bine, s'a făcutŭ din avuția lor, așa dar' lorŭ li se cuvine tótă cinstea și lauda.» Cu adevĕratŭ, continuă oratorulŭ, vouĕ se cuvine, o fericițĭ ctitorĭ ! ca celorŭ d'întâiŭ întemeiătorĭ ; însă, împreună cu voĭ, nu putemŭ a nu cinstĭ și pe bunulŭ acesta îngrijitorŭ, care pe ale vóstre nu și le-aŭ sineșitŭ luĭ, ci le-aŭ întrebuințatŭ după dorința vóstră. Bucurați-vĕ dar' și strigațĭ, împreună cu noĭ : amŭ vĕdutŭ, și étă era plină de slavă casa Domnuluĭ !»

Arétă maĭ departe că fiă-care creștinŭ trebue a fi casă a luĭ Dumnedeŭ și dovedesce acésta prin cuvinte din Scriptură, și prin esemplele ómenilorŭ sânțĭ din trecutŭ. Dar' de o-dată oratorulŭ se opresce și se întrébă pe sine : «Dar' pentru ce mĕ silescŭ a strĕbate întunericulŭ vécurilorŭ, ca să găsescŭ pilde de fapte bune, avênd-o înainte-mĭ ? căcĭ étă, prea sânțitulŭ nostru păstorŭ se înfățișéză înaintea nóstră, și prin pilda faptelorŭ sale ne îndémnă să urmămŭ luĭ Cristosŭ, ca și cum ne-arŭ grăi cu apostolulŭ Pavelŭ : «fițĭ mie următorĭ, frațilorŭ, precum și eŭ luĭ Cristosŭ,» în câtŭ putemŭ și noĭ striga : «Archiereŭ ca acesta se cădea sĕ fiă nouĕ,» séŭ maĭ bine a dice : Archiereŭ ca acesta «a trebuitŭ să aibă patria în renascerea eĭ : dreptŭ, neinteresatŭ, gata a face bine, iubitorŭ de adevĕrŭ, rîvnitorŭ spre împodobirea dumnedeescilorŭ locașurĭ, și gata a jertfi séŭ a-șĭ pune sufletulŭ pentru folosulŭ turmeĭ sale.»

Oratorulŭ, îngrijitŭ de a nu fi supĕratŭ modestia firéscă a episcopuluĭ, prin laudele sale, se scuzéză în următorulŭ chipŭ : «értă-mĕ, o prea sânțite stăpâne ! că sciindu-vĕ că nu suferițĭ laude, plinŭ de sfială, voescŭ a înceta cuvêntulŭ, cu tóte că stăpânulŭ Cristosŭ mĭ dă slobozeniă, dicêndŭ : «lasă-ĭ pe eĭ, că de vorŭ tăcea aceștia, petrele vorŭ striga.» Și înțeleptulŭ Solomonŭ ne pătrunde urechile, strigândŭ de atâtea vécurĭ : «lăudându-se dreptulŭ, se vorŭ veseli noródele, căcĭ pomenirea luĭ este nemuritóre.« Tăcêndŭ eŭ, étă strigă

dumnedeescele locașurĭ, ce prin prea sânția vóstră s'aŭ ziditŭ și s'aŭ împodobitŭ, precum : frumósa biserică de la Ciolanulŭ, monastirea Berca, ce de curêndŭ ridicându-se din dărâmăturile eĭ s'aŭ împodobitŭ și s'aŭ sânțitŭ și acéstă sântă episcopiă, care étă-o înaintea nóstră împodobită și înfrumusețată după cuviință. În vreme ce eŭ plinŭ de mirare și sfială tacŭ, nĕavêndŭ cuvinte atâtŭ pe câtŭ cere trebuința, ca să laudŭ după cuviință, din gura cea nevinovată a pruncilorŭ se sĕvêrsesce lauda; căcĭ prin ajutorulŭ și silința prea sânțieĭ vóstre s'a ziditŭ scóla națională, din care -șĭ primescŭ tineriĭ învĕțăturile, ce potŭ a-ĭ povățui către fericire, și din tipografia, ce ațĭ adusŭ cu marĭ cheltuelĭ, aŭ începutŭ a eși cărțĭ folositóre, atâtŭ tinerimeĭ, câtŭ și tuturorŭ celorŭ ce se vorŭ îndeletnici la citire. Totŭ ce maĭ rĕmâne mie a dice, o cinstită adunare! este, că décă pronia nu ne pedepsia cu acéstă secetă, până acum, între alte zidirĭ, era să vedemŭ și scóla pentru ceĭ ce se hirotonisescŭ sĕvêrșită, fiindŭ tóte materialurile gata, care nădăjduimŭ, că peste puținŭ o vomŭ vedea pusă în lucrare, și dintru acésta vomŭ avea preoțĭ pătrunșĭ de cunoscința vredniciei și a datorielorŭ lorŭ, și corespundêndŭ la rîvna prea sânțieĭ sale, care și până acum a îngrijitŭ, câtŭ s'a pututŭ, de învĕțătura lorŭ, hirotonisindŭ numaĭ pe ceĭ vrednicĭ, din care pricină și numĕrulŭ preoțilorŭ din acéstă eparchiă este maĭ puținŭ de câtŭ în fiășĭ-care din cele-l-alte Dar' ce mirare arŭ cuprinde pe orĭ-cine, când arŭ vedea faptele bune, ce se lucréză întru ascunsŭ, care lesne se potŭ cunósce din cele ce se vĕdŭ de toțĭ, căcĭ nu póte cetatea a se ascunde, d'asupra munteluĭ stândŭ..... (1).

Ierodiaconulŭ Dionisie, ca profesorŭ naționalŭ în Buzeŭ, s'a ocupatŭ cu compunerea manualelorŭ de învĕțămêntŭ primarŭ, carĭ lipsiaŭ cu totulŭ. Ele aŭ fostŭ traduse din franțuzesce, și apoĭ tipărite în tipografia episcopieĭ de Buzeŭ. Aceste micĭ manuale le arétă însușĭ Dionisie într'o însemnare pe coperta uneĭ broșurĭ din anulŭ 1851, anume : 1. *Abecedariu religisoŭ*, numitŭ așa, se vede, de la cuprinderea

(1) Cuvêntulŭ acesta este tipăritŭ la finele uneĭ cărticele, întitulată : «Învĕțăturĭ către preoțĭ și diaconĭ», tipărită în episcopia Buzeuluĭ, în anulŭ 1835, de către Filoteiŭ, archidiaconulŭ episcopieĭ. Fila 103—121.

luĭ, căcĭ conţinea maĭ multe rugăciunĭ, destinate pentru a nutri în copiĭ simţulŭ religiosŭ. Ast-felŭ eraŭ : *a)* rugăciunea scolarilorŭ, care se începe cu cuvintele : «Fiinţă prea înaltă,» şi care, pentru frumuseţa eĭ, a fostŭ reprodusă în multe abecedare, publicate de alţĭ autorĭ, maĭ din urmă ; *b)* rugăciunea unuĭ fiŭ pentru tatălŭ şi mama luĭ ; *c)* rugăciunea pentru unŭ protectorŭ şi bine-făcĕtorŭ, ş. a.

2. O broşurică întitulată : «Biblioteca tinerilorŭ începĕtorĭ, saŭ culegere de întâele cunoscinţĭ, trebuincióse pentru învĕţătura copiilorŭ, ce începŭ a citi». Broşurica este de 53 pagine, 8^{0}, tradusă din franţuzesce. Ea constă din 7 capitole, care trateză : despre Dumnedeŭ, religiune şi morală ; despre numĕrŭ, cifrele arabe, romane, bisericescĭ, despre socotélă. Despre timpŭ şi părţile luĭ. Descrierea generală aĭ universuluĭ, adecă a ceruluĭ şi a pământuluĭ. Despre cele treĭ împĕrăţiĭ ale natureĭ. Tóte aceste noţiunĭ generale suntŭ espuse în formă de conversaţiune, prin întrebărĭ şi rĕspunsurĭ între învĕţătorŭ şi învĕţăcelŭ.

3. Aritmetica, o broşurică 8^{0}, 45 pagine. Cuprinde : principiĭ de numeraţiune, cele 4 operaţiunĭ fundamentale, cu numere întregĭ şi *completite*, regula de treĭ, a dobândilorŭ, a tovărăşielorŭ, a amestecăreĭ.

4. Geografia, o broşurică 8^{0}, 36 pagine. După o întroducere cu noţiunĭ generale despre geografiă, urméză noţiunĭ despre cele cincĭ contininte, cu ţĕrile şi capitalele lorŭ, şi alte puţine noţiunĭ despre dênsele, şi apoĭ se încheiă cu România, care se descrie maĭ pe largŭ, în 10 pagine. La finele fiă-căruĭ tratatŭ, se punŭ întrebările, la care trebue să rĕspundă elevulŭ asupra materieĭ tratate (1).

5. Principiurĭ de catichisis.

Episcopulŭ Kesarie a numitŭ pe Dionisie directorŭ alŭ tipografieĭ episcopieĭ, în care calitate, elŭ, pe lângă alte cărţĭ ce a tipăritŭ, în

(1) Dionisie în însemnarea amintită, de pe coperta broşureĭ «Manualulŭ adevĕratuluĭ religiosŭ», unde înşiră lucrările sale literare, -şĭ însuşesce şie acéstă geografiă ; dar' în broşura tipărită în Buzĕŭ, la 1839, întitulată : «prescurtărĭ de geografiă, tipărită pentru trebuinţa tinerilorŭ începĕtorĭ,» de autorŭ se dă Ioan Costinescu Contradicerea acésta se deslégă prin strînsele relaţiunĭ dintre Dionisie şi Costinescu, ca între profesorŭ şi elevŭ. Se vede că Costinescu o a tradusŭ, sub conducerea luĭ Dionisie.

acea tipografiă, a tipăritŭ și manualele sale scolastice, amintite maĭ susŭ, între aniĭ 1837—39.

După ce s'a isprăvitŭ casele pentru seminarŭ în episcopia de Buzeŭ, și acestŭ institutŭ de crescere alŭ preoților s'a deschisŭ sub direcțiunea profesoruluĭ Gavrilŭ Munténulŭ, adusŭ înadinsŭ din Transilvania de episcopulŭ Kesarie, Dionisie, împreună cu Munténulŭ, aŭ înființatŭ, la episcopia din Buzeŭ, o fóiă periodică, întitulată: «Vestitorulŭ bisericescŭ», destinată pentru nutrirea simțuluĭ religiosŭ în clerŭ și poporŭ. Fóia acésta a continuatŭ în aniĭ 1839 și 1840.

Mitropolitulŭ Grigorie, după întórcerea din esilulŭ rusescŭ, s'a apucatŭ să repareze biserica Mitropolieĭ și să o zugrăvéscă din noŭ; însă elŭ a muritŭ înainte de a isprăvi acea reparațiune, în anulŭ 1834, Scaunulŭ vacantŭ alŭ Mitropolieĭ l'aŭ ținutŭ provisoriŭ, unŭ timpŭ, episcopiĭ țěreĭ: Neofitŭ alŭ Râmniculuĭ, Kesarie alŭ Buzeuluĭ și Ilarionŭ alŭ Argeșuluĭ. Reparațiunea bisericeĭ mitropolitane s'a continuatŭ și s'a isprăvitŭ în anulŭ 1839, când ea s'a sânțitŭ din noŭ. Cu acéstă ocasiune episcopulŭ de Argeșŭ a ținutŭ în Mitropoliă o predică, în ḑioa sânțireĭ, la 2 Aprilŭ. Dionisie de la Buzeŭ s'a grăbitŭ a tipări și a publica acéstă predică a dascăluluĭ și protectoruluĭ seŭ întru o broșurică separată. Fiindŭ-că avemŭ puține rĕmășițe literare de la acestŭ însemnatŭ episcopŭ românŭ, profitămŭ de acéstă ocasiune, spre a estrage aicĭ unŭ pasagiŭ din predica amintită, spre a putea întru câtŭ-va judeca de talentulŭ luĭ predicătoralŭ.

Ilarionŭ, vorbindŭ asupra mareĭ destinațiunĭ ce a pusŭ Dumneḑeŭ bisericeĭ pe pămêntŭ, întrébă: «Dar' pentru ce óre a alesŭ Dumneḑeŭ biserica și o a sânțitŭ? La acésta rĕspunde însușĭ Dumneḑeŭ în Scriptură: «Ca să fiă numele meŭ într'însa în vécŭ.» Ațĭ auḑitŭ creștinilorŭ, cine este alegĕtorulŭ și sânțitorulŭ bisericelorŭ nóstre tuturorŭ în deobște, și acesteĭ sânte case? Este însușĭ Dumneḑeŭ, Fiulŭ și cuvêntulŭ, care întrupându-se maĭ pe urmă, s'a suitŭ odată în Ierusalimŭ, și a găsitŭ în biserică pe ceĭ ce vindeaŭ boĭ și oĭ și porumbĭ, și pe schimbătoriĭ de banĭ șeḑêndŭ, și făcêndŭ biciŭ de ștréngurĭ, pe toțĭ -ĭ aŭ scosŭ din biserică, și rîsipi baniĭ schimbătorilorŭ, și mesele le-aŭ rĕsturnatŭ. Și celorŭ ce vindeaŭ porumbĭ

le-aŭ ḑisŭ : luațĭ acestea de aicĭ, și nu faceţĭ casa Tatăluĭ meŭ casă de neguțătoriă. Acesta și cu acéstă faptă arĕtândŭ, că este cu adevĕratŭ fiŭ și cuvêntŭ alŭ celuĭ ce ḑisese maĭ înainte în prilejulŭ zidireĭ bisericeĭ din Jerusalimŭ : «și acum amŭ alesŭ și amŭ sânţitŭ casa acésta.» Cu çuvêntulŭ : «și nu faceţĭ casa Tatăluĭ meŭ casă de neguțătoriă,» adeveri și cea-l-altă parte a ḑicereĭ, scopulŭ și sfîrșitulŭ, pentru care Dumneḑeŭ alege și sânțesce casele sale : «ca să fiă, ḑice, numele meŭ într'însa în vécŭ.»

Totŭ în acestŭ anŭ 1839, Dionisie, asociatŭ cu unchiulŭ săŭ Ieromonachulŭ Ieroteiŭ, inspectorulŭ Seminaruluĭ din Bucurescĭ, aŭ retipăritŭ cartea întitulată : «Kiriacodromion», saŭ cuvintele luĭ Nikiforŭ Teortoki, la tóte Duminicele annale, asupra texturilorŭ din evangeliele duminicale, spre a înlesni propovĕduirea cuvêntuluĭ luĭ Dumneḑeŭ pe la bisericele din țéră. Cartea acésta fusese tipărită maĭ întâiŭ în Bucurescĭ, pe la începutulŭ véçuluĭ presinte, sub mitropolitulŭ Dositeŭ, dar' acum ajunsese o raritate. Edițiunea acésta a fostŭ dedicată episcopilorŭ administratorĭ aĭ Mitropolieĭ : Neofitŭ, Ilarionŭ și Kesarie.

In anulŭ următorŭ, 1840, Dionisie a retipăritŭ unŭ liturgiarŭ, pentru trebuința preoților din eparchia Buzeuluĭ.

Activitatea literară a luĭ Dionisie în Buzeŭ, ca profesorŭ și ca directorŭ tipografieĭ episcopieĭ, a duratŭ până după anulŭ 1840. Prin necontenitele luĭ ocupațiunĭ cu literatura, elŭ ș'a îmbogățitŭ cunoscințele, la care l'aŭ ajutatŭ multŭ zelulŭ și frumósele sale talente naturale, cu deosebire memoria sa cea largă. Temperamentulŭ luĭ veselŭ și glumețŭ, -lŭ făcea dragălașŭ, cu deosebire în societatea luméscă. Nobleța Buzeuluĭ se întrecea a-lŭ avé împreună la adunările și petrecerile eĭ casnice,. pe care Dionisie le încânta cu înfățișarea sa cea plăcută, cu ideile luĭ liberale, cu sentențiele luĭ spirituale, cu anecdotele nesfîrșite ce i le presintaŭ memoria și presința luĭ de spiritŭ, cu mare nemerélă, la tóte ocasiunile. Insă pe câtŭ elŭ era drăgălașŭ în societatea luméscă, pe care elŭ o și cultiva cu deosebire, pe atâta elŭ era criticatŭ și rĕŭ vĕḑutŭ în societatea bisericéscă, adică a persónelorŭ ce compuneaŭ clerulŭ, carĭ vedeaŭ în elŭ unŭ

omŭ cu totulŭ lumescŭ. ba uniĭ -lŭ credeaŭ chiar vătămătorŭ pentru biserică. De aceea, asupra luĭ Dionisie, încă de timpuriŭ s'aŭ formatŭ două curinte deosebite în opiniunea publică a țěreĭ : Uniĭ vedeaŭ în elŭ o capacitate rară și sciință mare, și -lŭ credeaŭ celŭ maĭ demnŭ dintre totŭ personalulŭ cleruluĭ; alțiĭ -lŭ țineaŭ de unŭ sufletŭ perdutŭ, și de unŭ omŭ vătămătorŭ și primejdiosŭ. Aceste două curinte ale opiniuneĭ publice aŭ urmăritŭ pe Dionisie maĭ în tótă viața luĭ. Amŭ făcutŭ acéstă observațiune aicĭ, pentru ca să se pótă maĭ lesne pricepe deosebitele fase, prin care a străbătutŭ Dionisie în activitatea și viața sa.

In anulŭ 1840 s'a sfîrșitŭ administrațiunea provisoriă a MitropolieĭUngro-Vlachieĭ, care a continuatŭ vre-o patru anĭ, de la mórtea mitropolituluĭ Grigorie. In acestŭ anŭ s'a alesŭ mitropolitŭ episcopulŭ Râmniculuĭ, Neofitŭ.

In Bucurescĭ, încă din anulŭ 1836, se înființase unŭ seminarŭ pentru învĕțătura și educațiunea preoțilorŭ. In lipsă de încăperĭ propriĭ, episcopulŭ de Argeșŭ, Ilarionŭ, a oferitŭ o parte din încăperile mitoculuĭ sĕŭ de la monastirea Antimŭ, pentru locuința elevilorŭ și pentru clase. Seminarulŭ s'a deschisŭ la Februariŭ 2, cu o mare ceremoniă, în presința Domnitoruluĭ Alexandru Ghica, și a episcopilorŭ locotenințĭ. Din nenorocire direcțiunea acestuĭ Seminarŭ s'a încredințatŭ unuĭ omŭ svênturatŭ, care, de și avea o dosă bună de cunoscințĭ teoretice, în viéța sa practică era lipsitŭ de tótă judecata sănătósă. Scóla mergea rĕŭ de totŭ și în privința didactică și a educațiuneĭ religióse. După repețite scandalurĭ în întru și afară, provocate de acestŭ nemintosŭ omŭ, elŭ în fine fu bătutŭ de elevĭ și apoĭ depărtatŭ, prin stăruințele episcopuluĭ Ilarionŭ, care nu maĭ putea suferi batjocura acesteĭ scóle. In loculŭ luĭ, neavêndŭ unŭ bărbatŭ capabilŭ, mitropolitulŭ a pusŭ directorŭ, saŭ cum se dicea atuncĭ, inspectorŭ, la seminarŭ, pe unŭ Ieromonachŭ Ieroteiŭ, care, celŭ puținŭ, décă nu avea învĕțătură, avea o minte sănătósă și elŭ a condusŭ câtŭ-va timpŭ seminariulŭ.

Mitropolitulŭ Neofitŭ, dorindŭ a avea în fruntea seminaruluĭ, unŭ omŭ maĭ învĕțatŭ, îndemnatŭ și de episcopulŭ Ilarionŭ, nu găsi pe

nimenĭ altulŭ în clerulŭ românŭ maĭ capabilŭ, pentru a -lŭ pune în fruntea educațiuneĭ cleruluĭ, de câtŭ pe diaconulŭ Dionisie, profesorulŭ de la Buzeŭ, și -lŭ și aduse in Bucurescĭ și -ĭ dădu direcțiunea Seminaruluĭ, care fu strămutatŭ în monastirea Radu-Vodă, unde eraŭ maĭ multe încăperĭ de câtŭ la Antimŭ.

Dionisie, ca directorŭ și profesorŭ la Seminarulŭ din Bucurescĭ, pe lângă organisarea luĭ internă și disciplinară, s'a ocupatŭ cu formarea manualelorŭ trebuitóre și a îndemnatŭ și pe ceĭ-l-alțĭ profesorĭ a face asemenea.

Din acestŭ timpŭ alŭ activitățiĭ luĭ profesorale, datéză unele manuale, publicate de dênsulŭ în *Revista sa religiósă*, din anulŭ 1851, și despre care vomŭ vorbi maĭ pe largŭ la timpulŭ sĕŭ. Aceste manuale suntŭ :

1. Prescurtare din geografia sântă și vechiă.
2. Geografia antică a țĕrilorŭ din Asia, Africa și Europa.
3. Ermenevtica sacră.
4. Principiĭ de retorică și eloquența amvonuluĭ.

Pe Dionisie -lŭ preocupa multŭ trebuința ce se simția, atâtŭ la seminarulŭ din Bucurescĭ, câtŭ și pe la seminarele celorŭ-l-alte eparchiĭ, de profesorĭ cu cunoscințĭ întinse în ramulŭ sciințelorŭ teologice și limbistice, de aceea însufla mitropolituluĭ Neofitŭ ideia de a trimite pe la scólele din strĕinătate unŭ numĕrŭ de tinerĭ absolvențĭ aĭ seminaruluĭ, ca să studieze maĭ profundŭ sciințele, atâtŭ teologice câtŭ și umane. Mitropolitulŭ primi bine acéstă ideiă, și în anulŭ 1845 se trimise 8 tinerĭ în Rusia, 4 la Atena și 4 la Pesta, cu tótă cheltuéla Mitropolieĭ. Pentru ceĭ destinațĭ a studia în Rusia, fu însărcinatŭ însușĭ Dionisie, ca să-ĭ așeḍe maĭ întâiŭ în seminarulŭ din Kișineŭ, unde să pótă învĕța limba rusĕscă. In anulŭ 1847, Dionisie iarășĭ fu trimisŭ de mitropolitulŭ, ca să ia elevii de la Kișineŭ și să-ĭ așeḍe prin seminarele rusescĭ : 4 la Moscva și 4 la Petersburg. Dionisie, întorcêndu-se din călĕtoria acésta, a visitatŭ seminarulŭ din Socola, unde a făcutŭ cunoscință cu directorulŭ seminaruluĭ și cu profesoriĭ de acolo, și s'a procuratŭ maĭ multe manuale

de învĕţămêntulŭ teologicŭ. Atuncĭ amŭ făcutŭ şi eŭ cu dênsulŭ întâia cunoscinţă.

După întórcerea luĭ Dionisie din Rusia, mitropolitulŭ Neofitŭ l'a ridicatŭ la trépta preoţieĭ şi l'a onoratŭ cu rangulŭ de protosingelŭ, şi după câtŭ-va timpŭ cu rangulŭ de archimandritŭ.

Ca dovédă despre îngrijirea luĭ Dionisie pentru prosperarea învĕţămêntuluĭ bisericescŭ şi pentru încuragiarea profesorilorŭ la lucru, vomŭ cita aicĭ unŭ pasagiŭ din prefaţa profesoruluĭ de cântărĭ Antonŭ Pann, la cartea sa întitulată : «prescurtare din basulŭ musiceĭ bisericescĭ şi din Anastasimatariu», carte dedicată «cuviosuluĭ protosingelŭ Dionisie Romano» şi publicată în 1874, în Bucurescĭ.

«De şi cu seriositate mĭ-aţĭ dişŭ, spune Pann, adresându-se luĭ Dionisie, ca să nu pomenescŭ de numele Cuvioşieĭ vóstre, în cartea acésta, însă bunătatea Cuvioşieĭ vóstre, care face pe mulţĭ să vĕ iubéscă şi să vĕ respecteze fiă-care, aceea m'a făcutŭ şi pe mine a socoti, că nu vĕ veţĭ supĕra a vĕ închina acéstă carte, fără a vĕ aduce într'însa măgulitóre laude. De câtŭ voiŭ să arĕtŭ, că ea este lucrată şi întocmită după planulŭ Cuvioşieĭ vóstre, pentru care m'aţĭ îndemnatŭ maĭ de multe orĭ, cum şi tipărită cu ajutorulŭ care bine aţĭ voitŭ a da, ca să o pótă dobândi cu unŭ preţŭ maĭ uşorŭ candidaţiĭ (de cântăreţĭ) şi alţĭ scolarĭ cu nedare de mână, fiindŭ-că nicĭ unŭ bogatŭ nu-şĭ dă copilulŭ sĕŭ să-lŭ facă cântăreţŭ, ci numaĭ săraciĭ şi văduvele, carĭ nu aŭ nicĭ hrana de tóte dilele.»

Totŭ la timpulŭ activităţeĭ luĭ profesorale, ca inspectorŭ alŭ seminaruluĭ din Bucurescĭ, trebue a raporta încă unele scrierĭ needitate ale luĭ Dionisie, pe carĭ elŭ le înşiră în anunţulŭ de pe coperta broşureĭ sale «Manualulŭ adevĕratuluĭ religiosŭ», publicatŭ în anulŭ 1858. Acolo, sub titlulŭ de «Cărţĭ lucrate şi gata a se pune sub tiparŭ,» se înşiră următórele opurĭ : a) istoria tuturorŭ religielorŭ vechĭ şi noĭ de pe faţa pămêntuluĭ ; b) istoria biblică a vechiuluĭ şi nouluĭ testamentŭ ; c) istoria bisericéscă ; d) manualŭ de teologia dogmatică ; e) manualŭ de teologia morală ; f) manualŭ de teologia pastorală. Însă tóte aceste scrierĭ n'aŭ vĕdutŭ lumina tiparuluĭ, nicĭ se sciă de esistă ele unde-va.

Sosi anulŭ 1848, care a adusŭ cu sine marea revoluţiune românéscă contra vecheĭ ordine politice ruso-turcescĭ în principate. Acéstă revoluţiune, de şi în urmă a adusŭ resultate fericite pentru starea politică a Românieĭ, însă resultatele acestea aŭ costatŭ marĭ sacrificiĭ şi aŭ cerutŭ mare abnegaţiune de la buniĭ patrioţĭ românĭ, atâtŭ în Muntenia câtŭ şi în Moldova.

Mitropolitulŭ Neofitŭ a trebuitŭ să se pună în fruntea mişcăreĭ revoluţionare, să distrugă Regulamentulŭ Organicŭ şi să bine-cuvinteze noua Constituţiune, compusă de Eliade şi adoptată de toţĭ capiĭ mişcăreĭ.

Dionisie, în acéstă catastrofă socială, credêndŭ şi elŭ că pune umĕrulŭ la dărîmarea zidului celuĭ vechiŭ şi la ridicarea celuĭ noŭ, a făcutŭ o greşélă, care -ĭ a atrasŭ desaprobarea multora dintre bărbaţiĭ serioşĭ şi maĭ alesŭ de la conservatoriĭ bĕtrânĭ, — chiar ura. Elŭ, fără a putea a-şĭ da sémă de ceea-ce doresce ţéra, şi la ce tindea revoluţiunea românéscă, a tradusŭ din franţuzesce şi tipăritŭ cu cheltuiala sa, în multe esemplare, o scriere demagogică şi anarhică, întitulată : «Cuvintele unuĭ credinciosŭ», compusă de disgraţiatulŭ abate francesŭ Lamennais (1).

Dionisie o dedică poporuluĭ românŭ şi trimise unŭ numĕrŭ mare de esemplare guvernuluĭ provisoriŭ, spre a le rĕspândi în ţéră în darŭ. Guvernulŭ, care tindea să ţină ordinea în ţéră, nu a luatŭ în considerare acestŭ darŭ şi nicĭ a usatŭ de dênsulŭ. Guvernulŭ nu tindea să rĕstórne ordinea socială antică, ci doria să o reguleze după nisce principiĭ noue, cerute de civilisaţiunea modernă, şi maĭ alesŭ să scape de despotismulŭ din afară şi de corupţiunea lăuntrică.

Revoluţiunea însă curêndŭ fu înăbuşită de oştirile rusescĭ şi turcescĭ, carĭ aŭ ocupatŭ ţéra muntenéscă. Capiĭ mişcăreĭ naţionale fură închişĭ la Cotroceni şi acolo păziţĭ de santinele rusescĭ şi turcescĭ, şi apoĭ parte disţeraţĭ, parte emigraţĭ. Dionisie încă fu închisŭ la Văcărescĭ, împreună cu alţĭ revoluţionarĭ de a doua mână, şi în

(1) Les paroles d'un croyant. Bouillet, în dicţionarulŭ seŭ de istoriă şi de geografiă, numesce acéstă scriere: «pamfletŭ dintre cele maĭ violinte, în care autorulŭ atacă totŭ-odată biserica şi monarchia.»

fine, după unŭ arestŭ de câte-va lunĭ, fu eliberatŭ cu toțĭ tovarășiĭ sĕĭ, după care a emigratŭ și elŭ în Transilvania, petrecêndŭ pe la Brașovŭ și pe la Sibiŭ.

In anulŭ 1849, venindŭ la Domniă principele Stirbeiŭ, mitropolitulŭ Neofitŭ fu destituitŭ și, spre marea batjocură a demnităţeĭ naționale, trimisŭ la Constantinopole, ca unŭ prisonierŭ, pentru ca patriarchulŭ cu sinodulŭ luĭ să-lŭ judece și să-lŭ pedepséscă pentru cutezarea de a fi participatŭ la revoluțiune.

Neofitŭ fu aspru dojenitŭ de patriarchiă și degradatŭ din trépta sa. Intorcêndu-se în Bucurescĭ de la Constantinopole, a trăitŭ ca omŭ privatŭ, părăsitŭ de toțĭ, până ce nu târḍiŭ a muritŭ în miseriă.

Dionisie era în Sibiŭ, la episcopulŭ Șaguna, când s'aŭ începutŭ dușmăniele între românĭ și ungurĭ. Episcopulŭ voia să se retragă la Viena, ca să nu-lŭ apuce cruḍimele resbeluluĭ a casă. Insă neputêndŭ a se duce d'a dreptulŭ pe la Pesta, s'a otărîtŭ să se ducă acolo înconjorândŭ prin România și luândŭ pe Dionisie de călăuză. — Tiptilŭ și într'o căruță jidovéscă, aŭ străbătutŭ amêndoĭ Transilvania și aŭ venitŭ în Muntenia. Dionisie a rĕmasŭ în Bucurescĭ, iar' Șaguna s'a urmatŭ calea prin Moldova și Bucovina la Viena.

In Bucurescĭ, de și furia rĕsbunărilorŭ politice se maĭ domolise, Dionisie totușĭ nu maĭ era trebuitorŭ acolo.

Postulŭ luĭ de inspectorŭ la seminarŭ se dăduse unuĭ preotŭ, care, neavêndŭ învĕțătură, se mărginia numaĭ în purtarea economieĭ casnice și în disciplina interióră a institutuluĭ. Cârmuitorulŭ Mitropolieĭ, Nifonŭ Sevastisŭ, încă maĭ din nainte era nefavorabilŭ luĭ Dionisie. De aceea elŭ se retrase pe unŭ timpŭ la monastirea Băbeniĭ, din județulŭ Râmniculŭ-Săratŭ, eparchia Buzeuluĭ, și acolo a începutŭ a continua cu ocupațiunile sale literare. Despre petreçerea luĭ Dionisie în monastirea Babeniĭ, în anulŭ 1850, ne spune unulŭ dintre eleviĭ sĕĭ, I. Costinescu, care în prefața Lexiconuluĭ sĕŭ româno-francesŭ, edatŭ cu cheltuiala luĭ Dionisie, în anulŭ 1870, vorbindŭ despre traiulŭ lorŭ în acéstă monastire, ḍice : «Cuvioșia vóstră m'ațĭ încurajatŭ și moralminte și materialminte, timpŭ de 20 de anĭ, a dota limba cu acestŭ opŭ, și în anulŭ 1850, retrașĭ în monastirea Băbeniĭ de

persecuțiunile regimuluĭ, ce a succesŭ luĭ 1848, mĭ-ațĭ ḑisŭ : «ocupă-te cu compunerea unuĭ dicționarŭ românŭ, căcĭ orĭ-câtŭ de imperfectŭ, începutulŭ fiindŭ greŭ, viitorulŭ va perfecționa maĭ ușorŭ începutulŭ tĕŭ.»

In retragerea de la Băbenĭ, Dionisie a întreprinsŭ editarea uneĭ reviste religióse, intitulată : «Biblioteca religiósă», în care elŭ, pe fiăcare lună, publica câte o broșură din traducțiunile sale. De asemenea și o fóiă lunară, intitulată «Echo bisericescŭ». Publicațiunea acésta a continuatŭ în curgere de doĭ anĭ, 1850—51.

In prefața broșureĭ pe Septembriŭ 1850, Dionisie spune singurŭ despre petrecerea și ocupațiunile sale în monastirea Băbeniĭ : — «Eșindŭ din Bucurescĭ, ḑice elŭ, pentru câtŭ-va timpŭ și trăgêndu-mĕ în singurătatea uneĭ monastirĭ, mi s'a părutŭ că nu potŭ întrebuința maĭ bine orele petrecute aicĭ, de câtŭ a mĕ ocupa cu lectura, maĭ alesŭ sciindŭ, că scopulŭ acestorŭ așeḑĕminte este cu totulŭ moralŭ, și ceĭ ce petrecŭ într'însele trebue a se ocupa maĭ multŭ cu lucrurĭ morale și cu învĕțătura, precum urmaŭ părințiĭ ceĭ d'întâiŭ aĭ bisericeĭ, de la carĭ avemŭ atâtea scrierĭ de totŭ felulŭ, și precum se urméză și astă-ḑĭ într'alte părțĭ : mulțămindŭ cu acestŭ chipŭ societățiĭ, care așteptă de la ceĭ bisericescĭ totŭ ce privesce moralulŭ, învĕțătura și întinderea religiuneĭ. In timpulŭ déră câtŭ amŭ zăbăvitŭ acolo, amŭ tradusŭ maĭ multe bucățĭ din «Geniulŭ Cristianismuluĭ», care se și daŭ la lumină în treĭ broșurĭ; asemenea și din confesiele și meditațiile s-tuluĭ Augustinŭ, carĭ urméză a se tipări.

«Liniștea monastireĭ în care mĕ aflu, locurile pitorescĭ, pe care maĭ tóte aceste monuminte suntŭ ridicate, și chiar așeḑarea mea din întru, era în armoniă cu scrierile de carĭ mĕ ocupamŭ. Nimicŭ nu póte să insufle ideĭ maĭ morale și maĭ seriόse, de câtŭ înfățișarea unorŭ asemenea așeḑĕminte religióse.

«De multe orĭ, ca să resuflu aerulŭ rĕcoritorŭ alŭ sereĭ, mĕ așeḑamŭ pe muchea unuĭ dealŭ saŭ în marginea uneĭ rîpe, și cufundându-mĕ în întunereculŭ trecutuluĭ, mĕ gândiamŭ la buniĭ patrioțĭ, carĭ în timpĭ greĭ, cu multă dragoste și patriotismŭ, lucraŭ pentru viitorulŭ patrieĭ lorŭ, și religia -ĭ făcea să înalțe asilurĭ, unde nevi-

novăția și slăbiciunea să-și pótă afla odihna, de unde celŭ flămândŭ să pótă primi o bucată de pâne, celŭ lipsitŭ de sciință — învĕțăturĭ folositóre, celŭ apăsatŭ de durerĭ morale saŭ fisice — mângăere și ajutorŭ; călĕtorulŭ..... să-șĭ afle bucuria și mulțămirea ce caută..... Fiă bine-cuvêntațĭ, diceamŭ, ceĭ ce în mijloculŭ îndestulăreĭ și bogățieĭ nu uită pe Dumnedeŭ și datoriele ce elŭ a pusŭ omuluĭ! Numaĭ aceĭa merită bunurile pămêntescĭ cu prisosŭ, ca uniĭ ce sciŭ să fiă, ca o a doua provedință pe pămêntŭ, împărțindŭ bine-facerĭ cu mânĭ pline. Aceste cugetărĭ -mĭ absorbiaŭ ore și dile întregĭ, din carĭ numaĭ timpulŭ celŭ înaintatŭ alŭ nopțiĭ saŭ înfățișarea unuĭ prietinŭ putea să mĕ tragă.»

In anulŭ acesta Dionisie a publicatŭ o cărticică, întitulată : «Adunare de rugăciunile cele maĭ trebuitóre fiă-căruĭ creștinŭ.» și cu bine cuvêntarea «D-luĭ Nifonŭ Sevastis, ocărmuitorulŭ sânteĭ Mitropoliĭ,» o a tipăritŭ în Bucurescĭ, în tipografia luĭ Copainig, formatulŭ 16⁰, 272 paginĭ.

Cărticica acésta este dedicată de Dionisie Dómneĭ Elisaveteĭ, soția Domnitoruluĭ Stirbeiŭ. In cuvêntulŭ dedicătorŭ, Dionisie spune, că acéstă cărticică o a făcutŭ după dorința Dómneĭ și ca o recunoscință pentru că «sub bine-voitórea eĭ protecțiune maĭ póte încă a se ocupa cu asemenea îndeletnicirĭ, ce se cerŭ de la persónele bisericescĭ, carĭ vorŭ să corespundă chiămăreĭ lorŭ.» Maĭ departe, Dionisie, vorbindŭ despre cuprinderea cărticeleĭ sale, dice, că la rugăciunile cele obicĭnuite ale bisericeĭ a maĭ adaosŭ câte-va, parte compuse, parte traduse de elŭ. In acéstă din urmă categoriă intră : a) rugăciunea scolarilorŭ, b) rugăciunea unuĭ fiŭ pentru tatălŭ și mama sa, c) rugăciunea pentru unŭ protectorŭ saŭ bine-făcĕtorŭ, d) rugăciunea unuĭ soțŭ pentru soția sa, e) rugăciunea uneĭ soțiĭ pentru bărbatulŭ eĭ, f) rugăciunea tatăluĭ și a mameĭ pentru fiiĭ lorŭ, g) rugăciunea la diua aniversară a numeluĭ saŭ a nascereĭ cuĭva, h) rugăciunea când cine-va se află în nenorocirĭ și întristărĭ, i) rugăciunea pentru vrăjmașĭ, k) rugăciunea unuĭ stăpânŭ de casă, l) cugetărĭ pentru dragostea luĭ Dumnedeŭ către noĭ.

După acésta, Dionisie a maĭ pregătitŭ și publicatŭ, până la finele

luĭ Iuniŭ, două broşurĭ, una intitulată : «Mângăitorulŭ celorŭ întristaţĭ», alta «Mângăitorulŭ celorŭ bolnavĭ şi celorŭ bĕtrânĭ». Obiectele tratate în aceste broşurĭ suntŭ împărţite în treĭ secţiunĭ. Intâiŭ se dă mângăere celorŭ întristaţĭ, alŭ doilea celorŭ bolnavĭ şi alŭ treilea bĕtrânilorŭ. Fiă-care secţiune este împărţită în meditaţiunĭ asupra unorŭ. cuvinte din sânta Scriptură, care însuflă saŭ uşurare în scărbe, saŭ curagiŭ şi răbdare în suferinţĭ, saŭ netemere de mórte. Meditaţiunile acestea se încheiă cu o *dorire*, esprimată în scurtŭ, care arétă sentimentulŭ religiosŭ ce a deşteptatŭ în sufletŭ meditaţiunea respectivă şi apoĭ, cu o *otărîre*, de care trebue să se conducă meditătorulŭ în posiţiunea sa, conformŭ cu spiritulŭ Evangelieĭ. Celorŭ întristaţĭ li se propunŭ 23 de astŭ-felŭ de meditaţiunĭ, bolnavilorŭ — 12, şi bĕtrânilorŭ — 12.

In tómna anuluĭ 1850, Mitropolia cea vacantă a Ungro-Vlachieĭ s'a ocupatŭ de Nifonŭ, care până acum o ocărmuise ca locoteninte. La ocasiunea instalăreĭ nouluĭ mitropolitŭ, Dionisie, venindŭ din Băbenĭ în Bucurescĭ, a ţinutŭ, din partea cleruluĭ, unŭ discursŭ de felicitare mitropolituluĭ celuĭ noŭ alesŭ.

In acestŭ discursŭ, după o privire generală asupra solemnităţeĭ ocasionale şi după ce arétă nădejdiile cele marĭ ce publiculŭ creştinŭ pune în noulŭ alesŭ, Dionisie, adresându-se către noulŭ mitropolitŭ, -ĭ dice, după ce-şĭ cere scuze de la dênsulŭ : «Chiămarea Vĕ este înaltă, Vi s'a datŭ multŭ, dar' Vi se şi cere multŭ. Vi se deschide înainte unŭ câmpŭ întinsŭ de lupte şi greutăţĭ, dar' nu Vĕ temeţĭ, că aveţĭ aicĭ apróре pe Domnulŭ puterilorŭ în ajutorŭ..... Păşiţĭ dér', Prea Sânţite, cu pasŭ sigurŭ în măréţa cale ce Vi se deschide, strigândŭ credinciósеĭ turme : «următorĭ fiţĭ mie, precum şi eŭ luĭ Christosŭ.» Păşiţĭ înainte şi fiţĭ încredinţaţĭ, că toţĭ Vĕ vorŭ urma. Păşiţĭ, plinĭ de curagiŭ şi încredere în Domnulŭ, urmândŭ prea sânţiţilorŭ archiereĭ şi dascălĭ aĭ bisericeĭ nóstre, Vasile, Grigore şi Ioanŭ......, ca după o viaţă lungă şi plină de gloriă, să puteţĭ dice, cu apostolulŭ : «lupta cea bună m'amŭ luptatŭ, călĕtoria amŭ sĕvârşitŭ, credinţa amŭ păzitŭ.»

Episcopulŭ Kesarie alŭ Buzeuluĭ murise în anulŭ 1846. De atuncĭ

scaunulŭ aceleĭ episcopiĭ rĕmăsese vacantŭ până în anulŭ 1850. O dată cu alegerea mitropolituluĭ, s'a alesŭ și episcopŭ la Buzeŭ. Episcopulŭ celŭ noŭ, Filoteiŭ, fusese sub Kesarie archidiaconŭ și apoĭ economŭ alŭ episcopieĭ. Elŭ era originarŭ din Transilvania dér' nu era carturarŭ, și la ocasiunea instalăreĭ în episcopiă, ca să se pótă înfățișa cu demnitatea cerută de postulŭ sĕŭ, s'a adresatŭ la Dionisie cu poftire ca să-ĭ facă unŭ cuvêntŭ, pe care elŭ să-lŭ pronunțe la acea ocasiune. Dionisie, împlinindŭ cererea episcopuluĭ, -ĭ a compusŭ și trimisŭ cuvêntulŭ cerutŭ în următórea coprindere.

Vorbindŭ despre scopulŭ instituțiuneĭ episcopale, de a continua pe pămêntŭ opera cea mântuitóre a luĭ Isusŭ Cristosŭ, Dionisie pune în gura luĭ Filoteiŭ cuvinte, prin care acesta făgăduesce împlinirea datorințilorŭ episcopale, precum : ridicarea moraluluĭ preoțescŭ la vrednicia sa, desrădăcinarea obiceiurilorŭ rele dintre ceĭ bisericescĭ, împăcarea neunirilorŭ, mângăerea celorŭ întristațĭ, sprijinulŭ celorŭ ce se poticnescŭ să cadă, ridicarea celorŭ căduțĭ, întórcerea óeĭ ceĭ rătăcite, propovĕduirea cuvêntuluĭ luĭ Dumnedeŭ poporuluĭ, rugăciunea către Dumnedeŭ pentru toțĭ. Adresându-se către boerĭ, între alte bune sfaturĭ, le dă și pe acesta : «fițĭ modelŭ de dreptate, de adevĕrŭ și de faptă bună — supușilorŭ voștri, fiilorŭ voștri și slugilorŭ vóstre, pentru carĭ avețĭ óre-când a rĕspunde înaintea luĭ Dumnedeŭ. Pronia a făcutŭ ca să vĕ deosebițĭ de mulțime prin o nascere maĭ alésă, prin cunoscințĭ, prin posițiă : vețĭ suferi óre ca să nu vĕ osebițĭ și cu fapta bună ? Omulŭ celŭ născutŭ nobilŭ se cuvine a da dovedĭ de nobilitate, prin purtarea și faptele sale, după carĭ se reguléză și ale mulțimeĭ.»

Egumenilorŭ le dă povĕțuirĭ pentru disciplina monastiréscă, așa ca monastirile, pentru bunurile timporale ce primescŭ de la societate, să rĕsplătéscă cu bunurile duhovnicescĭ : ascultarea, evlavia, pilda cea bună, citirea sântelorŭ scripturĭ ș. a.—Protopopilorŭ, numindu-ĭ ochiĭ și urechile episcopuluĭ, le dă povățuire întru împlinirea datorielorŭ de privighiăre pentru paza disciplineĭ bisericescĭ în județele încredințate administraț uneĭ lorŭ, și la orĭ-ce nedumerire să céră deslegare de la episcopŭ ș. a.

Preoţilorŭ le dă povĕţuirĭ la îndatoririle lorŭ, de a forma creştinĭ bunĭ. Intre altele le dice : «pătrundeţi-vĕ de acéstă delicată şi grea sarcină. Fiţĭ modelŭ de fapte bune tuturorŭ, cu cuvêntulŭ, cu purtarea şi cu fapta. Nefiindŭ de nicĭ o clasă, voĭ sunteţĭ primiţĭ de tóte clasele : în coliba săracului, precum şi în palatulŭ bogatuluĭ ş. a.

Pe creştiniĭ de tóte clasele -ĭ numesce fiĭ aĭ bisericeĭ, şi -ĭ îndémnă a căuta la ea mângăere şi ajutorŭ în tóte necazurile lorŭ. Fiă-care să se siléscă a-şĭ îndrepta viaţa trecută. Dacă vinŭ asupra nóstră atâtea rele, pricina este că ne abatemŭ de la calea Domnuluĭ ş. a.»

Dionisie, întorcêndu-se iarăşĭ la Băbenĭ, a continuatŭ de acolo publicaţiunile sale literare, anume :

a) Confesiunile sântuluĭ Augustinŭ (1), o broşură de 61 pagine, 8⁰; ea cuprinde o prescurtare din viaţa fericituluĭ Augustinŭ şi meditățiĭ de ale luĭ, în 12 capitole, carĭ tratéză : despre mărimea luĭ Dumnedeŭ şi micimea omuluĭ; despre pretutindinitatea luĭ Dumnedeŭ; despre mărirea şi a-totŭ-puternicia luĭ Dumnedeŭ ; despre copilăria luĭ Augustinŭ ş. a.

b) Geografia sântă, cu carta Palestineĭ, dedicată mitropolituluĭ Nifonŭ. Broşura cuprinde 52 pagine, 8⁰.

c) Geografia antică, 57 pagine, 8⁰.

In anulŭ 1851, Dionisie a continuatŭ publicaţiunea bibliotecеĭ sale religióse, dândŭ la lumină : *d)* Treĭ broşurĭ din opera luĭ Châteaubriand, intitulată «Geniulŭ Cristianismuluĭ». Broşura 1-a, în mărime de 59 pagine, 8⁰, tratéză despre Isusŭ Cristosŭ şi învĕţătura sa ; despre clerulŭ bisericescŭ ; despre monachismŭ şi aşedĕmintele monachicescĭ, maĭ alesŭ la biserica catolică apusénă. Broşura 2-a tratéză despre misiunile bisericeĭ catolice apusene, în Levant, în China, în Paraguaĭ, în Guiana, 53 pagine. Broşura 3-a, în 52 pagine, tratéză totŭ despre misiunile bisericeĭ apusene catolice, anume : la An-

(1) Biserica romano-catolică numĕră pe Augustinŭ între sânţiĭ eĭ ; éră biserica catolică-ortodoxă -lŭ deosibesce numaĭ prin epitetulŭ de «fericitŭ».

tile, la Canada serviciele făcute omenireĭ de cristianismŭ : Spitale, pruncii găsiţĭ şi surorile de caritate.

e) Două broşurĭ sub titlu de «Ermenevtica Sacră». In ele se predaŭ noţiunĭ despre sânta scriptură. După óre-carĭ noţiunĭ generale despre canonulŭ cărţilorŭ sânte ale vechiuluĭ şi nouluĭ Testamentŭ, despre inspiraţiunea divină a lorŭ, despre autenticitatea lorŭ, se comunică nisce scurte noţiunĭ istorice despre fiă-care din cărţile sânteĭ scripturĭ şi despre autoriĭ lorŭ. Acésta este cuprinderea broşureĭ 1-a, care numĕră 78 pagine. In broşura 2-a, după isprăvirea noţiunilorŭ istorice, vorbesce puţinŭ despre înţelesulŭ scripturilorŭ şi despre regulele critice saŭ esegetice, ce trebue a se păzi la tălcuirea scripturilorŭ. Dă în fine şi óre-carĭ noţiunĭ despre archeologia biblică, precum : despre împărţirea timpuluĭ la evreĭ, despre sĕrbătorile lorŭ religióse, despre jertfele lorŭ. Broşura este de 67 pagine. Tóte aceste puţine notiţe despre bibliă suntŭ luate din unŭ manualŭ întinsŭ despre studiulŭ biblicŭ, întitulatŭ : Herméneutique sacrée, ou introduction à l'Ecriture sainte en général, compusă în latinesce pentru seminarele catolice, de I. Hermĕmann Janssens, şi apoĭ tradusă în franţuzesce şi îmbunătăţită de Abbé Glaire şi de Abbé A. Sionnet.

Dionisie era puţinŭ iniţiatŭ în sciinţele teologice ; de aceea elŭ în aceste noţiunĭ biblice a menţinutŭ până şi împărţirea cărţilorŭ sânte în *protocanonice* şi *devterocanonice*, împărţire, care nu este primită în biserica rĕsărituluĭ.

Amŭ vĕdutŭ în urmă, că Dionisie se bucura de protecţiunea principeseĭ Elisaveta Stirbeiŭ. Resultatulŭ acesteĭ protecţiunĭ a fostŭ, că în acestŭ anŭ 1851, Dionisie fu numitŭ de principele Stirbeiŭ egumenŭ la monastirea Sadova, din Oltenia. Acolo Dionisie a înfiinţatŭ scólă pentru copiiĭ sătenilorŭ şi a continuatŭ ocupaţiunile sale literare, cu traducerea şi tipărirea de cărţĭ în limba română.

Cea d'întâiă lucrare a luĭ literară, de la Sadova, a fostŭ o cărticică de rugăciunĭ în limbele română şi grécă, întitulată : «Rugăciunile sânteĭ şi Dumnedeescii liturgiĭ», dedicată protectóreĭ sale şi chiar recomandată de ea luĭ Dionisie, spre traducere şi publicare. Cărticica

are formatulŭ 16⁰, cu 93 pagine, tipărită în Bucurescĭ, în tipografia luĭ Iosifŭ Kopainig, 1851.

In cuventulŭ dedicătorŭ, Dionisie spune, că acéstă cărticică a fostŭ tipărită în limbele nemţéscă şi grecéscă de societatea greco-românilorŭ ortodoxĭ din Viena. Dómna, dândŭ acéstă cărticică luĭ Dionisie, a cerutŭ ca elŭ să o traducă şi tipărescă în romănesce. Dionisie ḑice, că precum autorulŭ primitivŭ a tradusŭ acele rugăciunĭ în limba nemţéscă pentru ortodoxiĭ ce nu sciaŭ grecesce, totŭ aşa şi elŭ a conservatŭ în ediţiunea sa textulŭ grecescŭ, pentru greciĭ ortodoxĭ, de carĭ suntŭ mulţĭ în ţéra românéscă, şi mulţĭ nu cunoscŭ limba română.

Rugăciunile acestea suntŭ acomodate la ierurgiele ce se sĕvêrşescŭ de preotŭ în timpulŭ sânteĭ liturgiĭ, aşa că fiă-care creştinŭ citindu-le în taĭnă, participă óre-cum şi însuşĭ cu rugăciunea la acele ierurgiĭ. Acésta este o imitaţiune a uzuluĭ ce se păzesce în biserica romano-catolică, unde creştiniĭ, nepricepêndŭ limba în care oficiéză preotulŭ, citescŭ în taĭnă în timpulŭ liturgieĭ nisce anumite rugăciunĭ, fiă-care în limba sa maternă. Usulŭ acesta nu este în biserica ortodoxă, unde serviciele divine, sĕvêrşindu-se în limba poporuluĭ, fiă-care înţelege cele auḑite, numaĭ să fiă cu luare-aminte şi póte participa cu duhulŭ şi cu inima sa la ele, fără a avea elŭ însuşĭ nevoiă să citéscă ceva în timpulŭ serviciuluĭ.

Dómna Stirbeiŭ voia, ca aceste rugăciunĭ să se adaoge la cărticica precedinte de rugăciunĭ. Dionisie însă spune Dómneĭ, că cărticica anterióră eşise deja de la tiparŭ, dar' -ĭ va împlini acéstă dorinţă la o nouă ediţiune.

In anulŭ 1852, Dionisie continuândŭ revista sa religiósă, a publicatŭ întru o broşură 8⁰, cu 100 pagine, «Proverbele luĭ Solomonŭ», tipărită în tipografia St. Mitropoliĭ din Bucurescĭ. Ea este adresată tinerimeĭ române, care luĭ Dionisie este *dragă* şi *scumpă,* căcĭ în ea (tinerimea), ḑice elŭ, se concentréză speranţa părinţilorŭ şi a rudelorŭ, şi maĭ cu sémă aşteptarea patrieĭ. Dionisie a avutŭ fericita ideiă de a da tinerimeĭ acéstă cărticică, plină de maxime şi regule înţelepte de conduită în lume. In ea se daŭ tinerilorŭ şi celorŭ maturĭ sfa-

turĭ practice, despre ceea-ce trebue să facă omulŭ cu minte, și de ce pericole să se ferescă, trăindŭ în lumea acésta. Pentru poporulŭ de josŭ cu deosebire suntŭ plăcute și folositóre acestŭ felŭ de regule și povĕțuirĭ. De aceea încă din vechime prin scólele nóstre poporale, și prin casele particulare ale ómenilorŭ de țéră cărturarĭ, se prescriaŭ și se citiaŭ cu dragŭ maximele filosofuluĭ Arghirie ș. a. de felulŭ acesta. Proverbele luĭ Solomonŭ suntŭ multŭ maĭ bogate, maĭ sublime și maĭ felurite, și maĭ autorisate, ca unele ce facŭ parte din cărțile sânteĭ scripturĭ.

Cărticica acésta și astă-dĭ arŭ fi o mare bine-facere a o pune în mâna fie-căruĭ elevŭ, maĭ alesŭ pe la școlele primare de prin orașe și sate. Proverbele luĭ Solomonŭ, cum ni le predă Dionisie, suntŭ o nouă traducere făcută de dênsulŭ de pe textulŭ biblicŭ francezŭ — tradusŭ din originalulŭ evreŭ.

Dionisie, spre susținerea «Bibliotecel sale religióse,» făcuse apelŭ la toțĭ literațiĭ românĭ de a-ĭ trimite scrierĭ morale și religióse, spre a le publica. În urma aceluĭ apelŭ, colonelulŭ Ioan Voinescu, pune la disposițiunea luĭ Dionisie o lucrare a sa întitulată : «Elemente de creștinésca învĕțătură, cu prescurtarea Istorieĭ sfinte și catihisulŭ pe scurtŭ,» traduse de elŭ din rusesce. Traducĕtorulŭ adresându-se «Prea Cuviosuluĭ archimandritŭ Dionisie egumenulŭ monastireĭ Sadova,» spune, că în césurile sale de odihnă a tradusŭ acéstă cărticică, care în limba ruséscă s'a tipăritŭ maĭ multŭ de 60 de orĭ; elŭ poftesce pe Dionisie, să o tipărescă în numerele «Bibliotecel religióse,» conformŭ apeluluĭ ce făcuse la publiculŭ literatŭ. Traducĕtorulŭ renunță a primi exemplarele promise în anunțŭ pentru autorĭ séŭ traducĕtorĭ, și cere să-i se dea numaĭ câte-va esemplare, éră restulŭ să-lŭ desfacă Dionisie în folosulŭ așeḑemintelorŭ de fete sărmane, întemeéte de Măria sa Dómna Elisaveta Știrbeiŭ.

Dionisie, respunḑêndŭ Coloneluluĭ Voinescu, i mulțămesce, și-ĭ spune, că pe lêngă scrisórea sa i trimite 50 exemplare pentru dênsulŭ, éră 300 exemplare le va înainta la așeḑĕmintele întemeéte de Măria sa Dómna. Inchiae scrisórea, lăudândŭ fapta Coloneluluĭ, și dorindu-ĭ să aibă imitatorĭ între toțĭ ceĭ cu putere și mijlóce, de a

lucra pentru folosulŭ némuluĭ (1). Cărticica are formatulŭ 8⁰, cu 91 pagine, și este fórte recomandabilă pentrŭ învĕțămêntulŭ religiosŭ în școlele primare. Ea cuprinde în scurtŭ istoria Vechiuluĭ și Nouluĭ Testamentŭ, apoĭ principiele fundamentale ale dogmelorŭ și moraleĭ creștine, și închiae în regulele religióse despre datoriile ostașuluĭ : a) cătră Dumnedeŭ, b) cătră stăpânire, c) cătră superiorĭ, d) cătră tovarășĭ, e) cătră slujbă, f) cătră sineșĭ.

Unulŭ dintre elevĭĭ luĭ Dionisie, trimișĭ sub Mitropolitulŭ Nifonŭ în Atena, anume Ilie Benescu, întorcênduse în patriă, și devenindŭ profesorŭ la seminarulŭ din Bucurescĭ, în anulŭ 1852, a tradusŭ din grecesce unŭ tratatŭ de filosofiă, compusŭ de Archiereulŭ Veniamin Sinadon predicatorulŭ Bisericeĭ ceĭ marĭ din Constantinopole. Traducĕtorulŭ a dedicatŭ acestŭ tratatŭ Mitropolituluĭ Nifonŭ. Dar' se vede că Mitropolitulŭ nu s'a interesatŭ de tipărirea luĭ, și de aceea traducĕtorulŭ l'a datŭ luĭ Dionisie, ca să-lŭ tipărésca cu cheltuéla sa, ceea ce Dionisie a primitŭ, și l'a tipăritŭ în o broșură 8⁰, de 64 pagine. Dionisie înșiră și acéstă publicațiune în lista lucrărilorŭ și a publicărilorŭ sale literariĭ (2). Tratatulŭ acesta este precesŭ de o întroducere, care se întinde în 20 pagine. Acolo se analiséză dicerea *Filosofiă*, se dă definițiunea eĭ și se arétă scopulŭ eĭ. Apoĭ restulŭ de 44 pagine trătéză despre existența luĭ Dumnedeŭ, aducêndŭ argumintele întrebuințate de filosofĭ spre demonstrarea exitențeĭ Creatoruluĭ și regulătoriuluĭ Universuluĭ și a omeniréĭ. Combate opiniunile celorŭ ce arŭ voi să afirme, că în Universŭ totulŭ s'a produsŭ și se produce spontaneŭ, fără Dumnedeŭ. Broșura acésta s'a tipăritŭ în tipografia Mitropolieĭ din Bucurescĭ și este dedicată Mitropolituluĭ Nifonŭ.

In anulŭ următorŭ 1853, Dionisie a tradusŭ și publicatŭ, totŭ în tipografia Mitropolieĭ, întru o broșură 8⁰, cu 54 pagine, una din cărțile biblice a luĭ Solomonŭ, întitulată «Eclisiastulŭ , de cuprindere filosofică-morală. Ea a fostŭ dedicată luĭ Filoteiŭ, episcopulŭ de Bu-

(1) Acéstă corespondință este tipărită, ca prefață la cărticica aicĭ descrisă.

(2) Vedĭ coperta de la urmă a broșureĭ luĭ Dionisie «Manualulŭ adevĕratuluĭ religiosŭ» edit. 1858 Iașĭ.

zeŭ. In prefaţa dedicatoriă, Dionisie prin laude voesce să atragă pe episcopĭ a conlucra spre luminarea cleruluĭ şi ridicarea luĭ intelectuală şi morală. «Prea Sânţia vóstră, -ĭ ḑice Dionisie, cunósce prea bine, că chiămarea preotuluĭ, fiindŭ cu totulŭ morală, şi îndeletnicirile luĭ spirituale, partea luĭ morală se cuvine a fi cultivată, câtŭ se va puté maĭ multŭ, şi mintea luminată cu cunoscinţile ce se cerŭ de la o asemenea persónă : pentru aceea vě siliţĭ a înavuţi clerulŭ din eparchia Prea Sânţieĭ vóstre cu totŭ felulŭ de cărţĭ morale şi religióse, deschiḑêndŭ scóle în tóte părţile, îndatorindŭ pe preoţĭ, ca chiar eĭ înşiĭ să dea lecţiĭ de religiă şi morală în aceste scolĭ şi fiindŭ în seminarulŭ episcopieĭ Prea Sânţieĭ vóstre tinerĭ maĭ mulţĭ, de câtŭ îndoitŭ numĕrulŭ prescrisŭ de legiuirĭ..... Prea sânţia vóstră prin aceste fapte combateţĭ şi ideia greşită a acelora, carĭ credŭ, că preotuluĭ -ĭ este destulŭ să sciă a citi céslovulŭ şi psaltirea, fără să le înţelégă, şi nu maĭ are trebuinţă de alte învĕţăturĭ. Aceştia suntŭ asemenea doctoruluĭ, care la toţĭ bolnaviĭ, de orĭ-ce bóle arŭ fi fostŭ, poruncia să li se ié sânge şi să bea apă caldă, câtŭ se va puté maĭ multŭ. Prea Sânţia vóstră sciţĭ, că în deşertŭ s'arŭ osteni cine-va să îmbunătăţéscă starea materială a cleruluĭ, că dacă starea morală va fi neîngrijită, nu folosesce nimicŭ ; în vreme ce, fiindŭ starea morală după cum s'arŭ cuveni, atuncĭ nu le-arŭ lipsi nimicŭ, pentru că Domnulŭ ḑice : vrednicŭ este lucrătorulŭ de plata sa.

«Intre cărţile ce doriţĭ a le avea preoţiĭ, de multe orĭ mĭ-aţĭ arĕtatŭ, că aţĭ dori să fiă cea d'întâiŭ Biblia, o ediţiune însă maĭ portativă, maĭ îndreptată şi cu comentariele trebuinciόse. Şi la acésta aveţĭ cea maĭ mare dreptate, fiindŭ-că la tóte naţiunile creştine Biblia este cea d'întâiă carte.....» Arétă apoĭ că Biblia în limba română a devenitŭ fórte rară, fiindŭ-că până acum s'aŭ făcutŭ numaĭ treĭ ediţiunĭ. De aceea elŭ a începutŭ a eda între broşurele «Bibliotecei religióse» şi unele din cărţile Biblieĭ, din carĭ până acum aŭ eşitŭ la lumină «Proverbele luĭ Solomonŭ» şi «Eclisiastulŭ». Pe acésta din urmă o dedică luĭ Filoteiŭ, ca semnŭ de recunoscinţă, pentru bunătatea şi dragostea ce totŭ-d'auna -ĭ a arĕtatŭ acestŭ episcopŭ. Şi acéstă broşură s'a tipăritŭ în tipografia Mitropolieĭ din Bucurescĭ.

6

Totŭ ca parte din «Biblioteca religiósă» a tipăritŭ Dionisie, în acelașĭ anŭ, o broșură în 16⁰, cu 38 pagine, întitulată : «Tênĕrulŭ lucrătorŭ», tradusă din franțuzesce de Virgilie Pleșoénulŭ, tipărită totŭ în tipografia Mitropolieĭ. Cărticica acésta cuprinde biografia unuĭ virtuosŭ tênĕrŭ tipografŭ, numitŭ Leadru Vandres, născutŭ în anulŭ 1808 la Lila. Ea este scrisă cu scopulŭ de a da tinerilorŭ unŭ esemplu bunŭ, după care eĭ să-șĭ formeze viața lorŭ, obicĭnuindu-se la virtute, de aceea ea și este adresată tinerilorŭ lucrătorĭ.

De la acelașĭ traducĕtorŭ Virgilie Pleșoénulŭ, care era încă pe băncile scóleĭ militare, Dionisie a primitŭ și tipăritŭ o altă cărticică, totŭ în 16⁰, în 247 pagine, întitulată : «Eustach Placida», tradusă în românesce din limba germană. Subiectulŭ eĭ este unŭ generalŭ romanŭ, cu numele acesta, bărbatŭ fórte religiosŭ, împreună cu soția și cu doĭ copiĭ aĭ sĕĭ. Elŭ a trăitŭ sub împĕratulŭ Traianŭ, s'a creștinatŭ cu tótă casa sa și a suferitŭ mórte de martirŭ, la anulŭ 130, sub împĕratulŭ Adrianŭ. Autorulŭ eĭ germanŭ a fostŭ Christof Schmid. Dionisie, primindŭ a se publica acéstă traducere în numerile «Bibliotecei religióse», face în prefață acéstă laudă tênĕruluĭ traducĕtorŭ : «Redacțiunea cu plăcere înfățișéză publiculuĭ cititorŭ acéstă cărticică precum și acea întitulată : «Tênĕrulŭ lucrătorŭ», amêndouĕ, traduse de unŭ tênĕrŭ, ce încă până acum n'a părăsitŭ băncile scóleĭ, și care orele sale de recreație nu le perde în zădărniciĭ, ci le întrebuințéză în lucrărĭ folositóre publiculuĭ. O d'ar imita aceste esemple toțĭ tineriĭ ce urméză calea studiilorŭ ! Atuncĭ amŭ vedé limba română înavuțită cu maĭ multe scrierĭ trebuincióse și folositóre.» Amêndouĕ aceste cărticele suntŭ fórte propriĭ pentru educarea simțuluĭ religiosŭ și moralŭ în copiĭ și în poporulŭ muncitorŭ.

In anulŭ acesta 1853, Rusia ocupase principatele și le amanetase pe séma sa, până ce Turcia -ĭ va satisface tóte cererile eĭ politice. In curgerea rĕsboiuluĭ ce s'a aprinsŭ între Rusia și Turcia, Dionisie a fostŭ amenințatŭ de o mare primejdiă. Pîrîtŭ la comanda ruséscă că arŭ fi ținêndŭ relațiunĭ taĭnice cu comanda oștireĭ turcescĭ, care ocupa posițiunĭ strategice pe țĕrmulŭ românescŭ alŭ Dunăreĭ, comanda rusescă a cerutŭ de la guvernulŭ românŭ, ca Dionisie să fiă desti-

tuitŭ din egumenatŭ și datŭ judecățeĭ, ca unŭ trădătorŭ. Dionisie, prevenitŭ la timpŭ de acéstă urgiă, trecu în țéra turcéscă, unde urgia rusécă -ĭ a atrasŭ simpatiele autorităților turcescĭ și a fostŭ recomandatŭ Sultanuluĭ, care l'a onoratŭ cu o decorațiune a sa (1). Petrecêndŭ câtŭ-va timpŭ prin orașele de pe malulŭ dreptŭ alŭ Dunăreĭ, s'a dusŭ apoĭ la Constantinopole, unde a petrecutŭ până la deșertarea principatelorŭ de oștirile rusescĭ.

In țéră însă, în absința luĭ Dionisie, elŭ fu datŭ în judecată bisericéscă, după cererea comandeĭ rusescĭ. Mitropolitulŭ Nifonŭ era pusŭ întru o posițiune gré : să condamne pe Dionisie orĭ să-lŭ achite? Amêndouĕ aceste alternative arŭ fi provocatŭ nemulțămirĭ asupră-ĭ, orĭ din partea curțeĭ suzerane, orĭ din partea celeĭ protectóre. Mitropolitulŭ găsi unŭ espedientŭ, prin care se achită ușorŭ de acéstă încurcătură politică. Elŭ declară, că, după canóne, nu póte judeca pe Dionisie, fiindŭ-că acela nu aparține cleruluĭ bisericeĭ sale, ci la clerulŭ bisericeĭ Moldoveĭ, de unde venise în Muntenia. Prin urmare mitropolitulŭ Moldoveĭ este în dreptŭ a-lŭ judeca. Elŭ ce póte face în acestŭ casŭ este numaĭ a-lŭ destitui din egumenatulŭ de la monastirea Sadova, și a-lŭ înlocui cu altulŭ. S'a otărîtŭ dar', ca când Dionisie se va ivi iarășĭ în Muntenia, guvernulŭ să-lŭ trimită cu escortă până la Focșanĭ și de acolo să-lŭ trécă în Moldova. Acéstă otărîre bisericéscă s'a comunicatŭ guvernuluĭ și s'a luatŭ mĕsurĭ pentru esecutarea eĭ la timpŭ

Când Dionisie a venitŭ în țéră, elŭ fu pusŭ în căruță de poștă și cu escortă dusŭ până la Focșanĭ, și lăsatŭ să se ducă în Moldova. Elŭ se duse la Iașĭ, se înfățișă mitropolituluĭ Sofronie, bolnavŭ de supărare și de ostenélă.

Mitropolitulŭ -lŭ rêndui să se ducă la spitalulŭ monastireĭ Némțuluĭ, ce se află în têrgulŭ Némțuluĭ, și dă acolo ordinŭ, ca să-lŭ caute cu tótă îngrijirea până la însănătoșire.

Dionisie avea prietinĭ și în Moldova, și anume între persónele cele

(1) Decorațiunea acésta, în inventariulŭ făcutŭ de tribunalŭ despre averea luĭ Dionisie, este prețuită cu 100 leĭ noĭ.

maĭ influinte, pe lângă Domnitorulŭ Grigore Ghica, precum : C. Negri, Grigore Cuza și alțiĭ.

Eĭ l'aŭ recomandatŭ Domnitoruluĭ, ca pe o persónă capabilă și ca mare patriotŭ românŭ, cădutŭ jertfă intrigilorŭ politice esterióre și aŭ mijlocitŭ pentru dênsulŭ a i se da vre-o funcțiune bisericéscă. Domnitorulŭ Ghica a însărcinatŭ pe Dimitrie Raletŭ, ministrulŭ de culte, ca să găséscă o posițiune onorabilă pentru archimandritulŭ Dionisie. Privirile patrioțilorŭ amicĭ aĭ luĭ Dionisie s'aŭ îndreptatŭ la monastirea Némțuluĭ, cea maĭ însemnată chinoviă din tótă România pentru trecutulŭ eĭ istoricŭ, pentru averile sale și pentru numĕrulŭ celŭ mare alŭ monachilorŭ petrecĕtorĭ acolo — până la 600.

Acéstă monastire, după mórtea starețuluĭ Neonilŭ, têmplată la anulŭ 1853, șĭ-alesese starețŭ, după regulele sale, pe unulŭ dintre călugăriĭ sĕĭ, anume pe duhovniculŭ Natanailŭ. Acesta, de și era de origine rusŭ, însă era venitŭ acolo din tinerețe și călugăritŭ acolo, unde și petrecuse până la bĕtrânețe ; elŭ se bucura de o stimă generală și era duhovnicŭ la multe familiĭ boerescĭ ale țĕreĭ. In resbelulŭ ruso-turcŭ din urmă, Natanailŭ făcuse și elŭ, ca și alțĭ predecesorĭ aĭ sĕĭ, — chărăzise óre-carĭ provisiunĭ oștirilorŭ rusescĭ.

Purtarea Rusieĭ cu țĕrile române în resbelulŭ acesta, adică amanetarea lorŭ, care ascundea tendința deplineĭ lorŭ cuceririĭ, a deșteptatŭ în patrioțiĭ românĭ o mare ură asupra protectoratuluĭ rusescŭ și a totŭ ce era rusŭ și rusescŭ.

Bietulŭ bĕtrânŭ, Natanailŭ, starețulŭ monastireĭ Némțulŭ, fu hazazelulŭ păcatelorŭ politiceĭ rusescĭ în principate. Elŭ fu destituitŭ, și nu târdiŭ după aceea muri de întristare, la mitoculŭ monastireĭ de pe moșia Ocea, lângă têrgulŭ Némțuluĭ. Destituirea acestuĭ starețŭ, a causatŭ nemulțămire atâtŭ mitropolituluĭ Sofronie câtŭ și soboruluĭ monastireĭ. Candidatulŭ la stareția vacantă era deja otărîtŭ de guvernŭ : archimandritulŭ Dionisie.

După rênduelile monastirescĭ ab-antiquo, basate pe canóne și sancționate prin usŭ și prin chrisóve domnescĭ, starețulŭ se alege de soborŭ și dintre membriĭ soboruluĭ. Alesulŭ apoĭ se supune la aprobarea mitropolituluĭ, care, la rêndulŭ sĕŭ, cere aprobarea Dom-

nēscă. De aceea Dionisie, ca candidatŭ propusŭ de guvernŭ la staretiă monastireĭ Nēmțuluĭ, a întêmpinatŭ greutățĭ neinvincibile. Mitropolitulŭ Sofronie, când i s'a propusŭ candidatura luĭ Dionisie la stărețiă, a refusatŭ absolutŭ, referindu-se la canóne și la așeḑĕmêntulŭ monastirescŭ. Tóte stăruințile guvernuluĭ pe lângă mitropolitŭ, aŭ rĕmasŭ zadarnice. Mitropolitulŭ a declaratŭ, că arŭ primi maĭ lesne candidatura luĭ Dionisie la o episcopiă (episcopia Romanuluĭ era vacantă), de câtŭ la stăreția monastireĭ Némțuluĭ; guvernulŭ iarășĭ din partea sa, nevoindŭ a ceda, mitropolitulŭ s'a abținutŭ de la orĭ-ce participare la acestŭ actŭ, lăsândŭ pe guvernŭ să facă ce voĭesce.

In monastirea Némțuluĭ, vestea despre noulŭ candidatŭ de stărețiă și despre impunerea luĭ prin guvernŭ, a consternatŭ totŭ soborulŭ, care privi cu adâncă mâhnire, călcarea vechilorŭ așeḑĕminte monastirescĭ. Aŭ trebuitŭ însă toțĭ să-șĭ ascundă durerea și să se supue voințeĭ domnescĭ.

In primăvéra anuluĭ 1855, archimandritulŭ Dionisie fu instalat în stăreția monastireĭ Némțuluĭ și Seculuĭ de logofĕtulŭ George Sturza, delegatŭ înadinsŭ pentru acésta, de Domnitorulŭ Grigorie Ghica, și fără nicĭ o participare din partea autorităţeĭ bisericescĭ. Étă alocuțiunea logofĕtuluĭ Sturza către soborulŭ monastireĭ :

«Cuvioșĭ părințĭ! Prea Înaltulŭ nostru Domnŭ. întru neadormita sa îngrijire pentru binele obștescŭ, éră maĭ alesŭ pentru binele locașurilorŭ dumneḑeescĭ, însuflețitŭ de adânca religiositate, de care a datŭ atâtea strălucite doveḑĭ, a găsitŭ de cuviință a pune în fruntea acesteĭ sânte monastirĭ pe unŭ bărbatŭ, ale căruia însușirĭ închizeșluescŭ împlinirea mântuitórelorŭ dorirĭ ale Măriei-Sale.

Bărbatulŭ acesta este Prea Cuvioșia sa părintele archimandritulŭ Dionisie, ale căruĭa cunoscințe și virtuțĭ suntŭ obștesce prețuite și a căruĭa viéță a fostŭ unŭ șirŭ lungŭ de stradaniĭ pentru luminarea némuluĭ nostru, pentru întărirea credințeĭ și pentru înavuțirea literatureĭ bisericescĭ cu cele maĭ frumóse scrierĭ. Numaĭ de la unŭ asemenea bărbatŭ se póte aștepta înflorirea acestorŭ monastirĭ, întemeerea credințeĭ, lățirea cunoscințelorŭ, îmbunătățirea clerului și

renascerea morală a întregeĭ țĕrĭ. Imbrățișați-lŭ dar', îmbrățișați-lŭ cu căldură, și ajutați-lŭ întru împlinirea frumóseĭ, dar' greleĭ și spinóseĭ sale chiămărĭ. Dați-ĭ ascultarea cuvenită, care este cea maĭ neapărată condițiune a viețeĭ monachice. Scutiți-lŭ de supărările, carĭ de atâtea orĭ aŭ turburatŭ liniștea acestuĭ sântŭ locașŭ și aŭ amărîtŭ viața celorŭ maĭ din nainte stareți. Arătați-vĕ vrednicĭ de înalta bună-voință a prea bunuluĭ nostru Domnitorŭ, pentru care înflorirea numitelorŭ monastirĭ va fi cea maĭ frumósă rĕsplătire a nenumĕratelorŭ sale bine-facerĭ către ele.»

Apoĭ delegatulŭ Domnitoruluĭ, adresându-se către Dionisie, i dice: «Prea Cuvióse părinte archimandrite Dionisie! Primesce acéstă numerósă turmă sufletéscă, pe care părintésca îngrijire a Domnitoruluĭ -țĭ încredințéză prin mine: fiĭ eĭ păstorŭ bunŭ, păstorŭ blândŭ și duiosŭ și o condu pe calea adevĕruluĭ, a lumineĭ și a mântuireĭ, spre mulțămirea religiosuluĭ nostru Domnitorŭ, spre bucuria și folosulŭ întregeĭ țĕrĭ și spre lauda luĭ Dumnedeŭ!»

Archimandritulŭ Dionisie ține la acéstă ocasiune o cuvêntare, adresată mareluĭ logofĕtŭ Sturza și altorŭ boerĭ presințĭ, precum și călugărilorŭ monastireĭ.

In exordŭ spune, că ómeniĭ ordinarĭ, morŭ fără a lăsa urmă de existința lorŭ pe pămêntŭ; dar' ómeniĭ marĭ facŭ epocă cu viața lorŭ. Ferice de națiunile cărora Dumnedeŭ le trimite nisce aseminea ómenĭ. De aceea acésta trebue să céră națiunile de la Provedință prin rugăciunile lorŭ. Națiunea română, martiră de atâtea secole, maĭ vêrtosŭ trebue să facă aseminea rugăciunĭ la Dumnedeŭ. Laudă apoĭ pe Domnitorulŭ Ghica, pentru multele bine-facerĭ cu care a înzestratŭ țéra, și că acum voĭesce a întinde bine-facerile sale și asupra monastireĭ Némțuluĭ. Vorbesce despre scopulŭ, cu care buniĭ creștinĭ aŭ fundatŭ monastirile, spre a fi asilŭ și limanŭ celorŭ necăjițĭ și obosițĭ, scóle de moralŭ și de pietate. Că monachismulŭ nu trebue a se mărgini numaĭ în practicele tradiționale, ci în fapte folositóre societățiĭ. Deviza monachuluĭ trebue să fiă: «rógă-te și lucréză.» Așa doresce Domnitorulŭ să fiă monastirea Némțuluĭ. Declară că primesce sarcina stărețieĭ, cu tóte marile eĭ greutățĭ, dar' speră

în ajutorulŭ luĭ Dumnedeŭ, spre a puté împlini dorința Domnitoruluĭ, care este obștéscă, împărtășită chiar și de părințiĭ ceĭ bine-gânditorĭ.

Adresându-se către călugărĭ, le spune despre sine : «Părințilorŭ și frațilorŭ! Este multŭ timpŭ de când lipsescŭ din acestŭ sântŭ locașŭ, unde mĭ-amŭ tunsŭ pĕrulŭ, la piciórele acestuĭ altarŭ. Dorința învĕțătureĭ m'a făcutŭ să esŭ de aicĭ, — o! dacă în timpulŭ acela arŭ fi fostŭ aicĭ o scólă câtŭ de mică, negreșitŭ că mĭ-așĭ fi petrecutŭ viéța aicea, și de câte ostenelĭ, de câte suferințĭ nu așĭ fi scăpatŭ! Dar' cugetulŭ nu mĕ mustră, căcĭ nu mĭ-amŭ perdutŭ timpulŭ în zadarŭ, n'amŭ adusŭ defăimare acestuĭ chinoviŭ, fiindŭ-că amŭ slujitŭ cu credință și cu zelŭ națiuneĭ române, care a sciutŭ să prețuéscă ostenelile mele pentru binele căreĭa amŭ suferitŭ de multe orĭ, dar' mâna Pronieĭ nu m'a părăsitŭ nicĭ-odată. Și suntŭ plinŭ de încredințare, că degetulŭ Domnuluĭ, care m'a apĕratŭ totŭ-d'auna și m'a arĕtatŭ stăpânitoruluĭ acesteĭ țĕrĭ, mĕ va apĕra și de acumŭ înainte.»

Apoĭ spune călugărilorŭ scopulŭ ce trebue să urmăréscă petrecĕtoriĭ în acéstă monastire : mântuirea sufletéscă prin paza poruncilorŭ luĭ Dumnedeŭ și prin viéța neprihănită. Ceĭ ce nu vinŭ aicĭ pentru acestŭ scopŭ, aceĭa suntŭ ipocrițĭ, carĭ, sub masca religiuneĭ, ascundŭ alte interesurĭ personale, și cu câtŭ numĕrulŭ acestora va fi maĭ mare, cu atâta se va face maĭ mare scandalŭ și vătămare societățeĭ. Arétă maĭ departe, că societatea a înzestratŭ cu multă dărnicią acéstă monastire cu bunurĭ materiale; spre rĕsplătire trebue a i se da bunurile duhovnicescĭ. Face apelŭ la toțĭ ceĭ iubitorĭ de bine, să se adune împrejurulŭ luĭ, făgăduindu-le îngrijirea și ajutorulŭ sĕŭ la trebuințile lorŭ duhovnicescĭ și materiale.

Acum archimandritulŭ Dionisie era starețŭ alŭ monastireĭ Némțuțuluĭ și Seculuĭ. Guvernulŭ luĭ Vodă Ghica, basatŭ pe marea bogăția aparintă a acestorŭ monastirĭ, ĭ dăduse unŭ crisovŭ pentru înființarea acolo de institute de învĕțămêntŭ pe o întindere mare, precum : unŭ seminarŭ pentru instruirea călugărilorŭ tinerĭ, unŭ liceŭ cu 8 clase, o scólă de agricultură, de pomologiă, etc. Monastirea avea în adevĕrŭ multe moșiĭ, însă o mare parte din ele produceaŭ puținŭ,

din causă că ele se luaŭ în arendă cu prețurĭ micĭ de către uniĭ din boerĭ saŭ de favorițĭ boerescĭ și domnescĭ. Cu modulŭ acesta, veniturile abia ajungeaŭ pentru întreținerea monastirilorŭ cu dependințile lorŭ, cu instituțiunile și fabricele monastirescĭ, cu spitalulŭ și cu scóla din Têrgulŭ Némțuluĭ. Când Statulŭ a luatŭ administrațiunea averilorŭ monastirescĭ, în anulŭ 1859, ministeriulŭ, în lipsa de banĭ ce suferia, credea că va găsi la monastirea Némțuluĭ banĭ gata, celŭ puținŭ unŭ milionŭ; dar' n'a găsitŭ de câtŭ vr'o câte va sute de leĭ, și la celŭ d'întâiŭ budgetŭ ce s'a făcutŭ pentru monastire, abia aŭ ajunsŭ tóte veniturile monastireĭ spre întreținerea eĭ și a instituțiunilorŭ pendinte, în câtŭ guvernulŭ, în aniĭ următorĭ, ca să pótă avé și elŭ vre-unŭ profitŭ din acele veniturĭ, a totŭ redusŭ budgetulŭ monastireĭ până la ridicolŭ, suprimândŭ și apoĭ reducêndŭ chiar și salariulŭ starețuluĭ până la 100 leĭ pe lună.

Dionisie n'a pututŭ face în monastirea Némțuluĭ nimica alta din cele proiectate și închipuite de guvernŭ, de câtŭ seminarulŭ pentru monachĭ. Seminarulŭ fu așeḑatŭ în localulŭ tipografieĭ. Profesorĭ fură numițĭ: Ieromonachulŭ Genadie, adusŭ pentru acésta din Banatŭ (1) și treĭ dintre eleviĭ ce sĕvêrșise cursulŭ în seminarulŭ din Socola și îmbrăcase schima monachicéscă. Insă acestŭ seminarŭ n'a avutŭ durată lungă. Depărtatŭ de la centru și lipsitŭ de privighiărea cârmuireĭ, a datŭ ocasiune la multe desordine, și după vre-o patru anĭ de existință, fu desființatŭ de guvernŭ, după ce administrațiunea averilorŭ monastirescĭ a trecutŭ la ministerulŭ de culte și instrucțiune publică.

Dionisie a făcutŭ óre carĭ îmbunătățirĭ la tipografia monastireĭ, procurândŭ litere moderne, pe lângă acele vechĭ bisericescĭ cirilice și tipărindŭ câte-va cărțĭ. De asemenea a modificatŭ și unele construcțiunĭ din interiorulŭ monastireĭ. Stăreția luĭ Dionisie a fostŭ scurtă. Elŭ nu era sigurŭ pe posițiunea sa. Soborulŭ nu lŭ iubia. Mitropo-

(1) Genadie, după desființarea seminaruluĭ din monastirea Némțuluĭ, fu numitŭ profesorŭ de limba latină la seminarulŭ din Romanŭ. De acolo permutatŭ ca directorŭ și profesorŭ la seminarulŭ din Bucurescĭ La mórte a dăruitŭ biblioteca sa Academieĭ.

litulŭ curmase cu dênsulŭ și cu monastirea orĭ-ce comunicațiune oficială.

Intre acestea, în anulŭ 1856 se sfîrși termenulŭ de 7 anĭ alŭ cârmuireĭ Domnilorŭ românĭ, pușĭ după convențiunea de la Balta-Limanŭ. Grigore Ghica a trebuitŭ să părăséscă Domnia și țéra. Éră în loculŭ luĭ Pórta a numitŭ caimacamŭ pe Teodorŭ Balșŭ, până la definitiva otărîre a puterilorŭ Europeĭ despre sórta principatelorŭ. In țéră se începuse luptele politice pentru unirea principatelorŭ române.

Sórta luĭ Dionisie acum a devenitŭ periculósă de totŭ. Prietenii luĭ Dionisie eraŭ toțĭ uniștĭ, prin urmare în disgrația guvernuluĭ, care era antiunistŭ.

Călugăriĭ, carĭ până acum suferise în tăcere impunerea stărețieĭ luĭ Dionisie, aŭ protestatŭ la mitropolitulŭ pentru călcarea așe̦dĕmintelorŭ monastiresci, privitóre la stăreția monastireĭ, aŭ ponegritŭ administrațiunea luĭ Dionisie și aŭ cerutŭ la mitropolitulŭ revenirea la ordinea cea vechiă monastiréscă, de a se alege starețulŭ din soborŭ și prin soborŭ. Mitropolitulŭ, după înțelegerea avută cu caimacamulŭ, a trimisŭ maĭ întâiŭ o comisiune la monastire, și primindŭ de la ea unŭ raportŭ defavorabilŭ pentru posițiunea luĭ Dionisie, l'a destituitŭ și a poruncitŭ să se facă alegere de starețŭ după așe̦dĕmintele monastiresci, ceea-ce s'a și făcutŭ, alegêndu-se la stărețiă duhovniculŭ Gerasimŭ. Acésta a urmatŭ în 1856, luna Iuliŭ. Stăreția luĭ Dionisie la Némțulŭ a duratŭ așa dar' unŭ anŭ și câte-va lunĭ.

Câtŭ de nesuferită a fostŭ pentru soborulŭ monastireĭ Némțuluĭ stăreția luĭ Dionisie, se póte vedea din istoria aceleĭ monastirĭ, scrisă acolo și publicată în anulŭ 1857, în tipografia monastireĭ. Ajungêndŭ cu biografiile stărețilorŭ până la Dionisie, nicĭ măcarŭ nu se pomenesce numele luĭ, ci vorbindŭ de depărtarea din stărețiă a stărețuluĭ Natanail la 1855, Februariŭ 24, continuă așa : «Cele ce s'aŭ lucratŭ de atuncea și până la 1856, Iuliŭ 19, pentru aceste sânte monastirĭ, noĭ, ca cele ce nicĭ-cum nu aŭ privitŭ spre întărirea și folosulŭ soboruluĭ, și ca cele ce bine suntŭ cunoscute de înalta ocărmuire politicéscă și bisericéscă, amŭ socotitŭ a fi de prisosŭ să se maĭ istorisésca aicĭ. Insă, de și certândŭ ne-a certatŭ Domnulŭ,

dar' morțiĭ nu ne-aŭ datŭ, pentru că prin mila și înțelépta punere la cale a înaltuluĭ guvernŭ și a prea sânțituluĭ mitropolitŭ, împreună și a iubitorilorŭ de Dumnedeŭ archiereĭ aĭ țěreĭ, carĭ pururea se silescŭ pentru binele și întemeerea iubiteĭ patriĭ, s'a trimisŭ aicea la fața loculuĭ o înaltă comisiune politicéscă și bisericéscă, în care fórte cu luare aminte și cu frica luĭ Dumnedeŭ lucrândŭ cinstitele fețe, carĭ aŭ fostŭ rênduite și cunoscêndŭ nevinovăția soboruluĭ, s'a otărîtŭ de către înaltulŭ guvernŭ și de către prea sânțitulŭ mitropolitŭ ca însușĭ soborulŭ să-șĭ alégă pověțuitorŭ, după aședěmêntulŭ monastireĭ. Și așa sobornicesce s'a alesŭ și s'a pusŭ stareţŭ părintele Gerasimŭ, la 1856. Septembriŭ 1.» (Ist. m. N. și S. f. 9. 1857).

Dionisie, sdruncinatŭ moralicesce și lăsatŭ pe drumurĭ, se retrase în Iașĭ, unde prietiniĭ luĭ lŭ primiră cu multă compătimire la sórta luĭ. Elŭ era bine vědutŭ de toțĭ uniștiĭ, dar' pe atâta de rěŭ vědutŭ de antiuniștĭ și maĭ cu sémă de N. Istrati, căpitenia antiuniștilorŭ, care pe atuncĭ era fac-totum în Moldova. In acéstă posițiune a petrecutŭ Dionisie până la 1859, după alegerea Domnitoruluĭ Alexandru Cuza la Domnia întrégă a Românieĭ.

In retragerea sa de la Iașĭ, Dionisie iarășĭ s'a ocupatŭ cu literatura și cu tipărirea de cărțĭ. Maĭ ântâiŭ a publicatŭ o colecțiune de acte, spre a justifica stăreția și administrațiunea sa de la monastirea Némțuluĭ. Broșura acésta s'a tipăritŭ în tipografia Buciumuluĭ românŭ din Iașĭ.

Spre a întîmpina acusațiunile, ce i se aduceaŭ de uniĭ, că elŭ arŭ fi dușmanulŭ monachismuluĭ, că în monastirea Némțuluĭ arŭ fi tinsŭ la desființarea călugărieĭ, elŭ, în anulŭ 1858, a publicatŭ, în aceeașĭ tipografiă, o broșură de 104 pagine, 8°. intitulată: «Manualulŭ adevěratuluĭ religiosŭ, pověțuitorulŭ sufletelorŭ pe calea mântuireĭ». Lucrarea acésta este dedicată mitropolituluĭ Sofronie alŭ Moldavieĭ.

In dedicațiune, Dionisie spune, că la «scrierea acesteĭ cărțĭ a avutŭ de pověțuitoriŭ aședemintele monachicescĭ ale st. Vasile celŭ mare, cumŭ și alte scrierĭ ale sânțilorŭ părințĭ. Intr'ênsa se arétă, carĭ suntŭ vițiele, de carĭ trebue să se păzéscă unŭ monachŭ, cumŭ și virtuțile, ce se cuvine să urmeze». Materia este împărțită în 8 capitole, carĭ tóte daŭ regule și pověțuirĭ, după carĭ trebuie să se formeze conduita și traiulŭ

unuĭ bunŭ călugărŭ. După aceea se înşiră 50 de «principiĭ generale de înţelepciune» ale unuĭ înţeleptŭ. Dionisie nu numesce pe acestŭ înţeleptŭ, dar' spune în prefaţă numaĭ atâta, că acelŭ înţeleptŭ a fostŭ unulŭ dintre «bărbaţiĭ ceĭ marĭ aĭ véculuĭ trecutŭ». La urmă se arétă virtuţile, în numĕrŭ de 13, pre carĭ trebue să le agoniséscă unŭ călugărŭ, anume: *înfrânarea*, *tăcerea*, *orânduéla*, *otărîrea* *iconomia*, *munca*, *sinceritatea*, *dreptatea*, *cumpătarea* *curăţia*, *pacea sufletuluĭ*, *viaţa curată*, *umilinţa*, *ascultarea*. Cartea este precesă de o precuvêntare, adresată chinoviuluĭ monastireĭ Némţuluĭ şi Seculŭ şi tinerilorŭ ce învéţă în seminariŭ, recomandându-le acéstă carte. In acea precuvêntare Dionisie spune maĭ întâiŭ, că în monastirea Némţuluĭ aŭ fostŭ bărbaţĭ marĭ luminătorĭ, carĭ eraŭ lauda şi povĕţuitoriĭ călugărilorŭ, apoĭ continuă aşa: «Eŭ, fratele lorŭ şi alŭ vostru, depărtatŭ dintre voĭ prin intrigă, calomniă şi rĕutate, amŭ socotitŭ de a mea datoriă, a lucra ceva pentru mângâerea, folosulŭ şi întărirea vóstră şi a mea».

Din anunţulŭ publicatŭ pe coperta de la urmă a acesteĭ broşurĭ, se vede, că Dionisie lucra la o carte istorică, «despre monachismŭ»; care avea să cuprindă următórele obiecte:

«Inceputulŭ vieţeĭ ascetice (pustnice) şi a monastirilorŭ.

Monastirile în orientŭ (rĕsăritŭ).

Monastirile în occidentŭ (apusŭ).

Surorile charităţeĭ şi alte aşedeminte de acestŭ felŭ.

Monastirile din ţĕrile române.

Scopulŭ lorŭ şi starea de acumŭ.

Dionisie, în acelŭ anunţŭ, face apelŭ la «iubitoriĭ de binele comunŭ, carĭ vorŭ avea documinte istorice, atingĕtóre de acéstă scriere», rugându-ĭ ca să i le comunice.

Pe atuncĭ eşise în publicitate o scriere a dómneĭ Dora d'Istria în limba francesă, tratândŭ despre instituţiunile monachicescĭ de la Rĕsăritŭ şi de la Apusŭ. Se vede că Dionisie plănuise a o traduce în românesce, adăogêndŭ la ea noţiunĭ despre monastirile române, şi privirile sale asupra lorŭ. Planulŭ acesta însă nu s'a realizatŭ, nicĭ a eşitŭ la lumină o asemenea carte.

Dionisie spune în precuvêntarea la broșura sa întitulată «imnurĭ în proză, pentru copiĭ, carĭ începŭ a ceti», că în anulŭ 1858, găsindŭ ospitalitate la moșia Deleniĭ, proprietatea d-luĭ Teodor Ghica, unulŭ dintre boeriĭ ceĭ marĭ aĭ Moldoveĭ, a vĕḑutŭ acéstă cărticică francesă în mâna dómneĭ Finareta Ghica, născută Știrbeiŭ, de pe care ea da lecțiunĭ fiiceĭ sale, care era în vêrstă de 5 anĭ. Elŭ a fostŭ încântatŭ de acestŭ esemplu frumosŭ alŭ uneĭ mame, care singură se ocupa cu instruirea și educațiunea copileĭ sale. De aceea Dionisie, la finele precuvêntăreĭ sale, adreséză o rugă luĭ Dumneḑeŭ, ca în tóte casele române să se înfățișeze acestŭ măreţŭ și piosŭ tabloŭ, mama educându-șĭ copiiĭ și insuflându-le simtimintele cele nobile despre datoriele morale, casnice și cetățenescĭ.

Totŭ acolo, Dionisie spune, că acéstă cărticică a fostŭ compusă maĭ întâiŭ în limba engleză, și că în Englitera ea a devenitŭ o carte familiară pentru educațiunea copiilorŭ. De asemenea, că a fostŭ tradusă maĭ în tóte limbele Europeĭ. Dionisie o a tradusŭ românesce, și apoĭ în anulŭ 1859 o a tipăritŭ la Buzeŭ, întru o broșurică, 16⁰, cu 100 pagine spre a se împărți gratisŭ scolarilorŭ sĕracĭ. Despre cuprinderea cărticeleĭ în genere, Dionisie se esprimă așa: «într'ênsa se vede maiestatea religieĭ, tablourĭ diferite ale natureĭ, și scenele vieţeĭ casnice, înfățișate cu unŭ simțŭ religiosŭ și practicŭ, cu unŭ stilŭ simplu și potrivitŭ înțelegereĭ copiilorŭ, carĭ începŭ a judeca și cărora tóte scenele cele variate ale natureĭ le facŭ întipărirĭ viĭ». Cuprinderea specială a acesteĭ cărțĭ este următórea:

Imnulŭ I. Creatorulŭ.
» II. Frumuseța natureĭ.
» III. Turmele oilorŭ.
» IV. Numaĭ Dumneḑeŭ este perfectŭ.
» V. Rĕsăritulŭ Sóreluĭ.
» VI. Tabloulŭ natureĭ.
» VII. Continuare.
» VIII. Locuința muncitoruluĭ.
» IX. Varietățile natureĭ.
» X. Continuare.

Imnulŭ XI Apunerea Sórelui.
» XII. Érna.
» XIII. Mórtea.
» XIV Renascerea.
» XV. Raiulŭ.

Imnurile acestea suntŭ scurte, 2—3 file unulŭ. Metodulŭ este intuitivŭ. Pune pre copilŭ în posițiune să observe obiectele, cu carĭ elŭ vine în contactŭ, apoĭ treptatŭ deșteptă în elŭ ideĭ și simtiminte religióse, morale, din care decurgŭ datoriele omuluĭ în societate.

La urmă, Dionisie a adausŭ și rugăciunile sale, începêndŭ cu cele compuse de elŭ încă de cândŭ era profesorŭ la Buzĕŭ, și pre carĭ le publicase de maĭ multe orĭ în cărticelele sale de rugăciunĭ.

In anulŭ 1859 Dionisie a publicatŭ în Iașĭ, în tipografia luĭ Adolf Berman, a doua edițiune a cărțeĭ sale : «Mângâitoriulŭ celorŭ întristațĭ, celorŭ bolnavĭ și celorŭ bĕtrânĭ, séŭ adunarea de meditațiĭ pentru a rĕdica sufletulŭ maĭ pre susŭ de durerile și suferințele acesteĭ viețĭ». Acéstă carte Dionisie o publicase întâea dată în doue broșurĭ, cândŭ se afla în Monastirea Băbeniĭ, în anulŭ 1850.

Totŭ în acestŭ anŭ Dionisie a publicatŭ în Iașĭ, în tipografia H. Goldner, o cărticică, în 16⁰, care coprinde o colecțiune de diferite compunerĭ, și de diferițĭ autorĭ, anume : 1) «Cuvintele unuĭ credinciosŭ», de A. F. Lamennais, tradusŭ de Dionisie întâea dată și închinatŭ poporuluĭ românŭ la 1848, în Bucurescĭ. 2). Adunarea de cuvinte serbătorescĭ, funebre și la alte ocasiunĭ. Anume : a) Cuvêntŭ la Duminica Florilor, tradusŭ de Dionisie din limba franceză, și cetitŭ de unŭ elevŭ alŭ seŭ în Biserica Amza din Bucurescĭ, în anulŭ 1848. b) Cuvêntŭ la Duminica învierei. La urmă, în o notiță, se spune, că cuvêntulŭ acesta este compunere a renumituluĭ predicatorŭ grecŭ Ilie Miniat; că s'a tradusŭ și rostitŭ în Biserica colegiuluĭ Sântuluĭ Sava din Bucurescĭ, de către I. Eliade Rădulescu. c) Cuvêntŭ funebru, compusŭ și rostitŭ de Dionisie Romano în sânta Mitropoliă a Românieĭ, la înmormêntarea d-luĭ Marcluĭ Clucer Sergie Sisanopol, pe cândŭ Dionisie era directorŭ alŭ Seminaruluĭ din Bucurescĭ, în anulŭ 1847, Decembriŭ 28. d) Cuvêntŭ compusŭ și ros-

titŭ de Dionisie, fiindŭ profesorŭ naționalŭ în Buzĕŭ, la mórtea domnișórei Marița, fiica spătaruluĭ Gavriil Codrénul, la anulŭ 1838. c) Cuvêntŭ rostitŭ de d-lŭ Vasile Mĕlinescu, în adunarea ad-hoc a Moldoveĭ, la ocasiunea tratăreĭ despre posițiunea țĕranilorŭ. f) Cuvêntŭ rostitŭ. în aceașĭ adunare de d. Nicolae Bosie, în cestiunea țĕranilorŭ, după care apoĭ urméză și însășĭ propunerea deputaților săteni, de la 26 Octombriŭ 1857. g) Cuvintele rostite de logofĕtulŭ Sturza și de Dionisie la ocasiunea instalăreĭ asestuia în stăreția de la Némțu. h) Altŭ cuvêntŭ totŭ de N. Bosie, rostitŭ în Adunarea ad-hoc, cuvêntŭ care se începe cu dicerile Evangelistuluĭ Ioan : «La începutŭ era cuvêntulŭ», și tratéză despre simtimentulŭ religiosŭ alŭ Românilorŭ, și despre modulŭ cum greciĭ aŭ abusatŭ de religiositatea românéscă.

Pe cândŭ se eda acéstă carte, Dionisie scăpase de asupra nevoieĭ. In însemnarea de asupra cuvêntuluĭ de sub litera g. lŭ vedemŭ deja titluitŭ: locoteninte alŭ Episcopieĭ de Buzĕŭ.

Filoteiŭ Episcopulŭ de Buzĕŭ, din causa uneĭ bóle incurabile (alienațiune mentală), ne maĭ putêndŭ administra eparchia, fusese înlăturatŭ de la Episcopiă, și acea eparchiă remăsese vacantă. Filoteiŭ, care fusese maĭ mulțĭ anĭ economŭ, sub Episcopulŭ Kesarie, și apoĭ de la anulŭ 1850 Episcopŭ, fiindŭ peste mĕsură economŭ, adunase o avere însemnată în banĭ și în turme de vite.

In 1859 amêndouĕ tronurile Principatelorŭ române eraŭ ocupate de unŭ singurŭ Domnitorŭ, Alexandru Ioan Cuza, ceea ce însémnă că în curêndŭ are să se facă deplina unire și să se formeze România actuală. Amiciĭ luĭ Dionisie aŭ recomandatŭ Domnitoruluĭ pe protegiatulŭ lorŭ, ca succesorŭ alŭ luĭ Filoteiŭ la Episcopia Buzeuluĭ. Domnitorulŭ a primitŭ și a otărîtŭ să-ĭ încredințeze de o cam dată administrațiunea provisoriă a Eparchieĭ vacante. Cuza-Vodă plănuia o nouă lege, prin care alegerea și numirea Mitropoliților și Episcopilorŭ, să nu se maĭ facă ca în trecutŭ prin Adunările legislative, ci deadreptrulŭ de către guvernŭ. De aceea s'a decisŭ, ca Dionisie să fiă numitŭ la Buzĕŭ, numaĭ cu titlu de locoteninte-episco palŭ. Dar' la acéstă numire trebuia să fiă înțelegere și cu mitropo-

litulŭ Ungo-vlachieĭ, în a căruia jurisdicţiune se afla Episcopia vacantă. Mitropolitulŭ Nifon, care se credea cotorositŭ pentru totŭ-d'a-una de Dionisie, fu surprinsŭ, cândŭ i se făcu propunerea de numirea luĭ la Buzĕŭ, şi s'a opusŭ de a da consimţimêntulŭ sĕŭ. Cuza-Vodă a numitŭ deadreptulŭ pe Dionisie în locoteninţa Episcopală. Cea d'intâiŭ îndatorire ce-i s'a pusŭ a fostŭ, ca în unire cu prefectulŭ judeţuluĭ, să adune tótă averea fostuluĭ Episcopŭ şi să o dea în primirea guvernuluĭ, care avea trebuinţă de banĭ. Dionisie a împlinitŭ acéstă sarcină şi cea d'întâiŭ trébă a luĭ a fostŭ, că a adunatŭ de pe la deosebiţĭ egumenĭ şi stariţi, pe la carĭ eraŭ daţĭ în păstrare, baniĭ luĭ Filoteiŭ. Baniĭ aceştia forma suma de 74,000 de galbenĭ. De a semenea s'aŭ vêndutŭ turmele de boĭ şi de oĭ şi s'aŭ prefăcutŭ în banĭ, carĭ toţĭ s'aŭ datŭ guvernuluĭ.

Fiindŭ că Dionisie nu avea trépta ierarchică de Archiereŭ, care este prima condiţiune canonică la administraţiunea uneĭ Eparchiĭ, de acea Cuza-Vodă, i a recomandatŭ să ţină în Episcopiă pre unŭ Archiereŭ bĕtrânŭ, bulgarŭ de origine, a nume Policarp, pe carele Domnitorulŭ lŭ cunoscea personalŭ încă de cândŭ trăise la Galaţĭ, unde se afla şi acestŭ Archiereŭ. Policarp fu întreţinutŭ de Dionisie la Buzĕŭ, cu locuinţa şi cu salariŭ de 6,000 leĭ până la mórtea luĭ, care nu târḑiŭ a urmatŭ.

In calitatea sa de locoteninte alŭ Episcopieĭ de Buzĕŭ, Dionisie a voitŭ să înfiinţeze o scólă în schitulŭ Dălhăuţŭ, unde tineriĭ monachĭ de prin monastirile şi schiturile Eparchieĭ să pótă căpăta cunoscinţele necesare; însă din lipsa mijlócelorŭ şi din alte cause, scóla aceea n'a putută fiinţa. A îmbunătăţitŭ şi restabilitŭ tipografia Episcopieĭ, care rĕmasese de unŭ timpŭ în părăsire şi a începutŭ a eda în ea unele cărţĭ bisericescĭ

Continuândŭ ocupaţiunile sale literare, Dionisie, în acelaşĭ anŭ a publicatŭ în tipografia *Buciumulŭ românŭ* de la Iaşĭ, unŭ manualŭ scolasticŭ, întitulatŭ: «Principiĭ de Retorică şi Eloquenţa Amvonuluĭ», dedicatŭ Domnitoruluĭ Cuza. Manualulŭ acesta constă din două broşurĭ. Cea d'intâiă cuprinde principiele sĕŭ regulele generale ale Re-

toriceĭ și ale eloquențeĭ Amvonuluĭ, în 79 pagine 8⁰. A doua, în 160 pagine cuprinde modele de Eloquența bisericéscă, estrase din predicatoriĭ Bisericescĭ, precumŭ : Massillon, Ilie Miniat, două cuvinte ale profesoruluĭ seminaruluĭ de la Buzĕŭ D. Racoviță (1).

Din sânta Scriptură suntŭ reproduşĭ vreo câțĭ-va psalmĭ în versurĭ aĭ Mitropolituluĭ Dosoteiŭ alŭ Moldoveĭ și maĭ multe alte bucățĭ din operile dascălilorŭ și părinților̆ Bisericeĭ · Iustin, Athenagor, Tertulian, Atanasie, Efrem, Ambrosie, Vasilie, Chrisostom. Acéstă colecțiune de regule și modele, Dionisie, precumŭ însușĭ spune în precuvêntare, s'a făcutŭ spre a da ajutorŭ tinerilorŭ, carĭ voescŭ a se esercita în arta oratorică, căcĭ, «cuvêntulŭ, dice elŭ, este ceea ce osebesce pe omŭ de cele-l-alte animale. Prin cuvêntŭ omulŭ îșĭ comunică ideile și simtimintele sale. Prin cuvêntŭ oratorulŭ și predicatorulŭ mișcă adunarea și o face a urma învĕțăturile luĭ. Apoĭ vorbindŭ despre preotŭ dice : «Dacă preotuluĭ i trebue multă moralitate, ca prin pilda vieţeĭ sale să atragă și să încurageze pe ómenĭ la faptă bună; nu maĭ puțină trebuință are și de Eloquență, ca să aréte adevĕrurile credințeĭ, să predice virtutea și să combată vițiulŭ. Domnulŭ Isus Cristos. âmblândŭ pe pămêntŭ, lucra și învĕța. Apostoliĭ și Părinţiĭ Bisericeĭ aŭ lucratŭ și aŭ învĕțatŭ; prin eĭ s'aŭ adusŭ tótă lumea la o viață nouă, prin credința în Isus Cristos; prin eĭ s'aŭ dărîmatŭ templurile idolescĭ și s'aŭ ridicatŭ Bisericile luĭ Dumnedeŭ. O preote! tu escĭ următorŭ acestorŭ înalte modele! Lucréză și tu și învéță, acéstă-ĭ misia ta».

In anulŭ 1860, Dionisie după ce a restabilitŭ tipografia, a tipăritŭ în ea următórele cărțĭ bisericescĭ : 1) O filadă de 40 pagine, 4⁰, care cuprinde rânduéla Tedeumuluĭ la diferite ocasiunĭ de solemnitățĭ publice religióse 2) Prohodulŭ d-luĭ nostru Isus Cristosŭ, reprodusŭ, la a 4-a edițiune, de pe originalulŭ alcătuitŭ de Macarie dascălulŭ cântărilorŭ bisericescĭ române. 3) O filadă, 50 pagine 4⁰, care cuprinde slujba sânteĭ fecióre Filoteia, ale căreĭa móște se află

(1) Unulŭ din elevĭĭ trimișĭ de Mitropolitulŭ Neofit la Atena, ca să învețe. După reîntur-narea elŭ fusese numitŭ profesorŭ la Seminarulŭ de Buzĕŭ

în biserica Domnéscă de la curtea de Argeșŭ (1). 4) O filadă 4⁰, cu 70 pagine intitulată «Panachidŭ», la care s'a adaosŭ, și rândueala înmormântăreĭ mirenilorŭ și a pruncilorŭ, reproduse după cartea de rugăciunĭ preotescĭ numită «Molitvelnicŭ». La urmă are unŭ cuvêntŭ funebru generalŭ, pe care orĭ ce preotŭ și la orĭ ce înmormêntare l'arŭ putea ceti. Numele autoruluĭ acestuĭ cuvêntŭ, însemnatŭ cu inițialele Cirilice D. R. este profesorulŭ Dimitrie Racoviță. 5) O edițiune a psaltireĭ, după cum se citesce ea prin Bisericĭ. Edițiunea acésta s'a făcutŭ dupre cererea uneĭ cucernice dómne de la Tecuciŭ, cu familia «Tudoranu», și cu a eĭ cheltueală. Ea doria, ca maĭ multe locurĭ din acéstă carte, ce suntŭ greŭ de înțelesŭ, să fiă esplicate, precumŭ și alte îmbunătățirĭ estetice. Acéstă edițiune se deosibesce de altele: a) prin maĭ multe iconițe, maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ esteticŭ lucrate, puse la începutulŭ fiă-căreĭ din cele 20 de catisme séŭ despărțiturĭ ale psaltireĭ, b) prin óre care esplicărĭ la locurile cele maĭ greŭ de înțelesŭ. Dionisie voise la începutŭ să pună acele esplicărĭ în notițe subliniare pe paginele respective. Esplicările aceste suntŭ de puțină însemnătate pentru exegesă. Ele suntŭ mistice, nu literare. Dionisie le a părăsitŭ însușĭ; căcĭ de la finele Catismeĭ a 3-a nu le maĭ găsimŭ. Spre înțelegerea pasagelorŭ grele din psaltirea română, Dionisie a adaosŭ la urmă, sub titlu de «órecare însemnărĭ asupra psalmilorŭ», o traducere noua a tuturorŭ versetelorŭ ce i s'aŭ părutŭ luĭ greŭ de înțelesŭ începêndŭ de la psalmulŭ 1-iŭ până la ps. 146. Esplicările luĭ constaŭ în o traducere francesă de pe originalulŭ ebreŭ. 6) Catichisulŭ Bisericeĭ Rĕsĕrituluĭ, 8⁰, 229 pagine. Acestŭ Catichis a fostŭ compusŭ în limba ruséscă de Mitropolitulŭ Filaret alŭ Moscveĭ, în jumĕtatea întâea a véculuĭ presinte, și s'a tradusŭ în tóte limbele ortodoxe. Din grecesce lŭ traduse în românesce Eufrosin Poteca. Dionisie l'a retipăritŭ de douĕ orĭ, o dată ca staręțŭ în monastirea Némțuluĭ, în 1856, pentru seminariulŭ de acolo, a doua óră la Buzĕŭ pentru usulŭ seminaruluĭ și alŭ preoților ŭ. 7) Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie la în-

(1) Cărțile de sub N.N. 2 și 3, s'aŭ tipăritŭ în anulŭ 1868.

mormêntarea Monachieĭ Eugenia Grecénca, stareța monastireĭ Rătescĭ în anulŭ 1859. Cuvêntulŭ tratéză întâiŭ despre luptele omuluĭ în viață. Spune că aceste lupte ceĭ maĭ mulțĭ le suportă pentru interesele și bunurile lumescĭ; că puținĭ suntŭ aceĭ ce se luptă pentru bunurile morale și duchovnicescĭ. Numaĭ aceștia potŭ ḑice cu Apostolulŭ Pavel: «Cu lupta cea bună m'amŭ luptatŭ, călĕtoria amŭ sĕvârșitŭ,» și a. Descrie apoĭ viața reposateĭ starețe, laudă virtuțile și abnegațiunea eĭ și aplică la dênsa cuvintele menționate ale Apostoluluĭ.

In 1861 Dionisie a făcutŭ nisce încăperĭ bune la schitulŭ Nifon; a înființatŭ în acelŭ schitŭ o scólă primară pentru copiiĭ sătenilorŭ de prin pregiurŭ și a solicitatŭ de la guvernŭ salariŭ pentru învĕțătorĭ. A canalizatŭ isvórele minerale ce se afla la acelŭ schitŭ și le aŭ împreunatŭ într'unŭ basenŭ, spre înlesnirea bolnavilorŭ, ce vinŭ acolo véra, spre a-'șĭ căuta sănătatea, făcêndŭ și o baracă de lemnŭ pentru adăpostirea soldaților bolnavĭ.

După mórtea bĕtrânuluĭ Archiereŭ Policarp, trebuințile Eparchieĭ cerêndŭ ca Dionisie să se înalțe la trépta Archierésca, Domnitorulŭ a propusŭ înaintarea luĭ Dionisie la trépta archierésca, maĭ întâiŭ Mitropolituluĭ Nifon; dar' acesta refusândŭ și acumŭ consimțimêntulŭ sĕŭ, Domnitorulŭ făcu acéstă propunere bĕtrânuluĭ Archiereŭ Kesarie Sinadon, locotenintele mitropolieĭ Moldoveĭ, care primi, și cu acéstă ocasiune ceru învoirea Domnitoruluĭ de a chirotonisi încă și alțĭ Archiereĭ pentru Moldova, ceea ce Domnitorulŭ a aprobatŭ. Kesarie, după vechiulŭ obiceiŭ păzitŭ la chirotonia Archiereilorŭ titularĭ, ceru bine-cuvêntarea și titlurĭ eparchiale de la Patriarchia de Constantinopole, care, pentru o sciută taxă bănéscă în profitulŭ patriarchieĭ, (1) da asemenea bine-cuvêntărĭ și titlurĭ.

Patriarchulŭ Ioakim, dândŭ bine-cuvêntarea sea și titlulŭ de «Traianopoleos» pentru Dionisie, elŭ fu chirotonisitŭ Archiereŭ în Mitropolia Moldoveĭ de la Iașĭ, în anulŭ 1861.

(1) Taxa acésta patriarchală se suia până la 150 galbenĭ, dar' fiindŭ că și uniĭ Mitropolițĭ căutaŭ să profite de asemenea ocasiunĭ, candidațiĭ de Archieriă plătiaŭ până la 500, alțiĭ hiarŭ până la 1000 galbenĭ.

La 1 Octombriŭ a aceluiaşĭ anŭ, Dionisie a deschis scóla din schitulŭ Nifon, la care ocasiune elŭ a rostitŭ unŭ cuvêntŭ, în care arétă istoriculŭ şi scopulŭ înfiinţăreĭ acesteĭ scóle. Voia pe de o parte a da călugărilorŭ tinerĭ ocasiune de a învĕţa ceva, éră pe de alta a da înlesnire fiilorŭ de preoţĭ a se pregăti aicĭ spre a putea intra în seminariŭ. Spune, că încă din anulŭ 1859 deschisese o scólă pentru călugărĭ în schitulŭ Dălhăuţŭ, unde de la tóte monastirile din Eparchia Buzeuluĭ se trimisese la învĕţătură câte doĭ—treĭ monachĭ, dar' din causa depărtăreĭ, acea scólă, fiindŭ lipsită de privighiărea trebuitóre, după înţelegerea avută cu d. Nicolae Păcleanu, ctitorulŭ schituluĭ Nifon, o a mutatŭ în acestŭ schitŭ. Ideele principale ce Dionisie desvoltă în acestŭ cuvêntŭ, suntŭ : a) că pioşiĭ fundatorĭ aĭ monastirilorŭ aŭ avutŭ în vedere păstrarea şi cultivarea simţuluĭ religiosŭ prin cultulŭ divinŭ, şi facerile de bine cătră aprópele. De aceea vedemŭ în tóte monastirile o Biserică, ca centru, care unesce societatea omenéscă, apoĭ case pentru bolnavĭ, case de óspeţĭ, scólă, bibliotecă, etc. Câtă vreme cărmuitoriĭ monastirilorŭ aŭ păstratŭ aceste caractere esenţiale ale monastirilorŭ, ele aŭ sporitŭ. b) Decadinţa actuală a monastirilorŭ provine de la abaterea de la vechia lorŭ menire. c) Arétă apoĭ, că datoria călugărilorŭ este; a îngriji de buna cuviinţa caseĭ Domnuluĭ, a avé încăperĭ pentru primirea de strĕinĭ, o bolniţă pentru bĕtrânĭ şi neputincioşĭ, atâtŭ din Monastire, câtŭ şi dintr'alte părţĭ, şi a-ĭ îngriji după putinţă; a avé o bibliotecă cu cărţĭ morale şi religióse, precumŭ şi o scólă pentru învĕţătură, atâtŭ a petrecĕtorilorŭ în monastire, câtŭ şi a altorŭ tinerĭ fără mijlóce. d) Spre a îndemna pe călugărĭ la învĕţătură, le spune, că lorŭ, maĭ multŭ de câtŭ preoţilorŭ mirenĭ, le suntŭ deschise tóte treptele ierarchieĭ bisericescĭ de la preotŭ până la Archiereŭ. Cândŭ aceştĭ ómenĭ fără învĕţătură ajungŭ la trepte înalte, se împlinesce cu eĭ ḑisa Evangelieĭ «orb pre orb de va povăţui, vorŭ cădea amândoĭ în grópă.»

După proclamarea unireĭ definitive şi constituirea Românieĭ, Dionisie a fostŭ numitŭ de guvernŭ şi confirmatŭ de Domnitoriŭ, membru alŭ consiliuluĭ de instrucţiune din Bucurescĭ, şi în acéstă cali-

tate a participatŭ la facerea proiectelorŭ de legĭ pentru învĕţămêntulŭ publicŭ.

In anulŭ 1864, cândŭ guvernulŭ s'aŭ încercatŭ a introduce noulŭ calendarŭ în România şi a convocatŭ spre acésta unŭ consiliŭ bisericescŭ, Dionisie s'a opusŭ cu tótă bărbăţia la încercarea de a se face acestŭ novismŭ în Biserica Română, fără consimţimêntulŭ celora-l-alte Bisericĭ ortodoxe. Căcĭ guvernulŭ voia, ca maĭ întâiŭ clerulŭ să adopte acestŭ calendarŭ. Mitropolitulŭ Nifon era fórte buimăcitŭ de cestiunea calendaruluĭ. Dar' cândŭ a audịtŭ, că Dionisie este contra introducereĭ nouluĭ Calendarŭ, s'a esprimatŭ uĭmitŭ de bucuriă : «Dacă este aşa, eŭ ĭertŭ pe Dionisie de tóte greşelele luĭ şi dacă l'aşĭ vedea acumŭ, l'aşŭ săruta.» Cestiunea Calendaruluĭ făcuse mare sgomotŭ în ţéră. Oposiţiunea o esploata în defavórea guvernuluĭ. Suplica făcută de Eliade contra acestuĭ novismŭ, adresată Mitropolituluĭ, se răspândise prin judeţe şi se adunaŭ sub scrierĭ contra introducereĭ nouluĭ Calendarŭ. Aceste sub scrierĭ se făceaŭ şi în judeţulŭ Buzeuluĭ, se vede că chiarŭ prin persóne bisericescĭ. Venindŭ acésta la audulŭ guvernuluĭ, Dionisie, fără nicĭ o judecată, numaĭ pe simplulŭ raportŭ alŭ unuĭ sub prefectŭ, fu destituitŭ din postulŭ de locoteninte episcopalŭ şi lăsatŭ iarăşĭ pe drumurĭ. Acéstă posiţiune a luĭ a duratŭ aprópe unŭ anŭ de dile.

La finele anuluĭ 1864 guvernulŭ a înfiinţatŭ o nouă episcopiă în Moldova, numită *«a Dunăreĭ de josŭ»*, cu reşedinţa în Ismail şi compusă din ţinuturile: Brăila, Covurluĭ, Bolgradulŭ şi Ismailulŭ. La administraţiunea acesteĭ noue episcopiĭ fiindŭ strămutatŭ locotenintele Episcopieĭ de Huşĭ, Domnitorulŭ Cuza numi iarăşĭ pe Dionisie locoteninte episcopalŭ, însă nu la Buzĕŭ, unde fusese maĭ înainte, ci la Huşĭ. Dionisie s'a dusŭ la noulŭ sĕŭ postŭ fórte nemulţămitŭ, şi óre cumŭ silitŭ de nevoĭă, dar' inima luĭ era la Buzĕŭ, unde trăise multŭ timpŭ şi-şĭ avea cunoscinţele şi prietiniĭ sĕĭ. La Huşĭ a statŭ elŭ numaĭ vre-o patru lunĭ.

Intre acestea, în érna anuluĭ 1865, s'a votatŭ de corpurile legiuitóre legea pentru alegerea şi denumirea Episcopilorŭ şi Mitropoliţilorŭ de către guvernŭ. Acéstă lege a causatŭ în ţéră mare nemul-

țămire, ca una ce punea pe Înalții demnitarî aî Bisericeî la placulŭ și arbitraritatea guvernuluî, lucru ce nu fusese până acumŭ în țéră. Opozițiunea a combătut'o din rĕsputerî. Domnitorulŭ Cuza a întârdiatŭ maî multe lunî cu sancționarea eî. In luna luî Maiŭ sosi în Bucurescî Kleobul, Archidiaconulŭ Patriarchieî de la Constantinopole, cu unŭ protestŭ alŭ Patriarchieî contra legeî de numire a Ierarchilorŭ Bisericeî Române și altorŭ reforme bisericescî, făcute sub Domnia luî Cuza. Trimisulŭ Patriarchieî, dândŭ guvernuluî protestulŭ Patriarchalŭ, s'a pusŭ în relațiune cu persóne din oposițiune. Cuza-Vodă se irită atâtŭ prin scrisórea Patriarchuluî, care se amesteca în afacerile țĕreî, câtŭ și prin conduita suspectă a archidiaconuluî Kleobul.

Decî, pe de o parte, escortă cu forța polițienéscă pe trimisulŭ patriarchalŭ peste Dunăre, éră pe de alta, sancționa și publica legea pentru numirea Episcopilorŭ și Mitropoliților. Indată se și decretară definitivŭ toțî locotenințiî eparchialî în posturile de Episcopî, între carî și unŭ Mitropolitŭ, acelŭ de la Moldova. Cu acéstă ocasiune și Dionisie fu confirmatŭ definitivŭ la Episcopatulŭ de Hușî. In privința sgomotuluî produsŭ în țéră de acéstă lege, Episcopiî decretațî se aflaŭ în mare strîmtorare și nemulțămițî de posițiunea lorŭ. Din acéstă causă uniî din eî aŭ demisionatŭ. Dionisie de asemenea era gata a demisiona. Cuza-Vodă a chiămatŭ la sine pe demisionarî și î-a îndemnatŭ să -șî mențină posturile lorŭ, asigurându-î că vorŭ fi inamovibilî; a spusŭ că recunósce singurŭ defectuositatea legeî ceî nouă, dar' o a făcutŭ numaî ca unŭ espedientŭ pentru a înlătura ingerințele streinilorŭ, carî la totŭ pasulŭ i punŭ pedice în calea reformelorŭ : dar' că liniștindu-se lucrurile, elŭ însușî va face a se desființa acea lege și a reveni la datina vechiă. Dionisie între altele a spusŭ Domnitoruluî, că este nemulțămitŭ cu episcopia ce i s'a datŭ, și că arŭ primi episcopatulŭ cu condițiune de a se strămuta la episcopia de Buzĕŭ. Domnitorulŭ a primitŭ a se satisface dorința luî Dionisie, și curêndŭ eși unŭ noŭ decretŭ, prin care Dionisie, de la Hușî, se strĕmută la Buzĕŭ, éră Genadie, decretatulŭ întâiŭ pentru Buzĕŭ, fu permutatŭ la episcopia de Argeșŭ, remasă vacantă prin

demisionarea Episcopuluĭ Neofit Scriban, care nu voise a se duce la Domnitorŭ, după demisionare, nicĭ a-şĭ retrage demisiunea.

Acumŭ Dionisie, ajunsŭ dupre dorinţa sa episcopŭ definitivŭ la Buzĕŭ se ocupă cu lucrărĭ folositóre: repară paraclisulŭ de lêngă casele Episcopale, care arsese în lipsa sa, plantă unŭ aleiŭ frumosŭ între Episcopiă şi oraşŭ, făcu o altă plantaţiune lêngă încăperile seminaruluĭ despre oraşŭ.

In anulŭ 1867, la ocasiunea solemnităţeĭ deschidereĭ societăţeĭ Academice, a declaratŭ publicŭ, că spre semnulŭ mulţămireĭ sale sufletescĭ pentru înfiinţarea acesteĭ înalte societăţĭ de sciinţă, dăruesce biblioteceĭ acestĕĭ nouă societaţĭ unŭ numĕrŭ de cărţĭ vechĭ române, în interesulŭ istorieĭ şi filologieĭ limbeĭ române.

Oferta fu primită cu mulţămire şi Dionisie curêndŭ trimise societăţeĭ o colecţiune de cărţĭ importante, în numĕrŭ de 73 bucăţĭ, din deosebite epoce, începêndŭ de la anulŭ 1600. Societatea i-a făcutŭ onóre a-lŭ numi membru alŭ sĕŭ onorificŭ, în consideraţiunea devotamentuluĭ sĕŭ pentru cultura naţională.

In aniĭ următorĭ Dionisie a maĭ publicatŭ câte-va cărticele în tipografia sa episcopală, a nume:

1) «Adunare de cuvinte, dise la diferite ocasiunĭ; o broşură 16^0, cu 59 pagine tipărite. Ea cuprinde: a) Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie la instalarea sa în monastirea Neamţuluĭ; b) Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie la deschiderea scóleĭ de la Nifon; c) Cuvêntulŭ rostitŭ de G. Anghelescu profesorulŭ scóleĭ de la Nifon, cu ocasiunea examenuluĭ, din anulŭ 1861; d) Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie la instalarea Mitropolituluĭ Nifon în anulŭ 1850. Broşura acésta pórtă data 1868.

2). O mică broşură 16^0, cu 32 pagine, 1869, care cuprinde a) Rugăciunea compusă şi rostită de Dionisie la ocasiunea solemnităţeĭ religióse, cu care s'a inauguratŭ podulŭ de ferŭ peste apa Buzĕuluĭ în presinţa Mărieĭ Sale Domnitoruluĭ Carol I-iŭ; b) Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie în anulŭ 1869, la acéstă ocasiune; c). Cuvêntulŭ rostitŭ de Dionisie în anulŭ 1869, cu ocasiunea sânţireĭ Bisericeĭ de la schitulŭ Cetăţuea, în munţiĭ Buzĕuluĭ, totŭ în presinţa Mărieĭ Sale Domnitoruluĭ. Dionisie spune în prefaţa acesteĭ cărticele, că zi-

direa aceĭ Bisericĭ s'a începutŭ de unŭ venerabilŭ bětrânŭ, protosinghelulŭ Iosif, încă din anulŭ 1858, cu ajutorulŭ bine-voitorilorŭ crestinĭ, între carĭ celŭ d'intăiŭ a fostŭ Episcopulŭ Filoteiŭ, care chărăzise 500 galbenĭ, dar' apucase a da numaĭ 200 galbenĭ, și apoĭ a muritŭ. Dionisie, după mórtea luĭ Filoteiŭ, a cerutŭ și a dobânditŭ de la guvernŭ restulŭ de 300 galbenĭ din averea reposatuluĭ Episcopŭ, cu care s'a isprăvitŭ zidirea Bisericeĭ. In anulŭ 1868, Măria Sa Domnitorulŭ, împreună cu fratele sěŭ, principele Leopold, și cu alte persóne însemnate, visitândŭ monastirile din munțiĭ Buzěuluĭ, aŭ venitŭ și la Cetățuiă, și vědêndŭ că Biserica cea nouă avea trebuință de zugrăvélă, a regulatŭ a se zugrăvi Biserica cu cheltuéla Măriei Sale. In cuvêntulŭ sěŭ la sânțirea acesteĭ Bisericĭ, Dionisie face o privire generală asupra monastirilorŭ românescĭ din munțiĭ Carpaților, carĭ pe lêngă destinațiunea lorŭ religiósă și morală, eraŭ totŭ-o-dată și locurĭ de scăpare, în timpurile de invasiune ale órdelorŭ streine, carĭ de multe orĭ aŭ venitŭ preste țérile nóstre.

3) Apostolulŭ și Evangelia, pentru usulŭ bisericescŭ, tipăritŭ pentru întâea dată cu litere latine. Edițiunea acésta o a făcutŭ Dionisie în anulŭ 1869, cu cheltuéla ministeriuluĭ Cultelorŭ, care a avutŭ în vedere maĭ alesŭ Bisericele Românilorŭ din Macedonia.

4) Principiĭ generale de înțelepciune, și datoriile tinerilorŭ, estrase din vestitorulŭ bisericescŭ pe anulŭ 1839. Broșurica este din anulŭ 1871, 16°, cu 59 pagine. Dionisie o adreséză tinerimeĭ române, și-ĭ spune, că aceste principiĭ le publicase între articolele jurnaluluĭ «Vestitorulŭ Bisericescŭ» în aniĭ 1839—40, cândŭ era profesorŭ la Buzěŭ. Acum le a republicatŭ într'o mică broșură, spre a le avea totŭ deauna în vedere tineriĭ studioșĭ, și maĭ cu sémă seminariștiĭ. Ea cuprinde: a) 50 de sfaturĭ înțelepte, pentru formarea têněruluĭ în virtute; b) datoriile tinerilorŭ către Dumnedeŭ și către părințĭ; c) pericolele tinerețeĭ; d) esemple din scriptură pentru a fi imitate de tinerĭ; e) a nu se încrede prea multŭ în sine; f) ferirea de adunările rele; g) Datoriile cătră părințĭ, maĭ pe largŭ.

Dionisie a păstoritŭ eparchia Buzěuluĭ până la începutulŭ anu-

luĭ 1873. Ducêndu-se de la Bucurescĭ la Buzĕŭ înaintea serbătorilorŭ de érnă, la finele anuluĭ 1872, a remasŭ acolo pentru vecĭnicĭă. Multele luĭ suferinţĭ şi ostenele i ruinase sănĕtatea. Asma, de care elŭ de multŭ suferia i-a pusŭ capĕtŭ vieţeĭ în nóptea spre 18 Ianuariŭ, fiindŭ în vĕrstă de 66 anĭ, şi a fostŭ înmormêntatŭ cu cinste în Episcopia Buzĕuluĭ, lêngă Biserica mare, în partea dréptă. Dionisie poseda o bibliotecă însemnată, bogată în cărţĭ rarĭ şi manuscrise vechĭ române de mare importanţă literară. Ea fusese a unuĭ boerŭ Otelniceanulŭ, şi Dionisie o cumpĕrase de la clironomiĭ luĭ cu 500 galbenĭ, banĭ împrumutaţĭ de la Episcopulŭ Filoteiŭ, pe carĭ i-a restituitŭ, cândŭ era stareţŭ la monastirea Neamţuluĭ.

Biblioteca împreună cu altă avere a luĭ Dionisie s'a preţuitŭ, de Tribunalŭ la suma de 103,155 leĭ noĭ şi s'a declaratŭ de clironomă, acesteĭ avereĭ o nepótă a luĭ din Transilvania a nume Marióra Galeşŭ-Coman, fiĭca suroreĭ luĭ Dionisie, Stanca, căcĭ acesta din nenorocire nu lăsase nicĭ unŭ testamentŭ. Pe mormêntulŭ luĭ n'a pusŭ nimenĭ nicĭ unŭ semnŭ comemorativŭ, aşa că curêndŭ nu are să se maĭ scie nicĭ loculŭ unde a fostŭ înmormîntatŭ.

Dionisie, precum vedemŭ, a fostŭ unŭ bărbatŭ însemnatŭ în clerulŭ românŭ din véculŭ nostru. Elŭ n'a avutŭ vre-o cultură sistematică şi îngrijită, ci s'a formatŭ maĭ multŭ singurŭ prin talentele luĭ, prin iubirea cătră sciinţă şi prin necontenita îndeletnicire cu studiulŭ. Cultura luĭ era enciclopedică şi nu era specialistŭ nicĭ într'unŭ ramŭ de sciinţă; până şi în sciinţile teologice era puţinŭ vĕrsatŭ. Cu tóte aceste elŭ a lucratŭ multŭ pe tĕrêmulŭ literarŭ a iubitŭ scóla, o a dusŭ cu sine pretutindenea; n'a încetatŭ a îndemna pre toţĭ să înveţe şi să se lumineze, ca să pótă la rândulŭ lorŭ şi eĭ lumina pe alţiĭ. Maĭ cu sémă pe clerŭ, călugărĭ şi preoţĭ, n'a încetatŭ în tótă viaţa de a-ĭ îndemna la învĕţătură, ca la singurulŭ mijlocŭ de a puté împlini cu succesŭ misiunea lorŭ de cultivatorĭ şi moralizatorĭ aĭ poporuluĭ. Dionisie ş'a fostŭ singurŭ sieşĭ dascălŭ în privirea cultureĭ intelectuale, pentru care, cu dreptulŭ putemŭ a-lŭ numi autodidactŭ. In privirea lucrărilorŭ sale literare, Dionisie nu se póte numi autorŭ în înţelesulŭ propriŭ; elŭ este unŭ compilato-

riŭ. Pe dênsulŭ lŭ putemŭ asemăna cu unŭ lucrătorŭ arnicŭ, care alege și adună ródele produse prin ostenelele altorŭ lucrătorĭ în ogórele literatureĭ naționale și maĭ alesŭ în vastele câmpiĭ ale literatureĭ francese, pe carĭ ró le le a depusŭ în magasinulŭ publicŭ alŭ sciințeĭ naționale. Lŭ maĭ putemŭ asemăna cu unŭ salachorŭ vrednicŭ, care muncesce tótă ḑiuą, cărândŭ la edificiulŭ celŭ noŭ materialulŭ adunatŭ de alțĭ lucrătorĭ de maĭ dinainte.

Limba română în scrierile luĭ Dionisie este simplă, ușóră, înțelésă, moderată în novărĭ, formată dupre limba cărțilorŭ bisericescĭ, și de acea populară.

Dionisie a fostŭ și unŭ bunicelŭ predicatorŭ, judecândŭ dupre mijlócele luĭ culturale. Stilulŭ predicelorŭ luĭ este simplu, ușorŭ; arare orĭ se intêmpină în ele trăsurĭ de artă oratorică; dar' se cetescŭ și se ascultă nu fără plăcere. Afară de predicele publicate de dênsulŭ și de carĭ am pomenitŭ în acéstă biografiă a luĭ, Dionisie spune în însemnarea publicată de dênsulŭ, de care am amintitŭ maĭ de multe orĭ, că în anulŭ 1858 avea gata de tipariŭ «maĭ multŭ de 200, cuvinte panigirice funebre și la alte ocasiunĭ». Insă, spre părere de rĕŭ, aceste predice n'aŭ eșitŭ în publicitate, nicĭ ce scie de maĭ esistă undeva.

Sârșindŭ descrierea viețeĭ și activitățeĭ acestuĭ distinsŭ bărbatŭ bisericescŭ alŭ Românilor, dorescŭ ca elŭ să aibă mulțĭ imitatorĭ în clerulŭ românŭ, carĭ, dacă nu maĭ multŭ, celŭ puținŭ deocamdată să facă câtŭ a făcutŭ Dionisie pe têrêmulŭ literatureĭ naționale.

Episcopŭ Melchisedec.

INSCRIPŢIUNILE

BISERICELORŬ ARMENESCI DIN MOLDOVA.

Domnilorŭ colegĭ,

Inscripţiunile câtorŭ-va bisericĭ armenescĭ din Moldova facŭ o mare încurcătură în datele chronologice ale istorieĭ române; în câtŭ uniĭ scriitorĭ aŭ ajunsŭ la conclusiunea, că Armeniĭ în Moldova arŭ fi maĭ vechĭ de câtŭ Româniĭ, adică maĭ înainte de Dragoşŭ-Vodă, întâiulŭ Domnŭ alŭ Moldoveĭ.

Opiniunea acésta o a esprimatŭ maĭ întâiŭ Nicolae Şuţulŭ, în notiţele sale statistice, sub Domnia luĭ Michaiŭ Sturza. Elŭ, la pagina 50 şi 51, vorbindŭ despre vechimea Armenilorŭ în Moldova, se basézá pe inscripţiunile bisericelorŭ armenescĭ din Botoşanĭ şi din Iaşĭ. Cea d'întâiŭ, ḑice, că dătéză de la 1350, éră a doua de la 1395.

Acésta a afirmat-o şi D. Hâjdĕŭ, în jurnalulŭ sĕŭ, intitulatŭ «Din Moldova», anulŭ 1863, No. 2, pag. 21, unde se esprimă aşa: «ceea-ce se sciă a bună sémă este, că, încă înainte de Dragoşŭ, acéstă politiă (Botoşaniĭ) cuprindea în sine o numerósă poporăciune arménă, etc.» Spre dovédă aduce afirmaţiunile menţionate ale luĭ Şuţulŭ.

Acum de curêndŭ iarăşĭ amŭ găsitŭ acéstă afirmaţiune:

1. Intr'unŭ articolŭ alŭ D luĭ Xenopolŭ, intitulatŭ: «Studiĭ asupra posiţiuneĭ geografice a Românilorŭ,» publicatŭ în «Convorbirile literare», anulŭ XV-lea, No. 10, broşura 1, Ianuarie, 1882. Autorulŭ ḑice acolo: «Din documinte şi inscripţiunĭ se adeveresce fiinţarea

orașelorŭ Bârladulŭ, Tecuciulŭ, Galațulŭ, Botoșaniĭ, cu multŭ timpŭ înainte de anulŭ 1360. Prin nicĭ o dovédă însă nu se lămuresce interesanta întrebare, dacă locuitoriĭ acestorŭ orașe eraŭ saŭ nu de viță română. Atâta se sciă că principele Bârladuluĭ de pe la 1134 era de némŭ slavonŭ (?), că principatulŭ sĕŭ era sub suzeranitatea regatuluĭ Galițieĭ (?), și că *biserica zidită în Botoșanĭ înainte de descălecare, în anulŭ 1354* (1), *este a uneĭ comunitățĭ armenescĭ*, două dovedĭ negative asupra esistințeĭ române.»

2. In jurnalulŭ «Timpulŭ» de la 26 Ianuarie, anulŭ presinte 1882, No. 19, pe a 4-a colónă, pag. 1, citimŭ aceeașĭ afirmațiune. Vorbindŭ de diferitele rase ale locuitorilorŭ Românieĭ, între care totŭ-d'auna se deosebesce rasa pămênténă (adică cea română), autorulŭ dice : «acésta este atâtŭ de adevĕratŭ pentru trecutŭ, în câtŭ pururea se deosebia rasa pămênténă de rasele strĕine, din care unele *(bună-óră Armeniĭ) eraŭ maĭ vechĭ în țéră de câtŭ Româniĭ înșiĭ.*»

Așa dar' maĭ mulțĭ ómenĭ aĭ sciințeĭ afirmă, că Armeniĭ suntŭ maĭ vechĭ locuitorĭ în România, de câtŭ înșiĭ Româniĭ.

La prima vedere acéstă afirmare s'arŭ părea, că este temeĭnică, căcĭ se aduce spre susținerea eĭ o dovédă monumentală — o inscripțiune de pe o biserică, cu o dată fórte antică, de la anulŭ 1350, pe când Moldova, cum se esprimă Letopisețele, nu era încă *descălecată* de Dragoșŭ, întâiulŭ Voevodŭ alŭ Moldoveĭ.

Pe mine m'a surprinsŭ fórte acéstă afirmare. De aceea, încă de pe la 1870, amŭ căutatŭ să-mĭ capĕtŭ o lămurire despre acéstă anomalie chronologică în datele nóstre istorice. M'amŭ adresatŭ la uniĭ dintre profesoriĭ scólelorŭ armenescĭ din Bucurescĭ, Iașĭ, Romanŭ, pe unde suntŭ bisericĭ vechĭ armenescĭ, cerêndŭ notițe și esplicărĭ despre datele fundăreĭ lorŭ, despre inscripțiunĭ, despre chronologia arménă.

Étă informațiunile ce amŭ primitŭ de la deosebițĭ profesorĭ armenĭ.

(1) Autorulŭ maĭ adaogă 4 anĭ la data luĭ Șuțulŭ, când s'arŭ fi zidită biserica armenéscă de la Botoșanĭ.

A) Asupra inscripțiunilorŭ bisericelorŭ armenescĭ.

1. Biserica armenéscă de la Botoșanĭ.

Inscripțiunea de la acéstă biserică se rapórtă numaĭ la zidirea pridvoruluĭ (antreuluĭ), care s'a adaoşŭ în urmă la edificiulŭ bisericeĭ, și pórtă dată «1232». Inscripțiunea este în limba arménă, și se traduce românesce așa : «S'a zidilŭ acestŭ pridvorŭ d'imnŭ de laudă, în timpulŭ epitropiceĭ luĭ Hagi Axentie, cu mijlócele poporuluĭ din Botoșanĭ, la anulŭ 1232.»

2. Biserica armenéscă de la Iașĭ.

Inscripțiunea armenéscă, tradusă românesce, spune următórele :

«Cu grația și cu mila luĭ Dumnedeŭ s'a fundatŭ biserica Sânteĭ Născĕtóre de Dumnedeŭ din Iașĭ prin epitropulŭ Hacciko și părintele Iacobŭ din Gis, Hagi Marcarie din Ciuha și Hagi Grigorie. Data Armenilorŭ 844, și a Mêntuitoruluĭ 1395. Și acum s'a reparatŭ prin mâna pioșilorŭ notabilĭ, cu ostenéla și cu cheltuéla poporuluĭ întregŭ, la anulŭ 1252, și a Mêntuitoruluĭ 1803.» 1251

Totŭ-odată D. profesorŭ Sămărcașŭ, de la care provine acéstă traducere, spune, că data arménă a ultimeĭ reparațiunĭ arŭ fi greșită în textulŭ armenescŭ.

3. Inscripțiunea de la biserica armenéscă din Romanŭ.

«Prin grația, milostivirea și voința luĭ Dumnedeŭ, și prin alegerea atotŭ-puternicului Dumnedeŭ, și întru gloria Născutuluĭ de la dênsulŭ, în aceste timpurĭ grele a alesŭ Dumnedeŭ unŭ omŭ bunŭ, numitŭ Domnulŭ Agopșa, care a zidilŭ acestŭ templu în numele Maĭceĭ Domnuluĭ, spre pomenirea sufletuluĭ sĕŭ și a soțieĭ sale Dómneĭ Mughala și a părințilorŭ sĕĭ Domnulŭ Vartan și Dolvath, si a fiilorŭ sĕĭ Dom. Vartan, Saco..... și a Domnuluĭ Donig, și a fiicelorŭ sale Melușa și Dolvath. la anulŭ 1058, Septembriŭ. Părintele Khaciandur.»

Étă avemŭ în ultima inscripțiune, o dată armenéscă cu multŭ maĭ vechiă de câtŭ cea de la Botoșanĭ. După dênsa arŭ trebui să conchidemŭ, ca Armeniĭ aŭ locuitŭ în România, și orașulŭ Romanŭ a esistatŭ cu maĭ multe sute de anĭ înainte de fondarea Domniatuluĭ

saŭ Voevodatuluĭ Moldoveĭ. Dar' tótă acéstă zăpăcélă pere prin o simplă noţiune despre deosebirea ereĭ armene de cea vulgară creştină.

B) Era armenéscă

Profesorulŭ arménŭ de la Bucurescĭ mĭ-a comunicatŭ următórea notiţă despre era arménă :

«In anulŭ 569 după Cristosŭ, catolicosulŭ armenilorŭ Moyse II-lea a convocatŭ unŭ consiliŭ în oraşulŭ Tavin, pentru regularea calendaruluĭ armenescŭ, şi stabilirea ḑilelorŭ de sĕrbătorĭ. In acelŭ consiliŭ s'a stabilitŭ şi începutulŭ ereĭ armene, anume : de la anulŭ după Cristosŭ 551. Prin urmare era arménă este maĭ mică cu 551 anĭ, de câtŭ era creştină generală. Dec pentru a afla anulŭ ereĭ armenescĭ trebue să se sustragă din era creştină 551 de anĭ, şi diferinţa va fi anulŭ armenescŭ. Şi din contra, spre a se traduce era arménă în era creştină, trebue totŭ-d'auna a se adaoge la era arménă suma de 551 de anĭ, şi se va avea data ereĭ creştine-»

Aşa dar' datele armene din inscripţiunile bisericelorŭ armenescĭ din Botoşanĭ, Iaşĭ, Romanŭ, corespundŭ următórelorŭ date ale ereĭ de la Nascerea luĭ Cristosŭ :

Cea de la Botoşanĭ : 1232, corespunde anuluĭ de la Cristosŭ 1783.
Cea de la Iaşi : 844, « « « « 1395.
Cea de la Romanŭ : 1058, « « « « 1609.

Aceste observărĭ asupra inscripţiunilorŭ bisericelorŭ armenescĭ din ţéră, şi asupra chronologieĭ armenescĭ eŭ le-amŭ publicatŭ încă din din anulŭ 1874 în «Cronica Romanuluĭ», part. I-a, pag. 31—36. Dar' se vede că ele n'aŭ ajunsŭ la învĕţaţiĭ noştri, carĭ continuă, precum vedemŭ până astă-ḑĭ, vechia erórea despre vechimea esagerată a Armenilorŭ în România. De aceea propunŭ onorabileĭ Academiĭ, în interesulŭ istorieĭ nóstre naţionale :

1) A regula, ca să se adune fac-simile de pe tóte inscripţiunile de pe zidurile bisericelorŭ armene a) de la Sucéva, vechia capitală a Moldoveĭ, b) de la Botoşanĭ, c) de la Iaşĭ, d) de la Romanŭ. şi de la alte vechĭ bisericĭ armenescĭ existinte în ţéră.

2) Acele inscripţiunĭ să se supună unuĭ studiŭ, şi resultatele istorice, carĭ s'arŭ dobândi, să se publice în analele Academieĭ, spre a se sci de ceĭ interesaţĭ de istoria ţĕreĭ, şi spre a se evita o greşélă bătĕtóre la ochĭ. în care cadŭ până acum uniĭ dintre scrutatoriĭ antichităţilorŭ şi aĭ istorieĭ nóstre naţionale.

Prin acésta s'arŭ putea maĭ bine fixa şi epoca primeĭ venirĭ a Armenilorŭ în ţéra nóstră. Istoriciĭ spunŭ, d. e. Engel (Aeltere Geschichte der Moldau. Halle 1804. S. 121), că prima emigraţiune a Armenilorŭ în Moldova, a urmatŭ sub Alexandru celŭ Bunŭ, în anulŭ 1414, în numĕrŭ ca la 3000 familiĭ. Éră din inscripţiunea bisericeĭ armene de la Iaşĭ, pe câtŭ sciŭ până acum. se constată. că eĭ eraŭ veniţĭ acolo înainte de Domnia luĭ Alexandru celŭ Bunŭ, căcĭ în anulŭ 1395, eĭ ş'aŭ ziditŭ acolo o biserică. Data acésta din urmă corespunde şi cu definitiva surpare a Statuluĭ arménŭ din Asia, care la finele véculuĭ alŭ XIV-lea a perdutŭ şi cea din urmă umbră a sa de independinţă, şi a căḑutŭ sub jugulŭ dominaţiuneĭ ceĭ tiranice a Turcilorŭ, ceea-ce a motivatŭ emigraţiunile Armenilorŭ în Statele Europeĭ : Rusia, Polonia, România, etc.

Dacă se va constata, că în adevĕrŭ biserica arménă din Iaşĭ este zidită la 1395, atuncĭ se va dovedi, că Iaşiĭ aŭ existinţă maĭ vechiă, de câtŭ data fundăreĭ, ce -ĭ daŭ uniĭ scriitorĭ. d. e. Vorniculŭ Urechiă, care lasă a se înţelege. că Iaşiĭ s'arŭ fi fundatŭ (descălecatŭ) de Stefanŭ celŭ Mare, după învingerea Cazacilorŭ la Nistru (în anulŭ 1475) (Letop. t. I, pag. 129). Acésta o afirmă şi Cantemir în Descrierea Moldoveĭ, cap. IV, unde face descrierea Iaşilorŭ.

Armeniĭ, ca comercianţĭ, se stabiliaŭ totŭ d'auna prin tĕrgurĭ şi oraşe. Prin urmare, décă Armeniĭ s'aŭ aşeḑatŭ în Iaşĭ pe la finele véculuĭ alŭ XIV-lea şi ş'aŭ ziditŭ acolo biserică, trebue încă pe atuncĭ să fi esistatŭ acolo, celŭ puţinŭ unŭ tĕrgŭ.

Episcopŭ Melchisedecŭ.

CERCETĂRI ASUPRA MINERALELORŬ

DIN

MASIVULŬ CRISTALINŬ DE LA BROSCENI

Munţiĭ din partea nord-vestică a Moldoveĭ suntŭ formaţĭ dintr'o seriă de schisturĭ cristaline, remarcabile prin mineralele cuprinse într'însele.

Studiulŭ acestorŭ minerale, precumŭ şi alŭ rocelorŭ în care ele se găsescŭ, presintéză, pe lêngă importanţa sciinţifică ce aŭ în generalŭ asemene cercetărĭ, şi unŭ interesŭ cu totulŭ practicŭ. In adevĕrŭ, parte din aceste minerale conţinŭ maĭ multe metale utile, precumŭ aramă, ferŭ, manganesŭ; cunoscêndŭ natura lorŭ şi condiţiunile în care se găsescŭ în sînulŭ pămêntuluĭ, amŭ puté spera ca ele să fiă cândŭ-va estrase şi să servéscă astŭ-felŭ, prin înfiinţarea industrielorŭ metalurgice, la mărirea avuţieĭ nóstre naţionale.

Lucrarea de faţă cuprinde cercetările, necomplecte încă, ce amŭ făcutŭ asupra acestuĭ subiectŭ.

I.

Regiunea schisturilorŭ cristaline, conţinêndŭ minerale metalifere, ocupă aprópe totŭ colţulŭ apusanŭ alŭ judeţuluĭ Sucéva, colţŭ care, sub o formă trapezoidală neregulată, pare că pătrunde în Bucovina şi în Transilvania; ea îmbrăţişéză maĭ toţĭ munţiĭ comunelorŭ Dorna, Brosceniĭ şi Borca, scoborîndu-se spre sudŭ până în apropiere de

10

Galulŭ. Centrulŭ și întinderea sa cea maĭ mare însă fiindŭ pe imensa proprietate a Broscenilorŭ, o vomŭ desemna în acéstă lucrare sub numele de *masivulŭ cristalinŭ de la Broscenĭ.*

Marginele acestuĭ masivŭ nu se oprescŭ totușĭ la fruntariele țěreĭ. Formațiunile sale cristaline se continuă atâtŭ spre nordŭ câtŭ și spre apusŭ. Spre nordŭ, ele pătrundŭ în Bucovina (1) unde forméză o dungă de o lățime de 3—3 ½ mile, care se unesce apoĭ cu masivulŭ principalŭ din Alpiĭ Rodnei și din munțiĭ Maramureșuluĭ. Spre apusŭ, acelesĭ formațiunĭ se întindŭ în Transilvania, prin munțiĭ Borseculuĭ, spre a se lega cu importantele roce cristalisate de la Ditrău.

Considerate dară în totalitatea lorŭ, těrâmurile cristaline din acéstă regiune a Carpațilorŭ forméză ca unŭ arcŭ de cercŭ, ale căruĭ capete se află în Transilvania și în Maramureșŭ și a căruĭ convecsitate se îndóĭe prin Bucovina și Moldova.

Porțiunea din Moldova a acestorŭ formațiunĭ cristaline este tăiată în lungimea sa de către rîulŭ Bistrița. Pentru a ne face o idee despre aspectulŭ sěŭ generalŭ și pentru a ficsa posițiunea diferitelorŭ localităță de care avemŭ a ne ocupa în restulŭ lucrăreĭ nóstre, credemŭ că e necesarŭ de a urmări maĭ întêiŭ cursulŭ acestuĭ rîŭ, descriindŭ apoĭ, în trăsěturĭ răpeḑĭ, ambele sale versenturĭ.

Bistrița isvoresce din munțiĭ carĭ separă Transilvania de Maramureșŭ; ea curge la începutŭ spre rěsăritŭ, intră în Bucovina la Cârlibaba, taie schisturile cristaline din acéstă țéră de-alungulŭ lorŭ, într'o direcțiune generală de la nordŭ-vestŭ către sudŭ-ostŭ, și pătrunde în Moldova la unirea sa cu pârêulŭ Négra Dorneĭ. Aicĭ, silită să urmăréscă conturnurile Geamalăuluĭ, celŭ maĭ mare munte alŭ Bucovineĭ, atâtŭ prin întinderea câtŭ și prin înălțimea sa, Bistrița se îndreptéză spre rěsăritŭ. In acéstă direcțiune însă ea întâlnesce în față stâncele abrupte ale Petrosuluĭ moldovenescŭ, carĭ parŭ a 'ĭ opune o barieră imposibilă de străbătutŭ. Pentru a înlătura acestŭ noŭ obstacolŭ, apele sale se rědică spre nordŭ-ostŭ și isbu-

(1) Grundzüge der Geologie der Bucowina von C. M. Paul.

tescŭ în sfîrșitŭ se-șĭ creeze o eșire. Cursulŭ lorŭ răpede șĭ-aŭ săpatŭ aicĭ, între ambiĭ munțĭ, o albiă adîncă, tăindŭ de-a curmezișulŭ micaschisturile carĭ le urmărise maĭ înainte în lungimea lorŭ. Forma abruptă a Petrosuluĭ, cóstele întinse și acoperite cu pădurĭ ale Geamalăuluĭ, repegiunea curentuluĭ, care isbesce cu furiă peste stâncĭ, curgêndŭ cu o înclinare ce se apropiă de a cascadelorŭ, facŭ din acéstă localitate, numită Cheile Bistrițeĭ, unulŭ din siturile cele maĭ pitorescĭ ale Carpațilorŭ.

In dată ce a ajunsŭ la capĕtulŭ rĕsăriteanŭ alŭ Petrosuluĭ, rîulŭ se încovóie către sudŭ și curge în acéstă direcțiune generală până la Broscenĭ, întâlnindŭ succesivŭ în calea sa satele Chirilă, Cojocĭ și Crucea.

La Broscenĭ, Bistrița primesce din spre drépta unŭ noŭ afluinte maĭ principalŭ, Négra Broscenilorŭ și face apoĭ unŭ micŭ cotŭ spre rĕsăritŭ până în apropriere de Cotârgașĭ. De aicĭ ea se îndreptéză în direcțiune generală către sudŭ-ostŭ, rourândŭ pe malulŭ sĕŭ dreptŭ munțiĭ de micaschistŭ aĭ Borceĭ; ceva maĭ giosŭ, ea intră cu totulŭ în formațiunile gresiuluĭ carpaticŭ.

Tótă acéstă regiune a schisturilorŭ cristaline, ce are ca centru Brosceniĭ, se află astŭ-felŭ împărțită de către Bistrița în două versenturĭ principale: unulŭ, maĭ întinsŭ, se rĕdică spre apusŭ de a drépta rîuluĭ; altulŭ, de o întindere maĭ mică, se află spre rĕsăritŭ pe celŭ-l-altŭ malŭ.

Versentulŭ apusanŭ are ca puntŭ culminantŭ munțiĭ Calimanilorŭ.

Aceștĭ munțĭ forméză o catenă semi circulară care se încovóie prin Transilvania, atingêndŭ numaĭ cu capetele sale fruntariele țĕreĭ. Capĕtulŭ nordicŭ alŭ cateneĭ, cunoscutŭ sub numele de Petrele-roșie și însemnatŭ prin constituțiunea sa trachitică, se află la triplulŭ confiniŭ dintre Moldova, Bucovina și Transilvania.

Pe catena principală a Calimanilorŭ se rĕdică unŭ grupŭ majestuosŭ de piscurĭ carĭ dominéză întrégă acéstă regiune a Carpaților. Unulŭ din aceste piscurĭ, Petrosulŭ, are o înălțime de 2,107 metri, aprópe cu 200 metri maĭ multŭ de câtŭ Cheahlăulŭ. Isvorulŭ, Cer-

buculŭ, Pisculŭ Braduluĭ-ciuntŭ, aŭ tóte peste 2000 metri(1). De și aceste înălțimĭ nu presentéză nimica estraordinarŭ dacă le comparămŭ cu acele ale Alpilorŭ saŭ chiarŭ ale Pireneilorŭ, pentru Carpațĭ însă ele suntŭ considerabile. In Carpațĭ în adevĕrŭ piscurile carĭ se înalță peste 2000 metri suntŭ rarĭ. De aceea și priveliștea este cu atâtŭ maĭ impunĕtóre, cândŭ ne urcămŭ pe vârfulŭ Calimanilorŭ; de aicĭ ochiulŭ cuprinde, ca într'o panoramă, monticuliĭ conicĭ și acoperițĭ cu pădurĭ, ce se află de giurŭ-împregiurŭ. De asupra acestora, spre nordŭ-vestŭ, găsimŭ șirulŭ adevĕratŭ alpestru alŭ munțilorŭ Rodneĭ, dominațĭ de câtre Inĕŭ; spre sudŭ-ostŭ cóma stâncósă a Ceahlăuluĭ se desvĕlesce în tótă întinderea sa, reflectândŭ pe crestele sale radele sóreluĭ. Spre sudŭ aspectulŭ se schimbă cu totulŭ: maĭ la pólele Calimanilorŭ, pe malurile Mureșuluĭ superiorŭ, se deschide, în mijloculŭ sĕlbătăcieĭ muntóse, mănósa câmpiă a Gĭurgĭuluĭ cu lucsurianta sa verdéță, brăsdată de culture și presărată de sate și orașe prospere. Maĭ departe însfîrșitŭ, vederea este oprită de catena Gĭurgĭuluĭ și de ramura transversală, din care ĭéŭ nascere două din cele maĭ însemnate rîurĭ ale Dacieĭ: Mureșulŭ și Oltulŭ.

Din cóstele Calimanilorŭ, ce se îndreptéză cătră Bistrița, isvorescŭ două pârêĭe principale; ambele pórtă numele de Négra, și în cursulŭ lorŭ îmbrățișéză, ca să dicŭ așa, cea maĭ mare parte a masivuluĭ cristalinŭ de la Brosceni.

Négra Dorneĭ isvoresce din concavitatea cateneĭ, între piscurile Petrosulŭ și Isvorulŭ, intră în Moldova și mergêndŭ în direcțiune generală cătră nordŭ-ostŭ, împarte Dorna în două părțĭ neegale. Agiungêndŭ la satulŭ Șarulŭ, ea primesce într'însa pârĕulŭ Șerișorulŭ, ce

(1) Inălțimele aceste suntŭ luate după determinările Statuluĭ majorŭ austriacŭ. Eată cele maĭ însemnate din ele:

In Calimanĭ:	Petrosulŭ	2107	metri
	Isvorulŭ	2035	»
	Bradulŭ-ciuntŭ	2021	»
Ceahlăulŭ		1907	»
Grințiesulŭ (fundulŭ Borceĭ)		1865	»
Geamalĕulŭ (în Bucovina)		1852	»
Bistrița (la intrarea în Romania)		713	»

se scobórĕ din muntele Lucacĭ. De aicĭ ea forméză fruntaria către Bucovina, până ce se vérsă în Bistrița la Gura-Negreĭ.

Celŭ-l-altŭ pârĕŭ, numitŭ totŭ Négra, isvoresce de pe convecsitatea sudŭ-ostică a cateneĭ Calimanilorŭ, la pólele Cerbuculuĭ și Isvoruluĭ. Elŭ curge maĭ întâiŭ spre sudŭ-ostŭ formândŭ, sub numele de *Négra săcuiéscă*, fruntaria către Transilvania; apoĭ se îndóĭe spre nordŭ ostŭ și pătrunde în România, unde, sub numele de *Négra Broscenilorŭ*, separă munțiĭ Borceĭ de aceĭ aĭ Broscenilorŭ.

In acéstă din urmă parte a sa Négra primesce într'însa pârĕulŭ Negrișóra, care vine de la nordŭ, din munțiĭ Dorneĭ.

Privitŭ în întregimea sa, acestŭ versentŭ apusanŭ alŭ Bistrițeĭ, cuprinsŭ între âmbele Negre, póte fi subdivisatŭ în două părțĭ: 1⁰ porțiunea cuprinsă între cursurile paralele alŭ Bistrițeĭ și alŭ Negrișóreĭ; și 2⁰ porțiunea dintre Negrișóra și Calimanĭ.

Cea d'întâiŭ din aceste două subdivisiunĭ este compusă din unŭ șirŭ de munțĭ carĭ se succedéză de la nordŭ spre sudŭ, în ordinea următóre: Petrosulŭ, Bărnărelulŭ, Bàrnarulŭ și Găbóĭa.

Printre acestĭ munțĭ vinŭ două pârĕĭe principale: 1⁰ Bărnărelulŭ, care curge între munțiĭ Petrosulŭ și Bărnarulŭ și 2⁰ Bărnarulŭ care curge între munțiĭ Bărnarulŭ și Găbóĭa.

A doua subdivisiune cuprinde unŭ șirŭ de munțĭ, cunoscuțĭ sub numele generalŭ de munțiĭ Negrișóreĭ, terminațĭ la partea lorŭ nordică prin podișulŭ înaltŭ alŭ Dorneĭ.

Versentulŭ rĕsăritĕnŭ alŭ Bistrițeĭ are ca puntŭ culminantŭ catena de munțĭ, care forméză fruntaria dintre Moldova și Bucovina. Acéstă catenă se îndreptéză de la nordŭ-vestŭ spre sudŭ-ostŭ. La nordŭ ea este dominată de culmea Rarĕuluĭ, care se rĕdică, în înălțimea sa principală, numită Petrele-Dómneĭ, până la 1645 metri. Mergêndŭ spre sudŭ întâlnimŭ succesivŭ munțiĭ Tarnițele, Clejele, Grebenele și însfîrșitŭ Muntele-lungŭ, cu care se termină, în acéstă parte, formațiunile cristaline.

Versentulŭ acesta este tăiatŭ de o seriă de torente, carĭ șĭ-aŭ săpatŭ adîncŭ albia lorŭ în tĕrâmurile de micaschistŭ, desgolindŭ astŭfeliŭ vinele și depositele metalifere cuprinse în diversele lorŭ păturĭ.

Étă carĭ suntŭ aceste principale pârĕe torenţiale :

Pârĕulŭ Arameĭ, torentŭ fórte puţinŭ însemnatŭ prin cantitatea de apă, vine din unŭ piciorŭ alŭ Rarĕuluĭ, ce se află sub Petrele-Dómneĭ, separă Geamalĕulŭ de Rarĕŭ şi forméză fruntaria către Bucovina.

Pârĕulŭ Chirilă, isvoresce totŭ din Rarĕŭ şi vine de se vérsă în Bistriţa, ceva la sudŭ de pârĕulŭ Arameĭ; pe valea sa se află satulŭ Chirilă.

Crucea isvoresce din Tarniţe şi se unesce cu Bistriţa chiar în féţa Bărnăreluluĭ. Ambele pârĕe forméză cu Bistriţa ca o cruce şi din acéstă causă s'a datŭ acestŭ nume atâtŭ pârĕuluĭ ce vine de la stânga câtŭ şi satuluĭ aşeḑatŭ pe malurile sale.

Maĭ în spre sudŭ întâlnimŭ succesivŭ, între Cruce şi Brosceni, următórele treĭ pârĕe : Pârĕulŭ Ursuluĭ, Holdiţa şi Holda, carĭ se scobóră din părţile cateneĭ pe care se înalţă Clejile şi Grebenile.

II.

Rocele din care este compusă maĭ totalitatea munţilorŭ ce se ridică pe aceste âmbe versenturĭ, suntŭ de natură metamorfică. Elemintele mineralogice predominătóre ce întêlnimŭ într'însele, suntŭ : quarzulŭ, mica, chloritele, talculŭ, feldspatulŭ şi dolomiile sacaroide. Aceste eleminte însă, ca în tóte formaţiunile metamorfice, suntŭ distribuite într'unŭ modŭ fórte variatŭ şi neegalŭ, astŭ-felŭ în câtŭ, considerate în parte, rocele diferescŭ fórte multŭ unele de altele şi prin aspectulŭ şi prin composiţiunea lorŭ. Plecândŭ de la masse de quarzŭ compacte, găsimŭ o seriă de trecerĭ carĭ ne ducŭ la quarzschisturĭ, chloritschisturĭ, argiloschisturĭ, dolomiĭ sacaroide şi gneisurĭ.

Etă carĭ suntŭ cele maĭ însemnate din aceste roce, saŭ prin întinderea lorŭ în întregulŭ masivŭ, saŭ prin conţinutulŭ lorŭ mineralogicŭ :

1. *Quarzschisturĭ.* Aceste roce se găsescŭ de ordinarŭ în partea inferióră a văilorŭ ce se deschidŭ pe versentulŭ rĕsăriténŭ alŭ Bistriţeĭ. Ele suntŭ caracterisate prin faptulŭ, că elementulŭ lorŭ prepon-

derentŭ este quarzulŭ. Compositiunea și structura lorŭ este departe de a fi uniformă. Intre păturile quarzuluĭ lamelele de mica iéŭ în unele locurĭ o desvĕlire considerabilă și stânca trece în stare de micaschistŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ quarzosŭ. Pe aiurea, din contra, quarzulŭ rĕmâne aprópe curatŭ, perde forma sa schistósă și stânca devine o quarzită. Fórte adese-orĭ aceste quarzschisturĭ suntŭ intórse și rĕsucite în forme variate, saŭ de arcurĭ saŭ de unghiurĭ, care le daŭ, în tăetura lorŭ transversală, aspectulŭ unorŭ faldurĭ de cordele.

2. *Chloritschisturĭ.* In schisturile quarzóse precedinte se găsesce, în aceleașĭ văĭ, o pătură de chloritschistŭ; colórea roceĭ este atuncĭ de ordinarŭ de unŭ verde maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ închisŭ; quarzulŭ sĕŭ are unŭ aspectŭ lăptosŭ și este translucidŭ pe margine. La suprafécia pămentuluĭ stânca este maĭ în totŭ-d'auna descompusă, colorată în galbenŭ-roșieticŭ prin sesquiosidŭ de ferŭ și câte o dată plină de o infinitate de cavităţĭ celulare, carĭ -ĭ daŭ unŭ aspectŭ porosŭ. Aceste chloritschisturĭ suntŭ fórte importante prin conţinutulŭ lorŭ mineralogicŭ : ele cuprindŭ pirită de ferŭ și unŭ mineralŭ de cupru esploatabilŭ, chalcopirita.

3. *Micaschisturĭ ordinare.* Micaschisturile ordinare formézã massa principală a maĭ întregŭ masivuluĭ cristalinŭ. Ele suntŭ compuse din mica potasicŭ și quarzŭ cenușiŭ. Ambele aceste eleminte se află însă și aicĭ amestecate în proporţiunĭ fórte variate. Unŭ caracterŭ distinctivŭ alŭ acesteĭ roce este, că lamele sale de mica suntŭ adeseorĭ împregnate cu grăunţe cafeniĭ de o natură granatoidă.

4. *Gneiss.* In unele părţĭ ale micaschistuluĭ ordinarŭ aparŭ cristalĭ lamelarĭ de feldspatŭ roșieticŭ. Când feldspatulŭ devine maĭ abundantŭ, stânca trece în stare de gneiss și atuncĭ este compusă din păturĭ schistóse de mica, quarzŭ și feldspatŭ. O asemenea formaţiune de gneiss se găsesce în muntele Rarĕuluĭ. Aicĭ însă se presentézã unŭ faptŭ care merită să atragă atenţiunea : în unele din părţile sale, gneissulŭ perde structura sa schistósă; elŭ devine granulosŭ și capĕtă cu totulŭ aspectulŭ granituluĭ.

5. *Calcschisturĭ și dolomie sacaroidă.* In valea Barnaruluĭ întâlnimŭ

alte varietăţĭ de roce cristaline. La intrarea acesteĭ văĭ găsimŭ unŭ micaschistŭ cu cristale isolate de feldspatŭ, şi cu lamele maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ gróse de quarzŭ. Cu câtŭ ne suimŭ, vedemŭ apărêndŭ în cantităţĭ din ce în ce maĭ marĭ o dolomiă sacaroidă, întrepusă în păturele schistuluĭ, şi stânca trece treptatŭ în stare de calcschistŭ. Ea este compusă atuncĭ din păturĭ schistóse de dolomiă, împregnate cu mica şi presărate din locŭ în locŭ cu nodule de quarzŭ albŭ. Mica, la rêndulŭ sĕŭ, dispare şi stânca rĕmâne compusă esclusivŭ din o dolomiă sacaroidă de colóre albă, cu o nuanţă albăstruiă, avêndŭ cu totulŭ aspectulŭ marmoreĭ. Acéstă marmoră dolomitică este câte o dată străbătută de cristale prismatice de tremolită.

In unele părţĭ ale acesteĭ formaţiunĭ se găsescŭ bucăţĭ maĭ marĭ saŭ maĭ micĭ de quarzŭ opacŭ, de o colóre închisă, acoperită cu lamele subţirĭ şi strălucitóre de grafiitŭ.

6. *Schistulŭ siliciosŭ*, de o colóre négră, cu unŭ grăunte mărunţŭ, străbătutŭ de lamele quarzóse albe, este diseminatŭ cu abundanţă în diversele varietăţĭ de schisturĭ. In unele localităţĭ aceste schisturĭ siliciόse suntŭ suprapuse micaschisturilorŭ ordinare, şi în acestŭ casŭ ele suntŭ caracterisate, din puntŭ de vedere mineralogicŭ, prin mineralele de manganesŭ cuprinse într'insele.

7. *Schistŭ argilosŭ*. Pe malurile pârĕuluĭ Şerişorulŭ se află o argilă schistósă, vênĕtă saŭ brună, cuprinḑêndŭ între păturele sale fragminte colţurate de unŭ quarzŭ albŭ. In unele părţĭ acestŭ schistŭ argilosŭ este străbătutŭ, între păturele sale, de douĕ minerale de arsenicŭ, aurigpigmentŭ şi realgarŭ.

8. *Calcarŭ compactŭ*. Partea superióră a munţilorŭ de micaschistŭ este acoperită de unŭ calcarŭ dolomiticŭ compactŭ. Astŭ-felŭ, acestŭ calcarŭ forméză culmea cea maĭ înaltă a Rarĕuluĭ, precum şi maĭ tóte piscurile ce se rĕdică pe catena de pe versentulŭ rĕsăriténŭ alŭ Bistriţeĭ; elŭ se află de asemenea pe înălţimele de pe malulŭ Negrişóreĭ.

Calcarulŭ compactŭ este importantŭ prin depositele de minerale de ferŭ cuprinse într'însulŭ.

III.

Étă acuma descrierea maĭ amănunțită a unora din mineralele ce se găsescŭ în aceste roce.

1. Pirită

Pirita este o bisulfură de ferŭ (FeS^2); cristaliséză în sistemulŭ cubicŭ saŭ în forme hemiedrice ale acestuĭ sistemŭ; colórea sa este de unŭ galbenŭ de alamă; casura concoidală saŭ neegală; opacă; strĕlucire metalică. Duritatea 6—6,5. Densitatea, determinată asupra uneĭ bucățĭ provenindŭ din Petrosulŭ, s'a găsitŭ $\acute{=}$ 4,987; ea variéză în generalŭ între 4,9 și 5,1.

După cum amŭ observatŭ maĭ susŭ, pirita se găsesce în chloritschistulŭ din partea inferióră a văilorŭ de la stânga Bistrițeĭ. Stânca ce o cuprinde este adese descompusă la suprafață, unde fusese espusă influințelorŭ atmosfereĭ; colórea sa este atuncĭ acea a rugineĭ și consistința porósă.

Aspectulŭ esteriorŭ alŭ stânceĭ póte fi esplicatŭ cu ușurință. Pirita, descompusă prin acțiunea agențilorŭ atmosfericĭ, a trecutŭ în stare de sulfatŭ de ferŭ, éră acesta, spălatŭ de către ape, a lăsatŭ înlăuntrulŭ stânceĭ golurile carĭ o facŭ porósă, și restulŭ osiduluĭ de ferŭ a colorat'o în galbenŭ de rugină.

In bucățile pe care le-amŭ studiatŭ, provenindŭ din aceste chloritschisturĭ, pirita se găsesce une-orĭ în cristalĭ isolațĭ, cu cóme tăiόse și cu fețele bine definite ale cubuluĭ saŭ ale dodecaedruluĭ pentagonalŭ. Maĭ adese însă cristaliĭ suntŭ micĭ, aglomerațĭ între eĭ și daŭ mineraluluĭ unŭ aspectŭ granulosŭ.

Pirita, de și cuprinde într'însa ferŭ, nu póte totușĭ servi la prepararea acestuĭ metalŭ, din causa marelorŭ dificultățĭ ce se întêmpină în separarea feruluĭ de sulfure. Ea póte fi întrebuințată însă la estragerea sulfureluĭ, la fabricarea aciduluĭ sulfuricŭ. a sulfatuluĭ de ferŭ (calacanŭ) ș. a.

Pe lângă aceste aplicațiunĭ la carĭ pirita arŭ putea da nascere,

presința sa este prețiósă și prin faptulŭ că gisementulŭ sĕŭ, în tĕrâmurile cristaline de la Brosceni, este în strînsă legătură cu acelŭ alŭ chalcopiritei.

2. Chalcopirită.

Chalcopirita este o sulfură dublă de cupru și de ferŭ (Cu S Fe S); cristaliséză în sistemulŭ patraticŭ; colórea sa este de unŭ galbenŭ de bronzŭ, dese-orĭ irisată la suprafétă; casura concoidală; opacă; strălucire metalică. Duritatea 3,5—4. Densitatea, după o determinare făcută asupra uneĭ bucățĭ provenindŭ din valea Chirilă, s'a găsitŭ = 4,09.

Chalcopirita se găsesce în aceleașĭ giseminte ca și pirita.

Stânca, în mijloculŭ căreia ea se află, are unŭ aspectŭ cu totulŭ particularŭ. Ea este compusă din unŭ chloritŭ móle, de unŭ verde închisŭ, éră mineralulŭ însușĭ este însoțitŭ de unŭ quarzŭ lăptosŭ, translucidŭ pe margine.

Localitățile în care s'aŭ constatatŭ presința acestuĭ mineralŭ suntŭ: în muntele Petrosulŭ, în valea pârĕuluĭ Arameĭ, în valea Chirilă, pe pârĕulŭ Ursuluĭ, pe valea pârĕuluĭ Holdița si pe valea pârĕuluĭ Holda. Dacă ne raportămŭ la schița geografică făcută maĭ susŭ, amŭ putea trage, din localitățile indicate aicĭ, conclusiunea că gisemintele mineraluluĭ de aramă aŭ o întindere destulŭ de considerabilă, care arŭ merge de-alungulŭ Bistrițeĭ, pe versentulŭ sĕŭ din stânga, de sub pólele Rarĕuluĭ până aprópe de Brosceni. Faptulŭ că pe povĕrnișulŭ bucovinénŭ alŭ cateneĭ, în care suntŭ săpate văile citate maĭ susŭ, s'aŭ găsitŭ, la Ostra și la Gemene, aceleașĭ chloritschisturĭ cu acelașĭ conținutŭ de chalcopirită, contribue de sigurŭ la întărirea acesteĭ conclusiunĭ. Nu mĕ potŭ însă împedeca de a observa că adevĕrurile în sciință trebue să fiă basate pe fapte positive, éră nu pe simple inducțiunĭ. Orĭ, acele fapte, ce vorŭ determina cu certitudine care este în realitate întinderea și cantitatea chalcopiritelorŭ din acéstă regiune nu potŭ resulta de câtŭ din cercetărĭ ulteriόre, făcute cu alte mijlóce de câtŭ acele de care amŭ dispusŭ în escursiunile mele.

In nicĭ una din aceste localitățĭ chalcopirita nu a fostŭ găsită în cristale isolate; ea se află numaĭ în masse compacte.

Una din aceste bucățĭ compacte, provenindŭ din valea Chirilă, aprópe de intrarea sa în valea Bistrițeĭ, a fostŭ analisată prin metodele ordinare.

Étă resultatele căpĕtate :

Sulfure.	33,96
Ferŭ	32,02
Cupru	33.57
Gangă	0,20
	99.75

Maĭ esistă și o altă analisă a chalcopiriteĭ din masivulŭ cristalinŭ de la Brosceni, făcută de D. Saligny asupra uneĭ bucățĭ ce dădusemŭ de maĭ multŭ timpŭ amiculuĭ meŭ D. Gr. Stefănescu. Resultatele acesteĭ analise aŭ fostŭ publicate în «Revista sciințifică» din 1880. Micele diferințe ce esistă pe de o parte între aceste douĕ analise, éră pe de alta între resultatele lorŭ și acele care provinŭ din calcululŭ formuleĭ chimice a chalcopiriteĭ, nu trebue să ne surprindă. Este evidinte că nu ne putemŭ aștepta să avemŭ o substanță chimică curată și cu o composițiune constantă într'unŭ mineralŭ compactŭ, care se găsesce în pămĕntŭ în condițiunile arĕtate maĭ susŭ.

Chalcopirita este unulŭ din mineralele cele maĭ întrebuințate la estragerea cupruluĭ.

3. Pirotină.

4. Blendă.

5. Galenă.

Pe valea pârĕuluĭ Chirilă, aprópe de intrarea sa în Bistrița, se găsesce o vênă metalică care, la întâia privire, se pare în totulŭ asemenea cu acelea ale chalcopiriteĭ. In adevĕrŭ, ea se află într'unŭ chloritschistŭ de o colóre sur-verdiă și mineralele cele maĭ aparente dintr'însa suntŭ pirita și chalcopirita. In unele din părțile sale însă aspectulŭ sĕŭ se schimbă cu totulŭ : pirita si chalcopirita se împuținéză și loculŭ lorŭ -lŭ ia o altă materiă de o colóre cenușiă în-

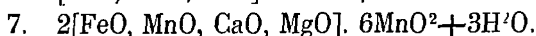
chisă. Observândŭ cu lupa acéstă materiă, vedemŭ că ea cuprinde maĭ multe minerale deosebite, intimŭ amestecate între ele.

In acestŭ amestecŭ putemŭ distinge cu ușurință pirotina. In adevĕrŭ, pirotina, saŭ sulfura de ferŭ magnetică, apare sub formă granulară, de o colóre galbenŭ-brună, strălucitóre; ea este atrasă de magnetŭ și acéstă împrejurure ne permite de a o isola; se topesce la suflaiŭ producêndŭ o globulă négră atrasă de magnetŭ; în sfîrșitŭ ea se disolvesce în acidulŭ clorhidricŭ desvoltândŭ hidrogenŭ sulfuratŭ.

Restulŭ materieĭ, isolatŭ de. pirotină, este compusŭ din micĭ lamele strălucitóre, aglomerate între ele și intimŭ amestecate cu granule negre maĭ terne. Este cu nepulință de a separa în modŭ mecanicŭ substanța lamelelorŭ de acea a granulelorŭ pentru a cerceta în parte natura fie-căreia, totușĭ caracterele chimice ale amestecululĭ ne facŭ să conchidemŭ că elŭ cuprinde într'însulŭ galenă și blendă. In adevĕrŭ, cu acidulŭ clorhidricŭ desvoltéză hidrogenŭ sulfuratŭ fără să fiă atacatŭ în întregime; apa regală -lŭ atacă complectŭ, lăsândŭ unŭ restŭ insolubilŭ, compusŭ din gangă și din unŭ amestecŭ de sulfatŭ și de clorură de plumbŭ. Porțiunea disolvită cuprinde într'însa zincŭ, care este în abundanță, și ferŭ.

MINERALE DE MANGANESŬ

6. $[FeO, MnO, CaO]\ 2MnO^2+2H^2O$

7. $2[FeO, MnO, CaO, MgO].\ 6MnO^2+3H^2O$.

1. La partea superióră a micaschisturilorŭ ordinare se află, într'unŭ schistŭ siliciosŭ, unŭ mineralŭ de manganesŭ fórte importantŭ atâtŭ prin composițiunea sa chimică câtŭ și prin aplicațiunile la care arŭ puté da nascere.

Presința acestuĭ mineralŭ a fostŭ constatată în următórele treĭ localitățĭ:

a) In dealulŭ Feruluĭ, lângă Broscenĭ;

b) In valea Holdeĭ și

c) Pe valea Negreĭ Dorneĭ, chiar la fruntaria către Bucovina.

2. Mineralulŭ din dealulŭ Feruluĭ și acelŭ de la Holda aŭ acelașŭ

aspectŭ esteriorŭ. Elŭ e compactŭ, friabilŭ, de o colóre négră, ternŭ în fețele care fusese espuse la aerŭ, avêndŭ însă o strălucire semimetalică în sfarămăturele sale recinte. De și amorfŭ, totușĭ fragmintele sale presentéză fețe poliedrice, care parŭ că arŭ indica urma unorŭ clivage. Elŭ e intimŭ asociatŭ cu o gangă siliciósă, sur-închisă, și se găsesce de ordinarŭ în nodule avêndŭ unŭ mediŭ compusŭ din aceeașĭ materiă siliciósă sură.

Mineralulŭ de pe Négra este ternŭ, amorfŭ, nu presintéză în sfărămăturele sale nicĭ o urmă de clivagiŭ; colórea sa și a pulbereĭ sale este négră. In interiorulŭ sĕŭ elŭ posedéză cavitățĭ maĭ marĭ saŭ maĭ micĭ, dintre care unele suntŭ impregnate cu limonită. Aceste cavitățĭ suntŭ câte odată separate prin lamele albe de quarzŭ de o grosime de 2—3 milimetri, care străbatŭ apoĭ însășĭ massa mineraluluĭ încrucișându-se în tóte părțile ca o adevĕrată rețea. Substanța acesteĭ rețele se aglomeréză pe alocurea în proporțiunĭ maĭ marĭ și ié atuncĭ forma unorŭ lentile.

Tóte aceste minerale de manganesŭ, orĭ-care fiă aspectulŭ lorŭ esteriorŭ, suntŭ infusibile; încăldite maĭ multŭ timpŭ la temperatura roșiă, se transforméză în osidŭ salinŭ de manganesŭ cafeniŭ.

Cu acidulŭ chlorhidricŭ, desvoltéză chloru în abundanță. Cu acidiĭ sulfuricŭ și azoticŭ amestecațĭ cu apă, bucățile provenindŭ de la Holda și de la Ferulŭ nu producŭ nicĭ o desvoltare apreciabilă de gazŭ, pe când acelea de pe Négra daŭ puține bule gazóse de acidŭ carbonicŭ.

Analisa calitativă a acestorŭ minerale ne permite să constatămŭ că:

a) mineralulŭ de la Holda cuprinde osidĭ de manganesŭ, de ferŭ și de calciŭ, urme imponderabile de osidŭ de magnesiŭ, apă și o gangă siliciósă;

b) mineralulŭ din dealulŭ Feruluĭ cuprinde aceleașĭ corpurĭ cu deosebire că osidulŭ de magnesiŭ este în proporțiune ceva maĭ notabilă; și

c) mineralulŭ de la Dorna este compusŭ de asemenea din osidĭ de manganesŭ, de ferŭ, de calciŭ și de magnesiŭ, din apă și din o

gangă siliciósă care cuprinde și o mică cantitate de silicatŭ de manganesŭ (probabilŭ rhodonită).

3. Pentru a face analisa cantitativă a acestorŭ minerale, fiă-care din ele eraŭ maĭ întâiŭ separate câtŭ se póte maĭ bine de gangă. Acéstă separațiune însă, neputêndu-se face complectŭ în modŭ mecanicŭ, se lua precauțiunea ca tóte lucrările uneĭ analise să se efectuéscă asupra uneĭ și aceleeașĭ bucățĭ pulverisate. Pulberea acésta, fiindŭ fórte higroscopică, era uscată cu îngrijire la 120⁰ până ce ponderea sa rĕmânea constantă.

Câte o porțiune din materia astŭ-felŭ preparată, era încăldită la temperatura roșiă într'o atmosferă osidantă. In acéstă operațiune, manganesulŭ trecea în stare de osidŭ salinŭ, perdêndŭ o parte din osigenulŭ sĕŭ; apa de combinațiune era de asemenea perdută; ferulŭ însă, dacă s'arŭ fi aflatŭ, după cum e probabilŭ, în stare de protosidŭ, trebuea să câștige o porțiune de osigenŭ pentru a trece în stare de sesquiosidŭ. Perderea de pondere, căpĕtată prin acéstă încăldire, nu ne representéză dară, ca în analisele ordinare ale pirolusiteĭ, suma osigenuluĭ și a apeĭ perdute, și pentru a avé acéstă sumă va trebui să adăogimŭ pe lângă ponderea perdută și cantitatea de osigenŭ necesară pentru a transforma ferulŭ din stare de protosidŭ în sesquiosidŭ. Vomŭ vedea maĭ josŭ, în discuțiunea analiselorŭ, cum amŭ ținutŭ sémă de acéstă împrejurare. Pentru momentŭ vomŭ observa numaĭ că restulŭ operațiunilorŭ analitice, destinate de a dosa elemintele ficse, aŭ fostŭ făcute asupra acesteĭ porțiunĭ de materiă încăldite la roșu, afară de analisa înscrisă sub No. III. Acéstă precauțiune era necesară, căcĭ altmintrelĭ, dosândŭ ferulŭ în stare de sesquiosidŭ, pe când elŭ este în stare de protosidŭ, amŭ fi căpĕtatŭ ca resultatŭ unŭ totalŭ maĭ mare de câtŭ acela alŭ materieĭ întrebuințate, ceea-ce s'a și întêmplatŭ pentru analisa No. III.

In analisele I, II și III, făcute maĭ de multŭ, ferulŭ a fostŭ separatŭ de manganesŭ prin acetatulŭ de sodiŭ, éră manganesulŭ a fostŭ separatŭ de cele-l-alte eleminte prin sulfura de amoniŭ și apoĭ dosatŭ, după precipitare prin carbonatŭ de sodiŭ, în stare de osidŭ salinŭ.

In cele-l-alte analise amŭ utilisatŭ metoda de separare în stare de

biosidŭ de manganesŭ a luĭ Beilstein și Jawein (Bull. S. Ch. XXXII. 604), éră dosarea manganesuluĭ amŭ făcut-o în stare de sulfură.

Étă resultatele analiselorŭ :

	I	II	III	IV	V
	Holda	Ferulŭ	Négra Dorneĭ		
Osidŭ salinŭ de manganesŭ.	52,55	57,65	65,95	70,20	68,71
Sesquiosidŭ de ferŭ. . . .	12,75	13,35	4,15	4,00	4,53
Osidŭ de calciŭ.	3,05	2,70	5,90	5.02	4,92
Osidŭ de magnesiŭ.	—	0,72	0,50	0,60	0,61
Perdere prin focŭ	16,70	16,98	19.90	16.55	15,90
Gangă	14,75	8.20	5,45	4,05	5,51
	99,80	99,60	101,85	100,42	100,18

Din reacțiunile mineralelorŭ resultă, după cum amŭ vĕḑutŭ, că o parte celŭ puținŭ din manganesulŭ lorŭ se află în stare de biosidŭ. Era dar' necesarŭ să se determineze càntitatea acestuĭ corpŭ în fiă-care mineralŭ. Determinarea s'a făcutŭ, asupra tuturorŭ bucăților analisate, prin metoda luĭ Fresenius și Will, cu ajutorulŭ ocsalatuluĭ bipotasicŭ și a aciduluĭ sulfuricŭ, după ce se eliminase maĭ întâiŭ acidulŭ carbonicŭ prin o tratare prealabilă a mineraluluĭ cu acidŭ sulfuricŭ apătosŭ.

In tabela următóre suntŭ însemnate cantitățile de biosidŭ de manganesŭ cuprinse în 100 părțĭ din fiă-care din bucățile analisate maĭ susŭ.

	I	II	III	IV	V
	HOLDA	FERULŬ	NÉGRA DORNEI		
Biosidŭ de manganesŭ	52,401	61.946	69,513	69,346	68,055

In o porțiune din bucata analisată sub No. V s'a determinatŭ cantitatea de acidŭ carbonicŭ cuprinsă într'însa. Determinarea s'a făcutŭ cântărindŭ directŭ cantitatea acestuĭ corpŭ care se desvoltéză când tratămŭ mineralulŭ cu acidŭ azoticŭ apătosŭ. Etă resultatulŭ căpĕtatŭ ;

Materiă luată = 3 gr.

Acidŭ carbonicŭ găsitŭ = 0^{gr},026.
Acidŭ carbonicŭ la sută = $0^{gr.}$,867.

In o altă porţiune totŭ a acesteĭ bucăţĭ No. V, s'a cercetatŭ carĭ suntŭ substanţele carĭ se disolvescŭ în acidulŭ azoticŭ apătosŭ. Pentru acésta o cantitate de materiă a fostŭ lăsată în digestiune 48 ore, la o căldură de 30 până la 40 gr., cu unŭ amestecŭ de 1 p. acidŭ azoticŭ şi 10 p. apă. Cântărindŭ partea insolubilă, după ce fusese uscată la 120°, s'a găsitŭ următorulŭ resultatŭ :

Materiă luată = 12 gr.
Partea insolubile = 10,94
Partea disolvită = 1,06
Saŭ 100 de părţĭ din mineralŭ cuprindŭ :
91,167 p. inso'ubile în acidulŭ azoticŭ
8 833 p. solubile în acidulŭ azoticŭ.

Fiă-care din aceste părţĭ aŭ fostŭ analisate separatŭ la rêndulŭ lorŭ. Composiţiunea părţiĭ insolubile în acidulŭ azoticŭ este :

Osidŭ salinŭ de manganesŭ. .	70,920
Sesquiosidŭ de ferŭ	4,577
Osidŭ de calciŭ	2.362
Osidŭ de magnesiŭ	0,398
Perdere prin focŭ	15.510
Gangă.	6,010
	99,777

Cantitatea de biosidŭ de manganesŭ cuprinsŭ în acéstă parte, şi determinată totŭ prin metoda luĭ Fresenius şi Will este :

Biosidŭ de manganesŭ la °/ = 73,453

Substanţele ficse dosate în soluţiunea azotică suntŭ :

Osidŭ salinŭ de manganesŭ . .	0,477
Sesquiosidŭ de ferŭ.	0,053
Osidŭ de calciŭ	0,318
Osidŭ de magnesiŭ	0,015
	0.863

Cantitatea de materiă primitivă care trebuea să fiă cuprinsă în acéstă soluţiune fiindŭ de 1 gr. 06, ne rĕmâne unŭ restŭ nedosatŭ

de 0,197. Acestŭ restŭ este evidentŭ că trebue să fiă compusŭ din acidulŭ carbonicŭ totalŭ ce esistă în mineralŭ și din apă.

Cantitatea de acidŭ carbonicŭ fiindŭ cunoscută prin determinarea directă de care amŭ vorbitŭ maĭ susŭ, composițiunea părțiĭ solubile în acidulŭ azoticŭ diluatŭ va fi prin urmare :

Osidŭ salinŭ de manganesŭ. .	45 000
Sesquiosidŭ de ferŭ	5,000
Osidŭ de calciŭ	30,000
Osidŭ de magnesiŭ	1.415
Acidŭ carbonicŭ	9,812
Apă (și osigenŭ ?)	8,773
	100.000

Pentru a complecta însfîrșitŭ analisa, s'aŭ dosatŭ și substanțele cuprinse în ganga aceleĭașĭ bucățĭ No. V.

Étă care este composițiunea gangeĭ :

Materie analisata.	0,13'
Acidu silicicu.	0,103
Sesquiosidu de Fe și Al.	0,017
Osidu sal. de Mn. . .	0.010
	0,130

4. Să cercetămŭ acuma ce interpretare putemŭ da resultatelorŭ numerice obținute în aceste diverse analise.

Dacă ținemŭ sémă numaĭ de natura elemintelorŭ care intră în composițiunea acestorŭ minerale, vedemŭ că ele potŭ fi împărțite în douĕ grupe deosebite :

a) Mineralele feruginóse din délulŭ Feruluĭ și de la Holda, caracterisate prin faptulŭ că cuprindŭ aprópe 13$^0/_0$ de sesquiosidŭ de ferŭ și o cantitate maĭ mică de osidŭ de calciu ; și

b) Mineralele de la Dorna cu maĭ puținŭ ferŭ și o cantitate ceva maĭ mare de osidŭ de calciŭ.

Acéstă împărțire póte avé o mare însemnătate în aplicațiunile acestorŭ minerale. Din acéstă causă o notezŭ aicĭ, reservându-mĭ de a reveni asupra eĭ.

5. In âmbele grupe a acestorŭ minerale noĭ găsimŭ manganesulŭ

asociatŭ cu diverşĭ osiḍĭ metalicĭ, precumŭ osiḍiĭ de ferŭ, de calciŭ şi de magnesiŭ.

Care este însă starea în care esistă aceste corpurĭ înlăuntrulŭ mineralelorŭ?

Noĭ nu posedemŭ nicĭ unŭ miḍlocŭ esperimentalŭ directŭ care să ne permită de a resolve acéstă întrebare. Singurulŭ lucru ce putemŭ face este de a căuta în modŭ ipoteticŭ relaţiunile posibile dintre corpurile ce compunŭ mineralulŭ şi de a verifica apoĭ care din aceste relaţiunĭ concordézá maĭ bine cu datele positive ale esperiinţilorŭ.

Prima ipotesă care amŭ puté face asupra composiţiuneĭ acestorŭ minerale arŭ consta în a admite că ele suntŭ compuse din unŭ amestecŭ de maĭ multe speciĭ mineralogice distincte.

Astŭ felŭ amŭ puté admite:

a) că o porţiune din manganesŭ se află în stare de pirolusită ($Mn O^2$); acéstă porţiune arŭ fi aceea care resultă din determinarea directă a biosiduluĭ de manganesŭ făcută asupra mineraluluĭ;

b) că restulŭ manganesuluĭ este în stare de acerdesă ($Mn^2O^3H^2O$);

c) că ferulŭ este în stare de limonită ($2Fe^2O^33H^2O$) şi

d) că osiḍiĭ de calciŭ şi magnesiŭ suntŭ în stare de carbonaţĭ.

In contra acesteĭ ipotese însă militézá următórele fapte:

a) Bucăţile de mineralŭ, supuse la analisă, aŭ fostŭ alese cu cea maĭ mare îngrijire, şi aspectulŭ lorŭ, fiindŭ privite cu ochiulŭ liberŭ séŭ cu lupa, era cu totulŭ omogenŭ. Dacă osidulŭ de ferŭ arŭ esista sub formă de limonită, proporţiunea în care s'arŭ afla arŭ fi destulŭ de considerabilă, ea s'arŭ rĕdica pênă la 15,6 %. Arŭ fi greŭ, dacă nu imposibilŭ, de a admite că o cantitate aşa de mare a acestuĭ corpŭ să nu pótă fi distinsă prin caracterele sale fisice atâtŭ de deosebite de acele ale pirolusiteĭ.

b) Mineralele de la Holda şi din délulŭ Feruluĭ, fiindŭ tratate cu aciḍiĭ azoticŭ saŭ sulfuricŭ amestecaţĭ cu apă, nu producŭ o desvoltare apreciabilă de acidŭ carbonicŭ; din acéstă causă nicĭ nu am căutatŭ să dosezŭ în ele acestŭ acidŭ. Mineralulŭ de la Dorna produce o desvoltare de acidŭ carbonicŭ prin aciḍi, însă cantitatea a-

cestuĭ corpŭ, determinată directŭ prin esperiență, este atâtŭ de mică în câtŭ nu póte să satureze de câtŭ o porțiune minimă a baselorŭ din mineralŭ. Este darŭ evidentŭ că osiḑiĭ de calciŭ și de magnesiŭ nu potŭ să esiste sub formă de carbonațĭ.

c) Acțiunea aciduluĭ azoticŭ diluatŭ asupra mineraluluĭ ne conduce totŭ la acéstă conclusiune. In adevĕrŭ, din analisele părțilorŭ solubilă și insolubilă în acidulŭ azoticŭ, amŭ vĕḑutŭ pe de o parte că numaĭ o porțiune din osiḑiĭ de calciŭ și de magnesiŭ se disolvescŭ în acestŭ acidŭ, pe cândŭ arŭ fi trebuitŭ să se disolvéscă în întregime dacă arŭ fi esistatŭ sub formă de carbonațĭ ; pe de altă parte o porțiune de osidŭ de manganesŭ se disolvesce, lucru care nu s'arŭ întêmpla dacă acestŭ metalŭ arŭ fi în totalitate sub formă de biosidŭ saŭ de sesquiosidŭ.

6. Nu ne rĕmâne dară de câtŭ o a doua ipotesă posibilă, ipotesă care arŭ admite, că osiḑiĭ de ferŭ, de calciŭ, de magnesiŭ și o porțiune din acelŭ de manganesŭ, se află combinațĭ cu biosidulŭ de manganesŭ, consideratŭ ca acidŭ, spre a da nascere la unŭ manganitŭ hidratatŭ de o natură complecsă.

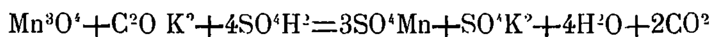
Să cercetămŭ pe basa acesteĭ ipotese composițiunea mineralelorŭ analisate.

Pentru acésta, observămŭ că determinarea biosiduluĭ de manganesŭ, făcută prin metoda luĭ Fresenius și Will, ne permite să calculămŭ cantitatea de osigenŭ pe care osidulŭ de manganesŭ o cuprinde în proporțiune maĭ mare de câtŭ în protosidulŭ de manganesŭ. In adevĕrŭ, dacă substanța supusă la analisă arŭ cuprinde biosidŭ de manganesŭ, reacțiunea ce are locŭ între acesta și între amesteculŭ de acidŭ sulfuricŭ și ocsalatulŭ bipotasicŭ póte fi esprimată prin ecuațiunea :

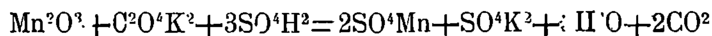
$$MnO^2+C^2O^4K^2+2SO^4H^2=SO^4Mn+SO^4K^2+2H^2O+2CO^2$$

In casulŭ unuĭ osidŭ salinŭ amŭ avé :

$$Mn^3O^4+C^2O^4K^2+4SO^4H^2=3SO^4Mn+SO^4K^2+4H^2O+2CO^2$$

Și însfîrșitŭ în casulŭ unuĭ sesquiosidu :

$$Mn^2O^3+C^2O^4K^2+3SO^4H^2=2SO^4Mn+SO^4K^2+3H^2O+2CO^2$$

De aicĭ resultă că, orĭ care arŭ fi natura osiduluĭ de manganesŭ, elŭ va desvolta, prin acţiunea aciduluĭ sulfuricŭ şi a ocsalatuluĭ bipotasicŭ, două molecule de acidŭ carbonicŭ pentru fiă-care atomŭ de osigenŭ cuprinsŭ în maĭ multŭ de câtŭ în protosidŭ.

Calculândŭ aceste cantitățĭ de osigenŭ, după datele esperiinţilorŭ relatate maĭ susŭ, găsimŭ :

	I	II	III	IV	V
	HOLDA	FERULŬ	NÉGRA DORNEĬ		
Osigenŭ la $^0/_0$	9,63	11,40	12,77	12,73	12,5

Reluândŭ acuma resultatele analiselorŭ vomŭ face în fiă-care din ele :

a) Transformarea manganesuluĭ totalŭ în protosidŭ ;

b) Vomŭ calcula partea din protosidulŭ de manganesŭ care póte fi prefăcută în biosidŭ prin osigenulŭ găsitŭ în esperiinţă ;

c) Vomŭ considera restulŭ protosiduluĭ de manganesŭ ca basicŭ ;

d) Vomŭ transforma sesquiosidulŭ de ferŭ în protosidŭ ;

e) Vomŭ considera şi acestŭ osidŭ ferosŭ, împreună cu celŭ de calciŭ şi de magnesiŭ ca basicĭ, deducêndŭ numaĭ în mineralulŭ de la Dorna (analisa V) proporţiunea necesară de osidŭ de calciŭ pentru a fi saturată de acidulŭ carbonicŭ determinatŭ esperimentalŭ.

f) Vomŭ considera însfîrşitŭ, restulŭ până la totalulŭ analiselorŭ ca fiindŭ compusŭ din apă.

Eată resultatele acestorŭ operaţiunĭ :

I. Mineralulŭ de la Holda (Analisa I)

Biosidŭ de manganesŭ	Mn O. . .	42,85
	O. . .	9,63
Protosidŭ de manganesŭ.		6,02
Protosidŭ de ferŭ.		11,47
Protosidŭ de calciŭ.		3,05
Apă		12,03
Gangă		14,75
		99,80

Dacă cercetămŭ care este raportulŭ între numĕrulŭ atomilorŭ de

metalŭ (Mn, Fe, Ca) și între numĕrulŭ atomilorŭ de osigenŭ totalŭ găsimŭ :

$$R : 0 = 1 : 1,67 = 3 : 5$$

De unde deducemŭ că composițiunea mineraluluĭ, făcêndŭ abstracțiune de apă, este represintată prin formula generală :

$$R^3O^5 = RO\ 2Mn\ O^2$$

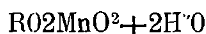
Acéstă formulă este justificată și prin raportulŭ ce esistă între cantitatea de osigenŭ a biosiduluĭ de manganesŭ și între cantitatea de osigenŭ a protosiḑilorŭ. In adevĕrŭ, acestŭ raportŭ este de :

$$19,26 : 4,77 = 4 : 1$$

Ținêndŭ însfîrșitŭ sémă și de apă, găsimŭ că raportulŭ între cantitățile de osigenŭ a biosiduluĭ de manganesŭ, la acele a protosiḑilorŭ și la acele ale apeĭ este de :

$$4 : 1 : 2,23$$

Composițiunea totală a mineraluluĭ (în modŭ aprosimativŭ numaĭ pentru apă) este dară :

$$RO2MnO^2 + 2H^2O$$

II. **Mineralulŭ din délulŭ Feruluĭ** (analisa II)

Biosidŭ de manganesŭ	MnO.	50,73
	O.	11,40
Protosidŭ de manganesŭ. . . .		2,88
Protosidŭ de ferŭ		12,02
Protosidŭ de calciŭ.		2,70
Protosidŭ de magnesiŭ.		0,72
Apă		10,95
Gangă		8,20
		99,60

Aicĭ raportulŭ între cantitatea de osigenŭ a biosiduluĭ de manganesŭ la cantitatea de osigenŭ a protosiḑilorŭ și la cantitatea de osigenŭ a apeĭ este de :

$$22,80 : 4,38 : 9,73 = 5,2 : 1 : 2,2$$

Acestŭ raportŭ nu póte fi esprimatŭ de câtŭ prin formula complicată :

$$5RO. 13MnO^2, 11H^2O$$

în care raportulŭ între numĕrulŭ atomilorŭ de metalŭ la numĕrulŭ atomilorŭ de osigenŭ este de 18 : 31.

III. Mineralulŭ de la Dorna (analisa V)

Biosidŭ de manganesŭ	MnO.	55,67
	O.	12.51
Protosidŭ de manganesŭ		8 23
Protosidŭ de ferŭ		4,08
Protosidŭ de calciŭ.		3,82
Protosidŭ de magnesiŭ		0,61
Carbonatŭ de calciŭ		1.97
Apă		7.78
Gangă		5,51
		100,18

Raportulŭ între numĕrulŭ atomilorŭ de metalŭ la numĕrulŭ atomilorŭ de osigenŭ este de :

$$1 : 1.751 = 4 : 7$$

Composițiunea mineraluluĭ anhidru póte fi dar' representată prin formula generală :

$$R^4O^7 = RO3MnO^2$$

Pe de altă parte raportulŭ între cantitățile de osigenŭ a biosiduluĭ, a protosiduluĭ și a apeĭ fiindŭ :

$$25,02 : 4.11 : 6,91 = 12 : 2 : 3,3$$

composițiunea mineraluluĭ hidratatŭ devine (cu aprosimațiune pentru apă) :

$$2RO. 6MnO^2. 3H^2O$$

7. Esistă douĕ minerale de manganesŭ în care biosidulŭ de manganesŭ, jucândŭ rolulŭ de acidŭ, este combinatŭ cu protosiḑĭ și cu apă ; acestea suntŭ Psilomelana și Wadulŭ.

Psilomelana presintéză și ea douĕ varietățĭ : a) Psilomelana baritică, în care metalulŭ basicŭ este principalminte bariulŭ. și b) Psi-

lomelana potasică, în care metalulŭ basicŭ este principalminte potasiulŭ.

In ambele varietăţĭ, raportulŭ între atomiĭ metalelorŭ şi între atomiĭ osigenuluĭ este de 5 : 9, în câtŭ composiţiunea lorŭ chimică póte fi represintată prin formula :

$$R^5O^9 = RO4MnO^2$$

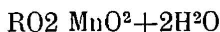
Cantitatea de apă variéză în ele între H^2O şi $3H^2O$ (1).

Mineralele studiate în acéstă lucrare diferescŭ de Psilomelană atâtŭ prin natura metalelorŭ basice cuprinse în ele, câtŭ şi prin raportulŭ în care suntŭ combinate cu acidulŭ.

Wadulŭ este unŭ manganitŭ de manganesŭ hidratatŭ, care de asemenea nu póte fi confundatŭ cu mineralele de la Broscenĭ.

8. In resumatŭ dar' mineralele de la Holda şi de la Dorna constitue două manganite bine definite, şi anume :

a) Mineralulŭ de la Holda este unŭ manganitŭ a căruĭ composiţiune este :

$$RO2\ MnO^2 + 2H^2O$$

în care R este compusŭ din Mn, Fe, Ca.

b) Mineralulŭ de la Dorna este de asemenea unŭ manganitŭ de formula :

$$2RO.\ 6MnO^2 + 3H^2O$$

în care R este compusŭ din Mn, Fe, Ca şi Mg.

Câtŭ pentru mineralele de la Ferulŭ, resultatele analiseĭ ne conducŭ la o formulă prea complicată pentru a admite că elŭ constitue o combinaţiune definită.

8. Limonită.

Limonita este unŭ sesquiosidŭ de ferŭ hidratatŭ ($2Fe^2O^3 3H^2O$).

Unŭ gisementŭ importantŭ alŭ acestuĭ mineralŭ se află în délulŭ Dîrmocsa, délŭ situatŭ pe malulŭ dreptŭ alŭ Negrişóreĭ. Pe cósta sudică a déluluĭ se găsescŭ maĭ multe gropĭ din care mineralulŭ a fostŭ estrasŭ în scopŭ de a alimenta cuptorulŭ construitŭ pe Negri-

(1) Rammelsberg Handbuch der Mineralchemie. Ed. II, t. II, p. 190.

șóra de către Conache. Vomŭ reveni însă maĭ în urmă asupra acesteĭ încercărĭ făcute pentru înființarea industrieĭ metalurgice a feruluĭ în țéră.

Limonita forméză aicĭ unŭ depositŭ în mijloculŭ unuĭ calcarŭ dolomiticŭ.

Ea se află în masse compacte carĭ aŭ adese-orĭ unŭ aspectŭ reniformŭ; colórea sa e brună; pulberea de asemenea brună.

Analisa complectă a mineraluluĭ a fostŭ făcută prin metódele ordinare de separațiune. Ganga este compusă din nisipŭ și argilă. Materiele perdute prin încăldire suntŭ compuse din apă și din o mică porțiune de acidŭ carbonicŭ.

Étă resultatele analiseĭ:

Sesquiosidŭ de ferŭ	76,09
Gangă	4,27
Acidŭ silicicŭ solubilŭ	0,49
Acidŭ sulfuricŭ	0,08
Acidŭ phosphoricŭ	0,22
Osidŭ salinŭ de manganesŭ	2,47
Osidŭ de calciŭ	1.25
Osidŭ de magnesiŭ	0,64
Sesquiosidŭ de aluminiŭ	1,02
Perdere prin încăldire	14.11
	100.64

9. Hematită

Hematita este unŭ sesquiosidŭ de ferŭ anhidru ($Fe^2 O^3$).

Presința varietățiĭ compacte a acestuĭ mineralŭ a fostŭ constatată în maĭ multe puncturĭ în păturele superióre ale micaschistuluĭ ordinarŭ. Este însă evidinte, că numaĭ prin observarea superficială a têrâmurilorŭ nu e cu putință de a afla care este întinderea și importanța depositelorŭ sale. In două localitățĭ totușĭ se pare că acestŭ mineralŭ se află în cantitățĭ îndestulŭ de marĭ, și anume: 1) pe pârêulŭ Braduluĭ, care vine din partea stângă a Negrișóreĭ, și 2) în muntele Rarêuluĭ.

10. Dolomie sacaroidă

In calcschisturile din valea Barnaruluĭ se găsesce o dolomiă sacaroidă, albă, cu testură cristalină, susceptibilă de a fi bine luciétă și avêndŭ atuncĭ cu totulŭ aspectulŭ marmoreĭ.

Étă resultatele analiseĭ acestuĭ mineralŭ :

Osidŭ de calciŭ	34,30
Osidŭ de magnesiŭ . . .	18.43
Acidŭ carbonicŭ.	17.36
Acidŭ silicicŭ	0,80
	100,39

11. Tremolită.

Dolomia precedinte este adesea-orĭ străbătută de micĭ cristale de tremolită. In unele părțĭ ale stânceĭ, tremolita devine predominătóre, și stânca este atuncĭ compusă din unŭ mare numĕrŭ de cristalĭ prismaticĭ avêndŭ până la 2 centimetri de lungime și până la 5—6 milimetri de lature, radiațĭ și împletecițĭ între eĭ în tóte sensurile. Spațiulŭ dintre cristalĭ este împlutŭ prin dolomia sacaroidă.

Fețele cristalelorŭ nu suntŭ îndestulŭ de nete pentru a permite vre-o determinare de unghiurĭ. Insă două clivagiurĭ maĭ ușóre se potŭ observa : unulŭ în direcțiunea longitudinală a prismeĭ, probabilŭ pe fé̦ța *m* ; altulŭ transversalŭ și înclinatŭ pe acesta, care arŭ corespunde atuncĭ cu basa *p*.

Separată de dolomiă prin acidulŭ azoticŭ apătosŭ, tremolita are o densitate de 2,937.

Analisa sa a fostŭ făcută atacândŭ substanța prin carbonatŭ de sodiŭ, după ce maĭ întâiŭ fusese curățită de dolomiă prin acidulŭ azoticŭ apătosŭ.

Étă resultatele analiseĭ :

Acidŭ silicicŭ	58,22
Osidŭ de magnesiŭ. . .	25,33
Osidŭ de calciŭ	13,37
Sesquiosidŭ de aluminiŭ .	0,92
Perdere prin încăldire . .	1,76
	99,60

Tremolita este unŭ silicatŭ de forma R''SiO^3; ea face parte din grupa amfibolilorŭ.

Tremolita a fostŭ descoperită în seculul trecutŭ de către Fichtel în Carpaţĭ, într'unŭ calcarŭ din munţiĭ Şebeşuluĭ în Transilvania. Maĭ târdiŭ numaĭ ea a fostŭ găsită, de către Pini, în valulŭ Tremola, în Alpĭ. Cu dreptŭ cuvêntŭ uniĭ mineralogiştĭ (Breithaupt, Hubch. Miner.) aŭ voitŭ să conserveze acestuĭ mineralŭ numele de Şebeşită, care arŭ fi amintitŭ prima observare a luĭ Fichtel şi numele localităţiĭ în care a fostŭ descoperitŭ pentru întâia dată.

12. Realgarŭ.
13. Aurigpigmentŭ.

Realgarulŭ este o sulfură de arsenicŭ roşiă, a căruĭ composiţiune este As S.

Aurigpigmentulŭ este de asemenea o sulfură de arsenicŭ, galbenă, a căreĭ composiţiune este As^2S^3.

Ambele aceste minerale se găsescŭ împreună într'unŭ schistŭ argilosŭ de pe pârĕulŭ Şerişorŭ; ele suntŭ întrepunse în păturele schistuluĭ. Aurigpigmentulŭ este în cantitate maĭ mare de câtŭ realgarulŭ.

IV.

Din espunerea precedinte resultă două lucrurĭ : 1) în schisturile cristaline din regiunea Broscenilorŭ esistă minerale de cupru, de ferŭ şi de manganesŭ, şi. 2) este probabilŭ că aceste minerale se află acolo, în cantităţĭ îndestulŭ de marĭ.

Fost-aŭ aceste minerale cunoscute şi estrase în trecutŭ? Puté-vorŭ ele servi la înfiinţarea uneĭ industriĭ metalurgice în viitorŭ? Étă cestiunile ce voescŭ să atingŭ, înainte de a termina acéstă lucrare.

Esistinţa gisementelorŭ metalice din acéstă regiune pare că a fostŭ cunoscută de multŭ. Maĭ multe indiciĭ facŭ celŭ puţinŭ probabilă acéstă presupunere.

Ast-felŭ suntŭ numirile date unorŭ localităţĭ, precum pârĕulŭ Aramei, délulŭ Feruluĭ, de care amŭ vorbitŭ maĭ susŭ. Este evidinte că aceĭ ce aŭ datŭ asemenea numirĭ acestorŭ locurĭ sciaŭ că ferulŭ şi arama se găsescŭ în stâncele din care ele suntŭ constituite.

Unŭ altŭ indiciŭ -lŭ aflămŭ în urmele incontestabile de vechĭ săpărĭ ce se întâlnescŭ în maĭ multe locurĭ. Aşa, în valea Holdeĭ pămêntulŭ este evidinte remaniatŭ de mână de omŭ ; rĕmăşiţe de gropĭ vechĭ şi, în apropiere de ele, movile de sfărămăturĭ de stâncĭ de aceeaşĭ natură cu acelea ce compuneaŭ tĕrâmulŭ săpatŭ, se parŭ a dovedi că metalele utile aŭ fostŭ celŭ puţinŭ căutate dacă nu şi estrase. Asemenea urme de vechĭ săpărĭ aŭ fostŭ găsite şi în valea Colbuluĭ de pe Giamalĕulŭ din Bucovina.

Étă în fine şi unŭ altŭ faptŭ care, dacă este adevĕratŭ, atuncĭ trebue să admitemŭ că ferulŭ, celŭ puţinŭ, a fostŭ în realitate estrasŭ din aceştĭ munţĭ. Intre aniĭ 1840 şi 1850 — data nu amŭ putut-o precisa cu siguranţă — în apropiere de satulŭ Cotârgaşiĭ s'aŭ descoperitŭ, îngropate în pămêntŭ, unŭ ciocanŭ, unŭ ilăŭ şi unŭ cleşte avêndŭ forma şi mărimea acelorŭ carĭ se întrebuinţéză la fabricarea feruluĭ. Aceste instruminte aŭ fostŭ stricate şi transformate în diferite ustensile de către locuitoriĭ ce le-aŭ găsitŭ, puţinŭ timpŭ după descoperirea lorŭ, ast-felŭ că eŭ însumĭ nu le-amŭ vĕdutŭ. Faptulŭ însă mĭ-a fostŭ spusŭ de persóne demne de credinţă ; elŭ era cunoscutŭ şi de Hodocin, care -lŭ afirmă într'o notă publicată de elŭ în 1854.

Cine şi când a făcutŭ aceste esploatărĭ, saŭ celŭ puţinŭ aceste cercetărĭ ?

Rĕspunsulŭ la acéstă întrebare nu este uşorŭ de datŭ.

După câtŭ sciŭ, în documintele scrise ale istorieĭ nóstre nu se află nicĭ o dată precisă în acéstă privinţă.

Principele Cantemirŭ, care ne-a lăsatŭ atâtea informaţiunĭ preţióse în ceea-ce se atinge de datinele străbune şi de organisarea ţĕreĭ, este de o sobrietate, şi dese-orĭ de o neesactitate neesplicabilă, când e vorba de a descrie regiunea muntósă a ţĕreĭ, saŭ avuţiele cuprinse în măruntaele eĭ.

In capitolulŭ din «*Descrierea Moldoveĭ*», intitulatŭ «despre munţiĭ şi mineralele Moldoveĭ», Cantemirŭ, după ce vorbesce maĭ întâiŭ de minunile imposibile de pe Ceahlăŭ «care se află nu departe de is-«vórele Tasleuluĭ, şi alŭ căruĭ mijlocŭ e acoperitŭ de omĕturĭ perpe-«tue», şi după ce povestesce cu gravitate cum se face untulŭ din roua ce cade pe muntele *Inĕuluĭ* (1), venindŭ apoĭ în specialŭ la minerale dice :

«Munţilorŭ noştri nu le lipsescŭ nicĭ acele darurĭ carĭ aducŭ mun-«ţiĭ, adecă minerile metalice. In timpurile vechĭ, atâtŭ îndestularea «Domnilorŭ câtŭ şi lipsa de băiaşĭ oprea săparea lorŭ. Iar' în tim-«purile nóstre aŭ împedicatŭ pe Moldovenĭ sciuta lăcomiă a Turcilorŭ «şi frica, că de vorŭ âmbla săpândŭ, vorŭ perde împreună cu ţéra «şi ostenéla şi fructele eĭ.»

Raicevich, care ne-a lăsatŭ de asemenea o descriere a ţĕreĭ în ultima jumătate a seculuĭ trecutŭ (2), nu are maĭ multe cunoscinţe de câtŭ Cantemirŭ în privirea estracţiuniĭ minerilorŭ. Elŭ afirmă că «munţiĭ cuprindŭ în măruntaele lorŭ diverse minere de metale şi «preţióse şi vulgare ; acestea însă nu aŭ fostŭ săpate în trecutŭ din «causa ignoranţeĭ (rozzezza) principilorŭ şi a naţiuneĭ, iar' acuma «de téma avariţieĭ turcescĭ.

Atâtŭ principele Cantemirŭ câtŭ şi Raicevich vorbescŭ de estragerea auruluĭ prin spălarea năsipurilorŭ din rîurĭ de către ţiganĭ. Étă cum descrie celŭ d'întâiŭ acéstă operaţiune :

«Pârăele munţilorŭ, avêndŭ albia îngustă, se umflă adese-orĭ cu «apele provenindŭ din topirea omĕtuluĭ şi revarsă ; retrăgêndu-se a-«poĭ apele, rĕmâne, în locurile ce fusese înecate, năsipŭ, în care se «găsescŭ nu puţine grăunţe de aurŭ din celŭ maĭ curatŭ. Acestea, «ţiganiĭ le strîngŭ, le spală şi scotŭ dintr'însele atâta aurŭ, în câtŭ «potŭ să aducă Dómneĭ pe fiă-care anŭ, sub nume de tributŭ, patru «ocă, care face 1600 dramurĭ.»

(1) In ediţiunea Academieĭ a operilorŭ luĭ Cantemirŭ, atâtŭ în testulŭ latinescŭ câtŭ şi în traducere, muntele *Inĕulŭ* e numitŭ din greşélă *Inculŭ*. Muntele Inĕulŭ se află actualminte în Transilvania; elŭ este unulŭ din piscurile cele maĭ înalte ale cateneĭ de la împătritulŭ confiniŭ alŭ Transilvanieĭ, Maramureşuluĭ, Bucovineĭ şi Galiţieĭ.

(2) Osservazzioni storiche, naturale e politiche intorno la Valachia e Moldavia. Napoli 1788.

Este probabilŭ că acéstă estracţiune a auruluĭ prin spălare se făcea în partea superióră a Bistriţeĭ, şi maĭ cu sémă pe porţiunea rîuluĭ care se află acuma în Bucovina. Aicĭ se găsescŭ în adevĕrŭ urme evidintă de spălărĭ făcute în proporţiunĭ maĭ marĭ, şi rîulŭ din acéstă causă pórtă chiar numele de Bistriţa de aurŭ. Astă-ḑĭ acéstă industriă e cu totulŭ decăḑută; ea se practică totŭ de către ţiganĭ, veniţĭ din Transilvania, însă beneficiulŭ acestorŭ industriaşĭ este atâtŭ de neînsemnatŭ în câtŭ, dacă nu arŭ cumula şi alte mijloce de traiŭ, care le procură unŭ câştigŭ maĭ lucrativŭ, arŭ rĕmâné de sigurŭ periţorĭ de fóme.

Din citaţiunile făcute maĭ susŭ, resultă decĭ, că nicĭ Cantemir, nicĭ Raicevich nu aveaŭ nicĭ o cunoscinţă precisă despre esistinţa din vechime a industrielorŭ minerale în ţéră.

Abia Bucovina fu deslipită de Moldova şi cercetărĭ serióse, din puntulŭ de vedere mineralogicŭ, fură întreprinse în acéstă porţiune înstrĕinată a ţĕreĭ. Resultatulŭ acestorŭ cercetărĭ fu crearea a două industriĭ metalurgice, acea a feruluĭ şi acea a arameĭ. Minera de chalcopirită din valea Colbuluĭ fu deschisă de către erariulŭ austriacŭ maĭ îndată după luarea Bucovineĭ; estragerea arameĭ de la Pojorita şi acea a feruluĭ de la Iacobenĭ urmară puţinŭ timpŭ după aceea. Ambele industriĭ eraŭ deja pe la 1830 în plină prosperitate. Venitulŭ anualŭ, provenindŭ din estragerea arameĭ numaĭ, în fabrica fraţilorŭ Manz de la Pojorita, ajunse la acéstă epocă la cifra de 56,000 florinĭ, pentru a merge apoĭ crescêndŭ sub puternica impulsiune dată lucrărilorŭ de aceştĭ neobosiţĭ întreprinḑĕtorĭ; la 1842 venitulŭ arameĭ se ridica la 72,000 florinĭ, iar' la 1852 ajunse cifra de 92,000 florinĭ. Estracţiunea feruluĭ, maĭ puţinŭ remunerătore, dădea totuşĭ şi ea resultate satisfăcĕtóre (1).

Era naturalŭ ca aceste succese relative, obţinute în cóstele ţĕreĭ, să dea nascere la lucrărĭ analóge şi de céstă-l-altă parte a noueĭ fruntarie.

Impulsiunea fu dată de către marele logofĕtŭ Conache, alŭ căruĭ

(1) Pentru minerile din Bucovina veḑĭ: Br. Walter. Die Erzlagerung der Südlichen Bukowina.

nume va rĕmâné cu dreptŭ cuvêntŭ neștersŭ în amintirea generațiunilorŭ viitóre.

Conache nu era numaĭ poetulŭ care a preșeḑutŭ, de la începutulŭ secoluluĭ, la renascerea nóstră literară; elŭ iubia și sciințele atâtŭ pentru adevĕrurile neperitóre descoperite de ele în desinteresatele și laboriósele lorŭ cercetărĭ, câtŭ și pentru folósele aduse omenireĭ prin admirabilele lorŭ aplicațiunĭ practice. Tótă acéstă parte a vieţeĭ poetuluĭ este cea maĭ puținŭ cunoscută. Câțĭ suntŭ aceĭ carĭ sciŭ bunăóră că elŭ avea o adevĕrată pasiune pentru astronomiă și că cumpĕrase chiar o însemnată colecțiune de instruminte astronomice în scopŭ de a funda unŭ observatoriŭ la una din moșiele sale? Fiă-mĭ permisŭ de a aminti aicĭ că acea colecțiune a fostŭ dăruită de familia luĭ Conache Academieĭ din Iașĭ; ea voia de sigurŭ prin acestŭ darŭ să îndeplinéscă cu pietate dorința ce avea poetulŭ ca instrumintele adunate de dênsulŭ să servéscă la fundarea unuĭ observatoriŭ astronomicŭ. Și cine putea să realiseze maĭ degrabă acéstă dorință de câtŭ Statulŭ, în grija căruĭa se află învĕțĕmêntulŭ nostru superiorŭ? Din nefericire însă dorința luĭ Conache rĕmase și până astă-ḑĭ nerealisată, căcĭ nu s'a pututŭ găsi încă mijlócele pentru a complecta și instala aparatele dăruite cu atâta generositate.

Să venimŭ însă la partea ce luă Conache în încercările făcute pentru introducerea în țéră a industrielorŭ metalurgice. Rolulŭ sĕŭ e unicŭ în istoria acestorŭ încercărĭ, căcĭ credemŭ că elŭ e singurulŭ care, în timpurile nóstre, a realisatŭ în România înființarea celuĭ d'întâiŭ cuptorŭ destinatŭ la fabricarea feruluĭ. Silințile sale ce e dreptulŭ nu aŭ fostŭ încoronate de succesŭ; acésta însă nu micșoréză întru nimicŭ meritulŭ sĕŭ. In lupta pentru progresŭ, isbânda nu este în totŭ-d'auna o mĕsură dréptă a valóreĭ luptătoruluĭ, și istoria, care judecă ómeniĭ și faptele lorŭ cu nepărtinire, are sânta datoriă de a rĕdica în ochiĭ posterităţiĭ și pe aceĭ cari, de și nu aŭ isbŭtitŭ în întreprinderile lorŭ, se înalță totușĭ de-asupra contimporanilorŭ lorŭ prin superioritatea inteligințiĭ, prin profunditatea cugetăreĭ, prin îndrăsnéla încercărilorŭ lorŭ.

Cândŭ ne gândimŭ la starea în care se afla țéra cu giumătate de

secolŭ în urmă, și că în acestŭ intervalŭ, cu tóte progresele realisate în cele-l-alte ramurĭ ale activitățiĭ nóstre, s'aŭ făcutŭ totușĭ atâtŭ de puținŭ pentru sciință și aplicațiunile sale, suntemŭ silițĭ să ne facemŭ o înaltă idee despre valórea omuluĭ care, pe atuncĭ, în midloculŭ în care trăĭa, se străduia să înființeze în țéră unŭ observatoriŭ astronomicŭ cu care să străbată misterile infinituluĭ cerescŭ, și cuptóre cu care să prefacă în metale utile mineralele ascunse în măruntaele pămêntuluĭ romănescŭ.

Pentru realisarea întreprindereĭ sale montanistice, Conache îșĭ asocĭă pe unŭ omŭ de specialitate, pe Mihailic de Hodocin. Acesta începù esploatarea limoniteĭ din dealulŭ Dîrmocsa, de care amŭ vorbitŭ maĭ susŭ, și construì unŭ cuptorŭ lêngă pârêulŭ Negrișóra. Loculŭ unde fusese construitŭ cuptorulŭ se afla însă pe hotarulŭ a douĕ proprietățĭ deosebite: aceea a Negrișóreĭ, care aparținea luĭ Conache și acea a Broscenilorŭ. O neînțelegere ivită între âmbiĭ proprietarĭ adusă ruina acesteĭ încercărĭ.

Hodocin continuă esplorările sale în acéstă parte a munțilorŭ în cursŭ de maĭ mulțĭ anĭ. Din lucrările sale nu ne aŭ remasŭ de câtŭ o scurtă notiță publicată în diarulŭ Zimbrulŭ din 1854, de care am amintitŭ și maĭ susŭ, în care face o enumerare sumară a mineralelorŭ descoperite de dênsulŭ. Bucățĭ din parte din aceste minerale se află în Museulŭ de sciințe naturale din Iași; din nefericire însă ele suntŭ acolo fără nicĭ o însemnare care să arete localitățile de unde provinŭ.

De la Conache încóce nu s'aŭ maĭ făcutŭ nicĭ o încercare pentru înființarea industrieĭ metalurgice în acéstă regiune. Esemplulŭ celorŭ ce se petrecea în Bucovina nu maĭ era acuma, nicĭ acesta, încuragiatorŭ. Prosperele minere ale luĭ Manz, trecute în proprietatea Fonduluĭ religionarŭ, decădură pe fie-care anŭ, până ce în sfîrșitŭ ajunseră la o ruină complectă. Causele acesteĭ ruine suntŭ cunoscute; nu este loculŭ de a le enumera aicĭ. Singurulŭ faptŭ însă care póte fi afirmatŭ este, că aceste cause nu constaŭ nicĭ în lipsa mineraluluĭ, nicĭ în lipsa combustibiluluĭ.

Cele ce s'aŭ petrecutŭ în Bucovina nu potŭ fi dară aduse ca unŭ

argumentŭ, că industria metalurgică este imposibilă în acéstă regiune a Carpaţilorŭ; ele potŭ din contra deştepta persónele carĭ arŭ voi să facă o asemene întreprindere, ca să nu cadă în aceleaşĭ greşelĭ în carĭ aŭ cădutŭ noulŭ proprietarŭ alŭ minerilorŭ bucovinene.

In masivulŭ cristalinŭ de la Broscenĭ esistă primulŭ elementŭ alŭ uneĭ industriĭ metalurgice, adecă mineralele.

Aceste minerale, prin natura lorŭ, merită o atenţiune cu totulŭ particulară. După cumŭ amŭ vĕdutŭ, noĭ găsimŭ acolo împreună cu mineralele de ferŭ şi de cupru şi minerale de manganesŭ. Aceste din urmă însă aŭ devenitŭ în metalurgia modernă de o importanţă capitală.

De unŭ pătrarŭ de secolŭ, o adevĕrată revoluţiune s'a produsŭ în industria feruluĭ. Acéstă revoluţiune este atâtŭ de însemnată în âtŭ, dacă amŭ împărţi diferitele stadiĭ prin care au trecutŭ omenirea, în mersulŭ sĕŭ neîntreruptŭ către progresŭ, în vîrste caracterisate prin materialele séŭ metalele de care ea s'aŭ servitŭ, amŭ puté dice că omulŭ, după ce aŭ trecutŭ succesivŭ prin vîrsta de pétră, de aurŭ, de bronzŭ şi de ferŭ, intră acuma, in a doua giumătate a secoluluĭ alŭ XIX-le, în vîrsta de oţelŭ. Oţelulŭ este în adevĕrŭ metalulŭ care înlocuesce necontenitŭ, care aŭ înlocuitŭ deja în mare parte, ferulŭ în tóte aplicaţiunile industriale. Fabricarea maşinelorŭ şi a utilelorŭ, fabricarea armelorŭ şi în specialŭ a tunurilorŭ, construcţiunea vaselorŭ de resbelŭ, raliele drumurilorŭ de ferŭ, tóte utiliséză acuma oţelulŭ topitŭ.

Pentru a puté avé însă oţelulŭ topitŭ, mineralulŭ de manganesŭ este absolutŭ indispensabilŭ. Ambele metóde care -şĭ dispută producerea nouluĭ metalŭ, atâtŭ acea a luĭ Bessemer câtŭ şi acea a luĭ Martin-Siemens, nu suntŭ posibile de câtŭ sub condiţiunea de a întrebuinţa, în unele fase ale operaţiuneĭ, saŭ fontele manganesifere cunoscute sub numele de spiegel-eisen, saŭ alte aliage maĭ avute în manganesŭ, numite fero-manganese.

Industria arameĭ aŭ intratŭ şi ea, de câţĭ-va anĭ în cóce, pe o cale nouă, totŭ prin agiutorulŭ mineralelorŭ de manganesŭ. Aceste minerale aŭ începutŭ a servi atâtŭ la prepararea arameĭ curate, câtŭ

și la fabricarea maĭ multorŭ aliage de cupru și manganesŭ. Cupromanganesele în specialŭ se bucură de proprietățĭ remarcabile; prin resistința și durata lorŭ, ele întrecŭ cu multŭ în calitate alama și bronzulŭ; de aceea, de și nu suntŭ cunoscute de câtŭ de puținŭ timpŭ, totușĭ ele suntŭ astă-dĭ întrebuințate fórte multŭ în loculŭ acestorŭ din urmă aliage. (1).

Dacă ne gândimŭ însfîrșitŭ că mineralele de manganesŭ servescŭ, în industriele chimice propriŭ dise, la fabricarea cloruluĭ și a clorurelorŭ decolorante, la purificarea sticleĭ, atunce cu dreptŭ cuvêntŭ amŭ puté dice, că nicĭ unulŭ din corpurile din natură nu aŭ jucatŭ unŭ rolŭ maĭ însemnatŭ de câtŭ ele în progresele metalurgieĭ și a industrieĭ moderne.

Importanța mineralelorŭ ce se găsescŭ la Broscenĭ este dară incontestabilă.

In ce condițiunĭ însă arŭ puté fi ele estrase? Care arŭ fi industriele la care arŭ puté fi utilisate? Ètă cestiunĭ la carĭ nu e cu putință de a rĕspunde pentru momentŭ într'unŭ modŭ precisŭ.

Crearea uneĭ industriĭ este o operațiune complecsă. Succesulŭ eĭ atîrnă de la o mulțime de împregiurărĭ, carĭ variéză cu condițiunile în care se face întreprinderea. Noĭ nu cunóscemŭ carĭ suntŭ aceste condițiunĭ practice în carĭ s'arŭ puté funda industria metalurgică în acéstă parte a țĕreĭ. Din cele ce amŭ disŭ însă reesă credŭ până la evidință, că ele merită de a fi studiate.

Fiă ca slaba me încercare să determine acéstă lucrare, destinată de a mări avuția nóstră națională și cu dênsa puterea regatuluĭ românŭ!

P. Poni.

(1) Bull. Soc. Chim. Paris. XXXVI, 184.

CHROMATICA POPORULUÏ ROMÂNŬ.

I.

Stimaţilorŭ colegĭ!

O naţiune, care doresce să aĭbă o limbă bogată şi omogenă, arŭ trebui maĭ înainte de tóte să adune şi să scótă la lumină întréga sa literatură poporală, şi numaĭ după ce va fi esplorat-o şi studiat-o pre acésta din tóte punctele de privire şi se va fi încredinţatŭ, că cuvintele, ce-ĭ suntŭ de neapărată lipsă, nu se află de felŭ în sînulŭ poporuluĭ, să le împrumute de pe la alte naţiunĭ, a cărorŭ limbă e maĭ avută în cuvinte şi în terminĭ technicĭ.

Aşa aŭ făcutŭ de multŭ Francesiĭ, Germaniĭ şi Italieniĭ. Aşa facŭ şi alte naţiunĭ maĭ micĭ din jurulŭ nostru. Şi totŭ aşa amŭ trebui să facemŭ şi noĭ, dacă voimŭ să avemŭ o limbă adevĕratŭ românéscă, căcĭ isvorulŭ celŭ maĭ bunŭ spre înavuţirea uneĭ limbe este în totŭ casulŭ literatura poporală.

E dreptŭ că şi noĭ româniĭ, precum în multe alte privinţe, aşa şi într'acésta, n'amŭ fostŭ până acuma cu totulŭ indiferinţĭ. Mulţĭ inşĭ şĭ-aŭ datŭ şi-şĭ maĭ daŭ încă şi acuma tótă silinţa ca să desgrópe şi să scótă la lumină nepreţuitele tesaure, carĭ de seculĭ se află ascunse în sînulŭ poporuluĭ nostru.

Dar' orĭ şi câtŭ de însemnate şi meritóse suntŭ colecţiunile şi lucrările domnilorŭ, dómnelorŭ şi domnişórelorŭ, ce s'aŭ ocupatŭ şi se

maĭ ocupă încă cu literatura poporală, orĭ și câtŭ de erudite și interesante suntŭ studiile tipărite până acuma de domnia-lorŭ pe acestŭ terenŭ, totușĭ cu totŭ dreptulŭ putemŭ să dicemŭ, că nicĭ a suta parte din literatura poporală română încă nu s'a scosŭ la lumină. Ceea-ce s'a adunatŭ și s'a publicatŭ până în timpulŭ de față, e numaĭ câtŭ unŭ struțŭ fórte micŭ de floricele culesŭ de pe câmpulŭ celŭ vastŭ alŭ literatureĭ nóstre poporale.

Suntŭ însă multe, fórte multe lucrurĭ prețióse ascunse în sînulŭ poporuluĭ românŭ, despre carĭ n'avemŭ de câtŭ o ideiă fórte slabă, suntŭ érășĭ altele, despre carĭ nicĭ prin minte nu nĭ-a trecutŭ până acuma.

Și ca să nu mergemŭ pré departe, vĕ întrebŭ, stimațilorŭ colegĭ! cine s'a interesatŭ până acuma maĭ de-aprópe de *industria poporală română?* Cine a adunatŭ diversele cuvinte, espresiunĭ și terminĭ technicĭ întrebuințațĭ de poporulŭ românŭ în afacerile sale industriale?

Suntŭ mulțĭ inșĭ, carĭ, călĕtorindŭ prin satele locuite de românĭ și intrândŭ prin unele case de ale acestora, aŭ rĕmasŭ pătrunșĭ de admirare, când aŭ vĕdutŭ câtŭ de frumosŭ și de curatŭ suntŭ acestea diriticate și împodobite cu diferite scórțe, scorțare și multe alte vesminte prețióse, tóte lucrate de însășĭ mânele româncelorŭ nóstre. Dară și maĭ mare lĭ-a fostŭ admirarea, când, într'o di de sĕrbătóre, aŭ trecutŭ pe lângă o horă saŭ altă petrecere și aŭ vĕdutŭ câtŭ de frumosŭ și de cu gustŭ suntŭ îmbrăcate fetele și nevestele cele tinere. Insă nimenĭ până acuma, câtŭ îmĭ este mie cunoscutŭ, nu s'a interesatŭ ca să descrie maĭ de-aprópe și maĭ cu de-amĕruntulŭ *portulŭ românescŭ :* cum lucréză româncele sătene fiă-care vesmêntŭ îndeosebĭ? carĭ suntŭ instrumentele, ce le întrebuințéză ele la facerea cutăruĭ lucru? și cum se numesce fiă-care părticică din carĭ suntŭ compuse aceste instrumente? Totŭ ce s'a scrisŭ până acuma în privința acésta suntŭ numaĭ nisce notițe fórte scurte și superficiale, carĭ adese-orĭ nu numaĭ pentru ómeniĭ de specialitate, pentru industriașĭ, ci chiarŭ și pentru celŭ-l'altŭ publicŭ cititorŭ n'aŭ maĭ nicĭ unŭ interesŭ.

E decĭ dară timpulŭ supremŭ, după părerea mea, să ne interesămŭ câtŭ maĭ de grabă și câtŭ se póte de multŭ și de *industria română*, s'o scótemŭ din întunericulŭ în care zace, s'o cultivămŭ și s'o perfecționămŭ și pre acésta din rĕsputerĭ, până ce nu e pré târḑiŭ, până ce industria străină nu ne-o înécă cu totulŭ, și prin urmare până ce nu ajungemŭ în trista stare de a o perde nŭ numaĭ pre dênsa, ci încă și-o mulțime de cuvinte și terminĭ technicĭ curatŭ românescĭ, carĭ nu se află adunațĭ și publicațĭ nicĭ într'unŭ dicționarŭ saŭ vocabularŭ din câte le avemŭ.

Precum fiă-care industriă în genere, așa și *industria poporală română* în specialŭ se împarte în maĭ multe ramurĭ. Unulŭ dintre acele ramurĭ, despre care mĭ-amŭ propusŭ să vorbescŭ maĭ pe largŭ de astă dată, căcĭ nicĭ timpulŭ, nicĭ împrejurările nu-mĭ permitŭ să vorbescŭ despre tóte acuma de odată, este *chromatica* saŭ *arta de a colora*.

II.

Nenumĕratele persecutărĭ, asuprirĭ și neajunsurĭ, carĭ aŭ avutŭ de a le suferi românii în decursulŭ timpurilorŭ nu numaĭ din partea órdelorŭ barbare, ci și din partea vecinilorŭ și a conlocuitorilorŭ sĕĭ, nu lĭ-aŭ iertatŭ să cultive și să perfecționeze *chromatica*, ca și multe alte sciințe și arte, precum s'a întêmplatŭ acésta la cele-l'alte națiunĭ din Europa.

Chromatica saŭ arta de a colora se află la poporulŭ românŭ pe o tréptă fórte de josŭ. Ba! ce este încă și maĭ multŭ, ea se practicéză esclusivŭ numaĭ de către româncele sătene așa, după cum aŭ învĕțat-o și moscenit-o ele din moșĭ-strĕmoșĭ.

In fiă-care satŭ, locuitŭ de românĭ, se află câte una saŭ și maĭ multe românce, carĭ se ocupă cu coloratulŭ. Acestea provĕdŭ apoĭ cu materialulŭ prelucratŭ și coloratŭ pre consătenele lorŭ și numaĭ rare-orĭ și pre femeile din satele învecinate.

Insă și acestŭ ramŭ alŭ industrieĭ naționale pe ḑi ce merge începe a dispărea și a se perde, căcĭ, pe de o parte, româncele cele bĕ-

trâne și sciutóre,. carĭ aŭ ținutŭ și maĭ țină încă fórte multŭ la datinele și poitulŭ strĕbunŭ, începŭ a se rări și a deveni totŭ maĭ puține, éră cele tinere nu voescŭ saŭ nu le iértă împrejurările ca să se ocupe cu aceeașĭ aplicare și plăcere cu coloratulŭ lânețelorŭ, torturilorŭ și a altorŭ materiĭ, ca maĭcele și strĕbunele lorŭ; pe de altă parte industria străină tinde din ḑi în ḑi, și nu fără resultatŭ, a ne o nimici.

Maĭ demultŭ, pe când românii puneaŭ maĭ mare prețŭ pe poitulŭ lorŭ naționalŭ și le eraŭ cu multŭ maĭ dragŭ ca în ḑioa de astă-ḑĭ, e de presupusŭ că și chromatica va fi fostŭ maĭ căutată și maĭ practicată. Dar' de cândŭ străiniĭ de tótă mâna aŭ începutŭ a aduce totŭ soiulŭ de materiĭ de prin alte țĕrĭ și a le vinde cu prețurĭ, la părere fórte eftine, în realitate însă destulŭ de scumpe în comparare cu țierea lorŭ, de atuncĭ și poitulŭ naționalŭ, maĭ alesŭ prin satele de pe lângă orașe, unde totŭ ce-ĭ străinŭ se pare că-ĭ maĭ bunŭ și maĭ frumosŭ, a începutŭ să decadă și d'împreună cu dênsulŭ și arta de a colora, căcĭ dacă româniĭ cele necesare pentru îmbrăcăminte și împodobirea caselorŭ le potŭ, fără multă muncă, bătaiă de capŭ și alergătură, cumpera de prin dughene, cugetă eĭ, că chromatica n'are ce le maĭ fi bună.

Cu tóte acestea însă, mulțămită cerului, chromatica n'a dispărutŭ încă cu totulŭ din sînulŭ poporuluĭ. Din contra, în satele cele depărtate de orașe și prin urmare ne-espuse așa de tare corcireĭ și schimbăriĭ portuluĭ naționalŭ și înlocuireĭ sale cu alte porturĭ străine, ea se maĭ practicéză încă și acuma într'unŭ gradŭ destulŭ de mare. Și numaĭ atuncĭ va fi amenințată a se perde cu totulŭ, când noĭ nu ne vomŭ interesa de felŭ nu numaĭ ca să se susțiă și maĭ departe, ci încă să se perfecționeze și să se rĕspândéscă în tóte părțile.

Ce se atinge de varietatea și frumusețea colorilorŭ, ce le producŭ româncele și de modulŭ cum coloréză ele diferitele lânețe și alte materiĭ cu aceste culorĭ, trebue sincerŭ să vĕ mărturisescŭ, stimaților colegĭ! că orĭ și cine dintre noĭ le va vedea și le va esamina maĭ de-aprópe, va trebui nu numaĭ să le laude, ci chiarŭ să le și admire. Și cu totŭ dreptulŭ, de óre-ce românicele nóstre, precum în

multe alte privinţe, aşă şi în producerea colorilorŭ şi în colorarea diferitelorŭ materiĭ cu dênsele, suntŭ fórte iscusite.

Dar' nu numaĭ noĭ românii, ci şi mulţĭ străinĭ nepărtinitorĭ, carĭ aŭ petrecutŭ prin unŭ timpŭ maĭ îndelungatŭ în mijloculŭ nostru şi prin urmare aŭ avutŭ destulă ocasiune de a ne cunósce şi a ne studia datinele, credinţele şi portulŭ, nu se potŭ destulŭ mira de frumuseţea şi varietatea colorilorŭ, ce le producŭ romancele, şi de modulŭ celŭ deosebitŭ cum coloréză ele cu dênsele. Eŭ singurŭ amŭ avutŭ nu odată ocasiune de a audi pre maĭ mulţĭ străinĭ cum lăudaŭ şi admiraŭ colorile produse de romance, şi mĕ asiguraŭ că ele în multe privinţe suntŭ superióre colorilorŭ inventate de sciinţa modernă, şi maĭ alesŭ în ceea-ce se atinge de ţierea lorŭ.

E dreptŭ că colorile, cu carile, în timpulŭ de faţă se coloréză materiile, ce le căpĕtamŭ de prin ţĕrile cele străine, suntŭ fórte frumóse şi atrăgĕtóre. Dar' pe câtŭ de frumóse şi atrăgĕtóre suntŭ ele, maĭ totŭ pe atâta suntŭ şi de trecĕtóre, căcĭ se spală şi se ştergŭ fórte iute. Ba! multe dintre dênsele maĭ aŭ încă şi acelŭ defectŭ, că-sŭ veninóse, şi ca atarĭ fórte periculóse nu numaĭ sănĕtăţiĭ, ci chiarŭ şi vieţiĭ nóstre.

Din contră colorile produse de romance, nu numaĭ că suntŭ fórte frumóse, ci totŭ-odată şi fórte traĭnice. Maĭ de grabă şi maĭ uşorŭ se va rumpe şi se va nimici cu totulŭ materia colorată, de câtŭ se va şterge şi se va duce colórea de pe dênsa. Iar' câtŭ despre înveninare nicĭ nu maĭ încape vorbă, căcĭ nicĭ una dintre dênsele nu este veninósă.

Şi óre cu ce coloréză romancele nóstre?

Étă o întrebare fórte semnificativă, a căreĭ rèspunsŭ însă urméză!

III.

Romancele sciŭ a colora numaĭ cu plante şi cu fórte puţine minerale.

Plantele, carĭ le întrebuinţéză ele la coloratŭ şi carĭ le-amŭ pututŭ eŭ până acum descoperi şi aduna din poporŭ, suntŭ următórele:

Arinulŭ saŭ *Aninulŭ negru,* Alnus glutinosa.

Bozulŭ, Sambucus ebulus.

Prunulŭ, Prunus domestica.

Perjulŭ, o speciă de prunŭ.

Nuculŭ. Iuglans regia.

Soculŭ, Sambucus nigra.

Cornulŭ, Cornus mascula saŭ C. mas.

Păduretulŭ-acru, Pyrus sylvestris, o speciă de mĕrŭ sĕlbaticŭ, a căruĭ *pădurețe* aŭ o colóre roșiă și suntŭ fórte acre.

Mĕrŭ-acru, o speciă de mĕrŭ altoitŭ, a căruĭ mere suntŭ roșiĭ și fórte acre.

Mĕrŭ-mistrețŭ, asemenea o speciă de mĕrŭ altoitŭ, însă a căruĭ mere nu-sŭ nicĭ prea dulcĭ nicĭ prea acre, ci numaĭ *mistrețe*.

Mĕrŭ-dulce, a căruĭ mere se cocŭ fórte timpuriŭ și suntŭ dulcĭ la mâncare.

Macŭ-bunŭ saŭ *Macŭ-de-grădină,* Papaver somniferum.

Drobiță, numită altmintrelea și *Ginistru* saŭ *Inistru,* Genista tinctoria.

Drobușorŭ saŭ *Drobișorŭ,* Isatis tinctoria.

Mestécănulŭ, Betula alba.

Sora-Sóreluĭ, numită altmintrelea și *Sórea-Sóreluĭ* și *Flórea-Sóreluĭ,* Helianthus annuus.

Laptele-câneluĭ (1), Euphorbia Cyparisias.

Sovêrvulŭ saŭ *Solovêrvulŭ* (2), Origanum vulgare.

(1) *Laptele-câneluĭ* se numesce în Transilvania și *Laptele-lupuluĭ* (vedĭ: G Barițiŭ: Vocabulariŭ de numele plantelorŭ transilvane, românescŭ, latinescŭ după sistema luĭ Linné=L, nemțescŭ și unguresc, publ. în *„Calendariŭ pentru poporulŭ românŭ“* pe an. 1858 și 1859· an. 1859, p. 17), éră în Muntenia, după cum mĭ-aŭ spusŭ vr'o câțĭ-va Domnĭ demnĭ de tótă credința, se numesce *„Laptele cuculuĭ“*. E de însemnatŭ că românĭĭ din Bucovina numescŭ, dar' maĭ rarŭ *„Laptele-câneluĭ“* și altă plantă, care se ține totŭ de familia celeĭ citate aicĭ, și care de către botaniștĭ se numesce lat. *Euphorbia helioscopia*. Insă maĭ desŭ se numesce planta din urmă *„Aliorŭ“* și *„Aĭorŭ“*. La coloratŭ se întrebuințéză amêndóuĕ, însă planta primă, adică Euphorbia Cyparisias, se întrebuințéză maĭ desŭ.

(2) *Sovêrvulŭ* se numesce în Transilvania și *Solovêrcŭ* și *Sovavêrvŭ* (G. Barițiu, art. cit. în Calend. an. 1859, p 28). Fiindŭ-că *Sovêrvulŭ* este una din plantele cele maĭ usitate la coloratŭ, de aceea o samă de romănce sĕrmane se ocupă anume numaĭ cu culegerea și uscarea luĭ și apoĭ îlŭ vêndŭ colorătórelorŭ Insă de multe orĭ ele îlŭ amestică cu altă plantă, care-ĭ sémănă fórte bine și prin acésta îlŭ falsifică, că colorătórele nu-lŭ potŭ maĭ multŭ de felŭ întrebuința.

Dediţa, numită în Banatŭ *Sufleţele* şi *Vênturele*, Anemone pulsatila.

Ruja-întunecată saŭ *Ruja-négră*, Malva.

Scumpia (3). Rhus cotinus.

Stejarulŭ, Quercus rubor.

Brânduşa-de-primăvéră, numită altmintrelea şi *Şofranŭ*, Crocus vernus.

Brânduşa-de-tómnă, numită altmintrelea şi *Brânduşa-morţilorŭ*, Colchicum autumnale.

Bobulŭ, Vicia faba.

Leuştênulŭ, Levisticum officinale.

Răchiţica, Salix purpurea (?).

Bumbişorulŭ saŭ *Buba-în capŭ*, Anthemis tinctoria.

Tătăişulŭ, Inula dyssenterica.

Lemnulŭ-cânescŭ, Lygustrum vulgare. *Tulichină*, *Tulcină*, *Tulpină*, Piperiulŭ lupuluĭ, Daphne mezereum.

Scorujulŭ, Sorbus Aucuparia.

Urluĭanulŭ, unŭ felŭ de Şofranŭ de grădină.

Gălbănarea saŭ *Gălbinarea*, Serratula tinctoria.

Mălinulŭ, Prunus padus. Şi în fine :

Scorţiţa (4), adică surcele de lemnŭ de Brasilia.

Acestea suntŭ tóte plantele, despre carĭ suntŭ sigurŭ că coloréză româncele cu dênsele. Nu mĕ îndoescŭ însă că ele vorŭ maĭ fi întrebuinţândŭ şi multe altele totŭ atâtŭ de bine, ca şi pre acestea, carĭ nu-mĭ suntŭ până acuma cunoscute.

Dintre tóte plantele acestea, câte le-amŭ înşiratŭ aicĭ, celŭ maĭ mare rolŭ îlŭ jócă *Drobiţa*, *Sovêrvulŭ*, *Păducreţulŭ-acru* şi *Arinulŭ*. Acestea suntŭ cele maĭ rĕspândite şi maĭ întrebuinţate, căcĭ din combinaţiunea lorŭ se scotŭ cele maĭ multe nuanţe de colorĭ.

(3) Maĭ demultŭ, pe când româniĭ din Bucovina eraŭ maĭ avuţĭ, pe când sta cu multŭ maĭ bine ca în timpulŭ de faţă, purtaŭ unŭ negoţŭ fórte mare cu *Scumpia*. Maĭ alesŭ româniĭ din oraşulŭ Siretiu se ocupaŭ cu transportarea eĭ din Moldova în Bucovina şi de aicĭ în Galiţia, unde o vindeaŭ neguţătorilorŭ din *Cuturĭ* (Cuty). Acuma însă negoţulŭ acesta de *Scumpie* a încetatŭ cu totulŭ.

(4) *Scorţiţa*, după cum spunŭ româncele cele bĕtrâne, nu se întrebuinţéză tare de multŭ la coloratŭ, ci numaĭ din timpulŭ maĭ recentŭ, de când se póte maĭ în fiă-care dughiană căpĕta de cumpĕratŭ, ci ele întrebuinţaŭ, în loculŭ eĭ, cu totulŭ alte plante.

Mineralele ce le întrebuințéză la coloratŭ, suntŭ :

Pétră-acră, lat. alumen kalicum.

Pétră-vênĕtă, sulfatŭ de cupru.

Pétră-albastră, numită și *Pétră-de-brâe.*

Sare-mare, lat. Sal fossilis, clorurŭ de Natriu.

Calacanŭ, lat. Vitriolum Martis, și sulfatŭ de ferŭ.

Varŭ, ocsidŭ de calciŭ.

In fine, pe lângă mineralele acestea și pe lângă plantele arĕtate maĭ susŭ, maĭ întrebuințéză încă și cele următóre :

Sucŭ de-lână, numită în unele părțĭ ale Bucovineĭ și *usucŭ.*

Rugină de pâree și de ape stătătóre, care în unele locurĭ din Bucovina se maĭ numesce și *brusinŭ* și *surcină,* éră în orașulŭ Pétra din Moldova și anume pe pârĕulŭ *Borsochianŭ* se numesce *borsună,* și se întrebuințéză asemenea la coloratŭ.

Zerŭ de vacă.

Borșŭ, preparatŭ maĭ cu sémă din tărîțe de secară.

Leșiă, preparată din lemnŭ de fagŭ, beldiĭ și maguliĭ de macŭ și din cocenĭ de păpușoĭ saŭ porumbŭ, după cum cere și trebuința. Și în urmă :

Apă-tare (5), lat. aqua fortis saŭ chrysulca

IV.

Cele maĭ multe dintre plantele, carĭ s'aŭ înșiratŭ maĭ susŭ, nu se întrebuințéză la coloratŭ îndată cum se culegŭ, ci românceIe le culegŭ înainte, și numaĭ atuncĭ coloréză cu dênsele, după ce maĭ întâiŭ le-aŭ preparatŭ anume spre acestŭ scopŭ.

Timpulŭ când le culegŭ și modulŭ cum le întrebuințéză e celŭ următorŭ :

(5) Românceie din unele părțĭ ale Bucovineĭ spunŭ și credŭ, că *Apa-tare* arŭ fi *spurcată* pentru că ea se cumpĕră de la orașe și se întrebuințéză la *„boĭtŭ“*, și *„boéla“* nu *e așa de bună și de primită la Dumnedeŭ,* cum suntŭ *florile,* carĭ le facŭ ele singure din diferite florĭ și alte plante, după cum aŭ apucatŭ din moșĭ-strĕmoșĭ, și maĭ cu sémă de aceea, pentru că *boéla* se face cu totulŭ din alte materiĭ, și nu de *creștinĭ* cu frica luĭ Dumnedeŭ, ci de alțĭ ómenĭ.

Drobița o culegŭ totŭ-d'auna pe la *Sânziene* saŭ *Nascerea st. prof. Iónŭ Botezătorulŭ,* 24 Iuniŭ, adică când e maĭ înflorită și maĭ alesŭ când are *păstĕuțe.*

Sovêrvulŭ îlŭ culegŭ maĭ totŭ-d'auna în dioa de *Foca,* adică a treia di după *Sântulŭ-Ilie,* 22 Iuliŭ, anume ca colórea, ce se va face dintr'însulŭ să fiă *roșiă-ca-para-foculuĭ,* adică și acesta pe când e maĭ bine și maĭ frumosŭ înfloritŭ.

Intêmplându-se însă, ca în dilele menite pentru culegerea acestora, precum și a altorŭ plante, să fiă timpŭ ploĭosŭ, atuncĭ se lasă pe maĭ târdiŭ, căcĭ plantele ce le culegŭ pentru coloratŭ trebue să se culégă totŭ-d'auna pe timpŭ frumosŭ și căldurosŭ. Asemenea caută ele ca în timpulŭ culegeriĭ să nu âmble multŭ cu mânele printre dênsele, pentru că se *pătéză* și se *negrescŭ,* ci cum le strîngŭ de pe câmpŭ, așa le lasă până ce le aducŭ a casă și le punŭ la uscatŭ. Éră după ce le-aŭ adusŭ a-casă le usucă în următorulŭ modŭ : le întindŭ fórte supțirelŭ la umbră, unde nu bate nicĭ-odată vêntulŭ și sórele, maĭ cu sémă pe podulŭ caselorŭ, căcĭ astŭ-felŭ uscându-le, se dice că nicĭ-odată nu se pătéză nicĭ nu-șĭ perdŭ colórea. La vêntŭ și la sóre nu le usucă nicĭ când, căcĭ apoĭ nu suntŭ bune de nimicŭ, adică -șĭ perdŭ colórea cea adevĕrată, se pătéză și se negrescŭ saŭ, în casulŭ celŭ maĭ favorabilŭ, colorile dintr'însele nu-sŭ așa de bune, de frumóse și de traĭnice, ca atuncĭ, cândŭ se usucă la umbră.

Frunda și *scórța* de *Pădurețŭ-acru,* frunda de *Mĕrŭ-dulce* și de ceĭ-l'alțĭ arborĭ, carĭ se întrebuințéză la coloratŭ, trebue să fiă fórte curată, nicĭ de cum însă pĕtată saŭ pré verde, saŭ brumată, și nicĭ când nu o culegŭ pe plóĭă, după o plóĭă, saŭ pe rouă, ci totŭ-d'auna când e timpŭ uscatŭ și frumosŭ. Dacă frundele suntŭ brumate n'aŭ putere, éră dacă suntŭ plouate saŭ rourate se pătéză și să negrescŭ.

Frundele acestea le usucă ele apoĭ la umbră ca și *Drobița* și *Sovêrvulŭ,* despre carĭ amŭ vorbitŭ maĭ nainte.

Rămurelele cele dintr'unŭ anŭ de *Răchițică* se culegŭ totŭ-d'auna pe la *Sânŭ-Petru* și se usucă ca și frunda cea de *Păduretŭ.*

Eră după ce, într'acestŭ modŭ, pe tóte le-aŭ uscatŭ de ajunsŭ, le punŭ într'unŭ locŭ anumitŭ, unde suntŭ scutite de *umeḑélă* și *muceḑélă,* căcĭ și acestea le suntŭ fórte stricăcióse. In loculŭ acela apoĭ le păstréză ele, până ce aŭ timpŭ să coloreze cu dênsele.

Când culegŭ plantele și frunḑele, când le punŭ la uscatŭ și când le strîngŭ, după ce s'aŭ uscatŭ, caută să fie câtŭ se póte de curate pe mânĭ, căcĭ, spunŭ ele, că și necurățenia strică fórte multŭ planteloŕŭ, maĭ alesŭ dacă înainte de culegere și de strîngere aŭ prinsŭ cu mânele unele obiecte unsuróse saŭ lipicióse, carĭ arŭ putea apoĭ să se prindă și de plante, saŭ arŭ fi atinsŭ cu mânele unele obiecte sărate, piperate saŭ acre, și prin acésta arŭ răpi apoĭ fórte multŭ din adevěratulŭ sucŭ alŭ plantelorŭ saŭ le-arŭ păta în vr'unŭ modŭ óre-care.

Unele plante le întrebuințéză la coloratŭ, după cum amŭ spusŭ, numaĭ după ce maĭ nainte le-aŭ preparatŭ spre acestŭ scopŭ, altele însă le întrebuințéză îndată cum le culegŭ.

Plantele cu carĭ potŭ să coloreze îndată cum le-aŭ culesŭ suntŭ fórte puține și anume: *Dedița, Brândușele* și *Laptele-cânelui.* Dar' și acestŭ din urmă, după cum spunŭ romàncele cele esperte, e bunŭ de coloratŭ numaĭ până la *Duminica-mare* saŭ *Rusaliĭ,* éră după *Duminica-mare* nu e maĭ multŭ bunŭ, căcĭ pré *îmbětrânesce* și-șĭ perde totŭ suculŭ și puterea ce-a avut-o maĭ nainte.

Afară de acestea se maĭ întrebuințéză une-orĭ, cum se culegŭ, și unele părțĭ ale plantelorŭ respective ale arborilorŭ arătațĭ maĭ susŭ, precum: *scórța* și *rămurelele* cele de *Pădurețŭ acru* și scórța de *Mestécănŭ.*

V.

Precum, când culegŭ și strîngŭ plantele, după ce acestea s'aŭ uscatŭ, trebue să fiă spălate și curate pe mânĭ, totŭ așa de spălate și curate caută să fie ele și atuncĭ, când prepară colorile și coloréză cu dênsele. Ba! nicĭ chiar vasele, atâtŭ acelea, în carĭ facŭ colorile, câtŭ și acelea în carĭ coloréză diferitele materiĭ, nu potŭ să fie orĭ

și cum, ci ele caută ca și acestea să fie câtŭ se póte de curate și, de este cu putință, chiar noue, căcĭ cu câtŭ e vasulŭ maĭ noŭ și maĭ nepurtatŭ, cu atâta e maĭ bunŭ. Insă cele maĭ multe romănce, carĭ se ocupă maĭ adese-orĭ cu coloratulŭ, aŭ vase anumite pentru fiă-care speciă de colóre, și aceste vase (6), fórte simple și primitive. le păstréză ele apoĭ prin unŭ timpŭ maĭ îndelungatŭ, adică până când le potŭ întrebuința.

Asemenea de curate trebue să fie și tóte materiile înainte de ce se iaŭ acestea la coloratŭ, căcĭ de la curățenia lorŭ depinde și frumusețea colorilorŭ, pe când necurățenia le răpesce fórte multŭ din frumusețe.

Eră materiile, ce 'ndătinéză ele maĭ cu sémă a le colora, suntŭ diferite *lânețe*, precum : *peruri, cănurĭ, scule de lână* și *sumanĭ lățĭ*, apoĭ scule de bumbacŭ, și de bucĭ, *torturĭ* (7) de *fuiorŭ*, de *câlțĭ* și de inŭ, diferite pânzeturĭ și în urmă *ouĕ pe la Pascĭ*.

VI.

E de multŭ sciutŭ că esistă numaĭ treĭ colorĭ principale, adică : *galbănŭ, albastru* și *roșu*. Cele-l-alte colorĭ suntŭ numaĭ o amestecare a acestorŭ treĭ principale. Așa de esemplu *galbănulŭ* și *albastrulŭ* amestecându-se producŭ colórea *verde; albastrulŭ* și *roșulŭ* amestecându-se producŭ o colóre *vioriă; galbănulŭ* și *roșulŭ* amestecându-se

(6) *Vasele*, ce le întrebuințéză romăncele la prepararea colorilorŭ, suntŭ următórele : *Ole, ulcele* și *ulcelușe* de lutŭ de diferite forme și mărimĭ; apoĭ *căldărĭ* și *căldărușe* de aramă. Maĭ departe întrebuințéză diferite *covețĭ, covețele, chersinurĭ, budee, ciubere, putinĭ* și *putinele*. In vasele cele d'întâiŭ se ferbŭ și se preparéză colorile, éră în cele din urmă *le înflorescŭ* și le păstréză. *Céóne* saŭ alte vase de spijă nu întrebuințéză maĭ nicĭ o dată, căcĭ acestea *cotlescŭ*, și *cotlitura*, după cum spunŭ ele, strică fórte multŭ colorilorŭ.

(7) Sub *„perurĭ"* sing. *„perŭ"* înțelegŭ româniĭ din Bucovina *perulŭ* celŭ lungŭ și frumosŭ care se scóte din peptenĭ când se péptĕnă lâna. Éră restulŭ de lână, ce remâne în peptenĭ, se numesce *„canură"* pl. *„canurĭ"* și *„cănurĭ"*, dacă se întrebuințéză ca *bătătură* la *sumanĭ*, dar' dacă se întrebuințéză ca bătătură la *prigitorĭ* saŭ *catrințe*, se numesce *medurĭ*. *Perurile* se întrebuințéză, după ce se torcŭ, maĭ multŭ numaĭ ca *urdală* și la facerea *ițelorŭ*. Sub *scule* sing. *sculŭ* înțelegŭ româniĭ din Bucovina firele cele tórse și reșchiete de orĭ și ce speciă de lână, precum și de *bucĭ* și de *bumbacŭ*, éră firele cele tórse și reșchiete de *fuiorŭ* și *câlțĭ* de cânepă și de inŭ se numescŭ în genere *torturĭ* sing. *tortŭ*.

producŭ o colóre *portocaliă* (orange), dar' câte-şĭ trele, adică *galbănŭ, albastru* şi *roşu* amestecându-se în proporţiunĭ convenabile, producŭ colórea *albă*, pe când lipsirea tuturorŭ acestorŭ treĭ colorĭ principale produce *colórea négră*. Colorile *verde, vioriă* şi portocaliă se numescŭ colorĭ *complementare*, fiindŭ-că cea d'întâiŭ completéză cu *roşiă*, cea de a doua cu *galbănŭ*, cea de a treia cu *albastru* şi producŭ colórea *albă*.

Când domnesce colórea *albastră* într'o amestecare de colóre, atuncĭ se dice că este o *colóre rece;* dar' când domnesce colórea *roşiă* şi *galbănă* într'o amestecare de colóre, atuncĭ se dice că este o *colóre caldă*.

Tóte acestea suntŭ de multŭ sciute de către ómeniĭ ceĭ învĕţaţĭ şi maĭ alesŭ de către fisicĭ.

Româncele nóstre, măcarŭ că n'aŭ umblatŭ nicăerĭ la scólă şi prin urmare n'aŭ pututŭ să deprindă şi s'o înveţe acésta de la bărbaţiĭ ceĭ culţĭ şi esperţĭ, asemenea o sciŭ şi încă, după cum ne vomŭ încredinţa îndată din cele ce le voiŭ înşira maĭ la vale, o sciŭ destulŭ de bine.

Atâta numaĭ că ele nu din tóte colorile acestea potŭ să producă atâtea nuanţe, câte producŭ specialiştiĭ. Şi nicĭ nu e de mirare, căcĭ dacă noĭ româniĭ amŭ fi avutŭ până acuma colegiĭ anume pentru coloratŭ, dacă şi noĭ ne-amŭ fi interesatŭ saŭ, maĭ bine dicêndŭ, dacă împrejurările de până acuma ne-arŭ fi permisŭ ca să ne interesămŭ maĭ de multŭ, să perfecţionămŭ şi să respândimŭ chromatica în tóte părţile, precum de multŭ s'a întêmplatŭ acésta la alte naţiunĭ din jurulŭ nostru, atuncĭ nuanţele colorilorŭ s'arŭ fi înmulţitŭ cu multŭ maĭ tare şi tóte numirile şi terminiĭ technicĭ, ce ĭ-amŭ avutŭ odată, s'arŭ fi conservatŭ. Atuncĭ n'amŭ fi avutŭ nicĭ o lipsă de a împrumuta terminĭ technicĭ şi alte cuvinte de pe la străinĭ.

Colorile cele maĭ plăcute, maĭ desŭ întrebuinţate şi prin urmare totŭ-odată şi maĭ respândite printre românĭ suntŭ *galbănulŭ, albastrulŭ* şi *roşulŭ*, adică colorile naţionale, apoĭ *albulŭ* şi *negrulŭ*. Decĭ şi româncele se ocupă maĭ multŭ cu producerea acestora. *Portocaliulŭ, vioriulŭ* şi *verdele* se întrebuinţéză într'o proporţiune cu multŭ

maĭ restrînsă. De aicea urméză apoĭ că nuanţele acestora din urmă se află la românĭ într'unŭ numĕrŭ cu multŭ maĭ micŭ, de câtŭ a celorŭ d'întâiŭ.

Dar' maĭ e încă şi altă causă la mijlocŭ, de ce româncele nóstre nu potŭ să producă atâtea nuanţe de colorĭ, e adică aceea, după cum amŭ amintitŭ şi maĭ susŭ, că ele, când coloréză, nu întrebuinţéză diferite minerale şi composiţiunĭ chemicale aflate şi inventate de sciinţa modernă, ci ele coloréză numaĭ cu plante şi cu acele minerale, carĭ le suntŭ de neapărată trebuinţă şi totŭ-odată fórte cunoscute, şi acestea, după cum scimŭ, suntŭ fórte puţine la numĕrŭ. Maĭ pe scurtŭ ḑisŭ ele coloréză numaĭ cu plante aşa, după cum aŭ apucatŭ din moşĭ-strĕmoşĭ, éră câtŭ despre altele nu vorŭ pré multŭ să se intereseze.

In şirele următóre eŭ voiŭ descrie pe rêndŭ şi câtŭ se póte de pe largŭ tótă procedura usitată de româncele sătene în decursulŭ colorăriĭ, cumŭ producŭ ele fie-care colóre în deosebĭ, din câte amŭ ḑisŭ că le sciŭ produce, şi cumŭ coloréză cu dênsele. Totŭ-o-dată voiŭ căuta să reproducŭ cu cea maĭ mare acurateţă atâtŭ frasiologia, câtŭ şi tóte acelea cuvinte şi terminĭ technicĭ, carĭ se întrebuinţéză cu ocasiunea colorăriĭ, şi carĭ, maĭ cu sémă în privinţa *limbistică*, credŭ că vorŭ fi de óre-şĭ care interesŭ.

Voiŭ începe aşa dară maĭ întâiŭ cu colórea *galbănă*

VII.

Plantele, carĭ se întrebuinţéză la facerea colóreĭ galbine, suntŭ : *Drobiţa, pădureţulŭ-acru, răchiţica, laptele-câneluĭ, mestécănulŭ, sora-sóreluĭ, tătăişulŭ, bumbişorulŭ şi gălbinarea.*

Dintre tóte plantele acestea rolulŭ celŭ maĭ însemnatŭ îlŭ jócă *Drobiţa.*

Romănca, care se pricepe fórte bine în arta coloratuluĭ, cândŭ voesce să *îngălbinéscă* saŭ să *gălbinéscă* diferite lâneţe, pânzăturĭ saŭ alte materiĭ, căcĭ a colora *galbănŭ* se numesce în limba poporuluĭ a

îngălbini saŭ simplu a *gălbini*, ĭe *Drobiță* de maĭ nainte uscată și dumicându-o bine c'o securice o pune într'o ólă curată șĭ-o *âmple* cu *borșŭ-próspădŭ*, adică cu borșŭ care nu e *prisne-acru*, ci numaĭ cu vr'o câte-va ore maĭ nainte de-acésta âmplutŭ. Și ca colórea să ĭasă cu multŭ maĭ bună, maĭ vie și maĭ frumósă, nainte de-a âmplĕ Drobița, amestică borșulŭ cu puțină apă. Óla âmplută într'acestŭ modŭ cu Drobița punêndu-o apoĭ la focŭ o lasă să férbă timpŭ de o oră.

După ce-a fertŭ de-ajunsŭ scóte Drobița din ólă afară șĭ-o pune de-o parte, lăsândŭ numaĭ zéma eĭ în nuntru, care zémă, fiindŭ că are o *față galbănă*, se numesce de către româncele de pretutindene din Bucovina *gălbinélă*· pl. *gălbinele*.

In timpulŭ acela, câtŭ se rĕcescŭ *gălbinelele* acestea, piséză *Pétră-acră* și așa pisată o aruncă apoĭ în óla. Și dacă are de îngălbinitŭ numaĭ unŭ sculŭ saŭ tortŭ, aruncă *Pétră-acră* de treĭ cruceri, adică camŭ la 50—60 grame, éră dacă are maĭ multe scule saŭ alte lânețe de îngălbinitŭ, atuncĭ aruncă pentru fie-care sculŭ saŭ tortŭ Pétră-acră câte de treĭ cruceri.

Procederea acésta cu *pétră-acră* se numesce *a împetri*, și se dice: *împetrescŭ* saŭ *amŭ să împetrescŭ gălbinelele*.

Cândŭ e gata cu *împetrirea* gălbinelelorŭ pune într'acestea lânețele, sculele saŭ torturile, ce are să le îngălbinéscă, le acopere cu puțină Drobiță de cea dimicată și fértă și apoĭ le pune în vatra foculuĭ ca să stea la căldură camŭ pe atâta, pe câtŭ a fertŭ maĭ nainte Drobița, nicĭ de cumŭ însă nu le lasă să férbă, căcĭ apoĭ gălbinelele se *sărbedescŭ*, îșĭ perdŭ tótă puterea, éră sculele dintr'ênsele slăbescŭ și colórea nu se póte bine saŭ de felŭ prinde de dênsele.

După ce aŭ statŭ sculele la căldură, câtŭ timpŭ aŭ avutŭ să stea, le scóte din gălbinele afară și le întinde ca să se usce unde-va la umbră, unde nu bate sórele, căcĭ dacă sórele le *pălesce*, ele se pătéză, îșĭ perdŭ fața și nu-sŭ frumóse.

Pe cândŭ se uscă sculele ĭé unŭ vasŭ și face într'ênsulŭ pe-atâta *leșie*, pe câtă cugetă că ĭ arŭ fi de-ajunsŭ spre a cufundà și *adăpa* sculele îngălbinite, ce are să le pue maĭ pe urmă într'ênsa. Caută

totŭ-o-dată ca leșia acésta, cândŭ pune sculele într'ênsa, după ce a-cestea s'aŭ uscatŭ de-ajunsŭ și 'n care le lasă să stea ca la o oră, să nu fie nicĭ prea ferbinte, nicĭ prea rece, ci numaĭ de-abĭa călduță.

Érŭ cândŭ cugetă că acuma vorŭ fi statŭ de-ajunsŭ le scóte din leșie afară și se duce cu dênsele la o apă curgĕtóre saŭ *mergĕtóre*, dupre cumŭ se maĭ dice pe alocurea, și 'n apa acésta le spală bine până ce rĕmânŭ curate. In apă stătătóre saŭ de fântână rarŭ cândŭ le spală, dóră numaĭ atuncĭ, cândŭ nu aŭ vre-o apă curgĕtóre prin apropiere, pentru că în apa acésta se spală cu multŭ maĭ greŭ, trebue cu multŭ maĭ multe *ape* până ce se curățesce tótă cenușa de pe scule, pe cândŭ în apa cea curgĕtóre se spală cu multŭ maĭ ușorŭ și maĭ bine.

Cândŭ se scotŭ sculele din gălbinelele produse din Drobiță și se întindŭ la uscatŭ aŭ o colóre *galbănă-albinéță*, éră după ce se spală în leșie capĕtă o *flóre*, adică o față cu multŭ maĭ frumósă și maĭ galbănă, ele capĕtă atuncĭ o colóre *gălbănușie.*

Dacă sculele, nainte de ce s'aŭ pusŭ în gălbinele, aŭ fostŭ fórte albe și curate, după ce se scotŭ din gălbinele și se spală în leșie capĕtă o colóre *aprinsă-galbănă*, dacă n'aŭ fostŭ tocmaĭ de totŭ albe capĕtă o colóre *alămâie*, éră dacă aŭ fostŭ *colburiĭ albe*, capătă o colóre *întunecatŭ-galbănă.*

Dacă Drobița, cândŭ se pune la fertŭ, se âmple numaĭ cu singură apă, nu și cu borșŭ, apoĭ sculele, ce se coloréză într'ênsa, capĕtă o colóre cu multŭ maĭ deschisă, de câtŭ atuncĭ cândŭ ea se âmple cu borșŭ, însă totŭ o-dată și maĭ slabă, atuncĭ capĕtă ele o colóre *deschisŭ-galbănă* saŭ *gălbie.* Drobița se âmple cu borșŭ maĭ multŭ de-aceea, ca colórea să fie maĭ întunecată și totŭ-o-dată și maĭ durabilă.

Unele românce totŭ cu Drobiță âmplută cu borșŭ próspĕdŭ coloréză în urmĕtorulŭ modŭ :

Punŭ într'o ólă totŭ câte unŭ rêndŭ de Drobiță dumicată mărunțelŭ și *împetrită* cu *pétră-acră* și câte jumĕtate saŭ unŭ sculŭ întregŭ, după cumŭ e și óla de mare și după ce, într'acestŭ modŭ-

16

aŭ aşĕḑatŭ tóte sculele, câte vorŭ să le coloreze, le âmple cu *borşŭ*, *sălciŭ* saŭ *sălciorŭ*, (8) adică ce-va maĭ acru de cumŭ se întrebuinţéză la mâncare, şi aşa le punŭ apoĭ la fertŭ. Nicĭ o dată însă nu le âmplu cu *borşŭ prisne-acru*, cacĭ atuncĭ *flórea sculelorŭ sbórŭ*, adică nu se prindŭ bine. Eră după ce aŭ fertŭ ca la jumĕtate de oră le scotŭ din ólă afară şi le móĭe într'unŭ vasŭ cu *leşie căldufă*. In leşia acésta, după ce maĭ întâiŭ le mestică bine, le lasă să stea ca la vr'o treĭ ore, apoĭ éră le mestică, şi totŭ aşa facŭ ele macarŭ în vr'o patru restimpurĭ.

Procederea acésta cu leşie se numesce: *a înflori în leşie*, şi se ḑice: *amŭ să înflorescŭ sculele cele galbine în leşie.*

Sfârşindu-le de *înfloritŭ în leşie* le scotŭ afară şi ducêndu-se cu dênsele la o apă curgĕtóre le spală până ce se facŭ curate. Apoĭ dacă e în *partea veriĭ* le întindŭ să se usce la sóre, éră dacă e în *partea erneĭ* le întindŭ să se usce în casă la căldură.

Dacă sculele, carĭ se coloréză în aceste gălbinele, nainte de ce s'aŭ luatŭ la coloratŭ, aŭ fostŭ *albe*, capĕtă după îngălbinire o colóre *galbănă-deschisă*, darŭ dacă aŭ fostŭ *lăĭ*, capătă o colóre *galbănă-pătată.*

Voindŭ însă ca sculele să aĭbă o colóre *galbănă aprinsă*, după ce le-aŭ scosŭ din gălbinelele de maĭ susŭ le punŭ în *florĭ* saŭ gălbinele de *Pădureţŭ-acru*, despre carĭ voĭŭ vorbi ce-va maĭ pe urmă, şi după acésta sculele se facŭ *gălbănŭ aprinse*, éră dacă gălbinelelorŭ *li se maĭ dă materie*, adică dacă se maĭ adaogŭ, atuncĭ se facŭ *galbănŭ-roşietice.*

Cu Drobiţă âmplută numaĭ cu apă coloréză aşa: Iéŭ Drobiţă uscată şi frecândŭ-o bine în palme, fărina ce se face din frunḑa şi flórea eĭ o strîngŭ de-o parte, éră beţele saŭ beldiele eĭ le punŭ într'o căldare cu apă curată la focŭ să férbă. După ce acésta a fertŭ de-ajunsŭ, le scotŭ afară din căldare şi în loculŭ lorŭ tórnă frunḑa şi flórea Drobiţeĭ şi mestecândŭ-o, facŭ unŭ felŭ de composiţiune,

(8) In unele locurĭ se ḑice şi *apă-sălcie*, care e ce-va camŭ sărată. *Sălciŭ* însemnéză şi ce-va *amarŭ*.

care, în limba poporuluĭ, asemenea se numesce *gălbinele*. Gălbinelele acestea le *împetrescŭ* apoĭ cu *Pétră-acră* pisată mărunțelŭ și éră le maĭ mestică unŭ restimpŭ.

In urma acesteĭ procederĭ punŭ sculele, ce aŭ să le îngălbinéscă, în nuntru , însă astŭ-felŭ ca gălbinelele se *prevestéscă* de-asupra lorŭ.

Sculele, carĭ nu potŭ să fiă din altă materie, fără numaĭ din *lână albă* și curată, se punŭ de cu séră și se lasă până diminéță. Diminéța le scotŭ din gălbinele afară și, după ce le móĭe saŭ le *adapă* în leșie anume spre acestŭ scopŭ preparată, adică după ce le bagă de vr'o câte-va orĭ în leșie și îndată le scotŭ éră-șĭ afară, le întindŭ la uscatŭ. Éră după ce s'aŭ uscatŭ bine se ducŭ cu dênsele la o apă curgĕtóre și le spală.

Cândŭ s'aŭ gătitŭ acuma și de spălatŭ și din noŭ s'aŭ întinsŭ la uscatŭ, capĕtă o colóre *alămâie* saŭ *deschisŭ-galbănă*, dupre cumŭ aŭ fostŭ și sculele cândŭ s'aŭ pusŭ în gălbinele.

Unele românce totŭ cu Drobiță âmplută cu apă próspĕtă coloréză astŭ-felŭ :

Aducŭ *apă ne'ncepută* dela o fântână dar' maĭ cu sémă dela unŭ părêŭ, fiindŭ că apa de părêŭ e cu multŭ maĭ *móle*, de câtŭ órĭ care alta, și turnândŭ-o într'o căldare, în care se află Drobiță, o punŭ la focŭ ca să férbă.

După ce a fertŭ de-ajunsŭ tragŭ căldarea dela focŭ, scotŭ Drobița dintr'ênsa afară, éră zéma, ce-a rĕmasŭ în nuntru, o *împetrescŭ* cu *pétră acră* pisată, punŭ apoĭ pĕrurile saŭ sculele, ce vorŭ să le îngălbinéscă, în căldare și éră-șĭ o punŭ pre acésta la focŭ ca să férbă.

Cândŭ cugetă că acuma pĕrurile saŭ sculele vorŭ fi fertŭ de-ajunsŭ și gălbinelele se vorŭ fi prinsŭ de dênsele, le scotŭ din căldare afară și le întindŭ la uscatŭ.

Colórea, ce-o capĕtă sculele acestea, e *galbănă curată*.

Cu Drobița în compoșițiune cu *Răchițică* coloréză în următorulŭ modŭ :

Iéŭ vêrfurĭ uscate de rămurele de *Răchițică* și le frécă în palme

până ce se făcŭ ca fărina. Iéŭ apoĭ Drobița asemenea uscată și pre acésta o frécă bine, până ce frunda și flórea eĭ s'aŭ făcutŭ mărunțică. Punŭ apoĭ beldiile de Drobiță într'unŭ vasŭ curatŭ și âmplutŭ cu apă próspĕtă asemenea fórte curată la focŭ să férbă.

La o oră, după ce aŭ fertŭ beldiile acestea, le scotŭ afară din vasŭ, și în loculŭ lorŭ punŭ atâta fărina cea de Drobiță, câtŭ și cea de Răchițică, prepărate cu puținŭ maĭ nainte de acésta, căutândŭ totŭ o-dată ca din amêndouĕ aceste fărinĭ să fiă totŭ o mĕsură, o *câtime* anumită. Éră după acésta, mestecândŭ amêndouĕ fărinele la unŭ locŭ în zéma cea din căldare, le *împetrescŭ* cu *pétră-acră*.

După ce aŭ împetritŭ acuma gălbinelele acestea și după ce aŭ pusŭ sculele saŭ pĕrurile în dênsele le punŭ la căldură, unde staŭ apoĭ de cu séră și până diminéța, éră dacă le-aŭ pusŭ diminéța staŭ până în séră.

Dacă sculele, pĕrurile, torturile, saŭ ce suntŭ, cândŭ s'aŭ pusŭ în gălbinelele acestea, aŭ fostŭ maĭ nainte *albe-curate*, cândŭ le scotŭ acuma afară aŭ o colóre *gălbiorie*, dacă aŭ fostŭ *albe închise*, capĕtă o colóre *portocalie*, éră dacă aŭ fostŭ *albe-întunecate*, capĕtă o colóre *nărramzie*. Maĭ pe scurtŭ colórea, ce-o capĕtă, atârnă totŭ-de-auna dela colórea ce-aŭ avut'o sculele, cândŭ s'aŭ pusŭ în gălbinele.

Acésta e întréga procedere, cunoscută mie, cu *Drobița*.

După Drobița rolulŭ celŭ maĭ însemnatŭ la producerea colóreĭ galbine îlŭ are *Păduregulŭ-acru*.

Procederea cu acésta e cea următóre :

Punŭ scórță de *Păduregŭ-acru* într'o ólă saŭ într'o căldare la focŭ să férbă și după ce a fertŭ de-ajunsŭ, o scurgŭ și o parte de zémă, adică o parte de *gălbinele*, o tórnă într'o covată saŭ și în altŭ vasŭ, în care o *împetrescŭ* cu *pétră-acră* pisată măruntelŭ, éră o parte o lasă în ólă. Punŭ apoĭ sculele în gălbinelele, într'acestŭ modŭ preparate și, învêrtindu-le maĭ întâiŭ de vr'o câte-va orĭ în decursulŭ uneĭ ore, dacă e primă-véra, véra saŭ tómna, punŭ vasulŭ cu dênsele să stea la sóre, éră dacă e érna, îlŭ punŭ la căldură pe cuptorŭ. Și vasulŭ

de-aceea se pune la căldură, ca colórea să fiă maĭ puternică și să se prindă maĭ ușorŭ și maĭ bine de scule.

In fine, după ce aŭ statŭ sculele în gălbinelele acestea ca la o oră saŭ și maĭ bine, dacă e véra, le întindŭ la sóre ca să se *soréscă* și să *înfloréscă*, éră dacă e érna, le întindŭ în casă la căldură, ca aicea să înflorésca, adică să se usce și să capete o *faţă*, o *flóre* saŭ colóre frumósă.

In gălbinelele acestea însă se îngălbinescŭ numaĭ sculele cele de *bucĭ*, respective numaĭ materiile cele din *cânepă* și *óuele pe la Pascĭ.* Rarŭ cândŭ se îngălbinescŭ sculele de lână saŭ alte lâneţe.

Totŭ-o-dată e de însemnatŭ aicĭ, că sculele de bucĭ, după ce s'aŭ scosŭ din gălbinele, nu se spală în apă ca sculele cele de lână, ci așa cumŭ se scotŭ se lasă să *înflorésca*. Éră colórea, ce-o capĕtă aceste scule, după ce s'aŭ uscatŭ, e *galbănă-roșietică.*

Dacă însă nu i se pare colórea destulă de nemerită și de frumósă, atuncĭ romànca, ce coloréză, maĭ dă materie gălbinelelorŭ, adică le maĭ adapă cu gălbinele ce-aŭ rĕmasŭ în ólă saŭ căldare, și maĭ *împetrindu-le* o dată, pune sculele de-a doua-óră în nuntru și le maĭ lasă unŭ restimpŭ.

Éră dacă voesce ca sculele să aĭbă o colóre *galbănă-deschisă*, pe lângă scórță de *pădureţŭ-acru* maĭ pune încă și frundă totŭ de acestŭ pădureţŭ și amestecându-le pe amêndouĕ acestea la unŭ locŭ le pune la fertŭ. Procedura, ce urméză, e aceea-șĭ ca și cu gălbinelele făcute numaĭ din singură scórță de pădureţŭ.

Pe la Pascĭ, cândŭ se îngălbinescŭ óuĕ, se întrebuinţéză nu numaĭ scórță uscată de *pădureţŭ-acru*, ci și scórţă *verde* așa cumŭ se despoie de pe ramurĭ. Ba! unele romànce întrebuinţéză chiarŭ și rămurelele cele maĭ tinere și maĭ supţirele.

Scórţa saŭ rămurelele acestea le punŭ într'o ólă mică cu apă la focŭ ca să férbă și după ce aŭ fertŭ de-ajunsŭ aruncă *Pétră-acră* în nuntru și le împetrescŭ. Dupĕ acésta, fără a maĭ scurge gălbinelele din ólă, punŭ óuele cele albe, ce voescŭ să le facă galbine, în nuntru și óla o lasă la căldură pe vatră, însă departe de focŭ. In aceste gălbinele staŭ apoĭ óuele ca la jumătate de oră, une-orĭ și

maĭ multŭ, adică pe câtŭ cugetă că se vorŭ puté prinde gălbinelele de dênsele, și abĭa după acésta le scotŭ afară.

A *îngălbini óuĕ* nu se dice așa de desŭ ca la scule și torturĭ, dar' a *împetri óuĕ*, în înțelesŭ de a *îngălbini*, se dice maĭ adese-orĭ. Celŭ maĭ respânditŭ terminŭ tehnicŭ poporalŭ, care esprimă îngălbinirea, acésta a óuelorŭ, este verbulŭ *a împetri*.

Colorile, ce le capĕtă óuele îngălbinite saŭ împetrite în aceste gălbinele preparate din scórță, frundă și ramurĭ de *păduregŭ-acru*, suntŭ fórte variate și frumóse, și anume din aceea causă, pentru că gălbinelele acestea totŭ-dea-una se adaogŭ, se împetrescŭ și maĭ de multe orĭ se punŭ la focŭ ca să férbă. Gălbinelele acestea producŭ cele maĭ multe nuanțe de galbănŭ, precumŭ : *galbănŭ-curatŭ*, *gălbiŭ*, *gălbioriŭ*, *gălbănușiŭ*, *galbănŭ-albinețŭ*, *galbănŭ-deschisŭ*, *galbănŭ-închisŭ*, *galbănŭ-întunecatŭ*, *galbănŭ-pătatŭ*, *galbănŭ-aprinsŭ*, *galbănŭ-roșieticŭ*, *gălbănjocŭ* și multe altele.

Totŭ-odată trebue să amintimŭ aicĭ, că gălbinelele acestea suntŭ și cele maĭ cunoscute, maĭ respândite și maĭ adese-orĭ întrebuințate. Nu e maĭ nicĭ o romancă, celŭ puținŭ în Bucovina, care să nu împetréscă cu dênsele óuĕ pe la Pascĭ.

In partea primăvereĭ, când *Laptele-câneluĭ* e maĭ tênĕrŭ, maĭ fragedŭ, maĭ lăptosŭ și maĭ înfloritŭ, avêndŭ romancele să coloreze cu dênsulŭ, ilŭ adună de pe câmpŭ, îĭ taiă rădĕcinile, și așa-lŭ punŭ apoĭ într'o ólă mare saŭ într'o căldare cu apă la focŭ ca să férbă. Éră când a fertŭ de ajunsŭ scurgŭ zéma într'o covată și-o împetrescŭ cu Pétră-acră și după acésta punŭ sculele, maĭ alesŭ cele de bucĭ, în nuntru și amestecându-le bine, le punŭ la sóre, unde le lasă să stea maĭ bine de o óră. După trecerea acestuĭ timpŭ, când le scotŭ din gălbinelele acestea afară și le întindŭ ca să se usuce, capĕtă o colóre *alămăiŭ*.

Alte romance, totŭ în gălbinelele acestea preparate, după cum s'a arătatŭ, punŭ sculele de cu séră și le lasă până a doua di diminéță. A doua di, când le scotŭ, se dice că aŭ o colóre *ceriŭ*, adică *galbănă-ca-céra*. Unele însă le lasă numaĭ până ce se rĕcescŭ gălbinelele, maĭ pe scurtŭ fiă-care cum voesce să fiă flórea saŭ fața scu-

luluĭ coloratŭ. Insă tóte cautâ ca gălbinelele acestea, când punŭ scule într'însele, să nu fiă prea ferbinţĭ, căcĭ, dacă-sŭ prea ferbinţĭ, se *corăslescŭ* şi prin urmare nu suntŭ bune de nimicŭ.

Unele românce însă, cu puţine abaterĭ, coloréză cu *laptele-câneluĭ* în următorulŭ modŭ :

Cum aducŭ acestŭ lapte verde din câmpŭ îlŭ punŭ într'o ólă cu apă la focŭ ca să férbă, şi când vĕdŭ că a fertŭ de ajunsŭ îlŭ *împetrescŭ*. Apoĭ, când zéma luĭ e maĭ ferbinte, punŭ într'însa sculele şi ouele, căcĭ în gălbinele de *Laptele-câneluĭ* se îngălbinescŭ şi óue ca şi cu scórţă de *Pădureţŭ-acru,* şi după acésta le lasă puţinŭ în nuntru. Când le scotŭ după aceea afară capĕtă o colóre *galbănă-deschisă,* bătêndŭ ceva în *verde* saŭ o colóre *cănăriĭ,* adică ca penele *canaruluĭ.*

Sculele şi óuele, ce se îngălbinescŭ în aceste gălbinele, nu potŭ fi altŭ-felŭ, de câtŭ *albe.* Asemenea nu se potŭ colora în gălbinele acestea alte scule, de câtŭ numaĭ de bucĭ şi de bumbacŭ. De lână nicĭ odată.

Ingălbirea cu scórţă şi frundă de *Mestécănŭ* se face în modulŭ următorŭ :

Âmplu o ólă cu scórţă de *Mestécănŭ* şi cu *borşŭ acru* amestecatŭ cu apă şĭ-o punŭ la focŭ ca să férbă. După ce-a fertŭ de ajunsŭ scurgŭ gălbinelele într'unŭ vasŭ şi împetrindu-le, când suntŭ numaĭ d'abĭa călduţe, punŭ într'însele sculele de lână şi de bucĭ şi le lasă ca să stea unŭ timpŭ anumitŭ în nuntru.

Colórea, ce-o capĕtă aceste scule, e *galbănă-întunecată.*

Procedura la îngălbinirea sculelorŭ cu frunde de *Mestécănŭ* e maĭ totŭ aceeaşĭ ca şi cu flórea de *Bumbişorŭ.*

Când *Bumbişorulŭ* e maĭ frumosŭ înfloritŭ, culegŭ floricica luĭ şĭ-o punŭ să se usuce la umbră ca şi Drobiţa. Éră când voescŭ să coloreze punŭ floricică de acésta într'o ólă cu apă ca să férbă. După ce a fertŭ, până ce a eşitŭ totŭ suculŭ dintr'însa, scurgŭ zéma eĭ într'o covată saŭ în altŭ vasŭ, şi împetrind-o cu *pétră-acră* pisată punŭ sculele, ce voescŭ să le coloreze, în nuntru, unde le lasă să

stea ca o óră și anume, dacă e în partea verii, le punŭ la sóre, éră dacă e în partea ernii, le punŭ la căldură în casă.

In restimpulŭ acela, câtŭ staŭ sculele în gălbinelele acestea, le învêrtescŭ măcarŭ de vr'o patru ori, ca cu atâta mai ușorŭ și maĭ bine să se prindă gălbinelele de dênsele.

In gălbinelele acestea se îngălbinescŭ numai scule de buci și óue, cari, înainte de a se pune în întru, suntŭ *albe*. Alte scule și óue nu se potŭ nici de cum îngălbini.

Colórea, ce o capĕtă sculele și óuele, după ce s'aŭ scosŭ din gălbinelele acestea și s'aŭ uscatŭ de ajunsŭ e mai cu samă *alămâiă*. Insă nu totŭ-dea-una capĕtă ele colórea acésta, ci fórte adese-ori atârnă fața saŭ flórea colórei de la prepararea acestorŭ gălbinele. Dacă gălbinelele se nimerescŭ bine, atunci și sculele, ce s'aŭ pusŭ într'însele, capĕtă o colóre fórte frumósă și galbănă, éră dacă nu s'aŭ nimeritŭ tocmai bine, atunci și sculele capĕtă o colóre mai puțin frumósă.

Totŭ camŭ într'acestŭ modŭ coloréză ele și cu *Gălbinare* și cu *Tătăișŭ*.

In fine mai producŭ romăncele colórea galbănă încă și din semênță de *Sora-Sórelui*, în care se îngălbinescŭ mai cu sémă óue pe la Pasci. Iéŭ adică o cătime anumită de semênță cóptă de acestei plante și-o punŭ într'o ólă să férbă. După ce ferbe bine o împetrescŭ și punêndŭ apoi óuele cele albe într'însa le îngălbinescŭ.

Acésta e întréga procedură cunoscută mie la producerea colórei galbine.

VII.

Colórea *albastră* se face cu *sucŭ-de-lână, scorțiță, pétră-acră, pétră-albastră, borșŭ, apă-tare, zerŭ* și cu *lemnŭ-cânescŭ*.

Procedura cu *sucŭ-de-lână* în composițiune cu *pétră-albastră*, e cea următóre :

Iéŭ o cătime anumită de lână așa cum se tunde de pe oi și-o punŭ într'unŭ ciubărŭ saŭ într'o covată mare și turnândŭ peste dênsa

uncropŭ o lasă așa până ce uncropulŭ se rĕcesce. Rĕcindu-se uncropulŭ spală cu dênsulŭ lâna până ce tótă se curățesce de sucŭ. Scurgŭ apoĭ suculŭ într'unŭ cĭubărașŭ saŭ în altŭ vasŭ, în care -lŭ lasă până ce se limpeḑesce. Suculŭ limpeḑitŭ îlŭ tórnă într'o ólă mare și-lŭ punŭ la focŭ ca să se încălḑéscă. După ce s'a încălḑitŭ iéŭ óla de la focŭ, punŭ într'însa *pétră-albastră* șĭ-o lasă să stea treĭ ḑile într'unŭ locŭ caldŭ. A treia ḑi frécă pétra în palme până ce totŭ suculŭ se face *albastru*.

Amestecătura acésta de *sucŭ*, *apă* și *pétră-albastră* se numesce apoĭ c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ *albăstrélă*, pl. *albăstrele*.

Totŭ în acéstă ḑi, după ce aŭ frecatŭ *pétra-cea-albastră* punŭ și lânețele, ce voescŭ să le *albăstréscă*, în aceste *albăstrele*, în carĭ se lasă treĭ ḑile. In fiă-care ḑi însă le frécă câte odată și le amestică, ca albăstrelele să se prindă maĭ ușorŭ și maĭ bine de dênsele, și după acésta éră le apasă în întru și le maĭ lasă pe unŭ restimpŭ.

A treia ḑi apoĭ le scotŭ gata *albăstrite*.

Dacă însă li se pare că lânețele nu suntŭ destulŭ de albastre și de frumóse le maĭ frécă încă odată și le maĭ lasă încă o ḑi să stea în *albăstrele*.

Când cugetă că acuma suntŭ destulŭ de albastre le scotŭ afară și, fără să le maĭ spele în vre-o apă curgĕtóre, ca pe alte scule, le întindŭ la umbră ca să se usuce. La sóre nu le întindŭ nicĭ odată, pentru că-șĭ perdŭ fața, și maĭ alesŭ atuncĭ, când sórele arde fórte tare.

Sculele, ce se albăstrescŭ în aceste albăstrele, nu potŭ să fiă de altă materiă, fără numaĭ din lână curată *albă* saŭ *laĭe*.

Colórea, ce-o capĕtă sculele cele *albe*, e *albastră-deschisă*, éră a celorŭ *lăĭ* e *albastră-închisă* saŭ *albastră-întunecată*.

Voindŭ însă să albăstréscă scule de bucĭ, întrebuințéză, în locŭ de *sucŭ-de-lână*, borșŭ puținŭ acru, pe care-lŭ ferbŭ ca și suculŭ.

După ce ferbe borșulŭ îlŭ tórnă într'o covată și-lŭ lasă puținŭ ca să se rĕcoréscă. Éră pe când e numaĭ de-abĭa caldŭ, tórnă puțină *scorțișă* și *Pétră-vênĕtă* pisată, și anume: dacă e ca la o cofă de borșŭ tórnă *Pétră-vênĕtă* ca de treĭ cruceri, adică cam la 14—20 grame și abĭa după acésta punŭ sculele cele de bucĭ în nuntru și le *inflo-*

rescŭ, adică le învêrtescŭ în fața sórelui. Éră după ce le-aŭ înfloritŭ de ajunsŭ le scotŭ din albăstrele afară și le întindŭ ca să se usuce. Când s'aŭ uscatŭ cum se cade aŭ o colóre *albastră-deschisă.*

Dacă însă tórnă în borșŭ mai multă *scorțișă* și zémă d'a ei, atunci sculele se facŭ *negru-albastre* saŭ *întunecatŭ-albastre.*

Sculele de buci însă nu se punŭ, ca cele de lână, de mai multe ori în *albăstrele,* ci numai o singură dată, căci cu câtŭ s'aŭ prinsŭ întâia-și dată albăstrelele de dênsele, cu atâta rĕmânŭ.

Alte românce facŭ *albastru* în următorulŭ modŭ :

Pulveriséză *Pétră-albastră* într'unŭ vasŭ de lutŭ și ast-felŭ punêndŭ-o într'o sticlă tórnă *apă-tare* peste dênsa și-o amestică bine c'unŭ cuțitŭ până ce se face désă ca *groscĭorulŭ.* Punŭ apoi zerŭ de vacă la fertŭ și pe când începe acesta a clocoti ieŭ o cătime anumită din amestecătura făcută mai nainte din *Pétră-albastră* și *apă-tare* și turnând-o în zerŭ, punŭ sculele de lână în nuntru și mestecându-le ne'ncetatŭ le ferbŭ până ce se prinde cum se cade albăstréla de dênsele. Apoi le scotŭ afară și le întindŭ ca să se usuce.

Colórea acestorŭ scule e *deschisă-albastră.*

Dacă însă sculele, în urma acestei ferturi, nu suntŭ destulŭ de albastre, după ce s'aŭ uscatŭ, se mai bagă încă odată în zerulŭ amestecatŭ cu *Pétră-albastră* din ólă și le mai lasă unŭ restimpŭ să férbă. Și dacă voescŭ ca sculele să fie *întunecatŭ-albastre* mai daŭ albăstrelei materiă, adică mai adaogŭ zerulŭ cu *pétră-albastră,* și totŭ așa facŭ ele, până ce fiă-care sculŭ capĕtă colórea dorită.

In fine unele romànce facŭ albastru și cu *lemnŭ-cânescŭ.* Punŭ adică lemnŭ de acesta într'o căldare cu apă la focŭ și-lŭ lasă să férbă pănă ce ese totŭ suculŭ dintr'însulŭ. După ce a fertŭ de ajunsŭ scotŭ beldiile din căldare afară, éră în loculŭ lorŭ tórnă *pétră-albastră,* care a fostŭ de mai nainte muiată în rachiŭ. De-odată cu turnarea acestei petre punŭ acuma și pĕrulŭ saŭ sculul, ce vorŭ să-lŭ *albăstréscă,* lăsându-lŭ în nuntru să férbă ca la jumĕtate de óră. La jumĕtate de óră ìlŭ scotŭ apoi gata albăstritŭ.

Fața sculelorŭ saŭ pĕrurilorŭ albăstrite în aceste albăstrele e *mĭerie* saŭ *mĭeriŭ-albastră* (9).

Alte romănce din contră facŭ *mĭeriu-albastru* în următorulŭ modŭ : iéŭ borșŭ acru de păpușoiŭ și-lŭ punŭ într'o ólă ca să férbă. Apoĭ piséză *pétră-de-brâe* și pe când borșulŭ din ólă începe a se încăldi tórnă într'însulŭ ca o găóce de nucă de pétră de acésta. Éră pe când borșulŭ începe a clocoti punŭ în nuntru sculului și-lŭ lasă o bucată bună să férbă. După acésta îlŭ scotŭ afară și-lŭ întindŭ ca să se *svênteze*.

Dacă acuma sculului, pĕrulŭ saŭ ce este, e de ajunsŭ de albastru, îlŭ lasă, éră de li se pare prea *albinețŭ* șĭ-arŭ voi să fiă ceva maĭ *întunecatŭ-albastru*, îlŭ maĭ punŭ odată în ólă și-lŭ maĭ lasă unŭ restimpŭ să férbă. Dar' de astă dată maĭ punŭ și puțină *pétră-de-brâe*.

Precum în tóte cele-l-alte *albăstrele*, despre carĭ amŭ vorbitŭ maĭ susŭ, așa și în aceste doue din urmă, pĕrurile și sculele se albăstrescŭ totŭ-dea-una de-a dreptulŭ din *albŭ* saŭ din *lăiŭ*, nicĭ de cum însă din alte colorĭ.

Atâta în privința colóreĭ *albastre!*

IX.

Roșu se face cu *Sovêrvŭ*, cu frundă, scórță și rămurele de *Pădurețŭ-acru*, cu scórță de *Arinŭ negru*, de *Prunŭ*, de *Perjŭ-roșu* și de *Stejarŭ* și în urmă cu frundă de *Mĕrŭ-dulce* și de *Cornŭ*.

Plantele cele maĭ usitate la producerea acesteĭ colorĭ suntŭ *Sovêrvulŭ* și *Pădurețulŭ-acru*.

(9) De când aŭ începutŭ romăncele a-șĭ schimba portulŭ lorŭ strĕbunŭ și a adopta alte porturĭ străine, de când aŭ începutŭ a purta *rochiĭ* și *fuste*, de atuncĭ se vede că datéză și cuvintele *mĭeriu, ghivezĭu* și altele vr'o câte-va în limba nóstră. Dovadă despre acésta fie-ne, între altele, și următórele versurĭ :

Lele 'naltă și lelie
Cu *rochița ghivizie.*

Apoĭ cimilitura :

Amŭ o *rochiă mĭerie*
Și e plină de posderie,

care însémnă : *„cerulŭ cu stelele"*.

Romàncele, ce voescŭ să coloreze lânețele lorŭ *roșu*, iéŭ maĭ întâiŭ și întâiŭ scórță de *Pădurețŭ-acru*, care póte să fiă saŭ próspĕtă, adică cu puținŭ maĭ nainte de acésta despoĭată de pe ramurĭ, saŭ și de maĭ nainte adunată și anume spre acestŭ scopŭ preparată, șĭ-o punŭ într'o căldare să férbă bine, până ce totŭ suculŭ dintr'însa ese afară. Apoĭ o tragŭ de la focŭ șĭ-o punŭ de-o parte ca să se rĕcoréscă. Cele maĭ multe romànce însă o ferbŭ de comunŭ séra și după ce a fertŭ o lasă să se rĕcéscă până a doua ḑi diminéța.

In timpulŭ acela, câtŭ ferbe scórța și până ce se rĕcesce zéma dintr'însa, iéŭ frunză și flóre uscată de *Sovêrvŭ* și frecând-o în palme până ce se face mărunțică o punŭ de-o parte. Totŭ așa facŭ ele și cu frunḑa uscată de *Pădurețŭ-acru.*

Tórnă, după acésta, zéma cea de scórță de *Pădurețŭ-acru*, care s'a rĕcitŭ acuma, într'o putină, în care maĭ punŭ și douĕ părțĭ de frunḑă și flóre de *Sovêrvŭ* și una de frunḑă de *Pădurețŭ* până ce putina se âmple. In regulă caută să pue atâta frunḑă și flóre ca *florile*, ce vorŭ să le producă, să nu fie nicĭ prea dese nicĭ prea rarĭ, căcĭ cu câtŭ suntŭ acestea maĭ potrivite, cu atâta esŭ și colorile maĭ bune și maĭ frumóse. Dacă d. e. în putină se află ca la 20 oca de zémă punŭ doĭ pumnĭ de frunḑă și flóre de *Sovêrvŭ* și unulŭ de frunḑă de *Pădurețŭ*, și totŭ așa urméză ele până ce putina se âmple atâtŭ de frunḑă, câtŭ și de zémă. Éră când putina e plină aruncă într'însa o *bucățică de ferŭ* saŭ o *potcóvă de găsitŭ* și punŭ de-asupra una saŭ și maĭ multe lespegióre de pétră ca frunḑa să nu se rădice în susŭ, ci să se apese. Totŭ-odată se acoperŭ c'o pânzătură ca să nu dea în florĭ ceva ce le-arŭ putea strica. Apoĭ, dacă e în partea veriĭ, punŭ putina unde-va la sóre saŭ în podulŭ caseĭ, éră dacă e érnă, o punŭ într'unŭ unghериŭ de casă, unde nu e nicĭ prea mare căldură, nicĭ prea mare rĕcélă, și acolo o lasă să stea treĭ ḑile, o sĕptĕmână saŭ și douĕ sĕptĕmânĭ; éră dacă romànca, ce voesce să coloreze, n'are timpŭ saŭ anume nu voesce să coloreze de grabă, atuncĭ o lasă chiar șĭ-o lună, adică după ce felŭ de florĭ voesce să facă, căcĭ amestecătura acésta de *Sovêrvŭ* și frunḑă de *Pădurețŭ-acru*, se numesce c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ «*florĭ*».

Dacă voescŭ să facă *«florĭ dulcĭ»* le punŭ la căldură ca să dospéscă și când aŭ dospitŭ atâta, că începŭ a da afară saŭ a curge din putină, atuncĭ le iéŭ la *înfloritŭ*. In regulă însă le înflorescŭ ele florile acestea după treĭ ḑile. Éră dacă voescŭ să facă *«florĭ vechĭ»* saŭ *«florĭ acre»*, atuncĭ le lasă une-orĭ chĭar până ce începe a putreḑi frunḑa din putină, și abia atuncĭ le iéŭ la înfloritŭ. De aceea florile din urmă nu le punŭ nicĭ o dată la prea mare căldură anume ca să nu dospéscă de grabă.

Florile cele dulcĭ suntŭ cu multŭ maĭ frumóse și maĭ deschise la față, ca *florile cele vechĭ*, însă totŭ-odată și maĭ slabe. Din contră *florile cele vechĭ* saŭ *acre* se facŭ ceva maĭ întunecate și prin urmare maĭ puținŭ frumóse, dar' pentru aceea suntŭ fórte durabile. Lânețele, ce se înflorescŭ în aceste florĭ, nu-șĭ perdŭ nicĭ-odată fața. Maĭ de grabă și maĭ ușorŭ se vorŭ rumpe bucățele de vechĭ ce vorŭ fi, de câtŭ se va duce colórea de pe dênsele. Insă ele suntŭ totŭ-odată și fórte gingașe, căcĭ când se iéŭ la înfloritŭ se ghĭcescŭ fórte greŭ.

E unŭ lucru fórte naturalŭ, că atuncĭ, când voescŭ să facă *«florĭ vechĭ»*, zéma din putină, după unŭ óre-șĭ care timpŭ, aburesce și se perde. Decĭ ca florile acestea să nu rĕmâe *secĭ* din când în când le maĭ *adapă* cu zémă de scórță de *Pădurețŭ-acru*, pe care din noŭ o preparéză, după cum aŭ preparat-o și pe cea d'întâiŭ, când aŭ *împlutŭ florile*.

După ce aŭ statŭ florile acestea în putină, câtŭ timpŭ aŭ avutŭ să stea, le scotŭ din putină afară, le strecură bine printr'o pânzătură și apoĭ le întindŭ în vatra foculuĭ, care e fórte curatŭ măturată și numaĭ ceva încălḑită, și aicĭ le totŭ resfiră și le frécă în palme de vr'o câte-va orĭ după olaltă, apoĭ le strîngŭ grămăgĭóră și așa strînse le punŭ ca să se usuce saŭ într'unŭ unghĭerŭ de vatră saŭ pe coptorŭ în dosulŭ hornuluĭ, unde le lasă să stea până la améḑĭ. Cam de comunŭ le punŭ ele pe cuptorŭ ca să nu le védă nimenĭ și să le *deóchĭe*, căcĭ cum se *deóchĭe* îndată se strică colórea și maĭ multŭ nu se póte prinde(10).

(10) *Florile* în genere suntŭ fórte greŭ de înfloritŭ. Multă muncă trebue uneĭ femeĭ până ce le ghĭcesce bine. Acéstă împrejurare a datŭ apoĭ nascere la maĭ multe datine și credințe carĭ suntŭ fórte respândite printre romàncele, ce se ocupă maĭ adesŭ cu coloratulŭ.

In timpulŭ acela câtŭ staŭ florile la căldură ca să se usuce, batŭ zéma din putină cu mâna până ce acésta face spume.

La amédĭ le stropescŭ cu puţină zéma de acésta ca să se umedéscă şi éră începŭ a le resfira în vatra foculuĭ şĭ-a le freca în palme, precum aŭ făcutŭ şi diminéţa. Apoĭ éră le strîngŭ grămăgĭóră şi le punŭ la uscatŭ pe cuptorŭ, unde le lasă acuma până în séră, când din noŭ începŭ a le resfira şi freca în palme.

Acéstă procedură, care se repeţesce în treĭ dile după olaltă, câte de treĭ orĭ pe di, se numesce c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ «*a înflori*» şi se dice: *a înflori florile, amŭ să înflorescŭ* saŭ *amŭ înfloritŭ florile.*

O samă de românce înflorescŭ florile într'o covată afară la sóre. Altele érăşĭ, după ce le înflorescŭ, le svêntéză şi le usucă, nu le strîngŭ grămăgĭóră şi le punŭ de-o parte, după cum s'a arătatŭ maĭ susŭ, ci le tórnă îndărĕtŭ în putină, şĭ-acolo le lasă să tea ca unŭ

Aşa se dice că atuncĭ, când e unŭ mortŭ în satŭ, nu e nicĭ de cum bine de înfloritŭ florile, ci e cu multŭ maĭ bine să se lase până ce se înmormêntéză mortulŭ. Şi dacă, din întêmplare, romănca ce înfloresce nu va sci că se află vre-unŭ mortŭ în satŭ şi va veni la dênsa cine-va şi tocmaĭ pe când se află ea maĭ tare ocupată cu înfloritulŭ florilorŭ, îĭ va spune că écă!... cutare şi cutare a muritŭ, atuncĭ să nu respundă nimicŭ, nimicŭ să nu vorbéscă despre mortŭ, căcĭ cum vorbesce îndată şi *florile morŭ*, ci maĭ bine e se întrerupă cu totulŭ *înflorirea*, şi abĭa după acésta, adică după ce s'a lăsatŭ de înfloritŭ, să încépă, dacă voesce, a vorbi despre celŭ mortŭ. Dar' nu numaĭ despre unŭ mortŭ, care se află în satŭ, ci în genere despre orĭ şi care omŭ, care maĭ de multŭ a muritŭ, încă nu e bine de vorbitŭ, căcĭ şi atuncĭ *florile morŭ*. Asemenea şi atuncĭ, când florile, după ce s'aŭ înfloritŭ, staŭ în casă ca să dospéscă, încă nu e bine de vorbitŭ despre nicĭ unŭ mortŭ.

Érăşĭ se dice că atuncĭ, când se înflorescŭ florile, femeea ce le înfloresce să nu fiă nicĭ de cum supĕrată nicĭ să nu se certe cu nimenĭ, căcĭ cum se céртă, se supĕră şi-ĭ vine a plânge, nu le póte înflori cum se cade şi cum doresce. Ba! de multe orĭ de locŭ nu le póte înflori, căcĭ aşa le ĭ *dedina* florilorŭ.

Maĭ departe spunŭ şi credŭ romăncele cum că florile suntŭ aşa de gingaşe, că se *deóchĭe* fórte de grabă. Dreptŭ aceea îndatinéză ele a înflori maĭ multŭ după ce înseréză, când suntŭ sigure că nimenĭ nu va veni la dênsele ca să le conturbe şi să le *deochĭe* florile. Éră dacă le înflorescŭ diua, atuncĭ le înflorescŭ unde-va într'unŭ locŭ ascunsŭ, unde sciŭ că nu le va maĭ căuta şi afla nimenĭ, şi totŭ ascunse de ochĭĭ ceĭ rĕĭ şi deochitorĭ ţinŭ ele şi florile, după ce le-aŭ înfloritŭ.

Unele romănce suntŭ aşa de cuprinse de acéstă credinţă deşartă, că dacă e în partea verĭĭ se ascundŭ prin pomete şi prin păpuşóĭe, unde nu póte nimenĭ să dea aşa de grabă de dênsele, şi acolo înflorescŭ florile. Acésta însă, se înţelege, că o facŭ ele numaĭ atuncĭ, când afară e timpŭ frumosŭ şi căldurosŭ. Când e timpŭ urîtŭ, ploĭosŭ, nu o facŭ, căcĭ atuncĭ n'aŭ unde să svênteze florile, după ce le înflorescŭ.

pătrarŭ de oră și apoĭ éră le apucă la înfloritŭ. Pentru acésta însă nu le înflorescŭ pe tóte de-odată, ci le împărțescŭ în dóuě părțĭ și pe când o parte o înflorescŭ. pe atuncĭ cea-l-altă parte, care s'a svêntatŭ ca la jumětate de óră, o tórnă în putină șĭ-o lasă să stea în nuntru pe câtŭ a statŭ și cea d'întâiŭ. In modulŭ acesta se înflorescŭ apoĭ și aceste florĭ, numite c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ «*florĭ putrede*», de nóuě orĭ.

După ce le-aŭ înfloritŭ acuma și de a nóua óră le iéŭ la *cèrcare* saŭ facŭ *probă* ca sà védă de s'aŭ ghicitŭ bine orĭ nu, și de se prindŭ bine de lănețe orĭ ba?

Cercarea saŭ *proba* acésta se face în următorulŭ modŭ:

Iéŭ puțină zémă din putină și turnândŭ-o într'o *ulcică*, în care maĭ punŭ și o cătime mică de *florĭ* și le mestică bine la unŭ locŭ. punŭ ulcica cu dênsele la focŭ ca sâ férbă.

Când începŭ florile din ulcică a ferbe iéŭ o lécă de pěrŭ de lână îngălbinitŭ saŭ despărțescŭ vi'o câte-va fire dintr'unŭ sculŭ aseminea

Dacă însă, cu tótă feréla acésta, când înfloresce o românca florĭ va veni altă românca la dênsa și va dice: *„vaĭ că frumóse florĭ maĭ înflorescĭ!"* saŭ *„vaĭ că frumóse florĭ aĭ maĭ înfloritŭ!"* - atuncĭ florile îndată se deóchĭe, și apoĭ nu suntŭ maĭ multŭ de nimicŭ bune, căcĭ orĭ și câtă muncă și silință șĭ-arŭ da ea să coloreze cu dênsele, nu póte nicĭ de cum colora după cum o trage inima și după cum doresce.

Éră dacă unŭ străinŭ, ce vede pe o românca înflorindŭ florĭ, va dice: *„să nu fiĭ de deochĭ, că frumóse florĭ maĭ înflorescĭ!"* — atuncĭ florile nu se deóchĭe. Totŭ-odată însă celŭ străinŭ trebue să *stupéscă* asupra florilorŭ, căcĭ *stupitulŭ*, după credérea poporuluĭ românŭ de pretutindenĭ, totŭ-d'auna are o putere apărătóre de orĭ și ce felŭ de deochiturà.

Ba! româncele nóstre credŭ și istorisescŭ că chiar și atuncĭ se deóchĭe florile, când cine-va va vedea într'o adunare, saŭ în altŭ locŭ, degetele româncei, ce a înfloritŭ, că suntŭ unse de florĭ, și va dice: *„se vede de pe degete-țĭ că aĭ făcutŭ fórte frumóse florĭ!"* — atuncĭ florile încă se deóchĭe și nu suntŭ apoĭ bune de nimicŭ.

Insă ca florile de nimenĭ și nicĭ când să nu se deóchĭe, îndatinéză româncele a pune în vasulŭ cu florile unŭ *inelŭ de aramă*, o *bucățică de ferŭ* saŭ o *potcóvă de găsitŭ*, despre carĭ obiecte credŭ ele, că suntŭ fórte apărătóre nu numaĭ în contra *deochitureĭ*, ci și în contra multorŭ altorŭ rěutățĭ și neajunsurĭ ce vorŭ să pice pe capulŭ bieților óměnĭ.

Dacă se află o bucățică de ferŭ saŭ o potcóvă de găsitŭ saŭ unŭ inelŭ de aramă în vasulŭ cu florĭ, atuncĭ orĭ și cine póte să se mire de dênsele orĭ și câtŭ va voi și ĭ va plăcea, căcĭ florile nu se maĭ deóchĭe. Ferulŭ și arama le apără de tóte relele.

Cu tóte acestea însă că ferulŭ este fórte apărătorŭ în contra deochitureĭ, nu e bine de-a pune prea multŭ în florĭ, căcĭ dacă s'arŭ pune prea multŭ, atuncĭ ferulŭ arŭ rugini și rugina strică florilorŭ. De aceea e bine de-a se pune câtŭ se póte de puținŭ numaĭ ca să se dică că aŭ pusŭ și ca să se pótă scuti de-unŭ rěŭ, ce li s'arŭ putea întêmpla.

îngălbinitŭ, care voescŭ să-lŭ coloreze *roşu*, şi pe acestea le punŭ apoĭ în ulcică, unde le lasă puţinŭ să férbă.

Dacă vĕdŭ acuma, când scotŭ pĕrulŭ saŭ firele cele de sculŭ din ulcică, că acestea suntŭ destulŭ de *roşiĭ*, dacă védŭ că *florile* s'aŭ ghîcitŭ aşa de bine, cà se prindŭ de sculŭ, încétă de a înflori florile şi maĭ departe, şi îndată se apucă de coloratŭ lâneţele. Éră dacă vĕdŭ că *florile* nu s'aŭ nimeritŭ bine, dacă pĕrulŭ saŭ firele de lână, ce s'aŭ pusŭ în florile din ulcică, când se scotŭ afară, suntŭ *albineţe*, le maĭ înflorescŭ încă odată, acuma a ḑecea óră Şi dacă nicĭ de astă dată *nu se daŭ înflorite*, apoĭ le maĭ înflorescŭ şi de a un-spre-ḑecea óră, şi totŭ aşa le *cércă* şi le *înflorescŭ* ele, până ce florile esŭ după dorinţa lorŭ de frumóse şi de bune, căcĭ cu câtŭ florile acestea se cércă şi se înflorescŭ maĭ multŭ, cu atâta şi colorile dintr'însele se facŭ maĭ frumóse şi maĭ roşiĭ.

In fine, când vĕdŭ că acuma-sŭ după dorinţa lorŭ, iéŭ atâtea florĭ şi zémă din putină, după câte scule saŭ pĕrurĭ voescŭ să coloreze şi, maĭ *supţiindu-le* saŭ *rărindu-le* cu puţină apă próspĕtă şi curată, le punŭ într'o ólă mare saŭ într'o căldare la focŭ să férbă. La treĭ scule câte din douĕ *jirebiĭ* (11) sculuĭŭ punŭ în regulă ca la patru până la cincĭ pumnĭ de *florĭ*. Éră când florile începŭ a ferbe, atuncĭ punŭ sculele într'însele şi, învêrtindu-le neîncetatŭ ca florile să nu scadă şi sculele să nu ardă, le lasă până ce se *roşescŭ* cum se cade.

După ce aŭ fertŭ de ajunsŭ le scotŭ din căldare afară şi, dacă e véra, le întindŭ ca să se usuce afară la sóre, éră dacă e érna, le întindŭ pe cuptorŭ saŭ şi pe sobă; maĭ pe scurtŭ unde potŭ şi le convine maĭ bine. Insă érna nu le întindŭ nicĭ-odată afară ca să nu îngheţe, căcĭ cum înghĭaţă maĭ tótă colórea prinsă de dênsele se şterge.

(11) E multŭ puţinŭ cunoscutŭ că firele cele tórse, maĭ nainte de a deveni *scule* şi *torturĭ*, se reşchie de pe fuse pe *reşchietóre* sing. *reşchietoriu* saŭ *reşchitoriu* şi abia după *reşchiere* capĕtă numirea de *scule* şi *torturĭ*. Sculele şi torturile acestea aŭ, după împrejurărĭ, maĭ multe saŭ maĭ puţine *jirebiĭ*, fiă-care *jirebie* are ḑece *numĕrăturĭ*, éră o *numĕrătură* are *treĭ fire*. De multe orĭ însă întrebuinţéză romàncele în locŭ de *reşchietóre*, carĭ aŭ o lungime de 9 10 palme, nisce reşchietoraşe ca de 5–5½ palme, carĭ se numescŭ maĭ pretutindenĭ în Bucovina *călépurĭ* sing. *călépŭ*. Totŭ *călépurĭ* numescŭ ele apoĭ şi firele, ce se reşchie pe aceste reschietoraşe, pe când cele de pe reşchietóre se numescŭ numaĭ *scule* şi *torturĭ*.

Neeșindŭ sculele la fertura d'întâiŭ cum se cade de *roşiĭ*, saŭ voindŭ ca unele dintre acestea să capete o colére ceva maĭ *închisă*, de cum aŭ căpĕtatŭ maĭ nainte, după ce maĭ întâiŭ le usucă bine, le maĭ punŭ și le maĭ ferbŭ odată în florĭ Și dacă nicĭ acuma nu esŭ, după cum le e dorința, le mai *nutrescŭ* cu *florĭ* și le maĭ adapă cu zémă din putină, și totŭ așa facŭ ele până ce sculele esŭ după placulŭ lorŭ.

Voindŭ ca sculele să aibă *o faţă deschisă* le ferbŭ numaĭ odată. Éră dacă voescŭ să fie maĭ *închise* saŭ maĭ *întunecate* și nuanțele *roşuluĭ* să fie maĭ variate, atuncĭ adaogŭ florile și ferbŭ sculele în maĭ multe restimpurĭ.

Șculele, ce se facŭ *roşiĭ*, trebue să fie de maĭ nainte *îngăllinite*. Dacă nu-sŭ făcute *galbănŭ* nicĭ-odată nu se potŭ face cum se cade de roșiĭ și de frumóse.

Când florile nu suntŭ bine înflorite, sculele, ce se ferbŭ într'însele, se facŭ *roşiĭ-albineţe* și *roşiĭ-deschise*, ér' când suntŭ bine înflorite se facŭ *roşiĭ-închise, roşiĭ-întunecate, cireşiĭ, vişiniĭ, roşiĭ-aprinse, roşiĭ-în-para-foculuĭ*, maĭ pe scurtŭ atuncĭ nuanțele roșuluĭ suntŭ într'unŭ numĕrŭ cu multŭ maĭ mare.

Voindŭ să fie sculele, după ce le-aŭ fertŭ și le-aŭ uscatŭ, *prisne-roşiĭ*, și *roşéţa* saŭ *roşéla*, ce se va prinde de dênsele, să nu se ștérgă nicĭ-odată, facŭ *leşie-tare* saŭ *leşie-ĭute*, le punŭ într'acésta și le lasă în nuntru până ce cugetă că vo ŭ căpĕta o *roşéţă* destulŭ de frumósă, și abĭa după acésta le scotŭ afară și éră le întindŭ ca să se usuce.

Sfârșindu-le de roșitŭ nicĭ-odată nu le spală, ca pe alte scule, ci așa cum le-aŭ scosŭ le punŭ la uscatŭ.

Fața sculelorŭ și a pĕrurilorŭ colorate în florile descrise până aicĭ, atârnă totŭ-dea-una de la fața pĕrurilorŭ șĭ-a sculelorŭ celorŭ galbine. Dacă scululŭ, ce s'a fertŭ în florĭ, a avutŭ maĭ nainte o faţă *galbănă-deschisă* capĕtă acuma o faţă *roşiă-deschisă*; dacă a fostŭ *galbănŭ închisŭ* se face *roşu-închisŭ;* dacă a fostŭ *galbănŭ-albineţŭ* se face *roşu-albineţŭ;* dacă a fostŭ *galbănŭ-aprinsŭ* se face *roşu-aprinsŭ;* dacă a fostŭ *portocaliŭ* se face *vişiniŭ.* Maĭ pe scurtŭ, colórea cea roșiă a scululuĭ atârnă totŭ-dea-una de la colóreă cea *galbănă,* ce a avutŭ-o

scululuĭ înainte de ce s'a pusŭ în *florĭ* saŭ maĭ nainte de ce s'a *luatŭ la înflorîtŭ.*

Nuanțele *roșuluĭ*, ce se maĭ facŭ din aceste florĭ, pe lêngă cele arĕtate, suntŭ : *roșu-ghivizitŭ*, *roșu-mohorîtŭ*, *roziŭ* (12), *cireșiŭ*, *cărămidiŭ*, *ruginiŭ* și multe altele.

Unele românce, cândŭ voescŭ ca *sculele*, ce le coloréză *roșu*, să fiă maĭ întunecate și totŭ-o-dată să se *împetréscă*, adică să se ție colórea maĭ bine de dênsele, nu *adapă* și *nutrescŭ* florile din căldare numaĭ cu zémă și florĭ din putină, ci ele le adapă și cu zémă de *scórță de stejarŭ*. Punŭ adică *scórță de stejarŭ* într'o ólă împlută cu apă curată ca să férbă, și după ce a fertŭ de-ajunsŭ scurgŭ zéma eĭ din ólă și luândŭ dintr'ênsa atâta, câtŭ cugetă că li e de lipsă, o tórnă în căldarea în care se ferbŭ sculele.

Zéma de scórță de stejarŭ are acea însușietate și putere, că ține fórte bine colórea prinsă de scule ca să nu se ștérgă. De-aceea zéma acésta se tórnă numaĭ atuncĭ, cândŭ aŭ *să împlinéscă* sculele, adică cândŭ aŭ să le sfârșéscă de *roșitŭ*, anume ca sculele să se *împetréscă*, adică ca să se prindă și să se ție fórte bine colorile de dênsele. Altŭ scopŭ nu are zéma acésta, căcĭ ea nu dă dela sine nicĭ o colóre, ci numaĭ *întăresce* alte colorĭ.

O samă de romånce, cândŭ *ámplu florĭ*, întrebuințéză, în locŭ de scórță simplă de pădurețŭ, scórță cu ramurĭ cu totŭ, depărtândŭ

(12) Numirea «*roziŭ*» amŭ aflat'o întâia-șĭ dată în următórea doină, culésă din satulŭ *Vama* în Bucovina :

Lelițĭ, lelițĭ !
Pe mânecĭ pestrițĭ,
Dă-mĭ mie o guriță
Să-țĭ cântŭ o doĭniță,
Căcĭ pe plaĭulŭ verde
Dorulŭ rĕŭ mĕ arde,
Și așŭ totŭ cântă
Lângă lelița,
I-așĭ culege florĭ
Diminéța 'n zorĭ
Șĭ-oițele mele
Arŭ mâncă din ele,
Érŭ cele *rozie*
Eŭ țĭ le așĭ da ție.

numai frunḑa de pe acestea, éră pe lêngă frunḑa cea de pădureţŭ maĭ întrebuinţéză încă şi *frunḑă de cornŭ.*

Altele éră-şĭ întrebuinţéză, în locŭ de frunḑă de Pădureţŭ şi Cornŭ, frunḑă de *Mărŭ-dulce.*

Sovêrvulŭ însă se întrebuinţéză de tóte fără abatere, căcĭ cândŭ lipsesce acesta, atuncĭ compositiunile la producerea colóreĭ celeĭ roşĭ nu se numescŭ maĭ multŭ *«florĭ»*, ci saŭ *roşétă* pl. *roşeţe* saŭ *roşélă* pl. *roşele*, éră în locŭ de verbulŭ *a înflori* se ḑice maĭ desŭ a *roşi* saŭ *a face roşu.*

Româncele, ce întrebuinţéză ramurĭ de *Pădureţŭ* şi frunḑă de *Cornŭ*, âmplu şi înflorescŭ florile în următorulŭ modŭ :

Taie unulŭ saŭ şi maĭ multe ramurĭ de *Pădureţŭ* şi dumicându-le mărunţelŭ le punŭ într'o căldare âmplută cu apă próspĕtă la focŭ şi le lasă să férbă până apa din căldare începe a scădé. Strecură apoĭ zémă din căldare într'unŭ cĭubărŭ saŭ în altŭ vasŭ şi o lasă să se *stêmpere*, éră *lemnuţele* saŭ *surcelele* le aruncă pe focŭ.

După ce a strecuratŭ zéma în cĭubărŭ iéŭ frunḑă uscată de *Pădureţŭ-acru* şi de *Cornŭ* şi *Sovêrvŭ* şi sfărămânḑu-le deosebitŭ în palme, facŭ din fie-care câte o grămăgióră. Punŭ apoĭ totŭ unŭ pumnŭ de frunḑă de-acésta şi doĭ de *Sovêrvŭ* în treĭ restêmpurĭ după o laltă în zéma cea fértă şi acuma stêmpĕrată din cĭubărŭ aşa ca să vie treĭ pumnĭ de frunḑă de *Pădureţŭ* şi de *Cornŭ* şi şése de *Sovêrvŭ.* In urmă începêndŭ a le freca şi frămênta la unŭ locŭ le înflorescŭ unŭ restimpŭ bunŭ şi apoĭ aruncândŭ într'ênsele unŭ *inelŭ de aramă* le aşéḑă cu cĭubărŭ cu totŭ pe cuptorŭ la căldură.

Florile acestea se âmplu de comunŭ Sâmbĕta diminéţa şi se lasă treĭ ḑile la căldură ca să *dospéscă.*

A treia ḑi, adică Marţĭ diminéţa, lé iéŭ éră-şĭ la înfloritŭ şi le înflorescŭ de nouĕ orĭ după o laltă, ca şi florile despre carĭ amŭ vorbitŭ maĭ susŭ.

După ce le-aŭ gătitŭ de înfloritŭ le scotŭ din cĭubărŭ, le strecură şi învĕlindu-le bine într'o pênzătură, le punŭ din noŭ la căldură, de astă dată ca să se usce. Punŭ apoĭ o parte mică de apă ne'ncepută şĭ-o parte de zémă, ce-a remasŭ în cĭubărŭ, dinpreună cu

florile acestea după ce s'aŭ uscatŭ, într'o căldare la focŭ ca să férbă și pe cândŭ începŭ maĭ bine a ferbe, punŭ în nuntrŭ și sculele, ce vorŭ să le coloreze, și învêrtindu-le ne'ncetatŭ le lasă până ce se roșescŭ bine. Apoĭ le scotŭ afară și le întindŭ ca să se usce.

Maĭ totŭ în acestŭ modŭ se âmplu și se înfloiescŭ și florile, la carĭ se întrebuințéză, în locŭ de frunză de *Pădurețŭ* și de *Cornŭ*, frundă de *Mărŭ dulce*. Éră nuanțele roșuluĭ, ce se capĕtă din aceste florĭ, suntŭ variate: unele maĭ deschise și maĭ frumóse, altele maĭ întunecate și maĭ puținŭ frumóse, după cumŭ se și nemerescŭ.

Amŭ spŭsŭ maĭ susŭ, că romăncele coloréză în «*florĭ*» numaĭ *lânețe*, carĭ aŭ fostŭ de maĭ nainte colorate *galbănŭ*. Voindŭ însă să coloreze *roșu* alte materiĭ, bună óră, *sculele de bucĭ*, atuncĭ le coloréză în următorulŭ modŭ: Punŭ o parte de scórță de *Arinŭ-negru*, uscată și preparată ca și pentru colórea cea négră, și două părțĭ de scórță de *Prunŭ* saŭ de *Pĕrjŭ-roșiŭ* într'o căldare âmplută cu apă la focŭ ca să férbă. După ce acestea aŭ fertŭ bine, scurgŭ zéma într'o covată și âmblândŭ prin dênsa de vr'o câte-va orĭ, până ce nu apucă a se rĕci, cu unŭ peticŭ, în care se află *cenușă* și puținŭ *varŭ stînsŭ*, vêră sculele cele de bucĭ în năuntrŭ și dacă e véră, le totŭ învêrtesce în fața sóreluĭ, éră dacă e érnă, unde-va în casă la căldură, căcĭ cu câtŭ le învêrtescŭ maĭ multŭ în zéma acésta, care se numesce în limba poporuluĭ *roșéță* saŭ *roșélă*, cu atâta se facŭ maĭ frumóse și maĭ roșiĭ.

După ce le-aŭ roșitŭ de-ajunsŭ și după ce le-aŭ uscatŭ la sóre, capĕtă o colóre *roșu-aprinsă*, éră dacă nu s'aŭ gâcitŭ tocmaĭ bine, capĕtă o colóre *gălbăe-întunecată*.

Sculele, ce se roșescŭ în roșéla acésta, cândŭ se punŭ în nuntru, suntŭ *albe*, nu galbine, ca sculele cele de lână, carĭ se înflorescŭ în *florĭ*. Asemenea nu trebue nicĭ o dată de fertŭ, ca sculele cele de lână, ci numaĭ de pusŭ în vasulŭ cu *roșélă* și de învêrtitŭ acolo până ce se roșescŭ cumŭ se cade.

Unele românce aŭ datina de-a face *roșélă* și numaĭ din singură scórță de *Arinŭ-negru*. Scórța acésta o uscă bine, o punŭ apoĭ în-

tr'o căldare cu apă la focŭ și pe cândŭ începe apa maĭ tare a ferbe, punŭ într'ênsa scule de *lână-laie* saŭ de bucĭ saŭ și de alte materiĭ și lăsându-le în nuntru ca la o óră, cândŭ le scotŭ afară și le uscă, capĕtă o fața *cărămiḑie* saŭ *cărămiḑiŭ-închisŭ*, după cumŭ se nemeresce și roșéla.

Așa coloréză romȃncele *roșu!*

X.

Verde se face cu *Drobiță*, scórță de *Pădureță-acrŭ*, și de *Mĕrŭ mistrețŭ*, cu *Macŭ*, semânță de *Sora-Sóreluĭ*, *Rujă-întunecată*, *Dediță*, *Laptele-cânelui*, *Leușténŭ* și *Pétră-acră*.

Cu Drobiță și cu scórță de *Mĕrŭ-mistrețŭ* coloréză astŭ-felŭ :

Punŭ într'o ólă mare unŭ rêndŭ de *Drobiță* și unulŭ de scórță de *Mărŭ-mistrețŭ*, éră peste acestea așéḑă scululŭ, ce vorŭ să-lŭ coloreze și-lŭ presură cu puțină *Pétră-acră* pisată; apoĭ punŭ éră unŭ rêndŭ de Drobiță, de scórță și unŭ sculŭ de-asupra, și totŭ așa urméză ele până ce așéḑă tóte sculele. In urmă âmplu ólă cu apă curată și astŭ-felŭ o punŭ la căldură, unde o lasă să stea, până ce Drobița și scórța se móie. Éră după ce s'a muiatŭ bine o punŭ la focŭ ca să férbă.

In restimpulŭ acela, câtŭ ferbe óla și o romȃncă o învêrtesce în tóte părțile, ca sculele dintr'ênsa să nu se *păteze*, altă romȃncă pune într'unŭ vasŭ anumitŭ *cenușă* de *Macŭ-de-grădină*, scurge zéma cea din ólă, în care se află sculele, peste dênsa și mestecându-o bine face unŭ felŭ de leșie, scóte apoĭ câte unŭ sculŭ din ólă și-lŭ móie în leșia acésta, dară nu-lŭ lasă multŭ în nuntru, căcĭ apoĭ se *sărbeḑesce*, ci cumŭ socotesce că l-a muiatŭ de ajunsŭ, îndata îlŭ scóte afară și-lŭ pune în altŭ vasŭ cu apă rece ca să se *stêmpere*

Părêndândŭ astŭ-felŭ tóte sculele se duce cu dênsele la o apă curgĕtóre și le spală bine ca să se curățéscă de cenușă. După acésta le întinde la uscatŭ, însă nu unde bate prea tare sórele, ci maĭ multŭ la umbră.

Sculele, ce le *înverdescŭ* în aceste colorĭ, trebue maĭ întâiŭ să fiă făcute *albastre* în *albăstrele*. Atâta numaĭ că atuncĭ, cândŭ aŭ de gândŭ să le *înverdéscă*, nu móie *pétra-cea-albastră* în zerŭ de vacă, ci în apă.

Colórea *verde*, ce-o capĕtă aceste scule, atârnă totŭ-dea-una dela colórea cea *albastră*. Dacă scululŭ a fostŭ numaĭ ce-va *albastru* se face *curechiŭ* saŭ *curechiŭ-verde;* dacă a fostŭ *albastru-deschisŭ* se face *verde-deschisŭ;* dacă a fostŭ *albastru-întunecatŭ* se face *verde-întunecatŭ;* éră, dacă printre sculele cele albastre, carĭ se aşédă în ólă cu gălbinelele din Drobiţă şi scórţă de *Mărŭ-mistreţŭ*, se pune şi câte unulŭ *albŭ* şi procedŭ cu dênsele ca şi cu cele albastre, apoĭ acestea se facŭ *sarbede* saŭ *sarbede-verdĭ;* éră dacă maĭ rămâne zémă în ólă, în care s'aŭ fertŭ sculele cele albastre, şi în zéma acésta se vorŭ ferbe *sculele albe*, apoĭ acestea capĕtă o colóre *sărbedie* saŭ *sarbĕdŭ-verde-deschisă.*

Totŭ camŭ aşa se facŭ *verdĭ* şi acele scule albastre, carĭ se ferbŭ în gălbinele produse din rămurele de *Răchiţică* şi din *Drobiţă.*

Dacă sculele, ce se ferbŭ în aceste gălbinele, aŭ fostŭ maĭ nainte *albastre-deschise*, capĕtă o colóre *verde-deschisă;* dacă aŭ fostŭ *albastre-închise* se facŭ *verdĭ-închise;* de multe orĭ însă se facŭ şi *curechiĭ*, *verdĭ-ca-érba*, *stejeriĭ*, maĭ pe scurtŭ dupre cumŭ e şi colórea cea albastră.

Éră după ce s'aŭ scosŭ sculele şi din aceste gălbinele se întindŭ la uscatŭ şi numaĭ după ce s'aŭ uscatŭ şi s'aŭ scuturatŭ bine, le ducŭ la o apă curgĕtóre şi le spală

Cu totulŭ altŭ cumŭ se facŭ sculele şi pĕrurile *verdĭ* cu semênţă de *Sora-Sóreluĭ.*

Româncele, ce voescŭ se înverdéscă cu acésta semênţă, iéŭ maĭ întâiŭ scórţă uscată saŭ şi verde de *Pădureţŭ-acru* şĭ-o punŭ într'o ólă cu apă próspĕtă la focŭ ca să férbă. După ce a fertŭ scotŭ scórţa din ólă afară, éră zéma saŭ gălbinelele, ce aŭ remasŭ în nuntru, le *împetrescŭ* cu *Pétră-acră* pisată mărunţelŭ şi apoĭ le lasă puţinŭ ca să se recorescă. Cândŭ s'a recoritŭ de-ajunsŭ aruncă se-

mênță négră de *Sora-Sórelui* în nuntru și așa o punŭ apoĭ la fertŭ.

Cândŭ începe acuma a ferbe composițiunea acéstă din ólă punŭ în nuntru sculele, carĭ suntŭ de maĭ nainte făcute galbănŭ, și după ce ferbŭ puținŭ și acestea se facŭ *stejăriĭ* saŭ *verḑĭ-ca-stejarulŭ*, *verḑĭ-ca-molidulŭ* saŭ *buraticiĭ*, după cumŭ se și nemerescŭ. Éră după ce s'aŭ înverḑitŭ nicĭ o dată nu se spală, ca sculele ce se coloréză în alte colorĭ, ci așa le lasă ca să se usce

Din flórea *Rujeĭ-întunecate,* strînsă cândŭ se usucă și pică de sine, facŭ încă colóre verde cu multŭ maĭ frumósă ca din semênță de *Sora-Sóreluĭ*. Procedura însă e aceea-șĭ ca și cu semênța acésta și cu scórță de *Pădurețŭ-acru*.

Totŭ din flórea acesteĭ *Ruje* facŭ și *óue-verḑĭ*, carĭ maĭ nainte aŭ fostŭ făcute galbine în gălbinele de scórță de *Pădurețŭ-acru*, dacă numaĭ se frécă cu flórea de-acésta, éră colórea ce-o capĕtă e *verde-întunecată* ca frunḑa cea de *Nucă*.

Verḑĭ se facŭ óuele și cu *Dediță*. Maĭ nainte însă de acésta trebue să le facă galbine cu *laptele-cânelui* saŭ cu *Leuștênŭ*, și apoĭ frecându-le cu Dediță se facŭ *verḑĭ*.

Ca și colórea pĕrurilorŭ și a sculelorŭ, așa și colórea cea verde a óuelorŭ atârnă totŭ-dea-una dela colórea cea galbănă. Cu câtŭ maĭ frumóse și maĭ variate suntŭ nuanțele *galbănuluĭ*, cu atâta maĭ frumóse și maĭ variate suntŭ și nuanțele *verdeluĭ*.

Dacă sculele s'aŭ făcutŭ maĭ nainte galbine în Drobiță și borșŭ nu prea acru și așa se punŭ apoĭ în *albăstrélă* preparată din sucŭ de lână capĕtă o colóre *curechie* saŭ *verde-întunecată*. Însă sculele, carĭ într'acestŭ modŭ se facŭ *verḑĭ*, nu trebue să stea treĭ ḑile în *albăstrélă*, ci celŭ multŭ o ḑi șĭ-o nópte. Éră cândŭ le punŭ în *albăstrélă* le frécă numaĭ o singură dată, căcĭ din galbănŭ sculele se facŭ fórte ușorŭ verḑĭ.

Unele romănce maĭ facŭ verde și în următorulŭ modŭ :

Punŭ cenușă de fagŭ într'o ólă cu apă la focŭ ca să férbă și facŭ dintr'ênsa *leșie*. După ce facŭ leșiea acésta o tragŭ dela focŭ și punêndu-o de-o parte o lasă până ce se limpeḑesce bine. Apoĭ

scurgŭ leșia într'unŭ vasŭ, aruncă cenușa, spală bine óla, tórnă leșia cea limpede éră-șĭ înapoĭ într'ênsa și din noŭ o punŭ la focŭ ca să férbă. Totŭ-o-dată tórnă acuma în óla acésta și *Pétră-de-brâe* saŭ *Pétră-albastră* pisată camŭ câtŭ potŭ lua într'o găóce de nucă și pe cândŭ leșia, astŭ-felŭ împetrită, începe a ferbe punŭ într'ênsa sculele, ce vorŭ să le *înverḑéscă*, și le lasă puținŭ să férbă, éră după acésta, cândŭ le scotŭ afară, aŭ o colóre fórte frumósă verde.

Totŭ în leșie de cenușă de fagŭ, preparată dupre cumŭ s'a arătatŭ, însă ne împetrită cu *Pétră-albastră*, sefacŭ sculele și pĕrurile *verḑĭ*, dacă maĭ nainte de-a se pune în óla cu leșie aŭ fostŭ *mieriĭ*.

Atâtŭ pĕrurile și sculele cele de maĭ nainte, câtŭ și acestea din urmă, după ce se scotŭ afară din ólă cu leșie, nu se spală nicĭ o dată în apă, ci cumŭ s'aŭ scosŭ așa se punŭ la uscatŭ.

XI.

Maĭ de multŭ, pe cândŭ romàncele nu aveaŭ de unde cumpĕra diferite materiĭ de fuste, ca în ḑiua de astă-ḑĭ, pe cândŭ portulŭ naționalŭ nu era așa de ignoratŭ și înlocuitŭ cu alte porturĭ străine, coloraŭ bucățĭ de pânză de fuiorŭ în colóre *viorie* cu pómă de *Socŭ* și cu *Urluianŭ*, precumŭ și cu multe alte plânte, și din bucățile acestea de pânză făceaŭ unŭ felŭ de *prigitorĭ* ușóre pre carĭ le purtaŭ apoĭ, maĭ alesŭ în timpŭ de véră, cumŭ pórtă bună-óră acuma *fustele*, *rochiile* și multe alte îmbrăcăminte ușóre, maĭ tóte după modă și croiéla străină.

Cu tóte acestea însă, că pe ḑi ce merge prigitorile, atâtŭ cele *albe*, câtŭ și cele *vioriĭ*, aŭ începutŭ de multŭ a fi înlocuite cu *fuste* și cu câte altele, romàncele nóstre totu-șĭ n'aŭ uitatŭ cu totulŭ de-a produce colórea *viorie*, care o întrebuințéză la colorarea altorŭ materiĭ.

Dacă aŭ lipsă de-o colóre viorie, după ce aŭ înfloritŭ *florile* cele *roșĭ*, bagă într'ênsele sculele cele de lână, carĭ aŭ fostŭ maĭ întâiŭ *albăstrite* și urméză cu dênsele ca și cu sculele cele galbine, cândŭ

le *roşescŭ*. Eră dacă sculele de maĭ nainte suntŭ *roşĭ* înflorite, le bagă în *albăstrélă* şi urméză şi cu acestea ca şi atuncĭ cândŭ le *albăstrescŭ*. Maĭ pe scurtŭ caută a îmbina aceste doue colorĭ *roşu* şi *albastru*, ca să capete o colóre *viorie* câtŭ se póte de frumósă. Insă colórea acésta nu jócă la românĭ unŭ rolŭ aşă de mare şi de însemnatŭ, ca celelalte, bună óră ca *galbănulŭ*, *albastrulŭ*, *roşulŭ*, şi *negrulŭ*.

XII

Negru ilŭ facŭ romăncele cu scórţă şi cu bobiţe de *Arinŭ-negru* cu scórţă de *prunŭ* şi de *nucŭ*, cu cojĭ de *nucă*, cu *sovêrvŭ* cu ramurĭ de *scorujŭ* şi de *mălinŭ*, cu găocĭ şi păstĕuţe de *bobŭ*, cu flóre de *bozŭ*, cu *scorţişă*, cu *pétră-acrĭ*, *sare mare*, *calacanŭ* şi cu rugină de părae şi de ape stătătóre.

Cândŭ voescŭ să producă colórea acésta ïéŭ scórţă de *Arinŭ-negru* o uscă bine la sóre saŭ la umbră, şi numaĭ după ce s'aŭ uscatŭ de-ajunsŭ o întrebuinţéză, căcĭ atuncĭ colórea ese maĭ bine dintr'ênsa, éră dacă o întrebuinţéză *verde*, atuncĭ *âmblă cu totulŭ*, adică *negréţa* saŭ *negréla* nu ese aşa de bine dintr'ênsa. Scórţa acésta o punŭ ele apoĭ într'unŭ ciubărŭ şi opărindu-o cu apă clocotită o acoperŭ c'unŭ *leşierŭ* saŭ *cenuşerŭ* (13) şi aşa o lasă să stea o ḑi ca să se recoréscă. După ce s'a rĕcoritŭ cum se cade începŭ a o freca cu mânele ca suculŭ să iésă maĭ de grabă dintr'însa.

Procedura acésta se numesce a *face florĭ negre* saŭ a *înflori negru*.

După ce aŭ înfloritŭ scórţa de ajunsŭ scurgŭ *negréla* într'o căldare, o împetrescŭ cu doue părţĭ de *calacanŭ* şi una de *sare-mare*, maĭ tórnă într'însa şi o cătime anumită de zémă de *scorţişă* şi o punŭ apoĭ ca să férbă. De comunŭ punŭ la o cătime de treĭ oca de *negrélă* de acésta ca la unŭ singépŭ de *calacanŭ* şi jumĕtate de singépŭ de *sare-mare*.

(13) «*Leşierŭ*» saŭ «*cenuşerĭŭ*» numescŭ românĭĭ din Bucovina unŭ ţolişorŭ micŭ de bueĭ prin care strecură *leşia* cândŭ albescŭ cămăşile. *Cenuşerŭ* se numesce încă şi loculŭ unde strîngŭ şi păstréză *cenuşa*.

Calacanulŭ se pune în nuntru, pentru ca sculele să se facă negre, éră sarea pentru ca acestea *să nu se taĭe*, adică să nu slăbéscă colórea.

Când apoĭ, după tóte acestea, composiţiunea din căldare, începe a ferbe, şi aŭ *spumat-o* bine de *albăstréla,* care, în timpulŭ ferbereĭ, se formézā pe d'asupra, punŭ sculele, ce vorŭ să le negréscă, în nuntru. Éră după ce aŭ fertŭ şi acestea ca la o óră saŭ şi maĭ bine şi după ce, într'acestŭ modŭ le-aŭ negritŭ, le scotŭ din căldare afară şi le punŭ ca să se usce véra la sóre, éră érna în casă, ca să nu îngheţe, căcĭ dacă înghĭaţă se *înăsprescŭ,* şi prin urmare nu suntŭ aşa de bune, ca atuncĭ când suntŭ moĭ.

Dacă la fertura cea d'întâiŭ nu s'a prinsŭ bine *negréla* de scule, le punŭ, după ce s'aŭ uscatŭ, să maĭ férbă şi d'a doua óră. De astă dată însă negreleĭ din căldare nu-ĭ daŭ atâtea *petrurĭ* (14), adică nu punŭ atâta calacanŭ, sare şi scorţiţă, câtŭ aŭ pusŭ întâia dată, ci numaĭ o adapă cu puţină negrélă de care a maĭ rĕmasŭ în ciubărŭ. Intâiaşĭ dată suntŭ de lipsă maĭ multe *petrurĭ* de aceea, ca negréla să-şĭ pótă face *cuĭbŭ* (15) şi să aibă maĭ multă putere de negritŭ.

Sculele de lână, carĭ se negrescŭ în negréla, compusă într'acestŭ modŭ, capĕtă o faţă *curatŭ négră,* dacă maĭ întâiŭ, după ce s'aŭ scosŭ de la focŭ, s'aŭ spălatŭ într'o apă curgĕtóre, éră dacă nu s'aŭ spălatŭ de felŭ, ci cum s'aŭ scosŭ din căldare, aşa s'aŭ pusŭ la uscatŭ, capĕtă o faţă saŭ colóre *colburie* saŭ *colbosŭ négrŭ*, saŭ *vênĕtă* saŭ *cenuşie*

Sculele cele din *lână laĭe* saŭ cele *lăĭ* se negrescŭ maĭ de grabă

(14) *Calacanulŭ, sarea cea mare şi scorţiţa de negru,* carĭ s'aŭ turnatŭ în zéma cea de scórţă de *Arinŭ-negru*, se numescŭ la unŭ locŭ *«petrurĭ»* şi când le tórnă în căldare se ḑice: *«amŭ datŭ petrurĭ»* saŭ *«amŭ să maĭ daŭ petrurĭ»* saŭ şi şimplu *a împetri*. Éră dacă aŭ negritŭ unŭ rêndŭ de torturĭ, apoĭ atuncĭ, când voescŭ să maĭ adaogă negréla acésta, ḑicŭ: *«amŭ să maĭ daŭ petrurĭ în lungă»* saŭ: *«amŭ să nutrescŭ lunga»*.

(15) Inceputulŭ colóreĭ negre saŭ a negreleĭ se numesce c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ *«cuĭbŭ»* saŭ *«cuĭbarŭ»*. Cele maĭ multe românce aŭ datină de a păstra cuĭbul acesta pe maĭ multŭ timpŭ şi a-lŭ împrumuta chiar şi altorŭ romănce, carĭ nu suntŭ aşa de esperte şi de dibace în arta coloratuluĭ. Şi când o româncă vrea să împrumute cuĭbulŭ acesta, ḑice: *«amŭ venitŭ să-mĭ împrumuţĭ cuĭbulŭ»*, cu alte cuvinte: amŭ venitŭ să-mĭ împrumuţĭ începutulŭ, basa colóreĭ negre, a *negreleĭ* saŭ *negreţeĭ*.

și maĭ bine, éră cele din *lână albă* saŭ *albe* maĭ greŭ. De aceea acestea din urmă trebue une orĭ și de treĭ orĭ să se férbă, până ce se nimerescŭ bine.

In modulŭ de până aicĭ arĕtatŭ se negrescŭ numaĭ lânețele. Dar' și aceste lânețe, nainte de ce începŭ a le negri, le *mohoăţescŭ*, adică le móĭe în zéma din cuĭbŭ, până ce acésta nu e scursă din scórță, și abĭa după ce s'aŭ *mohorăţitŭ* se iéŭ la negritŭ.

Voindŭ însă să negréscă *scule de bucĭ*, atuncĭ sculele acestea nu le punŭ la fertŭ, nicĭ nu punŭ în negrélă *sare-mare*, ci după ce aŭ acoperitŭ scórța și după ce aŭ scursŭ *negréța* dintr'însa, punŭ *negréța* saŭ *n gréla* acésta într'o covată, tórnă calacanŭ într'însa, vêră apoĭ sculele în nuntru și, dacă e véra, lasă covata cu negrélă și cu sculele dintr'însa la sóre, éră dacă e érna o punŭ la căldură pe cuptorŭ.

Sculele acestea, după ce s'aŭ scosŭ din negrélă, nicĭ-odată nu se spală, ci cum s'aŭ scosŭ, așa se punŭ la uscatŭ.

Unele romănce întrebuințéză la negrirea sculelorŭ, în locŭ de *caacanŭ*, *rugină* de pe apele stătătóre. Procedura cu rugina acésta e cea următóre :

Iéŭ scórța de *Arínŭ-negru* și punêndŭ-o într'o putină saŭ cĭubărŭ, o opărescŭ cu uncropŭ, până ce acesta trece d'asupra scórțeĭ și astfelŭ opărită o lasă peste nópte ca să se rĕcorécă.

A doua ḑi diminéță scurgŭ zéma din putină într'o căldare șĭ-o punŭ la fertŭ și pe când zéma începe a ferbe iéŭ ca unŭ linguroiŭ bunŭ de *rugină*, o tórnă în căldare și amestecândŭ o bine cu zéma, o lasă să férbă până ce clocotesce și capĕtă o față ca pĕcura de négră. Atuncĭ iéŭ negrélă de acésta pe unŭ vêrfŭ de bețișorŭ și dacă, picurândŭ-o pe unghie, vĕdŭ că a rĕmasŭ o pată négră, n'o ferbŭ maĭ multŭ, éră dacă pata nu e tocmaĭ de totŭ négră, o maĭ ferbŭ unŭ restimpŭ.

După ce a fertŭ acuma de ajunsŭ tórnă negréla acésta într'o putină, în care o lasă să stea până se rĕcoresce. Nemijlocitŭ după acésta tórnă în putină și *sare-mare* pisată saŭ nepisată, căcĭ până ce negréla se rĕcoresce și sarea se topesce.

O samă de romănce însă, pe lângă *sare-mare*, maĭ punŭ în putină

și *Pétră-acră*. Sarea cea mare se pune ca sculele să nu se facă aspre, ci moĭ, de óre ce sarea mólă lâna, éră pétra cea acră se pune de aceea, pentru ca colórea, în urma acésta, să se prindă maĭ ușorŭ și maĭ bine de scule.

In fine, după tóte acestea, punŭ sculele în nuntru și le lasă să stea treĭ dile. A treia di le scotŭ afară și le întindŭ la uscatŭ.

Dacă sculele, la punerea d'întâiŭ, s'aŭ nimeritŭ, le spală într'o apă curgĕtére, dar' dacă nu s'aŭ nimeritŭ bine, apoĭ negréla din putină, care șĭ-a perdutŭ din puterea cea d'întâiŭ și din causa acésta se numesce c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ *«lungă»* (16), se maĭ adaoge și sculele, punêndu-se érășĭ în nuntru, se lasă să maĭ stea unŭ restimpŭ, și totŭ așa facŭ ele până ce sculele s'aŭ negritŭ de ajunsŭ.

Colórea, ce-o capĕtă sculele acestea, după ce se spală și se uscă, e *luciu-négră*, saŭ *négră ca pana corbuluĭ*, saŭ *murie* adică *négră-camurea*.

Maĭ nainte însă de a se lua sculele acestea la negritŭ se *mohorătescŭ* din *lăĭ* în *roșiĭ*, adică după ce aŭ roșitŭ maĭ multe scule, punŭ în remășița de *roșélă*, care se numesce pe alocurea c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ și *mohorățele*, sculele cele *lăĭ* și, petrecêndu-le de vr'o câte-va orĭ prin *roșélă* saŭ *mohorățelele* acestea, le scotŭ afară, le întindŭ la uscatŭ și abia acuma, după ce s'aŭ *mohorățitŭ*, adică după ce li s'a datŭ o față *viorie* și după ce s'aŭ uscatŭ, le iéŭ la negritŭ.

Care sculŭ e *lăŭ-surŭ*, acela, cândŭ îlŭ scotŭ din *roșélă*, se pare că nu s'a prinsŭ nimicŭ de dênsulŭ, éră celŭ *lăŭ-albiŭ* se cunósce fórte bine, căcĭ de acela colórea *viorie* se prinde maĭ lesne și maĭ de grabă capĕtă față.

Totŭ cu *rugină* și cu scórță de *Arinŭ-negru* facŭ unele romănce negru și așa: ferbŭ scórță uscată de acestŭ arinŭ și amestecândŭ,

(16) Dacă într'o speciă de *negrélă*, aŭ negritŭ odată, remășița, ce a maĭ remasŭ, și din care s'a scosŭ acuma puterea în cea maĭ mare parte, se numesce c'unŭ terminŭ technicŭ poporalŭ *«lungă»*, adică *colóre* saŭ *florĭ fără putere*.

Dacă vasulŭ, în care s'a compusŭ negréla cea din scorță de *Arinŭ-negru*, e vechiŭ, dacă s'a maĭ întrebuințatŭ vr'o dată la compunerea acesteĭ colorĭ, apoĭ *cuĭbulŭ* saŭ *cuĭbarĭulŭ* din dênsulŭ remâne maĭ putericŭ. Éră dacă vasulŭ e noŭ, atuncĭ negréla, ce se compune în dênsulŭ, maĭ de grabă se face *«lungă»*, maĭ de grabă-șĭ perde puterea.

după ferbere, zéma eĭ cu *rugină* de pârĕe o tórnă într'unŭ vasŭ şi acolo o lasă să stea ca o sĕptĕmână.

La sĕptĕmâna turnândŭ în zéma saŭ negréla acésta *calacanŭ* şi mestecândŭ-o bine punŭ sculele într'însa şi le lasă să stea ca la vr'o treĭ óre.

Sculele însă, ce se punŭ în acéstă negrélă, trebue să fie de maĭ nainte totŭ în scórţă de *Arinŭ-negru* colorate *cărămidiŭ* saŭ *cărămidiŭ-închisŭ* şi bine uscate. Éră negréla, în care se punŭ acuma sculele, trebue să fiă numaĭ d'abĭa călduţă.

Vasulŭ în care se preparéză acéstă negrélă, dacă e véra, se ţine la sóre, éră dacă e érna, se ţine pe cuptorŭ saŭ şi în altŭ locŭ, unde e caldŭ, căcĭ în casulŭ acesta sculele se negrescŭ cu multŭ maĭ uşorŭ şi maĭ bine, pe când din contra, dacă nu se punŭ la căldură, se negrescŭ cu multŭ maĭ greŭ.

Când se scotŭ sculele din negréla acésta, aŭ o colóre *négră-deschisă*, şi cu câtŭ se spală maĭ multŭ într'o apă curgĕtóre, cu atâta se facŭ maĭ negre şi maĭ frumóse.

Alte românce din contră, când voescŭ să facă *negru*, iéŭ o câtime anumită de scórţă de *Arinŭ-negru* şi amestecând-o cu scórţă de *Prunŭ* o punŭ într'o căldare cu apă la focŭ să férbă. Éră când socotŭ că a fertŭ de ajunsŭ tórnă în nuntru *calacanŭ* şi anume ; dacă voescŭ să negréscă o *mânta*, tórnă calacanŭ ca de 5 crucerĭ, éră dacă voescŭ să negréscă unŭ obĭectŭ maĭ micŭ, tórnă cu multŭ maĭ puţinŭ calacanŭ.

De multe orĭ însă întrebuinţéză, în locŭ de scórţă, *arine*, adică bobiţe de *Arinŭ negru*, căcĭ *arinele*, după cum spunŭ românce cele esperte, daŭ o negrélă cu multŭ maĭ bună.

Destulŭ atâta, că cu negréla acésta, fiă din *arine*, fiă din scórţă de *Arinŭ-negru* şi de *Prunŭ* amestecate cu *calacanŭ*, negrescŭ nu numaĭ diferite lâneţe, ci şi mântale şi sumane lăĭ, scule de bucĭ, de bumbacŭ, de inŭ şi alte pânzăturĭ, precum şi aţe la opincĭ, carĭ suntŭ făcute din lână albă de capră. Éră colórea, ce-o capĕtă tóte obĭectele negrite în acéstă speciă de negrélă, e maĭ multŭ *négră-întunecată*.

Până aicĭ amŭ vorbitu numaĭ despre unŭ şirŭ de *negrele* simple

Acuma însă voiŭ vorbi despre o speciă de negrélă cu multŭ maĭ complicată, pentru că ea se preparéză din maĭ multe obĭecte de-odată.

Acéstă speciă de negrélă se face în următorulŭ modŭ:

Ĭéŭ scórță de *Arinŭ-negru*, *Sovêrvŭ*, ramurĭ de *corujŭ* și de *Mălinŭ;* tușlenĭ, găocĭ și păstĕuțe cópte de *bobŭ* și pe tóte acestea le punŭ la unŭ locŭ într'o căldare. Ĭéŭ apoĭ ca unŭ pumnŭ bunŭ de *cenușă de fagŭ* și le presură pe d'asupra După acésta âmplu căldarea cu apă próspĕtă și punêndŭ-o la focŭ o lasă să férbă până ce apa din nuntru scade ca de vr'o treĭ degete. Scurgŭ apoĭ fluiditatea, ce a maĭ rĕmasŭ, într'unŭ vasŭ, și după ce s'a limpeḑitŭ o tórnă érășĭ îndărĕtŭ în căldare și din noŭ o punŭ să férbă.

Totŭ-odată vêră acuma în căldare și sculele, ce vorŭ să le negréscă, însă nu le lasă multŭ în nuntru, ci numaĭ vr'o câte-va minute și îndată le scotŭ și le întindŭ ca să se svênteze.

Pe când se svêntéză sculele piséză ca o litră de *calacanŭ* și puțină *pétră-acră* și așa pisate le aruncă apoĭ în negréla din căldare. După acésta punŭ sculele svêntate érășĭ în căldare și de astă dată le ferbŭ și le negrescŭ.

Dacă acuma, după ce le-aŭ fertŭ unŭ restimpŭ bunŭ, când le scotŭ din căldare, suntŭ de ajunsŭ de negre se ducŭ cu dênsele la o apă curgĕtóre si le spală. Dar' dacă nu suntŭ de ajunsŭ de negre, după ce se maĭ svêntéză, le maĭ punŭ încă odată la fertŭ. De astă dată însă maĭ punŭ calacanŭ și pétră-acră, câtŭ cugetă că e de lipsă, și abĭa după acésta le lasă să férbă. Éră acuma, când le scotŭ din căldare, aŭ o față fórte frumósă *lucia-négră.*

In fine maĭ coloréză romàncele negru încă si cu scórță de *Nucŭ*, cu cojĭ de *nucă* și cu flóre de *bozŭ.*

Când începe a putreḑi scórța cea de *Nucŭ* o punŭ la fertŭ într'o căldare cu apă și cu calacanŭ. Éră pe când composițiunea acésta începe a se încălḑi punŭ sculele într'însa și le ferbŭ ca și pe alte scule în alte specĭĭ de negrélă. Cojile de nucă le ferbŭ la unŭ locŭ cu scórța de *Arinŭ-negru* și urméză la înegrire ca și cu scórța cea de Nucŭ. Totŭ cam așa facŭ ele și cu flórea cea de *Bozŭ.*

Acésta e întréga procedură și la producerea colóreĭ negre!

XIII.

Ce se atinge de colórea *albă*, puţinŭ amŭ ce să amintescŭ, căcĭ pe acésta n'o producŭ din suculŭ plantelorŭ, ci numaĭ prin désa ferbere şi spălare în apă curată a diferitelorŭ lânete, carĭ de la natură aŭ o faţă multŭ puţinŭ albinéţă, precum şi a diferitelorŭ scule şi torturĭ produse din cânepă.

Cu acésta amŭ încheiatŭ totŭ-odată, Stimaţilorŭ Côlegĭ! totŭ ce sciŭ până acuma şi amŭ avutŭ de gândŭ să vĕ spunŭ în privinţa producerii colorilorŭ şi a colorăriĭ cu dênsele de către româncele nóstre.

E dreptŭ că întréga procedură, ce v'amŭ înfăţişat-o aicĭ, este fórte primitivă şi simplă, dar' pentru aceea e românéscă!

XIV.

In şirele următóre voiŭ să arătŭ şi aceea, că românceie se pricepŭ nu numaĭ la producerea colorilorŭ şi la colorarea cu dênsele, ci şi la alegerea şi distribuirea lorŭ, când ţesŭ vr'o scórţă saŭ altŭ obiectŭ de care aŭ trebuinţă.

Maĭ nainte însă de a-mĭ da părerea mea în privinţa acésia, voiŭ lăsa pre unŭ străinŭ să ne spue elŭ ce impresiunĭ aŭ făcutŭ asupra sa ţesĕturile româncelorŭ din Transilvania.

Englesulŭ Charles Boner, inimicŭ declaratŭ alŭ naţionalităţiĭ nóstre, după cum ne încredinţéză D-lŭ B. P. Hasdeŭ, nu se póte opri totuşĭ de a admira cu entusiasmŭ, în următorulŭ modŭ, varietatea şi gustulŭ feluritelorŭ ţesĕturĭ eşite din mânele cele grosolane ale sătencelorŭ române.

«Colorile, lucrate în unele părţĭ ale Transilvaniei de către muerile cele maĭ de rêndŭ, — dice Boner,— suntŭ atâtŭ de frumóse, în câtŭ arŭ putea servi dreptŭ podóbă pentru orĭ-ce salonŭ din Londra şi din Paris. *Gustulŭ cu care ţĕrancele alegŭ şi distribuescŭ colorile este ad-*

mirabilă; desemnurile, de și orientale în fondŭ, suntŭ totușĭ absolutŭ românescĭ. *Combinațiunea văpselelorŭ și a liniilorŭ este d'o varietate nemărginită; invențiunea orŭ se pare totŭ atâta de ușóră pentru țerance, ca și esecuțiunea acestorŭ mosaicurĭ* (17).»

Mulțĭ, citindŭ aceste liniĭ ale englesuluĭ Boner, póte că vorŭ sta în cumpĕnă : să le crédă orĭ nu? Eŭ însă, din parte-mĭ, vĕ asigurŭ, Stimațilorŭ Colegĭ! că ele nu conțin nicĭ maĭ multŭ nicĭ maĭ puținŭ, de câtŭ celŭ maĭ simplu și curatŭ adevĕrŭ. Ba! ceea-ce a ḑisŭ elŭ despre româncele din Transilvania, cu totŭ dreptulŭ arŭ fi pututŭ ḑice si despre româncele din Bucovina, Banatŭ, Moldova și Muntenia, căcĭ și acest a se pricepŭ totŭ atâtŭ de bine la alegerea și distribuirea colorilorŭ ca și surorile lorŭ din Transilvania.

O româncă nicĭ-odată nu va îmbina, când țese vre-o scórță saŭ altŭ obiectŭ, două colorĭ, carĭ nu se potrivescŭ de felŭ una cu alta, nicĭ nu va bate într'o țesătură maĭ multă *bătătură* din una și aceeașĭ colóre, de câtŭ e de trebuință, ci totŭ-d'auna caută să fiă *cea maĭ mare armoniă* între colorile, ce le întrebuințéză.

Dacă d. e. o româncă țese o *scórță*, unŭ *scorțarŭ* saŭ altŭ lucru (18), nicĭ-odată nu va alege și va pune lângă olaltă colorĭ nepotrivite, precum : *albastru* lângă *verde*, *verde* lângă *galbănŭ*, *roșu* lângă *roziŭ*, ci totŭ-d'auna caută ca între colorile acestea să fiă *întrețesutŭ* câtŭ se

(17) B. P. Hasdeŭ în «*Columna luĭ Traianŭ*», an. VII. Bucurescĭ. 1876. Noua seriă. tom. I. p. 205.

(18) Obiectele, ce îndătinéză româncele a le țese din lânețe saŭ alte materiĭ colorate suntŭ următórele :

Scórțe. unŭ felŭ de covóre fórte frumosŭ alese și țesute.

Brâie marĭ și late, sing. *brâŭ*, cu carĭ se încingŭ maĭ cŭ sémă bărbațiĭ și femeile cele maĭ bĕtrâne.

Brânețe, sing *brânețŭ*, carĭ în unele părțĭ ale Bucovineĭ se numescŭ și «*frânghiĭ*» sing *frânghie* Brânețele acestea suntŭ de comunŭ ânguste și fórte lungĭ și se întrebuințéză maĭ alesŭ de partea femeéscă la încingerea cu *catrințe*.

Catrințe, carĭ în unele părțĭ ale Bucovineĭ se numescŭ și *prigitorĭ* sing. *prigitóre*. In alte părț ale Bucovineĭ însă înțelegŭ sub *prigitóre* unŭ felŭ de vesmêntŭ ușorŭ din pânză albă, cu care se încingŭ ca și cu catrințele.

Șiștorĭ sing. *șiștóre*, prescurtatŭ din *cingĕtóre*, ca *prigitóre* din *prinḑetóre*, unŭ felŭ de brânețe micĭ și ânguste, cu carĭ se 'ncingŭ maĭ cu samă pruncíĭ.

Cingĭ sing. *cingă* și *chingĭ* sing. *chingă*, asemene unŭ felŭ de brânețŭ simplu, însă ce-va maĭ scurtŭ și maĭ latŭ.

póte de multŭ *galbănŭ*, *albŭ* și *negru*, după cum are să fiă acuma și obiectulŭ care-lŭ alege și-lŭ țese. Colorile preponderante într'o țesĕtură ordinară suntŭ maĭ totŭ-d'auna *galbănŭ*, *roșu* și *negru*, din cele-l-alte se iéŭ maĭ puține, pe când într'o țesĕtură maĭ complicată se iéŭ cu multŭ maĭ multe colorĭ și nuanțe de ale acestora, dar' și întrețesĕturile acestora caută ca să fie în cea maĭ bună armoniă, să placă și să atragă.

Suntŭ însă, nu-ĭ vorbă, multe romănce, carĭ nu se pricepŭ așa de bine la alegerea și distribuirea colorilorŭ, și prin urmare acestea îmbină câte o dată colorĭ, carĭ nu se prea potrivescŭ una cu alta. Decĭ dacă acestea aŭ pusŭ dintr'o colóre maĭ multŭ de câtŭ se cuvine, atuncĭ se ḑice că a *încărcatŭ* obiectulŭ țesutŭ cu colórea respectivă.

Dacă aŭ pusŭ lângă o laltă colorĭ, carĭ defelŭ nu se potrivescŭ una cu alta, precumŭ *roșu* lĕngă *giurgiuliu*, se ḑice că aceste două colorĭ *se mușcă* una pe alta saŭ suntŭ *colorĭ mórte*.

Érŭ cândŭ într'o țesătură colorile suntŭ fórte frumosŭ alese și bătute, cândŭ se află în cea maĭ bună armonie, atuncĭ se ḑice despre țesătura respectivă, că *te prinde* saŭ te *apucă de ochĭ* de frumósă ce este.

Maĭ pe scurtŭ romăncele sătene se pricepŭ totŭ atâtŭ de bine la alegerea și distribuirea colorilorŭ, ca și la producerea lorŭ.

XV.

Și acuma Stimațilorŭ Colegĭ! după ce amŭ arătatŭ câtŭ se póte de lămuritŭ și pe largŭ cu ce coloréză romăncele, cumŭ prepareză

Cingĕtóre = cingă = chingă.

Scorțare sing. *scorțarŭ* și *scorțărașe* sing. *scorțărașŭ*, carĭ în unele părțĭ ale Bucovineĭ se numescŭ *lăĭcere* sing. *lăĭcerĭŭ* și *lăĭcerașe* sing. *lăĭcerașŭ* de la *laița* pe care se așternŭ. *Scorțarele* și *scorțărașele* se vede că suntŭ cu multŭ maĭ vechĭ în limba nóstră ca *lăĭcerele* și *lăĭcerașele*, precum și *scórțele* suntŭ cu multŭ maĭ vechĭ și maĭ respândite ca *covórele*.

Traĭste și *trăĭstuțe* de serbătorĭ, carĭ suntŭ fórte frumosŭ alese și țesute, și *traĭste* simple carĭ suntŭ numaĭ câte cu două felurĭ de vĕrste țesute.

In fine: *fețe de mese*, *mănușĭ*, *sadiĭ*, *țóle*, *desagĭ* și multe altele

ele colorile, ce felŭ de materiĭ coloréză, și amŭ înșiratŭ totŭ-o-dată și o parte de termenĭ tehnicĭ și numirĭ de colorĭ, credŭ a nu fi de prisosŭ, dacă voiŭ arăta prin puține cuvinte și aceea : cândŭ și dela cine aŭ învĕțatŭ ele arta acésta și care este originea eĭ cea adevĕrată la poporulŭ românŭ?

E de multŭ sciutŭ că tóte popórele de pe fața pămêntuluĭ, începêndŭ dela cele maĭ primitive și maĭ selbatice, până la cele maĭ civilisate, din cele maĭ depărtate timpurĭ și până în presinte s'aŭ ocupatŭ și se maĭ ocupă încă și în diua de astă-dĭ cu coloratulŭ : unele maĭ puținŭ, altele maĭ multŭ, după cumŭ cere trebuința și le ajunge mintea (19).

Se nasce acumŭ întrebarea dela cine dintre tóte popórele, cu carile aŭ venitŭ româniĭ în atingere în decursulŭ timpurilorŭ, aŭ învĕțatŭ româncele a colora?

Arta de-a colora n'aŭ învĕțat'o ele dela nicĭ unulŭ dintre popórele cu câte aŭ venitŭ româniĭ în atingere dela colonisarea lorŭ în Dacia în cóce, ci ele aŭ învĕțat'o șĭ-aŭ adus'o cu sine din Italia.

Dacă românele arŭ fi învĕțatŭ arta acésta dela alte popóre străine, după colonisarea lorŭ în Dacia, atuncĭ îndată s'arŭ puté cunósce, căcĭ dacă nu tocmaĭ toțĭ terminiĭ technicĭ și numirile colorilorŭ, apoĭ partea cea maĭ mare arŭ fi de origine străină. Insă atâtŭ *numirile colorilorŭ* (20) câtŭ și *termeniĭ technicĭ* (21) ni argumentéză până

(19) Referetivŭ la chromattca diferitelorŭ popóre să se védă, între altele, și Wilhelm Heinrich von Kurrer. Die Druck-und Färbekunst in ihrem ganzen Umfange etc. în treĭ tomurĭ Wien. tom. I. 1848. tom. II 1849 și tom III. 1850.

(20) Numirile colorilorŭ de origine latină, câte le-amŭ pututŭ aduna eŭ până acuma din gura poporuluĭ, suntŭ următóele :

Albŭ, albus. - *Albŭ-albastru*, albus-alb-aster - *Albŭ-ca-laptele.* *Albŭ-ca-ghioceluluĭ;* ghiocelŭ dela o formă latină glaucellus galanthus nivalis. -- *Albŭ-ca-ghioculŭ;* ghiocŭ dela adj. lat. glaucus. *Albŭ-ca-păretele.* - *Albŭ-ca-omĕtuluĭ.* — *Albŭ-ca-spuma-lapteluĭ.* — *Albŭ galbănŭ* — *Albețŭ*, albicius. *Albiciosŭ*, albiciosus — *Albinețŭ* albinicius. - *Albiniŭ*, albineus. *Albiorŭ*, albcolus *Albișorŭ*, albiciolus. — *Albiŭ*, albivus. — *Albulițŭ*, albulicius. — *Alburiu*, alborivus. — *Albuțŭ*, albuceus. — *Albastru*, alb-aster. — *Albăstrelŭ.* — *Albăstrică* · *Albăstriu.* *Albastru-deschisu.* · *Albastru-închisu.* — *Albastru-întunecatŭ.* — *Albastru-negriu*= muriu. — *Albastru-rînduniu* rînduniu. — *Aluniu*, avellanivius. - *Arămiu*, în colórea arameĭ dela lat. aeramen. - *Aprinsŭ-galbĕnŭ.* — *Argințiu* saŭ *argințiŭ*, argentivus arginteus — *Aurelŭ*, aurellus. — *Aurelŭ* auricus. — *Auriu*, aureus saŭ aurivus. — *Brândușiŭ*, în colórea

la evedință, că chromatica e o moscenire adevĕratŭ stremoșéscă, pre care strĕbunele românceloră nóstre de astă-dĭ aŭ adus'o cu sine din Italia, și precumŭ pre cele maĭ multe datine și credințe, așa și pre acésta aŭ păstrat'o cu cea maĭ mare sânțenie ca o moscenire fórte

brândușeĭ (Colchicum autumnale) și acésta în locŭ de *blândușă*. — *Brumăriu*. — *Cânep'u*, canabinus=canabius, it canapino. — *Căpriu*, caprivus, se întrebuințéză maĭ multŭ cu privire la colórea ochiloră, dar' se aplică fórte adeseorĭ și la materiĭ. — *Căpruiŭ*, caprinus, are aceea-șĭ însemnare ca și *căpriu*. — *Cărbuniu*=negru ca cărbunele. — *Cărniu*, carnivus carneus, în colórea carneĭ, — *Castaniu*, castaneus, it castanigno. isp. castano, port. castanho.— *Cenușiŭ*, cinereus. — *Ceriu*, cereus, galbănŭ ca céra *Cireșiŭ*, cerasinus. în colórea *cireșeĭ*.— *Colbiu*, în colórea colbuluĭ. — *Colbiu-albŭ*. — *Colbiu-negru*. — *Colburiu*. — *Colburiu-albŭ*. — *Colburiu-negru* — *Colbosŭ*. — *Colbosŭ-negru*. — *Curechiu*,' verde că curechiulŭ (lat. cauliculus). — *Funinginiu*, fuligineus. — *Galbănŭ*, galbanus. — *Galbinŭ*, galbinus. — *Gălbinelŭ*. — *Gălbinețŭ*. — *Gălbănjocŭ*, colóre ce jócă în galbănŭ. — *Gălbinicĭ*. — *Gălbiciosŭ*. *Gălbiorŭ*.— *Gălbioriu*, în colórea gălbioruluĭ (Cantarelus cibarius). — *Gă'biniu*, galbineus. — *Gălbiu*. — *Gălbuiu*.— *Gălbiniciosŭ*.— *Gălbănușiu*, în colórea *gălbănușuluĭ d la oŭ*.—*Gălbĭnuță*.—*Galbănŭ-auriu*. *Galbĭnŭ albinețŭ* — *Galbănŭ-aprinsŭ*. —*Galbănŭ-ca-céra*. — *Galbănŭ-curatŭ*.—*Galbănŭ-deschisŭ*. —*Galbănŭ-închisŭ*, —*Galbănŭ-întunecatŭ*.— *Galbănŭ-pătatŭ*. — *Galbănŭ-roșieticŭ*. — *Inchisŭ*. — *Intunecatŭ* — *Intunecăciosŭ* - *Inchisŭ-albastru* — *Inchisŭ-galbĭnŭ*.—*Inchisŭ-roșu*. —*Inchisŭ-negru*.— *Inchisŭ-verde*. —*Intunecatŭ-albastru*. *Intunecatŭ-negru*. — *Intunecatŭ-roșu*. *Intunecatŭ-verde*. — *Lemniŭ*, lignivus —ligneus, în colórea lemnuluĭ.—*Marmuratŭ*. *Marmuriu*, în colórea *Marmurariu'uĭ* saŭ *Armurariuluĭ* (Silybum marianum) saŭ și în colórea *marmureĭ*, dela lat marmoreus. — *Mucedŭ*, mucidus. — *Mucedîŭ*, în colórea mucigaiuluĭ. *Murŭ*, morus, *negru ca murea* saŭ *mura*. — *Muriu*, morulus, negru ca murea saŭ *a'bastru întunecatŭ* ca murea. — *Negru*, niger. — *Negriciosŭ* — *Negrișorŭ*, *Negrușorŭ*. — *Negruță*. *Negriu* — *Negrușă*. — *Negrețŭ*. — *Negru-deschisŭ*. *Negru-închisŭ*. *Negru-întunecatŭ*.—*Negru ca-corbu'ŭ* — *Negru-ca-murea*. — *Negru-ca-cărbunele*. *Negru-ca-tăciunele* — *Negru-stiregiu*. *Ninsoriŭ*. — *Pătlăgin'u* —*Pătatŭ*. — *Plămâiu*, pulmoneus, în colórea plămâeĭ. *Plumbiu*, plumbeus, în colórea plumbuluĭ. — *Porumbiu*, în colórea porumbuluĭ (palumbus). — *Porumbriu*, în colórea *porumbreleĭ* saŭ *vênĕtŭ* ca *porumbrica* (fructele *Porumbreluluĭ* lat. Prunus spinosa). —*Purpuriu*, purpureus.—*Rădĕciniu*, în colórea rădĕcineĭ dela arborĭ. — *Roșŭ*, russus. —*Roșŭ-deschisŭ*. —*Reșŭ-închisŭ* — *Roșŭ-întunecatŭ* — *Roșŭ-în-para-foculuĭ* saŭ *roșŭ-ca-para-foculuĭ*. — *Roșŭ-aprinsŭ*. — *Roșŭ-ca-jăraticu'ŭ* — *Roșiaticŭ* saŭ *roșieticŭ*. —*Roșiorŭ*, resseolus. — *Roșiu*, russeus. — *Roșuță*, saŭ *roșiuță*, russaceus — *Rozиu*, roseus, — *Roșcobanŭ* saŭ *roșcovanŭ*, *Roșcatŭ*. — *Roșŭ-ca-sângele*. — *Rînduniu*, în colórea peneloră rînduneleĭ. - *Ruginiu*, în colórea *rugineĭ* (aerugo-onis). — *Sângiu*, saŭ *sângeniu*, sanquineus. — *Sarbĕdŭ*,—palidŭ, *Sărbedîŭ*, =palidŭ.— *Scorțișoriu*, în colórea scorțișoreĭ. germ. zimetbraun. - *Scorțiu*, în colórea scórțeĭ de pe arborĭ. — *Stirigiu*=stirigiu-negru, în colórea stirigieĭ — *Ștersŭ* — *Sarbĕdŭ-verde*, germ. wassergrün. — *Untdelemniu*, în colórea *untuluĭ de lemnŭ*. — *Verde*, viridis. — *Verde-curechiu*=curechiu. — *Verde-deschisŭ*. — *Verde-închisŭ*. — *Verde-întunecatŭ*.— *Verde-ca-stejarulŭ*. — *Verde-ca-buraticulŭ*=buraticiu. — *Verde-mijlociu*. — *Verdîu*. — *Verdișorŭ* saŭ *verdișorŭ*. — *Vênĕtŭ*, venetus. — *Vinețelŭ*. — *Vinețiu*.—*Viniu*, vineus, în colórea vinuluĭ. — *Vênĕtŭ-ca-porumbrica*=porumbriu - *Vĕrgatŭ*, virgatus, germ, bunt. — *Vioriŭ*, violivus violeus—violaceus fr violet.

prețiósă și cu aceea-și sânțenie o predaŭ ele și fiicelorŭ sale. Și macarŭ că órdele bărbare și rĕsboinice din evulŭ de mijlocŭ aŭ cutrieratŭ de nenumĕrate orĭ țerile românescĭ și aŭ lăsatŭ în urma lorŭ numaĭ pustiirĭ și amărăciunĭ, macarŭ că pre cele maĭ multe manu-

(21) Terminiĭ technicĭ, precumŭ și alte cuvinte de origină latină care se usitéză maĭ tare de către româncele sătene în decursulŭ colorăriĭ, și pre caiĭ le putuĭ până acuma aduna din gura poporuluĭ, suntŭ următórele :

Albélă, colórea cea albă.—*Albime*, albumen, it. albume.—*Albescŭ*, producŭ colórea albă. — *Albitóre*, fęmeea ce produce colórea albă. - *Albitoriu*. bărbatulŭ ce produce colórea albă.— *Albitorie*, loculŭ unde se produce colórea albă. - *Albire*, acțiunea produცereĭ colóreĭ albe. — *Albitură*, orĭ ce materie albă, însă maĭ alesŭ cu privire la pânzăturĭ. —*Albăstrélă*, colórea albastră — *Albăstrescŭ*, colorezŭ albastru. — *Albĭstrire* acțiunea coloră iĭ albastru. — *Amblă-cu-totulŭ*, nu iésă totŭ suculŭ deosebitŭ dintr'o plantă. — *Adăpŭ sculele*, le bagŭ în leșie saŭ apă și cumŭ s'aŭ muiatŭ îndată le scotŭ afară.—*Âmplu-florile*, adaogŭ saŭ preparŭ florile.— *Arină* pl. *arine*, bobițe de *Arinŭ*. — *Astêmperŭ*, recorescŭ, recescŭ. — *Astêmpĕrare*, recire, recorire.—*Corăslescŭ*, se închiagă saŭ se urdesce colórea, adică se fa e ca *corasla* (lat colostra-ae). — *Cuibŭ* saŭ *cuibariu*, începutulŭ uneĭ colorĭ, germ. Farben-Aussatz. — *Câtime* saŭ *câtețime*—quantitate lat quantitas. -*Desgălbinescŭ*, producŭ din galbănŭ altă colóre. — *Desgălbinire*, acțiunea producereĭ din galbănŭ altă colóre. — *Flóre*, în înțelesŭ de colóre — *Florĭ*, colorĭ produse din diferite plânte. — *Florĭ-acre*, saŭ *florĭ-vechĭ*, colorĭ cu carĭ nu se coloréză îndată cumŭ se âmplu.— *Florĭ-dulcĭ*, colorĭ ce se producŭ de grabă din plânte și nemijlocitŭ după aceea se coloréză cu dênsele.--*Florĭ-putr de* se numescŭ acelea, carĭ se umedescŭ și se înflorescŭ de 9 saŭ de 12 orĭ după o laltă —*Gălbinélă*, pl. gălbinele, colórea cea galbănă.—*Gălbinéță* gălbinélă.—*Gălbinime*, quantitatea saŭ mulțimea colóreĭ galbine. - *Gălbinescŭ* colorezŭ galbănŭ.—*Inalbescŭ* saŭ *nalbescŭ*, producŭ colórea albă. - *Inălbire* saŭ *nalbire*, acțiunea producereĭ colóreĭ albe. — *Inalbitóre* saŭ *nalbitóre*, femeea ce produce colóre albă. — *Inalbitoriŭ* saŭ *nalbitoriŭ*, bărbatulŭ ce produce colórea albă. — *Inalbitorie*, loculŭ unde se înălbescŭ pănzele și torturile. — *Inalbitură*, materia înalbită. — *Ingălbinescŭ*, colorezŭ galbănŭ. — *Ingălbinire*, acțiunea colorăriĭ galbănŭ. — *Ingălbinitoriŭ*, omulŭ ce îngălbinesce materiĭ. — *Ingălbinitóre*, femeea ce îngălbinesce materiĭ. — *Ingălbinitură*, materie îngălbinită.— *Impetrescŭ*, întăreșcŭ saŭ nutrescŭ colórea cu o specie óre care de pétră. — *Impetrire*, acțiunea întărireĭ uneĭ colorĭ. — *Intrețesŭ*, țesŭ o specie de colóre între alte două colorĭ. — *Intrețesătură*, materia saŭ colórea întrețesută. — *Inflorescŭ*, producŭ colorĭ din diferite plânte. Se ié însă și în înțelesŭ de-a colora cu diferite florĭ saŭ colorĭ.—*Inegrescŭ*. colorezŭ negru.— *Inegrire*, acțiunea colorăriĭ negru — *Inegritură*, acțiunea împlinită a colorăriĭ negru. — *Invinețescŭ*, colorezŭ vênĕtŭ. *Lênețŭ* pl lânețe, lanicium saŭ lanitium. — *Lungă*, colóre négră din care a eșitŭ maĭ tótă puterea. - *Međurĭ*, bătătura la catrințe și p igitorĭ. — *Negrélă*, colórea cea negră. — *Negréță*, nigritia, nigrities, colóre négră. — *Negrescŭ*, nigresco, grui 3 colorezŭ negru. — *Negrime*, quantitatea saŭ mulțimea colóreĭ negre. — *Negrire*, acțiunea colorăriĭ în negru. — *Nutrescŭ-florile*, le maĭ adaogŭ, le suplinescŭ. — *Pruba* probă, lat. proba-ae. — *Roșală* saŭ *roșéță*, colórea cea roșă. — *Roșime*, quantitatea colóreĭ roșe. — *Roșescŭ*, colorezŭ roșu. — *Roșire*, acțiunea colorăriĭ roșu. — *Sălciŭ*, borșŭ sălciŭ borșŭ ce-va acru. — *Sălciorŭ*, borșŭ-sălciorŭ, borșŭ nicĭ prea acru nicĭ prea dulce, — *Sărbeđescŭ*, capĕtŭ o colóre palidă —*Svênteză*, uscŭ la vêntŭ. *Sbóră*, nu se prinde colórea de scule. — *Vinețea* saŭ *vinețélă* pl. *vinețele*, colóre vênĕtă. *Vinețĭ*, colorezŭ vênĕtŭ.

facturī, arte și sciințe le-aŭ nimicitŭ pretutindene pe unde aŭ trecutŭ, totu-șī chromatica, care e strênsŭ legată maī de fie-care familie română, n'aŭ putută nicī de cumŭ s'o stêrpéscă, precumŭ nu ni-aŭ putută stêrpi nicī limba și tóte acelea datine și credințe, carī ni atestă originea.

E dreptŭ ca chromatica română de astă ḑī ne înfățișéză și vr'o câte-va numirī de colorī și terminī technicī de proveniință străină, maī alesŭ din limba *nóuă-grecéscă* (22) și din cea *turcéscă* (23). Însă măcarŭ că în limba nóstră întâlnimŭ și de acestea cuvinte, totușī ele suntŭ așa de puține în comparațiune cu cele adevĕratŭ românescī, în câtŭ nimenī, încredințându-se despre acésta, nu va puté ḑice, că originea cea adevĕrată, a chromaticeī la românī n'arŭ fi *latină*.

Cuvintele de proveniință străină aŭ intratŭ cu multŭ maī târḑiŭ în limba nóstră. Dovadă despre acésta avemŭ maī multe mominte principale și anume :

Maī pentru fie-care numire străină de colorī avemŭ și numirī curatŭ românescī, carī suntŭ cu multŭ maī vechī și maī rĕspândite, precumŭ : *roșiu* în locŭ de *trandafiriu*, *vioriu*, în locŭ de *mohorîtŭ*, *roșŭ aprinsŭ* în locŭ de *stacoșiŭ* etc., apoī a *înflori*, a *îngălbini*, *a roși*, a *albastri*, a *înverḑi*, în locŭ de a *boi* și a *văpsi; înegri* în locŭ de a *cerni;* a *albi* în locŭ de a *bili; flórea* și *florī* în locŭ de *boea* și *văpsea*.

Maī departe românceIe nóstre credŭ că *a boi* este *pĕcatŭ*, de óre

(22) Terminiī technicī și numirele de colorī de origine *nóuă-grecéscă*, carī sciŭ că se află în gura poporuluī, suntŭ acestea :

Cărămiḑiŭ, în colórea *cărămideī* (κεραμίδα). - *Masliniu*, în colórea *maslineī*. - *Trandafiriu*, în colórea *trandafiruluī* (τραντάφυλλον). — *Văpsea* saŭ *văpsélă*, colóre, dela βαφη. — *Văpsescŭ*, colorezŭ, dela βάπτω. — *Stacoșiŭ*=roșŭ-aprinsŭ, dela ἀστακός.

(23) Terminī technicī și numirī de colorī, de origine turcéscă, carī se află în gura poporuluī, suntŭ următórele :

Alămâiu, alămâu, lămâiu, lămâu.– *Fistechiu*, dela fistyg.—*Ghiveziu*, dela guvez, guvezī, guvuzi=brun. — *Narangiu, narangiu* saŭ *naramziu*, dela *nârindjî* saŭ nârendjî — *Portocaliu*, dela portouqâli. — *Boea* saŭ *boélă*, colóre, dela *boïâ*. – *Boescŭ*, colorezŭ. — *Boiangiu, boengiu, boingiu*, coloratoriŭ. — *Boingirie*, loculŭ unde se boesce. — *Cafeniu*, în colórea cafeleī. — *Liliaciu, liliechiu, liliachiu, lilichiu*, dela leilâq. — *Meriu* saŭ *mieriu*, albastru ca cerulŭ — *Marmaziu* — vioriŭ. - *Micșuniu*, = vioriu în colórea *micșuneleī* (Viola odorata).

ce *boelele* se cumpĕră de prin orașe și suntŭ *spurcate* și ca atarĭ *neprimite la Dumnedeŭ.* Pe cândŭ *florile*, ce le facŭ ele din diferite plânte suntŭ *curate* și *fórte plăcute luĭ Dumnedeŭ.* Unŭ semnŭ fórte învederatŭ și acesta, că *florile* aŭ fostŭ cu multŭ maĭ nainte cunoscute româncelorŭ ca *boelele* turcescĭ și *văpselele* grecescĭ.

Boingiĭ, carĭ se află prin unele orașe și carĭ suntŭ maĭ toțĭ străinĭ, întrebuințéză la boitŭ diferite colorĭ gata preparate, pe cândŭ româncele le producŭ singure din suculŭ diferitelorŭ plânte.

In fine româncele credŭ că *florile* ce le facŭ ele, se *deóchie* fórte ușorŭ, și din causa acésta ele nu suntŭ maĭ multŭ bune la coloratŭ. Insă dacă se aruncă în ele unŭ *inelŭ de aramă*, *o bucatcă de ferŭ* saŭ *o potcóvă de găsitŭ*, atuncĭ nicĭ cândŭ nu se *deóchie*. Acéstă credință deșartă nu credŭ eŭ că româncele arŭ fi moscenit'o dela turcĭ saŭ dela greciĭ-noĭ, pentru că noĭ o întâlnimŭ nu numaĭ cu ocasiunea colorăriĭ, ci și la multe alte ocasiunĭ. Și apoĭ nimenĭ nu póte să dică că *deochitura* arŭ fi de origine nóuă-grecéscă saŭ turcéscă, ci ea este o moscenire curatŭ străbună. Insă-șĭ cuvintele *deochiu*, *deochiă*, *deochitoriŭ*, *deochitóre*, și *deochitură* ne-o demustră acésta.

Cuvintele cele grecescĭ și turcescĭ, ce le întâlnimŭ icĭ-colea în poporŭ și maĭ alesu la româniĭ de prin orașe, carĭ aŭ o deosebită aplicare și îndătinare de a-șĭ schimonosi limba și portulŭ maĭ în totŭ minutulŭ, nu potŭ să fie maĭ de multŭ în limba nóstră de câtŭ de pe timpulŭ fanarioțilorŭ și a predomnireĭ turcescĭ în țĕrile române.

Ce se atinge de celelalte cuvinte de origine străină, ca *vișiniu*, *buraticiu*, *surŭ* și încă vr'o câte-va, nicĭ nu merită a ne maĭ opri multŭ la dênsele, căcĭ numĕrulŭ lorŭ este fórte micŭ (24).

(24) Terminiĭ technicĭ și numirĭ de colorĭ de diferite originĭ, carĭ se află în limba nóstră suntŭ următórele:

Buraticiu, verde ca *buraticulŭ*, care se numesce altmintrelea și *racanelŭ* și *racalețŭ* germ. Laubfrosch. — *Canariu*, în colórea penelorŭ *canaruluĭ*. Acéstă numire însă se află maĭ multŭ la româncele de prin orașe. — *Căpșuniu*, în colórea *căpșuneĭ* (fragaria colina). — *Giurgiuliu* saŭ *ghiurghiuliu*. — *Lău* saŭ *lăuŭ*, sumanŭ *lău*, óle *laic*. — *Mohorîtŭ* vioriu. — *Mohorățele*. colóre viorie. *Mohorățescŭ*, colorezŭ vioriu. — *Pestrițu*, *pestriciorŭ*, *pestrișorŭ*. *pestruiŭ* saŭ *pestruiŭ*. — *Sfecliu*, în colórea *sfecleĭ*. — *Stejăriu*, verde ca stejarulŭ. — *Surŭ*, *suricelŭ*, *suriu*, *surișorŭ*. — *Șofraniu*, în colórea *șofranuluĭ* (Crocus veruns). — *Stânjiniu*, în colórea stânjineluluĭ (Iris germanica). — *Vișiniu*, în colórea vișineĭ (slv. vișinĭ=vișină). — *Cernescŭ*, negrescŭ. — *Bĭlescŭ*, albescŭ.

Unŭ singurŭ cuvêntŭ numaĭ m'a pusŭ în câtŭ-va pe cugete, căcĭ nu-lŭ aflaĭ până acuma nicăirĭ în gura poporuluĭ, și tocmaĭ cuvêntulŭ acesta arŭ cumpeni maĭ multŭ la întărirea origineĭ latine a chromaticeĭ la poporulŭ românŭ.

Acesta e cuvêntulŭ «*colóre*».

In dicționarulŭ Academieĭ nóstre la cuvêntulŭ «*colóre*» se ḑice în parentese, că cuvêntulŭ acesta s'arŭ rosti pe *alocurea* și «*curóre*». Dacă e adevĕratŭ că cuvêntulŭ «*colóre*» esistă în poporŭ sub forma *curóre*, atuncĭ nu trebue nicĭ unŭ momentŭ să maĭ stămŭ în cumpĕnă, că chromatica la poporulŭ românŭ n'arŭ fi de origine *romană* saŭ *latină*, căcĭ din cuvêntulŭ lat. *color* acc. *colorem*, în limba română nu s'arŭ fi pututŭ nasce altŭ cuvêntŭ, fără numaĭ *coróre* saŭ *curóre* prin schimbarea luĭ *l* din acc. *colorem* între doué vocale în *r*, după analogia cuvintelorŭ *móră* din lat. *mola* și *scândură* din lat. *scandula*.

Dar' dacă s'arŭ și fi perdutŭ cuvêntulŭ acesta, dacă elŭ nu s'arŭ maĭ afla astă-ḑĭ nicăirĭ în gura poporuluĭ, totușĭ chromatica la românĭ, chiar și numaĭ după argumentele aduse maĭ susŭ, este și va remânea de *origine latină*, și ca atare cu atâta maĭ de grabă merită tótă atențiunea din partea nóstră, căcĭ ferindu-o de apunere, scoțêndu o la lumină și perfecționându-o ea ne arŭ aduce maĭ multe folóse atâtŭ în privința *limbistică*, câtŭ și în privința *industrieĭ naționale*.

S. Fl. Marianŭ.

RĔSPUNSULŬ D-LUI B. P. HASDEŬ

LA

DISCURSULŬ DE RECEPŢIUNE ALŬ PĂRINTELUĬ S. FL. MARIANŬ.

June şi distinse colegŭ,

Chiămându-te aci, fiĭŭ alŭ Bucovineĭ, Academia Română deschide sînulŭ sĕŭ unuĭ preutŭ luminatŭ şi totŭ-d'a-una gata a primi lumină, într'unŭ secolŭ cândŭ sciinţa şi scóla nu se maĭ pituléză tremurânde sub aripa bisericeĭ, ci biserica cresce la raḑele scóleĭ, religiunea oţelindu-se sub auspiciele sciinţeĭ.

Ceva maĭ multŭ. Aducêndu-te aci, Academia Română împle unŭ golŭ ce se simţĭa în rîndurile nóstre. Avemŭ istoricĭ, naturalişti, filologĭ, legiştĭ, matematicĭ, economiştĭ, poeţĭ, publiciştĭ; unŭ buchetŭ modestŭ din câte s'aŭ pututŭ culege în tênĕra grădină a némuluĭ românescŭ; dar' unŭ etnografŭ, etnografŭ în adevĕratulŭ sensŭ alŭ cuvêntuluĭ, care să fi rĕsbitŭ în tóte unghĭuleţele, fiă câtŭ de ascunse, din traĭulŭ, din cugetulŭ, din simţulŭ poporuluĭ românŭ, ne lipsĭa până acum. Acestŭ etnografŭ, dă-mĭ voe a ţi-o spune, june şi distinse colegŭ, singurulŭ etnografŭ românŭ de o cam dată, eştĭ tu.

O ramură de totŭ nouă a cunoscinţelorŭ umane, prevĕḑută pentru prima óră într'unŭ modŭ vagŭ abia pe la începutulŭ secoluluĭ trecutŭ de către marele Neapolitanŭ Giambattisto Vico, etnografia,

studiulŭ vieţeĭ intime, morale şi materiale, a fiă-căruĭ poporŭ în parte şi a diferitelorŭ popóre în comparaţiune unele cu altele, a devenitŭ astă-ḑĭ o nestimată fântână de informaţiune şi de inspiraţiune, o fântână la care se adapă nu numaĭ istoriculŭ, când îşĭ dă sémă de ce a fostŭ şi de ce póte fi o naţiune, saŭ omulŭ de Statŭ, cândŭ vrea să aşeḑe pe o temeliă traĭnică legislaţiunea uneĭ ţĕrĭ; nu numaĭ poetulŭ saŭ artistulŭ, cândŭ ambiţionéză a fi prisma, a fi inima unuĭ poporŭ întregŭ; dar' trebue să se adape — nĭ-aĭ spus'o tu chĭar astă-ḑĭ — trebue să se adape până şi spiritele cele curatŭ industriale.

Din câte aĭ adunatŭ, puţine aĭ scosŭ la lumină; de ajunsŭ însă pentru ca să te cunóscemŭ; şi maĭ de ajunsŭ pentru ca să te împingemŭ, să te silimŭ cu toţiĭ şi să-ţĭ dămŭ cu toţiĭ mijlóce de a lucra şi maĭ multŭ de aci înainte.

Aĭ publicatŭ la Cernăuţĭ la 1873 unŭ volumŭ de balade poporane; ba şi dintr'unŭ alŭ doilea volumŭ aĭ datŭ deja câte ceva în foiţele periodice: *Amiculŭ familieĭ, Şeḑĕtórea* şi *Aurora română.*

Aĭ publicatŭ totŭ în capitala Bucovineĭ, la 1875, unŭ tomŭ de *Doĭne şi hore* ale poporuluĭ românŭ; dar' maĭ ţiĭ încă inedite unŭ volumŭ de *Hore* şi patru volumurĭ de *Doĭne:* doĭne ostăşescĭ, doĭne haĭducescĭ, doĭne de dragoste şi de jale, dintre carĭ numaĭ pré puţine aŭ apărutŭ, preserate în *Convorbirĭ literare, Albina Carpaţilorŭ, Columna luĭ Traianŭ* etc., şi pe lăngă carĭ ne veĭ maĭ da unŭ volumŭ de *Bocete* şi unŭ volumŭ de *Basmurĭ.*

Aĭ publicatŭ la Sibiŭ, la 1878, o culegere de *Tradiţiunĭ poporane* către carĭ s'aŭ maĭ adausŭ în urmă: legenda despre *Sasŭ-vodă,* intercalată în *Cărţile sătĕnuluĭ Românŭ; Iuga* şi *Vasile-vodă* în *Albina Carpaţilorŭ; Stefanŭ-vodă şi Tătariĭ* şi *Romănca şi Tătariĭ* în *Calĕndarulŭ bucovinénŭ,* astŭ-felŭ că tóte împreună arŭ forma unuĭ frumosŭ volumŭ, afară de care maĭ aĭ unŭ frumosŭ volumŭ de *Istorióre ale poporuluĭ română,* unŭ volumŭ de *Satire,* unŭ volumŭ de *Descântece,* unŭ volumŭ de *Farmece şi vrâjĭ,* în parte scóse deja la lumină în diverse foĭ periodice.

Aĭ publicatŭ, împrăştiate totŭ acolo, în aşteptare de a fi adunate într'unŭ singurŭ volumŭ, datinele şi credinţele Românuluĭ în *Căşleḑĭ,*

precum : în *Albina Carpaţiloră : Séra Sântuluĭ Vasile, Vergelulŭ saŭ Vergelatulŭ* şi *Pluguşorulŭ*; în *Familia : Calendarulŭ poporuluĭ* şi *Ospĕţulŭ feciorilorŭ*; în *Amiculŭ : Irodiĭ*; şi maĭ aĭ încă inedite : *Turca saŭ Cerbuţulŭ, Păpuşele, Stéua* etc., afară de unŭ volumŭ întregŭ de *Datine şi credinţe de peste anŭ*, şi afară de patru volume de obiceĭurĭ relative în speciă la *Nascere, Nuntă* şi *Inmormêntare*.

Aĭ începutŭ a publica, de o cam dată totŭ în foĭ periodice, tesaure poporane de *Botanică* şi de *Ornitologiă*, totŭ ce scie, totŭ ce crede, totŭ ce face şi simte ţeranulŭ românŭ faţă cu plante şi cu păserĭ, o colecţiune ce va apare la lumină în cincĭ tomurĭ, pe lângă carĭ aĭ unŭ volumŭ separatŭ despre *Şerpĭ* şi unŭ altŭ volumŭ privitorŭ la *Mamifere*.

Aĭ începutŭ a publica în *Albina Carpaţilorŭ* şi 'n *Amiculŭ familieĭ* preţióse fragmente din *Mitologia poporuluĭ românŭ : Balauriĭ, Solomonariĭ, Spirituşiĭ, Moroĭu, Samca* etc.

Nu maĭ urmezŭ. Ca să te resumŭ în douĕ cuvinte, poporulŭ românŭ, mândrulŭ ţeranŭ şi duiósa ţerancă, graţiă ţie vorŭ ajunge a ne fi cunoscuţĭ pe deplinŭ în tóte ale lorŭ, şi merită de a fi cunoscuţĭ; merită nu numaĭ pentru că pórtă în vinele lorŭ sângele legionarilorŭ Romanĭ şi a matrónelorŭ Romeĭ, ci pentru că acelŭ sânge n'a degeneratŭ după douĕ miĭ de anĭ, astŭ-felŭ că ierĭ acelŭ ţeranŭ a uĭmitŭ Europa întréga printr'o antică vitejiă, luptându-se alăturĭ cu Regele nostru; astŭ-felŭ că astă-ḑĭ acea ţerancă, prin gustulŭ eĭ esteticŭ, atrage admiraţiunea Regineĭ, sublima nóstră Carmen Sylva, augusta propagatóre a portuluĭ naţionalŭ. Dar' ce ḑicŭ «Rege» şi «Regină»! Poporulŭ românŭ nu înţelege aceste vorbe. Pentru elŭ, cine nu e Vodă, e *împĕratŭ*; cine nu e Dómnă, e *împĕrătésă*. Incă o dată, fiĭ bine-venitŭ între noĭ, tu, care ne introducĭ în mintea şi 'n inima acestuĭ superbŭ poporŭ!...

MEMORIŬ

DESPRE

MIȘCAREA LITERATUREĬ ISTORICE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN STREINĂTATE, URMATĂ IN DECURSULŬ ANILORŬ 1880 și 1881.

Onorabilĭ Domnĭ colegĭ !

În anulŭ 1879 amŭ avutŭ onórea să presintŭ onorabileĭ Academie unŭ raportŭ despre mișcarea literatureĭ istorice în decursulŭ anuluĭ 1878-79 ; de astă dată mișcatŭ de acelașĭ simțimêntŭ alŭ datorieĭ mĭ iéŭ libertate a supune, prin Memoriulŭ de față, cugetăreĭ și bine-voitóreĭ D-v. aprecierĭ, datele bibliografice asupra mișcăriĭ literatureĭ istorice din ultimiĭ douĭ anĭ : 1880 și 1881, în credința că este bine a se vedé în ce proporțiune, în ce direcțiune, acéstă însemnată ramură a sciințeĭ s'a desvoltatŭ, fiă în sînulŭ națiuneĭ nóstre fiă în străinătate ; a se cunósce, întru câtŭ istoriografia, etnografia, limbistica aŭ reușitŭ să suplinéscă lacune, să diminue saŭ să sporéscă controversele referitóre la genesa poporuluĭ românŭ și a limbeĭ sale ; întru câtŭ problemele scóleĭ germane și slave din alte epoce aŭ primitŭ, — în urma uneĭ cercetărĭ analitice și maĭ aprofundate — soluțiunĭ maĭ apropiate de realitatea faptelorŭ, de adevĕrulŭ istoricŭ, și maĭ corespundĕtóre cu fenomenele și elementele culese din viața poporuluĭ românŭ, studiatŭ acesta, în tóte particularitățile sale etnice și limbistice ; în fine, spre a se vedé : în ce mĕsură

nouele cercetări aŭ ajunsŭ să înlăture dubietățile, și maĭ multŭ încă, rĕtăcirile născute în alțĭ timpĭ, avêndŭ ele de fondŭ maĭ multŭ nisce preocupațiunĭ politice saŭ interese de ginte.

Este de însemnatŭ, că originea și proveninţa geografică a poporuluĭ românŭ, continuitatea, vechimea luĭ pe continentulŭ Dacieĭ Trajane, latinitatea limbeĭ sale, facŭ și astă-dĭ, în mare parte, obiectulŭ studiuluĭ etnograficŭ, limbisticŭ și geograficŭ la învĕțațiĭ străinĭ.

Scrierile cele maĭ însemnate în decursulŭ anilorŭ din urmă, aŭ perdutŭ în mare parte din intensitatea preocupațiunilorŭ ostile ginteĭ nóstre, dar' nu s'aŭ pututŭ desface cu totulŭ de erorile, carĭ aŭ datŭ nascere în trecutŭ la atâtea confusiunĭ și îndoelĭ înfățișate sub formă de controverse și probleme, avêndu-șĭ sorgintea în comentariile glosatorilorŭ lipsițĭ de cultulŭ adevĕruluĭ și îmbuĭbațĭ cu doctrine speculative.

Specimene variate în forme dialectice, cum le avemŭ în scrierile moderne germane, slave și maghiare, asupra istorieĭ și limbeĭ române, comparate între dênsele, ne daŭ trăsura de legătură, care unesce pe scriitoriĭ : Rössler, Hunfalvy, Cihac, Rèthy, Iireček, Hilfeling, Schvicker, într'unŭ cuvêntŭ unescŭ scóla germană cu cea slavă și maghiară a cărorŭ represintanțĭ suntŭ între alțiĭ : Engel, Sultzer, Bauer, Eder, Schaffarik, Miclositz.

Vocabulariulŭ lexicograficŭ, pe care se intemeéză limbistica modernilorŭ campionĭ slavĭ și maghiarĭ, este acelașĭ la toțĭ adversariĭ latinitățeĭ limbeĭ române. Acelașĭ registru de materialŭ etnograficolimbisticŭ lŭ-întâmpinămŭ cu puține variante la învĕțațiĭ vechĭ și nouĭ, ca : Drinov, Copitar, Dlugos, Eder, Sultzer, Rössler, Cihac, Miclositz, Iiereček, Rèthy, Hunfalvy etc.

Surprindĕtorŭ lucru că, la nicĭ unulŭ din aceștĭ adepțĭ nu dămŭ peste o soluțiune desbrăcată de vechile prevențiunĭ, când este vorba despre originea, vechimea poporuluĭ și a limbeĭ române.

Bine cumpănite și analisate sistemele din literatura străină, se va vedea că țelulŭ de a se contesta latinitatea poporuluĭ nostru, vechimea luĭ în sînulŭ Dacieĭ Trajane, a devenitŭ maĭ la toțĭ, așa dicêndŭ, o axiomă tradițională, o dogmă de credință, o cestiune de amorŭ

propriŭ pentru contrariĭ noştriĭ, ceea-ce ne face să credemŭ că în adevĕrŭ nu se caută o soluţiune istorică, etnică, etimologică; că formele nu suntŭ pentru dênşiĭ de câtŭ simple mijlóce adaptate la unŭ scopŭ tendenţiosŭ saŭ şi eleminte sprijinitóre pentru probleme şi conclusiunĭ opuse sciinţeĭ şi verităţeĭ istorice.

Fenomenele din trecutŭ se reproducŭ în literatura lorŭ istorică şi limbistică din aceştĭ douĭ anĭ încetaţĭ, în mĕsură cu preocupaţiunile politice.

In direcţiunea saŭ şi în atitudinea scriitorilorŭ Românĭ, pe têrêmulŭ istoricŭ şi faţă cu opiniunile scóleĭ germane, slave şi maghiare, n'avemŭ de semnalatŭ o prea mare schimbare. Ca excepţiune meritoriă se presintă în prima liniă, *Conspectulŭ controverselorŭ* şi *Principiĭ de linguistică,* ale erudituluĭ nostru colegŭ *Hasdeŭ,* în cartea sea întitulată *Cuvinte din Bĕtrânĭ*, tomulŭ I şi III-lea, precum şi valorósele lucrărĭ datorite învĕţaţilorŭ profesorĭ : *Ioan Goldisch* (ca rĕspunsŭ *la plagiatele* D-luĭ *Rèthy)* şi *V. Mangra.* Maĭ avemŭ de însemnatŭ preciósa colecţiune de documinte istorice de la reposatulŭ *Hurmuzachi*, referitóre la viaţa românilorŭ din suta XVI.

Să sperămŭ că, încetulŭ cu încetulŭ, preocupaţiunile vătĕmătóre sciinţeĭ şi străine de subiectulŭ eĭ vorŭ dispare, şi că cultulŭ adevĕruluĭ, reluându-şĭ curêndŭ saŭ maĭ târḑiŭ imperiulŭ în republica sciinţelorŭ, va face să se recunóscă : că amăgirea, verĭ-câtŭ de istéţă arŭ fi dialectica eĭ, nu-şĭ póte susţine puterea în faţa lumineĭ pe care o respândesce adevĕrata sciinţă.

Indicele bibliograficŭ alŭ scrierilorŭ apărute în decursulŭ anuluĭ 1880, este, după a mea cunoscinţă, următoriulŭ :

1. «*Anonimulŭ despre Româniĭ Ardealuluĭ*» scrisŭ în limba maghiară de D-lŭ Dr. Rèthy Ladislau, în Buda-Pesta — 1880.

2. «*Latinitatea limbeĭ române*» ca rĕspnnsŭ la scrierea de maĭ susŭ, avêndŭ de autorŭ pe D-lŭ Dr. Profesorŭ Goldisch Ioan, editată în limba maghiară la Arad.

3. «*Origina Românilorŭ*» *(Abstammŭng der Rŭmänen),* scrisă în limba germană la Lipsca, de *Iosef Lad Píč.*

4. «*Istoria popórelorŭ din Europa resăritênă*» *(Völkerkŭnde Osteŭropas)*

de *Lorentz Diefenbach,* scrisă în limba germană, editată la Darmstadt.

5. *«Dacia înainte de Romanĭ»* de D-lŭ Gr. G. Tocilescu, editată în Bucurescĭ.

6. *Documinte relative la Istoria Românilorŭ, culese de Eudoxiu de Hurmuzachi,* vol. III, editatŭ în Bucurescĭ.

7. *Repertoriu despre literatura archeologică şi epigrafică a Daciei (Repertorium ad litteraturam Daciae archeologicam et epigraphicam)* adunate de D-lŭ Torma Károly. Buda-Pesta.

8. *Resbóele Ruso-Turce şi înrîurirea lorŭ asupra Ţĕrilorŭ Române,* în 2 vol. de A. D. Xenopol. Iaşĭ.

9. *Biserica Ortodoxă Română,* ḑiarŭ periodicŭ eclesiasticŭ No. 1 şi 2 din 1880, ediţiunea Bucurescĭ, articoliĭ : Metropolia Ungro-Vlachieĭ şi Relaţiunile între Biserica Ortodoxă şi protestantă în secolulŭ XVI-lea.

10. Memoriulŭ luĭ *Iosif Sterca Siuluţiu,* întitulatŭ : *«Despre evenimintele din 1848»* în limba română, editatŭ la Sibiŭ.

Scrierĭ apărute în 1881:

1. *Ţéra Bihorei :* Scriitori Romani asupra Bihorei, de Dr. A. Marki, scrisă în limba maghiară şi editată de Hollosy Ienö în Urbea Mare.

2. *«Cuvinte din Bĕtrânĭ»*, tom. III. Istoria limbeĭ române partea I. Principiĭ de linguistică. fascióra I, de D-lŭ B. P. Hasdeŭ, Bucurescĭ 1881. Tipografia Naţională.

3. *Fragminte din istoria civilisaţiuneĭ Românilorŭ :* Veniamin Costachi, Mitropolit. Mold. şi Suceveĭ. Epoca, viaţa şi operele sale 1768—1846, de *Andreĭ Vizanti,* profesorŭ la Universitatea din Iaşĭ, editată la Iaşĭ, tipografia Buciumulŭ românŭ.

4. *Constantin Negri,* de acelaşĭ autorŭ. Bucurescĭ 1881. Imprimeria Statuluĭ.

5. *Museulŭ Severinuluĭ. Anticităţile judeţuluĭ Mehedinţĭ,* culegere de V. Dumitrescu. Br. I. Turnu Severinŭ, 1881.

6. *Monografia Araduluĭ,* scrisă în limba maghiară de Ott. Lakatos. editată 1881, Arad, tipografia Gyulai Stefan.

7. *Das Königreich Rumänien* (Regatulŭ românŭ), geographisch, mil-

litarisch dargestellt, de Tületh Henrich v. Nittinghausen, in Szat-máro: (Satu-mare) Viena 1881, edit...

8. *Statistica și etnografia Românilorŭ*, de *Slavicĭ.*

9. *Memoriele luĭ I. Sterca Siulutiu,* continuare din o lacrimă ferbinte, III, 1881.

10. *Originea românilorŭ și latinitatea limbeĭ române*, de D-lŭ *Pascuțu* 1881. Arad, edit. St. Gyulai.

In acestŭ numĕrŭ de 10 scrierĭ pentru anulŭ 1880 și 10 pentru anulŭ 1881 mărginindu-se pe câtŭ cunóscemŭ arhiva bibliografică, ca produsŭ alŭ mișcăreĭ pe câmpulŭ literatureĭ istorice în aceștĭ douĭ anĭ, ne vomŭ încerca să resumămŭ în esență — ca specimene — cuprinsulŭ unuĭ numĕrŭ însemnatŭ din aceste producțiunĭ.

Incepêndŭ cu «*Anonimulŭ*» D-luĭ Réthy, ne facemŭ datoria de cronicarŭ să semnalămŭ la acestŭ locŭ, mișcarea încordată și sporitóre a lumeĭ maghiare, pe vastulŭ câmpŭ alŭ literatureĭ istorice, limbistice și arheologice, avêndŭ maĭ alesŭ de obiectŭ vechimea și continuitatea poporuluĭ românŭ în Dacia traiană, vechime cu care nu se potu împăca etnografiĭ maghiarĭ din ḑilele nóstre. Scopulŭ urmăritŭ cu o stăruință — așa ḑicêndŭ — nervósă la ceĭ maĭ mulțĭ dintre scriitoriĭ vechĭ și nouĭ, se scie care a fostŭ și care este, cândŭ vine vorba despre genesa și vechimea fiă a limbeĭ, fiă a ginteĭ române. Cunóscemŭ motivele lorŭ, nu ne surprinde zelulŭ ce se pune întru urmărirea aceluĭ scopŭ, politicŭ maĭ multŭ de câtŭ sciințificŭ.

Desfășurarea acelorŭ motive nu-șĭ póte avea loculŭ în acéstă restrînsă dare de sémă. Concentrândŭ atențiunea nóstră asupra studiuluĭ obiectivŭ și pușĭ la adăpostulŭ spirituluĭ de nepărtinire, nu pregetămŭ a declara și a recunósce că veciniĭ noștri din țĕrile St. Stefan nu-șĭ perdŭ timpulŭ; resultatele activitățeĭ lorŭ pe tĕrêmulŭ sciințelorŭ suntŭ surprinḑĕtóre; — s'arŭ putea ḑice că eĭ s'aŭ întrecutŭ pe sine, cândŭ cugetămŭ că din fărămăturĭ disperse aŭ formatŭ unŭ ce aprópe complectŭ, aŭ ridicatŭ unŭ măreţŭ edificiŭ pentru literatura maghiară, neapăratŭ într'unŭ spiritŭ militantŭ, înlăturândŭ până la excesŭ, până la esagerațiune, principiile cosmopolitismuluĭ,

chiar și din sciință, precum suprimă ideia de naționalități pe têrêmulŭ politicŭ.

In legĭ ca și în istorie, în limbistică ca și în etnografiă, ca și în statistică, eĭ suntŭ aceĭașĭ față cu totŭ ce nu este maghiarŭ și maĭ alesŭ față cu Româniĭ, pentru carĭ eĭ aŭ în tóte unŭ singularŭ principiŭ, o singură dogmă : *maghiarisare* saŭ *exterminare,* în vana speranță, că într'o ḑi otarele geografice ale Ungarieĭ se vorŭ putea mărgini la Marea Négră și până la estremitățile vechiuluĭ Atelcuzŭ.

Cu tóte acestea, abstracțiune făcêndu-se de prevențiunile carĭ împingŭ la alucinațiune, meritulŭ lorŭ pentru sciință maĭ că nu póte fi contestatŭ.

Istoria Banatuluĭ Temișianŭ și a regiunilorŭ Transilvane, populate de Românĭ, a primitŭ în ultimulŭ deceniŭ o desvoltare însemnată. prin descoperirĭ și studiĭ aprofundate.

Resultatele obținute cu privire la țéra Banatuluĭ, se datorescŭ în parte distinsuluĭ istoriografŭ *Pesti Frigyes,* care ne-a datŭ prețiósa monografiă despre *Banatulŭ Severinuluĭ.* Valórea acesteĭ scrierĭ pentru Românĭ consistă în chiar particularitatea scopuluĭ, care se urmăresce cu tótă energia posibilă, fără a se putea atinge. Ea caută urme archeologice pentru o populațiune maghiară compactă pe pămêntulŭ Temișianeĭ, într'o epocă ante-romană.

Este de interesŭ a se cunósce, că investigațiunile aŭ condusŭ la resultate cu totulŭ opuse aceluĭ scopŭ urmăritŭ.

Cu *Griselini, Böhm. I. H. Schwicker, Fr. Wanicek, Laurian, Pesti Frigyes;* cu lucrările *Societățeĭ istorico-archeologice* din Banatŭ, în mână, vechimea Românilorŭ în acea țéră românéscă se póte învedera fără contradicțiune.

Dar' fiă bine ințelesŭ că noĭ le datorimŭ multŭ din puntulŭ de vedere alŭ sciințeĭ: datorimŭ în parte învěțatuluĭ *Pesti Frigyes* și aceleĭ menționate Societățĭ, care numěră între membriĭ sĕĭ pe ceĭ maĭ distinșĭ scriitorĭ, cum este *Miletz, Torma, Szentklary, Szalay, Horvath, Ardeleanu, Odor, Trailla, Raliu,* — descoperirĭ archeologice de cea maĭ mare însemnătate pentru Româniĭ banatuluĭ *Timișianŭ.*

De la acestŭ preambulŭ trecemŭ la lucrarea D-luĭ Rèthy, întitu-

lată : «*Anonimulŭ* (regeluĭ Bella) *despre Românii Ardealuluĭ*». Cartea este scrisă în limba maghiară, tipărită la B.-Pesta în anulŭ 1880 și cuprinde 72 pagine, formatŭ in octavo.

Autorulŭ, mărginitŭ în cunosciința istorieĭ, începe prin a ne încredința că primirea ce s'a făcutŭ studielorŭ sale asupra Besarabieĭ și a dinastieĭ Besarabilorŭ, care sta în strînsă legătură cu genesa numeluĭ *Bœser-mèny*,(?) capitala ținutuluĭ Haiducescŭ-(Haydu-Varusok)- în Ungaria, l'a îndemnatŭ să-șĭ încerce péna de astă dată pe têrêmulŭ limbisticeĭ și etnografieĭ române, în scopŭ de a lumina câte-va puncte îndoióse în cronica anonimuluĭ cancelariŭ (notariŭ) privitóre la vechimea românilorŭ în ţéra Transilvanieĭ.

Din citirea scriereĭ ne-amŭ putută forma convingerea că ea este maĭ multŭ o reproducere trunchiată din scrierile luĭ Rösler și Hunfalvy.

Maĭ puținŭ cunoscêtorŭ de limba și istoria română, maĭ puținŭ familiarisatŭ cu principiile limbistice și cu legile geneseĭ saŭ și ale selecțiuneĭ, D-lŭ Rèthy nu ne-a putută da de câtŭ o copiă inferióră originaluluĭ.

Ca și Rösler, ca și Hunfalvy, acestŭ zelosŭ quasi-glosatorŭ nu póte ințelege cum *Țiparĭŭ*, *Barițŭ*, *Petriceicu Hasdeŭ* și alțĭ învêțațĭ românĭ nu-șĭ iéŭ inima în dințĭ, ca să renunțe ĭ. fine la latinitatea limbeĭ române, să recunóscă că primele începuturĭ de cultură se datorescŭ în mare parte limbelorŭ : maghiară și slavă, de care abundă catechismulŭ luĭ *Ràkotzy*, întocmitŭ numaĭ pentru usulŭ românilorŭ?!

Nu ințelege cum *Barițŭ*, capŭ. luminatŭ, comite sacrilegiulŭ a înfățișa în glosariulŭ sêŭ din 1879, elemintele maghiare și slavone ca totŭ atâtea barbarisme în vocabulariulŭ românŭ! (pag. 12, 13).

Cu ce este limba magihară — se întrébă D-lŭ Rèthy - - maĭ pre josŭ de cele alte limbĭ culte, pentru că a primitŭ în organismulŭ sêŭ mulțimea de cuvinte turcescĭ și slavone ?

Autorulŭ se feresce ca de focŭ să ne spună cam ce s'a făcutŭ copiosulŭ materialŭ *latinŭ*, *germanŭ* și *românŭ* din organismulŭ limbeĭ maghiare ?

Pĕcatulŭ uĭtăreĭ este inerinte fanatismuluĭ, vanitatea împinsă până la fățărniciă, permite învêțațilorŭ maghiarĭ să caute la Românĭ urme

de cultură maghiară, bine sciindŭ, că nimicŭ n'avea de datŭ, că nimicŭ din ceea-ce are nu este a sea proprietate, ci totulŭ împrumutatŭ saŭ usurpatŭ, totulŭ apropriatŭ de la străinĭ, în prima liniă și în mare parte de la Românĭ, ca purtătorĭ aĭ cultureĭ latino-romane pe pămêntulŭ Dacieĭ !!

Arŭ fi să mergemŭ prea departe voindŭ a respunde la tote învechitele aberațiunĭ și a reproduce întregulŭ glosariŭ lexicŭ spre a pune în evidență anachronismele pretențioșilorŭ epigonĭ modernĭ.

Suntemŭ ținuțĭ decĭ a ne opri la acéstă trecĕtóre observațiune asupra eremiadelorŭ D-luĭ Rèthy.

Copia ca și originalulŭ (Hunfalvy-Rösler) însuflețită de aceeașĭ patriotică dorință, caută să revindice pe séma semințieĭ arpadiane o vechime — dacă se póte — preistorică saŭ celŭ puținŭ ante-romană în Dacia Traiană, peste totŭ. In acestŭ piosŭ scopŭ, ea se încércă a desființa printr'o singură trăsură de condeiŭ totŭ ce s'a ḑisŭ despre Românĭ în cronica anonimuluĭ notariŭ, care avuse pĕcatulŭ saŭ naivitatea să recunóscă: că la descălicarea Arpadianilorŭ, ordele luĭ Tuhutum aŭ datŭ peste o populațiune română compactă în Marmația, Banatŭ și Transilvania, avêndŭ să susțină lupte desperate cu Romaniĭ luĭ *Menomorut*, *Claudiu*, *Gelu*.

Reușita încercăreĭ, ne-ḑiindŭ prea sigură pe acestŭ tĕrêmŭ, urma să se descopere unŭ noŭ puntŭ de plecare. Cuvêntulŭ *«Biserică»* în graiulŭ poporuluĭ românŭ din Dacia străbună, era punctulŭ luĭ Archimede pentru logica ingeniosuluĭ etnografŭ Hunfalvy, elŭ avea pentru sine unŭ meritŭ geograficŭ și în acelașĭ timpŭ unŭ interesŭ de noutate ; tótă combinațiunea istețimeĭ avea să se învêrtéscă în jurulŭ acestuĭ puntŭ descoperitŭ.

Cuvêntulŭ *«Biserică»* ne ḑice D-lŭ Hunfalvy avêndu'șĭ proveninţa în peninsula Emuluĭ, elŭ neapăratŭ denotă proveninţa geografică a poporuluĭ românŭ transilvanŭ, din ţĕrile Dacieĭ Aureliane.

Rĕspundemŭ că este o eróre cumplită ! Puține cuvinte vorŭ fi de ajunsŭ spre a învedera inadmisibilitatea deducțiunelorŭ.

«Biserica» românéscă este formată din *«Basilica»* Romanilorŭ, cunoscută în Roma cu multŭ maĭ nainte de colonisarea Dacieĭ-traiane.

In afară de Istoria Romeĭ, Lexiconulŭ de anticitate, ediţiunea luĭ *Fridr. Gleditsch* din Lipsca 1743, face menţiune despre Basilica Antoniana, Basilica Martiana, Alesandriana, Sempronia, B. Porcia. B. Iulia (Caesaris), B. Caesari Traiani etc.

Pliniŭ în cartea V şi VI scie să ne spună la ce serveaŭ acele edificiurĭ publice şi cum populaţiunea Romeĭ ca şi a Italieĭ era deprinsă cu acelŭ vechiŭ nume, ceea-ce ne permite a presupune, că coloniile, legiunile Augustuluĭ *Traianŭ* nu-lŭ vorŭ fi uitatŭ la hotarele Dacieĭ, pentru ca urmaşiĭ lorŭ să fiă nevoiţĭ a şi-lŭ împrumuta în munţiĭ Ernuluĭ..... Arŭ fi bine decĭ, să se renunţe la o ipotesă imposibilă.

Maĭ este unŭ puntŭ cardinalŭ care autorisă pe D-lŭ Hunfalvy la conclusiunĭ abătute cu totulŭ de la veritatea istorică.

In cartea D-luĭ Hunfalvy *«Romänische Geschicht-Schreibüng ünd Sprachwissenschafft»*, adică: *Istoriografia şi limbistica română*, cetimŭ la pagina 41 şi 42. că cuvêntulŭ *Mântu re* şi *Mântuitorŭ* arŭ fi împrumutatŭ de la ungurescŭlŭ *«Menteni»* şi *«Mentö»*; de aci deducţiunea, că limba maghiară este maĭ vechiă în Dacia, prin urma e în dreptŭ a revindeca pe séma naţiuneĭ maghiare o legitimă înrîurire asupra cultureĭ române, în dreptŭ a-şĭ spune ultimulŭ cuvêntŭ în cestiunea privitóre la origina geografică a limbeĭ şí a naţiuneĭ nóstre (p. 38.) *Zur frage über den geographischen Ursprung des romänischen Volkes und seiner sprache, hat auch das Ungarische ein nicht unwichtiges Wort zu sprechen das meines Wissens-bisher noch nie angehort worden ist* etc.

Bine dicea onor. nostru colegŭ, D-lŭ Bariţiŭ în a sea dis rtaţiune, rostită în şedinţa publică de la $^{15}/_{27}$ Septembriŭ 1871, despre numele propriĭ. gentiliţie (de familiă), geografice, topografice etc. «că adesea de la sunetulŭ unuĭ simplu nume s'aŭ formatŭ pretenţiunĭ de dreptŭ. carĭ aŭ fostŭ susţinute chiar şi cu arma în mână». — aşa o păţimŭ şi noĭ.

Credinţa care conduce pe D-lŭ Hunfalvy la resultatele de maĭ susŭ, este că biserica apuséná-latină nu cunósce termenulŭ de *Mântuire* şi *Mântuitorŭ*, întrebuinţândŭ pe similariulŭ *«Salva* şi *Salvatorŭ»* în technicismulŭ bisericescŭ. de unde urméză că acéstă particulari-

tate la Românii Daciei Traiane, avêndu-și prototipulŭ în ungurescul *Menteni* și *Mentö*, denotă că așeḑarea Românilorŭ în țerile Sf. Stefan a urmatŭ într'unŭ timpŭ pe cândŭ statulŭ politicŭ și bisericescŭ maghiarŭ era întemeiatŭ și desvoltatŭ; cam între suta XII și XIII.

Credința D-luĭ *Humfalvy* este rătăcită! «Tatălŭ nostru» alŭ bisericeĭ latine din primiĭ timpĭ aĭ creștinismuluĭ, constată unŭ ce cu totulŭ contrariŭ.

In tabelele polyglote din anulŭ 1748, apărute la Lipsca în editura luĭ Chr. Fr. Gesner, sub numire de: *Orientalischer und Occidentalischer Sprachmeister* — care între altele reproduce 200 forme de rugăciunea Domnuluĭ, adică «*Pater noster*» — cetimŭ: *Neve nos in tentationem inducito sed a Malotuere!*

Plautŭ ne spune că «*Manstutor*» se traduce în *Manuductur:* quasi *Manu-tuitor,* în sensŭ de Salvatorŭ. — *Rogo per superos qui estis, ossa mea tueatis.*

Rugăciunea Domnuluĭ: «*Tatălŭ nostru*» românescŭ din suta V-a, termină cu următórele cuvinte: «*et nu ne ducere in tentatione ci ne mantuesce de quelu reu*», (*a se vedea suplimentulŭ la Archiva albineĭ Românescĭ,* Maiŭ 1845 sub No. 9. «*Pater noster*» poliglot).

Combinate aceste forme și epoce, ne daŭ genesa cuvêntuluĭ românescŭ: «*Mântuire* și *Mântuitorŭ*» învederândŭ că ungurescul «*Menteni* și *Mentö* (Mentor), departe de a forma stratulŭ românesculuĭ. *Mântuire, Mântuitorŭ* șĭ-a primitŭ ființa lexică din vocabulariulŭ românescŭ.

Intru câtŭ românismulŭ va fi avutŭ saŭ nu, partea sa de înrîurire la desvoltarea culturală, fiă politică, fiă bisericéscă, a națiuneĭ maghiare, lăsămŭ pe eruditulŭ profesorŭ *Farkas* să se înțelégă cu D-lŭ *Hunfalvy* și alŭ sĕŭ docilŭ elevŭ *Rèthy.*

Afirmațiunea învĕțatuluĭ și iubitoriuluĭ de adevĕrŭ, profesorele *Farkas,* este că: «la descălicarea Arpadianilorŭ pe pămêntulŭ Panonieĭ, «tóte regiunile Dacieĭ eraŭ ocupate de romanĭ; că aceștĭ romanĭ aŭ «înrîuritŭ peste totŭ și în tóte asupra cultureĭ poporuluĭ maghiarŭ» (A se vedea istoria bisericéscă de *Farkas,* tom. I, p. 257, reprodusă —fragmentulŭ de maĭ susŭ—în disertațiunea D-luĭ prof. rom. V. Mangra, «despre continuitatea ne'ntreruptă a elementuluĭ romanŭ în Da-

cia traiană». publicată în diarulŭ «Familia», 1882, No. 31 și următorii).

Față cu acéstă categorică și autorisată afirmațiune, nu scimŭ cum s'arŭ cuveni să respundemŭ la inurbanitățile unuĭ scriitorŭ cu marĭ pretențiunĭ, care-șĭ permite să veslejéscă memoria veneratuluĭ P. Maiorŭ, tacsându-lŭ de nesciitoriŭ și temerariŭ în ale limbeĭ și istorieĭ române.

Atare dèprimătóre necuviință se face în citata scriere a presumțiosuluĭ neofitŭ *Hunfalvy*, la pagina 23, unde se dice : «Aus diesen «einigen exempeln ist ersichtlich dass die linguistische Unwissenheit «des *P. Major*.... eben so gross ist wie seine römische Vermes- «senheit.»

In tradițiune românéscă : «Din aceste câte-va esemple se invede- «réză, că nesciința limbistică a luĭ *Major* este totŭ atâtŭ de mare «pre câtŭ este de temerariă pretențiunea romanismuluĭ sĕŭ.»

Afle D-lŭ *Hunfalvy* că prin violință nu se póte vesleji valórea bărbatuluĭ serbătoritŭ în lumea sciințelorŭ !

«Scientia violentia non aufertur
«Antiquitate non corrumpitur», dice Cassiodoru.

Noĭ ne întrebămŭ mereŭ : De unde, și pentru ce atâta amărăciune ? !

Resfățatulŭ — între aĭ săĭ — etnografŭ *Hunfalvy*, maĭ că ni o supune la înțelesŭ, dicêndu-ne, că nu póte pricepe cum : *frundia* românéscă să aibă aceeașĭ sorginte lexică cu latinesculŭ «*frus*»-ndis și *'frunde* ! Cum subst. rom «*Orbu*» să semene ca două picăturĭ de apă cu lat. *Orbu*-s — *Orbum* me fecisti (la ceĭ vechĭ) ; cum : *feciorŭ* și *fecióra* românuluĭ, să fiă frate bunŭ, de sânge cu *feciolus* și *feciola* strebunilorŭ latinĭ ! Cum iarășĭ, *Uscat*(ulŭ) nostru — să fiă gemenŭ cu «*Siccatul*» latinŭ, și în fine cum românesculŭ : *Locu, locuire, locuitoriŭ*, să nu șĭ aibă prototipulŭ lexicŭ în maghiarulŭ : *Lakó, Lakás, lakni*, ci să derive de la latinesculŭ : *Locus, locare, locatarius* !

De aci supĕrarea, de aci urgia = *Inde ira* ! !

Cu tótă supĕrarea și urgia stirpeĭ Arpadiane, adevĕrulŭ nu póte fi în-

lăturatŭ, elŭ ne spune că multe și surprinḑĕtóre suntŭ fenomenele în limba română, pentru care numaĭ unŭ : *Quintilianu*, *Ennu*, *Festu*, *Isidoru*, *Virgiliu*, *Prisciu*, *Plautu*, *Naeviu*, *Cicerone*, etc., ne póte da lămuririĭ prin esemple și fragminte culese, adunate din tesaurulŭ de monuminte alŭ vecheĭ latinităţĭ, în care fost-aŭ scrise cele XII tabele de legĭ; prin fragminte din Carmenelle Salilorŭ, și póte chiar din tabele Eugubene ale anticilorŭ Ombriĭ.

Unŭ paralelismŭ studiosŭ între limba romană și cea latină din cele patru perióde : *prisca*, *latina*, *romana* și *mixta* (post imperium latius promotum) cu raportŭ la formele eĭ, ni-arŭ da. întru adevĕrŭ— precum bine observă veneratulŭ părinte *Tipariu*, în principiile de limbă p. 20 — unŭ testimoniŭ strelucitŭ și convingĕtorŭ despre vechimea limbeĭ românescĭ, cu care prea puţine alte dialecte romane. chiar și din cele maĭ cultivate se potŭ asemĕna.

Noĭ nu facemŭ procesŭ limbeĭ maghiare pentru că trăindŭ în comerciŭ cu româniĭ, ca purtătorĭ aĭ cultureĭ strebune romane, simţi necesitatea să împrumute pe latinulŭ «*Vir*» (rom. Vĕrŭ) prefăcêndu-lŭ în «*Fèr*», pe lat. rom. *Agru* și *Arat* transformându-le în «*Agor* și *arat-ni*», pe lat. *Evus*, *Idus*. lat. rom. fetus-fetu; *imberbus-barbatus*, *Punio* și *poena*, *fundum*, *termentum* *filiu* și *fiu* (rom.) *Herus*, *Libelus*, *orfanus*, cioplindŭ din ele pe séma vocabulariuluĭ *maghiarŭ* pe alŭ lorŭ: *Èv*, *Idö*, *facsú* (fetu) *Ur*. *Bün* (lat. *poena*, germ. *Pein*) *fòld* *Termet*, *fiú*, *Levèl*, *fòld*, *Német*, (embrion) *Àrvàny!*

Ce să maĭ ḑicemŭ despre genesa cuvintelorŭ trecute de la latino-românĭ la maghiarĭ, cum suntŭ d. es. mag. *Sors* (lat. Sors=Sorte) mg. Szem (lat. Semen), *Sòr* (lat. *Seria*) mag. *Szàntò* (lat. *Sementum*), mag. *Kèrclò* (lat. *Querela*) mag. *Üst*. (lat. *Ustum* ab *Uro*); m. *Zsörtös* (rom. *Cérta*, lat. *Certamen*); *Pènz* (lat Pensum, aura, tributum pensare dicitur moneta), mag. *Örök*-sèg (rom. *Uriche-urica*, lat. *Origo*); mag. *Görbe* (lat. *Curbus*), mag. *Kurta* (rom. Scurtŭ, lat. Curtum), mag. *Költò* lat. *Cultus*—poesia fiindŭ unŭ Cultŭ) m. *Imado* (lat *Imago*) etc. etc.

Elemintele străine. forme străine în limba nóstră, dacă străine suntŭ, potŭ fi luate dreptŭ totŭ atâtea documinte istorice pentru vechimea, espansiunea și cultura românilorŭ, carĭ, în cursŭ de secolĭ, aŭ statŭ

ca și suitorii lorŭ, în relațiunĭ fiă de comerciŭ fiă de federațiune, cu diferite popóre vechĭ și nouĭ.

Trecêndŭ la o altă serie de ideĭ, avemŭ de însemnatŭ, în a II-a parte a scriereĭ, puerila fabulă despre unŭ pretinsŭ Statŭ «Cuman» supusŭ coróneĭ ungare și înființatŭ pe pămêntulŭ țĕrilorŭ dunărene. Despre atare închipuitŭ regatŭ alŭ Cumanieĭ, se face mare vuetŭ, atâtŭ în originalulŭ etnografuluĭ maghiarŭ *Hunfalvy*, câtŭ și în plagiatele luĭ *Rèthy*.

Se pretinde, fără celŭ maĭ micŭ respectŭ pentru adevĕrulŭ istoricŭ, că regiĭ Ungarieĭ, anume *Bella IV*, arŭ fi cuceritŭ, cam pe la 1275 țĕrile romane de la Dunăre, cunoscute în cronicele Ungare — posteriόre epoceĭ de maĭ susŭ — sub nume de «*Comania*», și în consecință, presupușiĭ cuceritorĭ Arpadianĭ șĭ-arŭ fi însușitŭ titlulŭ de *Rege alŭ Comanieĭ* — *Rex Cumaniae* — în semnŭ de suveranitate asupra pămêntuluĭ românescŭ! — astŭ-felŭ susținea *Roesler*, astŭ-felŭ crede *Hunfalvy* și în cele din urmă *Rèthy*.

Dar', așa să fiă óre?

Sciutŭ este că incursiunele maghiare pe pămêntulŭ moldo-românescŭ, începu numaĭ în periodulŭ așa numitŭ micstŭ, subt *Carlu Robert, Ludovic*, fiulŭ sĕŭ, *Sigismund* (înfrântŭ la Nicopolea) și *Mateiŭ Corvinulŭ;* sciutŭ este de asemenea că tóte încălcările aŭ fostŭ energicŭ respinse, cu perderĭ simțitóre pentru ordele arpadiane, atâtŭ de pe pămêntulŭ *Moldoveĭ* câtŭ și alŭ *Munteniei*.

Ungaria Arpadianilorŭ, vasala Romeĭ pontificale, precum afirma *Fejér* în alŭ sĕŭ codice diplomaticŭ, vasala Bizanțiuluĭ din timpiĭ luĭ *Stefan IV si V* a luĭ *Geyza II,* după cum ne spune analele bizantine, nu se putea incumeta să facă unŭ pasŭ în afară, fiindŭ rĕŭ sfîșiată la sine a-casă, fiindŭ incălcată cândŭ de boemiĭ luĭ *Ottocaru*, cândŭ de bulgarĭ și tătarĭ, cândŭ de *romaniĭ* asanidĭ în unire cu *Pacinați* și *Comani,* din regiunele muntose ale Dacieĭ, despre vechiulŭ Atelcusŭ și Delta Dunăreĭ, numită *Peuca=(Buca)=Picenum.*

Colecțiunile de legĭ și rescripte regescĭ din suta XIII — vorbescŭ în adevĕrŭ despre aceă pompósă titulațiune, istoria însă nu scie a ne spune nicĭ măcarŭ despre unŭ simulacru de cucerire pe timpiĭ

luĭ *Bella IV* saŭ și *Stefanŭ V;* faptele de la care-șĭ are urḑirea acea presumțiósă titulațiune, n'aŭ a face întru nimicŭ cu țĕrile românescĭ, totulŭ se reduce la o ingeniósă amăgire de sine. Cu totulŭ altŭ-ceva ne istorisescŭ analele bisantine și ungare, referitóre la viața, espansiunea și puterea *Cumanilorŭ*, Uzilorŭ, *Picenilorŭ-Bisenilorŭ* din Transilvania și *Ungaria Panonica* propriŭ ḑisă, de pe timpiĭ regilorŭ arpadianĭ.

Să fiă bine înțelesŭ ca în suta XI, Numele de *Ausonĭ* îșĭ primesce forma de *Uzonĭ* și *Uzi* (Utzen) în cronicele grecescĭ.

Acéstă contracțiune a datŭ ocasiune la multe confusiunĭ. Cronicariĭ Ungarieĭ îlŭ identifică cu numele de *Iasiĭ — Iasigiĭ — Iasones = Philistaerĭ* saŭ *Arcas*, atribuitŭ Cumanilorŭ.

Comaniĭ Moldoveĭ; *Picenĭ*, *Bisceniĭ* (acelașŭ poporŭ) Ardealuluĭ figuraŭ pe la începutulŭ suteĭ X=XI, în cronicele bisantine, sub numele de *Uzi*. *Zonaras* ne vorbesce în memoriile luĭ *Striteriŭ* despre incursiunea *Uzilorŭ* din Moldova, pe pămêntulŭ *Tracieĭ* (suta X), înțelegêndŭ pe *Comanĭ.*

Pe la 1021. Ungaria fusese greŭ încercată din partea Pacinacilorŭ transilvanĭ. Uricele Panonieĭ afirmŭ că *Cumaniĭ* și *Pacinaciĭ* cunosceaŭ până în cele maĭ micĭ amĕnunte, tóte regiunele muntóse ale *Transilvanieĭ*, *Biorcĭ* și *Ungarieĭ* de miéḑă-nópte și eraŭ deprinșĭ cu viața de munte.

Maĭ resultă din aceleașĭ Urice că în mieḑulŭ Ungarieĭ, în țĕrile *Sameșuluĭ* și ale *Marmatieĭ*, trăia o populațiune numerósă românéscă sub numire de *Vlahĭ*, fórte puternicĭ pe timpul celuĭ de al VI-lea rege arpadianŭ, numitŭ *Solomon*, — intre aniĭ 1075—90.

Sub domnia luĭ *Bella IV* și *Stefan V* nu putea fi vorba despre o *Comaniă*, fiă în *Moldova* fiă în Muntenia, căcĭ deja în a doua jumĕtate a suteĭ XIII, numele de *Coman*, după credința chiar și a luĭ Pray — era metamorfosatŭ în celŭ de Valachĭ.

Sub *Geyza II* (fiul luĭ *Bella II.* Geyza secundus secundi Bellae filius) urcatŭ pe tronŭ la 1148, Transilvania era ocupată peste totŭ de *Românĭ*, cunoscuțĭ în diplomele și rescriptele regescĭ sub nume de Bisenĭ și *Comanĭ.*

In mijloculŭ acestorŭ *Bisenĭ și Comanĭ* suntŭ așeḑate primele colonii teutonice.

Scriptele, Chrisóvele donaționale din suta XIII—1227 — facŭ mențiune despre aceĭ *Bisenĭ și Comanĭ* în înțelesŭ de *Românĭ.*

Pe la anulŭ 1170—1173, sub domnia luĭ *Stefan III* și *Ladislav II*, *Comaniĭ* împreună cu aĭ lorŭ congerenĭ : *Uzi* (vechĭ Ausonĭ) eraŭ așeḑațĭ între *Tissa* și *Dunărea*, regiune numită maĭ târḑiŭ : «*Comania-mică.*»

Istoria acestorŭ timpurĭ vrea să scie că maĭ esistă în *Pano-Dacia*, (*Valeria* de altă dată în Alpiĭ Iulieĭ) și o *altă Cumaniă*, ḑisa-*Mare* (între *Mureșŭ*, *Crișiŭ* și *Tisa*), că poporulŭ (românescŭ) *Comanŭ*, împărțitŭ în triburĭ (numĕrŭ de 7 ca și *Pacinațiĭ în 7 temate*) îșĭ aveaŭ propiiĭ lorŭ domnitorĭ saŭ regĭ și compuneaŭ partea cea maĭ însemnată, cea maĭ numerósă și maĭ fruntașă din populațiunea Ungarieĭ.

Gebhardy în a sa carte : «Geschichte des Reichs Hungarn tom. II «pag. 113» afirmă faptulŭ, ḑicêndŭ :

«*Diese Cumaner Mahten nun einen beträchtichen Theil der Hungarischen Nation und ihre vonrehmste stärcke aus.*»

Cetățile și așeḑĕmintele Cumanilorŭ = Pacinațĭ eraŭ cele maĭ importante.

Ḑisulŭ rege *Bella IV*, sta în strînse legăturĭ cu *poporulŭ Cumanŭ*, se pusese în fruntea lorŭ proclamându-se pe sine *rege alŭ Cumanilorŭ.*

Afecțiunea sa pentru *Cumanĭ*, încrederea în însușirile și vigórea lorŭ l'a făcutŭ să îmbrățișeze religiunea *Cumană* (ortodoxă) dândŭ urmașuluĭ și fiuluĭ sĕŭ *Stefanŭ V* de soțiă pe *Elisabeta*, fiica unuĭ fruntașŭ *Cumanŭ.*

Asupra acestuĭ punctŭ cuvintele luĭ Gebhardy de la pag. 113, acelașŭ tom, suntŭ următórele :

«Der König blieb daher seiner ehemaligen gesinungen gégen diese Leute ge-«treŭ, *erkärte Sich für ihran König* u. gab *Elisabeth* eine *getaufte komanerin* «seinem sohne u nachfolger *Stefan V* zu einer Gemahlin etc...»

Fără temeiŭ suntŭ dar' suposițiunele luĭ *Pray*, că țĕrile romane

transcarpatine, adică *Muntenia* și *Moldova* staŭ în legătură cu acelŭ titlu de rege.

Regele *Bella* asociindu-șĭ pe fiulŭ sĕŭ *Stefanŭ* la domniă, l'a fostŭ numitŭ principe alŭ *Transilvanieĭ și Domnŭ alŭ Comanilorŭ.*

Cu ajutorulŭ incuscrițilorŭ *Comanĭ* a reușitŭ *Stefanŭ*, devenitŭ Rege, să respingă incursiunele Bulgarilorŭ și Serbilorŭ, alungându-ĭ din *Sirmiŭ* și din învecinatele regiunĭ ale Ungarieĭ de miédă-ḑi, numindu-se, de sine în urmarea acestuĭ succesŭ, *Rege alŭ Bulgarilorŭ* și Duce alŭ *Sclavinieĭ.*

Ladislav IV fiulŭ luĭ *Stefanŭ V* și alŭ *Elisabeteĭ*, surnumitŭ *Ladislaus Cumanus* — s'a căsătoritŭ la rândulŭ sĕŭ și elŭ cu o fiică de *Cumanŭ*, numită *Eva.*

Reese în modŭ învederatŭ din cronice și rescripte, ca faptŭ istoricŭ :

1. Că poporulŭ Comanŭ — care numĕra între fruntașiĭ sĕĭ patricienĭ, familiile : *Arbut*, *Turture*, *Comanŭ*, *(Kemenĭ* de astăḑĭ) era numeroșĭ și a totŭ putinte în *Pano-Dacia* și *Panonia*-Ungarică, avêndŭ din timpiĭ imemorabilĭ, regiĭ și beliduciĭ propriĭ, trăindŭ cu instituțiunile lorŭ vechĭ și fără celŭ maĭ micŭ amestecŭ cu Arpadianiĭ. «(*Sie gehorchten nur ihrem sieben Stamfürsten, hielten ihre sieben Stamme* «*nach der alten weise und betrachteten die Hungarn als eine ihnen ent-* «*gegen gesezte Nation* mitt der Sie weiter *keine Verbindung als die ge-* «*meinschaft eines Königs hatten*» — ḑice Gebhardy.

2. Că acestŭ poporŭ era creștinŭ și ținea de biserica resăriténă ca și regina *Elisabeta*, ca și nora sa *Eva* și fiulŭ eĭ *Ladislaŭ Cumanŭ*, numitŭ de cronicariĭ germanĭ : *Claudiŭ.*

3. Că *Bella IV*, *Stefanŭ V* și *Ladislavŭ IV* numindu-se pe sine regĭ aĭ *Cumanilorŭ*, aveaŭ în vedere pe *Cumaniĭ Ungarieĭ* și nicĭ de cum o *Comaniă* în *Muntenia* saŭ *Moldova.*

4. Istoria maĭ scie să ne spună că pe timpulŭ celorŭ treĭ regĭ de maĭ susŭ, pontificiĭ Romeĭ și prin eminență *Gregoriŭ X*, înspăimêntațĭ de progresele bisericeĭ rĕsăritene în Ungaria, datorite poporuluĭ *Comanŭ*, aŭ întrebuințatŭ tóte mijlócele spre a-ĭ trage la sine și a-ĭ alipi la biserica *Apusană*, dar' însă fără reușită.

Cunoscută este sórta tragică a regeluĭ *Ladislaŭ Cumanŭ* pentru înclinările sale către aĭ sĕĭ *Cumanĭ* și *biserica lorŭ*. Scimŭ cum, spre a rĕsbuna mórtea regeluĭ, poporulŭ Cumanŭ luase decisiunea să estermine, prin focŭ și sabiă, totŭ némulŭ Arpadianilorŭ și să supună dominaţiuneĭ Cumane, pe tóté popórele Ungarieĭ.

Cunoscutŭ este de asemenea, că în urma sângeróselorŭ lupte și a înfrângeriĭ suferite de Comanĭ, acéstă naţiune și-aŭ păstratŭ neatinse imunităţile și neatârnarea, tóte așeḍĕmintele vechĭ până în suta XIV, mănţinêndu-se ca poporŭ *Cumanŭ*, cu limba, datinĭ și biserica proprie, pe continentele lorŭ numite : *Cumania mare* și *Comania mică*, «*Kis Kunság. Nagy Kunság.*

Práy recunósce însușĭ în ale sale Anale, pag. 365, că și în urma sângeróselorŭ lupte și înfrângerĭ, puterea Cumanilorŭ nu numaĭ nu scăḍuse, dar că eĭ îșĭ aveaŭ propriĭ lorŭ regĭ dintre cariĭ unulŭ însoţise pe regele Ungarieĭ din anulŭ 1298 (Ladislaŭ IV și Andrea III) în rĕsboiulŭ avutŭ cu Boemiĭ și Germaniĭ.

Judecândŭ după starea de neatârnare și imunităţile cu carĭ aŭ trăitŭ până aprópe în ḍilele nóstre, eĭ formaŭ unŭ statŭ distinsŭ în statulŭ Ungarieĭ.

Cu trecere de timpŭ s'aŭ restrânsŭ acele vechĭ imunităţĭ; titlulŭ de : *Rex Cumaniæ*, s'a prefăcutŭ în *Capitanu* alŭ *Comanilorŭ și Iasigilorŭ* (identicŭ) reservatŭ până astăḍĭ. prin legile ţereĭ, numaĭ pe séma *Regeluĭ*.

Se maĭ susţine la acelașŭ pagine (29. 30) că în suta XIII nu esista nicĭ o urmă despre domniate romane în ţĕrile dunărene, spre dovadă ni se dă actulŭ de donaţiune alŭ regeluĭ *Andrea II* (hiyerosalemitanul) din an. 1222, prin care se face darŭ cavalerilorŭ teutonĭ, pămênturĭ în ţara Bîrseĭ (Ardealŭ).

Inconsciă argumentaţiune!. Cum se póte concilia o asemenea ipotesă cu însășĭ mărturia scutieruluĭ temerariŭ —Rethy— care ne spune că *Grigoriŭ XIII(?)* înfiinţase cu învoirea domnieĭ Moldovene, o Episcopiă «*cumană*» pentru ómeniĭ sĕĭ *Comanĭ* de ritŭ latinŭ!

Dar' pastoralele luĭ Inocentiŭ IV la adresa Romanilorŭ și Comanilorŭ din 1253...... Dar republicele *moldo-romane și domniatele* muntene;

dar' insistința luĭ Grigorie IX din 1239 pe lângă Bella IV, în scopŭ de a'lŭ înduplecа să constrîngă prin sabiă și focŭ pe ereticiĭ romanĭ din acele domniate (Regnurĭ-State), la unire cu biserica Romeĭ,... rĕmânŭ uĭtate ca multe altele ?!

Maĭ este cunoscutŭ istoricaminte că *Andrea III* (1311 †) strîmtoratŭ de romanĭ «*Asanidĭ*», a cărorŭ domnĭă se întindea peste banatulŭ Severinuluĭ, *Sirmiŭ*, *Dalmația* și în parte peste *Timișiana luĭ Actumŭ* până la *Mureșŭ*, șĭ-a rescumpĕratŭ pacea prin încuscrire cu *Asanidiĭ*, dândŭ pe fiica sa de soțiă luĭ *Ioanŭ Asanŭ!*

Reese dar' din tóte că deșerte suntŭ închipuirile și afirmațiunile luĭ Rèthy, ca și ale luĭ Hunfalvy!

Arŭ fi póte nemeritŭ să deschidemŭ chiar la acestŭ locŭ, o mică parentesă spre a da pe câtŭ se póte o atențiune maĭ obiectivă, părerilorŭ și conclusiunilorŭ etnografice referitóre la genesa : *Cumanilorŭ, Uzilorŭ*, *Picenilorŭ-Bisenilorŭ*, a cărorŭ nume și fapte staŭ în de aprópe legătura cu istoria poporuluĭ *Cumanŭ* din suta IV—XII.

In substanță, conclusiunile unuĭ însemnatŭ numĕrŭ de etnografĭ străinĭ și românĭ, de autoritate, înclinŭ a le atribui genesa turanofinică, dându-ne ca temeiurĭ nume genetice și topice pe pământulŭ românescŭ, maĭ dându-ni-se și fragminte archeologice și limbistice, ca rĕmase saŭ culese din vieța și datinile Cumano-Uso-Pacinacitilorŭ.

Variantele numeluĭ *Cuman-Cun-Hun, Pacinati-Picenĭĭ-Bissenĭ-Pecenegĭ*, *Usi-Ausonĭ-Udini-Undenĭ*, aŭ datŭ primulŭ îndemnŭ la babilonia etnografică vechiă și modernă. Ca în alte multe, biografiĭ și cronicariĭ Bizanțuluĭ, ocupă primulŭ locŭ și în acéstă confusiune etnică; pe urmele lorŭ se perdŭ cărturariĭ Românĭ, mărginindu-șĭ cugetarea la o simplă reproducere fără cohesiune. Invĕțațiĭ Germanĭ în parte și presumțioșiĭ Maghiarĭ neofițĭ, facŭ unŭ capitalŭ politicŭ din acea confusiune, presentândŭ lumiĭ câte-va părerĭ trunchiate și pripite, ca totŭ atâtea resultate ale unuĭ studiŭ profundŭ.

Nimicŭ, chiarŭ nicĭ ingeniósa restălmăcire de numirĭ topice, cum între altele este și specimenulŭ de *Teliormanŭ;* nicĭ fragmentele dintr'o pretinsă limbă *Cumană*, surprinsă în anulŭ 1771 la *Cumaniĭ*

Ungarieĭ, despre care ne vorbesce *Práy;* nicĭ variantele din Orațiunea Domnuluĭ, reproduse de *Thunmann* și *Dugonicĭ*, descoperite, ḑice-se, în *Sân-Miclăușulŭ* Cumanieĭ Ungare (Khun St. Miclosch,) și *Dobroținŭ*, care de și cunoscute luĭ *Maior* și *Șincaĭ*, n'aŭ pututŭ să le tae pofta de a vedea în Cumanĭ unŭ poporŭ românescŭ (Hasdeŭ originele Craioveĭ, pag. 30); nicĭ studiele pré doctuluĭ *Blaŭ* (über Volkstum u Sprache der Rumanen 1875), nicĭ deprinderea de a jertfi ómenĭ la mormintele regilorŭ, precum pretinde *Alberich* și *Joinville* saŭ flamandulŭ *Ruysbroeck;* nicĭ în fine vocabulariulŭ Venețianŭ (latinŭ, persanŭ și *Cumanŭ*) de la biblioteca *Petrarcha*, reprodusŭ de *Klaporth* în memoriulŭ relativŭ la Asia—Paris 1828, despre care *Roesler* și *Hunfalvy* făcu unŭ mare casŭ—nu ajungŭ să rădice la potența unuĭ adevĕrŭ istoricŭ, hipotesa *geneseĭ turanice a Cumanilorŭ*, și decĭ nu potŭ să ne îndemne a ne forma o altă convingere despre originea lorŭ romană, de cum se vede ea susținută în tóte studiele nóstre de până acum.

Reservându-ne a reveni cu altă ocasiune, printr'unŭ anume studiŭ, asupra acestuĭ meritoriŭ și importantŭ subiectŭ, ne mărginimŭ pentru astă dată a supune atențiuneĭ și meditațiuneĭ mature, succintele obiecțiunĭ carĭ se rădică cu tótă puterea logiceĭ, contra unorŭ arguminte întemeiate pe datele *archeologice*, *topice* și *limbistice* ca cele de maĭ susŭ, saŭ și pe datinĭ rĕŭ interpretate.

Variantele luĭ *Thunmann* și *Dugonicĭ*, orĭ care arŭ fi autoritatea lorŭ, nu potŭ avea cea maĭ mică greutate în sprijinulŭ aceleĭ ipotese, întru câtŭ elemintele adunate, nu ne presintŭ seriόse și indubitabile garanțiĭ pentru autenticitatea și proveninţa originaluluĭ, de la poporulŭ *Comanŭ.*

S'aŭ vĕḑutŭ falsificărĭ de inscripțiunĭ, plăsmuirĭ de documinte, alterațiunĭ de nume propriĭ și topice, până la necunóscere, precum cu multă dreptate observă Chateaubriand în studiile sale istorice «Etu«des ou discours Historiques»—Paris 1857, pag. 531, reflectândŭ asupra deformațiuneĭ numeluĭ de *Gaiseric*, *Geiseric*, *Giseric*, *Genzeric*, *Hun*, *Chun* etc.

Avemŭ casulŭ alfabetuluĭ Dacicŭ din Secuimea Transilvanieĭ; s'a

pusŭ și se pune la îndoiélă autenticitatea documentuluĭ *Iluru* descoperitŭ în Moldova, şi ni se cere, după atâtea decepţiunĭ şi esemple concrete, să damŭ necondiţionatŭ credĕmêntŭ unorŭ colecţiunĭ de cuvinte, combinate maĭ multŭ în risiculŭ și pericolulŭ credulitățiĭ naive.

Variantele Oraţiuneĭ se despartŭ prin forma şi fondulŭ limbisticŭ, de tóte oraţiunile semînţiilorŭ *turano-finice;* n'aŭ cea maĭ mică trăsură care să înlesnéscă criteriuluĭ limbisticŭ a le apropia de fragmentele luĭ *Pràỳ*, saŭ și de materialulŭ vocabularuluĭ Veneţianŭ.

Acestŭ din urmă se vede curatŭ a fi fostŭ adunatŭ prin regiunele încălcate de ordele mongole și tătare, într'unŭ timpŭ pe când rĕmăşiţele lorŭ se adăposteaŭ prin ţinuturile prădate și supuse domnieĭ musulmane.

Intre cele 200 specimene de oraţiunĭ dominicale, culese de la tóte popórele globuluĭ nostru și reproduse în colecţiunea de la Lipsia în anulŭ 1798, cunoscută sub numele de : «*Orientalisch u Occidentali-* «*scher Sprachmeister u das Gebet des Herrn în 200 Sprachen u MundArten*». nu dămŭ peste vre-o Oraţiune a *Cumanilorŭ*, *Pacinacilorŭ*, *Uzilorŭ*, *Besenilorŭ;* Variantele luĭ *Thunmann* puse faţă în faţă cu Oraţiunea : *finică*, *Turcică*, *Persică*, *Tartarică*, *Cuzuratică*, *Ostiakă*, *Chalmucă*. *Mongolică*, se póte verifica mistificaţiunea încercată cu acele versiunĭ pretinse *Cumanice*, învederândŭ deşertăciunea deducţiunilorŭ luĭ *Pray*, *Roesler*, *Hunfalvy* și adepţĭ.

Spre edificarea și ilustraţiunea criticeĭ filologice și etnografice, serve următoriulŭ paralelismŭ :

Variantele :

Cumana (Thunmaun)	*Finica*	*Turcica*
«Bezen attamaz Kenze, Kikle	«Isa meiden joca olet	«Abana aldhi phialse
«Szen leszen, szenadon, dösón	«taivvaisa Pyhitetty	«mavete, Kadussa, issmeia
«Szen Küklon nie-czegen,-gerde	«tolson Sinum *nymes*	«Taeta malcuteca seu.

Tartarica	*Persica*
«Atha Vizoum ki Kokta Sen	«Ei pader ma Kih der *Osman*
«Evlya ol dur Senung adung	«Pak basched nam tou
«Kelsoun memle Ketung. (mag. emlike zung.)	«Beyayed padischach tou.

Guzaratica

«Paramand alotze amara Pitá
«Tumara nama pusa Karvane
«Tumara ratschia ávvé (veniat)

Ostiakica

«Iez me Koendind jejand
Nopkon
«Noeni Nip
«Ta't tule Noedkots'j.

Calmyccica

«Amin moen moengi avagoe
negdaogidadoe
Garisjegan ogdigoe Singi

Mungalica

«Astoe itsichcha ale tende
baitsie tingri.
«Gerete neretsine
«Sine thoeroe tutsim.

Prin fragmentulŭ din vocabulariulŭ venețianŭ, care ne conduce la epoca încălcărilorŭ tartare și mongole; prin variantele orațiuneĭ dominicale, nu se póte confirma părerea sumariă a mareluĭ scriitorŭ *Cantemirŭ*, și cu atâtŭ maĭ puținŭ conclusiunea luĭ *Suhm* (despre origina *Uziloru*, și *Polovzilor*), care ambele se unescŭ întru a decerne *Cumanilorŭ* (supranumițĭ în idiomulŭ rusŭ : «*Polovzi*» după agerimea lorŭ în manuirea arculuĭ), *Picenĭ*=*Bisenilorŭ*, *Uzilorŭ* (Cusonĭ), o proveninta turanică.

In câtŭ pentru autoritatea fŏntânelorŭ istorice : *Bizantine*. *Slave*, *germane*, *maghiare*, *polone* din evulŭ-mediŭ, ea urméză a fi primită subt beneficiŭ de inventariŭ șĭ în totŭ casulŭ cu cea maĭ înțeléptă reservă.

După toțĭ scriitoriĭ vechĭ, reputațiunea cronicarilor, geografilorŭ, și biografilorŭ bizantinĭ, nu este de locŭ încuragiatóre; față cu româniĭ, eĭ aveaŭ puternice cuvinte să denatureze fapte și nume cândŭ reticenția nu le maĭ era posibilă.

Pentru eĭ, slaviĭ și romaniĭ eraŭ : cândŭ *Avarĭ*, Tribalĭ saŭ *Bulgarĭ*, cândŭ *Sarmatĭ*, *Dacĭ*, *Tracĭ*, *Misienĭ* și *Scythe;* pe maghiarĭ îĭ confundaŭ cu Turciĭ, precumŭ confundaŭ pe Danesĭ cu Daciĭ!

Invĕțatulŭ nostru colegŭ d-nulŭ *Hasdeu* recunósce că Bizantiniĭ, și în parte *Romaniĭ* nu escelaŭ printr'o transcriptiune esactă a numirilorŭ barbare!

Ce alta făcea renumitulŭ *Iornandes?* Ce făceaŭ *Poloniĭ* și *Germaniĭ* în véculŭ de mijlocŭ? ce facŭ eĭ astă-dĭ chiarŭ, în scopulŭ de ger-

manisare? Află-se vre unŭ nume vechiŭ de familiă, localitate și regiune, remasŭ întregŭ, transcrisŭ esactŭ? *Thunmann* caută ţéra Moldoveĭ prin Asia, precumŭ *Roesler* caută légănulŭ limbeĭ și a geneseĭ române prin regiunile *Uraluluĭ!*

Acelașŭ procedemêntŭ, acelașŭ procesŭ de distrugere și anihilare saŭ selecţiune etnică și filologică, s'a practicatŭ la scriitoriĭ slavĭ din tóte epocele, începêndŭ dela *Nestor*, *Dobrovsky*, *Schafarick* și până la *Cihak*.

Cronicariĭ maghiarĭ n'aŭ remasŭ maĭ pe josŭ: falsificarea, desfiinţarea numelorŭ gentilice, topice, a urmatŭ și urméză la dênșiĭ pe o scară întinsă, cu o energiă febrilă, în scopŭ de maghiarisare, care a devenitŭ pentru Arpadianĭ unŭ principiŭ de statŭ!

Cumŭ se face astă-ḑĭ *statistica*, *etnografia*, *istoria* în *Ungaria* oficială și literară a stirpeĭ arpadiane?

Despre trecutŭ avemŭ informaţiunĭ la *Bonfiniu*, care nu se sfiesce a declara, că totulŭ este viciatŭ și desnaturatŭ până la inepţiă în Analele Ungarieĭ: «*Verum enim hac re potissimum execrandi sunt un-«garorum Anales qui ineptissime scripte sunt*!» *Pentru actualitate avemŭ* scrierile luĭ *Hunfalvy!*

Faţă cu fapte vĕḑite să nu ni se céră a pune necondiţionatŭ credĕmêntŭ pe fôntânele *slave, germane*, *bizantine, maghiare*, maĭ alesŭ din mediulŭ-evŭ!

Dacă variantele reproduse, dacă vocabulariulŭ veneţianŭ nu este apocrifŭ, nu este invenţiune, fantasiă saŭ farsă, întrebămŭ: cumŭ de nu se apropie materialulŭ lexicŭ alŭ variantelorŭ, de nicĭ una din speciminele turano-finice?

Materialulŭ din acelŭ vocabulariŭ presentatŭ ca proprietate *Comana*, *tătară* saŭ *mongolă*, numaĭ *Comană* nu póte fi, căcĭ în asemenea casŭ elŭ s'arŭ apropia întru câtŭ-va de idiomele maghiare, atâtŭ de aprópe înrudite cu dialectele *fino-turano turcescĭ*.

Unŭ singurŭ cuvêntŭ din colecţiunea lexica a vocabulariuluĭ, și anume cuvêntulŭ: «*Yel*» (vĕnt) presintă o identitate cu maghiarulŭ «*Szél*», avêndŭ aceeașĭ desininţă.

Stratulŭ lexicŭ alŭ variantelorŭ din oraţiunea duminecală pare a

se apropia maĭ multŭ de forma și fondulŭ orațiuneĭ maghiare, din primiĭ timpĭ aĭ creștinismuluĭ arpadianŭ.

Unŭ altŭ argumentŭ pentru turanismulŭ *Cumanilorŭ* ni se dă unŭ nume presupusŭ *Cumanu*, prin urmare *turano-finicu*, conservatŭ la noĭ, în nomenclatura cartografica a județuluĭ «*Teli-ormanŭ*».

Elŭ arŭ fi denotândŭ o «*pădure désă*» saŭ «*nebuna*» cumŭ se maĭ numesce și o altă pădure, în regiunele Delteĭ nóstre (Dobrudja).

Se pretinde că acestŭ nume compusŭ din *Teli* (Stultus) și *Orman* (boscus-pădure) arŭ fi *după Klaproth* o rĕmășiță din timpiĭ dominațiuneĭ Cumane în acele regiunĭ.

Printr'o trăsură de unire între numele *Teli-orman* și celŭ pretinsŭ *Peceneg:* înfățișatŭ sub forma de *Tenuormon* saŭ *Teneh-orman*, (identicŭ «cu tungușulŭ «*Tänäk*» «nebunŭ;» *Buriatul: Tenek* și tataro-*Karagasicul:* «*Tenäk*, de ce nu și cu maghiarulŭ: *Tanké = dumm*, *= timpit*);—desemnând «și elŭ după cumŭ se înduplecă a crede însușĭ onor. nostru colegŭ, d-nulŭ «Hasdeŭ—în originele Craioveĭ, pag. 30—32,—unŭ munte în regiu-«nea *Buzeuluĭ* séŭ *R.-Sărat*»,—pretinde sciința filologică, că se stabilesce, pe de o parte perfecta indentitate etnica și limbistică între *Pecenegi* =(Pacinacĭ=Piceni) și *Cumani*, indentitate afirmată și din partea amazoneĭ bizantine: *Anna Comnena;* că în acelașĭ timpŭ, pe de altă parte, se resfrânge într'unŭ modŭ absolutŭ *romanismulŭ Comanilorŭ* și *Pacinaților (?)*.

Ca fôntână istorică pentru numele «*Tenuormon*» aplicatŭ la unŭ munte românescŭ din *Buzĕŭ* saŭ *R.-Sărat*, ni se dă descripțiunea luĭ *Cinamus* despre lupta urmată la 1152 între Greci și Cumano-Pacinacĭ.

Rĕmâne să aflămŭ în graiulŭ, în tradițiunile poporuluĭ nostru din acele regiunĭ (Buzĕŭ, Râmnicu-Sărat) urme despre ființa unuĭ munte cu acelŭ nume; să consultămŭ cartografiele țĕreĭ și noțiunele orografice din cele maĭ îndepărtate timpurĭ, spre a verifica adevĕrulŭ diselorŭ luĭ *Cinamus*.

Până la înființarea uneĭ probe contrariă, avemŭ curagiulŭ să ne înscriemŭ contra faptelorŭ de maĭ susŭ, relatate ca istorice.

Avemŭ nume de familiĭ romane în Banat, nume de rîurĭ, comune

și munți în regiunile Mehadieĭ *(Banatulŭ-Timișianŭ)* și ale *Munteniei* nóstre, sub forma lexică de *Pecenègu=Becenég*, *Pecinesci*, *Vadulŭ-Cumanilorŭ*, *Cumanenĭ*, *Cumenesci*, *Deleni*, *Ormani* (frațĭ proprietarĭ în Teli-ormanŭ), *Delinesci*, prin locurĭ pe unde n'a călcatŭ piciorŭ de *Hunĭ*, *Avarĭ*, *Gepiḍĭ*, *Turcĭ*, *Mongolĭ*, *Tătarĭ*, *Tungușĭ*, *Buriațĭ!*

Filologia va permite să facemŭ în puține cuvinte și istoria genesei, a numelorŭ: *Cumanĭ și Peucinĭ* séŭ *Piceni*, *Biseni!*

Acestŭ dreptŭ ni se cuvine cu atâtŭ maĭ multŭ, cu câtŭ sciutŭ este, că sistemele etimologieĭ, adesea întunecă istoria și originea popórelorŭ în locŭ de a le lumina, după ḍisa luĭ *Chateaubriand*, a căruĭ judecată ni se pare prea instructivă și peremtoriă, cândŭ ḍice, în citatulŭ opŭ (pag. 531.) că :

«La science *étymologique* peut sans doute jeter quel que jour sur l'histoire, «mais elle a aussi ses systèmes, souvent plus propres à brouiller les origines «qu'à les démêler. Le philologue *Brigant* démontrait doctement que tous les «idiomes de la terre dérivaient du bas-breton; il lui paraissait très-probable «qu'Adam et Eve parlaient dans le paradis terrestre la langue qu'on parle à «Quimper-Corentin, seulement il ne savait pas au juste si c'était avant ou a«prés leur péché.»

Rĕspundemŭ cu precădere la afirmațiunea luĭ *Cinamus* (dacă reproducțiunea eĭ nu este eronată), că acelŭ pretinsŭ munte, căutatŭ în regiunele *Buzĕuluĭ* séŭ *R.-Sărat*, esista sub numele *Tenihorm* la marginea *Tauro-Șcitici* (Crimea), unde în anulŭ 1152 avusese locŭ înfrângerea Sçitilorŭ=Cumano Pacinațilorŭ, prin armele luĭ *Emanuel Comnenu.*

Confusiunea este deci învederată!

In fața descreieratuluĭ abusŭ ce se face cu numele de *Pacinaci=Peucini—Piceni—Pecenegi—Cumani—Cuni—Polovtzi—Palotzi* (maghiarŭ) *Uzi=Ausoni* etc. și maĭ alesŭ cu etnografia acestorŭ popóre, cunoscute în analele Romeĭ domnitóre, prima întrebare care se impune cugetăreĭ, este: Unde și cândŭ a luatŭ nascere acestŭ nume? Cândŭ, unde și în ce giurstărĭ pășescŭ aceste popóre congenere, pe scena lumeĭ istorice dela rĕsăritulŭ Europeĭ?

Urmărindŭ acțiunile poporuluĭ care ne preocupă, acțiunĭ consem-

nate în analele Bizantine, în cartea cea mare a vieţiĭ române, în cronicele polone şi maghiare, vedemŭ predominândŭ în tóte şi la toţĭ cronicariĭ vechimeĭ, acelŭ mare principiŭ psicologicŭ care reşéde în imaginaţiunea omuluĭ.

Trecutulŭ îndepărtatŭ alŭ valorosuluĭ poporŭ *Celto-galo-romanu*, pare a fi fostŭ datŭ uităriĭ, de óre ce nimicŭ nu légă—precumŭ se vede—amintirea popórelorŭ nouĭ de acelŭ măreţŭ trecutŭ.

In faptŭ, tóte triburile Celto-galo-romane, precumŭ : *Peuciniĭ-Biseniĭ, Bastarniĭ, Tribaliĭ, Agathursiĭ* (Acatursi-Acatariĭ), *Comaniĭ, Ausoniĭ* (Uziĭ) începŭ a lua fiinţa în lumea nóstră, la primulŭ actŭ de contingere maĭ pronunţată cu popórele nouĭ, adăpostite pe continentulŭ Dacieĭ.

Maĭ vedemŭ asemenea, că însuşirile poporuluĭ *Peucino-Cumanu*, desteritatea luĭ în mănuirea arculuĭ—ca armă principală—disposiţiunile resbelice, i-a atrasŭ, fără tótă îndoiala, cualificativulŭ de : *Polovczi*—în analele ruse şi polone, de *Palócz*, în cronicele maghiare, precumŭ constată traducţiunea maĭ târḑiă în latinesculŭ : *Phylostari* şi *Iasiges*, (maghiarŭ : *Ijasz* arcaşŭ).

O altă însuşire fisică séŭ psicologică póte a datŭ nascere (ca resultatŭ alŭ impresiuneĭ) la formaţiunea numeluĭ de *Pecenegĭ* din *Piceni-nigri*, transformatŭ maĭ târḑiŭ în numele de *Milcomani* : adică *Comaniĭ-negriĭ*.

Sciutŭ este şi în acelaşĭ timpŭ surprinḑĕtorŭ, cumŭ tóte aceste nominaţiunĭ şi cualificative aŭ trecutŭ cu timpulŭ şi se conservŭ numaĭ la Românĭ, ca nume de familiă, de localităţĭ, plaiurĭ, munţĭ, rîurĭ cumŭ avemŭ d. e : *Bucovina, Bucegĭ,* (Bucecĭ) *Buceacu,* (Budjak) *Bucescĭ, Peceneaca-Peceneacu, Pecenescĭ, Peucescĭ, Peuca, Comana, Comanescĭ, Cumaneni, Uzuna, Milcov* etc.

Pentru sciinţa etnografică nu póte fi de ajunsŭ a se ḑice :

Pecenegii, Cumaniĭ séŭ *Cuniĭ, Uziĭ,* aŭ statŭ în federaţiune cu *Caţariĭ* din regiunile Măreĭ Caspice, şi în unire cu eĭ respingêndŭ pe slavĭ, aŭ naintatŭ spre Marea Asovă, ocupândŭ peninsula Taurică, prin urmare originea lorŭ trebue să fiă *Uralo-finică=Turanică!*

Fără a intra în amĕnuntele desvoltărilorŭ asupra geneseĭ ce li se

atribue în Analele *Bizantine*, începêndŭ cu *C. Porphyrogenita* — care ne spune că pe la 800 — 890 Cumaniĭ aliaţĭ cu *Chazariĭ* aŭ luatŭ numele de *Uzĭ* şi alungândŭ pe *Pecenegĭ* dela *Volga* şi *Iaik*, aŭ naintatŭ spre Marea-Négră şi Carpaţĭ—ne va fi permisŭ să punemŭ în faţa ipoteselorŭ *Bizantine*, *Slave*, *germane* şi *maghiare*, obiecţiunĭ şi date puternice, carĭ se ridicŭ în contra presupusuluĭ *Turanismŭ* alŭ *Peucinilorŭ* şi *Comanilorŭ*.

Două observaţiunĭ cu totulŭ obiective, amŭ avé să punemŭ în vederea amicilorŭ sciinţeĭ etnografice.

I⁰ Deprinderea cronicarilorŭ vechĭ bizantinĭ, slavĭ, germanĭ şi în cele din urmă, maghiarĭ, de a desfigura prin usŭ frecuentŭ, numirĭ de familiĭ şi localitate până la necunoscutŭ, întunecândŭ faptele istorice şi confundândŭ genesa şi a limbelorŭ şi a popórelorŭ, prin sistemulŭ analogiilorŭ.

Bonfiniŭ, părintele istorieĭ maghiare, se plânge cu amarŭ de Bizantinĭ şi aĭ sĕĭ compatrioţĭ în acestŭ punctŭ, ḑicêndŭ :

«Quippe qui ob linguae diversitatem, nomina ita confundunt ut historiae ve«ritatem saepe invertant.»—Hist. Panonica. Decad. II lib. IV.

In acéstă gravă eróre a căḑutŭ nu numaĭ *Iornandes*, *Thunmann*, *Roesler*, dar' până şi *Moratori,* ca să nu maĭ vorbimu de alţiĭ.

II⁰. Vătămătórea indatinare maĭ la toţĭ cronicariĭ vechimeĭ, de a transmite ţĕrilorŭ şi popórelorŭ micĭ, numele etnograficŭ şi topicŭ alŭ ţĕrilorŭ şi popórelorŭ din procsima vecinĕtate, confundândŭ unele cu altele.

Russiĭ ca şi Bizantiniĭ, pe a cărorŭ urme calcă şi moderniĭ Arpadianĭ, s'aŭ distinsŭ în acestŭ puntŭ.

Şi *Iricek* şi *Schaffarick* condamnă cu tótă vigórea, funesta deprindere :

«*Dasselbe bemerken* wir auch bei andern alten Völkern, die nach dem namen «des nächsten Landstriches das ganze land bennenen».

Nu este óre cron. polon. *Boguchvalt,* care afirmă că după vechile cărţĭ de legĭ, Panonia a fostŭ légănulŭ tuturorŭ poporelorŭ slave :

«Scribitur enim in vetustisimis codicibus, quod Pannonia sit mater et origo «omnium Slavonicarum nationum.....!?

Nu suntŭ *Bizantinii*, carĭ aŭ datŭ primulŭ îndemnŭ la chaosulŭ de ideĭ și conjuncturĭ etnice, desastróse pentru popóre și istoriă, vĕdêndŭ pretutindenĭ: *Panonĭ, Scytĭ, Sarmatĭ, Misienĭ, Dacĭ, Tribalĭ;* condamnândŭ popóre, după impresiunĭ și *putere de espansiune*, la *genese* turanice și uralo-finice?

Noĭ româniĭ amŭ plătitŭ maĭ scumpŭ pĕcatulŭ străinilorŭ! acésta nu va să dică însă că suntemŭ datorĭ să admitemŭ joculŭ necugetatŭ, ce se face în dauna veritățiĭ istorice, cu genesa *Cumanilorŭ* și *Picenilorŭ*!

Dacă numele de *Chazar* cu aplicațiune la *Comanĭ* și *Pacinațĭ*, nu este o formă hidósă în felulŭ bizantinilorŭ, a numeluĭ *A-Catursiĭ A-Cațiriĭ, Catari, Celto-Galĭ*, apoĭ simplulŭ faptŭ alŭ federațiuneĭ saŭ alŭ cucerireĭ, nu permite confusiuuea genetică între acelŭ pretinsŭ poporŭ Uralo-finicŭ și tribulŭ *Galo-Celticu*.

Revenindŭ la subiectulŭ concretŭ, noĭ vedemŭ că pentru analele *bizantine*, *Polone*, *Ruse*, data aparițiuneĭ poporuluĭ *Peucino-Cumanŭ*, începe cu anulŭ 800 în regiunile Scytieĭ-asiatice și cu anulŭ 1055 pe litoralulŭ Măreĭ-Negre, și la Carpațĭ.

Pentru prima óră trecŭ *Cumaniĭ* în Bulgaria, la 1065 și în Ungaria, la 1068 după spusa cronicelorŭ Bizantine și maghiare. In anulŭ 1072, suntŭ puternicĭ ca staturĭ independințĭ, în Transilvania, Biorea, Moldova, și regiunea Oltuluĭ Muntenescŭ.

Veniți din părțile Asove, Caspice—légănulŭ protopărinților Arianĭ.—în societate cu *Chazariĭ*, însușindu-șĭ numele de *Uzĭ*, eĭ trecŭ în acele cronice vechĭ, dreptŭ totŭ atâtea popóre *Uralo-finice*, apropiațĭ neapĕratŭ, prin turanismulŭ lorŭ, de semenția Arpadiană.

La acéstă suposițiune se opune viața și întréga acțiune a *Cumanilorŭ* și *Peucinilorŭ*, desvoltate pe teritoriulŭ, și alŭ vechiuluĭ *Atelcuzŭ* și alŭ *Panonieĭ*, de pe timpiĭ regilorŭ Arpadianĭ.

Prin datine, moravurĭ și limbă; prin întréga lorŭ ființă fisică și psihica, eĭ se distingeaŭ de *Nomadiĭ* luĭ *Arpadŭ!*

Turanismulŭ maghiarŭ decĭ nu ne dă celŭ maĭ micŭ indiciŭ pentru turanismulŭ presupușilorŭ seĭ congenerĭ: *Pacinațĭ* și *Cumani!*

Epoca *Cumanilorŭ* în generalŭ și a *Paloțilorŭ* așeḑațĭ prin județele: (Comitatele) *Borsod, Neugrad, Heves Gomor,* în parte, ni este prea cunoscută pentru ca să ne maĭ întórcemŭ la timpiĭ luĭ *Colomanŭ*—1104— și *Stefanu II — 1131;* ceea ce arŭ maĭ fi de observatŭ, este că aceiașĭ *Comanĭ*, *Pacinațĭ*, *Uzĭ*, *Catarĭ* cu carĭ aŭ luptatŭ lupte crunte Arpadianiĭ, și la invadarea lorŭ pe pământulŭ *Panonieĭ*, și în regiunea *Atelkuzu*, și în *Marmația*—ţéra luĭ *Menomorutŭ*, dintre *Mureșŭ*, *Somesu*, și *Tissa*—pășescŭ pururea uniţĭ contra elementeluĭ maghiarŭ, faptŭ care a dispusŭ pe *Bonfiniŭ, Thurocz*, *Csatáry*, etc., se recunóscă în cele din urmă că: *Comaniĭ, Pacinațiĭ*, *Uziĭ*, *Catariĭ* domnilorŭ *Iuliu*, *Claudiu* și *Menomorut*, precumŭ și ceĭ condușĭ la anulŭ 1070, de *Osul* în inima Panonieĭ arpadiane, eraŭ *românĭ*.

Spre luminarea cestiuneĭ și deslegarea enigmeĭ, rĕmâne să rĕspundemŭ la întrebarea ce ni-amŭ pusŭ înșine: unde și cândŭ a luatŭ nascere numele de *Comanĭ* și *Pacinacĭ?*

La primele începuturĭ ale poporuluĭ «*Romanu*», vedemŭ luândŭ parte *Sabiniĭ* și *Piceniĭ*.

Legenda *Romeĭ* voia să scie, că *Romul* a constituitŭ prima federaţiune romană, cu *Etrusciĭ*, *Sabiniĭ*, *Piceniĭ*.

Anticulŭ *Latium* avêndŭ de reședință Roma, era împopulatŭ de *Volscĭ*, *Latinĭ*, *Herulĭ*, *Ausonĭ*.

In vecinătatea *Umbrieĭ* și a *Sabinilorŭ* era regiunea *Picenum*, cunoscutulŭ *Ager Picenus*, *Formium-Picenum*, *Asculum-Picenum*.

In «*Campania*» avemŭ *Picentium* și poporŭ *Picențiĭ*.

In Apulia este *Pucetia* (Bucețiĭ = noștri) și poporulŭ cu nume *Peucețiĭ*.

Ce ne spune *Liviu* despre Cumani? Elŭ ḑice:

«*Cumanii* ab Chalcide Eubocia originem trahunt»—și *Cumanos*—eiusdem ju«ris conditionisque cujus *Capuam esse placuit.*»

In *Campania* din Latium, unde vedemŭ așeḑațĭ *Peucețiĭ*, avemŭ și *Cuma* care a colonisatŭ cu *Cumani*, Neapolea de maĭ târḑiŭ, precumŭ

afirmă *Dujatius* (în Notis ad caput. 21 Tit. Livii) ḑicêndŭ : *Cumanorum colonia Neapolis* fuit a *qua nunc sinus Neapolitanus* qui olim *Cumanus erat*.

Vrea să ḑică : din timpiĭ ceĭ maĭ vechĭ, sub domnia luĭ *Priscu Tarquiniu*, triburĭ galice aşeḑêndu-se în vechia Italiă, aŭ datŭ nascere numeluĭ de *Peucinii*, *Pacinaţĭ*, *Cumanĭ* etc.

Ausonii, unulŭ din însemnatele triburĭ latine, poporŭ fruntaşŭ în *Latium* şi în *Italia* de josŭ, ţinêndŭ ocupate tóte părţile litorale maritime, şi-a datŭ alŭ sĕŭ nume Italieĭ, spre a se numi *Au onia*, alternândŭ cu celŭ de *Argesia*.

Bessi, unŭ tribŭ nobilŭ ală *Peuceţilorŭ* este de asemenea produsŭ *Galo-Italŭ* atâtŭ pe pămêntulŭ Greciei propriŭ ḑise, câtŭ şi pe alŭ Dacieĭ pre-romane.

Aşa fiindŭ, nu se póte admite că, cu multe sutimĭ de anĭ nainte de era crestină, poporŭ şi nume de : *Cumani*, *Piceni*—*Biseni*, *Uzi* (Ausonĭ saŭ Iassiĭ) şi-arŭ fi avutŭ urḑirea la *Don*, *Ural*, *Volga*, *Iaĭk*, etc., spre a se căuta originea popórelorŭ cu aceste nume, prin acele regiunĭ !

In adevĕrŭ, consultându-se istoria stirpeĭ indo-europene din cea maĭ adâncă vechime, ne vomŭ convinge, că tribulŭ *Celto-galo-latino-romanu* este primulŭ care alăturĭ cu celŭ eleno-*Doricu*, fiă sub alŭ sĕŭ nume propriŭ, fiă sub celŭ de *Pelasgi* seŭ sinonimulŭ *Cymricŭ*, (colonisatorĭ aĭ Europeĭ apusane şi Asieĭ minore) aŭ deschisŭ primele pagine ale analeloru din anticitate, pe continentulŭ nostru.

Maĭ nainte de a fi vorba de *Geţĭ*, *Dacĭ*, *Tracĭ* (în carĭ noĭ vedemŭ variantele numeluĭ de Celţĭ), înainte de *Iiirĭ* (insularĭ) renumele unuĭ puternicŭ poporŭ resuna la *Carpaţĭ*, *în valea şi la gurele Dunăreĭ*, la *Tanai*, *Boristene*, *marea Caspică* şi *Asova*, în *peninsula Taurică* precumu şi la *Pontu Euxin; numele* sĕŭ era *Scyte* saŭ *Scute*, a sea ţéră se ḑice a fi *Scytia*, divisată în *Europeana* şi *Asiatica*.

Nu vomŭ intra în desbaterĭ *analitice* asupra geneseĭ etnice; contraversele radicate de *Arndt, Poth, Ukert, Iornandes. Conybear*, *I. Grimm*, *Bentham* etc., aŭ perdutŭ multŭ din consistinţa lorŭ ; consideraţiunea puternică, care pe noĭ ne face să respingemŭ originea *mongolă* şi *tă-*

tară saŭ proveninţa'ĭ Caucasiană, ce i s'a fostŭ preconisatŭ fără temeiŭ, este între altele, că migraţiunea sĕlbătăcieĭ nordice, spre ţĕrile dela rĕsăritŭ şi meḑăḑi ale Europeĭ, nu se vede consemnată în analele acelorŭ epoce, pe cândŭ unŭ faptŭ de notorietate istorică, precumpĕnitóre, ne spune că triburĭ *Celto-Gale: Agatursiĭ, Boiĭ, Scordisciĭ, Bastarniĭ, Tribaliĭ* etc. trăiaŭ în unire cu aceĭ *Schyti* domnitorĭ—pretinşĭ mongoli-tătarĭ, pe continentulŭ *Dacieĭ* şi alŭ întreguluĭ imperiŭ *Scyticŭ;* să nu se confunde migraţiunea din nordulŭ Europeĭ cu cea din Asia superióră şi nordică.

Sciutŭ este, că în suta IV. III. nainte de era crestină, între aniĭ 350—336 (n. Ch.), regiunile *Ilirieĭ, Panonieĭ, Dacieĭ,* aŭ fostŭ cucerite şi supuse domnieĭ *Celto-gale,* avêndŭ în frunte, pe *Peuceţĭ=Piceni=Pacinaţĭ* şi *Cumanĭ* etc.

Ḑice-se că cu acea ocasiune tribulŭ *Agatyrsilorŭ* s'a retrasŭ spre Alpiĭ Transilvanieĭ, éră *Iliriĭ, Tribaliĭ, Geţiĭ,* părăsindu-şĭ vechile locurĭ, aŭ trecutŭ în regiunile pontice.

Acestŭ actŭ de cucerire şi descălicare se vede consemnatŭ şi de *Schafarick* în a sa erudită investigaţiune despre vechimea slavilorŭ (Slavische Alterthümer t. I: p. 242) unde citimŭ, că la susŭ indicata epocă preromană, a urmatŭ invasiunea Celto-galâ în Panonia şi ţĕrile Dunărene: «*im IV* u. *III Iahrhunder v. Ch. g... ist der ge-«waltsame Einbruch der Gallier in Panonien und die Donaulander... er-«folgt.*»

Acestŭ punctŭ câştigatŭ rĕmâne a se sci, venit'a ḑisulŭ poporŭ din nordulŭ Asieĭ, dela *Ural, Wolga, Iaik, Cauca* etc.?

Nu póte fi de interesŭ a se urmări pasŭ cu pasŭ espansiunea, fiă alŭ poporuluĭ Galo-Iliricu, fiă alŭ celuĭ *Ibericŭ,* despre care se presupune că arŭ fi trecutŭ în *Spania* saŭ *Italia,* venindŭ cu XVIII secole înainte de era crestină, din *Iberia Asiatică* vecină cu *Armenia;* cu atâtŭ maĭ puţinŭ importă a ne ocupa cu versiunea luĭ *Thunmann.* (Investigations sur la langue des Albanais et des Valaques Paris 1774) care crede că *Iliriĭ* suntŭ veniţĭ în Tracia din regiunile Caucasuluĭ (confundatŭ cu Carpaţiĭ), ca uniĭ ce suntŭ de origine *Kymrica,* congenerĭ cu *Iberiĭ* şi *Celto-Galiĭ.* Ceea ce căutămŭ noĭ

este a se cunósce de unde purcede acea mişcare spre continentulŭ nostru ?

Eruditulŭ slavistŭ *Schaffarik* rădicându-se contra părerii luĭ *Thunmann* şi până la unŭ punctŭ contra luĭ *Thierry*, afirmă în prima linia că *Iberiĭ*, *Galiĭ*, *Kymriĭ* aparţinŭ de acelaşŭ trunchiŭ *Gallo-Celticŭ*, de origine indo-europeană, avêndŭ aceeaşĭ limbă :

«Diese dreĭ Stämme sind unter sich verwandt, Zweige eines Stames;... dem-«zufolge mü ten wir die Gallen mit den Iberiern von dem indo-europaischen «Stamme scheiden à dem nordischen zutheilen was mit *fug* und *Recht Niemals* «*geschehne darf !*»

In secunda linia respundêndŭ la întrebarea de maĭ susŭ şi întemeatŭ pe afirmaţiunile luĭ *Iustin* şi *Trogus Pompeius*, susţine că din timpĭ imemorabilĭ vechia şi renumita familiă *Celto-Galŭ*, ocupase ţĕrile vestice ale Europeĭ, de unde a urmatŭ între suta IV—III mişcarea cunoscutelorŭ triburĭ, spre *Iliria, Panonia* şi *ţĕrile dunărene*, *cucerindule* şi *împoporândule* :

«Allgemein bekant ist es, dass der grosse uralte Stamm der Gallier in der-«frühesten historisch bekanten zeit in den westlichen Ländern Europas, in Gal-«lien, Hispanien Nord-Italien.... wohnte ŭnd zu verschidenen zeiten zahlreiche «auen zur *Unterwerfung* und *Bevölkerung* der östlichen und *westlichen* gegenden «aussandte.—Sl. A t. I. p. 240!»

In concordanţă cu relaţiunea din *Trogu Pompeiu* reprodusă în citatele luĭ *Schaffarik*, afirmă istoriculŭ *Cantu* (la pag. 47, tom. III.) acelaşŭ adevĕrŭ istoricŭ; cuvintele séle suntŭ :

«Nous avons vu les *Gaulois* et les *Cymbres* ou *Kymris* envahir l'Europe et «mettre *Rome* en cendres..... dans le troisieme siècle avant J. C. ils gagnèrent «par la forêt Hercynienne la *vallée du Danube* ou d'*autres Gaulois* étaient au-«paravant venus sous la conduite de Sigoves».

Ceea ce este adevĕrŭ istoricŭ pentru *Peuceţĭ* saŭ *Pacinaţĭ* sub raportulŭ geneseĭ şi a proveninţeĭ geografice, cată să fiă adevĕrŭ şi pentru congeneriĭ *Comani* surnumiţĭ *Polovtzi* saŭ *Palotz* în idiomulŭ slavŭ şi maghiarŭ.

Identitatea recunoscută între *Comani* şi *Peuceţĭ*, *Bisĕnĭ*, *Ausonĭ*, *(Uzĭ* saŭ *Ozonĭ)*; identitate mărturisită în cele din urmă şi de *Anna Com-*

nena (nu vorbescŭ de scriitoriĭ Slavĭ și Germanĭ) ne face credință, că tribulŭ *Celto-Galŭ* alŭ *Peucetilorŭ* fusese deja romanisatŭ la pășire-ĭ spre *valea Dunăreĭ*, deci confunderea luĭ cu popórele nordice urméză a fi atribuită espansiuneĭ sale, cuceririlorŭ întreprinse în unire cu *Cumaniĭ* prin acele regiunĭ.

Renumita cetate *Cuma* rĕdicată pe litoralulŭ *Campanieĭ*, în anulŭ 1050 nainte de era chr., care reamintesce ființa colonieĭ *Cymeriane* (*Kymriĭ*) în Italia, venită din *Aeolia*, neapăratŭ a datŭ nascere numeluĭ de *Comani* pentru poporŭ și provincia colonisată.

Dacă ultimele rĕmășițe de mărirea Cumanilorŭ anticĭ pe pămêntulŭ Italieĭ aŭ fostŭ distruse de Neapolitanĭ, (1203 er. Ch.) moștenitorĭ aĭ Cumanilorŭ (Cumanorum Colonia Neapolis fuit), numele totŭ se conservă până astă-dĭ în vechia ca și în noua nóstră patriă... Memoria litoraluluĭ *Cuman* «Sinus Cumanus» (sinus *Neapolitanus qui olim Cumanus)* n'a peritŭ în Italia.

La noĭ româniĭ acestŭ nume genericŭ este rĕspânditŭ și păstratŭ ca o sacră relicviă!!

Peste Oceanŭ elŭ resună în America sudică ca nume de provinciă «*Cumana*», transportatŭ neapăratŭ de colonĭ latinĭ, érŭ nu de semințiĭ Nordice Uralice!!

Ce alta este *Cunavia* din *Albania*, despre care se face mențiune la anulŭ 1252 în brevetele pontificilorŭ Romeĭ?

Amŭ disŭ cu altă ocasiune și susținemŭ astă-dĭ că forma de *Besiĭ*, *Biseniĭ* suntŭ variantele numeluĭ: *Peuceți* și *Piceniĭ*, datorite fonetismuluĭ capriciosŭ, saŭ și sistemelorŭ etimologice despre care amintesce *Chateaubriand* în citata operă p. 531.

Legătura fonetică, lesică, a variantelorŭ ni esplică și maĭ multŭ genuitatea etnică a poporuluĭ.

Triburile *Celto-gallo-romane* aparŭ în regiunele orientuluĭ europeanŭ, sub diferite nume topice și de familiă, carĭ după giurstărĭ se înlocuescŭ unele pre altele și la certe epoce se contopescŭ unele în altele.

Intre tóte, celŭ de *Cumanĭ*, *Picenĭ*, *Bisenĭ* le-a supravieţuitŭ și se conservă până în dilele nóstre, ca monuminte vorbitóre despre acțiunea și puterea lorŭ.

Avemŭ vestigiĭ de la *Iaşienĭ, Boĭ, Cutenĭ (Chutinensiĭ)*, ne'nsemnate însă în raportŭ cu cele ce ne-aŭ rĕmasŭ de la *Cumanĭ, Milco-manĭ, Picenĭ, Bisenĭ.*

La descălicarea şi cucerirea romană, tribulŭ *Iasigilorŭ, Picenilorŭ* şi celŭ *Cumanŭ*, avea o însemnătate.

In Mesia superióră, la rîulŭ *Margu, Timanus*, Romaniĭ aŭ întêmpinatŭ triburĭ Celto-Gale : *Bastarnĭ, Scordistĭ, Peucensĭ, Carpĭ.*

In muntele *Hemu*, la *Pindŭ*, era unŭ poporŭ vigurosŭ şi compactŭ alŭ *Besilorŭ*, pe carĭ ĭ-a fostŭ supusŭ Augustŭ.

Intre legiunele luĭ *Traianŭ*, aşeḑate în Dacia, avemŭ *Legiunea Besilorŭ.*

Gurele Dunăriĭ *(Ostia Istrii)* aŭ primitŭ numele *Peuca*, precum tótă regiunea litoraluluĭ se numea Peu-cetia *(Peu-getia)*.

Bucovina, sinonimulŭ luĭ *Peuca* (Buca), îşĭ datoresce numele sĕŭ tribuluĭ *Pacinatŭ*, precum *Besarabia, Besilorŭ.*

Ce a îndemnatŭ pe *Romanĭ* să numéscă *Buzeulŭ nostru* cu nume de *Comidava?* Insemnătatea strategică ĭ-a determinatŭ să înfiinţeze la acestŭ puntŭ unŭ *Castrum romanum!!*

Pe timpiĭ geografuluĭ *Ptolomeŭ* nu putea fi vorba despre atarĭ *Pacinaţĭ, Cumanĭ*, turanicĭ, uralicĭ, pentru ca să aibă cuvêntŭ *Práy* şi adepţiĭ sei : *Roesler, Hunfalvy*, cu atâtŭ maĭ puţinŭ unŭ diletantŭ de obscurismulŭ lui *György Aladár* şi *Laky* a susţine că numele *Biseni* derivatŭ din *Piceni*, este de origine maghiară!!

Citatulŭ geografŭ, comentatŭ în diferite sensurĭ — pro domo — până la restălmăcire, maĭ alesŭ de scriitoriĭ *Slavi*, ne indică rîulŭ *Bisena* în apropiere de *Ulpia Traiană;* amintesce despre unŭ poporŭ sub nume de *Biessĭ* aprópe de Carpaţiĭ noştri şi de *Bufĭ* în Dacia superióră.

Bersovia, Bersobis, Bêrsa, nu suntŭ óre trupŭ din trupulŭ numeluĭ *Biseni*, precum este *Pesium* (Partiscum=Patissum) unŭ oraşŭ alŭ Iasigilorŭ Celto-galĭ pe malulŭ *Tibisculuĭ* în apropiere de *Besiava Basiava : (—Vesiava=Vasiova* din Banatŭ — *Bonfiniu* după Ptolomeŭ); precum de asemenea este d. e. *Peuca, Bucesci, Bucesul, Bucerda*, proprietate Peucina (Schafarick t. I, p. 394).

S'a produsŭ multă confusiune asupra numeluĭ de *Ausoni*, de pe timpiĭ *Hunilorŭ*.

Se ḑicea că de óre ce nu vorbeaŭ limba latină literară, cunoscută luĭ Priscu, ci o limbă apropiată de cea *Alană*, originea lorŭ *romană* arŭ presenta óre-care dubietate.

Înfăţişarea luĭ sub forma de *Uzĭ*, a maĭ mărită îndoiala. *Schafarick*, renumitulŭ etnografŭ slavistŭ, susţine că *Uziĭ*, identicŭ cu *Gusiniĭ* şi *Chiziniĭ*, din Macedonia, suntŭ de origine slavă.

Cea maĭ verisimilă, maĭ apropiată şi maĭ naturală, după noĭ, este opiniunea care vede în acestŭ nume, o contracţiune din *Ausonĭ*.

Controversa a scăpatŭ — pare-ni-se — din vedere, că acestŭ nume apare şi în Macedonia şi în Dacia, de o dată cu faptulŭ cucerireĭ şi descălicăreĭ romane!

Italia de josŭ se numea *Argesia* şi *Ausonia*.

Cine a datŭ Italieĭ numele de *Ausonia?* fŏntênele vechĭ ne spunŭ; că elŭ este alŭ poporuluĭ *Auson*. Legenda vrea să scie că unŭ *Auson*, fiŭ alŭ luĭ *Ulise* şi *Calypso*, s'a fostŭ aşeḑatŭ cu aĭ săĭ în *Brutium* şi *Lucania*, maĭ târḑiŭ strâmtoraţĭ de *Oënotri*, s'aŭ retrasŭ spre *Latium* şi *Campania* dimpreună cu congeneriĭ lorŭ *Auruncii;* cucerirea lorŭ de către romanĭ, se crede a fi urmatŭ pe la anulŭ 313 a. Chr.; faptŭ positivŭ este, că tótă populaţiunea Italieĭ de josŭ, de la Latium şi până la strâmtorile măreĭ Sicilice, se numea cu numele de *Ausonĭ;* totŭ ce venea din Italia era *Ausonŭ* = italianŭ.

Aşa dar' acestŭ nume desemnândŭ pe fiulŭ *Italieĭ*, era naturalŭ ca elŭ să se reproducă şi ca desinință geografică şi ca semnificaţiune etnică, pe pămêntulŭ Macedonieĭ şi alŭ Dacieĭ, în acelaşĭ timpŭ cu actulŭ de colonisare. Pe continentulŭ Dacieĭ elŭ maĭ are şi însemnătatea particulară de a spune, care fost-aŭ naţionalitatea şi patria coloniilorŭ aşeḑate în *Dacia!*

Resunetulŭ acestuĭ nume în ţěrile nóstre, respunde victoriosŭ la tóte acele obiecţiunĭ, carĭ pretindŭ a sci, că Dacia luĭ Traianŭ n'a pututŭ fi colonisată cu poporŭ *Italianŭ*, de óre ce Italia era despopulată ! !

Faţă cu acéstă temerariă presupunere suntemŭ în dreptŭ să întrebămŭ : Ce caută în Dacia acestŭ nume alŭ Italieĭ, fără poporŭ ?

Fiinţa luĭ semnifică fiinţa unuĭ poporŭ italicŭ în valea Dunăreĭ!!

Naturalŭ că limba *Ausonă*. limba Italieĭ pristine, să nu fi fostŭ identică cu *Latina gramaticală*.

In Macedonia dămŭ peste numele de *Orgessum;* numele colonieĭ *Usellis* din *Sardinia* şi *Neapole, Osa* şi *Aous* a pututŭ fără mare greutate pentru idiomele barbare, să priméscă forma de *Uzĭ, Gusini*=*Chiziniĭ* din *Uselli*.

«Mundarten ändern sich zwar im Laufe der Zeit ausserordentlich aber «der Grundzug ihrer Verwandschaft bleibt,»... Acestŭ adevĕrŭ mărturisitŭ de *Schaffarik*, urma să-lŭ cunóscă detractoriĭ noştri şi să-lŭ aplice cu dreptate însăşĭ marele *slavistŭ*, spre a fi feritŭ de contradicţiunĭ bătĕtóre la ochĭ, şi vătămătóre erudiţiuneĭ sale.

A se revendica Turanismulŭ pe séma *Peuceţilorŭ*, *Uzilorŭ* etc., este o gravă eróre, maĭ alesŭ când ea se comite cu preciulŭ uneĭ flagrante contradicţiunĭ *«in subiecto!...»*

Este contradicţiune când, pe de o parte se recunósce: că popórele slave din adânca vechime vedeaŭ în *Pacinaţĭ*, *Cumanĭ*, *Bessĭ*, triburĭ *Celto-gale* (t. I, p. 240—242), iar pe de alta (p. 38 - 44) se afirma că: *Polovtzi* adică *Cumaniĭ* şi *Pecenegiĭ* suntŭ de origine *turano-finică!*

In sutá II — erá creştină — *Piceniĭ*, *Bastarniĭ*, *Cotiniĭ*, *Ombroniĭ* etc. ocupaŭ — ḑice-se — munţiĭ Carpaţilorŭ şi eraŭ cunoscuţĭ poporuluĭ slavŭ ca totŭ atâtea familiĭ Celto-gale.

«Die Kelten die nach u nach über die Karpathen vorgerückt waren und als «*Ombronen*. Kotiner, Taurisker, *Bastarner* und *Peuciner* noch im II Iahrhundert «n. Ch. dort gefunden werden—t. I, p. 244).

Cum remâne faţă cu acéstă positivă declaraţiune a învĕţatuluĭ slavistŭ Schaffarick, ipotesa Turanismuluĭ?

Luminaţĭ prin chiar cuvintele citatuluĭ autorŭ, asupra unuĭ puntŭ *cardinalŭ*, remâne să ne spună înşiĭ contrariĭ noştri, care fost-aŭ numele genericŭ alŭ diferitelorŭ triburĭ din marea familiă *galo-romano-latină*, în idiomele grecescĭ, *slave* şi *germane* din ceĭ maĭ vechĭ timpĭ? Puţine cuvinte vorŭ ajunge spre a ni se da respunsŭ.

Daca s'arŭ putea admite cea maĭ mică dubietate asupra identităţeĭ

genetice ale diferitelorŭ triburĭ Celto-Gale, numele genericŭ arŭ servi să înlăture acea fêrămâtură de îndoință.

Bisantinii numiaŭ *Comanĭ* : pe *Ausonĭ*, *Pacinaţĭ*, *Bisenĭ*, *Catarĭ*, *Uzĭ*; pentru toţĭ împreună, aceĭ bisantinĭ ca şi *romaniĭ* aveaŭ unŭ singurŭ nume; acelŭ nume era : *Galĭ* cu variantele : Celtae, Celti, Galatae. *Caledoni*, *Galetes*, *Celto-scytha*, *Celtiberiĭ*... In idiomele germane, acestŭ prototipŭ trece sub forma de : *Walh*, *Valah*, — anglo-sacs. *Véalch*, scandinav. *Valr*, *Valland* (Galia), *Walch*, *Walhes*, *Wälsche*. Acéstă nouă formă servă idiomelorŭ slave, de prototipŭ pentru numele *Vlach!*.... Ce se înţelegea prin acestŭ nume? Ce însemna elŭ?

Schaffarick ni-lŭ esplică, dicêndŭ că elŭ denotă originea galo-celtică :

«Das Uralte Wort Wlach ist ursprünglich weiter nichts als der den Deu-«tschen bekannte Volksname Walh, Vëalh, Wälsche der einen Mann von *Galli-«scher* abkunft bedeute — slav. Alt. t. I, p. 236.»

In limba slavă, *Galitsaniĭ* suntŭ *Spaniolĭ* ; *Spania* în sine ca ţéră, se numesce *Wolosska, Wolchwa!*

Totŭ acestŭ distinsŭ slavistŭ, ne încredinţéză, că atâtŭ germaniĭ câtŭ şi slaviĭ desemnaŭ cu numele de *Walh*, *Wlach*, nu numaĭ pe *Galĭ* dar' şi pe *Italienĭ* şi pe vechiĭ *Romanĭ!*

«Obwohl nun die slawen gleich den Deutschen unter *Wlachen* lediglich Völ-«ker keltischen Stammes verstanden, so trugen sie doch, da das nördliche Ita-«lien und ein bedeitender theil Süddeutschlands von Galliern besetzt war, «diesen namen auf ganz Italien und auf die *Römer* p. 237.»

Este dar' învederatŭ că *Greciĭ*, *Slaviĭ* *Germaniĭ*, Scandinavĭ, înţelegeaŭ a desemna prin numele *Gall*, *Walch*, *Wlach*, *Walr*, *Walland,* unŭ poporŭ de origine galo-latino-romană, prin urmare acelŭ nume avea o desinință «etnică şi geografică».

Unŭ *faptŭ* care revarsă şi maĭ multă lumină, lŭ găsimŭ în deprinderea acelorŭ idiome de a numi pe *Bastarniĭ* şi *Peucinii* Transilvanieĭ, cu numele de *Vlachĭ.*

Elocinţa acesteĭ deprinderi mărturisite de însuşĭ *Schaffarick*, îşĭ are mare importanţă, maĭ alesŭ prin forma sub care ni se presintă.

Slaviĭ, dice *Schaffarick* aŭ numitŭ maĭ târdiŭ cu nume de Vlachĭ,

și coloniile romane, aduse din Italia în Dacia, de óre ce totŭ asemenea numeaŭ eĭ și pe *Peucinii* și *Bastarnii* Transilvanieĭ!

«Auf ähnliche weise wurde später der namme Wlachen von den Siawen auf «die aus Italien nach Dacien übergesiedelten Römer bezogen, um somehr, da «die slawen bereits die in Siebenbürgen wohnenden Keltischen Völker der Ba«starner u Peuciner, vermutlieh *Wlachen* genant hatten — p. 237.»

Ne oprimŭ aci avêndŭ deplina convingere că din cele espuse reese *insemnătatea* numeluĭ de *Wlach* pentru noĭ, ca moștenitorĭ aĭ purtătorilorŭ *galo-latino-romanĭ;* reese în același timpŭ adevĕrulŭ istoricŭ presentatŭ ca o enigmă, învederândŭ că aceĭ *Cumanĭ*, *Ausonĭ-Uzĭ*, *Pacinați*, *Bisenĭ*, *Catarĭ*, de alŭ cărorŭ renume și fapte suntŭ pline analele bisantine, slavone și maghiare din suta X—XIII, ca și cronicele dintre suta IV—VII—IX, aŭ fostŭ românii, urmașiĭ coloniilorŭ Traiane.

Unŭ nume care nu se perde, nu dispare, trece dimpreună cu poporulŭ prin progenitură și moștenire legitimă, la urmașĭ, numele de *Vlachŭ* alŭ *Peucinilorŭ*, *Bisenilorŭ*, *Cumanilorŭ*, nu s'a perdutŭ, elŭ este representatŭ prin poporulŭ *românŭ*, de gintă latină și proveniță romană.

Dacă *coborîtoriĭ* n'aŭ nimicŭ din proprietățile popórelorŭ *Uralice, finice, turanice,* arŭ fi o inepțiă a se susține că *suitoriĭ* lorŭ : aceĭ *Vlahĭ*, *Peucinĭ*, *Cumanĭ*, *Uzĭ*, *Bisenĭ* — suntŭ remășițe mongole, tartare etc!...

Renumitulŭ filologŭ *Müllenhofer*, adâncŭ scrutătorŭ, a ḑisŭ că prin sistemulŭ raționalŭ alŭ filologieĭ analitice, sciința a reușitŭ să înlăture rĕtăcita credință despre mongolismulŭ *Scytilorŭ*.

Popórele Scandinavieĭ atâtŭ de familiarisate cu triburile *finice*, nu arŭ fi comisŭ grava eróre a despărți pe aceștia de triburile Celto-gale, numindŭ pe uniĭ *Tsudi* pe alțiĭ *Valr-Walland*, dacă era identitate genetică între dînșiĭ.

Urmărindŭ fôntânele vechĭ și comparândŭ datele istorice — fără a ne preocupa de plăsmuirĭ și *vane închipuirĭ* cum ni le presintă vocabulariulŭ luĭ *Klaproth* saŭ variantele orațiuneĭ ḑise *Cumane*, — nu ne va fi greŭ a ne rosti categoricŭ pentru *Romanismulŭ Cumanilor din suta IX-XIII*,

susținêndŭ cu tăriă și convingere, că aceĭ *Cumanĭ-Vlachĭ* eraŭ atuncĭ ceea-ce suntemŭ noĭ astă-ḑĭ : *Românĭ-Vlachĭ*, adică *Românĭ* din *Italia, Galia, Ispania* etc.

Dreptate avea *Ana Comnena* a ḑice, că Comunitatea de limbă a unitŭ pe *Cumanĭ* cu *Blasiĭ:* «*Sumtisque* secum paucis Cumanis acces-«sit comunis lingua *fiducia*.... Caeterum *Cumanis ducibus usi Blaccis* «ad Angustiorum, etc.»

Dreptate mare avea *Csatáry, Bonfiniu* și *Turotz* susținêndŭ că Cumaniĭ luĭ *Osu* și *Cutenu* (Cutescu) eraŭ *Vlahĭ.*

Bonfiniu merge și maĭ departe în a recunósce că româniĭ (*Vlachiĭ*) din ambele Mesiĭ, figuraŭ la cronicariĭ bisantinĭ sub nume de *Geti* :

«(A Septemtrione Sarmates quos Polonos, et *Geti* quos *Valahos* dicimus tem-«pestate nostra terminatur — Historia Panonica p. 16).»

Turotz, vorbindŭ despre hibridismulŭ limbeĭ maghiare și alŭ poporuluĭ maghiarŭ, afirmă, că la constituirea Statuluĭ Panonicŭ, la formațiunea etnică a poporuluĭ și a limbeĭ maghiare, aŭ contribuitŭ elementulŭ *grecŭ*, *Besso-Cumanŭ*, *Latinŭ* și *Ispaniolŭ* :

«Praeterea intraverunt Hungariam tam tempore regis Geyzae et S-ti Regis «Stefani, quam diebus regum aliorum, *Bessii*, *Graeci*, *Hispani*, *Cumani* et *La-«tini* qui diutius in regno commorando, quamvis ilorum generatio nesciatur per «matrimoniorum contractus Hungaris immixti..... sunt.» De introitu diversarum nationum in Hungariam p. I. c. 12).

Bessiĭ, *Cumaniĭ, Latiniĭ* ca și *Hispaniĭ* și *Greciĭ* suntŭ înfățișațĭ ca *națiunĭ diverse,* prin urmare ca nefăcêndŭ parte din elementulŭ arpadianŭ=*fino-turanicŭ ;* care decĭ póte fi tăria argumentațiunelorŭ pentru turanismulŭ, maghiarismulŭ, turcismulŭ, finismulŭ : *Bessilorŭ Cumanilorŭ ?!*

Hunfalvy și *Rèthy* arŭ face bine să nu se prea abată din calea adevĕruluĭ istoricŭ, contândŭ prea multŭ pe bunele disposițiunĭ la uniĭ din scriitoriĭ noștri.

Istoria este cartea popórelorŭ; ființa lorŭ, unŭ monumentŭ viŭ pentru trecutŭ și presinte; proprietățile psihice, unŭ criteriŭ neîndoiosŭ, iară limba este actulŭ stăriĭ civile și etnice.

Spre a se da óre-care tăriă părereĭ bĕtrânuluĭ *Cantemir,* esprimate în croniculŭ sĕŭ — p. 66 — unde se dice că *Pacinici* și *Comani* suntŭ tătarĭ, séŭ maĭ corectŭ că aceștĭ din urmă se diceaŭ *Pacin'ci* și *Cumani*, partisaniĭ turanismuluĭ facŭ recursŭ la *Criteriulŭ filologieĭ Com parate,* dându-ne dreptŭ specimenŭ numele de *Teleorman,* ca proprietate lexică, turană, desemnândŭ o pădure *désă* saŭ și *nebună!!*

În premisele nóstre asupra importantuluĭ subiectŭ lexicŭ, ne-amŭ făcutŭ datoria espunêndŭ vederĭ autorisate despre viciile și escentricismulŭ sistemelorŭ filologice; cu acelașĭ zelŭ de a cunósce adevĕrulŭ si a ne feri de mistificațiunĭ, vomŭ pune în serviciulŭ causeĭ, opiniunea meritosuluĭ *istoricŭ Cantu,* care ne spune că sistemulŭ comparativŭ voindŭ cu orĭ-ce prețŭ să-șĭ sprijine deducțiunile etnografice, pe o simplă similitudine limbistică, arŭ comite o gravă eróre :

«Cependant, ceux qui veulent toujours voir dans les ressemblance des langues «une preuve de la filiation des peuples, courent le risque de tomber dans «l'erreur.—H. U. t. I, p. 149.»

Daca sistemele filologice ţinŭ să se avênte cu orĭ-ce preţŭ până la regiunile necunoscutuluĭ, *indefinituluĭ,* arŭ face maĭ bine primindŭ ca principiŭ, silogismulŭ apocalipticŭ : *Toțĭ ómeniĭ vorbescŭ,* decĭ—(ergo)—*toțĭ ómeniĭ aŭ aceeașĭ origină comună.*

Pe acéstă cale ajungemŭ la strebunulŭ biblicŭ : moșulŭ *Adam!*

Grațiă unuĭ analogŭ procedementŭ, renumitulŭ *Wilkins* a reușitŭ să descopere, că limba persană este compusă din materialŭ lexicŭ : *latinŭ, grecŭ, germanŭ,* precum ni se spune în prefață : la *«Oratio dominica «in diversis omnium fere gentium linguis versa, de Chamberlagne. Amster«dam 1715.»*

Pe aceleașĭ urme pășindŭ, unŭ altŭ eruditŭ cu nume *Walton* ajunge și maĭ departe; după a sa părere națiunea *persană* este o selecțiune hibridă, formată din elementŭ : *Italianŭ, Grecŭ, Arabŭ* și *tartarŭ.* (Cantu H. U. t. I, p. 149.

Cunoscutulŭ *Klaproth* afirmă într'o esposițiune comparativă, că limba *tartară* stă în strînsă legatură lexică cu cea *Elenă;* că principiile elementare, rădĕcina și desininţa uneĭ mulţimĭ de cuvinte din limba

Mantchu, se regăsescŭ în limba Elenă, maĭ multŭ încă : dialectulŭ primitivŭ grecŭ constitue fondulŭ limbeĭ *Mantchu!*

Ce mirare? în ce ne-arŭ putea surprinde părerea care vrea să scie că unŭ numĕrŭ de cuvinte pretinse *Cumane*, adunate într'unŭ manualŭ încă de pe la anulŭ 1303, se apropie prin forme și fondŭ de cuvinte turcescĭ ?!

Totŭ ce amŭ avea de observatŭ față cu acelŭ specimenŭ lexicŭ, reprodusŭ maĭ susŭ, este că elŭ, neavêndŭ nimicŭ *latinŭ*, nimicŭ *italicŭ*, nimicŭ *elinŭ*, *germanŭ*, pune la îndoială resultatele luĭ *Wilkins Chamberlagne*, *Walton*, *Xyland.r*, *Klaproth*, carĭ toțĭ în unire susținŭ perfecta analogiă între idiomele *turano-finice* și greco-latine!

In care parte este adevĕrulŭ ?

Estremele se atingŭ spre a se distruge în cele din urmă, unele prin altele!!

Cumanismulŭ «Teliormanuluĭ» póte fi matematicesce sigurŭ ; dar' unde suntŭ garanțiile *matematice* pentru genesa luĭ *fino-turco-perso-turanŭ?*

Spre a pune pe de o parte în evidință escesulŭ filologieĭ comparative, iar' pe de alta spre a întări și maĭ multŭ argumintele referitóre la proveninta etnică a tribuluĭ *Cumano-Peucinŭ*, ne permitemŭ a reproduce din Tesaurulŭ limbeĭ latine, semnificațiunea latino-romană a numeluĭ compusŭ : *Teli-Ormann*. Prima parte : *Teli* saŭ *Deli* — după fonetica *turcă* — formézǎ rădecina unuĭ însemnatŭ numĕrŭ de nume topice și gentilice, precum s'a dișŭ maĭ susŭ.

Județulŭ *Teli-ormanŭ* va fi avutŭ neapăratŭ în vechime pădurĭ seculare, întinse, dar' elŭ era scăldatŭ și impresuratŭ de rîurĭ ca și astă-dĭ ; urma decĭ să aibă *fênețe*, *livedĭ* și pămêntŭ în deajunsŭ pentru arătură.

Desinința luĭ *Deli* maĭ corectŭ *Teli* — după fonetica română — are în limba latină maĭ multe variante, sub diverse forme.

Ca *Tellus-ris* denotă o porțiune de pămêntŭ : *«diminuta, terra prodea terra, hominum, Deorumque creatrice.»*

«Tellus»-ipsa terra.

Sub forma de *«Tela»* se înțelege *«telul»-finis*, *exitus* «sentis me jamdiu

«quod *telos* groecus dicat id dicere tum ultimum, tum sumum — *Cice-*
«*ro* de Juribus.»

Desininţa latină a formeĭ *Telis*=is, «Τηλις» este : *foenum graecum* a *Tello insula; Tellinaea=rum* se numescŭ melciĭ de rîurĭ, *conchile marinae et fluviales.*

Aşa dar' sub tóte formele şi variantele de maĭ susŭ, «*Teli*» face parte din materialulŭ lexicŭ latinŭ şi -şĭ are desininţa particulară, cu aplicaţiune etnică la natura terenuluĭ din judeţulŭ *Coman* de odinióră ; cá astŭ-felŭ, în asemenea condiţiunĭ, elŭ face puternică concurinţă paternităţiĭ Turanice, şi dacă prin *Desininţă* s'arŭ apropia de filiaţiunea turco-persană, arŭ servi să justifice celŭ puţinŭ vederile luĭ *Klaproth*, *Walton*, *Wilkins* etc.; acestŭ defectŭ însă face să scadă valórea paternităţiĭ turanice.

In aceleaşĭ condiţiunĭ ni se presintă şi partea secundă din compusulŭ nume.

Orman, societara luĭ «*Teli*», îşĭ revendică filiaţiunea graeco-latină, şi este zelósă de reputaţiunea legendară.

Strebunulŭ *Ovid* căntăndŭ răpirea *Ormenieĭ* de către Hercule, ḑice :
«*Nec referam partus Ormeni Nympha tuos.*

Ormenis (idis) se numia fiica luĭ Orminiu Astydonia — *ab Hercule rapta.*

Naturalistulŭ, *Pliniu,* ne vorbesce despre *Horminum* şi *Orminics Agros*, despre *Ormenialis herba*, «*pămênturĭ* şi *arborĭ Orminialĭ.*»

Orminium-i semnifică în dialectulŭ latinŭ, plantă păduréţă, sêlbatică : «Silvestrus Asparagus.»

Verĭ cum arŭ fi, desininţa şi forma fiindu'ĭ latină, pretenţiunile filologieĭ în folosulŭ turanismuluĭ nu -şĭ potŭ avea fundamentŭ, şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ devine corectă, verisimilă, istorică, giustă, deducţiunea geneseĭ turanice a poporuluĭ *Cumanŭ;* faţă cu fôntânele istorice, Ea este chiar temerariă !

Liberĭ suntŭ partisaniĭ tatarismuluĭ şi turcismuluĭ, atribuitŭ *Cumanilorŭ,* să crédă că pretinsa similitudine a cumaniculuĭ *Teli-orman* cu turcesculŭ *Deli-orman,* înlătură posibilitatea uneĭ controverse, noĭ mănţinêndŭ punctulŭ nostru de plecare, vomŭ încheia observaţiunele de

maĭ susŭ, prin a pune în legătură datele istorice cu elemintele limbistice, din premisele nóstre.

Să nu se uite că dacă o apropiere a esistatŭ şi maĭ esistă între dialectele diferitelorŭ popóre, acea apropiere se datoresce numaĭ limbelorŭ domnitóre, saŭ culte.

Părerea luĭ *Herder* asupra moduluĭ şi mijlócelorŭ de apropiere, fiindŭ fórte instructivă chiar şi pentru ceĭ maĭ presumţioşĭ saŭ consumaţĭ filologĭ, este bine să -ĭ dămŭ tótă atenţiunea nóstră.

Acele limbĭ domnitóre, culte, prin a cărorŭ putere s'a operatŭ apropierea, suntŭ : *grécă, latino-romană* şi *galo-francesă ! Herder* dice :

«Sowohl durch Vermehrung als Verwandlung der Sprachen strebt das Men«schen geschlecht weiter. – Indessen sind sowohl durch herrschende als durch «gelehrte sprachen bereits so Viele Völker mit einnander Verknüpfet, auch haben «verschiedene Sprachen sich einander so stark mitgetheilt und an einander gebil«det, das auch hier ein grosser fortgang der Dinge unverkennbar bleibet.

Şi maĭ la vale, continuă :

«Schwerlich werden die *griech'sche, römische* und *franzöische Sprache* als alge«meine Mittel der *Bildung* je ausgerottet und verdränget werden,»....... Herder «in filosofica operă-intitulată : *Istoria Omenireĭ*. (Zur philosophie u Geschichte t. 8, p. 94, ediţiunea I. Müler. Stuttgart 1828).

Fonetica, ortografia, sintacsa limbeĭ, fiindŭ supuse, ca totulŭ în natura transformaţiunelorŭ periodice, ele potŭ face — după încredinţarea luĭ *Cantu* — ca unŭ accidentŭ neînsemnatŭ să întunece sensulŭ unuĭ cuvêntŭ, înţelesulŭ unuĭ dialectŭ pentru popóre genuine.

«De nos jours même, et dans les pays ou l'on prétend que les langues sont «fixées par la litterature, la prononciation change tout les cent ans, l'orto«graphie tous les deux cents, et la syntaxe après trois siècles.... De purs ac«cidents suffisent pour qu'un Italien ne comprenne pas le latin et l'espagnol ; «pour que l'allemand, le hollandais, le français et l'anglais soient devenus des «idiomes distincts» (H. U. t. I. p. 147).

Sciinţa filologieĭ comparative nu póte perde din vedere aceste legĭ eterne!!

Trecêndŭ în domenulŭ arheologieĭ, dămŭ peste unŭ concursŭ de

eleminte psichologice, adunate de contrariĭ nostri, în sprijinulŭ turanismuluĭ *Cumanŭ.*

Dialectica consumatuluĭ nostru filologŭ și istoricŭ *Hasdeŭ*, pornită dintr'o intimă credință, ține a convinge și pe acestŭ těrêmŭ, că *Comaniĭ Olteniеĭ* din suta XII—XIII eraŭ, maĭ pre susŭ de orĭ-ce controversă — și prin *datinĭ,* și prin *moravurĭ,* de origine *turco-tatară!*

Două aměnunte etnice din biografia craiuluĭ *Ioan* — fondatorele Craioveĭ —: *frăția prin sânge* și *ceremonialulŭ înmormêntăreĭ,* ni se daŭ ca eleminte convingĕtóre despre *turcismulŭ* și *tatarismulŭ* poporuluĭ în cestiune.

In corectitudinea sa, care nu lasă nimicŭ de dorilŭ și este la înălțimea geniuluĭ sĕŭ pĕtrundĕtorŭ, stimatulŭ colegŭ, ne spune — în originele Craioveĭ — (lucrare meritósă) că : Presința *Cumanilorŭ* în Oltenia — 1230—1240 — merită a fi supusă unuĭ studiŭ de aprópe, cu atâtŭ maĭ multŭ, că — pe de o parte — urmele loiŭ se conservŭ acolo în unele obiceiurĭ și maĭ alesŭ în topografiĭ, iar' pe de alta că trecerea dișilorŭ *Cumanĭ* prin Oltenia, coincidă cu unŭ șirŭ de alte frământărĭ analóge, aruncândŭ o viuă radă de lumină asupra unuĭa din cele maĭ *obscure episode ale istorieĭ nóstre naționale!!* (pagina 47).

După ce se închee seria evenimintelorŭ sinistre prin care a trecutŭ țéra Oltuluĭ, cucerită în parte (la Sudŭ=Dolgiŭ, Romanațĭ, Teleormanŭ) de putcrniciĭ *Cumanĭ* aĭ regeluĭ Ioanŭ, în parte (la nord) de Sașiĭ luĭ *Conrad* și în parte (la apusŭ) de Maghiariĭ luĭ *Luca* saŭ *Leucus* și *Oslu,* (Banu Severinuluĭ), învĕțatulŭ autorŭ alŭ originelorŭ Craioveĭ, îșĭ pune întrebarea : (p. 50).

Unde să fiă fostŭ atuncĭ Româniĭ?

Avut'aŭ eĭ vre unŭ Domnŭ alŭ lorŭ, nesupusŭ nicĭ *Cumanilorŭ,* nicĭ Sașilorŭ, nicĭ Ungurilorŭ?

Avut'aŭ vre o esistință politică, propiă?

Intrebărĭ cu atâtŭ maĭ importante cu câtŭ lipsa unuĭ poporŭ românescŭ în regiunele Oltuluĭ, arŭ fi pusŭ în mare încurcătură pe istoricŭ și filologŭ, când venia vorba să rĕspundă : cum a trecutŭ, cum s'a conservatŭ la românĭ, amintirea despre *Cumanulŭ Ion, sasulŭ Conradŭ, Ungurulŭ Luca* și *Oslu?*

Rĕspunsulŭ primitŭ de la cronicarulŭ persianŭ «*Fazel-ullah-Rasid*, pescuitŭ şi elŭ din Arhivulŭ Sultanuluĭ Mahmud-Guzan, în suta XIII, are aerulŭ a ne linişti despre esistinţa româniloră, spunêndŭ; că chanulŭ Mongolŭ devastândŭ ţéra Oltuluĭ a dat peste românií luĭ Basarabŭ-banŭ, dar' eĭ aŭ fostŭ bătuţĭ.

De la acestŭ episodŭ, combinaţiunea, deducţiunea istorică, este următórea în originele Craioveĭ.

«Românií avêndŭ să se lupte fără clipă de repaosŭ, în acele ḑile fiorόse, cu Saşiĭ, *Cumaniĭ*, Ungurií şi Mongolií; strîmtoratĭ în acelaşŭ timpŭ din tóte părţile şi perḑêndŭ pretutindene, eĭ n'aŭ fugitŭ, n'aŭ peritŭ ci aŭ statŭ nemişcaţĭ sub banulŭ lorŭ naţionalŭ din dinastia Basarabilorŭ, până ce *Cumaniĭ* s'aŭ trasŭ peste Dunăre, Saşií peste Carpaţĭ, Mongolií spre Ungaria, Ungurií maĭ încolo (unde?) şi atuncĭ eşiţĭ din *vizuinele munţilorŭ* şi revĕrsaţĭ din noŭ pe Câmpia Olteniceĭ, aŭ apucatŭ a povesti, că fost'aŭ fostŭ, icĭ: despre craiul Ioan, colo: despre hoţulŭ de domnişorŭ, maĭ departe despre Oslea etc.

Acéstă închipuită realitate arŭ fi prea umilitóre, daca ea arŭ puté fi unŭ adevĕrŭ istoricŭ!!

Logica, consciinţa, se rădică contra uneĭ presupunerĭ, care nu are pentru sine nimicŭ firescŭ, dar' câreĭ se opunŭ cu atâtŭ maĭ multŭ— afară de bunulŭ simţŭ comunŭ—înseşĭ legile, condiţiunele de viuéţă ne'nlăturabile pentru unŭ poporŭ daca cum-va românií, luĭ Basarabŭ formaŭ unŭ poporŭ, şi în fine se opunŭ dificultăţile, accidentele topografice.

Ein falscher Schein tritt an die Stelle *der verdrängten Warheit!*

Zelulŭ incomparabiluluĭ filologŭ a răpitŭ pe consumatulŭ istoricŭ, făcêndu-lŭ să priméscă aparinţele amăgitóre dreptŭ realitate; după ḑisa luĭ *Herder*.

Prisma cronicaruluĭ persianŭ fiindŭ cu totulŭ obscură, era dificilŭ chiar şi pentru geniulŭ sĕrbătorituluĭ istoricŭ să-ĭ împrumute, să-ĭ comunice cea maĭ mică rază de lumină.

«*Ardua res est obscuris lucem, dubiis fidem dare.*»—ḑice străbunulŭ Pliniŭ.

Istoria nóstră naţională reclamă, cere imperiosŭ, a se căuta lumine ade-

vĕrulŭ, maĭ alesŭ pentru *episódele obscure din timpiĭ Cumanilorŭ, chiar cu prețulŭ de a-ĭ sacrifica amorulŭ propriŭ, și maĭ multŭ încă ideile preconcepute.*

Nicĭ o descoperire nu vine căḑută din cerŭ, cu atâtŭ maĭ puținŭ *invențiunea popórelorŭ* și a *limbeĭ lorŭ.*

In acéstă ordine de ideĭ, noĭ amŭ semnalatŭ momentele cele maĭ culminante din viéța, mișcarea, espansiunea poporuluĭ Celto-Galu pe pămêntulŭ Dacieĭ, urmărindu'ĭ mișcările chiar și prin extremele regiunĭ ale Asieĭ-de-susŭ.

Dacă etnografiĭ și cronicariĭ maĭ nuoĭ n'arŭ fi perdutŭ din vedere punctulŭ nostru de plecare, criteriulŭ istoricŭ neapĕratŭ nu s'arŭ fi învîrtitŭ atâta timpŭ într'unŭ cercŭ viciosŭ, fără scopŭ, fără țintă.

Dialectica cea maĭ îndemânatică rĕtăcesce, se perde în contradicțiunĭ, când este pusă la serviciulŭ uneĭ cause imposibile, greŭ de susținutŭ.

Presința *Cumanilorŭ* în Oltenia se pune între aniĭ 1230—1240 (pag. 46). Usurpațiunea Sașilorŭ luĭ *Conradu* de la 1233 coincidă cu încălcarea Ungurilorŭ lui *Leukus.* Incursiunea Mongolilorŭ urméză la 1240, în acelașŭ timpŭ cu aparțiunea Banuluĭ Ungurescŭ *Oslu.*

Ca *Unguriĭ, Sașiĭ* și *Cumaniĭ* să-șĭ împarță cămașia Olteniei; ca eĭ să trăiască în bună vecinătate uniĭ cu alțiĭ, neapĕratŭ a trebuitŭ să fiă fostŭ de puterĭ egale, să fiă mijlocitŭ între răpitorĭ unŭ felŭ de unire; cum dar' față cu Mongoliĭ de la 1240, nu se vede nicĭ cea maĭ mică încercare de opunere, de acțiune din partea lorŭ? Cum o mică mână de românĭ, carĭ nu putea să resiste nicĭ *Cumanilorŭ* nicĭ *Sașilorŭ*, nicĭ *Ungurilorŭ*, și s'a refugiatŭ în creeriĭ munților, apare singură din *ascundĕtorile eĭ*, pe câmpulŭ lupteĭ, ținêndŭ peptŭ sălbaticilorŭ Mongolĭ?

Când și unde a trăitŭ *Cumaniĭ*, începêndŭ de la Attel-Kuzu, în bună înțelegere cu Arpadianiĭ?

Când și unde s'a semnalatŭ unŭ singurŭ faptŭ de minimă espansiune a *Sașilorŭ* din Transilvania?

Póte fi cugetată o esistință politică cu totulŭ independintă, și cu unŭ *Domnŭ* autonomŭ, prin vizuinele munțilorŭ?

În *Columna* luĭ *Traian* Nr. I din 1874 — Citim că elementulŭ *românŭ* din *Oltenia* a stat aprópe VII secole pitulatŭ în munţĭ fără *stabilimente*, fără elementŭ pronunciaţŭ, *rĕtĕcindŭ* în felulŭ *Ciobanilorŭ* etc. !! (?) Contradiţiunea bătătóre la ochĭ ! Adevĕrŭ istoricŭ de locŭ ! !

Oltenia sfîşiată pe la tóte mărginele: *Doljiŭ*, *Vîl ea*, *Gorjŭ*, *Mehedinţĭ* căḑute în mâinĭ de *Comanĭ*, *Ungurĭ*, *Saşĭ;* românĭĭ strîmtoraţĭ din tóte direcţiunile, perḑêndŭ pretutindenea, aşteptaŭ, retraşĭ prin vizuinĭ, încălcarea mongolă ca să păşéscă la luptă, să-şĭ mesóre puterile cu celŭ maĭ ferosŭ dintre sĕlbaticiĭ Nordului asiaticŭ, de carĭ fugŭ în frântulŭ capuluĭ, valoroşiĭ *Cumanĭ* peste Dunăre, Saşiĭ peste Carpaţĭ, Mongoliĭ spre Ungaria şi Unguriĭ maĭ încolo, unde nu se scie!!?

Cine óre să fiă alungatŭ pe Mongolĭ din Oltenia? Cum se face că retragerea *Cumanilorŭ*, *Saşilorŭ*, *Ungurilorŭ*. din acea ţéră pare a fi urmatŭ simultaneŭ cu a Mongolilorŭ?

Româniĭ aŭ statŭ, ḑice-se, neclintiţĭ sub Banulŭ lorŭ naţionalŭ, din dinastia Basarabilorŭ, şi după înfrângerea suferită !

Chaosŭ cumplitŭ în resultatele investigărilorŭ, abătute de la firesculŭ punctŭ de plecare.

Nisce simple urme topografice, isolate (cum este *valea şi muntele Oslca*, *Göu-gaŭ-Lottor*, *Casteluiŭ Konraduluĭ*) ajungŭ spre a forma convingerea despre o presupusă cucerire Unguréscă şi Săséscă, făptuită pe pămêntulŭ românescŭ, dar' necunoscută Istorieĭ; pe când Genesa Gallo-latină a *Cumanilorŭ*, *Picenilorŭ*, *Bisenilorŭ*, supranumiţĭ *Vlahĭ*, stabilită şi documentată printr'unŭ concursŭ de fapte istorice, întâmpină cea maĭ încăpăţînată neîncredere, pe când trecerea unorŭ triburĭ Cello-Gale din Galia, Iliria, Panonia Dacia, în Asia mică. urmată imediatŭ după mórtea luĭ Alexandru Macedonénulŭ, şi întórcerea maĭ târḑiă la vetrele lorŭ din ţĕrile dunărene. suntŭ primite cu sfială şi nepăsare; pe când, în fine, strînsa legătură între *Comanĭ*, *Bisenĭ*, Picenĭ, Ausonĭ şi Românĭ, *uniţĭ* sub numele de *Vlahŭ* în semnŭ de identitate etnică şi desinință geografică, se perde neluată în sémă, de şi monuminte archeologice în esclusivă posesiune românéscă, vĕdescŭ în modulŭ celŭ maĭ positivŭ, nu numaĭ legătura dar' şi continuitatea Istorică. !?

De ce să preferimŭ a ne perde într'unŭ dedalŭ de conjecturĭ, a urma pe calea rătăcită fără folosŭ pentru sciinţă, amăgindu-ne pre noĭ înşine?!

Care póte fi puternicuŭ cuvêntŭ, ca să dămŭ credĕmêntŭ unorŭ fabule, şi să respingemŭ tradiţiunea istorică?

Este saŭ nu, adevĕrŭ istoricŭ, cum că Vechiĭ *Italĭ*, *Celto-Galiĭ* (anume *Cumanĭ*, *Picenĭ*, *Bisenĭ* etc) din Siria, reamintescŭ pe pămêntulŭ Dacieĭ, Regiunea *Picenum* din Italia? (Fick).

Este istoricaminte veridicŭ că, *Coloniile* de la *Coma-Gete* (Celtiĭ), rădicate din ţinuturile Sirieĭ, şi-aŭ adusŭ în *Dacia* traiană, pe sacratulŭ *Jupiterŭ* de la *Dolichea*. cu atributŭ *romanŭ?* (*Mommsen; Iung*)

Póte fi negatŭ că numele *Ausoniĭ*, fiindŭ etruscŭ, elŭ desémnă pe fiulŭ *Italieĭ*, în *Dacia* nóstră?!

Atributulŭ de *Vlach*, prin care se distingea familia Galo-latino-romană, în Analele Bizantine, Germane, Scandinave, Slave, de toţĭ barbariĭ încălcătorĭ, conferitu-s'aŭ Tătarilorŭ, Mongolilorŭ, Arpadianilorŭ, Avarilorŭ, Gepidilorŭ, Bulgarilorŭ?

Trecut'a, conservatu-s'a acestŭ nume prin escepţiune, numaĭ cu aplicare la Românĭ?

Dacă rĕspunsurile la tóte aceste întrebărĭ momentóse pentru istoria nóstră, nu potŭ de câtŭ să strîngă legătura etnică între Românĭ şi acele triburĭ Galo italo-romane, ce ne póte opri să ne reîntórcemŭ la adevĕrŭ, reluândŭ firulŭ istorieĭ întreruptŭ cu maiestriă, cu precugetare saŭ şi prin uşurinţă!

Avariĭ, Gepidiĭ, Bulgariĭ nu s'aŭ perdutŭ, istoria ne spune: că fracţiunele celorŭ două prime triburĭ s'aŭ contopitŭ cu ordele Arpadiane, după înfrângerea *Hunilorŭ* şi desfiinţarea domnieĭ *Gepide* şi. *Avare*, formândŭ puterea luĭ *Balamirŭ* şi *Arpadŭ*. Urmat'aŭ totŭ ast-felŭ cu *Piceniĭ*, *Cumaniĭ*, *Beseniĭ?*

Mersulŭ firescŭ alŭ evenimintelorŭ istorice din suta IX—XIII, desfăcutŭ de tóte acele negurióse combinaţiunĭ şi amăgitóre presupunerĭ, ni dâ dreptulŭ să afirmămŭ cu tăriă, că precum s'a urmatŭ naturala contopire a seminţieĭ Bulgare, Gepide, Avare, cu elemintele genuine, totŭ asemenea, şi maĭ presusŭ de ver-ce dubietate

posibilă, s'a petrecutŭ cu contopirea nomenclaturelorŭ de : *Cumanĭ, Picenĭ, Bisenĭ, Vlachĭ*, în celŭ de *Românĭ*, purtătoriĭ lorŭ din suta IV-VIII și IX—XIII fiindŭ unulŭ și acelașŭ poporŭ : *Ausoniĭ Italieĭ, Cumaniĭ Italieĭ, Piceniĭ Italieĭ!*

Concentrată cestiunea etnică în acéstă naturală sintesă, se lămurescŭ faptele *Cumanilorŭ* aĭ regeluĭ Ioan și aĭ strategiculuĭ *Osu*, *Oslu*, care numaĭ Arpadianŭ nu póte fi.

Sciutŭ este câtŭ de darnicĭ eraŭ regiĭ arpadianĭ cu averile străine, pe hârtiă. Vanitatea lorŭ n'avea margine, puterea însă le-a fostŭ cu multŭ maĭ pe josŭ de câtŭ să întreprindă cu óre-care succesŭ, vre-o espedițiune de cucerire.

Amŭ vědutŭ ce s'a petrecutŭ sub *Geyza II*, *Bella II*, *Stefan II* și *IV*, *Ladislav* și *Andrea,* din periodulŭ arpadianŭ.

Cunóscemŭ încercările luĭ *Carlŭ Robert* și *Ludovic,* de pe timpiĭ domnuluĭ românŭ *A. Besarab.*

Atuncĭ puterea Ungarieĭ era la apogeŭ, fără comparațiune cu starea Arpadianilorŭ din suta XIII, faptŭ care ne autorisă să respingemŭ ideea uneĭ dominațiunĭ maghiare în regiunile Olténieĭ.

Ceea-ce nu se póte admite pe temeiulŭ istorieĭ, pentru Ungurĭ, cum s'arŭ crede că era posibilŭ pentru o mână de Sașĭ, a cărorŭ inepțiă este proverbială în ale resboiuluĭ?

«*Spreng in die Mures, luf in de Besch* (pădure)» era cuvêntulŭ lorŭ de ordine, în tóte luptele cu Româniĭ.

Istețime în ale comerciuluĭ, astuțiă, rěutate, aroganță câtă vreĭ, dar' virtuțĭ militare nu suntŭ cunoscute la acestŭ némŭ alŭ Flamandeĭ, pe pămêntulŭ transilvanŭ.

De unde dar' o domniă săséscă, unŭ poporŭ săsescŭ, posesiunĭ săsescĭ, în Oltenia?

Fôntârele săsescĭ «(Beschreibung der Oësterreichischer Walachey, in Ungarischen magazin t. 3. 1738)» și *Schuler* (Umrisse ünd Kritische Studien zur geschichte von Siebenbürgen. Hermmanstadt 1872) vorbescŭ despre presupusulŭ Castelŭ de pe malulŭ rîuluĭ *Lotru*, la revărsarea s'a în Oltŭ, ca de unŭ *cuibŭ hoțescŭ,* precum lŭ arată tradi-

țiunea poporuluĭ : «*Nach dem Perrichte die Einwohner ist es ein Raubschlos gewesen.*»

Ungaria până pe timpiĭ luĭ *Matea Corvinŭ*, era ca și Germania medi-evală, împĕnată de castele haĭducescĭ, pentru adăpostulŭ fugarilorŭ cavalerĭ de industriă (Raub-Ritter).

Dacă tradițiunea săséscă adăpostită în cartea luĭ *Teutsch* și *Firnhaber* «(Urkunden zur Geschichte von Siebenbürgen)» vrea să facă din imaginarulŭ Conrad (*comitis Corlardi filii Cryspanii*) unŭ potentatŭ miticŭ (*mitologicŭ*), semi-suveranŭ în regiunea nordică a Oltuluĭ, nu urméză că ea póte eși din cadrulŭ unuĭ simplu mitŭ.

Tradițiunea poporană nu scie de domnia săséscă, dar' ne transmite amintirĭ despre unŭ cuibŭ haiducescŭ, care adăpostia pe unŭ domnișorŭ (Crăisoru, cavalerŭ de industriă — haĭducŭ) Colotreanu (póte de la *Crisu* = *Crisanŭ* Crys-paniĭ) care este departe de a fi identicŭ cu *Konradul* luĭ *Teutsch* și *Schuler!*

Pe asemenea temeiurĭ noĭ uniĭ, nu credemŭ că se póte face bine istoria Olteniei ! ! Să nu perdemŭ din vedere că fôntânele autorilorŭ Sașĭ, reproducŭ tradițiunile conservate la poporulŭ romanŭ, în cuprinsulŭ de maĭ susŭ, *in sensulŭ nostru!*

Care póte fi valórea și importanța istorică a numelorŭ de *Leucas, Loviste*, *Gorgan*, *Maidan*, *Rovina*, *Nedea*, pentru tatarismulŭ *Cumanilorŭ?*

In ce legătură stă numele topograficŭ : *Lovistea*, *Lobisto*, *Loystha* cu presupusa dominațiune a săsesculuĭ domnișorŭ : «*Konrad*», asupra uneĭ părți din actualulŭ districtŭ *Vâlcea*?

Lăsămŭ competințeĭ filologice să ne dea soluțiunĭ fiă câtŭ de rudimentarie, la întrebarea pusă.

Din parte-ne, ținemŭ a constata că în țéra Banatuluĭ temișianŭ, nu se scie la poporŭ despre domnișorulŭ *Conrad*, *Luca* și *Leucus*, de și cartografia țĕriĭ ne dă ca nume topice, forma de : *Leucusesci* (după tipulŭ Leucus) și «*Loviste*».

Ințelegemŭ o legătură óre-care între Leucasia, Lucania, Leuca, Leucaria Italieĭ, lêngă rîulŭ Br*ad*-anus (— ad mare Tuscum —) și *Leucasescii* noștri, dar' nu ințelegemŭ ce înrîurire putut'a să aibă nu-

mele de *Konrad* asupra formeĭ *Loviste,* îndepărtată fórte multŭ și de forma *Lotru?*

După tóte probabilitățile, aceste forme șĭ-aŭ luatŭ ființa pe pămêntulŭ românescŭ, în Dacia traiană, celŭ multŭ în suta XVII și XVIII.

Topografia Temișianeĭ nóstre, conservă din acele epoce unŭ însemnatŭ numĕrŭ de forme spaniole, aplicate ca nume topice, la comune urbane și rurale.

Avemŭ spre esemplu:

Periamus de la familia spaniolă *Perramon*, 1733.—*Perlas* de la Perales-Paulú, 1733.—*Reccas* de la Donna Maria *Reccas*. *Apadia* de la Anna M. *Abbadia* Aragonia. — *Grâu-vațŭ* de la Don *Grau felice* din Valencia.—*Baya* de la Napolitanulŭ *Baya*.—*Rovina* de la Don *Rovira* Ioannes, 1733.—Barra de la *Barrál Antoniu* — *Palancua* de la *Palanqua*, Madrid.

Registru ŭ de familiĭ spaniole așeḑate în Banatulŭ nostru, din acele două secole, este fórte copiosŭ, elŭ servă la deslegarea multorŭ probleme topografice.

Nume ca *Pelizari*, *Berdosa*, *Salini*, *Calo* (de Toloya, asemănatŭ cu *Calo-Ioanes* și cu *Cala-y*) *Secura*, *Gongora*, *Vucka*, (*tatălu lui: I. Huniad de-Co.vinu*) și a *St. Stefan rege alŭ Hungarieĭ*; *Gavilla*, *Medina*, *Surreu* etc. suntŭ familiarisate prin regiunele aceleĭ țĕrĭ românescĭ.

Aiurările escentricismuluĭ filologicŭ aŭ încurajatŭ pe seculariĭ nostri adversariĭ, la pretențiunĭ împinse până la absurdŭ, ajungêndŭ să conteste romanitatea celorŭ maĭ arhaice și istorice nominațiunĭ, din timpiĭ clasicitățeĭ romane!

«*Fără limbă nimicŭ nu se póte cunósce*»: ḑice *Herder*, dar acestŭ mare adevĕrŭ n'a împedicatŭ abusulŭ celŭ maĭ hidosŭ, în dauna limbeĭ și națiuneĭ române, maĭ multŭ încă, în detrimentulŭ sciințeĭ!

Gergani, *Gorgani*, orĭ-ce s'arŭ ḑice suntŭ totŭ atâtŭ de românescĭ ca *Deleniĭ*, *Delnesciĭ*, *Abrud*, *Auricu* (Avrigu), *Iașĭ*, *Brad*, *Zarand*, *Bran*, *Denta*, *Botoșanĭ*, *Turda*, *Deva-D'va*, etc. etc.

Românescĭ suntŭ prin încetățenire; galo-romane prin origine; latine prin prototipŭ și desinință.

Ca totulŭ în lume, în natură, se preface și limba prin îndelunga-

tulŭ și frecuentulŭ usŭ ; pe de altă parte cunoscutŭ este meritulŭ și zelulŭ statisticilorŭ, paleografilorŭ, cartografilorŭ, din trecutŭ și presinte: *Germanĭ*, *Slavĭ*, *Bizantinĭ*, *Maghiarĭ*, *Polonĭ*, de a distruge, a denatura, desfigura formele și fondulŭ arhaismelorŭ romane și românescĭ.

Ceea-ce ne spune în acestŭ puntŭ, între mulțĭ alțiĭ, *Bonfiniu*. se afirmă și de *Achner*, în competința sa de arheologŭ consumatŭ.

A s'a părere este, că nume propriĭ de familiă și localităţĭ, suntŭ în regulă comună eronatŭ transcrise și adesea falsificate :

«Da in den meisten karten von Siebenbürgen die Ortsbenenungen selten korekt «geschrieben wurden, so ist es nicht zu verwundern das die Ortsnamen von «ausländischen geleherten, nicht besser, oft so verfällscht, wieder gegeben werden «dass mann nicht weist welchen Ort Sie haben bezeichnen wo len etc.»

Toţĭ învĕţaţiĭ din lume nu vorŭ fi în stare să ne facă a crede, că *Abrudu* (abruţiĭ) nu este vechiulŭ *Albunus;* că *Iașiĭ* nu este vechiulŭ Municipium *Iassiorum* și nicĭ de cum maghiarisatulŭ *I-ász* (arcaș) ; că *Deleniĭ*, *Delinesciĭ*, *Auricu*, *Brad*, *Zarand*, *Branú*, *Denta*, *Turda*, *Deva Salonta*; (*din Marmatia*) nu-șĭ-aŭ desininţa și prototipulŭ în *Delium* (*Proximum Delium fanum,* in finibus Atticae regionis) ; in *Bradanus* (Lucania ad mare Tuscum) *Auricum* (Avricour = Aurarie) ; in *Turdus*, *turdi*, *turduli*, *turditanii* (*populii «Ispaniae. significare potest eos, qui Turdos vendunt)»;* in *Denta* (= Ceuta = dentatum); in *Brana* (ispaniolŭ) și *Brano*-gunum (britanicŭ) ; *Deva* (unŭ fluviŭ în Ispania); in *Tiarand* (vechiŭ latinŭ) similarŭ luĭ *Zarand;* în *Saluntum* din *Dalmaţia* și *Salentiniĭ Italieĭ de giosŭ.*

Pentru *Gerganĭ* avemŭ forma topică. *Gergovia (in Aquitania)* și *Gerbovia* (in Auvergna) ; forma și materialulŭ lexicŭ : *Greges* (*Gregis Vènalium ; Uno grege-facto ; Greges Virgarum*) *Gerg* (*jargon*, *plebeum loquendi genus*), *Garganus = munte* (*în Neapolea*), potŭ fi reduse la aceeașĭ desininţă alegorică.

Gorji și *Gorgani* suntŭ fórte apropiate de forma latină : *Gorgonia. Gorgones* (Hesperides insulae), *Golgi* (din Cypru, de unde *Venus Golgia*) *Gurges* (profundime, abisŭ), tóte împreună denotândŭ : insule, văĭ, *vĕlcele* (*si ab Alpibus secundo flumine provehimur, sunt «Vercelle» «lon-*

gius quidem ab amne sub Alpibus rematoe)», regiunĭ împresurate de munţĭ saŭ rîurĭ.

Rovine-Ruvine=(revenélă=umiditate) nu-şĭ are óre rădecina în *Riu=rivus* saŭ *Ruine?* nu cum-va este formată prin metatesă şi antitesă din *Urvina* saŭ *Urbinum?* precum *Gergani* din *Gergovia*, séŭ *Garganus*, *Gerg* din *Greges*, *Gorji* din *Golgi?*

In Liguria, Galia-Cisalpina, era aşeḑată colonia *Ravena* — colonia munita — pe malulŭ Adriaticeĭ, precum în ţinutulŭ Umbrieĭ de peste Alpĭ, patria luĭ *Plautu*, esista «*Urbinum*» — Hortense.

De ce óre să fiă maĭ straniă şi maĭ puţinŭ regulată streformarea, contracţiunea substantivuluĭ *Nundine* în *Nedeie?* Ca nume de localitate elŭ nu esistă în Banat, precum lŭ avemŭ în Oltenia şi anume în judeţulŭ Doljŭ.

Cu tóte acestea în unele părţĭ ale Banatuluĭ se conservă acestŭ nume, în vocabulariulŭ şi graiulŭ românescŭ, spre a desemna *Serbarea patronuluĭ Comuneĭ.* «*Dii penates*», «*Hramulŭ bisericiĭ*» cu care ocasiune multe din localităţĭ, maĭ alesŭ urbane, ţinŭ unŭ felŭ de têrgŭ de săptămână, cunoscutŭ în România liberă sub nume de *Bâlciŭ.*

Regiunea sudică a Banatuluĭ are pentru desemnarea *Hramuluĭ,* terminulŭ «*Ruga*» =Rogatio=Rugăciune.

Sciutŭ este că în regiunele banatice, anume în *Voivodina*, *Bacska* şi *Sîrmiu*, cu poporime precumpenitóre slavă, *(saŭ slavisată)*, ḑilele de Duminică suntŭ în acelaşĭ timpŭ şi ḑile de têrgŭ.

Limba slavă peste totŭ, are cuvêntulŭ «*Nedelea*» pentru *Duminica nóstră latină.* Dar' precum *Nedeie-a* română nu stă în nicĭ unŭ raportŭ de genesă cu ḑioa domnuluĭ (Dumineca), totŭ asemenea *Nedelia* sêrbéscă denotă purŭ şi simplu o ḑi de têrgŭ, fără înţelesŭ religiosŭ, cu raportŭ la ḑioa Domnuluĭ.

Stimatulŭ şi învĕţatulŭ nostru colegŭ D-lŭ *B. P. Hasdeŭ* ḑicêndŭ în originile Craioveĭ (p. 53 (:)

«Că acolo unde se «află astăḑĭ satulŭ *Nedeia.* (*Nedcia* cetate de altă dată) «ba şi pe aiurĭ. orĭ unde s'arŭ maĭ nemeri vre-o localitate românéscă cu ace- «laşŭ nume, trebuiă să fiă esistatŭ óre-când unŭ importantŭ centru comercialŭ,

«ceea-ce se justifică în casulŭ de faţă prin posiţiunea loculuĭ tocmaĭ la trecĕ-«tóre a Dunăriĭ»,

— vine în ajutorulŭ nostru şi confirmă deducţiunea de maĭ susŭ, în tóte părţile şi legăturile eĭ.

Cuvêntulŭ *Bâlciŭ* întrebuinţatŭ la noĭ—România—pentru a desemna têrgulŭ de ţéră, *centru de comerciŭ*, este formatŭ din maghiarulŭ «*Buciu*» cu semnificaţiune de «*procesiune*» *religiósă* («Ruga» Serbare), ceea-ce ne spune că adevĕrulŭ este cu noĭ, cândŭ afirmămŭ cumcă în ḑile de Duminicĭ şi de serbarea patronuluĭ, se ţine şi la maghiarĭ têrgulŭ de sĕptĕmână; însăşĭ numele de *Wasár-Nap* (ḑi de têrgŭ) adoptatŭ în limba Maghiară pentru ḑioa *Domnuluĭ*, dar' cu desininţă civilă, specifică, înlătură orĭ-ce dubietate posibilă, spre a se întări şi maĭ multŭ istoria geneseĭ în sensulŭ de maĭ susŭ.

Unŭ concursŭ de eleminte puternice cu raportŭ la Genesa, istoria şi practica cuvêntuluĭ *Nedeie*, ne dă dreptulŭ a înlătura orĭ-ce proveninţă străină şi a susţine, că substantivulŭ latino-romanŭ *Nundinae*, saŭ *Nundine*, *Novendine*, *Novendialis* (Wochenmarkt) *Nundina-dea*, *Nidulari Nundini* (têrgu de sĕptĕmână) s'a transmisŭ popórelorŭ slave, fiă în formă originală, fiă în contracţiune, redusă prin frecuentulŭ usŭ la forma de *Nedeie*, prefăcutŭ la Slavĭ în *Nedelea* şi tradusŭ la Magiarĭ în *Wásár-Nap;* precum li s'a transmisŭ póte şi cuvĕntulŭ de *Su-cubitu* (*sucubo=are=subicci*) reprimitŭ sub forme de *Şugubĕţŭ*.

Sciinţa etimologică la rêndulŭ eĭ neapĕratŭ îşĭ va spune ultimulŭ cuvêntŭ. Noĭ ne-amŭ mărginitŭ a-ĭ face istoria.

Eruditulŭ filologŭ şi istoricŭ romanŭ, stimatulŭ colegŭ *B. P. Hasdeŭ*, urmărindŭ cu o pătrundere şi o sistemă particulară a sea, tóte datele istorice referitóre la originea *Cumanilorŭ* din Oltenia, (*Cumae*, *Cumerii*, *Kymriĭ=Caput Cimericum în Ancona)* termină prin a ne impune a sea credinţă despre turanismulŭ poporuluĭ *Cumanŭ*, întemeindu-se între altele şi pe deprinderea luĭ păgânéscă de a sacrifica ómenĭ, la înmormêntare, şi a încheia frăţia prin amestecŭ de sânge, trecută apoĭ la crestinĭ sub formă de *frăţia de cruce*.

La pag. 32 declară Colegulŭ nostru, că revenindŭ asupra ideilorŭ

și a părereĭ sale de altă dată, recunósce că frăția de sânge nu póte fi o moștenire coborîtă de la Domnitoriĭ Lumeĭ!

Dreptatea este până la unŭ punctŭ, cu d-sa.

Roma etnică nu se închină la Cruce și n'a putută să o ia dreptŭ *mărturiŭ* saŭ *legătură simbolică* a frățieĭ.

Esistă însă o frățiă, care se legă prin îmbrățișărĭ și sărutărĭ : *osculum fraternitatis.*

Maĭ esistă și *frăția de Sânge*, precum esistat'a, în tótă puterea cuvêntuluĭ, și *sacrificiulŭ* de *ómenĭ.*

In fondŭ, *frăția* subt ambele forme n'avea nimicŭ estraordinarŭ, ea fiindŭ fórte națională la *Romanĭ* ca și la *Grecĭ;* la *Tracĭ* ca și la *Dacĭ*; la *Cumanĭ* ca și la *Albanesĭ*, *Ilirĭ* și Românĭ!

Sinistrulŭ, *Desastrulŭ*, *Temerea, Isolațiunea* unesce pe ceĭ suferindĭ; înfrățirea este în genulŭ omenescŭ, care îșĭ are în multe casurĭ, unŭ refugiŭ, o consolațiune, în *ficțiunĭ.*

Ceea-ce este firescŭ pentru *înfiere*, *Copilulŭ de sufletŭ*, cu unŭ cuvêntŭ *adoptațiunea*, în inima, în dorința părinților fără progenitură, cată să fiă firescŭ pentru *înfrățirea* din toțĭ timpiĭ, la tóte popórele.

Nihil a me humani alienum!

Esemplulŭ luĭ *Pilade și Oreste* n'a presentatŭ lumeĭ celŭ d'întâiŭ spectacolŭ și n'a rĕmasŭ celŭ din urmă, în acestŭ genŭ.

Infierea, (adoptațiunea) a trecutŭ ca Instituțiune din timpiĭ etnicismuluĭ *Romanŭ*, la tóte popórele continentuluĭ și se conservă în tótă lumea crestină, fără ca să esiste între poporulŭ *Rege* și tóte națiunele lumeĭ nóstre, raporturĭ etnografice!

Deducțiunea arŭ fi necorectă când s'arŭ presupune că frăția prin amestecŭ de sânge arŭ fi trecutŭ în evulŭ mediŭ de la păgânĭ (*Comanĭ) la une'e* din popóre crestine, prin relațiunĭ internaționale.

Dacă este constatatŭ și istoricesce veridicŭ, după spusele luĭ *Pomponiŭ Mella*, *Plutarcu*, *Salust* (în Catilina) etc. că datina frățieĭ prin amestecŭ de sânge, a esistatŭ la *Grecĭ* ca și la *Romanĭ;* dacă acea înfrățire «*more paganismo*» s'a conservatŭ în evulŭ mediŭ la *Greciĭ* creștinĭ ca și la *Comanĭ* ca și la *Celțĭ*, și în fine la *Româniĭ* noștri,

de ce se admitemŭ *per fas et nefas,* suposițiunea : că neapĕratŭ acestŭ *felŭ de frăţiă* la *Comanĭ*, conduce la Genesa turanică?!

La primulŭ pasŭ — *ne isbimŭ* de solitariulŭ fenomenŭ pentru care ni se cere unŭ rĕspunsŭ.

Cum : păgânulŭ rege alŭ păgânilorŭ *Cumanĭ «Major in regibus Cumanorum»* de sĕmênță turcă, se numea *Ion*, în suta XII, sub deplina domniă a bisericeĭ crestine?

Care altŭ fruntașŭ păgânŭ, de sĕmênță turanică, maĭ purtă acestŭ nume alŭ botezătoriuluĭ, saŭ alŭ vre unuĭa dintre Apostoliĭ și evangeliștiĭ creștinătățiĭ?

Pentru noĭ, *Ioan* — *Iova* — denotă pe fiulŭ bisericiĭ crestine; elŭ maĭ stă în legătură și cu o altă particularitate a domnitorilorŭ *Romanĭ* și *Românĭ!*

Pe timpiĭ luĭ Diocletianŭ, numele de *Ion*, *Iovia*, *Iovius* însemna puterea, autoritatea ḑeuluĭ rege : (*«Jupiter Dies-piter,* — *diei et lucis pater ; Divum pater atque hominum rex)* pe pămêntŭ, concentrată în persóna, Cesariuluĭ : *«Diocletian gab sich den Beinamen : Iovius»* — (*Ist. Held. și Corvin. tom. I*).

. Mariĭ domnĭ românĭ aĭ vechimeĭ, țineaŭ neapĕratŭ la acestŭ atributŭ simbolicŭ, esprimatŭ prin forma *«Ioñ* și *Iov»* în puterea tradițiuneĭ și a dreptuluĭ de legitimă moștenire.

Nu este de creḑutŭ că puterniculŭ rege *Cumanŭ* s'arŭ fi abătutŭ, în cualitatea de *păgânŭ*, de la legile poporuluĭ sĕŭ, primindŭ simbolulŭ creștinismuluĭ saŭ și tradițiunea romană, prin adopțiunea numeluĭ orĭ atributuluĭ de *«Ion—Iovius!»* In asemenea ipotesă, casulŭ isolatŭ arŭ fi o escepțiune fără exemplu, la semințiile turanice.

Dacă simțulŭ de conservațiune s'a mănținutŭ la românĭ și aĭ sĕĭ domnitorĭ. până și în cele maĭ amĕnunte deprinderĭ, datinĭ, usurĭ, moravurĭ; ce mirare arŭ fi să vedemŭ, că în virtutea aceliĭ legĭ s'a conservatŭ la *Românĭ* și *Comanĭ* unele din cele maĭ originale datinĭ carĭ aparținŭ, precum se ḑice, în totalitatea tîmpilorŭ, întregiĭ umanitățĭ?! (originele Craioveĭ pag. 13).

Părerea care susține că, în regula generală, datinile străbune nu

se conservŭ la urmașĭ, are ceva pentru sine. Ea însă nu póte fi primită în totalitatea eĭ, maĭ alesŭ față cu românii.

Esceptiunea întăresce regula, la casulŭ nostru, prin esemple din viéța romănilorŭ.

Ceea-ce însă ni se pare a fi maĭ positivŭ, este că, moravurĭ și datinĭ diferŭ la unulŭ și acelașŭ poporŭ, după regiunĭ și epoce.

In acestŭ sensŭ avemŭ opiniunea mareluĭ filosofŭ germanŭ *Herder*; elŭ vorbindŭ despre Instituțiunile *Grecilorŭ* dice, între altele, că : nu tóte datinile eraŭ comune diferitelorŭ triburĭ «Eline.»

«Die Sitten der Grichen waren so verschieden als die Art ihrer Stämme, «ihrer Gegenden und Lebensweise, nach den Graden ihrer kultur ünd einer «Reihe von Glücks ü Unglüks fällen, in welcher Sie der zufal setzte. etc.»

Acéstă profundă observațiune combinată cu speciósa părere din originele Craioveĭ (pag. 36) ne esplică: cum în acelașŭ timpŭ la o porțiune din poporulŭ Olteniei, disŭ *Cumanĭ* (în cariĭ noĭ recunóscemŭ prin tóte particularitățile, pe românĭ), nu s'aŭ păstratŭ unele din usurile înmormêntăriĭ comune *Romanilorŭ* vechĭ, *Grecilorŭ*, *Celto-Scyto-Geților*; *(Peucetiĭ Apulieĭ)*; înțelegemŭ sacrificiŭ de ómenĭ.

Intr'adevĕrŭ, ceremonialulŭ religiosŭ, datinele sacre, aveaŭ la vechiĭ romanĭ aceleașĭ particularitățĭ caracteristice, pe care le întêmpină arheologulŭ și istoriculŭ nepărtinitorŭ numaĭ la *Cumaniĭ* și *Româniĭ Dacieĭ traiane*, (cu esceptiunea sacrificiuluĭ de sânge omenescŭ, în câtŭ pentru ceĭ din urmă), de asemenea la triburile genuine : *celto-galo-latine*; nimicŭ însă din acele datinĭ la *Goțĭ, Hunĭ, Longobardĭ, Gepidĭ, Vandalĭ, Avarĭ, Bulgarĭ, Arpadianĭ,* din timpiĭ păgânitățiĭ.

Peregrinagiulŭ nocturnŭ alŭ Deilorŭ micĭ și marĭ (majorum et minorum gentium) pe pămêntulŭ nostru, este o tradițiune romană ; *Plautu, Pliniu, Virgiliu, Horațiu* suntŭ fórte copioșĭ în descrierea acelorŭ credințe strebune.

Până în dilele nóstre, colinda *Piţercilorŭ* (în ajunulŭ Crăciunuluĭ), colinda *plugșoruluĭ*, c. *junilorŭ*, *Cerbuțulŭ*, *Bresaia*, *Vasilca*, etc.; *Curățenia prin focŭ*, cultulŭ *Sóreluĭ-Saturnalele* ș. a; *deschiderea ceruluĭ* în nóptea de *bobotéză ; precațiunea adusă Deilorŭ infernĭ* pentru a înghiți rigulŭ și a elibera căldura ; serbarea *Simdienelorŭ* (Sântelorŭ Dine) ;

credința în puterea *Ielelorŭ; Imblândirea cailorŭ luĭ S-an Toger (Todor)*, abținerea de la orĭ-ce lucru în *Serĭle de Vinerĭ* și în ajunulŭ de *ḑiua Ursuluĭ*, Serbarea luĭ S-ân Georgiu, S-ân Mioiu: eroiĭ Sórelui; *Mârtiniĭ*-(cultulŭ Ḑeuluĭ *Marte), Postulŭ negru, Ceremoniel efunebrale:* aruncarea unuĭ pumnŭ de pămêntŭ pe mormêntŭ; dicțiunea: *Sit tibi terra levis=sĕ'țĭ fie ușóră țĕrîna;* lăsarea *bărbeĭ și a pĕruluĭ; pomană* etc., suntŭ conservate cu pietate și stricteță sub forma etnicismuluĭ strĕbunŭ; numaĭ peregrinagiulŭ Ḑeilorŭ a primitŭ o metamorfosă crestină, înlocuindu-se Ḑeulŭ Olimpicŭ, prin *Christŭ și S-tulŭ Petru.*

Ca și la crestiniĭ resăritenĭ, vechiĭ Românĭ îșĭ făceaŭ închinăciunea spre *«Resăritŭ»;* sărutaŭ pe rêndŭ tóte *Icónele,* îngenuchiaŭ naintea altaruluĭ, *«et dextram ori admovebant* de aci *Adoratio»;* îșĭ făceaŭ mătăniile *(procumbebant aris advoluti).*

In felulŭ marilorŭ nostri Domnĭ, strebuniĭ Romanĭ, rădicaŭ — închinaŭ — în onórea Ḑeilorŭ, temple, altare; le aduceaŭ darurĭ și sacrificiĭ: *Ver Sacrum* (tradusŭ în limba bisericeĭ crestine sub forma de Melușelulŭ Domnuluĭ și păstratŭ în cunoscutulŭ textŭ: *Sânta jertfâ cu pace s'o aducemŭ*).

Superstițiunea la poporulŭ rege fost'a totŭ atâtŭ de accentuată ca și la urmașiĭ românĭ; a dormi în templu (biserica) — *«incubare»* spre a primi peste nópte unŭ respunsŭ de la *Ḑeĭ-penati;* a presĕra paie prin locuința (camera) pentru liniscea Ḑeilorŭ, precum facŭ până astă-ḑĭ româniĭ din Banatŭ, în ajunulŭ Pascilorŭ și alŭ Crăciunuluĭ, era unŭ *Cultŭ* înrădecinatŭ și respânditŭ la poporulŭ romanŭ din întregluŭ Imperiŭ.

La vechile sacrificiĭ *«piaculare»* — *«ad Crimen expiandum vel» ad «prodigia procuranda, expianda et avertenda seu averruncanda,»* s'a maĭ adaosŭ încă de pe timpiĭ luĭ *Romulus*, prin legĭ, datina *Sămnită a Sacrificiuluĭ de ómenĭ.* Primulŭ începutŭ l'a făcutŭ Regele fundatorŭ alŭ *Romeĭ* prin a s'a lege numită *«Lex proditionis»* saŭ după *Dionisiu:* «νομος προδοσιας» care consacră ḑeuluĭ *Pluto* și infernuluĭ pe trădătoriĭ de *patrie.*

Nu se conservă óre acéstă, datină ca instituțiune de Statŭ, cu micĭ escepțiunĭ, prin *«Pena Capitala»* în cele maĭ multe țĕrĭ creștine?

După alte disposițiunĭ posteriore, *Consuliĭ, Dictatoriĭ, Beliduciĭ* și *Pretoriĭ* romanĭ aveaŭ și dreptulŭ și datoria, în certe casurĭ, a se sacrifica pe sine și a sacrifica cu sine orĭ-ce legionarŭ din așa ḑisa «*Legio romana scripta*» spre a împăca mănia ḑeilorŭ din infernŭ. (*In piaculum hostiam caedere*).

Subt imperiulŭ primeĭ republice, Sacrificiulŭ de ómenĭ se mărginea odată pe anŭ. Unŭ decretŭ alŭ Senatuluĭ din anulŭ 657 interḑicea sacrificiulŭ de ómenĭ :

«*Ne homo immolaretur*».

Bĕtrânulŭ *Pliniu*, menționândŭ despre vorbita lege de abolițiune, ḑice că omenirea datoresce recunoscință poporuluĭ romanŭ, pentru desființarea celuĭ maĭ teribilŭ flagelŭ!!

«*Qui sustulere monstra in quibus hominem occidere religiosissimum est, mandi*
«*vero letiam saluberrimum.*»

Cu tótă rigórea decretelorŭ multiple, monstruósa deprindere n'a pututŭ fi desrădăcinată, de óre ce vedemŭ că unŭ asemenea sacrificiŭ s'a maĭ celebratŭ, cu tótă solemnitatea religiósă, sub pontificatulŭ luĭ *Iuliŭ Cesarŭ*, pe câmpulŭ Marte în anulŭ 705. De asemenea suntŭ esemple în istoria Romeĭ de pe timpulŭ luĭ *Augustŭ* (după învingerea luĭ Antoniu la Perusia), și *Sex. Pompeiŭ.*

Așa dar' fie bine înțelesŭ că argumentulŭ sacrificiuluĭ de ómenĭ, nu servă la deslegarea problemeĭ, din contra, remâne fără putere în sprijinulŭ turanismuluĭ, rĕŭ atribuitŭ *Cumanilorŭ* și *Peucinilorŭ;* Ipotesa este căḑută prin chiarŭ viciositatea temeliilorŭ. «*Molle ruit sua.*»

Ca firéscă consecință, cată a fi respinsă presupunerea care ține a încredința, că fundarea cetățiĭ *Craiova* este faptulŭ unuĭ *Comanŭ* păgânŭ și turanicŭ; *Cumanulŭ* rege *Iova*, (*Iov*(*i*)*a*) n'a fostŭ prin țara Bioreĭ; de unde dar' numele de *Craiova* în acea regiune?

De unde și cum s'a furișatŭ în graiulŭ turaniculuĭ rege păgânŭ, numele slavisatŭ de *Craliu?*

«*Regium*» din Transilvania, ne póte îndreptăți la o deducțiune maĭ etimologică și maĭ apropiată de firesculŭ faptuluĭ istoricŭ, admițêndŭ formațiunea numeluĭ în cestiune, de la «*Ioviana-Cesarea*» saŭ *Cesar-*

Iovia, reduse cu timpulŭ la forma de : *Cara-Iovia*, și în cele din urmă înlocuită prin sinonimele *Craliova*, *Cra-Iova*, precum *Calvus-Ivanes*, *Calo-Ioanes*, fusese înlocuitŭ prin *Caloianu*.

Cu aceste ultime observațiunĭ sumarie, închidemŭ parentesa nóstră, tarĭ în credința, că numaĭ matematicesce nu este demonstrată genesa turanică fie a poporuluĭ, fie a regeluĭ *Comanŭ*, și cu atâtŭ maĭ puținŭ distrusŭ caracterulŭ românismuluĭ lorŭ.

Din momentulŭ în care ni se afirmă că numele genericŭ : *Vlachŭ* desémnă popóre de proveninţă *Celto-Galo-Italo-Romane* și anume pe *Bastarniĭ*, *Pacinaciĭ*, *Ausoniĭ*, (*Companii-Opiciĭ*) *Cumaniĭ* Transilvanieĭ, și în cele din urmă coloniile așeḑate în Dacia ; că acestŭ atributŭ era comunŭ *Spaniolilorŭ, Galilorŭ, Italilorŭ, Romanilorŭ*, rĕmânŭ deșerte tóte închipuirile, tóte conjecturele luminaţilorŭ amăgitorĭ *amăgițĭ* : *Rètty*, *Hunfalvy*, *Roesler Sultzer,* etc.

Versiunea care vrea să scie că genericulŭ «*Vlachŭ*» arŭ fi sinonimŭ cu «*Rusticus*» și «*Pastor*» tradusă în «*Nomad*», cu aplicațiune la «*Românĭ*», s'arŭ împedeca de autoritatea istorieĭ și de protestaţiunĭ strivitóre, din partea unorŭ somităţĭ recunoscute în republica sciinţelorŭ.

Trecemŭ dar' peste rĕtĕcirile imaginațiuneĭ învăpăiate, precum trecemŭ cu aceeașĭ indiferință peste lecțiunea de morală ce ni se face de către cunoscuțiĭ noștri adversarĭ, îndemnându-ne și cerênduni-se să renunțămŭ la vechimea origineĭ și limbeĭ nóstre, la neîntrerupta continuitate pe pămêntulŭ Dacieĭ, ca nu cum-va să ne trezimŭ într'o bună diminéță înrudițĭ cu *Iudeiĭ*, după opiniunea prea istețuluĭ «*Fiiegier*», susținută cu mutlă vervă de limbuție, în adunarea societățiĭ Antropologice din Viena la $^{3}/_{15}$ Ianuariŭ 1878.

Vomŭ încheia darea de sémă asupra cărțiĭ luĭ Retty prin unŭ resumatŭ alŭ conclusiunelorŭ sale paradoxale de la pagina 71—72.

Acele conclusiunĭ îșĭ propunŭ a ne convinge că limba română nu este latină, poporulŭ românescŭ nu face parte din latiniĭ luĭ Traianŭ, că originea susținută de românĭ, ca purceḑêndŭ de la colonile și legionariĭ din Italia, e unŭ visŭ, de óre-ce sciutŭ este că spre a colo-

nisa ţĕrile dunărene, s'a luatŭ populaţiunĭ semitice din Asia Mică şi *Syria* etc., precum o voesce ipotesa luĭ *Roesler* şi *Fliegier!*

Pentru D-lŭ *Rètty* nu póte avea însemnătate nicĭ măcarŭ acea cunoscută şi admisă doctrină că : stratulŭ limbeĭ române de astă-ḑĭ, este romana cea veche şi latina pristină, *(antiqua)* rustica.

Nu se admite faptulŭ afirmativŭ care légă, fie câtŭ de puţinŭ, pe românĭ de clasiculŭ poporŭ alŭ Romeĭ şi Italieĭ.

Babilonia D-luĭ *Rètty* merge paralelŭ cu alucinaţiunile semituluĭ *Fliegier !*

Rĕspunsulŭ îlŭ avemŭ în consciinţa nóstră, în legile şi istoria vieţiĭ nóstre, aprópe bimilenariă.

Acele legĭ, acea istorie ne spune : că Românulŭ s'a numitŭ pururea pe sine, în a sea limbă : românŭ, căcĭ a fostŭ, este şi rĕmâne românŭ !

Nu s'a pretinsŭ, nu se pretinde că : limba nóstră arŭ fi latina luĭ *Cicerone* şi *Augustŭ;* ea este aceea ce o desémnă, ce o tradă, organismulŭ, materialulŭ lexicŭ, formele, flesiunele, stratulŭ eĭ, acele particularităţĭ carĭ, cu tóte vicisitudinile timpilorŭ, o ţinŭ legată şi astă-ḑĭ, după 18 secole, — în desfiderea protestaţiunelorŭ luĭ *Sultzer*, *Roesler*, *Hunfalvy*, *Fliegier*, *Rètty*, — de vechimea clasicităţiĭ ; ea este cu unŭ cuvêntŭ : limba, proprietatea poporuluĭ românescŭ.

Vocabulariulŭ românŭ conservă barbarismele maghiare, slavone, turcescĭ, spre a'şĭ documenta vechimea şi neîntrerupta petrecere pe pămêntulŭ Dacieĭ, fără a fi perdutŭ ceva din însuşirile genetice, prin care se distinge de totŭ ce-lŭ înconjóră şi ce-ĭ este străinŭ.

Mulţumită acelorŭ însuşirĭ particulare, fărmĕcătóre, elŭ a pututŭ să resiste, să învingă cruḑimele, sĕlbăticiile legilorŭ impuse de cuceritorĭ ; să rĕmână *românŭ* prin *limbă*, prin *tradiţiunĭ*, prin *portŭ*, prin *moravurĭ*, *credinţă*, *datinĭ*, *aptitudinĭ resboinice;* se rĕmână vechiulŭ *legionarŭ* pe câmpulŭ de luptă, vechiulŭ *etnicŭ* chiarŭ şi la *altariulŭ creştinŭ;* vechiulŭ *plugarŭ; sprintenŭ*, *deşteptŭ*, *inteleginte*, *muncitorŭ*, *ospitalierŭ*, *duiosŭ*, *mărinimosŭ*, *recunoscĕtorŭ*, *răbdătorŭ* dar' şi credinciosŭ maximeĭ strĕbune : «*Beneficiis et injuriae, memor esse solet!*»

Amŭ cere să ni se spună : Cine şi ce este acestŭ poporŭ singu-

Iarŭ prin tóte ale sale; neasimilabilŭ cu popórele de prin prejurulŭ sĕŭ; de unde a venitŭ și care alta póte fi *genesa* luĭ?

Să ni se spună, consultându-se tóte legile fisice și fisiologice, resfoindu-se istoria tuturorŭ popórelorŭ, din toțĭ timpiĭ: când și unde s'a maĭ vĕdutŭ unŭ *poporŭ barbarŭ*, compusŭ din *adunăturĭ*, să supórte secolĭ întregĭ, *martirulŭ*, *jugulŭ*, *sclavia;* să înfrunte pericolele uriașe pentru ca să conserve, să salve o *limbă*, care nu este a sea, unŭ *nume*, care-ĭ este străinŭ, impusŭ, o naționalitate de care nu-lŭ légă originea sa, a *părinților̆ŭ, a strĕbunilorŭ* seĭ!

In schimbulŭ *limbeĭ*, a *numeluĭ*, a *românismuluĭ* i s'a propusŭ, sutimĭ de anĭ, *domnia*, *fericirea*, *libertatea;* elŭ le-a *refusatŭ*, nu cum-va pentru că *era*, saŭ se scia că *este bastardŭ?!*

Unitatea de teritoriŭ, unitatea de legĭ să fiă ținutŭ óre pe românĭ la credința strĕbună, legatŭ de *pămentulŭ strĕmoșescŭ?!* .

Teritoriulŭ *Daciei* devenise unŭ *calvariŭ* pentru dênsulŭ, de ce nu l'a *părăsitŭ?*

Limba și *numele* i-a atrasŭ *urgia*, *dispreṭulŭ* incălcătorilorŭ; de ce nu s'a lepădatŭ *de una* și *de alta?*

Legile țĕreĭ i-aŭ impusŭ *jugulŭ sclavieĭ*, *sórta iloṭilorŭ*, de ce nu *s'a sustrasŭ?*

Natura peste totŭ, și cea românéscă în particularŭ, nu primesce transacțiunĭ; ființa românuluĭ este plină de reminiscințe, de consciința românismuluĭ, de tradițiunĭ și de credință în alŭ sĕŭ destinŭ.

N'a pututŭ, nu póte și nu va putea odată cu viața să renunțe la *numele sĕŭ*, la *limba sa*, *atribuṭiele incrinte natureĭ sale!!*

Impresiunea, convincțiunea cu care ne despărṭimŭ de scrierea d-luĭ Rètty, se resumă în cuvintele fisiologistuluĭ *Dubois-Raymond :*

«Istoria scrisă de unŭ rĕŭ judecătorŭ alŭ trecutuluĭ, nu servă de câtŭ spre «a ne spune că nimicŭ bunŭ nu se póte învĕța din ea.»

Lăsămŭ pasulŭ, domnuluĭ profesorŭ românŭ *I. Goldiș* din *Arad* care și-a luatŭ onorifica misiune de a converti pe contrariulŭ nostru *Rètty*.

Respunsulŭ părinteluĭ *I. Goldiș* la divagațiunele din Anonimulŭ luĭ *Rètty*, este înfățișatŭ sub titlu de :

II.

«Latinitatea limbeĭ romane».

Acestŭ rĕspunsŭ scrisŭ în limba maghiară, conţine 50 pagine în octavo şi este publicatŭ în *Arad la 1880*.—Elŭ se distinge prin moderaţiune; plinŭ de vigóre şi convingĕtorŭ, elŭ denunţă cunoscinţe întemeiate la autorŭ despre *istoria şi limba naţională*.

Rara fericire a fostŭ reservată acestuĭ rĕspunsŭ, să desarmeze pe agresorŭ, să-lŭ converte, să-lŭ cuceréscă, făcêndu-lŭ a-şĭ recunósce nedreptatea şi rătăcirea prin o mărturisire solemnă, dată publicităţiĭ şi anexată la respunsŭ.

Profesorulŭ *Goldiş* începe prin a face (la pag. 6, 7) o gravă mustrare luĭ *Hunfalvy* pentru asprimea cuvintelorŭ sale, la adresa mareluĭ istoricŭ *Bonfiniŭ*, supra-numitŭ părintele istorieĭ maghiare.

Nu conveniaŭ zelosuluĭ *Hunfalvy* adevĕrurile spuse de *Bonfiniŭ*, despre originea şi vechimea românilorŭ.

Nu se póte ierta mareluĭ istoricŭ, *esortaţiunea* făcută istoricilorŭ maghiarĭ, prinşĭ asupra faptuluĭ de falsificarea veritățiĭ istorice!

După ce respunde la asertiunile din etnografia luĭ *Hunfalvy*, cu cuvintele învĕţatuluĭ german *Schwicker*, care de şi unitŭ în multe cu *Roesler*, afirmă că lăudatulŭ *Hunfalvy* n'a făcutŭ de câtŭ să falsifice cu precugetare adevĕrulŭ etnograficŭ şi istoricŭ, spre a seduce opiniunea Europeĭ asupra naţionalităţilorŭ din Ungaria, observă luĭ Rètty, în termenĭ curtenitorĭ, că a mersŭ şi maĭ departe de câtŭ prototipulŭ sĕŭ, cu rea credinţă, înlăturândŭ totŭ ce s'a scrisŭ în bine despre românĭ.

Recunoscêndŭ meritele şi erudiţiunea luĭ *Hunfalvy*, părintele *Goldis* nu crede că se póte admite ca infalibile totŭ ce se susţine în a sa etnografiă, despre originea şi limba românilorŭ; este fórte periculosŭ, dice recensentulŭ, a înainta doctrine limbistice în vĕdită contradicţiune cu principiile filologice, numaĭ pentru a satisface unŭ amorŭ propriŭ saŭ o vanitate naţională (pag. 6).

Urmăndŭ a rĕspunde la întîmpinările luĭ *Rètty*, care caută, în felulŭ luĭ *Roesler* şi *Hunfalvy*, materialŭ lesicŭ maghiarŭ şi slavonŭ, înfăţişându-lŭ ca factorŭ principalŭ la formaţiunea limbeĭ romane, Autorele

relevă lipsa de dialecte prin care ea se distinge de tóte cele alte limbĭ europene, precumŭ afirmă între alţiĭ şi Hencke, ḑicêndŭ că limba română este unica care nu cunósce dialecte:

«Dialecte durch die sonst alle anderen sprachen der Welf Zersplitert werden, «kennt die romänische sprache nicht — Romanien : Land u. Volk 1877.

Spre a combate séŭ a recunósce latinitatea limbeĭ romane, se cere, ḑice părintele *Goldis*, maĭ multŭ de câtŭ fabule resuflate despre Bulgarĭ, Rutenĭ, Bisseni şi *Comaniĭ* luĭ *Rètty* şi *Hunfalvy;* o colecţiune de cuvinte, dicţiunĭ şi forme gramaticale dintre cele presupuse latine, adunate din scrierile luĭ *Cipariŭ*, *Laurianŭ*, *Hasdeŭ* etc., şi supuse unuĭ studiŭ analiticŭ-comparativŭ, arŭ conduce cu certitudine la descoperirea adevěruluĭ!

Nu la Volga, esclamă autorulŭ respunsuluĭ, ci în munţiĭ *Ardéluluĭ*, la *Moţiĭ* din Desŭ, prin sate şi cătune românescĭ, fiă şi în préjma Araduluĭ, se póte studia *limba* română. Aci adversariĭ noştriĭ arŭ păţi ca *Englesulŭ* din *anecdotă,* care multŭ s'a miratŭ auḑindŭ prin *cătunele Francieĭ vorbindu-se limba francesă* până şi de către *copilaşiĭ plugarilorŭ francesĭ.*

Referitorŭ la cuvintele străine adăpostite în vocabularulŭ românescŭ, se rěspunde luĭ Rètty (la pag. 8, 9), că acelŭ materialŭ străinŭ, datoritŭ raporturilorŭ topografice, nu póte fi luatŭ dreptŭ èlementŭ constitutivŭ şi determinantŭ; acestŭ materialŭ, orĭ-câtŭ de copiosŭ, nu constituă fondulŭ, meḑiulŭ limbeĭ. Ceea ce decide,—observă autorulŭ, este *unitatea limbeĭ*, cum o posede poporulŭ *românŭ*, fără distincţiune de regiunĭ saŭ provinciĭ.

In sprijinulŭ acesteĭ conclusiunĭ, se reproduce la aceeaşĭ pagină, părerea literatuluĭ germanŭ *A. Schott*, care rostindu-se în a sa colecţiune de basme românescĭ (Valachische Merchen-Stuttgart 1845, 26) pentru latinitatea limbeĭ nóstre, ne spune în resumatŭ, că materialulŭ străinŭ în graiulŭ românescŭ, serve a întări şi maĭ multŭ credinţa sa, de óre ce, de şi egalŭ numericŭ elementuluĭ latinŭ, nu constitue elŭ mediulŭ limbeĭ, nu elŭ, ci elementulŭ latinŭ este care dă forţa şi espresiunea ideilorŭ principale, concepţiunilorŭ precumpenitóre, de prima necesitate în traiulŭ ḑilnicŭ; că ast-felŭ numaĭ elŭ

constituindŭ fondulŭ, imprimă limbeĭ române, cu dreptŭ cuvêntŭ, tipulŭ latinŭ.

«*Ich wende mich von dieser betrachtung zahlreicher fremder bestandtheile* zu «den romanischen. Sie bewaisen das an herkunft des Walachischen aus dem «Lateinischen nicht gezweifelt werden Kann. Nicht bloss weil Sie..... gerade die- «jenigen sind, welche die wichtigsten begriffe des taglichen lebens bezeichnen. «die mann also die unentbehrlichsten, den kern der sprache nennen kann. und «die aller orten das gültigste zeugnis über die herkunf einer sprache geben etc.

Se maĭ reproduce la pag. 10, 11 mărturisirea luĭ *Quintilian* și *Priscianu* despre schimbarea literilorŭ usitate la vechiĭ romanĭ, d. e. schimbarea luĭ *O* în *U* și *i* în *e:* scriindu-se *huminem* în locŭ de *hominem*, *Ruma* pentru *Roma*, *funtes* pentru *fontes* și *frundes* în locŭ de *frondes; Negru*, *judecu*, *vedu* pentru *judico*, *vidiō nigrum.*

Spre a înfrânge cu maĭ multă tăriă resistința contrarilorŭ noștri, autorulŭ, pășindŭ pe urmele premergĕtorilorŭ sĕĭ în acéstă seculară și spinósă luptă, invócă (la pag. 12—15) autoritatea fruntașilorŭ scriitorĭ streinĭ din epoce diferite, precumŭ suntŭ polonulŭ *Orichoviu*, *Ferdinand I*, *Bonfiniŭ*, *Istvanfius Panonius*, *Griselini*, *Gibbon*, *Engel*, *Katona*, *Hoffman*, *Dugonits*, *Haványi*, *Fabian*, *Pazmàny Ioan-Ton-Szàszky*, *Opitz*, *Tröster*, *Peters*, *Dufresne*, *Fleuri*, *Claud*, *Ubicini* etc.

De și părerile acestorŭ renumițĭ scriitorĭ suntŭ în mare parte cunoscute, noĭ le vomŭ resuma, fiă chiarŭ numaĭ spre a vulgarisa verdictele autorisate, pronunțate cu competință asupra limbeĭ și origineĭ nóstre.

Dugonics An. primulŭ scriitorŭ popularŭ maghiarŭ, recunósce în a sa revistă istorică-beletristică (Etelka), că Românii din *Ardélŭ*, *Muntenia*, *Moldova* și *Hungaria*, suntŭ fără contradicțiune, urmașiĭ coloniilorŭ luĭ *Traianŭ;* eĭ toțĭ se numescŭ pe sine pînă astăḑĭ, românĭ și vorbescŭ aceeașĭ limbă, care nu póte fi de câtŭ limba vechiuluĭ poporŭ *romanŭ.*

Credința luĭ Engel în acestŭ punctŭ este identică cu a luĭ *Dugonics* în opera sa «de *Expeditione Trajani*»

Cuvintele -ĭ suntŭ :

«*Romanos tamen se dum scilicet per barbaros totaliter ab imperio avulsi es-*

«sent, apellar, non desinerunt partim quod revera sanguinem Romanum in venis «fluere sentirent.

Cine nu cunósce apodictica și peremtoria conclusiune a renumitului *Gibbon*, prin care se afirma latinitatea limbei române, și se susține tesa purismului, respingêndŭ orĭ-ce amestecŭ cu semințiile barbare : «(They are surraunded by but not mixed with, the barbarians).»,

Spre a ne familiarisa maĭ bine cu ideile luĭ *Gibbon* cuprinse în cuvintele de maĭ sus, fiă-ne permisŭ să reamintimŭ în trécĕtŭ la acestŭ locŭ legea luĭ *Valentianu si Valente*, (din cod. *Teodosian*, *c. III tit. XIV an. 365*,) unde se ḑice : *Nulli provintialium cujusque ordinis aut loci fuerent, cum barbaris sit uxore conjugum.*

Ulpianus, (tit. V, c. 4 ḑice), *Conjubium habent Cives romani cum civibus romanis* etc....

Seneca resumă în douĕ cuvinte tradițiunile, legile vechiuluĭ poporŭ romanŭ «*Non est nobis cum externis connubium;*» (De Beneficiis *IV—35*).

Cetit'aŭ româniĭ Dacieĭ traiane aceste legĭ? Nu! cum trăescŭ eĭ dar', fiindŭ o adunătură hybridă, cu viéța unor legĭ necunoscute, străine lorŭ, pentru ca după 18 secole să confirme ḑisele luĭ *Gibbon* și *Ferdinand I,* la carĭ face apelŭ rĕspunsulŭ părinteluĭ *Goldis?!*

Regele *Ferdinand I* cu care începe domnia habsburgilorŭ în Ungaria, împărtășia aceleașĭ vederĭ, elŭ era pătrunsŭ de aceeașŭ credință în privința românilorŭ.

Măgulitórele sale cuvinte, adresate prin diploma din an. 1548, mareluĭ Cancelariŭ, românuluĭ *Nic. Olahus*, vĕdescŭ o convicțiune bine întemeiată și o cugetare înaltă, rostite de la înălțimea tronuluĭ; cuvintele unuĭ rege iubitorŭ de adevĕrŭ, aŭ cea maĭ mare însemnătate pentru istoria și viéța românilorŭ din acele timpurĭ. Era multŭ pe atuncĭ a se spune *Valahilorŭ*, că originea lorŭ șĭ-are légănulŭ la *Roma*, domnitórea lumeĭ; că după *sânge*, *nume* și *limbă*, eĭ suntŭ urmașiĭ celuĭ maĭ lăudatŭ poporŭ: — «*Sic vero sunt omnes propemo- «dum laudatisimarum gentium origines inter quas Valachi gentiles tui mi- «nime postremas habent, ut pote ab ipsa rerum Domina urbe Romana o- «riundos constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur etc...»*

Insemnătatea acestorŭ cuvinte memorabile se invederéză și maĭ

multŭ făcêndu-se comparaţiune între omagiulŭ adusŭ naţiuneĭ române, de către unŭ capŭ încoronatŭ, şi între dispreţulŭ înjuriosŭ aruncatŭ în faţa aceluiaşŭ poporŭ, cu aprópe unŭ secolŭ maĭ nainte, din partea unuĭ altŭ capŭ încoronatŭ: regele *Sigismund, din periodulŭ mixtŭ*, care propunea în conciliulŭ de la *Avignon*, în urmarea desastruluĭ de la *Nicopolea* — nimicirea poporuluĭ românŭ prin sabiă şi focŭ, cualificându-lŭ de perfidŭ «*Valahus exstirpendus est quia nemini fidus.*»

Polonulŭ *Orichovius* recunósce, că poporulŭ românŭ din ţĕrile dunărene, se asémănă cu ginta italiană şi este întru tóte maĭ presusŭ de veciniĭ sĕĭ, a cărorŭ coaliţiune fost'a în maĭ multe rândurĭ nimicită prin miraculósa luĭ vitejiă.

Precum amŭ fostŭ atrasŭ binevoitórea atenţiune a predistinsuluĭ profesore *Iung*, în studiile nóstre din 1878, nu numaĭ asupra unuĭ concursŭ de părerĭ emanate de la diferiţĭ scriitorĭ vechĭ şi nouĭ; *Greci*, *Latinĭ*, *Germanĭ*, *Slavĭ*, *Englesĭ*, *Francesĭ*, *Românĭ*, *Maghiarĭ*, părerĭ pe carĭ cu satisfacţiune le regăsimŭ în rĕspunsulŭ care ne preocupă, dar' şi asupra tesauruluĭ de monuminte limbistice adăpostite în limba poporuluĭ *nostru*, în alŭ sĕŭ traiŭ ḑilnicŭ, portŭ, *arhitectură*, *plugăriă*, cu *unŭ cuvêntŭ în a sa* întrégă făptură *psihica şi fisica;* totŭ asemenea purcede şi învĕţatulŭ profesore *Goldis* întru îndeplinirea misiuneĭ, de a lumina pe ceĭ rĕtăciţĭ. In acestŭ lăudatŭ scopŭ, veneratulŭ *părinte proto-sincelŭ din Arad*, cu dreptŭ cuvêntŭ are recursŭ la mărturia luĭ *Havány* şi *Hoffmann*, carĭ ambiĭ numaĭ părtinitorĭ nu suntŭ causeĭ române.

Ŭnulŭ din eĭ, *Havány,* afirmă susŭ şi tare, în modŭ ostentativŭ, în faţa necredincioşilorŭ sĕĭ connaţionalĭ, carĭ -şĭ permitŭ să veştejéscă până şi memoria unuĭ *Instuanfi* şi *Bonfiniŭ, cum că arŭ fi de ajunsŭ a se vedea Columna luĭ Traianŭ, spre se forma deplina* convicţiune despre coborîrea poporuluĭ *nostru de la poporulŭ rege;* încâtŭ pentru strînsa legătură a limbeĭ nóstre, cu vechĭa *romană rustică* nu póte fi, după *Havány* nicĭ cea maĭ mică îndoială.

Conclusiunele germ. *Hoffmann* mergŭ maĭ departe: a sa credinţă este, că poporulŭ românŭ arŭ fi menitŭ prin aptitudinile sale, prin

a sa limbă *sonoră* și dulce, să fiă pusŭ în fruntea popórelorŭ europene.

Interpretulŭ luĭ *Horatiŭ* magiar: *Fabiani Gabriel*, luândŭ de obiectŭ porturile și particularitățile poporuluĭ românŭ, comparându-lŭ cu datele și notițele culese din *Horațŭ*, vede o perfectă identitate între portulŭ românescŭ cu celŭ vechiŭ alŭ Romeĭ.

Cine nu-șĭ amintesce admirațiunea luĭ *Grisellini* despre romanitatea românilorŭ Banațenĭ:

«Pars incolarum *huius regionis, nempe Valahi, sunt descendentes ex Latinis «coloniis quae huc transpositae sunt* etc....

dice neuitatulŭ *Grisellini* în epistola sa către *Hieronimus*».

Aceeașĭ credință despre individualitatea nóstră etnică, despre genesa limbeĭ române, despre continuitatea românilorŭ în Dacia *traiană*, le avemŭ la *Istuanfi*, *Panonius*, *Pazmany*, *Bonfiniu*, *Katona*, *Ioh. Tomka Szàszky* etc.

De la pag. 17—23 rĕspunsulŭ părinteluĭ *Goldiș* pune în evindință principiile filologice după carĭ se póte judeca și deduce genesa și proveninţa limbeĭ.

In ajutorulŭ conclusiunilorŭ sale, reproduce texturĭ din cele XII legĭ, și anume specimine de substantive fără finalulŭ *s*, (*sol*, *ocasu*, *capital*- precum lŭ-are și limba română; Specimenŭ de acusativŭ fără finalulŭ «*M*» de pe *columna rostrată* a luĭ *Duilius*, amintindŭ că aceeașŭ formă se vede la *Enniŭ*, *Lucrețiŭ*, *Plautŭ și Terentiŭ* (*visu-(st) pollicitu-(st) auditu-(st)*.

Despre aceste forme dicea *Cicerone*, că pe timpulŭ sĕŭ ele deveniseră rustice, adecă în usŭ numaĭ la poporulŭ de la țéră pe când odinióră, eraŭ în védă:

«*Quod jam sub-rusticum videtur olim autem politius.* etc.

La pag. 23 reamintesce părerea luĭ *Diez*, *Vater*, *Bruce-Whyte* despre vechimea și latinitatea limbeĭ române, punĕnd'o maĭ pre susŭ de surorile neo-latine.

De asemenea se reproduce la acestŭ locŭ, observațiunea luĭ *Kopitar și Diez* asupra cuvintelorŭ: *Verbum* (vorba), *Veteranum* (bĕ-

trânŭ), *foederatus* (fêrtatŭ-în Banatŭ), *adăugire*, *lăutu* (*lavă-re-lautum*), *lingerè, ningere* etc. care după a lorŭ părere, suntŭ păstrate în originalitatea vechiă numaĭ la românĭ.

«Spre întărirea acestuĭ mare adevĕrŭ, noĭ amŭ adăugi ḑisele luĭ *Benkö*, din a sa: *Transilvania olim Dacia mediteranea 1788,* resumate în următórele:

«*Integer de moribus, consuetudinibus et ritibus Valahorum liber adornandus* «*esset quo eorum Romanitas doceretur*»

cu care se unescŭ de minune conclusiunile luĭ *Bonfiniŭ*, din Decade II L. 5, unde se ḑice:

«*Coloniae legionesque Romanae inter barbaros obrutae, Romanam tamen linguam* «*redolere videntur, et ne omnino eam deserant ita reluctantur ut non tantum pro* «*vitae quantum pro linguae incolumitate certasse videantur.*»

La pagina 26—32, ni se daŭ tabele comparative de vorbe și forme gramaticale din limba română în paralelŭ cu *latina, itala din Neapolea, Campania, Sicilia, Liguria, Corsica=Ladina=Elveta* (ținutulŭ Graubünden) și *Istriana.*

Pe temeiulŭ resultatelorŭ obținute de la sistemulŭ comparativŭ, prin specimene culese din scrierile luĭ *Cantimir*, *Bòhmer*, *Topeltinŭ*, *Laurențiŭ*, *Murgu*, *Cipariŭ*, *Laurianŭ* etc. părintele *Goldis* se crede în dreptŭ a întreba pe *Rètty* și pe aĭ sĕĭ premergĕtorĭ: *Hunfalvy*, *Roesler*, *Cihak*, *Schultzer*, *Bauer*, unde esistă acelŭ tipŭ slavŭ, în forma și fondulŭ limbeĭ române?

Unde suntŭ urmele vorbiteĭ înrîurirĭ lexice, Magiare maĭ alesŭ, și întru câtŭ s'arŭ puté pune la îndoială cuvintele luĭ *Kovacsics:*

«*Vernaculum istorum Valachorum sermonem plus fere in se habere Romani et* «*latini sermonis quam praesens Italorum lingua*»

prin care se face deplină lumină chiar și pentru ceĭ maĭ obscurĭ!

Fața cu autoritățile limbistice și istorice cele maĭ recunoscute, cum rĕmâne — întrébă domnulŭ profesore, la pagina 35 — cu acea temerariă afirmațiune a înveninatuluĭ *Sultzer*, prototipŭ alŭ luĭ *Hunfalvy*, și *Rètty*, care vrea să sciă că prin *portŭ, traiŭ, religiune, moravurĭ* și *limbă*, Româniĭ se asémênŭ cu Slaviĭ?

In adevĕrŭ — esclamă părintele censore, mare este puterea încăpăţînăreĭ, a *vanităţeĭ*, şi a *urcĭ;* fiă care din ele pare a fi maĭ puternică de câtŭ însăşĭ natura omenéscă, după ḑisa luĭ Cicerone :

«Ita variis imbuimur erroribus ut Vanitati Veritas et opinioni confirmata natura ipsa cedat.»

Din fericire pentru veneratulŭ părinte *Goldis,* scrierea sa, puterea argumentaţiuneĭ sale, n'a datŭ peste urechĭ surde, şi nicĭ peste o natură cu totulŭ sĕlbătecită; adversariulŭ romanismuluĭ nostru, glosatoriulŭ anonimuluĭ notariŭ alŭ regeluĭ Bella, D-lŭ Dr. *Rètty*, şi-a recunoscutŭ rĕtăcirea şi ne dă dreptulŭ să credemŭ, că pe viitoriŭ nepărtinirea sa ne este asicurată; pentru onórea sciinţeĭ, bunele sale disposiţiunĭ i vorŭ permite să descopere în viéţa românilorŭ, continuitatea clasicităţeĭ romane, de care suntemŭ legaţĭ prin însuşirĭ *psichice*, prin *portŭ*, *datinĭ*, *credinţă*, *limbă*, *instituţiunĭ*, *nume* şi *tradiţiunĭ*, cu unŭ cuvêntŭ prin tótă fiinţa nóstră, ast-felŭ precum le prevedea şi le preḑicea strĕbunulŭ *Horaţiŭ* ḑicêndŭ :

«Manserunt, hodieque manent vestigia ruris.»

III

Dacia înainte de Romanĭ

Deplinĭ satisfăcuţĭ de resultatele părinteluĭ *Goldis*, trecemŭ la lucrarea meritósă a stimatuluĭ nostru colegŭ D-lŭ *Gr. Tocilescu.*

Ţinemŭ a înregistra în cadrulŭ acesteĭ modeste recensiunĭ, însemnata operă a eminentuluĭ profesore, întitulată : *«Dacia înainte de Romanĭ»* !

Scrierea cuprinde 594 pagine; volumulŭ în mare octavŭ cu 38 stampe litografiate, o chartă şi 171 figurĭ în textŭ; **opulŭ** este apărutŭ în anulŭ 1880, la Bucurescĭ.

Prin însemnătatea subiectuluĭ, prin avuţia şi sistematica împărţire a materialuluĭ, meritulŭ scriereĭ se impune atenţiuneĭ.

Academia română decernêndu-ĭ premiulŭ *Odobescu* şi-a legatŭ numele sĕŭ şi alŭ generosuluĭ fondatorŭ, de reuşita unuĭ studiŭ, care presintă unŭ interesŭ vĕditŭ pentru istoria şi etnografia Dacieĭ, de

altă dată, scumpa nóstră patriă din anulŭ Domnuluĭ 106, și până astădĭ.

Cu acéstă ocasiune ne facemŭ datoria de consciință, spre a fi întru tóte dreptĭ cu distinsulŭ autorŭ, relevândŭ la acestŭ locŭ, că onórea succesuluĭ se resfrânge în egală mĕsură și asupra eruditului sĕŭ învĕțătorŭ, care celŭ d'întâiŭ a întrodusŭ pe talentatulŭ învĕțăcelŭ, autorulŭ lăudateĭ scrierĭ, în misterile sciințeĭ și ale cunoscințelorŭ despre trecutulŭ Dacieĭ nóstre strebune.

Cuprinsulŭ opereĭ se împarte în două cărțĭ :

Prima carte ne dă geografia Dacieĭ antice; secunda parte, se referă la etnografia eĭ.

Istoria Dacieĭ înainte de Romanĭ, îmbrățișéză decĭ geografia și etnografia țĕrilorŭ de pe malulŭ stîngŭ alŭ Dunăreĭ, până la gurele eĭ.

Vastulŭ studiŭ asupra unuĭ trecutŭ, care se perde—așa dicêndŭ—în chaosulŭ secolilorŭ ante-istoricĭ, este neapĕratŭ maĭ pre susŭ de puterile unuĭ june începĕtorŭ, de și înzestratŭ cu cunoscințe întinse; meritulŭ sĕŭ decĭ n'arŭ avé să sufere întru nimicŭ, și n'arŭ puté fi scădutŭ nicĭ prin defectulŭ conclusiunilorŭ și nicĭ prin a sa judecată pripită.

Autorulŭ eruditeĭ opere, și-a propusŭ a urma după învĕțăturele străbunuluĭ Cicerone, mărginindu-se în a culege și aduna totŭ ce póte fi maĭ apropiatŭ de adevĕrŭ; a cumpăni bine diferitele versiunĭ și vederĭ în meritulŭ subiectuluĭ, a primi cu indulgință și recunoscință, — propriă adevĕratuluĭ bărbatŭ de sciință—tóte îndreptările câte i se vorŭ semnala.

Drépta cumpĕnire a criticeĭ, în alegerea și clasificarea versiunilorŭ și a probelorŭ, este în adevĕrŭ cu atâtŭ maĭ recerută, cu câtŭ probabilitățile, ca simple urme, rare-orĭ potŭ conduce la descoperirea certitudineĭ, pe când verisimilitățile, fiindŭ în regulă comună, fórte amăgitóre prin nuanțele similare, maĭ alesŭ pentru inteligința nedeprinsă încă cu subtilitățile dialecticeĭ casuiste, mărescŭ adesea chaosulŭ în locŭ de a-lŭ despica, spre a face lumină.

Credinciosŭ doctrineĭ, care consiliă pe autorŭ, să pășéscă cu alŭ sĕŭ studiŭ comparativŭ, pe unŭ terêmŭ sănĕtosŭ, D lŭ *Tocilescu*

ferindu-se a lua probabilitatea dreptŭ certitudine, séŭ verisimilulŭ dreptŭ adevĕrŭ, pentru ca nu cumva conclusiunile să-şĭ pérḑă dìn greutatea lorŭ, n'a putută de câtŭ să priméscă cu recunoscinţă observaţiunile binevoitóre.

Noĭ mândri de totŭ ce produce talentulŭ românescŭ, labórea asiduă şi sporitóre, întru înavuţirea literatureĭ şi a istorieĭ nóstre naţionale, ne mărginimŭ de astă-dată, a semnala cu satisfacţiune şi o mulţămire sufletéscă, apariţiunea uneĭ opere de necontestată valóre şi o particulară importanţă, care prin meritulŭ eĭ se impune cugetăreĭ, şi ne oferă între altele, unŭ copiosŭ materialŭ bibliograficŭ.

IV.

Documinte historice

Ne vomŭ opri câte-va momente la monumentala «*Colecţiune de documinte istorice*» rĕmase nouĕ moştenire de la regretatulŭ *Eudoxiu Hurmuzaki*, de fericită şi neperitóre memoriă!

Acéstă colecţiune este unŭ adevĕratŭ tesaurŭ pentru istoria Românilorŭ, din suta XVI, şi anume dintre aniĭ 1576 şi 1599.

Preciósele documinte cuprinse în alŭ III volumŭ, publicatŭ sub auspiciile Ministeriuluĭ Instrucţiuneĭ publice şi înzestratŭ cu portretulŭ vitézuluĭ *Domnŭ Mihaiŭ*, rĕspândescŭ multă lumină asupra cumplitelorŭ lupte pentru esistinţă, prin carĭ aŭ trecutŭ suitoriĭ noştri din acelŭ secolŭ.

Cu ajutorulŭ acestorŭ monuminte, culese parte din archivele Vieneĭ, parte din ale Italieĭ — aceste din urmă datorite distinsuluĭ *bărbatŭ de sciinţă* D-lŭ *Exarcu* — noĭ învĕţămŭ a cunósce relaţiunile şi legăturele ţĕrilorŭ Moldo-Române, nu numaĭ cu statele vecine, între altele cu *Ardealulŭ*, *Polonia, Turcia* şi *Ungaria*, dar' până şi cu cele maĭ îndepărtate ţĕrĭ, cum d. e. : Anglia, Francia, Statulŭ Papalŭ, Republica *Veneţia* şi *Genua*.

Situaţiunea Europeĭ, şi în specialŭ a ţĕrilorŭ Române de pe acele timpurĭ, în adevĕrŭ de grea cumpĕnă ; intrigile şi rîvnirile puternicilorŭ creştinĭ din vecinătate, starea de corupţiune a Porţiĭ Otomane, invidia şi rivalităţile între fruntaşiĭ Românĭ, ne daŭ mĕsură

de înțelepciunea politică și calitatea militară a mareluĭ *Domnŭ Românŭ*, esplicându-ne în acelașĭ timpŭ causele declinăreĭ și ale resemnațiuneĭ crescênde, care în cele din urmă s'aŭ terminatŭ prin subjugarea și profanațiunea sacruluĭ pămêntŭ românescŭ, de către usurpatoriĭ veneticĭ, de funestă memoriă.

Ce altŭ arŭ sci să ne spună sciința psichologică despre starea de uluire, decadință și uitare de sine, a fruntașilorŭ națiuneĭ, din acea durerósă epocă, față cu resultatele sinistre culese de prin cronicile vechimeĭ, de câtŭ că desastrulŭ era naturalulŭ efectŭ alŭ *desfacereĭ poporuluĭ de conducĕtoriĭ sĕĭ genuinĭ?!*

Casta patriciană se perduse pe sine din momentulŭ în care, *înstrăinată de poporŭ*, desfăcută de *tradițiunile naționalĭ*, de viéță, credințile și consciința *românéscă*, apucase într'unŭ momentŭ de amagire, rĕtăcire și surprindere, să încredințeze *drapelulŭ românismuluĭ*, în mânile unorŭ fățarnicĭ bastardĭ, adăpostițĭ la sinulŭ țĕreĭ; în mânile *fugarilorŭ* din acelŭ blestematŭ *Fanarŭ!*

Uneltirile și nelegiurile acestorŭ ființe cădute, țintiaŭ la vestejirea numeluĭ, la desființarea virtuțilorŭ și a vieței naționale, în credință că o dată poporulŭ cădutŭ, pământulŭ românescŭ, lipsitŭ de brațele apărătóre, va deveni o pradă comodă pentru *acea familiă de parasite.*

Dacă visulŭ nu s'a realisatŭ, dacă crima sacrilegă nu s'a făptuitŭ pe deplinŭ, vina este puterea de viéță și resistința ce ĭ-a opusŭ elementulŭ românescŭ, și deci meritulŭ nu era de locŭ alŭ aceluĭ némŭ de: «*Graeculus esuriens*» precum i numia în vechime strĕbunulŭ *Martial* dicêndŭ: «Gramaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes, graeculus esuriens in coelum juseris, ibit;»... precum lŭ numesce și El. *Régnault*, —distinsulŭ istoricŭ francesŭ.

Dar' uitate fiă suferințele din trecutŭ, de și plagele, urmele lorŭ se vorŭ resimți multŭ timpŭ încă, prin totŭ corpulŭ societățeĭ române!

Vestigiele cumplitelorŭ desastre din epoca Domnieĭ fanariote, suntŭ consemnate, ca *monuminte lugubre*, la fiă-care pagină în chrisóvele, în cronicele nóstre, și mare parte în documintele culese de *fruntașulŭ patricianŭ românŭ*, baronulŭ Eud. *Hurmuzaki*, adormitŭ în Domnulŭ. — Serve-ne ele ca totŭ atâtea învĕțăminte, ca totŭ atâtea

Moniminte, celŭ puținŭ pe câtŭ va ține durerea trunchiăreĭ, de care suferĕ amarŭ moșia strĕbună.

Din acestŭ punctŭ de vedere maĭ alesŭ, prețiósa colecțiune de documinte, publicate până astă-dĭ în 3 tomurĭ, merită tótă atențiunea lumeĭ române și noĭ ne facemŭ datoria de a semnala în memoriulŭ de față, câte-va fapte istorice din acelŭ turburatŭ secolŭ (XVI), începêndŭ cu raportulŭ unuĭ anonim din Roma, despre viața și activitatea mareluĭ *Căpitanŭ și Domnŭ Românŭ: Mihaĭ Vitézulŭ.*

Acelŭ raportŭ, aflătorŭ la pag. 481, scrisŭ în limba italiană, pórtă dată anuluĭ 1595 Iuniŭ 17; elŭ espune amĕnuntele situațiuneĭ în Orientŭ; se referă la propunerea unuĭ anume *Doria*, d'a se ocupa țĕrile românescĭ, a cărorŭ cucerire frĕmênta pe *Habsburgĭ, Iagelonĭ* și *Arpadianĭ!!* relevă atitudinea *Domnilorŭ românĭ*, și încheiă prin a sprijini proiectulŭ de împărțirea *Moldoveĭ* și a *Munteniei* între *Polonia* și *Transilvania.* pentru care urma neapăratŭ a se avea consimțimêntulŭ *Archiduceluĭ Maximilian.* După părerea anonimuluĭ, *desființarea acestorŭ stătulețe* și împărțirea lorŭ părea a fi maĭ *posibilă* de cât o *simplă ocupațiune militară* și maĭ asigurătóre pentru *Europa* în contra *Turcieĭ*.

Rĕtăcirea și orbia unor ómenĭ politicĭ din acelŭ secolŭ, se vede că a fostŭ atâtŭ de mare, în câtŭ s'aŭ ignoratŭ faptele cele maĭ bătătóre la ochĭ, fapte carĭ se impuneaŭ prin puterea lorŭ, consciințeĭ luminate.

Este în adevĕrŭ greŭ de înțelesŭ, cum s'a pututŭ perde din vedere însemnătatea țĕrilorŭ române pentru *Europa* amenințată de turbarea musulmană? Cum nu s'a observatŭ că *Transilvania și Polonia* aŭ fostŭ crutate de împilarea turcéscă, pe cât timpŭ *Moldo-România* era în stare să țină peptŭ irupțiunilorŭ musulmane!

La *pagina 377* ni se dă raportulŭ unuĭ *Aloisius Radibrati*, din 10 Decemb. 1599, către Ilustrulŭ Segnior *Bartolomeu Pĕzzen*, descriindu-se starea de lucrurĭ aflate în Muntenia și Ardealŭ, și puindu-se la îndoială fidelitatea luĭ *Mihaiŭ Vitézulŭ.*

Relațiunea scrisă în limba italiană, dă sémă despre tóte mișcările *domnuluĭ românŭ;* arétă cum prin astuțiă și dexteritate cuceresce pe magnațiĭ magĭarĭ, împărțindu-le darurĭ scumpe; previne pe Segniorulŭ

sĕŭ patronŭ (*Illustrissimo Segnor et Padrono mio Colendissimo*) despre solia luĭ *Mihalcea* și *Stoica Vișticrulŭ* ; prevede în acéstă soliă o cursă din partea *viclénuluĭ Domnŭ* ; nu înțelege cum s'arŭ puté renuncia la țéra *Ardéluluĭ*, spre a se încredința Domnuluĭ Munteniеĭ; arétă că transilvănenîĭ arŭ fi multŭ maĭ mulțămițĭ să rĕmână sub scutulŭ puteriĭ împĕrătescĭ; descrie solemnitatea înmormêntăriĭ principeluĭ *Cardinalŭ A. Bathory*, la care a luatŭ parte și *vitézulŭ Domnŭ;* raportulŭ termină prin cuvinte de suspiciune, dicêndŭ, că pe fiă-care di buna credință a Domnuluĭ românŭ scade. «Quanto piu u ado col tempo inanzi «tanto piu scorgo la sincera mente che Illus-mo Mihal-Va ha verso sua M-ta «Cess-a etc.»

Epistola luĭ Malcspina, din Alba Iulia, (pag. 511) scrisă în limba italiană pe 5 fețe, la adresa Cardinaluluĭ, *San Georgio,* cu data din 14 Noembre 1597, conține o amenunțită dare de sémă despre lupta de la Sibiŭ, despre purtarea luĭ *Mihaiŭ-Vodă* după învingerea repurtată asupra luĭ *A. Bathory,* și după mórtea acestuĭ principe.

Malespina se plânge că n'avea deplină putere să împedice vĕrsarea de sânge creștinescŭ; esplică cum *Mihaiŭ-Vodă* a reușitŭ să tragă în partea sa pe *Secuĭ;* cum aceștia primindŭ din mânile Domnuluĭ românŭ libertatea și emanciparea lorŭ deplină, aŭ juratŭ credință luĭ și fiuluĭ sĕŭ. «*Má Michele che aspettavá i Siculi á qualli havera gìa donata «la libertá, e si potera pero assicurare della lor fede, havendoli fatto giurare non «solo nella persona sua mea anche in quella del figliuolo* etc. După minuțiósa relațiune despre cursulŭ lupteĭ, arétă însuflețirea populațiuneĭ pentru învingerea repurtată, care s'a serbatŭ printr'unŭ *Tedeum*, în tóte bisericele țĕriĭ.

La pagina 354, avemŭ o adresă de felicitare din partea Arhiduceluĭ *Mateĭ* cătră Mihaĭ Vodă, pe care-lŭ numesce : «*Amice honorande*» esprimêndu-ĭ în terminĭ măgulitorĭ și fórte călduroșĭ, satisfacțiunea pentru strălucita învingere și asecurându-lŭ despre clemența și recunoscința eternă a împărătesculuĭ sĕŭ frate, care este fericitŭ a-șĭ vedé recucerită țéră Ardéluluĭ, prin vitejia *mareluĭ Domnŭ,* admiratŭ și salutatŭ de tótă lumea creștină, ca unulŭ ce a bine-meritatŭ de la republica crestinătățiĭ, prin atâtea fapte mărețe, demne de memoria sempiternă.

«*Deque Victoria illa insigni et omni laude conspicua Illustri Vestrae D onationi «nomine sue Maiestatis summopere gratulamur indubitate nobis persuadentes fore ut «S-tissima Cae-rea—Regiaque M-tis eiusmodi praeclarum sempiterna memoria dig- «num faimus,* clementer compensatura sit... etc... Data in Civitate Vienna 16 mensis Nouembrii die, Anno domini 1599.

La *pagina 355* avemŭ scrisórea luĭ Stefan *Bocskay* (în limba latină), cu aceeaşĭ dată, la adresa consiliariuluĭ imperialŭ : Ioan *Borvitius* despre dispoziţiunile luĭ *Mihaiŭ-Vodă* şi ale Ardelenilorŭ.

Prin acéstă epistolă rugătóre, plină de prosternaţiunĭ umilitóre, *Bocskay* solicită mijlocirea consiliariuluĭ la majestatea sa Imperatorele, pentru a i se reda averea confiscată; chiamă luarea aminte asupra stăriĭ de lucrărĭ din Transilvania, care i se pare plină de pericole pentru causa creştinătăţeĭ şi a Imperiuluĭ, de cum-va nu se vorŭ lua mĕsurĭ urgente şi energice pentru gubernămentulŭ ţĕriĭ, încredinţândŭ, că întréga populaţiune va primi cu fericire a se supune Impĕrăţieĭ.

Itaque cum digna eiusmodi sint, unde maximum suae Majestati sacrae incomo- «dam ac Reipublicae Cristianae detrimentum oriri posit in tempore suae M-tati sacrae «de statu et gubernatione transilvanica providendum est Transilvani enim.. *alacri «animo Gubernum suae M-tis accipéunt.*

Scrisórea luĭ Sim. *Forgacs* (la pagina 357), adresată amiculuĭ sĕŭ *Palfy* cu data din Clujŭ, 20 Noembriŭ 1599, scrisă în limba germană este plină de amărăciune, şi lamentaţiunĭ; *Domnulŭ românŭ* este în ochiĭ luĭ *Forgacs* unŭ *Vlah* usurpatorŭ, care a *fermecatŭ pe secuĭ* şi pe *locuitoriĭ ţĕriĭ.*—Vorbindŭ despre lupta cu cardinalulŭ principe *Batory,* deplânge cruda sa mórte, arétă cum acesta se refugiase în munţiĭ secuimeĭ, de unde aŭ fostŭ alungatŭ; arétă că este venitŭ la Valachulŭ *Mihaĭ* cu scirea luĭ *Basta,* sub numire de soliă dar în realitate spre a-ĭ urmări tóte mişcările.

«*Ich bin sub specie legationis mit vorwisen des herrn Basta herein zogen damit «ich s hen möge was der Walache fürhabe und quo in statu sit regnum*»;

ḑice că purtarea domnuluĭ *Valah* nu este conformă cu asigurările sale, de óre ce dispune de ţéră ca unŭ adevĕratŭ suveranŭ şi trimite în exilŭ pe toţĭ câţĭ i displacŭ.

«Er lest sich hören, er hette das Land im Namen ihrer Majestät eingenom «men, aber mit der that befindet sich das contrarium».

La încheiăre observă amărîtulŭ *Forgacs*, că Valahulŭ *tiranŭ* calcă în picióre privilegiile *Boierilorŭ magiarĭ, rădică prostimea asupra lorŭ;* că urgia ceréscă i-a ajunsŭ și are să-ĭ pérdă, de óre-ce acest *Walah* nu se va retrage din țéra *Ardélului.*

«Wehe Uns, wir haben gesündigt... der Walah wird Siebenbürgen aus den «henden nit gern lassen wollen wie es den seine aigene Räth offentli h ver«meld en».

La paginea 197 avemŭ de la Ioan *Marini Pauli,* Lista marilorŭ boierĭ din Moldova și Muntenia: *«Nomina Magnatum Valachiae et Officialium in Moldavia»...* Intre demnitariĭ țérilorŭ suntŭ însemnațĭ:

Stroița Cuza, postelnicu = Camerariŭ; *Stolnicu Ventilă* conetabilŭ; Ioanŭ *de Ruda* mare Cancelarŭ; *Petru de Bagliàni* mare logotetŭ; Radulŭ *Alimas Cuza; Radul de 'Cagliani* mare Cancelarŭ. *Danciu de Brancovani,* mare postelnicŭ etc.

In Moldova.

Luca Stroița mare Dvornicŭ; *Urechiă* mare logotetŭ; *Albota* m. logotetŭ; *Talpeș* Hatmann; *Melisuan* postelnicŭ mare; *Androni* m. post. etc.

Relațiunile luĭ *Petru Cercel* cu curtea din *Francia* și *Veneția;* intervențiunea puterilorŭ apusene pentru acestŭ Domnŭ; mijlocirile pontificeluĭ *Sixtu V,* în favórea luĭ *Stefan Vodă,* fiu luĭ *Alexandru,* recomandatŭ mareluĭ pontifice de către Metropolitulŭ *Anastasiu din Sucéva,* și *Eppul Grigorie din Romanŭ,* aŭ o particulară însemnĕtate pentru starea de lucrurĭ din anulŭ 1589.

Interesulŭ luĭ *Clement* alŭ VIII pentru Moldova, mijlocirea sa la *Sigismundŭ* III, regele Poloniei, urmată în anulŭ 1595, în favórea Moldoveĭ, vĕdescŭ unŭ gradŭ înaltŭ de cultură și prevedere politică, la conducĕtoriĭ statuluĭ românŭ, dar în acelașĭ timpŭ lămurescŭ situațiunea plină de pericole cu care avea să lupte necurmatŭ și fără repaosŭ, țĕrile române impresorate de veciniĭ agresorĭ și perfidĭ.

Spre a învedea și maĭ bine vastele proiecte ale mareluĭ Domnŭ românŭ, profunda sa judecată, cunoscința de ómenĭ și împregiurările

în carĭ trăia, uriașa concepțiune, geniulŭ sĕŭ militarŭ și politicŭ, ne credemŭ datorĭ a reproduce în resumatŭ, opiniunea contimporanilorŭ asupra domnuluĭ românŭ, și a intrigelorŭ cu carĭ avea să lupte, întru atingerea scopuluĭ măreţŭ.

Reproducemŭ asemenea părerĭ și date istorice din colecțiunea luĭ *Lud. Szadeczky,* publicate în Archiva istorică, subt auspiciile Academieĭ magiare din B.-Pesta, Tom. II și III ale anuluĭ 1882.

Acéstă colecțiune îmbrățișéză epoca dintre aniĭ 1599—1601. Meritulŭ învĕțatuluĭ istoriografŭ Szadeczky, este că scrierea sea cuprinde totŭ ce s'a scrisŭ asupra *domnuluĭ românŭ,* și reproduce documinte istorice referitóre la viéța. mișcarea și întreprinderile *domnitoruluĭ Muntenescŭ,* nepublicate în mare parte, nicĭ în tesaurulŭ de monuminte alŭ regretatuluĭ *A. Papiu Ilarianŭ*, nicĭ în istoria luĭ *N. Bălcescu,* nicĭ în colecțiunea *Hurmuzachi,* nicĭ în Magazinulŭ istoricŭ a luĭ *Laurianŭ,* nicĭ în fine în excerptele luĭ *Teutschlender.*

Sub acestŭ raportŭ, meritósa lucrare are unŭ interesŭ particularŭ pentru istoria nóstră națională.

Interesanta colecțiune se presintă sub modestulŭ dar importantulŭ titlu de: «*Mihaiŭ, domnulŭ Munteniei în Ardélŭ*—1599—1601» (*Mihaly Havasalföldi Vajda Erdélyben*). Ea conține 190 pagine, mare octavŭ, în douĕ fasciόre și XV fragmente; este adunată, coordonată după materiă, în seria cronologică și comentată cu multă cunoscință, neapĕrat în folosulŭ modernilorŭ istoricĭ aĭ Panonieĭ arpadiane, însă cu maĭ puțină pasiune îngînfată.

Primele douĕ pagine (prima făsciόră) suntŭ consacrate resimțimintelorŭ tradiționale, față cu totŭ ce este românŭ și românescŭ.

In mintea și judecata biografuluĭ magiarŭ neofitŭ, *domnulŭ românŭ* a fostŭ unŭ mare *Vitézŭ* dar' în acelașiŭ timpŭ unŭ cumplitŭ *tiranŭ* (după părerea cronicarilorŭ ungurĭ).

Contimporanulŭ *Stef. Szamosközy (Samoscius)*, făcêndŭ portretulŭ domnuluĭ *Mihaiŭ,* dice că genialulŭ strategicŭ concentră în a sa persónă tóte *viciurile* și *pĕcatele* timpuluĭ sĕŭ; Corpulŭ *uriașŭ* era însuflețitŭ de o *voință puternică*, pare a fi fostŭ *născutŭ și făcutŭ* pentru *acelŭ secolŭ de sânge;* pe lîngă *vitejia incomparabilă* elŭ avea o *otărîre*

de *ferŭ*, o *putere de resistinţă*, o *tăriă de sufletŭ* şi o *mândriă superbă*; *Vitézulŭ românŭ* nu *cunoscea* de câtŭ *legea voinţeĭ séle*, în *urmărirea scopuluĭ ascunsŭ*; fără scrupulŭ în alegerea mijlóceloŕŭ, elŭ n'avea în vedere de câtŭ *propriulŭ sĕŭ interesŭ*. Plinŭ de *activitate* şi *energiă*, *Şoimulŭ Munteniĕĭ* se distingea prin *alŭ sĕŭ geniŭ prodigŭ în inventiunii; impetuosŭ, ne'nduratŭ, fără cruţare către de aprópele sĕŭ, viclénulŭ diplomatŭ* nu scia ce va să ḑică : *consciinţă* şi *mărinimiă*; *credinţă jurată* n'avea *preţŭ în ochiĭ luĭ*.

«Juramentis identidem repetitis execrationis, si faleret admiscuit..... deum tam «infestum sibi experiretur. in easque miserias redigeretur, ut sui ipse filii viscera «cogatur in cibum, sanguinem in potum adhibere se se *sciens falleret*» Bethlen Farkas. Historia de rebus Transilvanicis.

Posesiunea Transilvanieĭ, atâtŭ de greŭ încercată, maĭ alesŭ după căderea Ungarieĭ sub jugulŭ turcescŭ, devenise o cestiune de viéţă pentru *Dinastia Habsburgilorŭ*. De la jumĕtatea secoluluĭ XVI, pînă la finele secoluluĭ alŭ XVII-lea totulŭ a fostŭ încercatŭ şi pusŭ în mişcare spre a se supune dominaţiuneĭ habsburge.

Reuşita cucerireĭ avea să garanteze Caseĭ domnitóre nu numaĭ posesiunea regatuluĭ Ungarieĭ *(de şi nominalŭ pentru un momentŭ)*, dar măria perspectiva pentru realisarea proiectelorŭ asupra *Polonieĭ*, *Românieĭ şi a Moldoveĭ*.

In acestŭ sensŭ se rostise unŭ consilierŭ intimŭ alŭ împĕratuluĭ *Rudolf*. printr'o părere în scrisŭ, alŭ căreĭ fragmentŭ ni se dă într'o notă de la pagina 3, în următórele cuvinte :

«*Diest ist ein mittl alle augenblick Wallachey und Moldau zu bekommen und zu-«erhalten wie solches alles Kaiser Rudolf erfahre*» şi la încheiere.... «*Summa : Sie-«benbürgen ist die vormauer der ganzen christenheit ein rechtes clainot des haus «Osterreichs*» (Archiva secretă *împărătéscă din Viena; Hungarica «o» fascic. 1624*).

Acéstă posesiune maĭ respundea şi la altŭ scopŭ imediatŭ, după idea aceluĭ intimŭ consiliarŭ , comunicatŭ Curţiĭ împărătescĭ pe la Aprilie 1599.

Ţéra Ardéluluĭ putea să devină teatru de resbelŭ, atrăgêndŭ prin o diversiune strategică puterea turcéscă spre acele regiunĭ, şi scutindŭ cu acestŭ modŭ, ţĕrile Austrieĭ de calamităţile resboiuluĭ.

«Das auch Ew K. Mayestat. — dice piosulŭ consilierŭ—bei sollicher an-ŭ-einne-«mung dieser provinz Sonsten Kein sonderer Nutz haben sollten, so haben doch dieselb entgegen diese nicht geringhschatzig und bei Kriegsverstandigen übe-«raus sehr gute Gelegenheit, dass sie durch Kein bequemers mittel dan eben durch dies des feindes Anschleg undv orhaben auf Wien, und Öesterreich diversiren «und abwendig machen etc. (ibidem).

Aceste pióse proiecte staŭ în strânsă legătură cu tóte manoperile perfidieĭ, prin care a reuşitŭ să amăgéscă buna credinţă şi prevederile *mareluĭ domnŭ*.

Simulata condescendinţă şi generositate împĕrătéscă fusese o cursă întinsă vitézuluĭ *domnŭ românŭ*.

Pe cândŭ *Ungaria* se sbuciuma sub *călcâiulŭ turcescŭ;* pe cândŭ ţéra *Ardealuluĭ* devenise *vasală, tributară semiluneĭ* şi domnia luĭ *Andreĭ Batory* scădluse la *trépta* de *paşalîcŭ*, de óre ce acestŭ domnŭ închinase ţéra, prin mijlocirea Anglieĭ şi a Polonieĭ, *Padişahuluĭ*, primindŭ *cualitatea* de simplu *gubernetorŭ Turcescŭ :*

«Guter gubernator und treuer underthan, der Porten sein, auch jahrlichen «den tribut schicken werde wie sich der König und das Land,—este vorba despre garanţia dată de regele Polonieĭ pentru Batory,—verfendt habe... mi der Vertröstung dass er sein underten und der Porten tributarius sein wolle» ,

pe când *tributariulŭ domnŭ* alŭ Ardealuluĭ *umilitŭ*. se aruncă când la piciórele *Polonieĭ* când la ale *Domnuluĭ Munteniеĭ* şi *Moldoveĭ*, solicitândŭ protecţiune şi amiciă, şi în fine punêndu-se la graţia *musulmană*, (tom. II, p. 13. 14), primindŭ cu solemnitate şi supunere de *vasalŭ*. pe *Ciauşiĭ turcescĭ*, ca pe trimişĭ aĭ *Suveranuluĭ;* Marele *domnŭ românŭ* pune *lumea creştină* în *admiraţiune* prin a sa vitejiă; trece *Dunărea*. nimicesce la *Rusciucŭ oştile turcescĭ*, conduse de *Achmud*, ocupă tóte *regiunile până la Marea-Négră*, *strĕbate Balcaniĭ*, trece prin *sabiă* şi *focŭ* tótă *armata* şi *populaţiunea musulmană*. rădică 12 miĭ creştinĭ şi-ĭ aşédă pe *malulŭ stângŭ alŭ Dunăreĭ* (pag. 12, 24 a se vede şi *Teutschlender* în *Michael der Tapfere* p. 43--66).

Asemenea *strălucite fapte* puse în féţa *umilitóreĭ situaţiunĭ* la care eraŭ reduse : şi *regatulŭ Ungarieĭ* şi *Domnia Ardeleană*, nu înţelegemŭ cum *vanitatea Arpadiană* se maĭ încércă a ne vorbi despre

o *vasalitatea românéscă* féță cu Ardealulŭ; ceea-ce scimŭ însă, ceea-ce istoricesce rĕmâne învederatŭ, este, că cu tóte intrigile, cu tóte uneltirile și perfidia numeroșilorŭ dușmanĭ aĭ măririĭ românescĭ, *Curtea imperială* îșĭ așteptă *mântuirea* numaĭ de la *vitejia și înțelepciunea domnuluĭ Munténu*.... Câte-va cuvinte din rĕspunsurile împĕrătescĭ. la adresa domnuluĭ. făcu deplină lumină :

«*Fortiter itaque pro republica christiana pergite ac de nobis quidvis sperate*. «*A nobis perpetuam protectionem quidquid evenerit, espectatis*... (ibid. p. 40. 41)»

Prin aceste încredințărĭ fuse întâmpinată din partea imperatoruluĭ *Rudolfŭ*, ocuparea *Transilvaniei* de către *Mihaiŭ Vitézulŭ* !!

In cualitate de vasalŭ împĕrătescŭ, în semnŭ de subiecțiune féță cu *Transilvania, cuprinsese* ore *Domnulŭ românŭ Ardealulŭ ?* Venise chiămatŭ, fiă de Rudolfŭ, fiă de Batory, să cucerésca țéra Suveranilorŭ sĕĭ?

Ce sensŭ, ce rostŭ maĭ póte avè fabula despre *ventilata închinare* și *supunere* a *domnuluĭ romanŭ ?*

Szamosközy contimporanulŭ scriitorŭ, este de părere, că de la sine *Șoimulŭ Carpaților*ŭ a invadatŭ *Ardealulŭ :*

«Michael mora impatiens non expectatis germanicis auxiliis suapta mole et cunctatione semper tardis quo tantae rei gloriam ipse primus et solus deflo-«raret non *jubente* tunc quidem sed non invito tamen Caesare pugnae aleam «jecit, feliciterque perfecit (ibidem) »

Renumitulŭ *Istvanfiŭ* ni spune lămuritŭ că invadarea Transilvanieĭ n'a fostŭ întreprinsă nicĭ cu consimțimentulŭ Imperatoruluĭ *Rudolfŭ*, nicĭ prin înțelegere cu *Basta*, maĭ puținŭ încă în folosulŭ caseĭ *Habsburge* de și protestațiunele vitézuluĭ domnŭ lăsaŭ a se presupune contrariulŭ :

«Sive permisu Caesaris,- sive non, ulis ejus expectatis mandatis, ambitiosi «facti, certus ac dominationis, quam animo conceperat, praeproperus, exercitum «coegerat. ut provinciam armis invadere, *Caesarisque imperio in speciem, re au-«tem vera,* — uti exitus docuit — *sibi subjicere posset.*»

Multŭ dar' fără folosŭ îșĭ frĕmântă mintea generalulŭ *Basta*, ca să pĕtrundă intențiunile mareluĭ strategicŭ românŭ, și presupunêndŭ o înțelegere secretă cu *Batory*, prin urmare *o trădare* din partea vi-

tézuluĭ domnŭ, egalŭ temutŭ și admiratŭ; pe de altă parte recunoscêndu-șĭ neputința de a se mĕsura cu intrepidulŭ *Alletŭ*, turmentatŭ de gelosiă, îșĭ ia recursŭ la uneltirĭ viclene, și spre a-șĭ ascunde maĭ bine atâtŭ inepția câtŭ și ura sa, lŭ denunță prin raportulŭ catre arhiducele *Mateĭ*, ca pe unŭ omŭ fără credință și periculosŭ intereselorŭ dinastice:

«Ich Kann des Walachen sein gemüett nnit recht ergründten, weil derselb «mit solicher umbständigkeit umbgehet.... Ich glaub aber gewisslich, sy wer«den mit dem Cardinallen einen háimlichen verstandt undtereinander haben «u diesse jeczige hieher sehickung seye auf anders nichts, dann dardurch un«sere anschleg oder fürnehmen zu erforschen angesehen» (ibidem p. 44).

In castrele partisanilorŭ luĭ *Andr. Bathory* se credea. că *Cornis Gaspar*, unulŭ din intimiĭ consiliarĭ aĭ Cardinaluluĭ în purpură (Andrea). trădândŭ causa domnitoruluĭ sĕŭ. arŭ fi îndemnatŭ pe *Mihaĭ Vitézulŭ* să cuprindă țara Ardealuluĭ:

«Casparum Kornis proditorem nominans et inclamitans, vehementer ostendit «atque exacerbavit,»

— dice: *Simigianus Ambrosius* în a sa: *Historia rerum Ungaricarum et Transylvanicarum* p. 189-I. (ibid. pag. 46).

După înfrângerea luĭ *Batory* și ocuparea Transilvanieĭ, populațiunea țĕriĭ: *Secuiĭ, teutoniĭ, româniĭ*, plinĭ de încredere în virtuțile, geniulŭ și vitejia cuceritoruluĭ, alérgă din tóte unghiurile spre a se pune sub protecțiunea și drapelulŭ domnuluĭ romanŭ, despre care biografulŭ *Szadeczky* dice (la pagina 25), că *scia să cugete*, să *judece* cu *mintea sa*, *scia* să *urzéscă proiectele vaste*, să *păstreze secretele*, intimele sale cugetărĭ, *fèță chiar cu* ceĭ maĭ *credincioșĭ consilierĭ* până la momentulŭ propice:

«Tudott gondolkodni saját fejèvel, terveket szöni egymagában s'tudta titkolni «czéljait bojérjai elött is mindaddig, mig az idö megnem érlelte.

In contradicțiune cu intusiasmulŭ manifestŭ alŭ poporuluĭ ardeleanŭ, liberatŭ prin armele române din odiósa sclaviă a feudalitățiĭ, oligarhia temĕtóre, vanitósă și amărîtă, devenea maĭ amenințătóre, și avêndŭ în frunte pe *Malespina, Bocskay*, *Pezzen*, *Radibrat Forgacs*,

Pàlfy etc., lucra pe tóte căile, din tóte puterile, prin tóte mijlócele, atâtŭ pe lângă Curtea din *Praga* (reşedinţa luĭ *Rudolfu*), câtŭ şi la *Stambulŭ*. conspirândŭ, denunţândŭ. spionândŭ, contra *dominaţiuneĭ române;* singurulŭ *bărbatŭ prevĕdĕtorŭ*, uniculŭ capŭ luminatŭ. singurulŭ *amicŭ* sincerŭ devotatŭ, lealŭ, alŭ poporuluĭ magiarŭ, era curagiosulŭ *Szèkely Mihail*. In interesulŭ ţĕriĭ sale pe care o iubea cu tótă căldura, pentru onórea numeluĭ de magiarŭ. acestŭ *rarŭ* şi *intrepidŭ bărbatŭ* legându-şĭ a sa *sórtă* de a *domnuluĭ românŭ*, pentru a căruĭ vitejiă şi înţelepciune avé unŭ *Cultŭ*. s'a rădicatŭ cu tótă energia uneĭ convicţiunĭ profunde în contra hidóselorŭ uneltirĭ şi a uneltitorilorŭ impilătorĭ.

In scrisorile sale către consiliariulŭ : *Barvitius*, (menite pentru Curtea imperială) amiculŭ domnescŭ, fratele de arme, ḑicea despre *Mihaĭ Vitézulŭ:* «să nu se dea creḑĕmêntŭ clevetirilorŭ, vorbelorŭ deşerte, când faptele vorbescŭ; *Domnulŭ românŭ* este *lealŭ*, *energicŭ* şi de o *agerime incomparabilă* în tóte acţiunile sale ; *generosŭ, umanŭ darnicu :*

«Er ist redlich u geschwint glickt ihme druch sein geschwindickkeit, *das* Kriegsvolz zucht ihme gern zu seiner freygebickheit halber etc.»

— Elŭ consilia pre Curte să lase Ardealulŭ în mânile luĭ *Mihaĭ;* să se înlăture *Basta*, care l'a amărîtŭ atâtŭ de multŭ; să nu se pérḑă din vedere că va fi maĭ folositorŭ pentru dinastia habsburgă, a se ceda ţéra pentru totŭ-d'auna *Vitézuluĭ Domnŭ*, de câtŭ a-lŭ sili să priméscă alianţa *Turcieĭ*, ceea-ce arŭ espune şi *Ungaria* la sigură peire. *Credeţi*, esclamă *Szèkely* cu indignaţiune, *ceea-ce vedeţi* cu *ochiĭ*, iarŭ *nu ce vĕ spunŭ clevetitoriĭ :*

Mir gefellt nicht wie man da bey uns procediert, mit reden ŭ schreyben «meht man mit wenigern auskhumen (Idem. fásciόra II pag. 98).

Ne oprimŭ de astă-dată la puţinele notiţe. resumate din opera luĭ *Szadeczky*, încredinţaţi că ele, de şi în cadrulŭ restrînsŭ, vorŭ rĕspândi o mică raḑă de lumină. servindŭ a facilita înţelesulŭ documintelorŭ din *Tesaurulŭ Hurmuzaky*.

V.

Repertoriulŭ literatureĭ Archeologice și epigrafice pentru Dacia :

«Repertorium ad literaturam Daciae Archaeologicam et Epigraphicam.

— Scrisŭ de D-lŭ *L. Torma* (sinonimulŭ luĭ *Durma*) și apărutŭ în B.-Pesta 1880 — coprinde 191 pagine în octavŭ; elŭ servă histori-cilorŭ și arheologilorŭ noștri a le facilita óre cum adunarea de ele-minte archeologice. și materialŭ epigraficŭ, necesariŭ pentru istoria Da-cieĭ nóstre.

Era cu atâtŭ maĭ imperiósă datoria pentru noĭ, de a saluta și semnala aparițiunea uneĭ lucrărĭ precise în ramura literatureĭ archeo-logice, cu câtŭ asidua colecțiune indică unŭ însemnatŭ numĕrŭ de mo-numinte *archeologice* și *epigrafice*, din care unele parŭ a ne fi necu-noscute, altele date cu totulŭ uităriĭ, judecândŭ după scrierile maĭ recinte de acestŭ genŭ.

Spre a se cunósce, maĭ apriatŭ binele și folosulŭ ce-lŭ póte avé istoria Românilorŭ dela tótă acéstă meritósă colecțiune, ne va fi permisŭ a reproduce pe scurtŭ, observațiunea învĕțatuluĭ arheologŭ. din pre-fața Cărțeĭ.

La pag. XVIII, ne spune *autorele*, că în partea V, suntŭ indicate cu cea maĭ particulară exactitudine și îngrijire. totŭ ce se rapórtă la *originea*, *istoria* și *limba românilorŭ* din cuprinsulŭ Dacieĭ precum în partea (despărțirea) VI. suntŭ așeḍate, în modŭ sistematicŭ, operele manuscrise de interesŭ pentru *Românĭ* :

«Ita singulari cum cura contuli in partem quintam quidquid de origine, lingua et historia Romanorum (Valachorum) inter fines antiquae Daciae agentium lite-«ris mandatum nancisci potui. Porro in parte sexta etiam operibus manuscrip-«tis assignavi locum suum; non leve incrementum praebentibus materiae Scien-«tiarum et disciplinarum singularum de quibus hic agitur.

Lăsândŭ la o parte laudele încărcate. cu cuvêntŭ și fără cuvêntŭ, în totŭ casulŭ prin excesŭ de zelŭ — la adresa luĭ Hunfalvy (p. XXII). că celuĭ maĭ doctŭ, maĭ aprigŭ defensorŭ alŭ plăsmuirelorŭ și ere-zielorŭ preconisate și traduse în dogme istorice de către *Sultzer*,

Engel, Schaffarik, Röesler, spre a măguli vanitatea magiară, care nu se putea împăca cu vechimea și continuitatea neîntreruptă a *Românilorŭ* în strĕbuna *Daciă :*

«Ita omissis operibus D'Anvillei et Czoernigi, ex iis qui in parte prima lau-«dati sunt Benkö, Sulzer, Engel, et Schafarik, disertius tractant de origine Rumu-«norum (Valachorum, immo Benkö (?) ipse est primus auctor eius sententiae (fără «cea maĭ mică valore istorică) quae hanc gentem immigravisse autumat et cuius «doctissimus et fortissimus defensor est *optime meritus noster Paulus Hunfalvy.*»

suntemŭ fericițĭ a recunósce interesulŭ și diligința ce s'a pusŭ din partea lăudatuluĭ autorŭ, pentru istoria nóstră națională.

VI.

Istoria popórelorŭ din Europa Răsăriteană

Avemŭ de la învĕțatulŭ *L. Diefenbach* însemnata scriere istorică despre popórele de la *Hemu* și *Dunăre*, scrisă în limba germană și apărută la *Darmstadt* în anulŭ 1880.

Primulŭ tomŭ cuprinde viéța, etnografia, archeologia *Grecilorŭ, Albanesilorŭ, Tracilorŭ, Ilyrilorŭ* și *Românilorŭ*, din mosaiculŭ imperiŭ *Otomanŭ.*

Capitolulŭ IV se ocupă *specialŭ* cu *Româniĭ,* hărădindu-le 88 pagine peste totŭ, începêndŭ de la pag. 225 și până la pag. 318.

Poporulŭ românescŭ sub punctŭ de vedere *etnicŭ*, este pentru distinsulŭ etnografŭ, de mare importanță, de și fórte enigmaticŭ.

Insemnătatea acestuĭ poporŭ, constituitŭ într'unŭ statŭ naționalŭ și politicŭ. se impune—ḑice autorele la pagina 225—din ce în ce maĭ multŭ, atențiuneĭ, atâtŭ prin espansiunea sa, câtŭ și prin desvoltarea interióră ca statŭ naționalŭ.

Valórea sa politică ș-a cucerit'o elŭ însu-șĭ âncă de multŭ în opiniunea lumeĭ, prin luptele susținute secolĭ întregĭ, maĭ alesŭ contra elementuluĭ cuceritoriŭ alŭ Musulmanilorŭ. *Vechimea istorieĭ* sale însă pare a fi maĭ întunecată de câtŭ a poporuluĭ *Albanesŭ*, cu tóte că continuitatea numeluĭ de «*Românŭ*», este istoricesce maĭ positivă

la celŭ d'întêiŭ de câtŭ la celŭ din urmă. şi se póte fără dificultate urmări până în timpiĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ.

Din causa legăturilorŭ sale *geografice*, şi *etnice* cu diferitele triburĭ, de altŭ nume şi altă limbă, poporulŭ *românescŭ* presintă unŭ particularŭ *interesŭ* pentru sciinţa etnografică, când este vorba de istoria *Orientuluĭ*.

Desvoltarea sa sub raportulŭ propagaţiuneĭ mereŭ crescênde, favorisată în timpulŭ din urmă, prin buna stare economică şi concentrarea politică, neapĕratŭ îşĭ va da într'unŭ timpŭ apropiatŭ, binefăcĕtórele resultate, maĭ alesŭ după ce a reeşitŭ să facă cucerirĭ la populaţiunile vecine, prin *vulgarisarea limbeĭ* şi *popularisarea românismuluĭ*, care, *una* şi *alta*, se *impunŭ* pe nesimţite, aşa ḑicêndŭ de sine.

După acéstă *sinteticŭ introducţiune*, distinsulŭ istoricŭ, recunoscêndŭ progresele realisate în timpiĭ din urmă, constată, că puţinele urme de influinţă fanariotă şi turcă, disparŭ în progresiune cu înaintarea procesuluĭ de formaţiune, după modelulŭ statelorŭ moderne; observă cu satisfacţiune. că limba şi romanitatea nóstră pronunţată, ne conservă acum ca şi în trecutŭ, contra slavismuluĭ, şi ne légă din ce în ce maĭ multŭ de cele alte popóre romanice congenere, şi în parte de celŭ Italianŭ, ca maĭ apropiatŭ prin limbă şi multe alte particularitaţĭ.

La pagina 226, 227, meritósa scriere se ocupă cu variantele *fonetice* şi *ortografice* sub care se presintă numele *geneticŭ* de : «*Romanŭ*» prin scriere şi graiŭ, atâtŭ la străinĭ câtŭ şi la purtătoriĭ luĭ. Ca specimine grafice ni se dă forma de : *Rumun*, *Rumaen*. *Românŭ*, recunoscêndu-se, că pururea poporulŭ nostru s'a numitŭ pe sine, în a sa limbă : «*Românŭ*», identicŭ cu strĕbunulŭ «*Romanŭ*» alŭ latinilorŭ, cu slaviculŭ *Rômleanŭ*, *Rimlenŭ*, *Rimlyaninŭ*.

Pe terĕmulŭ limbisticŭ, etnografia D-luĭ *Diefenbach* reproduce în sprijinulŭ latinităţiĭ nóstre, din copiosulŭ materialŭ lesicŭ, cuvêntulŭ «*Limba*» şi «*ţéra*» formate din : «*Linqua*» şi «*Terra*» latinităţeĭ, ceea-ce servă a înveder a şi maĭ luminatŭ, că neapĕratŭ poporulŭ nostru, care şi-a conservatŭ patrimoniulŭ strĕbunŭ în întregimea luĭ, nu s'a pututŭ des-

părți unŭ singurŭ momentŭ nicĭ de alŭ sĕŭ nume genericŭ, și precum elŭ astădĭ se numesce *«Românŭ»* fără vre-o influență străină, totŭ asemenea de secur a urmatŭ și în vechimea depărtată; ca o deducțiune firéscă se susține că stratulŭ formelorŭ : *Armeanŭ. Romleanŭ*, *(Romeĭ)* în regiunele Pinduluĭ, este totŭ genericulŭ *«Romanŭ.»*

Totŭ la aceeașĭ pagină ni se daŭ variantele formelorŭ *latino Galo-Greco-Slavo-Germano-Magiare,* de *Vlach*, *Valah*, *Volach*, *Blachiĭ*, *Vlassiĭ*, *Olahiĭ = Vlahiĭ*, *Bolochiĭ = Bloch Vleah. Wal. Val*, *Walhisch. Walische*, *Welsch*, cu semnificațiune de *Galĭ*, *Valiĭ* (Corn-Veales). *Francĭ*, *Italienĭ*, *Latinĭ*, *Romanĭ*.

Trecêndŭ la enumerarea țĕrilorŭ românescĭ din ambele *Dacii* (pag. 228), se afirmă, că regiunea *«Pinduluĭ* și a *Tesalieĭ»* supranumite *Valahia mare,* până la confiniele *Bosneĭ «Valahia major circa metas Bosnae»*, precum *Aetolia*, cu acelașŭ cuvêntŭ se dicea : *Valahia-mică*, *Moesia :* Valahia-albă, Muntenia și Moldova. Valahia négră = Μαυροβλαχία sinonimulŭ luĭ *Morlacco* (Dalmatinŭ). Morovlachus, Moroulachus. *Moroulahi* = nigri latini, în fine *Albania* Vlahioților.

Stabilindu-se ca principiŭ și punctŭ de plecare, *latinitatea* limbeĭ nóstre *românescĭ*, autorele afirmă, la pag. 229, că este maĭ apropiată de cea *italiană*, diferă însă de cele alte limbĭ surorĭ (romanice) prin unele particularitățĭ. în organismŭ și materialŭ lexicŭ

Surprindĕtórea identitate a limbeĭ nóstre cu limbele surorĭ, se esplică—după judecata sapientuluĭ *Diefenbach*—prin colonisarea Dacieĭ traiane în masse marĭ, cu poporime romană, saŭ și romanisată cu multŭ maĭ nainte de epoca colonisăriĭ, ceea ce denotă la evidință că unitatea limbeĭ vorbite de coloniĭ luĭ *Traianŭ* și *Aurelianŭ*, a fostŭ formată într'unŭ timpŭ fórte îndepărtatŭ și unificatŭ într'unŭ dialectŭ — rusticŭ — romanŭ, așa disulŭ *Romanzo* italienescu, a căreĭ forme și materialŭ se maĭ conservŭ cu preferință în regiunele orientale.

Autorele declară la pagina 230, că n'are cea maĭ mică noțiune despre limba vechiuluĭ *poporŭ romanŭ* saŭ și a legionarilorŭ rĕmașĭ în *Dacia;* este de părere că în mare parte acea *vechiă limbă* va fi dispărutŭ până la câte-va *urme*, din inscripțiunĭ și documinte an-

tice. probabilŭ însă că, maĭ apropiatŭ de limba vorbită pe acelŭ timpu suntŭ comentariile arhiereuluĭ *Fortunatianus*, scrise sub domnia Cesareluĭ *Constantin*.

La pagina 231 -238, vorbindŭ despre organismulŭ, formele şi flessiunele limbeĭ romănescĭ, ḑice că postpunerea articoluluĭ, este fórte bătĕtóre la ochĭ şi pare a conduce la una şi aceeaşĭ *provenință etnică a limbeĭ*, în realitate însă, acéstă cercumstanță isolată servă maĭ multŭ a ni proba că acea esoterica formă nu numaĭ n'a avut o înrîurire asupra organismuluĭ dar' a remasŭ fără urmărĭ supĕrătóre pentru limba şi flesiunea eĭ.

Declinarea vorbitului articolŭ, cu tótă originea luĭ esoterică, s'a conservatŭ, ca şi *declinațiunea pronumelorŭ* vechile forme *latine*, *prototipulŭ anticitățiĭ* maĭ alesŭ în genitivulŭ pluralŭ *«illorum»* precum -lŭ aŭ şi cele-l-alte *limbĭ congenere*. Prin păstrarea sufisuluĭ *«l»* în conjugațiune, limba română are o precădere asupra limbelorŭ surorĭ.

Limbistica : filologia. gramatica comparată. materialulŭ lexicŭ, ilustrate prin specimene variate; conspectulŭ bibliograficŭ, cuprinḑêndŭ tóte înpreună 36 pagine, ne lasă a întrevede unŭ studiŭ aprofundatŭ; ca astfelŭ elŭ merită tótă atențiunea din partea erudițilorŭ noştri filologĭ

Aceeaşĭ însemnĕtate etnică pentru românĭ, oferă studiulŭ antropologicŭ, dela pagina 266—278; din parte-ne vomŭ încerca să reproducemŭ câte-va observațiunĭ asupra fisiculuĭ românescŭ.

Nicolucci (*Antropologia del Lazio in Archivio per l'Antropologia* 1873), întemeiatŭ pe cercetările luĭ *Flieger (Balcan H I.)* şi *Kopernicki (Archiv für Antropologie)* — făcute — după cum se presupune — asupra unuĭ craniŭ românescŭ, din peninsula balcanică, declară în alŭ sĕŭ studiŭ, că acelŭ craniŭ ar fi diferindŭ în totulŭ de alŭ vechilorŭ romanĭ, precum diferă prin statură, prin colórea ochiuluĭ, şi a pĕruluĭ, prin caracterele fisionomice :

«Nel taglio dela persona, nel colore degli Occhi e de capelli, ne caracteri della fi-«sionomia».

ḑice sentențiósa părere a consângénuluĭ nostru *Nicolucci* (póte italienisat din slav : *Nicolics*).

In féța unuĭ verdictŭ atâtŭ de sumariŭ, erudilulŭ *Dieffenbach* cu dreptŭ cuvêntŭ se întrébă : Nu cum-va sapienții Antropologĭ de maĭ susŭ, vorŭ fi într'o gravă eróre, amăgițĭ în *«Subiecto»?*... Nu cum-va, este la mijlocŭ vre-o mistificațiune?... Nimicŭ maĭ ușorŭ, maĭ posibilŭ de câtŭ a se lua o *căpățînă străină,* dreptŭ *Craniŭ* românescŭ !

Rœsler, de si pronunțatŭ adversarŭ alŭ romanitățiĭ nóstre, nu pregetă a recunósce în a sa operă (pag. 267) unŭ ce cu totulŭ contrariŭ, afirmândŭ că esistă perfectă identitate sub raportulŭ fisionomieĭ, între subiectele *macedo-românescĭ* și cele *antice-romane;* aceleașĭ însușirĭ — ḑice autorulŭ studiilorŭ Romane — aceeașĭ frumusețâ, gingășiă, clasicitate a tipuluĭ, vivacitate italică; aceleașĭ grațiĭ înăscute la fiĭcele poporuluĭ *românŭ* din *ambele Daciĭ!*

John Paget, (Travels in Hungary and Transilvania, London 1839) împărtășesce aceleașĭ vederĭ, recunoscêndŭ că *Româniĭ*—transilvanieĭ— se distingŭ prin tipulŭ lorŭ anticŭ *«romanŭ»!*

Bidermann declară în alŭ sêŭ raportŭ, asupra *psihiculuĭ* și *fisiculuĭ* românilorŭ Ardelenĭ (publicatŭ în Statistica Transilvanieĭ, apărută în Sibiŭ 1856 la pag. 95), că peste totŭ, formele corpuluĭ suntŭ clasice la românĭ; tipurĭ surprinḑětóre prin asemĕnare cu cele romane antice, ochiĭ plinĭ de focŭ și espresiune.

«Sie haben *auffallend* schöne klassische formen und *Römerköpfe* und feine edle Umrisse, Scharf markierte Züge, etc. (p. 268)

Totŭ în acestŭ sensŭ se rostesce și învețatulŭ *Schwicker* (Ausland 1877, No. 39, 1878 No. 10) despre *româniĭ bănățenĭ.*

Prichard și renumitulŭ, marele strategicŭ beliduce de *Moltke,* «suntŭ de aceeaș părere» *Die Walachen sind auffallend gross und schön—Moltke.* In particularŭ *Prichard* constată (pag. 265), că *Româniĭ* se distingŭ prin forma clasică a tipuluĭ *romanŭ,* prin colórea pĕruluĭ și a ochilorŭ, prin construcțiunea *craniuluĭ,* atâtŭ de *Slavi* câtŭ și de *Magiarĭ* și *Germanĭ.*

Eruditulŭ profesorŭ D-lŭ *Kanitz,* în recunoscuta sa competință și nepărtinire, se pronunciă de asemenea într'unŭ modŭ fórte măgulitoriŭ, asupra calitățilorŭ fisice ale poporuluĭ românŭ, de ambe sexe; bărbațiĭ — din *Serbia,* suntŭ — după a sa părere, în cea maĭ mare

parte de statură mijlociă ca și *românii bănățeni,* aŭ taliă subțire, formele corpuluĭ regulate, *craniulŭ* expresivŭ, fața lungăréță, profilulŭ nobilŭ, dințiĭ albĭ și sănătoșĭ, colórea pěruluĭ și a ochilorŭ, în mare parte, négră, mișcare viuă; femeile românce suntŭ necomparabile sub raportulŭ frumuseţeĭ, maĭ pre susŭ de fiĭcele naţiuneĭ serbe; prin forma rotundă și tenereţa feţeĭ, prin clasica structură a corpuluĭ, aerulŭ dulce, mișcărĭ plăcute, prin colórea ochilorŭ plinĭ de viéță, cu unŭ cuvêntŭ prin întrégă ființă : Capŭ, fisonomiă, nasŭ, forma gureĭ, ce reamintesce *anticitatea romană* de pe *columna Dacieĭ!*

Intru tóte identice suntŭ vederile, apreciările luĭ *Lejean* și *Franzos.*

Pe temeiulŭ uneĭ indicaţiunĭ, constatărĭ și afirmaţiunĭ atâtŭ de competinte, atâtŭ de positive; avêndu-se în vedere influințele *telurice* și *climaterice* suferințele îndurate în decursulŭ secolilorŭ, întrebămŭ: dacă maĭ póte fi vorba despre ipotesa *hybridismuluĭ,* fĕță cu poporulŭ *românescŭ,* maĭ alesŭ cândŭ ni se spune din partea unorŭ autorităţĭ recunoscute, că *nimicŭ comunŭ,* în punlŭ *psihicŭ* și *fisicŭ,* nu esistă între acestŭ *poporŭ* și cele alte *ginţĭ* saŭ *seminţiĭ?!*

Despre însușirile psihice ale poporuluĭ nostru maĭ avemŭ în scrierea etnografuluĭ *Dieffenbach,* câte-va părerĭ *subiective* de la unŭ însemnatŭ numĕrŭ de învĕțațĭ, cu totulŭ străinĭ intereselorŭ românescĭ.

In prima liniă ţinemŭ a pune în evidinţă opiniunea eminentuluĭ etnografŭ care se distinge prin a sa părtinire pasionată, prin animositatea unuĭ spiritŭ preocupatŭ, prin asprimea judecăţiĭ, influinţată de prevenţiunĭ semitice.

Nu respectulŭ pentru sciinţă și adevĕrŭ a putulŭ îndemna pe învĕţatulŭ *Dieffenbach,* preocupatŭ pare se de sórta Israeliţilorŭ din *România,* să confunde metafisica cu economia profană, făcêndŭ dintr'o cestiune pur economică și politică — *neapărat'u de interesŭ vitalŭ pentru naționalitatea și chiarŭ esistința poporuluĭ românescŭ* — unŭ subiectŭ de *studiŭ psicologicŭ* (p. 273), dându-ne *conclusiunĭ necorecte,* vătămătóre *sciinţeĭ* și în flagrantă contradicţiune cu *realitatea,* cu adevĕrulŭ manifestŭ!

Subiectivŭ, eruditulŭ *Dieffenbach* susţine, că d odată cu omnipotenta dominaţiune, a pătrunsŭ și civilisaţiunea *Romeĭ* prin regiunele Dacieĭ,

nimicindŭ cultura Geto Dacă, a căreĭ trecutŭ s'a perdutŭ din preună cu rĕmășițile și naționalitatea poporuluĭ cuceritŭ, fără urme vĕdute, contopindu-se în elemintele *Romeĭ domnitóre*. De acelașŭ sinistru, de aceeașĭ sórte, fuse maĭ târdiŭ atinsă uriașa operă a civilisațiuneĭ romane; la rândulŭ eĭ, se perdu și *Ea* în adêncimea Oceanuluĭ varvarŭ. înghițită de valurile migrațiunelorŭ asiatice. Cultura romană dispărêndŭ d'odată cu dominațiunea, coloniile Romeĭ, în parte fugare, în mare parte retrase prin *Munțiĭ Chanaanuluĭ românŭ*, inundatŭ de orde barbare, (?) și-aŭ continuatŭ viéța într'o surdă pasivitate, plină de miseriĭ și privațiunĭ.

Asprimea sórteĭ. miseriile vieței, crudimea luptelorŭ sângeróse și îndelungate, susținute cu Turciĭ, s'a reprodusŭ, a trecutŭ în caracterulŭ poporuluĭ îngenunchiatŭ; dominațiunea fanarioțilorŭ de maĭ târdiŭ, introducêndŭ pe pămêntulŭ românescŭ, unŭ noŭ elementŭ de cultură și conrupțiune bizantino-grécă a distrusŭ ultimele rĕmășițe din civilisațiunea romană, câtă s'a maĭ fostŭ păstratŭ în firesculŭ poporuluĭ, din centrurĭ maĭ marĭ și de la țéră.

Acésta este judecată sĕrbătorituluĭ enciclopedistŭ germanŭ *Dieffenbach!!*

Judecata este pripită. ea nu póte fi emanațiunea unuĭ înaltŭ simțimêntŭ de dreptate; inspirată de preocupațiunĭ și *resemțiminte manifestate* contra națiuneĭ *române*, influințată de politica dileĭ. ea este maĭ pe josŭ de reputațiunea bine meritată, legitimă. a *bărbatuluĭ erudițŭ*.

Nu, acéstă crudă judecată nu póte fi resultatulŭ unorŭ studiĭ profunde; natura a voitŭ ca însușirile sufletuluĭ *(psihice)*. să se tipăréscă pe féța omuluĭ; ochiulŭ este oglinda prin a căreĭ lumină (rade) se reflectă fenomenele *psihice*.

Studiulŭ *fisiologicŭ*, precumŭ lŭ avemŭ de la ênsușĭ *Dieffenbach*, desminte pe *psyhologulŭ Dieffenbach*, respingêndŭ conclusiunile sale, împrumutate de la *Sulzer*. neîmpăcatulŭ, declaratulŭ neamicŭ alŭ ginteĭ române! Nicĭ sinceritatea. nicĭ competința cu atâtŭ maĭ puținŭ, judecata necriticuluĭ *Sulzer*, denunciate de *Ackner*, contestată de *Engel*, nu póte fi luată în seriosŭ.

Testemoniulŭ unuĭ *Benkö, Hoffman, Ubicinii. El. Regnault*, arŭ fi de ajunsŭ în sprijinulŭ afirmaţiunilorŭ nóstre.

In puţine cuvinte consingeanulŭ nostru : D-lŭ *El. Regnault* face istoria completă a geneseĭ, ḑicêndŭ :

«*C'est ainsi qu'au milieu du cataclysme universel, les Colonies de Trajan main-*
«*tenaient le type de l'antique nationalité etc.....*

Nu maĭ puţinŭ categoricŭ şi afirmativŭ este învĕţatulŭ germanŭ *Henke*, cândŭ declară că :

«*In Bezug au' seinen Karakter hat der romane nicht die geringste Aehnlichkeit*
«*mit den Slaven* etc.

Aceiaşi putere de argumentaţiune. sdrobitóre pentru doctrina luĭ *Sultzer R esler, Hunfalvy*, avemŭ în cuvintele luĭ *Tròster* resumate în următorulŭ *verdictŭ :*

«*So ein augenscheinliches muster der alter Römer Kann ein scharfsiniger lieb-*
«*haber der antiquitaeten, nur an den Walachen sehen*».

Vrea să ḑică, după părerea sapienţilorŭ etnografĭ, nepărtinitorĭ : Nimicŭ românescŭ nu s'a perdutŭ în mistuitorulŭ *Oceanŭ* alŭ *barbarilorŭ nordicĭ!*

Incepêndŭ de la pag. 277 pînă la 288, etnografia d-luĭ *Dieffenbach* reproduce într'unŭ resumatŭ semnificativŭ, părerile luĭ *Sultzer, Cihac, Schwicker I. K. Schuler*, despre *mitologiă, legende, Cultulŭ, credinţe, datine, moravurĭ, Dóine, portŭ* etc.. despre *industria domestică* şi *Comerciulŭ* a *poporuluĭ românescŭ* din *Transilvania, Banatŭ, Bucovina, Muntenia, Moldova, Serbia şi Macedonia.*

In tóte acele pătimaşe părerĭ, nu întîmpinămŭ adevĕratulŭ tipŭ românescŭ, cum lu-avemŭ în realitatea viuă, în traiulŭ ḑilnicŭ la poporulŭ nostru.

Nu ne supĕră întru nimicŭ modulŭ unuĭ *Schuller, Sultzer, Bauer, Cihac, Schwicker*, de a înfăţişa pe românĭ subt aspecte absolutŭ false, imaginare, denaturate, insultândŭ via realitate; ostilitatea. ura neîmpăcată, sălbatica lorŭ aversiune pentru totŭ ce se raporta la *Românĭ;* este de notorietate publică, în lumea seriósilorŭ învĕţaţĭ; ceea ce cu dreptŭ cuvêntŭ ne póte amâ î şi surprinde, este, că unŭ profundŭ

scriitorŭ preferă a-şĭ alege pentru studiile sale, tipurile de fantasiă, plăsmuirile unorŭ malicioşĭ visătorĭ!

La pagina 289 vorbindu-se despre *arhitectura română*, preveniteluŭ autorŭ ḑice, că i s'arŭ fi părêndŭ cum că ea (*arhitectura*) şi-a păstratŭ urme din anticulŭ stilu *greco-romanŭ!*

Ne mărginimŭ a respunde cu afirmaţiunile distinsuluĭ profesorŭ «*Peters*».

După a sa autorisată părere, stilulŭ arhitectonicŭ la poporulŭ romanŭ reproduce cu fidelitate, forma şi stilulŭ edificielorŭ *greco-romane*; forma de cercŭ, usitată la *vechiĭ romanĭ*.

«Was aber... Die häuser der Motzen — Munteniĭ—tragen im buchstäblichen «Sinne einen *Baustyl* zur schau, und Zwar haben diese romaenen wirklich «den *romanischen rundbogenstil* aus *uralter ueberlieferung erhalten*,»

suntŭ propriele cuvinte ale bărbatuluĭ de sciinţă.

Bisericele nóstre de la ţéră şi prin oraşe nu reproducŭ ele cu exactitate vechia formă tradiţională, stilulŭ romanŭ alŭ anticilorŭ altare străbun ?!

Unŭ studiŭ seriosŭ, comparativŭ, arŭ descoperi fără greutate, şi sub acestŭ raportŭ, monuminte din anticitatea clasică, la urmaşiĭ poporuluĭ domnitorŭ, în valea Dunăreĭ!

Partea ultimă—pag. 294—318—se ocupă cu etnografia provincielorŭ române din Dacia Traiană, şi încheiă cu ultimele scrierĭ ale cunoscutuluĭ *Hunfalvy*, *Schwicker*, *Miklosich*, *Roesler*, *Iung*. referitóre la *migraţiunea*, *espansiunea*, şi *vechimea* poporuluĭ *românescŭ* pe străbunulŭ pământŭ alŭ continentuluĭ *romanŭ*: de la Carpaţĭ, *Dunărea* de *josŭ* şi *Marea Negră*.

VII.

Istoria Resbelelorŭ dintre Ruşĭ şi Turcĭ!!...

Eşită din péna lăudatuluĭ profesorŭ: d-lŭ *A. D. Xenopol*, apărută la Iaşĭ în anulŭ 1880. *Ea* coprinde unŭ învĕţămêntŭ salutarŭ, maĭ alesŭ pentru viitórele generaţiunĭ, chiămate a feri ţéra şi naţionalitatea română ţóţă cu proectele colosuluĭ slavŭ, care-şĭ urmărescc tradiţionalulŭ «*Telŭ*»

pe tóte căile, prin tóte mediile diplomatice ,sprijinite pe dreptulŭ celuĭ maĭ forte.

Verĭ-carĭ arŭ fi defectele acesteĭ scrierĭ, verĭ-care arŭ fi subectiva nóstră părere asupra conclusiunilorŭ trase, ea are meritulŭ d'a face unŭ bunŭ serviciŭ literatureĭ nóstre istorice, prin faptulŭ chiarŭ, că pune în evidință nu numaĭ marea înrîurire ce aŭ avutŭ tendenţiósele resbóie *Ruso-turce*, asupra țĕrilorŭ nóstre, dar' şi taĭniculŭ, perfidulŭ scopŭ, urmăritŭ féță cu noĭ, calamitățile pe carĭ le-amŭ înduratŭ, plătindŭ succesele rusescĭ cu sângele şi comorile națiuneĭ şi pe de-asupra cu douĕ provinciĭ românc : *Basarabia* şi *Bucovina!* In acestŭ *faptŭ istoricŭ* se resumă istoria protectoratuluĭ şi a bine-facerilorŭ *Rusescĭ!*

Lucrarea este împărţită după seria cronologică, în douĕ volume *octavo :* primulŭ cuprinde 218 pagine, secundulŭ 391 pagine.

Volumulŭ întâiŭ începe cu resboiulŭ din anul 1711, şi încheiă cu pacea de la Bucurescĭ, fatală în ale eĭ urmărĭ pentru Românĭ.

Autorulŭ 'şĭ imparte materialulŭ primuluĭ volumŭ, în 5 capitole cardinale.

a) Resboiulŭ din 1711, căruĭ se datorescŭ primele începuturĭ de legăturĭ maĭ intime, între *Ruşĭ* şi *Românĭ*, mijlocite prin domniĭ țĕrilorŭ surorĭ : *Muntenia* luĭ *Brâncovénu* şi *Moldova* luĭ *Cantemir.*

b) Pacea de la Belgrad, ur...ată la 1739.

c) Pacea de la *Kuciuk-Kainargi* 1774.

d) Pacea de la *Iaşĭ* din anulŭ 1792.

e) Rĕsboiulŭ din 1806 şi pacea de la Bucurescĭ 1812.

Abstracțiune făcêndŭ de apreciările — cam pripite, despre lățirea poporuluĭ slavŭ, peste pămêntulŭ românescŭ. urmată dice-se, în mediulŭ-evŭ, unŭ punctŭ care prin importanța luĭ recere o maĭ adâncită cugetare, unŭ studiŭ maĭ intensivŭ — recunóscemŭ d'inpreună cu meritosulŭ profesorŭ că, posițiunea geografică neapăratŭ a influințatŭ, a condiționatŭ—aşa dicêndŭ—în mare parte mersulŭ istoricŭ alŭ poporuluĭ românescŭ. Nu credemŭ însă, că despicarea luĭ în douĕ mase compacte, aşedate—*ab antiquo,* de-o-dată cu descălicarea — pe ambele laturĭ ale Carpaţilorŭ, a putută da nascere într'o epocă órecare, la desbinarea politică, într'adevĕrŭ fatală *ideei de unitate*, fatală

ntru câtŭ ea' ne frămĕntă sutimĭ de anĭ, împedecă *Cimentarea*, *întărirea* nóstră, ca elementŭ omogenŭ și ține în locŭ *mersulŭ procesuluĭ de formațiune.*

Studiulŭ istoricŭ alŭ d-luĭ *Xenopol*, relevă primele începuturĭ de avêntŭ și espansiune a Rusieĭ, spre otarele imperiuluĭ Otomanŭ ; urmăresce pasŭ cu pasŭ desvoltările eĭ; ne spune la pag. 7, 9 — că acuisițiunea *Chievuluĭ* și a *Ucraineĭ*, prin pacea de la *Radzin* (1681), a condusŭ la apropierea între *Românĭ* și *Rușĭ*. (*Cam pe acelașŭ timpŭ— 1681—cade și întâia «apropiere a Rușilorŭ de țĕrile nóstre»*).

Trădarea *Leșilorŭ*, după învingerea de la *Hotin*, repurtată la anulŭ 1673 asupra turcilorŭ, de către domniĭ romanĭ : *Petriceicu* (*alŭ Moldoveĭ)* și *Grigore Ghica* (*alŭ Munteniei*), în însoțire cu *Leșiĭ* (*Poloniĭ*), puindŭ în pericolŭ interesele românescĭ, a *constrînsŭ* pe numițiĭ domnĭ — după părerea glosatoruluĭ nostru — să solicite protecțiunea mareluĭ Țarŭ : *Alexi. M. Romanov*, trimițîndŭ la *Moscva* pe călugărulŭ rusŭ : ieromonaculŭ *Teodor*, în Maiŭ 1674, să se închine puterniculuĭ împĕratŭ și *să-ĭ céră ajutorŭ spre a-ĭ apăra și scăpa de suferințe.*

Acestŭ actŭ de închinare — *dice învĕțatulŭ autorŭ* — se făptuise în dioa de 10 Martiŭ 1674 (*Solia luĭ Teodor era pornită numaĭ la Maiŭ acelŭ anŭ!*); fatala închinare, — în *semnŭ de curtenie și omagiŭ*, *nu însă* de *vasalitate séŭ subiecțiune* — se traduse maĭ târdiŭ într'unŭ *protectoratŭ* și maĭ *fatalŭ.*

Până a nu păși înainte, ținemŭ a cere o mică lămurire :

Cum se împacă încredințarea despre primele legăturĭ cu Rușiĭ de la 1711, cu faptulŭ pretinseĭ închinărĭ (*alianță dupe noĭ*) din *Maiŭ* saŭ *Martiŭ* 1674, și cu afirmațiunea care dice, *că întâia apropiere a rușilorŭ de țĕrile nóstre, cade cam către timpulŭ în care s'a încheiatŭ pacea de la Radzin 1681!* (a se vedea pagina 7, 8.).

Domnia luĭ *Alexi Mihailovitz Romanov*, este între aniĭ 1645—1676.

Fiulŭ sĕŭ *Teodorŭ III Alexievitz*, este fericitulŭ autocratŭ celŭ cu pacea de la *Radzin*, din 1681.

Indreptarea nu presintă dificultățĭ, ne'nsemnata séŭ și aparinta contradicțiune se esplică în modulŭ celŭ maĭ firescŭ.

Apropierea de otarele nóstre începe cu anulŭ 1681, a fi maĭ pronunciată.

In realitate, legăturĭ provocate de perfidia leşéscă, s'aŭ făcutŭ la 1674, dar' însă de unŭ caracterŭ trecĕtorŭ; seriosulŭ comerciŭ, fatalŭ în ale séle consecinţe, îşĭ ia începutulŭ nefastŭ de o dată cu resbelulŭ din 1711.

In adăstarea cerutelorŭ lămurirĭ trecemŭ înainte.

La *pagina 23,* se reproduce tratatulŭ încheiatŭ de *Cantemirŭ*, domnulŭ *Moldeveĭ*, cu a totŭ puterniculŭ autocratŭ *Petru celŭ Mare*, prin intermediulŭ Visterniculuĭ *Luca,* în vederea rĕsboiuluĭ din 1711.

Art. primŭ din tratatŭ—care introducea *Calulŭ luĭ Ulyse, în cetatea Moldoveĭ* — dă pe faţă cugetările ascunse şi scopurile *Rusieĭ.*

Vasalitatea, ca condiţiune principală, este impusă ţĕreĭ sub o formă îndulcită, prin instituirea *Domnieĭ hereditare*, în benificiulŭ celuĭ maĭ supusŭ şi maĭ credinciosŭ dintre *vasaliĭ* în *purpură!*

Prin tóte disposiţiunile tratatuluĭ, condiţiunea de *vasalitate* se strevede ca unŭ *firŭ roşu!*. . . . Tristŭ începutŭ pentru ca prietenia ruséscă să fie pututŭ termina cu bine!!

La *pagina 44—46* ni se supune că domnia *fanarioţilorŭ* n'a fostŭ urmarea neapărată a resboiuluĭ din acelŭ anŭ; este sciutŭ observă d-lŭ *Xenopol*, că pe timpulŭ luĭ *Mihaiŭ Vitézulŭ* şi *Radu Mihnea*, între *aniĭ 1600—1613*, érŭ în *Moldova*, sub domnia greculuĭ *Alexandru Iliaşŭ* (1632), s'aŭ fostŭ înmulţitŭ puiĭ de *năpîrcă* din *Fanarŭ*, într'atâtŭ de multŭ, în câtŭ mariĭ *Domnĭ romanĭ* : *Mateĭ Basarab* şi *Vasile Lupu* s'aŭ vĕdutŭ constrînşĭ a-ĭ alunga de pe pămêntulŭ românescŭ, pângăritŭ de acele fiinţe cădute!

Prima şi imediata urmare a legăturilorŭ cu *Rusia*, neapĕratŭ a fostŭ *încuibarea domnieĭ fanariote în ţĕrile surorĭ.*

Brâncovénu plătit'a cu capulŭ sĕŭ, cu martiriulŭ fiilorŭ sĕĭ necugetata, fatala, desastrósa alipire de *Rusia* !.... Cu domnulŭ *Cantemirŭ*, urditoriulŭ monstruóseĭ alianţe, sórtea a fostŭ maĭ blândă!

La *pagina 48*, *49*, autorulŭ îşĭ propune a esamina causele carĭ aŭ datŭ nascere resboiuluĭ din 1711, terminatŭ prin pacea de la *Belgradŭ*, încheiată la 1739 în detrimentulŭ ţĕrilorŭ nóstre, cu umili-

rea *poporuluĭ românŭ*, care fusese altă dată, atâtŭ de încântatŭ și uluitŭ de presința împĕratuluĭ *creștinŭ* în Capitala *Moldoveĭ*, în câtŭ nu prevedea urmările fatale, și în orbia sa—precumŭ dice *Acsinte Uricariulŭ*—(pag. 31) a rămasŭ surdŭ la înțeleptele sfaturĭ ce i s'aŭ datŭ de luminațiĭ patrioțĭ : *Iordachi Ruset*, *Nicolai Costin (ce'ŭ maĭ ne'mpăcatŭ adversarŭ alŭ politiceĭ rusescĭ)*, ca să se ferescă a cădea în cursa ce i s'a întinsŭ cu vicleniă.

La *pagina 68 — 69* să face amintire despre jurămêntulŭ de fidelitate și supunere alŭ poporuluĭ *Iășanŭ* din 1769, Sept. 26; jurămêntŭ storsŭ prin viclene uneltirĭ de omnipotentulŭ principe *Galitzin*, comandantulŭ corpuluĭ de invasiune.

Observațiunile de la *pag. 75—77* suntŭ justificate prin ênsușĭ faptulŭ materialŭ alŭ perfecteĭ cuceriri rusescĭ, care prefăcuse pe timpulŭ *Catarineĭ*, raporturile de *protecțiune* în legăturĭ de *vasalitate* absolută și cu atâtŭ maĭ hidósă, cu câtŭ țéra era lăsată la bunulŭ placŭ alŭ unuĭ : *Munich*, *Romanczov* etc.

Desteptarea fu durerósă dar' prea târdiă! Țerile naționale, suverane, să trediră în umilitórele condițiunĭ de : *Knejiĭ muscălescĭ*, precum le numia *«Caterina»* (pag. 80).

Proiectulŭ muscălescŭ de organisațiune, care transforma *țĕrile românescĭ*, *domniile suverane*, în *Knejiĭ* muscălescĭ; Suplica deputațilorŭ Moldovenĭ către *Autocratulŭ Rusieĭ*, pentru încorporarea țĕreĭ la imperiulŭ moscovitŭ, vĕdescŭ până la ce punctŭ căduse, consciința de demnitate, de românĭ, la fruntașiĭ, *neofițiĭ ingrațĭ*, *infiațiĭ parucidĭ* aĭ *Moldoveĭ* din aceĭ timpĭ! (pag. 87).

«Téra nostră, dicéŭ aceĭ nelegiuițĭ bastardĭ, aceĭ monștri trădătorĭ infiațĭ, să se facă totŭ una cu eparhiile ce stăpânesce prea puternica împărăția a Rusieĭ.»!

Éccă la ce resultate triste, la ce sfîrșitŭ *înjositorŭ* pentru *falniculŭ nume* de *Românŭ*, alŭ vitézuluĭ *poporŭ* din frumósa *Moldovă*, a condusŭ prietenia, cunoscința cu *Rusia*, *și dominațiunea fanarioților!...*

In fața unuĭ *trecutŭ* atâtŭ de *sombru*, atâtŭ de *desperatŭ*, noĭ nu amŭ sci cum să ne esplicămŭ scăparea miraculósă a *pămêntuluĭ* și poporuluĭ *românescŭ*, din ghiarĕle uneĭ morțĭ sicure, daca n'amŭ a-

tribui acéstă învederată minune, puternicului *principiŭ de viéță*, inerinte *stirpeĭ romane.* prin care se distinge de totŭ ce-lŭ împresóră.

Turcia părăsită de puterile apusene, (pag : 104—106), pătrundêndŭ scopurile *Austrieĭ*, totŭ atâtŭ de perniciόse ca și proectele *Rusescĭ*, vĕḑêndu-șĭ distruse tóte speranțele ce le pusese în tractatulŭ secretŭ, încheiatŭ cu *perfida Austriă*, — tractatŭ pe care l'a fostŭ plătitŭ fórte *scumpŭ*—; strîmtorată în acelașŭ timpŭ de atitudinea *Rusieĭ*, unită de astă datŭ cu *Prusia* să îndupleсă în restriștea sa a primi propunerile ce i se făceaŭ, și a ratifica condițiunile păcĭĭ de la *Kuciuk Kainargi*, cu reservațiunea mentală, de a paralisa prin tergiversare, efectele luĭ.

La *pagina 116—120*, se descrie totŭ mersulŭ politiceĭ generale, arĕtându-se carĭ aŭ fostŭ urmările rĕsboiuluĭ din 1768 și 1774, pentru țĕrile române, încheiândŭ prin a demonstra cum răpirea *Bucovineĭ* fusese învoită de tóte puterile și făptuită cu consimțimêntulŭ *Rusieĭ* și chiarŭ a *Francieĭ!*

Lugubru ca Monumentŭ istoricŭ! Instructivŭ, dar' *fiorosŭ ca Monimentŭ!!*

Peripețiile prin care a trecutŭ scabrosa cestiune a *Bucovineĭ;* uneltirile, turpitudinile precupețiilorŭ austriace, suntŭ reproduse cu multă măestriă; spre încheierea celeĭ maĭ posomorîte episode din viéța *Moldoveĭ victime*, ni se daŭ (pag. 148) câte-va cuvinte bine simțite, la adresa mareluĭ imperiŭ cotropitorŭ, cuvinte, prin care să spune generațiunilorŭ viitóre, că faptulŭ răpireĭ este și remâne, până la espiațiunea *crimeĭ sacrilige*, adâncŭ săpatŭ în *amintirea* și *inima* poporuluĭ *românŭ*, că sângele martiruluĭ *Domnŭ* a prefăcutŭ acea impiă răpire, într'o legendă împresurată cu cununa *neuităreĭ!*

Ultimele pagine (208—218) ale primuluĭ volumŭ suntŭ consacrate faptuluĭ finalŭ de împărțirea *pămêntuluĭ Moldovenescŭ*, între cele două *marĭ puterĭ rivale*, egalŭ rîvnitóre a preda bunurile poporuluĭ *latinŭ* din valea Dunăreĭ, pentru care una și alta avéŭ de altŭ cum, numaĭ *datoria de recunoscință.*

Se vede că *sórtea sinistră, destinulŭ alienŭ* și-a propusŭ să mustre cu tótă asprimea pe fiiĭ rătăcițĭ, carĭ și-aŭ perdutŭ nu numaĭ *consciința*

demnităţiĭ cetăţenescĭ, nu numaĭ reminiscinţele *falniculuĭ trecutŭ*, nu numaĭ *simţulŭ* de *libertate*, *mândria originei glorióse* şi a *măreţuluĭ nume* de *românŭ*, dar' pînă şi *iubirea fiéscă* cătră *Mama patriă*, cerşîndŭ *jugulŭ sclavieĭ*, desfiinţarea *Statuluĭ românŭ*, sfîşierea *sinuluĭ maternŭ*, profanarea căminuluĭ *străbunŭ!!*

Volumulu II, cuprinde treĭ epoce însemnate, dîn viéţa ţĕrilorŭ române, şi anume:

I. Renascerea poporuluĭ romănescŭ, care începe cu anulŭ 1821 pănă la 1834, urmată de revoluţiunea din 1848. II. *Pacea* de la *Paris* din 1856. III. *Resbelulŭ* din 1877. Acéstă secundă parte începe cu rĕscóla Grecilorŭ; trece la evenimintele din 1826—28,— epoca tractatuluĭ de la *Ackermann*, despre care moscovitulŭ *Neselrode*, de tristă memoriă, ḑicea, că a *întăritŭ preponderanţa Rusieĭ* în *Oriinte* (pag. 39). Judecândŭ după cuprinsulŭ ḑisuluĭ tractatŭ, va trebui să recunóscemŭ, că reputaţiunea diplomaţieĭ moscovite, nu era unŭ *cuvêntŭ deşertŭ*. Importanţa faptelorŭ şi logica situaţiuneĭ create prin acelŭ *tractatŭ: «Capŭ d'operă,»* daŭ depliuă dreptate *Vulpeĭ* de la *Neva!* La *Ackermann* s'a sânţitŭ în *ochiĭ Europeĭ*, în *lumea mare*, raptulŭ *Besarabieĭ*, *usurpaţiunea protectoratuluĭ rusescŭ* în *ţĕrile românescĭ*, *Dominaţiunea moscovită la Dunăre şi Marea-Négră!* Preponderanţa ruséscă în *Oriinte* devinia, ca faptŭ împlinitŭ, o *tristă realitate*, dar'... *realitate*. Ceea ce maĭ rĕmânea din fărămiturile domnieĭ musulmane şi a simulacreĭ atonomieĭ *române*, era numaĭ *«umbra de scheletŭ.»* Măréţă perspectivă pentru domnia moscovită *universală!!*

Dar': *Homo proponit*, *Deus disponit!..*: Fabula *umbreĭ îşĭ are morala eĭ!...* Mintea omenéscă verŭ câtŭ de ageră, nu póte avé darulŭ să pĕtrundă misteriile provedinţeĭ! *Lazărŭ* se maĭ pótea întórce de la mormêntŭ. Pigmeulŭ (piticulŭ) *David* a supusŭ altă dată pe *uriaşulŭ Goleatŭ!*

Formidabila óste a luĭ *Xerxe* s'a spulberatŭ—*ḑice-se*—ca *nisipulŭ măreĭ!* *Imperiulŭ* macedonuluĭ *Alesandru* eşitŭ din pulbere; *umbră* şi *pulbere* s'a făcutŭ! Sĕlbaticulŭ *«Atila»* (*flagelulŭ Iaduluĭ*) era originalulŭ, mongolulŭ *Arpadŭ* o simplă *copiă;* unulŭ şi altulŭ aŭ dispărutŭ fără *urme*...... tulpina s'a uscatŭ; noua plantaţiune vegetéză numaĭ prin

puterea unorŭ «*sucurĭ*».... artificiale. Ceea ce produce *măna omenéscă, prin mâna omuluĭ* póte fi *distrusă!* Pățenia recintă din *resbelulŭ 1877—1878, «pe malulŭ gîrleĭ»*, ni va servi la ceva, ca *lecțiune* de *morală!*

La *pagina 42—70.*—Ni se pune în evidință urmările resbeluluĭ și a păceĭ din an. 1829, descriindu-se cu colorĭ viuĭ, starea umilitóre la care fu redusŭ poporulŭ *românŭ*, prin protectoratulŭ *rusescŭ*. Epoca de renascere începe pentru românĭ, după părerea autoruluĭ, (pag. 71) în anulŭ 1834, de-o-dată cu retragerea *proconsuluĭ* rusescŭ *Kiseleff* din țéră, care cu totŭ spiritulŭ sĕŭ conciliatorŭ și umanŭ, nu uitase să rechiame din esilŭ pre *Grecĭi* de la *Constantinopolea*, spre a-ĭ avè la îndemână ca unelte, pentru scopurĭ rusescĭ.

Intrândŭ în amĕnuntele primelorŭ începuturĭ de desteptare și emancipare, pe tărêmulŭ politicŭ și culturalŭ, sub *scutulŭ bisericeĭ naționale*, autorulŭ face istoriculŭ însuflețitelorŭ lupte susținute în contra a totŭ-puterniciеĭ *moscovite*, și a uneltelorŭ sale, carĭ puneaŭ totulŭ în jocŭ, *cutezaŭ totulŭ*, ca să nu le scape *prada* din *mânĭ!*

Puținĭ la numĕrŭ dar' plinĭ de *virtuțĭ strĕbune*, tarĭ prin *devotamentŭ* și *abnegațiune*, prin *consciința națională* și credință în *viitorulŭ* și *viéța* sempiternă a *Românismuluĭ falnicŭ*, eraŭ aceĭ *luptătorĭ* însuflețițĭ, acea *pleadă* de *patricienĭ românĭ* cu foculŭ sacru alŭ iubireĭ de țéră și alŭ sĕŭ *némŭ* (nume)! Eĭ aŭ sciutŭ să *învingă*, pentru că sciaŭ de la *buniĭ* și *strĕbuniĭ* lorŭ *cum trebue* să *lupte*, când este *vorba* de *limbă*, de *nume*, de *altarŭ*, de *moșia strămoșéscă!*

Puterea și astuția diplomațieĭ rusescĭ rĕușise să suprime revoluțiunea de la 1848, să culégă fructele efemere ce i le dă convențiunea de la *Balta-Liman* (pag. 151); maĭ apucasĕ la 1853 să se resfețe pe pămentulŭ romănescŭ, ținêndulŭ sub secuestru; dar însă... *farmeculŭ*, *nimbulŭ de odinióră* era perdutŭ, elŭ nu se maĭ putea recăștiga; *victima* scăpase pentru totŭ d'auna; *Prometeŭ* îșĭ aruncasĕ *férele; Fenicele re'nviasĕ* din *propia-ĭ cenușă!* Indoita *alegere* de la 1859, *Unirea țĕrilorŭ* făptuită la 1860/1, spuneaŭ *colosuluĭ* de la *Nord*, câtŭ de *șubredŭ* este *triumfulŭ契 putereĭ* în fața *consciințeĭ naționale*, *desteptate*

Incheindŭ, lăudatulŭ profesore-istoricŭ, amintesce națiuneĭ, desa-

strele *Poloniei;* i cere în alŭ sĕŭ devotamentŭ, să *cugete* bine, să *cugete* maturŭ, că *sortea orientuluĭ* este a se *olărî* în curêndŭ, și *România*, obiectulŭ de frunte alŭ *rivalităților și lăcomieĭ*, face parte din *acelŭ Orientŭ!*

Spre a feri tĕnĕrulŭ nostru *Statŭ* de pericole, se cere, dice D-lŭ *Xenopol : devotamentŭ, prudînță de Statŭ, prevedere și o mare desteritate!*

Onóre învĕțatuluĭ profesore pentru că ni a reamintitŭ *durerosulŭ trecutŭ,* cu pĕtrunderea istoriculuĭ criticŭ, spre a sci să *ferimŭ viitorulŭ țĕriĭ*, de *restriste!*

VIII.

«Originile Românilorŭ»

Miraris si nondum sapientia omne opus suum implevit?
Nondum tota se nequitia protulit;
Adhuc nascitur et huic omnes operam damus!.... (*Seneca.*)

«*Vĕ mirațĭ că lumea nu s'a maĭ înțeleptitŭ.*»
«*Că răutatea și înșelăciunea nu s'a maĭ înfrĕnatŭ.*»
«*Ea propășesce avênd'ŭ sprijinulŭ nostru!!*»

Cu asemenea impresiunĭ, cu aceleașĭ întrebărĭ pe *buze* și în *minte* pășimŭ la lucrarea D-luĭ *Pič,* hărezită *literatureĭ* nóstre *istorice.* «*Originile Românilorŭ*» (*Abstammung der Rumänen*) este intitulatŭ *opulŭ* d-luĭ *Ios. Lad. Pič*, scrisŭ în limba germană, într'o dialectică alésă, și apărutŭ la *Lipsca* în anulŭ 1880. Elŭ conține *228 pagine în Octavmare.* Acéstă lucrare arŭ fi avutŭ pentru istoria română, unŭ necontestatŭ meritŭ, décă învĕțatulŭ autorŭ s'arŭ fi mărginitŭ în a restabili adevĕrulŭ istoricŭ, în părțile alterate cu precugetare de către : *Sultzer, Röesler*, *Hunfalvy*, a cărorŭ scrierĭ constituescŭ basele *opereĭ de fáță.*

Lauriĭ luĭ Röesler aŭ espusŭ —se vede—la tentațiunĭ și pe *D. Pič*, precumŭ pusese pe *drumurĭ* vanitatea d-luĭ *Hunfalvy.* Dar' nu este totŭ *muritorulŭ* favoritŭ alŭ *fortuneĭ*; nu totŭ *natulŭ*, este ursitŭ ca *Saulŭ*, să dea peste *Corone!* Cu tótă verva dialecticeĭ pusă la dispositiunea uneĭ teoriĭ deochiate,conclusiunile ultra-slaviste a le d-luĭ *Pič*,

se reducŭ la palide încercărĭ nereușite, și n'aŭ cea maĭ mică putere de convingere.

Titlulŭ scriereĭ pare a spune că alŭ *eĭ obiectŭ* ar fi *«genesa poporuluĭ românŭ»*, scopulŭ însă—care ĭ-a captivatŭ întréga cugetare—tinde a învedera vechimea și *esclusiva* dominațiune a poporuluĭ *Slavŭ*, peste întregulŭ *Orientŭ*, coprindêndŭ și țerile *Dacieĭ* nóstre, ast-felŭ precum se prevede în programa eruditului scriitorŭ *«Schaffarick.»*

Intitulatulŭ *Opŭ* se împarte în *IV capitole* și totŭ atâtea sub-divisiunĭ : *Capitolulu I*, îșĭ propune a înfrânge teoriile luĭ *Röesler*, *Hunfalvy* etc. despre *originea Românilorŭ*. *Capitolu II*, caută eleminte *române* în peninsula Balcanilorŭ : a) pe timpulŭ dominațiuneĭ *«Romane»*. b) în periodulŭ imigrațiunelorŭ din evulŭ-mediŭ. c) în epoca imperiuluĭ *«Bulgaro-Vlahŭ»*. *Capitolulŭ* III se ocupă de *românii* din vechia *Daciă*. *IV și celŭ din urmă*, atinge in trécĕtŭ *principiile limbistice* și *cestiunea bisericéscă*.

Zelosulŭ Ultra-Slavistŭ *Pič*, propunêndu-șĭ a desființa *nimbulŭ* luĭ *Sultzer*, *Röesler* și *Hunfalvy*, susține din resputerĭ, cu multă dreptate, că ipotesa despre deșertarea *Dacieĭ* și trecerea colonilorŭ în *Mœsia*, este o pură *invențiune*.

Cu alte cuvinte : pe când ceĭ din școla luĭ *Sultzer*, *Engel*, susținŭ în frântulŭ capuluĭ: că, *Dacia* luĭ *Traianŭ* fusese deșertată și în urmă (*suta XI—XIII*) împopulată cu *românii* «din munțiĭ *Pinduluĭ*», d-lŭ *Pič* vré să scie, că nu póte fi vorba despre o asemenea dislocațiune, și cu atâtŭ maĭ puținŭ despre o populațiune *română* în *Mesia* și în peninsula *Emuluĭ* pe acelŭ timpŭ și pînă în *suta XIV*.

Așa fiindŭ, rĕmâne a se sci : ce s'aŭ făcutŭ *Româniĭ* din *țĕrile Dacieĭ?*

Maghiariĭ ne dicŭ : Suntețĭ veneticĭ pe *pămêntulŭ supusŭ Coróneĭ S-tuluĭ Ștefanŭ* (*Dacia traiană*), proveninţa vóstră geografică este de la *Pindu!*.... *Bizantiniĭ* de altă dată și *Bulgaro-Slaviĭ* de astădĭ pretindŭ, că *Româniĭ* de pe malulŭ dreptŭ s'aŭ adăpostitŭ acolo numaĭ în *suta XIII—XIV*, alungațĭ fiindŭ din *Dacia Traiană*. Intețițĭ între aceste douĕ *Curente*, voimŭ dice și noĭ ca *Britaniĭ* de odinióră, carĭ vĕdêndu-se strîmtorațĭ intre *Oceanŭ* și *barbarĭ incălcătorĭ*, pușĭ cum

amŭ ḑice, între două focurĭ, ca şi noĭ, solicitaŭ în desperarea lorŭ, ajutorulŭ *Romeĭ*, strigăndŭ: «*Repellunt nos barbari ad mare et Mare ad ba baros!!*» (*Nĕ inteţescŭ barbariĭ spre mare şi marea ne respinge sprĕ barbarĭ*).... Să urmărimŭ pasŭ cu pasŭ pe învĕţatul profesorŭ, în combinaţiunele sale pré ingeniósе.

Indată la prima pagină ni se spune — *sub forma de prolegomen*, — *preféţă*—că ediţiunea *veneţiană* a cronicelorŭ bizantine, ar fi datŭ locŭ în suta XVIII, la interesante descoperirĭ istorice, asupra misteriosuluĭ Orientŭ, că acele descoperirĭ luminândŭ trecutulŭ probl matmaticuluĭ Orientŭ bizantinŭ, aŭ contribuitŭ la concepţiunea vastelorŭ proiecte ale Împărăteseĭ *Ecaterina din Rusia*, care'şĭ propusese să resolve complicaţiunile orientuluĭ. Cam pe acelaşĭ timpŭ, sapienţiĭ europeĭ începŭ să se ocupe cu originele enigmaticuluĭ poporŭ *românŭ*, urmărindŭ primele sale începuturĭ. Până la acea epocă, tradiţiunea voia să scie ca poporulŭ *românŭ* descinde de la *coloniile traiane*. Cu câtŭ înşă orizontulŭ investigaţiunelorŭ se lumina, cu atâtŭ devenia maĭ problematică acea *genesă* tradiţională.

Acéstă succintă introducţiune ne arétă în deajunsŭ, că ţelulŭ scriereĭ fiindŭ *a nu se descoperi*, nicĭ măcarŭ cu ajutorulŭ *lampeĭ luĭ Diogene*, unŭ *poporŭ românescŭ*, fiă în regiunele *Emuluĭ*, fiă în *Tesalia*, *Moesia* saŭ *Epiru*, autorulŭ urmá neapăratŭ să-şĭ apropie procedementulŭ reposatuluĭ *Röesler*, care reuşise atâtŭ de bine să *nu descopere* nicĭ urmă de *românĭ* în *Dacia traiană*, până în *suta XIII*.

Aplicândŭ esperimentata metodă *Roesleriană*, *D. Pič* caută unŭ puntŭ de plecare pentru a sa ipotesă, caută aşa ḑicêndŭ *Uscatulŭ*; elŭ este descoperitŭ în cărticica macedonénuluĭ *Cavaliotis*, din anulŭ 1770; câte-va eleminte *lexice* din acea modestă carte, conducŭ pe zelosulŭ *Argonautŭ*, la descoperirea primelorŭ începuturĭ de viaţă *românéscă* în *Macedonia*. Acéstă *sibilică carte* trecêndŭ în posesiunea distinsuluĭ profesore *Thunmann* din *Hale*, a pusŭ temelia investigaţiunelorŭ sale ulteriórе, a introdusŭ pe marele *Dascălŭ* în misteriele *limbeĭ* şi ale *istorieĭ nóstre*. Instruitŭ şi informatŭ de învĕţăcelulŭ sĕŭ, macedo-românulŭ *Hagi Ţehanŭ*, despre istoria şi cultura poporuluĭ *Vlach* şi *albanesŭ*, *(a se vede pag. 2)*, s'a pusŭ pe lucru, şi într'o

bună diminéță a *bisectului* anŭ 1774, lumea insetată după adevĕrŭ, fu surprinsă din partea profesoruluĭ *Thunmann*, cu două însemnate scrierĭ; una avêndŭ de obiectŭ *istoria și limba Vlaho-albanesă*, alta, *etnografia* popórelorŭ *resăritene* (*ambe bpulicate în Lipsca*). *Etnografia* peninsuleĭ, ne presintă, ca resultatŭ alŭ investigațiunelorŭ *treĭ grupurĭ* de *eleminte-autochtone* și *unigene*, în partea medinopțială a insuleĭ, anume: *tribulŭ Tracicŭ*, *tribulŭ Ilirŭ*, și tribulŭ *Macedo-Epirotŭ*.

De aci următórea conclusiune: In *Balcanĭ* : populațiunea *tracă*, redusă prin incursiunea barbarilorŭ migrătorĭ, se confundă cu coloniile *romane*. primindŭ *limba latină*, din care s'a formatŭ în suta VI *idiomulŭ Vlachŭ;* nimicŭ nu se scie despre dênșiĭ pînă în *suta XI*, de la acéstă epocă *eĭ* trăescŭ în munțiĭ *Tracieĭ* — la *Hemu*, *Rodope* și *Pindu*. Eĭ sĕ facŭ cunoscuțĭ pentru prima dată subt *numele* de *Vlahĭ*.

Câmpiile eraŭ pe acelașĭ timpŭ ocupate de *Slavĭ*, *Pecenegĭ* și *Grecĭ!* Orașele de pe malurile *măreĭ*, se aflaŭ în esclusiva posesiune a *Grecilorŭ!*

Vrea să dică: *Greciĭ*, genuinĭ cu *Traciĭ*, ocupaŭ cele maĭ mănóse regiunĭ; cu tóte acestea, *Traciĭ* se desfacŭ de connaționaliĭ lorŭ spre a se adăposti la *românĭ; Pecenegiĭ și Slaviĭ* facŭ causă comună cu *Greciĭ;* despre *Ilirĭ* nicĭ unŭ cuvêntŭ! *Curiósă descoperire!..* Nu cum-va aceĭ pretinșĭ *Slavĭ* și *Pecenegĭ* suntŭ rămășițele vechilorŭ *Ilirĭ?*

Româniĭ din *Dacia traiană*, urmașĭ și eĭ aĭ *Tracilorŭ romanisațĭ*,— cândŭ si cum? nu se spune—suntŭ după *Thunmann*, frațĭ cu *latino-traco-Vlahiĭ* de la *Pindu*, *Hemu* și *Rhodope* După acéstă combinațiune puținŭ cam încurcată—ipotesa deșertăreĭ *Dacieĭ-Traiane* și a *repatriereĭ* din suta *XIII*, este și remâne cădută, spre satisfacțiunea d-luĭ *Pič!...* Pe timpiĭ *Goților*, *Gepidilorŭ*, *Hunilorŭ Slovo-bulgarilorŭ* și *Avarilorŭ*, româniĭ trăiaŭ retrașĭ în Munțiĭ *Dacieĭ traiane*. In contradicere cu versiunele din suta XVIII, *Thunmann* susținea: că la descălicarea *Arpadianilorŭ*, din *894*, populațiunea *română* ocupă tóte regiunele transilvanieĭ, *Muntenieĭ*, *Moldoveĭ* și *Marmațieĭ*, petrecêndŭ însă o viață *nomadă* (?), causă pentru care *Comaniĭ* și *Pecenegiĭ* numiaŭ pe *românĭ* : *Ciobanĭ* (*Tjuban*, *Djuban*) (?)! Acéstă surprindĕtóre teorie—dice *Pič*, avêndŭ unŭ mare resunetŭ în lumea sciințelorŭ, dete impulsiune la ul-

terióre cercetărî; *Sultzer* fu primulŭ care se rădică contra luî *Thunmann*, înfăţişândŭ cestiunea subt unŭ puntŭ de vedere cu totulŭ opusŭ.

Va fi bine să ne ocupămŭ pentru momentŭ cu *Sultzer*, remânêndŭ apoî să ne întórcemŭ la D-lŭ *Pič*.

După părerea luî *Sultzer*, susţinută în a sa istoriă: despre *Dacia transalpină* (1781/2), *Românii* s'aŭ reîntorsŭ la vechile *căminurĭ*, în *Dacia traiană*, cu multŭ maî în urma *Saşilorŭ*, chiămaţĭ să cuprindă ţinuturile transilvanieĭ, deşertate de poporŭ. *Reticenţa* privilegiilorŭ *săsescĭ*, *hybridismulŭ etnicŭ* şi *limbisticŭ* alŭ *românilorŭ ardelenĭ*, identicŭ cu alŭ bastarḑilorŭ *Coţovlachĭ* din *Macedonia*, suntŭ pentru *Saxonofilulŭ autorŭ* totŭ atâtea probe convingĕtóre despre proveninţa lorŭ *geografică*, afară din marginile *Dacieĭ traiane* (*extra-muros*), într'o epocă posteriórâ. Ast-felŭ argumenta *Sultzer*, (*dupe ellŭ Tököly şi pînă la unŭ puntŭ Engel*, etc.), totŭ ast-felŭ susţine *Röesler*, *Hunfalvy*, *Rèthy Tomaschek* etc., cu óre-carĭ avriante.

La acéstă *teoriă — unică în felulŭ eĭ*—re'mprospătată în ḑilele nóstre de *etnografiĭ* şi *filologiĭ* Ungarieĭ moderne, se opunea cu·tăriă (*ḑice Pič*) şi cronica *notariuluĭ* anonimŭ alŭ regeluĭ *Bella* şi *autoritatea* luĭ *Nestor*; pedeca era pré supărătóre şi trebuia cu orĭ-ce preţŭ înlăturată; *Sultzer* a trecutŭ, în felulŭ sĕŭ, şi peste acéstă greutate! Fără cunoscinţa cea maĭ elementară de *limba* şi *istoria* românéscă, fără principiĭ filologice şi etnografice, temeritatea sa traducea suposiţiunele cele maĭ simple şi arbitrare, în totŭ atâtea probe convingĕtóre, pentru adepţiĭ sĕĭ. După judecata sa cu totulŭ subiectivă, nu se póte ḑice, că a esistatŭ unŭ poporŭ *românŭ* în *Dacia* traiană, fără *proprieate* teritorială! Nu se póte admite, că *poporulŭ românŭ*, fiindŭ elŭ celŭ maĭ vechiŭ, nu s'arŭ fi *afirmatŭ ca naţiune*, décă arŭ fi esistatŭ în *Ardélŭ*, şi nu se póte pretinde că esista unŭ poporŭ fără drepturĭ de *Cetăţeniă*, fără *pămênturĭ*, fără *cunoscinţă* de sine!... Este greŭ să respundemŭ la babiloniile, la anahronismele şi deşertăciunele unorŭ silogisme de felulŭ acesta!! Pe tĕrêmulŭ faptelorŭ, argumentaţiunea de maĭ susŭ pĕcătuesce în contra *adevĕruluĭ istoricŭ*, Ea confundă într'unŭ modŭ nepermisŭ *epocele!* ḑicea unŭ învĕţatŭ *germanŭ* în faţa unorŭ pretenţiunĭ de *asemenea natură!*

«Conjecturen und Hypothesen vermögen nimmermehr den vorgeschichtlichen nebel in Geschichte zu verwandeln» ;

Bĕtrânii noștri și-aŭ făcutŭ datoria respun̦dêndŭ cu vigóre, cu sciință la tóte acelea obiecțiuni și ipotese descreerate, în credință, că de la simple suposițiuni până la evidență, de la conjecturi pînă la *istoriă*, distanța este mare și transformarea imposibilă. Opintirile contrarilorŭ noștri de astă-d̦i, re'mprospĕtarea vechiului sistemŭ, pare a ne spune că: uitată este înfrângerea din trecutŭ, că în castrele lorŭ nu se ține sémă de principiile sciinței.

In fața cu necurmatele provocațiuni, cu neadevĕruri înaintate fără remușcare, înjositóre pentru istoriă ca și pentru demnitatea unui poporŭ simțitorŭ, cu *deplină* consciință și cunoscință despre alŭ sĕŭ trecutŭ, tăcerea arŭ fi mai multŭ de câtŭ o păcătósă resemnațiune; *Ea* arŭ încuragia și mai multŭ *temeritatea contrarilorŭ noștri!...*

«Contra tacentes omnia jura, clamunt»!

Fost'aŭ *Sultzer*, fost'aŭ *Eder*, cunoscĕtori de *istoria românilorŭ?* adâncit'aŭ ei cronicile bisantine; urmărit'aŭ printr'unŭ studiŭ criticŭ, pĕtrun̦dĕtorŭ, comparativŭ, faptele petrecute pe pămêntulŭ *Daciei traiane*, înainte și după descălicarea *Arpadianilorŭ*, pentru ca să se pronunțe în deplină cunoscință de cause și efecte, asupra *istoriei* și *limbei române?...* . Nimicŭ din tóte acestea! Fără studii preparatore *«ilotis manibus»* cum se d̦ice, dândŭ unŭ sborŭ imaginațiunei încărcate cu idei preconcepute. se avênta *iperzelosulŭ Sultzer,* pe unŭ întinsŭ câmpu de *ipotese.*

S'a vĕdutŭ mai susŭ forma subt care ni se presintŭ acele ipotese; ele pretindŭ, că fără pămênturi n'a pututŭ sta poporulŭ românŭ în strĕbuna patriă; că nu s'a afirmatŭ ca individualitate *etnică!*

Dacă este vorba despre starea *românilorŭ* între suta IV — IX, ne va fi permisŭ să întrebămŭ la rêndulŭ nostru : domnit'aŭ întru adevĕrŭ, *Goții* în *Dacia traiană?* In ce mâni apucase pămêntulŭ *Daciei nóstre?*

Cronicele bizantine, atâtŭ de confuse și încurcate, înțeles'aŭ óre subt nume de *Goția*, *Hunia*, *Gepidia*, cuprinsulŭ *Daciei* propriŭ d̦ise? Credemŭ că nu!

În casulŭ unuĭ rĕspunsŭ afirmativŭ însă, amŭ cere să nĭ se arĕte anume unŭ *singurŭ faptŭ concretŭ* de dominaţiune *Gotică*, *Hună*, *Gepidă* în acea *Dacii*; să ni se învedereze forma de *Statŭ Goticŭ* etc., unŭ indiciŭ saŭ ceva urme de *aşedĕminte* şi instituţiunĭ *Gotice*, *Hune*, *Gepide*, fiă în *ţĕrile dunărene*, fiă în *Transilvania*, *Banatŭ*, *Crişiana* etc.; să ni să spună care fost'aŭ *legile*, *limba ţĕreĭ*, şi modulŭ de administraţiune, pentru ca pe temeiŭ de fapte invederate, să admitemŭ îndoiala despre fiinţa uneĭ *individualităţĭ române*. pentru epocele dintre suta IV—IX!!

Unicele monuminte de limba West-Gotică, la gurele Dunăriĭ suntŭ, precâtŭ scimŭ, conservate în evangeliarulŭ luĭ *Ulfila;* nimicŭ despre *Hunĭ*, şi *Gepiḑĭ* de câtŭ că fruntaşiĭ *Hunilorŭ* vorbiaŭ şi limba *latină* şi cea *ausonă*, respective *română*, érŭ ceĭ din urmă: *Huniĭ* s'aŭ perdutŭ fără urme.

Panonia luĭ *Severini*, scie să ne spună despre o *Panoniă-Dacică*, *Panoniă-romană*, *Panoniă-Longobardă*, *Panoniă-Gotică*, *Panoniă-Hunică*, *Panonia-Avarorum*, *Panoniă-Bulgară*, *Panoniă-Ungară!* Să nu fie cum-va o confusiune între *Panonia-Dacică* şi *Dacia propriŭ ḑisă?*

Unŭ concursŭ de fapte culminante ne impune o asemenea credinţă!

Gebhardi luându-se după *Eutropiŭ*, ne ḑice în istoria *Ungarieĭ*, (tom. I pag. 141), că *Dacia-traiană* numită *Goţia-Westică* (*apusană*), era ocupată de treĭ naţiunĭ domnitóre: *Taifaliĭ* (în *Ardealŭ*), *Victofaliĭ* (în *Moldova*), *Turingiĭ* (*Tyragete*) (în *România*). supusă luĭ *Atanarich; Ostgotiĭ* nomadisaŭ pe malulŭ *stingŭ* alŭ *Nistruluĭ*.

Acéstă presupunere cade, saŭ celŭ puţinŭ se reduce la proporţiunĭ fórte restrînse, în faţa unorŭ fapte ne'nduiose, urmate pe acelŭ timpŭ.

Neapĕratŭ se recere o maĭ mare desfăşurare a stăreĭ de lucrurĭ din acele epoce, spre a lămuri contradicţiunile vechilorŭ cronicarĭ străinĭ; mărginitulŭ spaciŭ nu ne permite să intrămŭ în amĕnuntele faptelorŭ petrecute, dar' ver câtŭ de restrînsŭ şi succinte arŭ fi resumatulŭ nostru, adevĕrulŭ se póte invedera.

Istoriculŭ *A. Thierry* (*Histoire des Gotes sous la domination romaine*) pune, în terminĭ categoricĭ, la îndoială dominaţiunea *Gotă* în *Dacia-traiană*, ca una ce i se pare lipsită de verĭ-ce *fundamentŭ istoricŭ*.

Cunoscutulŭ *I. C. Schuller* în a sa *istoriă : (G. chte von Siebenbürgen)* declară în modŭ afirmativŭ, că totŭ ce s'a scrisŭ despre domnia *Goților* în *Dacia*, sĕ reduce la o *mistificațiune*, a căreĭ *urḑire* se datoresce luĭ *Iornandes;* resultatele investigărilorŭ istorice suntŭ minime în acestŭ punctŭ ele n'aŭ de temeiŭ de câtŭ simple și îndo ióse presupunerĭ :

«Die Verhältnisse Siebenbürgens ünter den Gotten sind bei der Verworrenheit «der Schriftsteller und dem mangel anderer denkmäler so dunkel..... das der G : chts- «schreiber sich genöthigt sieht, gestütz: aüf die spärlichen nachrich en welche sich un- «bezweife't aüf diesem Theil des alt n Dacien beziehen, mehr oder minder ge- «wagte Vermüthüngen zu bauen.... Die Hauptquelle ist Iornandes, alles bunt «dürcheinander wirrend, ünd auch kritisch ganz verdorben »

Aceleașĭ conclusiunĭ se potŭ vedea și la *Aschbach* în *«Memoriae populorum.... (Petropol 1771 IV, 4)!....* Noĭ întrebămŭ : pe unde avé să pĕtrundă *A. Probu* și *Caru*, la *Nistru*, spre a înfrânge incursiunile *Sarmațilorŭ*, *Bastarnilorŭ* (înțelesŭ *geograficŭ*) și *Germanilorŭ?*

Probus—ḑice *Rottek (ist. univers.)*—*Schlug in vielen schlachten..... zumal die Deutschen !!*

Unde se aflaŭ *Goțiĭ* pe timpulŭ luĭ *Constantinŭ?*

P. Orosius ne spune că ia distrusŭ pe propriulŭ lorŭ pămêntŭ :

«Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu, «hoc est Sarmatorum regione, delevit.»

— Cine nu vede patenta confusiune între numele *geograficŭ* și *etnicŭ?.... Anahronismulŭ* este *invederatŭ.*

Va să ḑică : petrece'aŭ nu în *Dacia*, ci în vechia *Sarmațiă* de la *Nipru.*

Historiculŭ Zosimus afirmă că : împĕratulŭ *Valent* a trecutŭ în *Dacia* spre a respinge încălcările *Goților*. Rĕușita i'a fostŭ deplină; parte din *Goțiĭ* rĕmașĭ în viéță s'a refugitŭ prin bălțĭ și pădurĭ, parte a ce, rutŭ pămêntŭ în *Moesia* : *«Hoc modo cum ingens multitudo periisset, re- «liqui pacem petebant suplices.»*

Din care parte a fostŭ némulŭ *Goțilorŭ* alungatŭ de *Hunĭ?....* pe- unde aŭ trecutŭ eĭ Dunărea ca *fugarĭ*, îndreptându-se spre reședința

împĕrăţieĭ luĭ *Valent?* «*Gothi transito Danubio fugientes, a Valente sine ulla föederis pactione suscepti.*»

Dacă s'arŭ susţine că din regiunele *Dacieĭ* 'a urmatŭ espulsiunea, arŭ fi să ni se constate că *Huniĭ* s'aŭ aşeḑatŭ în vechia *Daciă*, pre cum după natura lucrurilorŭ, urma să fie?!

Altele suntŭ cu totulŭ locurile ocupate de *Hunĭ*, la descălicare; ele se mărginescŭ pe pămêntulŭ *Pano-Dacieĭ*, cuprinsŭ odinióră, şi anume pe timpulŭ luĭ *Traianŭ*, de *tribulŭ celticŭ* alŭ *Iasigilorŭ*, în urmă de *Longobarḑĭ* şi *Avarĭ!!*

Teritoriulŭ *Hunilorŭ* aşa ḑisă : *Daco-Hunia* saŭ *vechia Pano Dacia*, trecŭ la Gepidulŭ *Ardaricŭ*, după încetarea din viaţă a luĭ *Atila!*

Spre a ne lumina şi maĭ bine asupra locuinţelorŭ *Hunice*, trecute la *Gepiḑĭ* şi în urmă la *Longobarḑiĭ* uniţĭ cu *Avariĭ*, urméză să vedemŭ în care parte de locŭ aŭ statŭ aceştĭ din urmă ?

Slavistulŭ Jireček (*istoria Bulgarieĭ*) ne spune că : *Avariĭ*, congenerĭ cu *Bulgariĭ*, aşeḑaţĭ aceştia în regiunele de peste *Tisia*. se învecinaŭ uniĭ şi alţiĭ, cu *frânciĭ* din *Panonia;* triunghiulŭ *Sirmiuluĭ*. dintre *Sava* şi gurele *Draveĭ,* să ḑice a fi fostŭ locuită de unŭ tribŭ *Slavŭ*, sub dominaţiunea bulgară; acéstă stare de lucrurĭ a duratŭ până la descălicarea *arpadianilorŭ.*

«*Syrmien im Winkel zwischen der Sawe und Draumündung sowie auch Ost* «*Ungarn verblieben unter Bulgarischer herschaft bis zur ankuft der magyaren* (p. 148)

Paulŭ Diaconus după ce face istoriculŭ luptelorŭ luĭ *Alboin*, susţinute cu *Gepidii* luĭ *Cunimund*, în unire cu *Avariĭ*, spune : că retrăgêndu-se *Longobardiĭ* spre ţĕrile Italieĭ, aŭ lăsatŭ *avarilorŭ Panonia.*— «*Tunc Alboin Sedes proprias, hoc est Pannoniam, amicis suis Hannis contribuit . . . . . Longobardi relicta Panonia . . . . Italliam properant possesuri... Habitaverunt aut in in Panonia annis 42 obus*».

Ca faptŭ istoricŭ reesă din naraţiunea luĭ *Priscu :* 1º ca *Gepidiĭ*, *Avarĭ* şi *Bulgarĭ* formaŭ o *familiă cu Huniĭ*, sub domnia luĭ *Atila.* 2º Tribul *Gepidŭ*. nimicindŭ după mórtea luĭ *Atila*. pe urmaşulŭ sĕŭ, şi-a supusŭ pe *Bulgarĭ*, *Avarĭ* şi *rĕmăşiţele Hunilorŭ*. 3º *Alboin* Longobardulŭ desfăcêndu-se de *Gepiḑĭ*, a datŭ ajutorŭ *Avarilorŭ* spre a

supune pe vechiĭ sĕĭ aliaţĭ. *Iireček* crede că *Avariĭ*, *Gepiḑiĭ*, *Sclaviniĭ*, *Bulgariĭ* făceaŭ causă comună cu *Huniĭ*, nelinistindŭ pe *Bizantinĭ*, când sub nume de *Hunĭ*, *Gepiḑĭ*, când sub celŭ de *Avarĭ*. Tóte aceste transformărĭ se petrecŭ pe acelaşiŭ teritoriŭ, rĕmasŭ în cele din urmă sub dominaţiunea tribuluĭ *Avarŭ*.

Nu vomŭ cerceta dacă *Avariĭ*, numiţĭ şi Hunĭ, eraŭ séŭ nu *Bulgarĭ*, precum asigură *Eginhardus* în *vita Caroli magni ad anum 795*, de şi impórtă a se sci cum aceştĭ *varvarĭ (Avarĭ)* atâtŭ de puternicĭ, dispărură fără nume, ca şi cum arŭ fi intratŭ sub pământŭ. Sub acestŭ raportŭ, problema luĭ *Eginhardŭ* îşĭ are însemnătatea sa, orĭ şi ce arŭ ḑice *Istrianulŭ Katancicĭ*. Nu cum-va apa s'a retrasŭ la matca eĭ? Voimŭ a ḑice : nu cum-va *Avariĭ* s'aŭ perdutŭ sub numele de *Bulgarĭ* şi *Gepiḑĭ*, orĭ şi sub vre-unŭ atlŭ *nume similarŭ?!*

Iireček, — *Istoriculŭ Bulgarieĭ*—afirmă (contrariŭ păreriĭ luĭ Gibbon) că ţéra şi dominaţiunea *Avarilorŭ*, n'a eşitŭ din otarele *Panonieĭ de josŭ*, mărginită între *Dunăre* şi *Tisa* âncă de pe la anulŭ 258; că neîntemeétă este presupunerea, care admite unŭ statŭ *Avarŭ* la *Dunărea de giosŭ* şi *până în Baltica!* Vechia Daciă adesea era infestată prin incursiunĭ şi prădăciunĭ, dar' nicĭ o dată supusă !

«*Thatsächlich hat jedoch die Herschaft der Avaren die Grenzen des Ungari-«schen tieflandes (Alföld) kaum überschrieten... In die Nachbarländer pflegten Sie «nur Raubfahrten zu unternehmen ohne sich dort festzusetzen.*» (*G:chte der Bulgaren* pag. 86;

Ne-amŭ îndepărtatŭ prea multŭ de la scrierea luĭ *Pič*, dar' fiindŭ necesitate a se pune în evidinţă câte-va părerĭ, asupra unorŭ *fapte concrete*, de importanţă pentru istoria *Românilorŭ*, ni-amŭ impusŭ sarcina să urmărimŭ mişcările *Goţilorŭ*, *Hunilorŭ*, *Gepiḑilorŭ*, *Avarilorŭ*, de carĭ s'a făcutŭ şi să face multă vorbă deşértă. Déca amŭ dori să ne dămŭ şi maĭ bine sémă despre deşertăciunea ipoteselorŭ, şi să ne încredinţămŭ pînă la ce punctŭ afirmaţiunile cele maĭ autorisate — la părere — suntŭ adevĕrurĭ istorice, séŭ numaĭ simple mistificaţiunĭ, amŭ avea să mergemŭ departe, şi începêndŭ de la *Herodot*, să urmărimŭ în modŭ sistematicŭ, pasŭ cu pasŭ, transformaţiunile de *numirĭ genetice* şi *topice*, pe carĭ le întîmpinămŭ la *Istorio-*

grafiĭ şi *Cartografiĭ Dacieĭ*. Acéstă urmărire póte ni-arŭ da soluţiunĭ la multe probleme, admise—rĕŭ—ca *veritățĭ istorice*.

Care este regiunea ocupată de către *Pipinu*, de la *Avarĭ*, urmaşiĭ nemijlocițĭ în scaunulŭ séŭ domnia *Hunilorŭ?* Informaţiunile luĭ *Eginhardus* (*totŭ în vita C. Magni*) lămurescŭ situaţiunea, afirmândŭ, că *Huniĭ* (*Avariĭ*) aŭ fostŭ alungaţĭ peste rîulŭ *Tisa*, şi ţéra lorŭ distrusă; că frâncului *Pipinu* a ocupatŭ regiunile (*Huno-Avare*) din ambele *Panoniĭ* şi din *Dacia* de pe malulŭ opusŭ alŭ *Dunăriĭ*, dimpreună cu *Istria* şi *Dalmaţia*.

«*Pipinus autem Hunis trans-Tisiam fluvium fugatis eorumque regiam ex toto* «*destructa... Postquam Utramque Panoniam et oppositam in altera Danubiĭ ripa* «*Daciam, Histriamquoque et Liburniam atque Dalmatiam...* etc.

Aşa dară, după descrierea luĭ *Eginhard*, *in Vita Caroli Magni (ad anum 795:)* vorba este despre *Dacia*, *megiaşă* cu *Istria* şi *Dalmaţia*, de pe malulŭ din féţa *Panonieĭ*, prin urmare nu póte fi subînţelésă vechìa *Dacia Traiană!* Nu acéstă ţéră fost'a coprinsă şi ocupată de *Goţĭ* (*confundaţĭ adesea cu Geţiĭ*), de *Huniĭ* luĭ *Atila*, séŭ de *Gepiḑiĭ*, *Avariĭ* şi *Longobarḑiĭ* din vecinătatea *Iasigilorŭ* mărgineni, limiganţĭ.

La vechiulŭ *Margu*, pe rîulŭ *Morava*, féţă în féţă cu «*Contra-Margum*» (*Castra Augusta flaviancusia*, saŭ *Constanţa*—astăḑĭ *Cubin)*—era curtea fierosuluĭ *Atila* unde venise *solia romană* represintată prin *Priscu;* aci, după spusele *Retoreluĭ*, în unire cu ale luĭ *Otrocotsius* şi *Pray*, se vorbia limba *Ausonă* (*latina rustică*), limba poporuluĭ românescŭ, înţelésă de fruntaşiĭ luĭ *Atila* — precum afirmă numitulŭ *Priscu* — ; Aci, *Zerchon* — *Maurusius* — înveselea pe óspeţiĭ şi *Conmeseniĭ regeluĭ;* Aci în fine se înfăţişă românulŭ Duce «*Ramunc*» din ţéra *Vlachilorŭ*. cu 700 călăreţĭ aleşĭ, admiratŭ şi primitŭ ca unŭ óspe de frunte între Ducĭ şi regĭ, veniţĭ la curtea luĭ *Atila* precum ne spune tradiţiunea din *Niebelungen (ediţiunea Lachmann, pag. 174)*, prin următórele strófe :

«*Der Herzog Ramunc Uzer Vlachen lant*
«*Mit siben Hundert mannen Komer fin si gerant.*
«*Sam Vliegende Vogele sah man sie alle vorn*
«*Do Komm der fürste Gibecke mit alherlichen schar etc.*

S'a dișŭ că pe timpurile *West-Goților*, țéra *Ardealuluĭ* éra ocupată de *Tai-falĭ;* că pămêntulŭ *Moldoveĭ* nu cunoscea altă populațiune afară de *Victo-fali;* că *Muntenia* gemea sub dominațiunea unuĭ tribŭ *Goticŭ*, numitŭ *Tyringiĭ.*

Presupunemŭ o gravă mistificațiune în acestŭ punctŭ, la cronicele acelorŭ *epoce*. Cândŭ și cum dispărură aceste triburĭ *Gotice*, fără urme, din țĕrile *românescĭ?* Ce poporŭ le-a luatŭ loculŭ? Multe să afirmŭ fără cuvêntŭ; multe va să scie șcóla *germană* și *slavă*, temeiurĭ, lămuririĭ însă nu ni se daŭ! Asemĕnărĭ și deformațiunĭ de *numirĭ topice* și *etnice*, aŭ datŭ ocasiune la multe confusiunĭ și ipotese; aŭ îndemnatŭ pe cele maĭ fruntașe autorĭtățĭ *slaviste*, să prefacă în lume *slavă*, întregulŭ continentŭ orientalŭ. — Aci să înfundă și logica luĭ *Pič* și Metafisica luĭ *Tomaschek.* (A se vede ultima sa scriere : *Românii din peninsula Hemus*). Nu pe acéstă cale arŭ rătăci investigările nóstre, décă ni-arŭ fi permisŭ să intrămŭ în amenunțimea urmelorŭ istorice. Ținuțĭ a ne restrînge în limitele uneĭ recensiunĭ succinte, ne vomŭ mărgini, de astă dată, a supune cugetăreĭ seriόse, câte-va date istorice batĕtóre la ochĭ, în credință că ele vorŭ servi, curêndŭ séŭ maĭ târdiŭ, la deslegarea enigmelorŭ esploatate în contra nóstră. Prin ajutorulŭ lorŭ maĭ că amŭ putea să ne esplicămŭ între altele, daca nu originea, celŭ puținŭ raportulŭ saŭ înțelesulŭ acelorŭ nume de : *Tai-falĭ*, *Victo-falĭ* și *Tyringĭ!*

Maĭ nainte de tóte arŭ fi de interesŭ istoricŭ pentru noĭ, să ni se spună: ce a pututŭ înțelege *Otrococsius* (*Orig. Hung. part. I. c. 4*) prin asemĕnarea limbeĭ *Ausone* cu cea *Gotică* și *Alană?*

«*Supponit Priscus... quod Hunorum aliqui ob comercia cum Romanis operam «dabant linque Gothice quae cognata Alanice et Ausoniae*».

Prin limba *Ausonă* se înțelegea cea română (*Valahă*) adecă latina coruptă saŭ maĭ bine dișŭ «*latina rustică*» : *limba Italieĭ!* «*Per Ausoniorum (adecă a poporuluĭ Ausonŭ) linguam inteligo Valahicam, quasi coruptam Latinam*» afirmă *Otrocotsius!* Va să dică după acestŭ istoricŭ alŭ *Hungarieĭ*, era în *Dacia* unŭ *poporŭ*, care se numia *Auson,* adecă *latino-romanŭ* de óre-ce limba *Ausonă* se dice a fi fostŭ corupta *latină (?)!*

Priscu susține în a sa competință, în calitatea sa de contimpo-

ranŭ, că *Hunii* cultivaŭ și limba *Gotică* și pe cea *Ausonă*, stândŭ în relațiuni de *Comerciŭ* cu *Romanii*.

In cronicele *Bizantine* adesea se confundă numele de *Geția cu Goția* (*Getuli* și *Gotuli*); din acéstă confusiune s'a făcutŭ maĭ târḑiŭ unŭ *Capitalŭ etnicŭ* pentru *germani!*

Arŭ trebui să sĕ scie positivŭ *epoca* și *regiunea* unde s'a născutŭ numele de *Goți*, spre a se esplica acea confusiune; a se sci cu óre-care positivitate: nu cum-va numirea de *Scuți* și *Scutia*, sinonima formeĭ: *Scyții* și *Sciția* (scrise *Scyția* cu *y* luatŭ dreptŭ *ŭ*), va fi datŭ ființâ formeĭ *Goția* și *Goții* atribuitŭ ca *nume etnicŭ* de către cronicariĭ vechĭ, aceluĭ tribŭ *germanŭ* (*Scandinavŭ*), care petrecuse unŭ timpŭ în regiunile asiatice ale *Scyțieĭ Bosporitane*, unde ni se spune că mersese *Ulfila* să propage învĕțătura luĭ Christŭ! In ceea ce ne concernă, întrebămŭ: de unde afinitatea între limba *Ausonă*, *Gotică* și *Alană?* Asemĕnarea între cea *Ausonă* și *Getică* s'arŭ putea esplica pănă la unŭ punctŭ; identitatea arŭ fi și maĭ lămurită dacă se va considera că ceea ce a fostŭ *Geția* maĭ nainte, a putută să devină *Ausonia,* în urma colonisăriĭ romane!... *(precum s'a și petrecutŭ!)*

Numaĭ acéstă *tesă* ni-arŭ da înțelesulŭ și motivele care aŭ făcutŭ pe *Huni* să'șĭ apropie limba poporuluĭ *Ausonŭ*, stândŭ în legăturĭ de afacerĭ comerciale cu *Românii*, bine înțelesŭ!

Pray, de asemenea istoricŭ distinsŭ, vrea să scie, că între limba *Latină* și cea *Ausonă* nu era nicĭ o diferință, și nu înțelege cum se póte susține, că *Ausona* era una cu cea *Vlahă,* precum voeșce *Otrococsius*, de ore-ce pe acelŭ timpŭ numele de *Vlahŭ* nu fusese de locŭ cunoscutŭ.

«*Ex hoc liquet Priscum inter Ausoniam et latinam linquam nullum discrimen* «*statuise, itaque conjectura Otrocotsi, de linqua Valachica locum non habet; nec* «*Blachorum seu Valachorum nomen apud scriptores illorum temporum cognitum* «*fuit*».

Să admitemŭ óre tradițiunea *Niebelungelor*, care ni spune că ducele *Ramunc* venise din țéra *Vlachilorŭ* «*Uzer Vlahenlant*», séŭ asertiunea luĭ *Pray?* (*In lucrarea preurmată s'a demonstratŭ genesa numeluĭ Vlahŭ*) Pînă a se decerne: cândŭ și cum s'a urḑitŭ acestŭ nume, fiă

pe timpurile *Hunilorŭ*, între carĭ eraŭ amestecate și triburĭ slave, fiă pe timpulŭ *Anei Comnena,* séŭ a luĭ *Cinnamus,* remâne întregŭ faptulŭ istoricŭ, că poporulŭ *Besilorŭ* era și în *Dacia Traiană* și în *Tracia;* că din *Bessi* și *Vessi,* nu era mare dificultate pentru idiomele slave și Grece, a se forma *Blassi* séŭ *Vlassi,* trecutŭ apoĭ în *Vlahii*, *Blachii* și *Bachiĭ*; maĭ avemŭ de însemnatŭ, că în acelașŭ timpŭ, la aceĭașĭ cronicarĭ, poporulŭ *românŭ* se gratifică cu variantele : de *Messĭ*, *Geţiĭ*, *Pacinacĭ*, *Dacĭ*, *Biseni*, *Comanĭ*, *Bulgarĭ*, *Vlachĭ*, *Uzĭ*, *Huculiĭ Ungeni!* Acéstă urmare a datŭ neapăratŭ locŭ la multe ipotese și confusiunĭ în dauna nóstră, dar' adevĕrulŭ străbate și prin desimea norilorŭ.

Spre a căuta unŭ respunsŭ pentru afirmaţiunile luĭ «*Otrocotsiu*» și a înţelege maĭ bine pe *Priscu*, referitoriŭ la genuitatea limbeĭ *ausone,* cu *alana* și *gotica*, va fi bine să consultămŭ în trécĕtŭ etnografia *Dacieĭ,* din epoca *ante-romană.*

Gebhardi, vorbindŭ despre popórele *Panonieĭ,* și întemeiétŭ pe *Herodot*, *Strabone, Severinŭ*, *Guthry și Gray,* dice : că afară de poporulŭ *Umbricŭ*, menţionatŭ la *Herodot,* și afară de autoctoniĭ *Poeoni*, mulţimea *Celto-galilorŭ* cuprindea regiunile d'intre *Sava*, *Drava, Tisia* Alpis și *Dunăre.* In acea mulţime suntŭ înșiraţĭ : *Pirusiĭ*, *Osiriĭ*, *Segestaniĭ* (*Segeţiĭ = Arcașiĭ din cari s'aŭ formatŭ Polowtzi-Paloczi*, *Iassi = Iasigiĭ* : *Arcașiĭ), Boieriĭ, Scretaniĭ (care se păstrézā la noĭ prin numele rîuluĭ* Seretŭ *și a plăiesilorŭ bănăţenĭ, dişĭ* Sereţanĭ), *Iasieniĭ*, *Colapiniĭ* saŭ *Culpiĭ*, *Belgite, Catariĭ* (nume de asemenea însușitŭ Românilorŭ în suta IX-XI), *Corneotiĭ*, *Araviste*, *Oseriaţiĭ.*

Prin câte variante și metamorfose trecut'aŭ aceste numirĭ; câte revendicaţiunĭ rădicat'aŭ naţionaliĭ *Slavĭ* și *Germanĭ* asupra acestorŭ *triburĭ;* la câte versiunĭ, ipotese și conjecturĭ aŭ datŭ ele nascere, ni spunŭ cu prisosŭ : *Analele Bizantine*, *etnografiele Slave*, *Germane*, pînă și *maghiare!* La câte deducţiunĭ și conclusiunĭ arbitrare n'aŭ condusŭ similitudinea numeluĭ *Andi-Zeti = Andi-ate = Ante ?!*—Din *Iasieniĭ-Iasinii* formatus'aŭ *Iasigiĭ*; din *Catariĭ*, *Caţariĭ;* din *Iapodeniĭ*, *Gepidiĭ;—Seretaniĭ* aŭ trecutŭ pînă și în *Seraciniĭ*; *Osieriĭ = Usiriĭ* s'a contrasŭ póte în *Uziĭ!* Cine arŭ putea să afirme după atâtea esemple, că *Taifaliĭ* (*Teis-Vali*) *Victo-faliĭ*, suntŭ neapăratŭ *triburĭ gotice?!* De ce nu

s'arŭ admite că aceĭ «*Vali*» carĭ șĭ-aŭ variante în forma «*Gall-Valas*», nu desèmnă unŭ tribŭ *Galo-Celticŭ? Tyringiĭ* asemĕnațĭ cu *Tyra-n'geti=Tyra-Gețiĭ,* arŭ înfĕțișa neapĕratŭ greutățĭ pentru *etimologia* șcóleĭ *germane!*

Intre *Valoni* și *faloni*, *Vali* și *fali,* mijlocesce o simplă cestiune de *ortografiă* și *fonetismŭ* saŭ *morfologiă*; este sciutŭ însă că la ceĭ vechĭ alternaŭ consónele *V* și *f*; unŭ esemplu avemŭ în *Niebelungen*, unde cuvêntulŭ «*Vliegende*» se vede scrisŭ cu *V* în loc de *f*.

Valach nu-șĭ are urḍirea dela *Val*, alternatŭ cu *Gall*, în idiomele germane? De ce să nu să fiă formatŭ la *Slavĭ* și *germanĭ*, din *Bessi — Vessi,* variantele cunoscute de: *Blasiĭ*, *Vlasiĭ*, *Valchiĭ*, *Velsiĭ*, *Valiĭ=faliĭ*, *Lasiĭ*, *Olasiĭ=Ulasii=Olahiĭ* (*magiar*)? De ce, pășindŭ pe aceste urme, nu s'arŭ putea susține că aceĭ *Vali* saŭ *fali (Tai-falĭ Victo-falĭ)* staŭ în legătură cu formele numeluĭ de *Vali*, *Valchi*, *Vlachi*, *Blacii*, în puterea uneĭ comunitățĭ de originâ?

Pentru ceĭ ce arŭ fi tentațĭ să presupună, că *Tai-falli* denotă unŭ poporŭ *germanŭ*, ne facemŭ datoria a le pune în vedere cuvintele luĭ *Gebhardy,* destulŭ de clare și positive.

In Istoria Ungarieĭ (*Geschicte des Reichs Hungarn*) scrisă de citatulŭ autorŭ, cetimŭ la pagina 55, nota II tom. III, următórele: »*Hungaria se mărginesce despre nord-Ost cu câmpiile Pacinacilorŭ și Falonilorŭ* «*adecă Vlahilorŭ*» («*Es stosset aber das Reich gegen nord-ost an die Ge-*«*filde der Pecenarorum Patzinatziten* und *fallonĭer-Walachen*»; maĭ la vale (nota 4) esplicândŭ genesa numeluĭ, istoriculŭ afirmă că *germaniĭ* numiaŭ pe ceĭ de origină *romanŭ*, cum d. e: suntŭ *Italieniĭ* și *Galiĭ*, cu numele de *Fallen* saŭ *Vallen* «*Die Deutschen nanten* «*ausländer*, *insbesondere romanische fremde wie z. e. die Italiener und Gallier,* «*fallen oder Walen*». Acéstă părere este împărtășită și de *Schaffarik,* precum s'a vĕḍutŭ la unŭ altŭ locŭ, în studiulŭ meŭ.

Despre prima parte a cuvêntuluĭ compusŭ, anume. «*Tai*» avemŭ de observatŭ, că *Dacia* se numia la Romanĭ: *Davia*, ér' poporulŭ figura sub nume de *Davi* și *Dai*. Compusŭ, elŭ avea desininṭa *etno-topografică*, spunêndŭ că *Tai* saŭ *Dai=falli* vrea să ḍică *Dacia-Vlahi-lorŭ=Dai-Valilorŭ!*

Maskov, istoriculŭ germanilorŭ susţine, în unire cu *Ptolomeu*, că *Iasigiĭ Bastarniĭ, Rox-alaniĭ* petrecéŭ pe timpulŭ luĭ *Decebalŭ* la marea *Asovică*; maĭ afirmă, că după căderea imperiuluĭ *Dacicŭ*, regiunele *Moldoveĭ* pînă la *Nistru,* eraŭ ocupate de *Brito-lagiĭ*, în vecinĕtate cu *Arpiĭ*, pe când *Cotinensiĭ* stătéŭ la *Siretŭ*, *Burodensiĭ* la Oltŭ, *Iasieniĭ* la *Iaşĭ*, *Teurisciĭ = Teurusciĭ* în *Ardélŭ:* pe malulŭ *Mureşuluĭ*, între *Dobra* şi *Deva*; *Albacensiĭ* şi *Agatursiĭ* la *Timişora.* După nume şi indicaţiunĭ etnografice, tóte aceste triburĭ facŭ parte din familia *Celto-gală* şi se asémĕnă întru tóte cu cele optŭ *temate ale Peucinilorŭ* saŭ *Pacinacitelorŭ*, identice cu ale *Cumanilorŭ* şi *Uzilorŭ*, despre carĭ amŭ vorbitŭ în recensiunea nóstră asupra scriereĭ luĭ *Rèthy.* Ce potŭ să ne spună ele? Ce s'aŭ alesŭ din acele triburĭ? Perdutu-s'aŭ în poporimea luĭ *Traianu?* Urme topice, etnologice şi *lexice* se potŭ descoperi maĭ numaĭ la *Românĭ*, în a cărora esclusivă posesiune a trecutŭ şi s'a păstratŭ întregulŭ *teritoriŭ*, care fusese ocupatŭ de acele *triburĭ.*

Nu facemŭ deducţiunĭ arbitrarie, necugetate saŭ şi pripite, dar' credemŭ, că nu va fi fără folosŭ pentru adevĕrata sciinţă, să se ţină sémă de tóte acele eleminte coroborante, de tóte fenomenele similare, din acele epoce cu aspecte multiple, carĭ însă se potŭ complecta şi esplica unele prin altele.

Dacă s'arŭ urmări cu sciinţă şi nepărtinire, mişcările, expansiunea popórelorŭ de maĭ susŭ, prin tóte regiunile ocupate în vechime de acele popóre; décă s'arŭ căuta urdirea numelorŭ susŭ înşirate, pe urmele istorice şi etno-filologice, neapăratŭ arŭ surprinde vĕdêndu-se legătura de unire şi afinitate între ele, cum d. e. între *Scyte = Schutes = Scute* şi *Sarmate*; între *Bastarnĭ, Tribalĭ, Peucinĭ-Bisenĭ, Oitensiĭ* (Oitusŭ) *Comanĭ, Cutenĭ, Siretenĭ, Iasienĭ, Agatursĭ, Tursenĭ = Pelasgĭ (Ptolomeu-tabulae Europeae; Pliniu IV);* s'arŭ învedera identitatea între variantele : *Bisenĭ = Picenĭ = Pacinatĭ = Pecenegĭ, Peucinĭ, Bacinagĭ = Comanĭ ;* între *Ausonĭ* şi *Usĭ*, *Utzen* (înţelegêndu-se românĭ), după credinţa luĭ *Gebhardy*).

In fine s'arŭ cunósce motivulŭ, care a făcutŭ pe cronicariĭ evuluĭ mediŭ maĭ alesŭ, să confunde pe *Românĭ*, fără scirea lorŭ, cu *Bise-*

niĭ, *Peuciniĭ*, *Ausoniĭ*, *Comaniĭ* anticitățeĭ, cu *Iasigiĭ*, *Daciĭ*, *Misieniĭ* de odiniórĕ, luându-se numirile *topice* dreptŭ *genetice*.

Deocamdată rĕmâne pentru noĭ ca și constatatŭ, că eronată este părerea care admite o dominațiune în sensŭ strictŭ, *gotă, hună, avară*, *gepidă*, *bulgară*, asupra *Dacieĭ-Traiane;* în consecință, căḑută ni se pare ipotesa și presupunerea adepțilorŭ luĭ *Sultzer*, cum că între *suta IV-IX* poporulŭ *românŭ* nu exista ca *națiune*, ca *individualitate*, pe pămêntulŭ străbuneĭ *Dacie!*

Despre autoritatea, ușurința și arbitraritatea cronicarilorŭ din acea vechime, opiniunile serioșilorŭ *învĕțațĭ* se unescŭ în a le condamna, cu dreptŭ cuvêntŭ, de óre-ce nimicŭ seriosŭ, nimicŭ consciŭ și autenticŭ nu ni se dă; totulŭ este *arbitrariŭ*, totulŭ *invențiune*, *neadevĕrŭ! Nume* suntŭ deformate pînă la necunoscutŭ, *popóre* și *regiunĭ* confundate, numite după *spuse* și *auḑite!* Se vorbea despre *Dacĭ*, *Misienĭ, Gețĭ*, *Bisenĭ*, *Picenĭ*, *Bastarnĭ*, *Tribalĭ*, *Ausonĭ*, *Comanĭ*, *Iasigĭ*, *Scytĭ*, într'unŭ timpŭ, când tóte aceste nume n'avéŭ de câtŭ o semnificațiune topografică, iar' acțiunea, espansiunea desfășurată pe teritoriulŭ ambelorŭ *Daciĭ*, era numaĭ a *poporuluĭ românŭ!*

Nu vomŭ maĭ continua pe acéstă cale, căcĭ ajunge să scimŭ că marĭ și multe neadevĕrurĭ s'aŭ scrisŭ și se scriu pe tĕrêmulŭ *etnograficŭ* și *filologicŭ* cu referință la *noĭ*, ajunge să scimŭ că ceĭ ce cunoscéŭ pe românĭ prin eĭ înșile, recunoscŭ că sub nume de: *Ausonĭ*, *Bisenĭ*, *Pacinațĭ*, *Misenĭ*, *Comanĭ*, *Blahĭ, Dacĭ*, *Scyțĭ*, eraŭ înțelesĭ *Româniĭ :*

«*Patzinacas ergo eosdem fuisse cum Vlachis ex dictis constat, sed Patzinaca-*«*rum nomen in desvetudinem abiit etc. — Qui olim Mysi nunc Vlachi nominantur.*»... afirmă *Luciŭ Dalmata.*

Banatulŭ Timișianŭ păstréză cu măndrie numele: *Campanieĭ*, *Padueĭ, Sicilieĭ*, *Tapieĭ*, *Leucaneĭ* și cele maĭ clasice tradutțiunĭ.

In aceste țĕrĭ române, s'a păstratŭ la poporulŭ românŭ până în ḑilele nóstre, însușirile poporuluĭ *Domnitorŭ* din timpiĭ de *mărire.*

Pe când în *Roma* sĕ perduse amintirea *Deităților*ŭ, *virtuțile străbune* și *vitejia* de altă dată, *Româniĭ* țĕrilorŭ de la *Dunărea de josŭ*

le scuteaŭ și conservaŭ cu *pietate religiósă*, sprijinindŭ unŭ secolŭ întregŭ, *Dominațiunea Romeĭ*, cuprinsă în declinŭ :

«Alsin der alten Rom der glaube an die Heimatlichen Göter bereits geschwunden «und die Tugend zum leeren Wahne ward, da lebte noch Kräftig das Römerthum «in den Völkern an der untern Donau, un daus diesen Ländern kamen beinahe «ein Iahrhundert lang die tüchtigen Generäle, die thatkräftigen Römer welche «das schwankende Reich retteten».. ḑice I. H. *Schwicker* in istoria Banatuluĭ (!)

Individualitate națională era unitatea poporuluĭ *românŭ* din regiunile *Davieĭ Traiane*, sub numirile de pe atuncĭ, trecute în cronicele bizantine de: *Dacĭ, Bisenĭ, Peucinĭ, Comanĭ* etc. precum *individualitate este astă-ḑĭ* sub numirĭ de : *Moldovenĭ, Muntenĭ, Oltenĭ, Vrâncenĭ, Tigicenĭ, Bêrlădenĭ*, ca să nu ḑicemŭ maĭ multŭ.

Acéstă împregiurare, înțelegemŭ *individualitatea națională*, a făcutŭ și pe *Chalcocondilas* să recunóscă că țéra *Ardealuluĭ*, regiunile *Dacieĭ*, *Pontulŭ Euxinŭ, Pindulŭ*, suntŭ *țĕrĭ românescĭ :*

«Dacorum sive Valahorum-gens belo praestantissima est;.... Extenditur eorum «regio ab Panonum Erdelio a Panonum Dacia initium sumens, usque ad Pon«tum Euxinum..... Dacorum linqua similis est Italorum linquae, nihil differunt «ab Italis.... Pindum quoque Blassi inrolunt quibus eadem cum Dacis est lingua.»

Dacă întregulŭ poporŭ nu avea o *individualitate*, o *personalitate* a sa *propriĭ*, unŭ *pămêntŭ alŭ sĕŭ*, cum s'arŭ fi putută conserva *unitatea* în *limbă*, în *datinĭ, credință, moravurĭ*, carĭ tóte punŭ în uĭmire pe ceĭ ce se ocupŭ de dênsulŭ ?!

Amŭ ḑisŭ acestea pentru ca să se adevereze acelŭ *principiŭ istoricŭ* și *psichologicŭ*, care ne spune că : *Nimicŭ nu este maĭ propriŭ ca presintele, spre a face să se înțelégă trecutulŭ.*

De acestŭ presinte *Românii* n'aŭ să roșéscă; elocința, evidința faptelorŭ luminézá trecutulŭ și respinge ipotesele, aberațiunile, conjecturele contrarilorŭ noștri, abătuțĭ din calea adevĕruluĭ.

Pentru golulŭ istorieĭ — dacă unŭ golŭ este — dintre suta IV—IX, arŭ fi de ajunsŭ puterniculŭ argumentŭ alŭ faptuluĭ, *semnificativŭ* și *momentosŭ* în *sine*, că : după *18 secole*, tóte regiunile *Dacieĭ Traiane* câte eraŭ colonisate cu *romanĭ*, suntŭ *locuite* şi *ocupate* în absoluta

maioritate, fără întrerumpere, de unulŭ și acelașĭ poporŭ, care s'a nu mitŭ pururea pe sine și se numesce astădĭ «*Românŭ*», vorbindŭ una și aceeașĭ limbă «*Română*», scutită de *dialecte* și recunoscută ca *limbă romanică*, saŭ vechia *rustică!*

Rĕmâne să vedemŭ ce valóre potŭ avea, în féța istorieĭ, presumțiunile poporuluĭ *Saxonŭ*, care se pretinde maĭ vechiŭ în *Transilvania* de câtŭ Româniĭ, și susține că fără pămênturĭ, fără drepturĭ de *cetățeniă* nu aveaŭ, sub domnia Magiarilorŭ, o *individualitate națională*.

Abstracțiune făcêndŭ de totŭ ce se dice în chronica notariuluĭ *Anonimŭ*, despre începutulŭ Arpadienilorŭ (*Historia ducum Hungariae*), pe care învĕțatulŭ *Schwandtner* o respinge în parte, dicêndu în a sa scriere (din 1740, de *scriptoribus rerum Hungariae*) că cele spuse de Cancelariulŭ notariŭ alŭ regeluĭ *Bella*, sunt *basme : «falsas fabulas rusticorum et garulum cantum inoculatorum»,* înlăturândŭ din parte-ne până și afirmațiunile luĭ *Keza* și *Horany*); renunțândŭ la identitatea d'intre *Pacinațĭ*, *Biscnĭ*, *Uzĭ* (*Ausonĭ*), *Comanĭ*, admisă de altcum în chronicele *Ungarieĭ* și *Bizantine*, ne mărginimŭ a pune întrebarea : pentru care cuvêntŭ s'a conservatŭ tóte acele numirĭ numaĭ la *familia română* din *Dacia Traiană*, ca nume *gentilice* și *topice?* pentru care cuvêntŭ *Ausoniĭ* s'aŭ transformatŭ în *Uzĭ; Piceniĭ* și *Biseniĭ* în *Bîrsanĭ ?* pentru ce maĭ în urmă numele de *Uzĭ* se prefăcu în latinesculŭ *Iasigĭ*, și *Comanĭ*, denotândŭ pe *Segetariĭ = Arcașĭ*, precum afirmă *Thunmanu ?....*

Picenum, *Cuma*, *Ausonia*, *Alba*, *Ardea*, *Ramna* nu eraŭ óre vechĭ proprietățĭ *Romane?*

Moțiĭ Abruduluĭ nu suntŭ óre *românĭ?* Ce alta este poporulŭ din țéra *Bârseĭ?*

Chrisóvele din suta XIV, *Rescriptele* principilorŭ *Transilvanieĭ; decretele regilorŭ* din stirpea *Arpadiană* și periodulŭ mixtŭ; *Actele donaționale*, *diplomele nobiliture*, vĕdescŭ o stare de lucrurĭ trecută de la *Romanĭ* prin *Românĭ*, la *Ungurĭ !!*

Instituțiunile vechĭ : politice, *administrative*, *religióse; legiuirele*, *aședemintele Romeĭ*, întroduse în *Dacia Traiană* s'aŭ primitŭ de *Arpadianĭ*

din mânile *Românilorŭ!* fost'aŭ óre *Ospeţiĭ Teutonĭ*, şi *Saşĭ* ceĭ cariĭ le aŭ păstratŭ?!

Acele aşeḑeminte s'aŭ conservatŭ la *Românĭ* şi înainte şi după descălicarea *Arpadianilorŭ*; ele facŭ şi astă-ḑĭ temelia instituţiunilorŭ bisericeĭ *române*, din ţĕrile *române*, supuse *Corónei Habsburge!!*

Pentru *distinsulŭ*, demnulŭ şi învĕţatulŭ profesorŭ magiarŭ «*Farkas*», nu este cea maĭ mică îndoială că la venirea ordelorŭ Arpadiane, *Dacia Traiană* era populată peste totŭ cu *Românĭ*, de la carĭ aŭ primitŭ o cultură romană, esercitândŭ cea maĭ bine-făcătóre influinţă asupra elementuluĭ Arpadianŭ: «*Végre szinte kètsègtelen hogy azon* «*nèpek légnagyobb része Vlad oláhjai is hihetôn Maroth allatvaloy kiket* «*Öseink e hazàban talàltak ès a Kik mint meghoditottak is Vallás müvel-* «*tsègi szelemökel hihetön befolyàst gyakórlánok apàinkra*»...

Veneratulŭ părinte *V. Mangra* din Transilvania, reproduce în a sa meritósă disertaţiune, despre continuitatea neîntreruptă a elementuluĭ *românŭ* în *Dacia*, mărturisirea luĭ *Golubinsky*, care punêndu-se pe tĕrêmulŭ bisericescŭ, susţine că naţionalitatea *Românilorŭ* s'a formatŭ între suta II şi III pe pămêntulŭ *Dacieĭ*, şi că în decursulŭ celorŭ d'întêĭ patru secolĭ, începêndŭ de la suta III până în suta VII, româniĭ se refugiaŭ în munţiĭ lorŭ.

Ceea ce confirmă şi pune în evidinţă continuitatea neîntreruptă şi Individualitatea naţională a poporuluĭ *românescŭ*, suntŭ legile, şi precum ḑis-amŭ maĭ susŭ, instituţiunile cu carĭ aŭ trăitŭ, şi prin carĭ poporulŭ nostru a înfluinţatŭ asupra *cultureĭ maghiare*.

Până aprópe în suta XVIII, *Banatulŭ Timişianŭ* nu cunoscea o populaţiune Arpadiană ca încetăţenită în sinulŭ ţĕriĭ; Legile Ungarieĭ n'aveaŭ viaţă pe acestŭ continentŭ *românescŭ prin emininţă*, care se mărginea a întreţine raporturĭ de o nominală *unire personală*, când cu regiĭ Ungarieĭ, când cu Domniĭ *Transilvanieĭ*, păstrându-şĭ *autonomia* şi neatârnarea ţĕreĭ, împărţită în *Districte*.

Legile Ungarieĭ—ḑiceamŭ—nu coprindeaŭ Banatulŭ timişianŭ; *Verbötzy* «(*compilatorulŭ legilorŭ ungarice=Corpus Iuris*») se mărginea a face o enumeraţiune a judeţelorŭ din *Panonia ungară*, cu înlăturarea *ţinuturilorŭ* (*districtelorŭ*) *românescĭ* ale *Banatuluĭ*.

Pesty Frigyes recunósce — *în istoria Banatuluĭ Severinŭ* (tom. I. p. 44), — că legile Ungarieĭ din suta XV nu se preocupaŭ de districtele *românescĭ!* «*De unde* dar' unŭ *Statu Ungurescŭ constituitŭ pe pămêntulŭ romănescŭ în evulŭ Mediŭ, și maĭ alesŭ între suta X—XV?!* Până aprópe în suta XII, *Temișiana*—cu tótă înfrângerea luĭ *Achtum*—tăcea parte întregitóre, din preună cu *téra Oltuluĭ* și cu *Valahia* = *Transilvană* (*Hunedoră*). din teritoriulŭ *Besarabilorŭ*, care se întindea până la *Vidinŭ* — reședința de odinióră a domnuluĭ românŭ *Claudiu* — și coprindea întrégа România mică cu centrulŭ domnieĭ în *Severinŭ*.

In suta X—XI, *Peucinii* eraŭ vecinĭ cu imperiulŭ Bizantinŭ, elŭ avea multŭ de suferitŭ din partea *Picenilorŭ* uniţĭ cu *Biseniĭ* și *Cumaniĭ* luĭ *Besarabŭ*.

Bizanţiulŭ strîmtoratŭ adesea de valoroșiĭ *Pacinacĭ*, cerea ajutorŭ dela *Turcĭ* (*Ungurĭ*), dar' i se rĕspundea, că eĭ nu se potŭ mĕsura cu vitejia poporuluĭ *Pacinacitŭ*: «*Nos bellum Pacinatis non inferimus ne*«*que enim illis opugnandi pares sumus, siquidem illorum Regio per* «*rampla, infinita populi multitudo, et admodum pungaces sunt*».

Unde stăteaŭ în suta X—XI *Arpadianiĭ (turcĭ)* ca să li se pótă da pămêntulŭ *Pacinacilorŭ* (*promisŭ pentru ajutoriulŭ solicitatŭ*)?... Neapĕratŭ în proxima vecinătate!... Acea vecinătate megiașă cu *Pano-Dacia-Iasigilorŭ de altŭ dată*— nu póte fi de câtŭ *Timișiana*, limitată în rîulŭ *Tisa!!*.

In suta XI, XII, *Cumaniĭ Moldoveĭ*, *Besarabieĭ* și aĭ *Transilvanieĭ*, eraŭ consideraţĭ ca «*Românĭ-Vlahĭ*» de și cronicele bizantine i numiaŭ: când *Dacĭ*, când *Sciţĭ!*

Ce alta eraŭ *Sciţiĭ* și *Daciĭ* luĭ *Ţelgu*, *Solomon*, *Osu*, *Cutênu*, de câtŭ *românĭ?*

Precum în *Moldova* și în *Besarabia* saŭ fostŭ constituitŭ, între suta IX — XII, maĭ multe republice ca: *Tigheciul*, *Berladulŭ*, *Hotinulŭ*, *Câmpu-lungulŭ*, *Vrancea;* totŭ asemenea s'aŭ mănţinutŭ în *Banatŭ* și *Ardealŭ*, *instituţiunile*, *așeḑemintele* districtelorŭ *naţionale: domniatele*, *mansiunele*, *Castrele stative* și *militare*, a cărorŭ urḑire se urcă până la marele *Constantinŭ* și chiar maĭ susŭ!

Banatulŭ-timişianŭ — înpărţitŭ în optŭ districte saŭ *Comitate Autonome*, *indipendinte*, trăia cu vechile instituţiunĭ, o viaţă românéscă, cu legĭ românescĭ străbune.

Vechile hrisóve — emanate de la regiĭ Ungarieĭ, domniĭ Românieĭ, principiĭ Transilvanieĭ, în urma pactuluĭ închiăiatŭ între Zapolya şi Ferdinandŭ— confirmŭ autonomia *Banatuluĭ*, garantândŭ românilorŭ *individualitatea politico-naţională*.

Legătura *uniuneĭ personale* cu *regiĭ* Ungarieĭ şi *principiĭ* Ardealuluĭ, avé maĭ multŭ forma uneĭ *clientele romane*, fără vre unŭ amestecŭ în ale ţěreĭ!

Nicĭ o prestaţiune cu titlu de *tributŭ*; nicĭ o *dare* în semnŭ de *vasalitate;* uniculŭ serviciŭ ce se impunea Banatuluĭ, era paza vaduluĭ Dunăreĭ (Castre militare); în schimbulŭ acesteĭ sarcine, *Regiĭ Ungarieĭ* şi *domniĭ Ardealuluĭ*, eraŭ ţinuţĭ a respecta individualitatea, autonomia naţiuneĭ române, şi integritatea teritoriuluĭ românescŭ, legându-se a nu înstrăina prin donaţiuni, nicĭ o palmă de *pămentŭ* către *străinĭ!*

In *disertaţiunea* mea *istorico-critică*, despre *originele Românilorŭ* (*tipărită la Timişóra în anulŭ 1857*) s'aŭ publicatŭ pentru prima óră, în extensŭ, două din cele maĭ însemnate cincĭ documinte, cu anulŭ 1387, 1457, 1541, 1609 şi 1659; érŭ alte treĭ, în resumatŭ. Tóte acele documinte, emanate unele de la regiĭ: *Sigismund*, *Ladislau*, *Isabela;* altele de la principiĭ: *G. Batory* şi *G. Rakotzy*, suntŭ privitóre la istoria *Banatuluĭ*.

Intre documintele publicate de istoriografulŭ maghiarŭ *Pesti Frigyes*, în anulŭ 1876 şi 1878, avemŭ şi pe cele din menţionata nóstră scriere.

Publicaţiunile *titulatuluĭ istoricŭ* cuprinse în cele treĭ tomurĭ ale istorieĭ: *Banatuluĭ* de *Severinŭ* şi în monografia *districtelorŭ române* din comitatulŭ Severinuluĭ, suntŭ neapěratŭ unŭ preciosŭ *tesaurŭ* de *monuminte*.

Spaciulŭ nu ne permite să utilisămŭ, cu acéstă ocasiune, totŭ capitalulŭ care, adunatŭ de *Românĭ* şi *străinĭ*, ni este pusŭ la disposiţiune, şi nicĭ că póte fi aci loculŭ să spunemŭ, în ce simţŭ, cu ce

scopŭ s'aŭ adunatŭ acele avuțiĭ, cum ele s'aŭ sploatatŭ și folositŭ de către d-nulŭ *P. Frigyes* și conaționnaliĭ seĭ, contra nóstră, contra adevĕruluĭ istoricŭ, vĕditŭ prin chiar cuprinsulŭ documintelorŭ.

Ceea ce arŭ putea să intre în cadrulŭ studiuluĭ de fétă este faptulŭ istoricŭ, resultândŭ din sensulŭ și litera memoratelorŭ documinte, spunêndu-ne, că cele *optŭ districte române* din *Banatŭ*, anume : *Lugosŭ*, *Sebesiŭ*, *Mehadia*, *Almasŭ*, *Caraşŭ*, *Bersavia*, *Comiatu* și *Iladia*, aŭ o vechime care se urcă până la *suta IX*, și o continuitate neîntrerumptă până la începutulŭ secoluluĭ XVIIĬ.

Dominațiunea *Habsburgă* a introdusŭ modificațiunĭ, în urmarea resbelelorŭ cu *Turciĭ*, și a colonisăreĭ cu némurĭ *Slave* și *Germane*, dar starea lucrurilorŭ n'a suferitŭ o prefacere din temeiŭ, de câtŭ în urma incorporăreĭ *Banatuluĭ* la statulŭ *Ungarieĭ*, făptuită în anulŭ 1779.

Până în suta XIII—XIV *Banatulŭ* se bucura ca provinciă *română*, de imunitățĭ particulare, în felulŭ țĕreĭ *Făgăraşuluĭ* și *Omlaşuluĭ* din *Transilvania*; autonomia *municipală*, *aşeḑĕmintele şi legile românescĭ*, din care fórte multe și le-a însușitŭ maĭ târḑiŭ *Statulŭ Ungarieĭ*, șĭ-aveaŭ temeiulŭ în *Instituţiunile Romeĭ* în dreptulŭ cetățenieĭ *romane*, conferitŭ coloniilorŭ aduse în *Dacia*. Ca și țĕrile românescĭ din *Ardealŭ*, îșĭ avea fiă-care *districtŭ* alŭ *Banatuluĭ*, *propriulŭ* sĕŭ sigiliŭ, în semnŭ de *autonomiă*.

Pământulŭ era, în decursulŭ celorŭ treĭ sute de anĭ, începêndŭ din *suta XI* și până în suta XIV, avere comună, cu puțină escepțiune.

Pe la începutulŭ véculuĭ alŭ XIV, începe numirea de *Chinesŭ*, formată din *Comisŭ*, și rĕmasă până astă-ḑĭ în usŭ la autoritățile comunelorŭ rurale românescĭ, sub formă de *Cumetĭ-juraţĭ*, analogŭ cu consilieriĭ noștriĭ; ceva maĭ târḑiŭ se introduce numele demnitarŭ de : *Banus* și *V. Banus*, avêndu-șĭ *centrulŭ* domnieĭ —Reședința—în *Caransebeşiŭ*, precumŭ ne spunŭ documintele din *suta XV—XVII*.

Supremulŭ *Banŭ* avea subtŭ a sea autoritate pe *Comişi-Chinesiĭ* și *Pĕrcălabiĭ* sĕŭ *Castelaniĭ*, pentru cetățĭ și întăriturĭ, adică *Castrele Stative*.

Pesty Frigyes presupune că în vechime, între suta XI—XIII, *nobi-*

limba proprietară era în mare parte maghiară(?) că populaţiunea română de şi nu sta în nicĭ unŭ felŭ de legătură cu *Ungaria*, arŭ fi avutŭ simţiminte maghiare şi înţelegea limba *Arpadianilorŭ; Amăgire!!*

«Mundus vult decipi ergo decipiatur!»

Istoria D sale intitulată *«Vechile judeţe românescĭ din Banatulŭ Severinuluĭ»*, ni dă (*la pag. 38*) ca temeiŭ pentru a sa credinţă, unŭ faptŭ din 1635 prin care tinde a constata, că pe acelŭ timpŭ limba *oficială* a judecăţiĭ, urma să fiă cea *maghiară*, în parte, de óre ce supremulŭ *Banŭ* alŭ Caransebeşuluĭ : *Pavelŭ Magnu* (în traducţiunea maghiară *Nagy Pal*) şi primulŭ judecătoriŭ *«Mihai Fodor»* : *V. Banŭ*, aŭ fostŭ consideraţĭ ca nobilĭ maghiari, şi că tribunalulŭ Sedrialŭ (*colegialŭ*), compusŭ din *Comitiĭ respectivĭ* (*judecătoriĭ nobilimeĭ*) şi *juraţĭ Assesonĭ*, era preşedutŭ de supremulŭ *Banŭ*. *«In presentia Vice Comi-«tum Iudicumque nobilium, nec non juratorum assessorum Sedriae dis-«trictus Caransebesiensis et Comitatus Zörenensis* (Severinuluĭ, scrisŭ şi *Zewrin*, *Zerin*).

Din acestŭ citatŭ cu greŭ înţelegemŭ cum s'arŭ putea argumenta pentru *oficialitatea* şi *usulŭ limbeĭ maghiare* în ale judecătorieĭ; cum pentru *naţionalitatea maghiară a nobilimeĭ,* din provinciele românescĭ; cum în fine pentru simţimintele maghiare şi cunoscinţa limbeĭ arpadiane la *poporulŭ românescŭ*, din suta XI-XIII-XVIII?

Dar' halucinaţiunile îşĭ aŭ cuvêntulŭ lorŭ pentru Domnia maghiară, din anulŭ 1867 şi 1876!!

Pe la capĕtulŭ suteĭ a XV (1489), numele de districtŭ începe se alterneze cu celŭ de *Comitatŭ*; pentru românĭ acéstă numire nu era nouă, ea datândŭ încă din timpiĭ *mareluĭ Constantin*, care începuse a împărţi ţĕrile *Dacieĭ, in Comitate!.....* D-lŭ *Pesty Frigyes*, oprinduse la acéstă aparintă innovaţiune, este de părere că *Ea* (numirea de comitat) a fostŭ premergĕtórea stiluluĭ oficialŭ din suta XVI, de când şi usulŭ limbeĭ maghiare ca oficială, a începutŭ să fiă maĭ desŭ în părţile *Banatuluĭ!*

Totŭ ce amŭ avé pentru momentŭ să rĕspundemŭ cu acte autentice în mână, este, că până la 1842. în Ungaria propriŭ ḑisă, numaĭ *Latina* era *limba oficială,* cea maghiară vegeta în restrînsulŭ cercŭ

la poporimea rurală purŭ maghiară, urnită dela *Altariŭ* și *scóla,* urnită până și din căminulŭ *nobilimeĭ maghiare.*

Cine nu cunósce haosulŭ care domnia în ţéra sântuluĭ *Stefanŭ*, pe timpiĭ regilorŭ Arpadianĭ ?—Cine mai cugetă la o stare regulată, la o limbă maghiară scrisă, și cu atâtŭ maĭ puţinŭ oficială în însășĭ *Ungaria*, începêndŭ de la descălicare și până în suta XVIII ?

Cum dar' s'arŭ puté susţine că ceea ce nu avuse *viaţă* în centrulŭ *poporuluĭ maghiarŭ*, nicĭ măcarŭ în suta XVII, XVIII, arŭ fi subsistatŭ fiă și în modŭ sporadicŭ, în mijloculŭ *românilorŭ*, pe unŭ pămêntŭ esclusivŭ *românescŭ ?!*

Ni se vorbeșce de nobilime maghiară în *Banatŭ !* exagerată pretenţiune ; pură fantasiă ! Rĕspunsulŭ la ambele aserţiunĭ ni le daŭ rescriptele *confirmătóre* și *cărţile de judecată,* emanate : primele de la *Regii Ungariei,* cele din urmă de la *judecătoriile preșeḑute de Baniĭ* și *Comisiĭ* provincieĭ *române.*

Rescriptulŭ Reg. *Ladislaŭ* din 1457, constatândŭ vechimea celorŭ optŭ ţinuturĭ autonome, afirmă că nobilimea era română ; *ragele* se légă pentru sine și urmașiĭ sĕĭ, a nu face nicĭ unŭ felŭ de donaţiune, a respecta imunităţile celorŭ 8 districte, instituţiunele și legile *românescĭ*, a nu cere tributŭ de la *Comisĭ* (*Chinesiĭ respectivĭ).*

«*Nos Ladislaus dei gratia Hungariae... Rex... consideratis fidelitatibus eorum-*
«*dem universorum Nobilium et Kineziorum* ac *caeterorum Valachorum quibus ii-*
«*dem non solum Praedecesoribus nostris Regibus Hungariae sed et Nobis se gratos*
«*rediderunt et praesertim eo respectu quod ipsi in confiniis Regni nostri collocati*
«*in custodia et tuitione Vadorum Danubii contra crebros incursus Turcorum.....*
«*Volentes eiusdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorumdem*
«*Valachorum et Kineziorum privilegia-superquibus cumque eorum libertatibus,*
«*Praerogativis. Iuribus confecta... El Nihilominus ut ipsi Nobiles Valachi et Ki-*
«*nesii firmata inter se Unione dicta servicia... in tuendo Vado Danubii eo me-*
«*lius continuare possint, Decrevimus a modo in posterum in prefatis octo distric-*
«*tibus nullo unquam tempore alicui extraneo possessiones et Villos donare.... Prae-*
«*terea annuimus eisdem Nobilibus Valachis et Kinezis ut nullus eos judicet praeter*
«*Comitem eorum... Item Kinezios eorumdem Valachorum ex omni solutione tributi..*
«*exemtos esse vòlumus*».

Vrea să ḑică : *optŭ eraŭ* districtele *autonome,* scutite de verŭ ce *tributŭ.* Cetăţile de pe marginea Dunăreĭ eraŭ în mânile lorŭ ; *Nobi-*

limea Banatuluĭ era română; Regele nu putea face donaţiunĭ străinilorŭ; *pămênturile eraŭ decĭ în proprietatea românéscă;* a se raporta la *predecesorĭ*, este a recunósce vechia stare de lucrurĭ!!

Decretulŭ confirmativŭ alŭ Regineĭ *Isabela, din 1551:* ḑice între altele:

«*Isabela Dei gratia Regina Hungariae... consideratis fide et fidelitate... fidelium* «*nostrorum Egregiorum* **Nobilium Valachorum** *ac totius Universitates Opidi Lu*-«*gos... Eisdem igitur ipsorumquae Haeredibus et posteritatibus univirsis haec ar*-«*morum insignia, videlicet: Lupum medium Coronae insedentem... suis apropiatis* «*coloribus arte pictoria depicta sint animo deliberato...' concedimus.... ut ipsi..* «*ipsorum armorum insignia more aliorum armis utentium... ubique in Praeliis...* «*ac aliis omnibus exercitiis militaribus et nobilitaribus nec non sigiliis... annulis et* «*domibus gestare*».

Şi aci se confirmă naţionalitatea română a boerilorŭ bănăţenĭ.

Cum s'aŭ urmatŭ judecăţile; în ce limbă s'aŭ pertratatŭ causele litigióse, cine şi ce fost'aŭ aceĭ *judecătorĭ juraţĭ, asesorĭ sedrialĭ si nobilĭ;* după carĭ legĭ s'a judecatŭ? Ne spunŭ *Cărţile de judecată* din suta *XIV*, *XV şi XVI!*

Pentru luminarea cestiuneĭ dămŭ unŭ estrasŭ din câte-va *Anaforale* de pe acele timpurĭ..... In anulŭ 1391 născêndu-se cértă de posesiune între *Bogdanŭ de Mutnicŭ* şi orăşeniĭ *Cavaranuluĭ* (*Caran*), se traduce causa la forulŭ justiţieĭ provinciale din *C=Sebesiu; Banulŭ*: *N. Perianu* convócă pe nobiliĭ juraţĭ din patru provinciĭ, şi judecata îndreptăţesce pe boerulŭ *Bogdanŭ;* «testulŭ latinŭ alŭ *Cărţeĭ* de judecată este în resumatulŭ următoriŭ:

«*Nos Nicolaus Peren* (*Perénŭ*) *inter ceteros honores Banus Zewriniensis* (se «maĭ păstra acestŭ titlu demnitarŭ devenitŭ onorificŭ) *significamus quibus ex*-«*pedit universis... quod cum quaedam causa et litigium inter Bogdanum de Mut*-«*nicu* (este şi numele uneĭ comune românescĭ şi de familiă română) *et Stefanum* «*filium ab una, ac populos et hospites de civitate Caran ab altera partibus... Et* «*quia inter partes Judicium et justitiam facere voluimus ob hoc nos Nobiles et Ke*-«*nesios districtum et provinciarum quatuor scilicet* de: *Sebes* de *Lugas ac de* «*Caran et Komyathi nostram in presentiam fecimus convocari... Nos itaque cum* «*dictum Bogdanum*.. ad pernaratam particulam terre ex predictorum Nobilium... fasione omnimodo *Iustitiam habere cognovimus* etc.

Altă carte de judecată totŭ în limba *latină* este dată în anulŭ 1500

asupra judecățiĭ mijlocite între dómnele : *Elena* și *Christina* fiica luĭ Nicolae *Biserei* (Byzerey), cu *Ion Iheaurek* (*Turcú*) *și George Gama de Byserei, pentru o machină belică.*

In acéstă Carte de judecată se ḑice , că nemijlocindŭ documinte intru constatarea cerereĭ, părțile aŭ usatŭ de dreptulŭ (țěreĭ) romănescŭ «*Iure Volachiae requirente*» în apărare și probațiune» :

«*Nos Iacobus Gerlesthey* (Gěrlișteanu din satul Gărlistea în Banatŭ) *et Pe-* «*trus Tharnok* (*tabernaculus*) de *Machkas, Banii Zewriniensis* (*ad honores*), *Quod* «*venientes nostri in presentiam Nobilis Vir Iohannes Teurek* (*Turcu=Teorek*) *nec* «*non nobiles domine Elena Relicta et Christina filia nobilis condam Nicolai By-* «*zercy etc... propositum extitit in hunc modum quod... nobilis Georgius Gaman* «*quasdam pixides videlicet Barbatos annotati* sed quod nullo ampliori documento «*eedem partes sua allegata :* Iuro Valachie requirente, *coram nobis probare potuerunt*.. *Nos Iudicando decrevimus etc*» .

In a doua *Carte de judecată* din anulŭ 1500 Oct. 8, mijlocită între aceleașĭ persóne, *pentru pămênturĭ*, se vorbeșce asemenea de «*Iure Valachiæ requirente*» :

«*Ob hoc ipsa nobilis domina Christina omnes dotes et honores, nupciales ab eo-* «*dem Nobili Georgio Gaman et a filys eiusdem.... ceterisque fratribus eorundem* «**Jure Walachiae**» *requirente : recipere speraret*. etc.

Rescriptulŭ regeluĭ *Vladislavŭ* din anulŭ 1503, datŭ în causa unuĭ omorŭ, făptuitŭ de nobilulŭ *Nicol. Machka*, asupra unuĭ cetățěnŭ *romănŭ* din ținutulŭ *Cavaranuluĭ*, ḑice : că să se facă invitare părțiților a-șĭ alege martorĭ după *datinile Valache.....*

«*Utrasque partes admonimus; ut certos probos nobiles viros ad id suficientes* «**iuxta ritum Valachiae**» *eligant et adoptent.*

Aceĭ nobilĭ aleșĭ de părțĭ eraŭ : *George Gama*, *Ladis. Floccă*, *Mihaĭ Zgriba*, *Stef. Literatulŭ din Sebeșiŭ*, *George Marga*, *Bălașu Mutnicŭ* și *M. Tincu*. Cartea de judecată din 1478, emanată de la *V: Baniĭ : I. Marga* și *Reyn* (*familiĭ romănescĭ din ținutulŭ Orșoveĭ și Mehadieĭ*), în causa boeruluĭ *G. L. Gaman* de *Ryzere,* ḑice între altele :

«*Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere te-* «*neatur* «**Juxta antiquam et aprobatam legem destrictuum Valachicalium universorum.**»!!

Ne mărginimŭ la aceste specimene reproduse, afirmândŭ susŭ și

tare că asertiunele D-luĭ *P. Frigyes* suntŭ totŭ atâtea visurĭ și «*pia desideria.*»

In uricele *Banatuluĭ*, culese de prin *Rescriptele regilorŭ Ungarie* și ale *domnilorŭ Ardealuluĭ* și *Severinuluĭ*, de prin *diplomele* nobilitare și *Actele* judecătorescĭ din suta XIII, XIV, XV, XVI, și XVII, emanate de la judecătoriile provinciale, s'a păstratŭ registrulŭ (*arhondologia*) vechilorŭ familiĭ și alŭ demnitarilorŭ fruntașĭ, cum suntŭ între alțiĭ : *Besarabiĭ*, *Beserey*, (*Busereĭ-Piţereĭ*) *Fărkasy*, *Huniady*, *Chineziĭ*, *Mutniciĭ*, *Măceşciĭ*, *Sturdza* de *Caransebeşiŭ* (*înrudiţĭ cu Măcîcaşiĭ din Pancota*), *Cornea* (*banulŭ Severinuluĭ*), *Pereanu* (idem), Magistrulŭ *Albulŭ* din Iladia, *Durma* (*castelanulŭ de la Vadulŭ Caraşiŭ*), *Racoviţa*, *Gamanŭ*, *Fiatu*, *Lazărŭ din Almaşŭ*, *Marga*, *Reyn*, *Scribanŭ* (*Zgribanŭ*), *Stef. Custode*, *Vulpe*, *Flore*, *Micsa*, *Peica* (*Peuca*), *Cantore*, *Gĕrlisteanu*, *Crainicŭ*, *Iojicestĭ*, *Flocca*, *Ienea*, *Turcu*, *Guran*, *Stoica*, *Raţiŭ !*

In adăstare ca cronicariĭ, etnografiĭ și eraldiĭ națiuneĭ magiare să ne dea o colecțiune de familiĭ magiare, în țéra Banatuluĭ, saŭ și de nume topice din suta XIII până în suta XVII, noĭ ne mărginimŭ spre încheierea acestuĭ capitolŭ, să întrebămŭ : care este *originea*, *naţionalitatea* familiilorŭ patriciane din Transilvania : *Nadasdy*, *Betlehen*, *Kemèny*, (*Cumanŭ*), *Iojica*, *Husàrŭ*, *Foray* (*Parra*, *Forenĭ*) *Nopcea*, *Bontos*, *Nemes*, *Nagy*, (*de la Dobra*), *Kendefi*, *Bassa*, (*Vassa*), *Golla* (*Goleşcĭ*), *Mirceşcĭ*, *Tocan* (*Docàn*), *Bockai !* etc.... Care este naționalitatea etnică a celorŭ *sese miĭ* nobilĭ țĕranĭ din ținutulŭ Hunedóreĭ; originea nobililorŭ proprietarĭ ruralĭ din scaunulŭ *Araduluĭ*, din țéra *Maramureşuluĭ* și a *Bioreĭ ?!*

Unŭ decretŭ alŭ regeluĭ *Sigismundŭ* din 1413, despre nobiliĭ românĭ din cele șépte Cantóne ale Banatuluĭ ḑice :

«*Similiter ad indicationem ipsius Pyponis* (*metamorfosatŭ în Pipós*) *Comitis-E-*
«*xactori fiscali pro parte predictorum : Farcasy, Stefani et Ladislai* **Valachorum**
«*facta*» artéă care este naționalitatea *Fărcaşilorŭ.*

Rescriptulŭ aceluĭașĭ *rege*, din anulŭ *1387,* atestă originea română, a familieĭ : *Mutnicŭ* «*Bogdan Olahii fily Stefani de Mutnic.*»

In Diploma luĭ *Huniady* din 1451, se vorbesce despre nobilimea românéscă din ḑisele șépte *ţinuturĭ* bănățene ;

«*Vocatum Sedem scilicet Iudiciarium principalem septem Sedium* **nobilium «Valachicalium.»**

Organisațiunea politică și judecătorescă în țéra *Timișianei* (banatuluĭ), era întemeiată pe autonomia municipală, cu *sistemulŭ electivităţiĭ* și alŭ *juraţilorŭ,* avêndŭ *Comișĭ, Senatorĭ, Municipalĭ, Asesorĭ Juraţĭ, Castelanĭ* (*Pârcalabĭ*), *Perceptorĭ domesticĭ, Castre stative* și *Mansiunĭ, Actuarĭ (controlorĭ fiscalĭ).* In acéstă patriă românéscă s'a mănținutŭ vechiulŭ sistemŭ romanŭ alŭ «*Aviticumuluĭ*», alŭ *dărilorŭ* în *natură (Victuale),* sistemulŭ corporațiunilorŭ după forma colegiilorŭ : *Comerciorum, Dendroforum* etc. ; carĭ tóte aŭ trecutŭ, *Quale tale,* în constituțiunea Ungarieĭ, și aŭ trăitŭ până la 1848!

Fiindŭ astŭ-felŭ, nasce întrebarea : de la cine fost'aŭ imprumutate tóte aceste *instituţiunĭ?*

Rĕspunsulŭ—în urma celorŭ espuse—maĭ că se impune de sine, spre a da dreptate luĭ *Mommsen, Iung, Farkas* etc., când susținŭ că : *mijlocitoriĭ cultureĭ romane* aŭ fostŭ *Româniĭ,* urmașiĭ colonielorŭ luĭ *Traianŭ!!*

Aceeașŭ stare de lucrurĭ, aceleașĭ urme ne'ndoióse, istorice, despre vechimea, continuitatea și individualitatea națională, politică a *poporuluĭ românescŭ,* le avemŭ în *Dacia centrală, ḑisă clasică!*

Acéstă Daciă era după espresiunea luĭ *Achner* («*Die Colonien und «millitärischen Standlager in Dazien*»), unŭ *Microcosmŭ* alŭ *Romeĭ!*

Distinsulŭ Archeologŭ avé deplină dreptate : *Roma* în realitate se oglindia în *Dacia;* amintirea măririĭ sale trăesce de 18 secole la poporulŭ *românŭ,* în acéstă insulă, rădicată în mijloculŭ unuĭ *Oceanŭ* strĕbătutŭ de sĕmințiĭ barbare.

Publicațiunea diplomelorŭ nobilitare și a uricelorŭ transilvane, datorită veneratuluĭ și eruditului nostru colegŭ : D-lŭ *G. Barițiŭ,* a revĕrsatŭ bine-făcĕtórea lumină asupra vieţeĭ românescĭ, din epocele întunecóse ale evuluĭ-mediŭ.

Vina nóstră nu póte fi dacă, cu totŭ materialulŭ *archeologicŭ, limbisticŭ* și *etnologicŭ,* adunatŭ de sapiențiĭ *Anglieĭ, Francieĭ, Italieĭ, Germanieĭ, Polonieĭ* și *Rusieĭ,* din alte epoce, maĭ caută scóla *Slavistă, Germano-Sasonă* și *Huno-magiară* din ḑilele nóstre, urme pentru origi-

nile și limba : *Besiloră—Blașiloră—Velhiloră*, (*Volsci*) *Piceniloră* (*Biseniloră*), *Uziloră—(A)usonĭ*, *Cumaniloră-Iasigĭ = Arcășĭ*, *din Dacia*, *Pano-Dacia*, *Dai* (*Tai*) *Valia* (*Falia*), *Scyția* (*Celto-Gală*), *Tracia*, *Iliria* de odinióră,... prin *înghețurile Asieĭ,* la țermiĭ *Donuluĭ* saŭ și pe pisculŭ Uraluluĭ.

O ilustrațiune, de temeĭnică cunoscință și bună credință în acestŭ sensŭ, ni s'a datŭ până și în aniĭ trecuțĭ de către lăudațiĭ : *Rösler* și *Hunfalvy-Rèthy,* érŭ în cele din urmă de către învĕțatulŭ profesore : *Berthèny (din B.-Pesta),* spunêndu-ni-se în bibliografia literatureĭ Ungarieĭ naționale și internaționale (*«din 1881, reprodusă în ḑiariulŭ România-Liberă din Sept. 1881*), că în anulŭ Domnuluĭ 1881 principatulŭ Moldo Vlahŭ este supusŭ Turcieĭ, trăindŭ subt protectoratulŭ rusescŭ ! ! *(sic!)*

Lumea sciințelorŭ din suta VI—XI, XII, XIV—XVII scià să ne vorbéscă prin cronicele acelorŭ timpurĭ, despre viéța, mișcarea, espansiunea, cultura și vitejia românilorŭ din ambele Daciĭ; înțelegea să descopere subt numirile *Celto-galo-latine* (*Ausonĭ, Bisenĭ = Picenĭ Comanĭ*) pe româniĭ *Dacieĭ* traiane, din *Marmația*, *Timișiana*, țéra *Hațeguluĭ*, a *Oltuluĭ,* din *Valachia transilvană,* din *Cumania Panonieĭ*, și a *Moldoveĭ,* din *Besarabia, Cumania Olténieĭ* și *Bucovineĭ* (*Peuca*), *Argesia Muntenieĭ*, *Pacinacia Deltei* (ḑisă și *Onclasŭ = Angulus = Budjak*), constituite în totŭ atâtea *r.publice,* domniate ! !

Ințelepciunea Săséscă și pseudo-magiară din suta XIX, represintată prin *Sultzer, Eder, Bauer*, *Engel*, *Teutsch* etc. continuată prin *Rösler*, *Hunfalvy*, *Rèthy*, *Bidermam*, *Krones* etc. nu voĭesce să recunóscă evidința faptelorŭ, întemeĭată pe *autoritatea istorică,* în care se reflectă viéța unuĭ vechiŭ poporŭ ca celŭ *românescŭ !!*

Personalitatea saŭ și individualitatea națională. viéța publică, vechimea și continuitatea *«Româniloră»*, pe pămêntulŭ *Transilvanieĭ,* negată, contestată cu încăpăținare, se documentéză prin rescriptele Ducilorŭ, regilorŭ Arpadiani; se confirmă prin *uricele și legile țĕreĭ;* prin *Cărțĭ* de *judecată, diplome nobilitare* și alte multe *documinte*, de *valóre suprema istorică!*

Adesea consciința turmentată face a se trăda vicléna deprindere, și atuncĭ limba pĕcătosuluĭ adevĕrulŭ grăĭesce.

Specimene de o asemenea revelaţiune a consciinţeĭ desteptate, le întêmpinămŭ chiar şi în scrierile celorŭ maĭ pronunciaţĭ adversarĭ; astŭ-felŭ d-nulŭ dr. *Szentklary Jenö*, meritosŭ acheologŭ magiarŭ, ne spune în a sa dare de sémă, despre resultatele investigaţiunilorŭ acheologice, întreprinse pe litoralulŭ *Tiseĭ*, la estremitatea *Banatuluĭ-Timişianŭ*, limitrofŭ cu vechia *Pano-Dacia*, cum că poporimea slavă, dar' maĭ alesŭ *Autochtoniĭ românĭ* din acele părţĭ ale judeţuluĭ *Torentalŭ*, numescŭ *Tumuliĭ* şi movilele de pe malulŭ ḑisuluĭ rîŭ, din apropierea şanţurilorŭ *române*, cu epitetulŭ de «*Uncă*», ca şi cum arŭ înţelege că originea lorŭ arŭ fi «*Hunica*» : «*Neverzetes hogy szlàvok söt még az Autochton olá-*«*hok* is «*Unkànak*» nevezik e *halmokat* etc. (*Tòrtènelmi si Régiseti* «*Èrtesitö III Èv folyom IV fizet, Temesvàrt. 1877 p. 60*).

Lăsândŭ la o parte interpretaţiunea eronată ce se dă cuvêntuluĭ «*Uncă*», (*Onclos — Angulus*) precum se numesce *Dobrogea*, care în limba românéscă, în graiulŭ poporuluĭ nostru *dénotă* purŭ şi simplu «*formă de Unghiŭ*» în *recurbaţiune*, şi n'are a face câtuşĭ de puţinŭ cu o provenință *Hunică*, relevămŭ faptulŭ *vechimeĭ*, recunoscute şi mărturisite!

Calitatea de «*Autochtonŭ*» cuprinde în sine *vechimea*, şi ca consecinţă firéscă: continuitatea poporuluĭ *românŭ*, ca *individualitate naţională*, pe pămêntulŭ *Dacieĭ*.

Urmărindu-se pasŭ cu pasŭ, mişcarea, traiulŭ, puterea de espansiune a poporuluĭ românŭ în decursulŭ primilorŭ douĭ secolĭ, de la descălicarea Arpadiană pe pămêntulŭ *Panonieĭ*, amŭ ajunge la resultatulŭ pe care ni-lŭ dă conclusiunea sintetică de maĭ susŭ, resumată în acea semnificativă cualitate de «*Autochtoniĭ românĭ*».

Totulŭ ni spune că primele începuturĭ de viéţă şi activitate *Arpadiană*, şi-aŭ avutŭ locŭ în părţile *de susŭ* ale *Ungarieĭ*; *Banatulŭ*, *Transilvania*, în mare parte *Bihorea*, *Marmaţia*, şi întru câtŭ-va chiar *Pano-Dacia*, aŭ fostŭ la începutŭ ferite de incursiunile *Arpadianilorŭ*.

Reşedinţa *Ducilorŭ* şi *regilorŭ Arpadianĭ* nu era, precumŭ sciutŭ este, pe pămêntulŭ Dacieĭ-Traiane; activitatea încălcătorilorŭ şi-a începutŭ desfăşiurarea prin regiunile *Vesprim*, *Esztergom*, *Zemplin*, *Àrva*,

Trentsin, *Borsod*, *Cipsu* = *Scepus* = regiunea *Gepidilorŭ*, după afirmarea luĭ *Leunclauviu* (*Anales Sultanorum* p. 146), *Szabolcs*, *Ung!*

Nu vomŭ afirma, că maĭ târḑiŭ ţĕrile domnilorŭ românĭ: *Menomorut*, *Gellu*, *Claudiu*, aŭ remasŭ scutite de predăciunele ordelorŭ mişcătóre, dar nu póte fi pusŭ la îndoială, că precumŭ în ţéra *Banatuluĭ*, totŭ asemenea şi în *Ardealŭ*, trăia unŭ poporŭ românescŭ, cu o *domniă naţională*, cu *legĭ* şi *aşeḑeminte* vechĭ *românescĭ*, înainte de epoca *S-tuluĭ Stefanu* şi în urma acestuĭ primŭ rege *Arpadianu*, *botezatŭ* în legea rĕsăriteană, dându-i-se acestŭ nume, în schimbulŭ celuĭ de *Vucŭ*.

Cuvintele acestuĭ rege, adresate fiuluĭ sĕŭ *Emericus*, accentuândŭ utilitatea şi bine-facerile unuĭ Statŭ federativŭ şi poliglotŭ; «*imbecile* «*est unius linquae regnum*», lămurescŭ o situaţiune bine definită, ne spunŭ că seminţia Arpadiană (*compusă din rămĕşiţe hunice, avare, gepide, bulgare*) n'a datŭ peste unŭ *desertŭ* în aceste *regiunĭ*.

Tradiţiunea, trecută maĭ târḑiŭ în cronice, în legĭ, în diplome nobilitare şi litere donaţionale, în cărţĭ de judecată, vrea să sciă, că *populaţiunea* indigenă, *Autochtonă*, din ḑisele ţĕrĭ, cunoscută în limbele străine sub nume de *Ausoni* = *Uzoni* (*Özön föld*, se *numia până* «*în suta XIV o regiune în Transilvania*, *formândŭ unŭ comitatŭ saŭ* «*chinezatŭ românescŭ*), *Biseni şi Vlachi* «*Bisenus et Blachus* saŭ *Blaccus*», era o populaţiune românéscă». *Die Bisener* — ḑice cronicariulŭ săsescŭ: *Schlötzer—bekamen die Ehre immer den Vortrab auszumachon.—So samelten sich fast alle die nationen in Sübenbürgen die S-tus Stefanus bei seiner Eroberung vorfand*, und *die insoferne* **Valachen indigenen** *oder inquilini sind.*

Consiliile *S-tuluĭ Rege* arpadianŭ la adresa aceluĭaşŭ fiŭ, de a se răḑima pe puterea nobilimeĭ, vĕdescŭ că pe acelŭ timpŭ, cândŭ necĭ vorbă n'a pututŭ fi de cucerirĭ închipuite, cu atâtŭ maĭ puţinŭ despre o nobilime saŭ şi populaţiune magiară în regiunile *Dacieĭ*, cu atâtŭ maĭ puţinŭ despre *Săsime* saŭ *Săcuime*, în ţinuturile *Ardealuluĭ*, esistaŭ familiĭ *patriciĕne* române în acea ţĕră clasică, ca şi în *Banatŭ*, ca şi în *Marmaţia*.

Dacă dar' cuvintele aceluĭ *S tu Rege* arpadianu, dacă acelŭ «*quar-*

tus Decor, aceĭ *nobilĭ*—«*Regni propugnatores» confidentia Principum, Baronum, Comitum, militum nobilium»* staŭ în legătură și cu starea de lucrurĭ din *Transilvania*, care până la acéstă epocă -șĭ avea deplină *neatârnare* și *individualitate* propriă, precumŭ s'a vĕḑutŭ în *Timișiana;* neapĕratŭ, obiectulŭ ḑisuluĭ: «*Quartus Decor*» eraŭ fruntașiĭ, patriciĭ *românĭ, domniĭ Făgărașuluĭ* și *Omlasuluĭ, Comisiĭ* (Cumețiĭ=Cynesiĭ) *Hunedoreĭ* séŭ a *Valachieĭ Transilvane», Prefecțiĭ din ţéra Oltuluĭ* și a *Bîrsei*, magistriĭ, căpitaniĭ cetăților și aĭ Castrelorŭ stative.

Decretulŭ luĭ *Andrea III* din anŭ 1281, care convocă nobilimea *Transilvanieĭ* la *Alba Iulia*, spre a decide în cestiunea de judecată a magistruluĭ românŭ *Ugrinu*, privitóre la revendicațiunile sale asupra pământurilorŭ din ținutulŭ *Făgărașuluĭ* și a *Sămbeteĭ*, nu face cea maĭ mică mențiune despre o *nobilime magiară*, ceea ce vrea să ḑică, pe de o parte, că două sute de anĭ în urma primuluĭ rege *Stefanu*, ţéra *Ardealuluĭ* era unŭ statŭ *federativŭ*, stândŭ în legăturĭ de uniune personală cu *Ungaria*, éră pe de alta, că nobilimea *magiară* nu *esista*, și *pământurile* = *Alodiile* eraŭ în posesiunea *românilorŭ*, cu escepțiunea părților de pământŭ reșluite pe séma Săsimeĭ și a Secuimeĭ; tecstulŭ decretuluĭ ḑicêndŭ:

«*Cum nos universis nobilibus Sacsonibus, Siculis et is in* Olachis *partibus Transilvanis apud Albam Iulian pro reformatione Status eorumdem congregationem cum iis fecisemus, ab eisdem nobilibus Saxonibus, Siculis et* Olahis *diligenter inquiri fecimus si dictae possesiones (Fogaras et Zumbathel) ad ipsum magistrum Ugrinum dignoscuntur, juste et legitime pertinere—Fejer codex Dypl. t. 6 v. 1 p. 138*» —

nu admite cea maĭ mică dubietate asupra adevĕruluĭ istoricŭ, cuprinsŭ în conclusiunile de maĭ susŭ.

Individualitatea națională, politică, Statulŭ—așa ḑicêndŭ-naționalŭ alŭ poporuluĭ românŭ, denotă prin sine esistința formeĭ federative, în regatulŭ *Transilvanieĭ*; Evidința aceluĭ *statŭ naționalŭ*, reésa din litere donaționale și rescriptele regescĭ; ele tóte se referŭ la tradițiunĭ vechĭ ale poporuluĭ *românŭ*, care trăia «*ab antiquo*» cu legile și instituțiunile naționale, nu numaĭ pe propiulŭ sĕŭ teritoriŭ, dar' și în mijloculŭ *Secuimeĭ*, avêndu-șĭ jurisdicțiune națională.

Literele donaționale, emanate de la regele *Ladislau*, în folosulŭ fa-

miliei române : *Ciulău de la Demsus*, în ținutulŭ *Hațegului*, vorbescŭ despre vechile districte românescĭ : «*sub eisdem conditionibus quibus per* «*praedecessores nostros Reges Ungariæ*, în *Districtibus Valachorum* posse- «siones et *villæ donari consueverunt*, *dedimus* etc.»

In suta XIV se urmézā, precumŭ ne spunŭ analele țērei, aceeașĭ stare de lucrurĭ; unŭ altŭ decretŭ alŭ regeluĭ *Ladislau* din 1301, prin care sânțesce drepturile românilorŭ represintate prin Comisulŭ = Chinesulŭ—*Ursu*, fêță cu perturbațiunile Secuimeĭ, avêndŭ următórele cuvinte :

«*Ursus Knezius nomine et in personis universorum incolarum Villae nostre* «*olachalis in medio Siculorum ad Udvardhely* comorantium significavit, quod «dicti *Incólae ob continuas siculorum partium illarum invasiones et territorium* «*dictae villae nostrae ocupationes*; — *mandamus* ut nemo ipsos *uneversos preter* «*Castelanos nostros de dicto Udvard, judecare* et *ad servitia qualiacunque cogere*... «*exceptis tamen siculis in dicta villa* mansiones *tenentibus quos a jurisdictione* «*Knezii eximentes tempore esercitationis more aliorum siculorum praestant tamen* «*Knezüs praestanda*»........., întăresce cu temeiŭ dișele nóstre și constată că districtele românescĭ din suta XII—XIV, aveaŭ și în regiunile secuimeĭ *așezeminte autonome* cu o *jurisdicțiune propriă națională*.

Pretutindenĭ, în tóte direcțiunile țēreĭ, în tóte epocele din cea maĭ adâncă vechime, dămŭ peste o populațiune désă, eminaminte românéscă; pămînturile concedate în suta XIV, veneticilorŭ *Sașĭ* (*advenae*), popimeĭ *catolice* și *cavalerilorŭ Teutonĭ*, de către *Andrea* II, *Ladislau* și *Bela*, în aniĭ *1216*, 1221, 1229, 1252, 1272, aŭ fostŭ rĕșluite parte din alodiile (oldele) românescĭ, parte din teritoriulŭ nepopulatŭ dar' limitrofŭ cu posesiunile poporuluĭ *românŭ*, care și-a conservatŭ statulŭ personalŭ *autonomŭ*, până în suta XV, *nealteratŭ*.

Țéra *Oltuluĭ*—dișă a luĭ Seneslau, țéra *Bĕrseĭ* și a *Hațeguluĭ*, *Valachia Transilvană* cu *Făgărașulŭ* și *Omlasulŭ*. Chinesatele din ținutulŭ *Sibiuluĭ* și Brasovuluĭ; *Țéra Olachorum de la Cherciu* (*de Kirtz*); partea Transilvanieĭ Australe (*Valachiam cis Alutam ultra Alpes* (Transilvania Australis) așa dișa (*âmpiă*, munțĭ, pădurĭ (silvam Blachorum et *Bișenorum eisdem Advenae* . . . . *contulimus*), *Rîurĭ*, *cetățĭ*, *castre mansivae*,

suntŭ recunoscute în cronicele transilvane ca strĕvechiŭ pămĕntŭ *românescŭ*— *«Ösi Olahföld»*, ḑicŭ *cronicariĭ magiari.*

Asupra acestorŭ pămĕnturĭ domniĭ românĭ : *Vlad*, *Mircea*, *Dan* etc. dispus'aŭ cu dreptŭ de *suveranitate*, prin acte donaţionale, chiar şi în suta *XIV.*

Fi-va óre necesitate să maĭ reamintimŭ în sprijinulŭ faptelorŭ istorice, cuvintele episcopuluĭ *Teodoricu*, din 1228, adresate secuimeĭ, spre a le îmblânḑi sĕlbătăcia féţă cu poporîmea românéscă din vecinătate, a căreĭ *vitejiă, cultură* şi *superioritate numerică* era bine cunoscută prevĕḑĕtoruluĭ *Episcopŭ*, şi despre care boemulŭ rege *Otocarus* din 1266, ne spune că formă mulţimea necomparabilă în legiunele luĭ Bella IV, Stefan V . . . *«grave bellum adversus Belam et natum ejus Stefanum V Ungariae reges gessi, qui innumeram mulitudinem habebant Valachorum, Besenorum.* etc.!!

Din ţinuturile *Făgăraşuluĭ*, ḑice cronicarulŭ *Benkö*, a trecutŭ mulţimea *românilorŭ* în suta *XII*, sub conducerea domnuluĭ *R. Negru* peste alpiĭ *Bărceni*, în vecina munteniă : *«Saeculo XII e districtu fogarasiensi maximum Valahorum numerum sub duce Negro cu familiis p r Alpes Barciae, conterminas emigrasse* etc.

In suta XV—XVI, pe cândŭ cotropirele *săsescĭ*, încuragiate până şi de marele rege *Matea Corvinu*, fiŭ alŭ naţiuneĭ române, luase din ce în ce dimensiunĭ maĭ supărătóre pentru pămêntenîĭ *autochtonĭ* românĭ : *«saxones nimirum satagebant ut quam plurima possent loca in Comitatibus sita quocumque pacto sibi adjungerent»* (ḑicŭ cronicele acelorŭ timpurĭ); pe când în urma evenimintelorŭ de la 1437—8, Uniunea celorŭ treĭ naţiunĭ cotropitóre, jurasĕ mórte poporuluĭ românŭ şi'şĭ urmăria cu sălbătăciă *victima* pe tóte căile; pe când acea legătură jurată între *săsime, secuime* şi *aristocraţia magiară*, reînoită la 1459, confirmată la 1506, 1542, prin jurăminte sacrilege, şi în cele din urmă sănţită prin legile ţĕreĭ, după desfacerea uniuneĭ personale cu Ungaria, era îndreptată contra poporuluĭ românescŭ, şi reuşisă nu numaĭ a despoia pe *românĭ* şi *Biserica* lorŭ de *bunurile străbune.* dar a reduce o mare parte din vechiĭ proprietarĭ predialiştĭ, în stare de servitute, prin restălmăcirea diplomelorŭ *Andreane* din 1222 şi 1224; pe

acelŭ timpŭ cumplitŭ, în acea epocă durerósă, epocă de rușine și spoliațiune, *Nobilimea română* ca atare, represintândŭ comitatele (Chinesatele), *autonome românescĭ*, făcea parte egală, vîrtuală în Universitatea statuluĭ transilvanŭ :

« *Universitas regniculorum Hungarorum et Valachorum in partibus transilvanis*... «**Valachus ipse nobilis** *in hungaris nobilibus et verificationem et juramenti de-* «*positionem in Iudicis facere, peragerequae tenetur*». (ḍicŭ legile țěreĭ.)

Instrumentulŭ formatŭ asupra actuluĭ de împăcăciune între *Românĭĭ* de *Vila-Petri* și Teutoniĭ *advenae*, întăritŭ prin cartea de judecată din anulŭ 1366, confirmă drepturile de proprietate «**ab antiquo**» ḍicêndŭ : că *tèritoriulŭ* usurpatŭ de *Teutonii advenae*, este proprietate românéscă încă de la *descălicare*, și a fostŭ apăratŭ în decursŭ de *una miă anĭ* cu *sângele lorŭ.*

« *Blaccos de Villa Petri aegre tulisse ut territorium suum* **ultra mille annos** «**possessum per se et majores suos** *multis vicibus* **sanquine redemptum** *d sputetur*» «Asupra acesteĭ plângerĭ cartea de judecată a regeluĭ Ludvic ḍice : *Ut cum teritorium limites, ingressu* **adhuc Hunnorum** *designatae et per Duces eorum sancitae* «*sint immutabiles, sylva haec maneat penes villam* **Blaccorum** *cuius ab* **antiquo fuise** «*et* **situs** *et* **publica notitia** *demonstrat* . . . *Ne autem hospitum istorum animi mo-* «*ciore afficiantur conceditur desiderium ipsorum et citra voluntatem Blaccorum* «*villam suam penes villam St. Petri collocandi* etc.

Unŭ decretŭ împěrătescŭ din timpiĭ recințĭ — anulŭ 1819,—ḍice : « *Valachos longe ante advenas et hospites Saxones in Transilvania praefuise, certum est.*

Românĭĭ din *Rěșinar,* stândŭ în judecată cu *Sasii* la 1753, aŭ produsŭ în apărarea lorŭ nu numaĭ acte de *otărnicĭă* de pe timpiĭ luĭ *Atila,* dar' și *hrisóve* domnescĭ, emanate de la *Radulŭ Negru* și *Besarab,* ca *domnĭ* aĭ *țěrei.*

In féța celorŭ maĭ positive și autentice documinte, nu înțelegemŭ cum s'a putut da creḍĕmântŭ unor împărtășirĭ și alegațiunĭ descreierate; cum lumea învĕțațilorŭ din ḍilele nóstreĭ își espune bunulŭ eĭ nume încercândŭ a contesta saŭ a pune la îndoință unŭ adevĕrŭ manifestŭ, confirmatŭ prin *istoria* acelorŭ timpurĭ, *scrisă* de înșiĭ *adversariĭ noștri* secularĭ !

Dialectica arguțieĭ, măestria de a restălmăci testulŭ celŭ maĭ po-

sitivŭ nu póte avea putere în fëța evidenței, care se tradă prin însă-șĭ viața bi-millenară aprópe, a instituțiunilorŭ politice, administrative și judiciare, trecute saŭ împrumutate de la *românĭ,* în organismulŭ statuluĭ *ungarŭ* și *transilvanŭ;* se tradă prin ființa *poporuluĭ românŭ* în tóte acele *regiunĭ* colonisate de marele *Cesare* alŭ *Romeĭ* neperitóre, în tóte acele *câmpiĭ*, *plaiurĭ*, *muntĭ*, pe unde altă dată resuna numele de : *Bisenĭ* (*Picenĭ*,) *Ausoni* (Uzoni-Uzi), *Dacĭ*, *Comanĭ* (*philisteriĭ-Sagetari*), *Bîrseni;* înlocuite maĭ târḑiŭ tóte aceste desinințe variate, referitóre numaĭ la românĭ, prin tot atâtea indicațiunĭ topice de *: Oltenĭ Mureșenĭ*, *Muntenĭ*, *Moldovenĭ*, *Ardelenĭ*, *Timișianĭ*, *Crișenĭ*, *Câmpenĭ*, *Abrudenĭ*, *Moțĭ*, *Țerenĭ*, *Bufanĭ* etc, reduse la una și aceeașĭ *sintesă etnică :* de *Românĭ.*

Incordările Glosatorilorŭ : *Sasșĭ*, *Germanĭ*, *Magiarĭ*, *Slavonĭ*, vorŭ rĕmâne în viitorŭ, precumŭ rĕmas'aŭ în trecutŭ, deșerte, întru câtŭ se va urmări vechiulŭ scopŭ de a desființa prin interpretațiunĭ și deducțiunĭ imposibile, vechimea popoluluĭ *românŭ* în *țĕrile Dacieĭ Tratiane;* neîntreruмpta continuitate și personalitatea luĭ națională pe pămêntulŭ străbunŭ, unde a petrecutŭ încongiuratŭ de barbarĭ, unde a trăitŭ în durerĭ și suferințe dar' tare în credință și în alŭ sĕŭ destinŭ, tare prin consciința națională!

Dreptulŭ celuĭ maĭ tare a putută fórte multŭ în timpurĭ de decadință și uluire a Europeĭ ; a putută să justifice răpirea, spoliațiunea, subjugarea unuĭ poporŭ *autochtonŭ*, ghemuitŭ între treĭ puternice imperiĭ ; a putută, spre a-șĭ legitima nelegiuirea, să înfrunte celŭ maĭ patentŭ adevĕrŭ istoricŭ, evidența faptelorŭ, și amăgindŭ lumea, să se împace cu *fictiunile*, primindŭ *falsificațiunile* dreptŭ totŭ atâtea *verităţĭ.*

Săsimea-Advena, Teutoniĭ hospites, sprijinițĭ pe puterea ce le da Omnipotința *bisericeĭ* militante, proselite, și acea *Uniune jurată*, care avea la disposițiune armata imperiuluĭ germanŭ, aŭ lucratŭ fără pregetŭ în decursulŭ secolilorŭ, să desființeze naționalitatea, individualitatea română, să-ĭ întunece *originea*, *vechimea*, cu unŭ cuvêntŭ, istoria românilorŭ, răpindu-le pămênturĭ, autonomia, dreptulŭ *cetățenieĭ!*

Esemple de uneltirĭ precugetate, de false interpretațiunĭ, le avemŭ

cu prisosŭ la *Eder*, *Neugebauer*, *Sultzer*, *Bauer*, *Engel*, *Tökelij*, ca și la urmașiĭ lorŭ : *Röesler*, *Hunfalvy*, etc.

Intr'unŭ asemenea piosŭ scopŭ, *uricele săsescĭ* aŭ cualificatŭ repatriarea românilorŭ, urmată în suta XIII la vetrele strĕbune din *ţéra Oltuluĭ*, ca o nouă *plantaţiune* a ţĕriĭ *Făgăraşuluĭ* «*Noua plantatio terrae Fogaras*», spre a se putea susţine, că începululŭ românilorŭ în *Ardealŭ*, se mărginea la acea epocă, ignorândŭ din adinsŭ faptele istorice care spunŭ, că acea pretinsă *plantaţiune nouă*, menţionată în Diploma *Andriană*, se reduce la espresiunea cea maĭ simplă, denotândŭ epoca în care unŭ numĕrŭ de românĭ agricolĭ retrașĭ în munţiĭ *Ardealului*, precumŭ odinióră protopărinţiĭ lorŭ din *cetatea eternă*, se retrăsesere pe *muntele (Aventinŭ) Sacru*, dar' ca și eĭ aŭ fostŭ rechiămaţĭ cu insistinţă și rugaţĭ să-șĭ reocupe pământurile din ţinutulŭ *Făgăraşuluĭ*.

Acestŭ evenimentŭ, -semnificativŭ maĭ alesŭ întru câtŭ prin retra-«gerea plugarilorŭ românĭ, *Săsimea* viclénă de prin prejurŭ, era a-«menințată să péră de fóme—s'a luatŭ dreptŭ pretestŭ, ca punctŭ de plecare pentru cunoscuta fabulă săséscă, dându-se ocasiune luĭ *Sultzer*, *Engel*, *Roesler*, *Hunfalvy* să falsifice istoria și să'șĭ descarce *veninulŭ* asupra naţiuneĭ *române* :

Spre a se învedera și maĭ bine netemeĭnicia argumintelorŭ dialectice, puse în serviciulŭ causeĭ *magiare* și *săsescĭ*, fiă-ne permisŭ a reproduce părerea, mărturisirea profesoruluĭ *Fr. Vaniček*, care fără a fi câtușĭ de puţinŭ intusiasmatŭ pentru românĭ, declară pe temeiŭ de documinte istorice, în a sa scriere *istorică* (*Special geschichte der militärgrenze — tom. II p. 101, 109, 258*); că în *Comitatele Ungurescĭ*, în *Scaunele Sĕcuimeĭ*, în așa numita *ţéră săséscă* (*Sachsen-land*, *fundum Regium*), în *Hunedora*, în ţinutulŭ *Făgăraşuluĭ*, ca și în ţara *Banatuluĭ* și în *Dalmaţia*, anume în judeţulŭ *Severinuluĭ-Dalmatinŭ* (pe care *Hunfalvy şi Roesler* adesea îlŭ confundă cu *Severinulŭ-Olteniei*), *Româniĭ* suntŭ *autochtonĭ*, poporulŭ celŭ maĭ vechiŭ, celŭ maĭ resbelnicŭ și ca *nobilime* și ca *armalişti*, ca *libertinĭ* și *Inquilini* (*clăcaşi*). Cuvintele sale suntŭ :

«*Im gebiete der magiaren bildeten die Romänen (1768) die weit überwiegende* «*Majorität unter diesen gab es Nobiles donatarios, Armales, Libértinos, Inquilini.*.

«In den Székle, Struhlen gab es von jeher Edelleüte und Armalisten, Sogar enige «als priminpili ŭ Pyxidariĭ, welche den Szèklern gleich behandelt wurden.... Auf dem der Sächisischen Nation zugewiesenen Königsgrunde..... hielten sich seit den «ältesten Zeiten viele Romänen als 'Libertini... Der fogarassher District... um«fasste ausser wenigen Magyaren und sachsen, ausschliesslich Romänen : Boern, «Libertiner und Inquilinen.

La acelașŭ locŭ se recunósce că ceĭ maĭ fruntașĭ d'între nobiliĭ românĭ, suntŭ aceĭ cari aŭ primitŭ *Donațiunĭ* de la *Domniĭ Românilorŭ. Die vornehmste (classe) unter ihnen war die der Edelleute in Folge der diesen von den romänischen Fürsten verliehenen adeligen Gütter.*

Adevĕrurĭ atâtŭ de sdrobitóre nu convinŭ detractorilorŭ noștri ;. este revoltătoriŭ, *Crimă de les majestate arpadiana*, a se presupune măcarŭ că *Domniate Române, viață românéscă, așeḑăminte și legĭ străbune românescĭ* aŭ esistatŭ în *Dacia Traiană* peste totŭ, și înainte și maĭ târḑiŭ, după incursiunea Arpadianilorŭ! Noĭ nu ne mirămŭ că-șĭ perdŭ cumpătulŭ cândŭ li se spune că la fiă-care pasŭ : *Archeologia, Topografia, Limbistica*, daŭ, în tóte direcțiunile *Daciei strĕbune*, peste *monuminte* din *viața poporului rege*, conservate la *urmașiĭ luĭ*, documentândŭ *originea, vechimea, continuitatea* și a *poporuluĭ* și a *graiuluĭ românescŭ*, la Dunărea de josŭ și în *cinga Carpaților̆ŭ*; dar' témă ne este nu cumva în paroxismulŭ fanatismuluĭ, desperândŭ de causă, vĕḑêndŭ neputința de a maĭ seduce omenirea ușorŭ creḑĕtóre, și simțindŭ în cele din urmă — fără voiă — ca prin sângele *Comanilorŭ* și *Vlachilorŭ* se tradă *originea românéscă* la ceĭ maĭ fruntașĭ dintre *Arpadianiĭ* de astăḑĭ, îșĭ vorŭ *sugruma copiiĭ* precum făcéŭ *Pelasgiĭ-Tyrhenicĭ*, după spusa luĭ *Herodot,* cu aĭ lorŭ *pruncĭ* carĭ apucaŭ să învețe *limba Atica*, nesuferită poporuluĭ-*aboriginŭ-Pelasgŭ.*

Logica luĭ *Sultzer* nu se opria la anacronismele și escentritățile unorŭ *teoriĭ* create *ad hoc*; ea merge multŭ maĭ departe în pretențiunile eĭ, (pag. 6—17 *Orig. Rom. Pič*), Teutonulŭ strategicŭ afirma că *până în suta X nu se vorbia limba românéscă în Transilvania*; că *Biserica Românéscă-resăriténă nu esista în țĕrile S-tuluĭ Stefanŭ!!*

Ce temeiurĭ, ce arguminte ni se daŭ ?.... *Nicĭ unŭ cuvêntŭ!*

Renumitulŭ «*Vico*» susținea : că în urma potopuluĭ (diluviuluĭ) bi-

blicŭ, s'a fostŭ perdutŭ *«graiulŭ omenescŭ»* și a domnitŭ pe pămêntŭ o epocă de *mutismŭ* între *ómenĭ!*

Sultzer n'avea interesŭ să fiă maĭ indulgentŭ cu *Românĭi.* Nu'ĭ convenia să remână maĭ pe josŭ în istoriă de câtŭ marele *«Vico»*.

Puține cuvinte, dela chiar contrariĭ noștriĭ arŭ fi de ajunsŭ și în acestŭ puntŭ, *spre a face să amuțéscă* Vocea ultragiuluĭ, cuvêntulŭ *U-reĭ*, bociturele pĕcătóse !!

Cele maĭ necontestate autorităţĭ istorice din lumea magiară, recunoscŭ în modulŭ celŭ maĭ positivŭ, nu numaĭ că în *suta X biserica românéscă* esista pênă și în centrulŭ, în inima *Statuluĭ,* propriŭ *magiarŭ* (arpadianŭ); că *limba românească* era vorbită pretutindenĭ în *Dacia* ca și în *Panonia*, pe acelŭ timpŭ, dar' că : *Duciĭ*, și maĭ târḑiŭ *Regiĭ Arpadianĭ chiarŭ* aŭ îmbrățișatŭ *credința bisericeĭ româneșcĭ!*

Sciutŭ este, istoricesce constatatŭ : că primulŭ *Duce* (*Geyza*), primulŭ *Rege* (*S-t. Stefanŭ*), aŭ primitŭ botesulŭ bisericeĭ ortodocse prin îndemnulŭ românilorŭ creștinĭ; faptŭ istoricŭ este de asemenea, că prima *corónă* s'a fostŭ primitŭ dela împĕratulŭ Constantinopoleĭ, și anume dela *Mihaĭ Ducas!*

In diploma luĭ *Carol I.* rege alŭ *Ungarieĭ* din suta XIV, se ḑice :

«Quia Corona Geizae (primită dela Ducas) Regis Stefani progenitoris nostri «qua de more Gentis Hungaricae, Reges Hungariae solent coronari, per infideles «illicitos detentores rapta detinebatur, nova Corona special ter pro nobis fabricata «existitimus coronati». (*Ign. Com.* de *Battyan Leges Eccl. Regni Hungi t. I. «pag. 464*).

Cu tótă cérta, cu tótă polemica iscată în suta XVII, între Iesuitulŭ *Inhofer, Gotfried Schwarz* (*Initia religionis Christianae inter «Hungaros «Ecclesiae orientali adserta*) și *Adamŭ Kollarŭ* (*historia diplomatica Iuris «Patronatus Apostoliorum Hung. Reg.*) proveninţa *Coróneĭ* de la bisantinulŭ *Ducas*, este definitivŭ stabilită.

Pănă astăḑĭ ea se află în ființă cu inscripțiunĭ Greceșcĭ, ornată cu *icónele* Sânților̆ Arhangelĭ : *Mihailŭ și Gavrilŭ,* ale *S-ților̆ George* și *Dimitrie*, pe carĭ-ĭ serbéză numaĭ biserica resărituluĭ! (*a se vede Șaguna istor. bisericeĭ ortodoxe T. II p. 76 nota).*

De și eruditulŭ istoriografŭ *«Pesti Frigyes»* se perde adesea prin

necurmatele contradicțiuni cu sine și în a sa cualitate de scriitorŭ alŭ națiunei magiare, are în vedere numai interesulŭ purŭ magiarŭ, nu hesită a recunósce, că biserica românéscă, resăriténă, esistă în suta X și XI nu numai în *Transilvania* dar și în *Banatŭ*, și în *Hungaria*.

«Annyi azonban bizonyos hogy görög—Keleti vallàsuak nagy szàmmal voltak «magyarorszagon az elsö (X și XI) szàzadokban ès pedig nemcsak Olah es Szlàv «hanem a magyarok közt... A görög keleti vallàs kezdet terjedni etc. Szörènyi «Bànsàg t. I. p. 343».

In traducțiune :

Nu se póte nega că în Ungaria o mare mulțime de poporŭ ținea de biserica resăriténă, încă din primiĭ secolĭ (X și XI); nu numaĭ Româniĭ și Slaviĭ dar' până și poporimea magiară, ceĭ maĭ înalțĭ demnitarĭ aĭ Statuluĭ, făcéŭ parte din comuna biserice ortodoxe.

La pagina 340, distinsulŭ etnografŭ afirmă: că *Actum*, domnulŭ românŭ alŭ Timișianei, cădêndŭ în lupta avută cu S-tulŭ *Stefanŭ*, regele arpadianŭ, a fostŭ înmormêntatŭ în *Cimitirulŭ greco-resăriténŭ* a *monastireĭ romanescĭ S-t. Iónŭ*, rădicată de acelașĭ domnŭ, în Cetatea «*Mureșană*» (*Cinadulŭ* de astădĭ).

Causa *reticințeĭ* asupra bisericeĭ românescĭ, se esplică prin faptulŭ, că legile țĕreĭ și rescriptele regescĭ nu făcéŭ mențiune până în suta XIV—XV, despre ființa eĭ.

«Màs Vallàsu pospököh soha a törvènyek ès oklevelek Zàradèkàban nem for«dulnak elö» (idem ibidem pag. 339).

Reticința legilorŭ, rescriptelorŭ și a istorieĭ în statulŭ arpadianŭ. n'a împedecatŭ respândirea credințeĭ românescĭ între poporimea magiară; n'a împedicatŭ pe înalțiĭ demnitarĭ și pe *Regĭ*, să îmbrățișeze acea credință, urgisită, nerecunoscută prin legile arpadiane, de faptŭ însă puternică și îngrijitóre pentru pontificatulŭ *Romeĭ*, precum resultă chiar și din *Rescriptulŭ* pontificeluĭ *Inocentiu III*, cu data anuluĭ 1204, la adresa regeluĭ *Emericŭ*. unde se dice : că în totŭ regatulŭ Ungarieĭ, de pe acelŭ timpŭ, nu esista de câtŭ o singură monastire romano-catolică, fată cu mulțimea aședămintelorŭ de ritŭ ortodoxŭ, reșăriténŭ. (*Ibidem*).

Ce valóre maĭ póte avé argumentulŭ *«ex silentio»* saŭ și simpla o-biecțiune, când faptele vorbescŭ cu tótă vigórea logiceĭ?!

O stare de lucrurĭ atâtŭ de întemeiată n'a putută să fiă opera in-provisațiuneĭ, din epoca primelorŭ începuturĭ de organisare a statuluĭ *Arpadianŭ;* neapărătŭ *Ea* se presintă istorieĭ ca o continuațiune care -șĭ avea viața într'unŭ trecutŭ maĭ îndepărtatŭ. Cu dreptŭ cu-vêntŭ dar' se afirmă, pe temeiŭ de date istorice, că *bis rica românéscă, creștină*, și-a primitŭ organisațiunea pe la începutulŭ secoluluĭ IV; atâtŭ în Dacia Centrală (transilvania) câtŭ și în cea *Sudică* saŭ Al-pestră *(Argodacia, Ioviana)* și în *Argeșiana* (*Valachia mare*), cu centrulŭ în *«Romanați»* (primulŭ punctŭ de descălicare alŭ coloniilorŭ romane în regiunea dacieĭ Transalpine), unde -șĭ avea reședința episcopulŭ *«Niceta»* invățăcelulŭ luĭ *«Teofil»* supra-numitŭ *Apostolulŭ Dacieĭ,* ér' de către *Hunĭ : «Dumnedeŭ alŭ Romanilorŭ»* ! (*«*A *se vedea istoria bise-«ricească, politică, națională de V. T. Velea an. 1865 pag. 7, 8*).

Amŭ vědutŭ maĭ susŭ (în premise) cum *legea creștină*, numită până astădĭ la poporulŭ nostru, *«legea română»* (românésca), a trecutŭ la poporimea magiară, prin mijlocirea regilorŭ : *Geza, Ladislau, Bela, Stefanŭ IV* și *V.*, *Ladislaŭ V.*, *Andrea*, (căsătorițĭ fiă-care cu câte o fiică *Cumană*, adecă *Română*) etc. Amŭ vědutŭ frământările, lup-tele desperate dar' infructuóse ale *Romeĭ pontificale,* întru recucerirea dominațiuneĭ la *Cumano-Româniĭ* Hungarieĭ și Dacieĭ centrale.

Este bine să nu se pérdă din vedere, să nu se uĭte că : de-o-dată cu legea românéscă resăriteană, s'a introdusŭ, s'a înrădăcinatŭ și suntŭ conservate până astădĭ în viața poporuluĭ arpadianŭ, datinĭ pro-priĭ numaĭ bisericeĭ ortodoxe, forme de cuvinte bisericescĭ, carĭ -șĭ aŭ prototipulŭ numaĭ în *limba română*!

Ast-felŭ, în prima liniă, s'a urmatŭ cu formarea cuvêntuluĭ *«Keresz-tény»* după tipulŭ româneschuluĭ *«Crestinŭ» !*

Nu maĭ puțină semnificativă este serbarea *dilelorŭ de : Boboteză, Vi-nerea-mare*, *Sĕptĕmâna-mare*, la magiariĭ Catolicĭ, straine biseriсеĭ romano-Catolice. Totŭ de la *Românĭ* și prin *Românĭ* s'a încetățenitŭ și se conservă cu strictețĕ, numaĭ la *poporimea Maghiară,* diua de *Sânt-George, Sânt-Mihaĭ, Sânt-Andreĭ* sub numire de : *Szent György-napja,*

Szent Mihály-napja, *Szent András-napja!!* (*Şaguna, Ist. bis. rom. tom. II, pag. 78.*)

Nu scimŭ cum se va împăca cu *sciința archeologică* și *epigrafică*, asertiunea (*incualificabilă*, *fiindŭ vanitósă peste tóte marginile*) patriotuluĭ neofitu magiarŭ «*Tancsics*» (de origine slavă), proferată în Camera Ungarieĭ, în auḑulŭ Europeĭ luminate, că : «*limba magiară este cea maĭ vechiă în Europa*, și că în *Inscripțiunile Etrusce s'aŭ descoperitŭ urme de limba magiară!*

Fanatismu sacru!! dar atâtŭ și nimicŭ maĭ multŭ!

Geniulŭ speculativŭ alŭ etnografuluĭ, limbistuluĭ, istoriculuĭ *Hunfalvy*, care -șĭ face o gloriă din misiunea ce șĭ-a luatŭ de a mistifica, mână în mână *cu demnulŭ sĕŭ emulŭ «Cihac»* (*crescutŭ*, *adăpostitŭ la sînulŭ românescŭ*) pe necunoscĕtoriĭ de istoriă și limba românéscă, restignindŭ sciința, falsificândŭ faptele istorice, nu va avea parte nicĭ măcarŭ de *aureola fanatismuluĭ!*

Cu autoritatea istorieĭ, scrisă de adversariĭ nostri jurațĭ, s'a învederatŭ : că neadevĕrurĭ premeditate, tendențióse, continŭ afirmațiunile lăudatuluĭ între aĭ sĕĭ *Hunfalvy*, referitóre la *biserica*, *limba* și *istoria românilorŭ!*

A se susține, că statulŭ politicŭ și bisericescŭ alŭ *Arpadianilorŭ* era întemeiatŭ pe timpulŭ cândŭ o mână de păstorĭ economĭ (româniĭ), aŭ fostŭ primițĭ în Transilvania și Ungaria :

«*Sie sind... nicht als Träger einer politischen und kirchlichen Bildung, sonder als* «*Vieh-Hirten, die in Siebenbürgen und Ungarn Aufnahme gefunden haben, als die* «*ungarische Sprache längst schon politisch und kirchlich ausgebildet war*».

este a ignora, a infrunta, a resturna legĭ, instituțiunĭ, rescripte, care tóte constatŭ ființa poporuluĭ românescŭ, *trăindŭ cu instituțiunile propriĭ*, avêndu șĭ *Statulŭ bisericescŭ strevechiŭ!*

Nu ridicămŭ pretențiunĭ, nu ținemŭ a ni se recunósce influința esercitată asupra statuluĭ politicŭ și eclesiasticŭ, saŭ și asupra organismuluĭ, stratuluĭ lexicŭ cu care se fălesce *Națiunea magiară limba magiară* de astăḑĭ, dar' ne credemŭ în dreptŭ a cere : *istoricilorŭ*, *filologilorŭ*, *politicilorŭ*, *jurisconsulților* de viță arpadiană, să pună *vocabulariulŭ Arpadianŭ* (*cuvinte din bĕtrânĭ*) din *Suta IX*, în fața cu *stra-*

tulŭ și *materialulŭ lexicŭ* de astădĭ alŭ limbeĭ magiare, să facă analisa elemintelorŭ eĭ constitutive, să urmeze aceeașĭ procedură cu legile, instituțiunile politice și bisericescĭ, comparându-le pe tóte, *dar' însă în deplină cunoșcință de limba română și tradițiunĭ*, cu resultatele ce se vorŭ obține printr'unŭ analogŭ procedementŭ, asupra proprietățilorŭ națiuneĭ româneseĭ!... Atuncĭ și numaĭ atuncĭ se va simți necesitatea, a supune cercetăreĭ pretențiósa și deșérta alegațiune din cartea d-luĭ *Hunfalvy*, întitulată cu emfasă : «*Limbistica și Istoriografia Română.*» («*Die Romänische Geschichtsschreibung und Sprachwissenschaft)*, unde se dice (pag. 38, 39) că : «*In suta X — XIII înrîurirea românéscă a fostŭ nulă, la desvoltarea limbeĭ politice și bisericescĭ a poporuluĭ Arpadianŭ.* «*(Im X, XI, XII, XIII, Jahrhundert hatte das Romänische nicht die geringste* «*Wirkung auf die Bildung der politischen und kirchlichen Sprache der Ungarn)*; și că asupra proveninței geografice a poporuluĭ românŭ séŭ a limbeĭ sale, are multe de disŭ limba arpadianilorŭ!.... *Zur Frage über den geographischen Ursprung des romänischen Volkes und seiner Sprache hat auch das Ungarische ein nicht unwichtiges Wort zu sprechen*» (*ibid.*).

In anulŭ 1857, alta era cu totulŭ părerea învĕțatuluĭ academicianŭ magiarŭ, despre valórea indentitățilorŭ, și provenința limbelorŭ.

Pe atuncĭ susținea, că originea saŭ provenința geografică a uneĭ limbĭ, nu se póte proba prin simpla înlocuire cu eleminte străine saŭ prin empirismulŭ materialŭ alŭ similitudineĭ, prin logica identitățiĭ! (*a se vedea diarulŭ literariŭ din B.-Pesta, art.* «*Magyar n elvészet*» «*III év folyam* : anŭ 1857, p. 224 — 225...:)» *hogy ezen nyelvek másult elváltoztak volna*»).

Se pretinde (*de Hunfalvy*) că *Hurmuzaky* (*de fericita memoriă*) *arŭ fi recunoscêndŭ* în a sa istorie (*Fragmente zur Geschichte der Romänen, II. B. 1878. pag. 1*), cum că creștinirea românilorŭ a urmatŭ pe timpulŭ patriarculuĭ *Fotie* (*suta IX : între aniĭ 858—867*).

Rĕŭ înțelesŭ, rĕŭ interpretatŭ! fără folosŭ pentru pretențiunele magiare!

Chisma provocată de (*Fotie* mortŭ la anulŭ 880), avea de temeiŭ

cestiunĭ purŭ dogmatice, greŭ de înțelesŭ pentru poporŭ și puținŭ atrăgĕtóre pentru ca să dea nascere la unŭ evenimentŭ, precum arŭ fi d. e. trecerea unuĭ poporŭ la creștinismŭ!

Maĭ avea și inconvenientulŭ, ca orĭ ce cértă dogmatică, să împedece pentru unŭ timpŭ óre care, rĕspândirea *ideilorŭ marĭ,* în speciă *Apostolatulŭ!*

Acea cértă de *Dogme* n'a pututŭ să intereseze de câtŭ numaĭ pe fiiĭ bisericeĭ creștine, și decĭ n'avea pentru *Românii necrestinĭ* nicĭ celŭ maĭ micŭ farmecŭ, cu atâtŭ maĭ puțină putere a le impune credința bisericeĭ creștine în momentele de sfașiere!

Istoria bisericeĭ luĭ Christŭ, a înregistratŭ cucerirele asupra *Goților*ŭ, *Bulgarilorŭ* și *Arpadianilorŭ;* n'are însă nicĭ unŭ cuvêntŭ pentru poporulŭ românescŭ, ca neofitŭ, din acea epocă! Fost'a elŭ neînsemnatŭ, rĕtăcitorŭ saŭ constituitŭ, organisatŭ, în triburĭ, state saŭ stătulețe, domniate, republice?

In primulŭ casŭ, cine i arŭ fi datŭ atențiune și atuncĭ nasce întrebarea : de unde scirea despre creștinirea *Românilorŭ* nomadĭ, migrătorĭ, păstorĭ etc., spre a i se da valóre istorică?!

In secundulŭ casŭ : suntemŭ și maĭ în dreptŭ să ceremŭ probe, nu numaĭ neîndoióse, dar positive despre faptulŭ alegatŭ!

Totulŭ se reduce póte la o simplă și bine-voitóre mistificațiune, în care logica d-luĭ *Hunfalvy* are mare îndemănare!

Ceea ce a pututŭ înțelege neuĭtatulŭ nostru istoricŭ, patricianŭ românŭ, este că poporulŭ românŭ a înclinatŭ în partea doctrinelorŭ luĭ *Fotie*, fiindŭ ele maĭ apropiate de formele esterne, datinele, usurile, credințele, etnicismulŭ *românŭ*, conservate până astă-dĭ cu religiositate și pietate la urmașiĭ poporuluĭ domnitorŭ!

Nu este aicĭ loculŭ pentru a se face istoria bisericeĭ românescĭ. In acéstă ramură națiunea română nu sufere unŭ neajunsŭ simțitorŭ, și dacă texturi istorice arŭ presinta lacune saŭ îndoielĭ, fiă în puntulŭ vechimeĭ, fiă sub altŭ raportŭ, i-arŭ veni în ajutorŭ celŭ maĭ putemicŭ elementŭ decidetoriŭ : *Limba, tradițiunile, Panteonul, și terminologia strĕbunuluĭ etnicismŭ,* încetățenite, înfrățite cu legile, *terminologia*, și *Panteonulŭ* bisericeĭ creștine, cum nu le aŭ și nu le póte avea

nicĭ *Bulgariĭ*, nicĭ *Germaniĭ*, nicĭ *Magiariĭ*, nicĭ *Slaviĭ* de *miadă-dĭ* și *miadă-nópte*, de la *rĕsăritŭ* și *apusŭ!*

In studiile nóstre asupra scriereĭ profesoruluĭ d-rŭ *Iung*, amŭ disŭ (la pagina 45) că : «*Istoria bisericeĭ creștine este în acelașŭ timpŭ istoria le-*«*gendeĭ, mitologieĭ române; poporulŭ românŭ împrumutândŭ bisericeĭ luĭ Christŭ,* «*vechiulŭ Panthcon și tradițiunile etnicismuluĭ, i-a asiguratŭ triumfulŭ defini-*«*tivŭ... Acelŭ Panteon, acele tradițiunĭ simbolisate, încetățenite, trăiescŭ pentru bi-*«*serică numaĭ prin voința poporuluĭ împrumutătoriŭ, și a urmașilorŭ sĕĭ*».

Póte fi posibilă o desmințire?... Neapĕratŭ *Nu!*

Așa fiindŭ, rĕmâne constatatŭ , că creștinismulŭ a pătrunsŭ d'o dată cu legiunile Romeĭ, în noua patriă, sub scutulŭ *aquileĭ romane*, împrumutându-șĭ puterea de la strĕbunulŭ etnicismŭ cu care s'a înfrățitŭ și confundatŭ ; *Elŭ a trăitŭ și trăiesce* neîntreruptŭ până în dilele nóstre, în viéța *poporuluĭ românescŭ.*

Reservându-ne, pentru altă ocasiune, să dămŭ și în acestŭ subiectŭ unŭ studiŭ maĭ analiticŭ, maĭ sistematicŭ, și amĕnunțitŭ, vom încheia observațiunele nóstre, prin o simplă întrebare :

Adevĕrŭ să fie óre că în Dacia, și anume în *Transilvania* esistaŭ *comunitățĭ bisericescĭ* și înainte și pe timpulŭ mareluĭ *Constantinŭ?*

Eraŭ saŭ nu dotate acele comunitățĭ, cu bunurĭ imobiliare și pămênturĭ întinse?

Administrațiunea lorŭ fost'aŭ saŭ nu, pusă subtŭ scutulŭ Imperatoreluĭ și încredințată *magistrațilorŭ* asa numitĭ «rerum privatarum?»

Care a pututŭ fi naționalitatea etnică a poporimeĭ, constituite în comunitățĭ bisericescĭ?

Să fie óre adevĕratŭ, că *Marele Constantin* arŭ fi confiscatŭ (secularisatŭ) tóte averile bisericeĭ din Dacia?

Spre a facilita rĕspunsulŭ la întrebările puse, va fi bine sĕ se consulte antiquitățile Dacieĭ, ale baronuluĭ de Hohenhausen și notița Imperator. Orient : de *Pancirollus* (în *Gebhardy*, Geschichte des Reichs Hungarn, t. I. p. 129).

Basellel doctrineĭ luĭ *Sulzer* aŭ formatŭ stratulŭ teorielorŭ luĭ *Engel*, pe care l'a copiatŭ în dilele nóstre *Roesler, Schwicker, Hunfalvy*, și în unele chiar *Diefenbach.*

Comentariile luĭ *Engel*, despre întreprinderile marelui Cesare Traianu, (*de expeditione Traiani*) despre originea românilorŭ, le adoptă și reproduce (la pag. 7).

Șcóla luĭ *Sulzer*, *Engel*, a fostŭ combătută cu vigóre de *P. Maior*, și înfrântă maĭ în urmă de unŭ însemnatŭ numĕrŭ, d'intre învĕțațiĭ *Slavĭ*, cu *Schafarik* în frunte.

D-nulŭ *Pič*, după ce și-a adunatŭ materialulŭ necesariŭ pentru a s'a ipotesă, resumândŭ scrierile luĭ *Sulzer*, *Engel*, *Schafarik*, *Miklosich*, *Tomaschek*, *Roesler*, *Iung*, *Biedermann*, *Schwicker* — în părțile ce-ĭ conveniaŭ — trece la partea secundă, și anume : în *peninsula Balcanică*, spre a căuta — în felulŭ luĭ *Roesler* și *Hunfalvy* — o populațiune compactă românéscă, cu decisiune fermă de a nu descoperi *sufletŭ* de *românŭ* în acele regiunĭ, pentru ca prin acestŭ ingeniosŭ midlocŭ, să restórne întréga teoriă despre presupusa emigrațiune a poporimeĭ *Române* din *Dacia Traiană*, sub domnia luĭ *Aurelianu.*

Prin acéstă metodă—*bine cumpănită*, *evidința istorică* dispare, spre a lăsa locŭ *presupunerilorŭ Slaviste.*

In adevĕrŭ, marele romanistŭ *Mommsen*, edificatŭ asupra combinațiunilorŭ, istețuluĭ slavistŭ Pič, n'arŭ sci ce se admire : temeritatea saŭ ingeniositatea glosatoreluĭ modernŭ ? !

Inceputulŭ se face cu *Helenismulŭ*, ca prin farmecŭ (pag. 21) elŭ se perde în vastulŭ imperiŭ *romanŭ*, spre a fi maĭ târḑiŭ înlocuitŭ pretutindenĭ prin *Slavĭ.*

Făcêndŭ istoriculŭ colonisărilorŭ romane, efectuate în Orientŭ, d-nulŭ *Pič* își propune a esamina :

a). Cum și în ce direcțiune a culminatŭ activitatea *romană* la Balcanĭ, pe timpulŭ dominațiuneĭ sale universale ?

b). Cum s'a susținutŭ elementulŭ *romanŭ*, în acele regiunĭ, subtŭ decursulŭ migrațiunilorŭ medi-evale ?

Regiunele populate cu eleminte romane fost'aŭ, după d-nulŭ *Pič*, următórele :

Helas: Colonia *Patras* (*Pliniŭ*); Pelepones: coloniile: *Dymen* (*Pliniŭ*) *Corintŭ*, *Megara* și *Actium* (a luĭ *Augustŭ*); Macedonia : colonia *Pella*, Municipium : *Stobi*, col : *Bulidensis* et *Diensis, Cassandria ;* Tracia :

coloniele: *Philippi*, *Develtum*, *Flaviopolis*, *Apros*, *Patianae;* Mesia: col. *Singidunum*, *Viminacium*, *Ratiaria*, *Ulpia*, *Oescus* (pag. 24—25).

Se recunósce și se admite, că pe timpulŭ domnieĭ romane, *coloniile Grecescĭ* de pe malurile *Egeieĭ* și ale *Măreĭ-Negre*, și-aŭ conservatŭ naționalitatea.

Se face mențiune despre acele memorabile *drumurĭ militare*. prin strêmtorile *Rodopeĭ* și ale *Hemuluĭ*, precum și despre cunoscuta «*Via Egnatia*». cu ramificațiunile eĭ.

După esposițiunile premise, slavistulŭ autore caută să constate (*la pagina 25*) că în *Iliria macedonică*, unde puter a domnieĭ și a-populațiuneĭ romane era maĭ concentrată, elementulŭ *ilirică* și-a conservatŭ naționalitatea nealterată, represintată astădĭ prin *Albanesĭ*.

Se maĭ susține că : judecândŭ după colecțiunea de *inscripțiunĭ tracice (a luĭ Dumont)*, poporulŭ *tracŭ* nu s'a romanisatŭ, din contră elŭ îșĭ avea în *Tracia* propriŭ disă, pînă în suta a III-a, organisațiunea națională.

In resumatŭ d-lŭ *Pič* este de părere, că *romanisarea* indigenilorŭ: *Tracĭ*, *Ilirĭ*, *Helenĭ*. nu s'a pututŭ operà de óre ce elementulŭ romanŭ fiindŭ sporadicŭ, nu era în mĕsură să întreprindă cu succesŭ procesulŭ de *selecțiune*.

Spre justificarea presupunereĭ sale, autorulŭ pune în evidență disproporțiunea miculuĭ numĕrŭ de *inscripțiunĭ* (*300 dupe Mommsen*) descoperite în *peninsula Balcanilorŭ*, fĕță cu împătritulŭ numĕrŭ (*1500*) din *Dalmația*.

In contradicere cu conclusiunile de maĭ susŭ, d-lŭ *Pič* recunósce (*la pagina 26—30*), că aĭ sĕĭ presupușĭ *Tracĭ*, *Ilirĭ* și *Helenĭ* chiarŭ și în urma emigrațiunilorŭ medi-evale, aŭ *trăitŭ* pe *malulŭ Adriaticeĭ*, ca *poporŭ romanŭ* prin *nume* și *limbă*, în *cetățĭ* și la *țéră*, conservêndŭ *caracterulŭ de Coloni*, *organisațiunea municipiilorŭ*, *mansiunelorŭ*, *castrelorŭ stative* și tóte instituțiunile *romane!*

Urmărindŭ cursulŭ evenimintelorŭ, ni se spune (*la pag. 32*), că Serbiĭ și Croațiĭ, chiămațĭ în ajutorŭ, de *Cesarele Eracliŭ*, și venițĭ din estremitățile *Norduluĭ*, aŭ înfrântŭ puterea *Avarilorŭ* și aŭ ocupatŭ regiunile despopulate, între : *Salona* și *Drină*.

De la acéstă epocă începe, *după credința titulatuluĭ autore*, să dispară *numele, urmele* coloniilorŭ, și aședĕmintele *române* de peste totŭ, cu escepțiunea câtor-va *insulĭ* și *porturĭ* din apropierea *Adriaticeĭ*.

Elementulŭ *slavŭ* (*Sèrbiĭ*), luândŭ posesiune de insulile *Dalmațieĭ*, se constituă în *municipiĭ*. după vechiulŭ *sistemŭ romanŭ*, sub suveranitatea și protectoratulŭ exarculuĭ de la *Ravena*; remășițele coloniilorŭ romane de la *Adria*, se perdŭ în mijloculŭ *Slavilorŭ*, sub numele de «*Vlachĭ*».

Cu începutulŭ Domnieĭ luĭ *Marcu Aureliŭ*, începe lupta pentru existența (*pag. 34*) imperiuluĭ și a poporuluĭ romanŭ; *Deciu* și *Claudiŭ* nu reușescŭ a înfrĕna și a respinge invasiunea ordelorŭ barbare de pe pămêntulŭ peninsuleĭ; *Aurelianŭ* se vede constrînsŭ în anulŭ 271, a-șĭ retrage legiunile și parte de poporŭ din *Dacia Traiană*, aședênd'o în munțiĭ *Hemuluĭ*, despre médă nópte.

După acestŭ succinte și cam încurcatŭ resumatŭ istoricŭ, *autorulŭ originelorŭ romane*, urmărindu-șĭ scopulŭ, relevă diferința între testulŭ luĭ *Sextŭ Rufŭ*, *Eutropiu* și *Vopiscŭ*, observândŭ cu multă dreptate, că în breviarulŭ luĭ *Rufŭ* nu se dice ca la biografulŭ *Flav. Vopiscŭ* și *Europiu* : «*Sublato exercitu et provincialibus*» saŭ «*abductosque Romanos ex Urbibus et agris Daciae*» !! Intemeiatŭ pe acéstă diferință bătĕtóre la ochĭ, d-lŭ *Pič* respinge cu energiă ideaș și ipotesa uneĭ rădicărĭ în mase a populațiuneĭ romane din traiana Daciă, admite însă ca faptŭ istoricŭ părăsirea țĕreĭ, cu escepțiunea uneĭ părțĭ din *Banatulŭ Temișianeĭ*—«*das Trajanische Dacien bis auf einen kleinen Theil des heutigen Temeser Banats (war) verloren gegangen*»—(pag. 35) contrariŭ vederilorŭ luĭ *Tomaschek!*

In féța argumintelorŭ și a conclusiunilorŭ ce ni se daŭ, suntemŭ în dreptŭ a întreba la rêndulŭ nostru :

a) Care a fostŭ acea parte rĕmasă în posesiunea romană?

b) Cu câtŭ era partea reservată (*fiă fostŭ ea chiarŭ muntósă și apărată de cetățĭ*); maĭ scutită de câtŭ regiunile Carpatice ale *Transilvanieĭ?*

c) Ce să înțelegemŭ prin cuvintele luĭ *Sextŭ Rufŭ*: «*Dacia Gallieno Imperatore amissa est, et per Aurelianum translatis exinde Romanis duae Daciae*

«in regionibus Moesiae et Dardaniae factae sunt, etc.» maĭ alesŭ cândŭ vedemŭ că retragerea, fiă a legiunilorŭ, fiă a *populațiuneĭ* a fostŭ reservată luĭ *Aurelianŭ?!*

Dela *Galienŭ* (261 — 268) pănă la Aurelianŭ (271) suntŭ la mijlocŭ *treĭ anĭ!*

Ce căutaŭ, ce făcéŭ legiunile într'o țéră abandonată, în restimpŭ de treĭ anĭ? Fost'aŭ ele desarmate, trecute în partea cui-va?

Monetele de pe timpiĭ luĭ *Traianŭ-Deciu* (249) presintă, țéra *divuluĭ Traianŭ*, aci invadată de *Carpĭ «Dacia capta»* aci—după respingerea lorŭ—scăpată : *Dacia felix»!* Sub *Galienŭ*, anarhia se lățise peste totŭ imperiŭ prin ridicarea celorŭ 30 tiranĭ.

Dacia fusese atinsă și *Ea* de acea plagă, prin urmare nevoită a-șĭ alege pe *L. N. Regilianŭ*, unŭ fiŭ alŭ țĕreĭ, de *contra-imperatŭ.*

Acestŭ înflăcăratŭ *beliduce* respinge incursiunile barbarilorŭ, restabilindŭ pacea și întemeiândŭ independința *Dacieĭ.*

Luĭ *Galienŭ* (268) urméză pe tronŭ energiculŭ *Claudiŭ*, supranumitu *Gothicus;* elŭ înfrânge pe *Alemanĭ* în *Italia*; recuceresce *Dacia Traiană*, așéḑă nouĕ *coloniĭ romane* pe malulŭ și linia *Siretuluĭ, rĕdică Cetățĭ* spre scutulŭ lorŭ; nimicesce pe *Goțĭ*, respingêndŭ rĕmășițele lorŭ spre *Hemu!*

După *Claudiŭ* vine, la 270, *Aurelianŭ*; elŭ continuă opera predecesoreluĭ, cu succesŭ; în urma victoriilorŭ repurtate de noulŭ împĕratŭ, asupra *Goțilorŭ* respinșĭ și urmărițĭ pănă în vechile lorŭ ținuturĭ, la *Boristene*, nu se maĭ face vorba despre nouĭ incursiunĭ saŭ vre-o strimtorare seriósă, care arŭ fi îndemnatŭ pe înțeleptulŭ *Aurelianŭ* să deșerte *Dacia*, fiă la 271, fiă la 274.

Cuvintele luĭ *Roesler : Der abtrünnige Orient»* staŭ neapăratŭ în legătură cu desfacerea *Dacieĭ* de *Imperiulŭ apusanŭ*, urmată sub *Regilianu*, nicĭ într'unŭ casŭ însă nu póte fi vorba despre *abandonarea țĕreĭ.*

Logica faptelorŭ istorice de maĭ susŭ, făcêndŭ deplină lumină, a îndemnatŭ și pe *Roesler* și pe *Pič* și pe *Tomaschek* să încline, prin atitudinea lorŭ reservată, maĭ multŭ în partea părerilorŭ opuse vedereĭ luĭ *Sulzer* și *Engel, în acestŭ punctŭ.*

La pagina 36 — 37, se susţine, că peninsula *Balcanilorŭ* a fostŭ prefăcută într'unŭ cumplitŭ deşertŭ.

Contimporanulŭ *Eunapiu,* afirmă că : *Tracia*, *Mesia, Macedonia*, *Tesalia,* eraŭ devastate; oraşe şi câmpiĭ pustiite, în câtŭ n'a pututŭ fi nicĭ vorbă despre lucrarea pămêntuluĭ, séŭ colonisarea regiunelorŭ deşertate.

Ast-felŭ fiindŭ, remâne a se sci, ce s'aŭ făcutŭ *Slaviĭ* d-luĭ *Pič* în acele regiunĭ devastate, unde nu se putea lucra pămêntulŭ?

Despre *românĭ* avemŭ date positive, că retraşĭ în munţĭ, aŭ trăitŭ cu păstoria, adecă cu cultura de oĭ!

Premisele d-luĭ *Pič*, nu ne conducŭ la conclusiunĭ de acéstă natură, scopulŭ sêŭ fiindŭ a nu descoperi *Românĭ* în nicĭ o direcţiune a peninsuleĭ *balcanice.*

Epoca *Hunilorŭ* se desémnă prin sălbăticiile luĭ *Atila*, dintre aniĭ 441 până 447; pe urmele luĭ calcă *Gepidulŭ* şi *Visi-Gotulŭ!*

In suta VI aparŭ triburĭ *slav* şi *avare*, în *Moesia* şi la *Balcanĭ*; eĭ distrugŭ ceea ce rĕmăsese neatinsŭ de *Hunĭ*, *Gepeḑĭ, Goţĭ.*

«*Quod non fecerunt Hunni hoc fecerunt Sclavi atque Avari!*»

Care fost'aŭ etnografia peninsuleĭ în urma cumplituluĭ *diluviŭ* alŭ imigraţiunelorŭ pustiitóre?

Respunsulŭ ce ni se dă la pagina 41—49, întemeiatŭ pe relaţiunea luĭ *Theophanes*, este că : partea cea maĭ însemnată din regiunele *balcanice* aŭ rĕmasŭ în posesiunea *Slavilorŭ.*

De asemenea *Mesia* despre méḑă-nópte, linia d'între *Dunăre* şi *Marea-négră*, *Macedonia, Albania*, *munţiĭ* şi *câmpiile* peninsuleĭ, aŭ devenitŭ ca prin farmecŭ unŭ teritoriŭ *Slavŭ*!

Despre *Coloniele romane,* despre autochtoniĭ *Tracĭ, Ilirĭ, Albanesĭ*, nicĭ o urmă; peste totŭ numaĭ *Slavĭ*!

Uĭtaţĭ sunt până şi *Vlachiĭ Macedonieĭ*, ceĭ carĭ aŭ desvoltatŭ atâta putere chiarŭ şi pe timpiĭ *cruciatelorŭ* şi aŭ colonisatŭ *centrulŭ peninsuleĭ*, *Valea scurtă* (Weiles Skurta), muntele *Athos*; uĭtaţĭ aceĭ *Vlachi: Morias, Romaei*, supranumiţĭ şi *Flaccĭ* saŭ *Volcĭ*, (una cu *Volsciĭ* = *Volcae* = «*Tectosages qui Germaniae loca circum Hercyniam silvam occupaverunt*,

«*I. Caesar*, de *Bello Gallico*) menționatŭ la *Dominicus Marius Niger*, in Comentariile geografice, 1557.

Cu tótă mulțimea elementuluĭ *slavŭ*, nu se vede formatŭ nicĭ celŭ maĭ micŭ *stătulețŭ*, nicĭ o comună organisată; pe tótă linia, nicĭ o legătură între diferitele triburĭ; nicĭ unŭ *centru slavŭ*!! (pag. 46).

Se maĭ afirmă (*la pagina 48, 49*), că în *Peloponesŭ*, în *Grecia* propriŭ ḑisă, în sudulŭ *Tesalieĭ*, Slaviĭ și-aŭ perdutŭ naționalitatea prin *grecisare* și *romanisare*!!

În schimbŭ, ḑice-se, că *Bulgariĭ* aŭ fostŭ *slavisațĭ* pe întregulŭ periferiŭ alŭ *Mesieĭ* (?)

Ce *argumentațiune ușure*!!

Incurcătura vedită servă a ne încredința, că poporulŭ *românŭ*, în care s'aŭ confundatŭ autoctoniĭ *Ilirĭ*, aboriginiĭ *Tracĭ*, departe de a se fi perdutŭ, a scăpatŭ neatinsŭ, s'a păstratŭ ca productŭ alŭ uneĭ *selecțiunĭ alese*, fiind o speciă priviligiată; că ast-felŭ, *Elŭ* a resistatŭ în modŭ victoriosŭ diverselorŭ aglomerațiunĭ *germanice*, *turano-finice*: *avaro-slavo-bulgare*, carĭ s'aŭ fostŭ așeḑatŭ, și maĭ în urmă s'aŭ formatŭ (*temporariŭ* orĭ permanentŭ) în vecinătatea sa.

Ca o desmințire a conjecturelorŭ, cam încurcate, de maĭ susŭ, avemŭ la pagina 50 reproduse conclusiunile distinsuluĭ slavistŭ *Miklosich* din a sa erudită carte, întitulată «*Wortbildungslehre der slavischen Sprache*», *Sintasa limbeĭ slavice*.

D-lŭ *Pič* nedomiritŭ în ale istorieĭ, devine și maĭ încurcatŭ prin resultatele filologice ale serbătorituluĭ învĕțatŭ *Miklosich*.

Părerea bărbatuluĭ de înalta erudițiune, este că *Slaviniĭ*, așeḑându-se în suta VI, prin regiunile peninsuleĭ, aŭ datŭ aci pretutindenĭ peste *popóre indigene*, anume: *Albanesĭ, Schipetarĭ*, amestecate cu rĕmășițe *tracice*..... *Decepțiune pentru D-lŭ Pič*.

Din amesteculŭ acestorŭ popóre s'aŭ născutŭ—după ideea luĭ *Miklosich*,—Bulgarii(?)

Unŭ non-sensŭ pentru sciința etnologică! Totŭ după părerea subiectivă a mareluĭ filologŭ slavistŭ, *limba bulgară*, s'a formatŭ din cea *traco-albanesă, (sic!)* în felulŭ cum crede a se fi urḑitŭ (corcitŭ)

limbele romanice, din *latina* și *germana*, saŭ și *limba românéscă* din *idiomele latine și traco schipetare!!*

Cu aceeașĭ logică și putere de argumentŭ, în aceeașĭ seriă de ideĭ, ca *prin ironiă*, se pretinde, că *Bulgariĭ* imigrațĭ maĭ târdiŭ, nu s'aŭ atinsŭ de limba *Bulgarilorŭ* născuțĭ din *Tracĭ* și *Românĭ (?)* mărginindu-se a le impune numele și a-șĭ însuși *acea limbă*, formată din *idiomele latino-albanese!*

De asemenea s'a urmatŭ și din partea *Slavinilorŭ*; ca și *Bulgariĭ*, eĭ aŭ lăsatŭ neatinsŭ *organismulŭ limbeĭ române!!*

Să fie óre abnegațiune maĭ multŭ de câtŭ eroică, saŭ unŭ amorŭ propriŭ esageratŭ, de a preconisa teoriĭ imposibile, în dauna scințeĭ, în detrimentulŭ celorŭ maĭ elementare principiĭ limbistice și etnologice; a ignora realitatea, care se impune, și înlăturândŭ logica faptelorŭ, a substitui veritățeĭ istorice, totŭ atâtea ficțiunĭ bătĕtóre la ochĭ, în folosulŭ unuĭ *idealŭ* obscurŭ alŭ imaginațiuneĭ?!

Lăsândŭ în sarcinea mareluĭ geniŭ filologŭ *Miklosich*, tótă respunderea combinațiunilorŭ, reproduse în cartea *d-luĭ Pič*, ne mărginimŭ a semnala escesulŭ aberațiunilorŭ neputincióse.

Ca resumatŭ alŭ *clasificațiuneĭ etnografice*, avemŭ, din grația școleĭ slaviste :

1. *Românĭ bulgarisațĭ prin nume.*
2. *Bulgarĭ romanisațĭ prin limbă.*
3. *Speciĭ bulgare produse din elementulŭ traco-românŭ.*
4. *Slavĭ bulgarisațĭ.*
5. *Bulgarĭ slavisațĭ.*
6. *Vlachĭ ca progenitură din Tracĭ și Romanĭ.*
7. *Limba română formată din elemințe latino-albanese, traco-schipetare (!)*
8. *Organismulŭ limbeĭ românescĭ scutitŭ de influința sclavino-bulgară.*

In fața acesteĭ categorice afirmațiunĭ, acestorŭ specimene de selecțiunĭ, cum remâne cu *teoria* învĕțatuluĭ *Pič*, asupra puntuluĭ *cardinalŭ* din care și-a făcutŭ o *țintă*, unŭ *scopŭ*, unŭ *principiŭ* etnograficŭ, pe spinarea elementuluĭ *Romanŭ* și *Românŭ?!*

Unŭ punctŭ remâne câștigatŭ : *esistința poporuluĭ românescŭ* în peninsula Balcanilorŭ, ca purtătorŭ alŭ cultureĭ *traco-latino-romane,*

de la care atâtŭ seminția *sclavino-bulgară*, câtŭ și biserica *poporuluĭ hybridŭ bulgaro-sclavinŭ* a primitŭ noțiunĭ și eleminte de limbă!!

Autorulŭ originelorŭ române, împărtășindŭ vederile distinsuluĭ *Thunmann*, crede, că începutulŭ *românilorŭ* în țerile balcanice este bine indicatŭ la *Theophilacte-Simocata*, și că pentru prima dată numele de «*Vlachŭ*» apare la *Cedrenus*, în anulŭ 976.

Noĭ amŭ vědutŭ părerea luĭ *Schafarick;* cunóscemŭ *versiunea* din *Niebelungen*, asupra *geneseĭ* şi a *epoceĭ*; ne va fi prin urmare permisŭ să nu punemŭ temeiŭ pe corectitudinea interpretațiunilorŭ ce ni se daŭ.

Se dice că centrulŭ Vlachilorŭ luĭ *Teophilactŭ* și *Cedrenŭ*, era *Tesalia*, supranumită «*Valachia mare*» menționată la *Ana Comnena*, in suta XI, la *Benjamin* de *Tudela*, în suta XII, la *N. Choniates* in suta XIII și la *Chalcondylas* in *suta XV.*

Unŭ altŭ statŭ Românescŭ cunoscutŭ subt numirea de *Vlachia mică*, se recunósce a fi esistatŭ totŭ pe acelŭ timpŭ, în *munțiĭ Pinduluĭ*, în valea *Etolieĭ* și în *Acarnania.*

Faptele vorbescŭ de sine!

Doue *centrurĭ marĭ*, doue *staturĭ* puternice românescĭ, cuprindêndŭ unŭ *imensŭ teritoriŭ*, resarŭ ca prin *farmecŭ*, îndată la început *(suta X)*, și d'o-dată cu aparițiunea *poporuluĭ*, fără a se cunósce *urdirea* lorŭ, *interneitoriulŭ* lor!.. — *Se fiă óre posibilŭ ?*

Nu totŭ astŭ-felŭ se petrecŭ *(in mintea D-luĭ Pič)* faptele cu *Sclavino-Bulgariĭ!* Aceste *orde* însocite de *Avari* năvălescŭ în mase marĭ, ocupă *deserturile peninsuleĭ(?)* retăcescŭ ca turme nomade (*în neputință de se constitui, fiă* măcar *în cătune isolate*), fără *limbă*, fără *așe̦deminte*, trăindŭ o *viață sĕlbatică;* cu tóte acestea eĭ suntŭ pentru D-lŭ *Pič* nu numai *aborigenĭ*, dar și *uniculŭ singurulŭ poporŭ* în acea *peninsulă*, greŭ încercată....

Reduse la valórea practică, datele istorice și etnografice, subt forma presintată în scrierea zelosuluĭ *slavistŭ*, invedereză *esistința coloniilorŭ romane*, in tóte acele regiunĭ pănă în suta X, subt geneticulŭ nume de *Românĭ*, (*Romeĭ*), cuvêntŭ *destulŭ* de puternicŭ pentru a indrep-

tăți și a *justifica* mănținerea numeluĭ de ; *Imperiu romanŭ*, la *usurpatoriĭ Grecĭ !*

Dacă în suta VI, *Slavinii* daŭ peste unŭ *poporŭ românescŭ*, împrumutândŭ de le elŭ *limbă* și *instituțiuni*, apoĭ conclusiunele *scóleĭ slaviste* remânŭ fără temeiŭ !

Dacă cronicele byzantine, sterile după *Chataubriand*, *maĭ alesŭ între aniĭ 813- -959* («*Les grecs eux-mêmes ne connaissaient pas l'existence de ces pièces*, «*car elles sont de l'époque la plus stérile de leurs annales, de l'an 813 à l'an 959*» *Études ou discours historiques, pag. 7.* nu vorbescŭ despre *românĭ* până în *suta X*, nu póte fi unŭ cuvêntŭ pentru presupusa dispariţiune, și cu atâtŭ maĭ puținŭ pentru ipotesa uneĭ emigrațiunĭ saŭ imigrațiun, posterióre.

Nu resultă numaĭ-de-câtŭ *din acea reticință pĕcătósă*, că numele de *Vlach,* în graiulŭ străinŭ, a schimbatŭ în ceva raporturile *geografice* saŭ pe cele *etnice.*

Asupra *Reticențeĭ* arŭ fi multe de disŭ : aplicațiunea și interpretarea ce i s'a datŭ, este, față cu *Româniĭ*, absolutŭ eronată, chronicele uneĭ țĕrĭ vorbescŭ în regulă despre popóre străine ; în imperiulŭ *Romeilorŭ* ca și în *Traiana-Daciă*, temelia populațiuneĭ eraŭ *Româniĭ*, eĭ susțineaŭ lupta cu ordele încălcătóre; chronicariĭ aveaŭ să consemne în uricele imperiuluĭ mișcarea *nouilorŭ veniți*, éră nu a *pămêntenilorŭ!* Cândŭ maĭ târziŭ declinulŭ Byzanțiuluĭ începe, cândŭ cérta între *usurpatorĭ* și *Românĭ* ia proporțiunĭ maĭ marĭ, unŭ caracterŭ maĭ pronunțatŭ, istoriografiĭ Byzanțiuluĭ, păstrândŭ pe seama *usurpațiuneĭ*, numele *oficialŭ de Romeĭ,* înfățișéză pe adevĕrațiĭ *Românĭ*, sub variatele numirĭ topice : *Ausonĭ* (Italienĭ), *Picenĭ*, *Bisenĭ*, *Cumanĭ* (galo-latinĭ), *Geți, Dacĭ*, *Misienĭ, Vlachĭ*, *Vali* și *Fali*, precum făceaŭ cu *Bulgariĭ* și cu *Arpadieniĭ*, numindŭ pe uniĭ *Tribalĭ*, pe alțiĭ *Hunĭ*, *Avarĭ*, *Turcĭ* și adesea *Panonĭ.* Aceasta urmare, strîctŭ luată, numaĭ *reticență* nu póte fi numită !

In consecință, conduşĭ de logica faptelorŭ recunoscute, afirmămŭ susŭ și tare, că *Imperiulŭ Asanidilorŭ*, *revindecatŭ cu energiă febrilă de Slavĭ*, n'a putută fi de-cât prin emininţă, *opera* poporuluĭ *românŭ ! !*

Apreciămŭ zelulŭ, înțelegemŭ nobila dorință la eruditulŭ *Jireček*

ca și la *Pič* de a se *mândri* cu unŭ *Iustinŭ*, *Iustinianŭ*, (*Pravdi*, *pravitel* : *legiuitorŭ*), cu frații *Asanĭ;* a se făli cu unŭ statŭ puternicŭ cum era «*Imperiulŭ* ḍisŭ : *Bulgaro-română (din suta XII)*, dar' fiă-ne permisŭ a respunde, că afirmațiunile vechilorŭ și nouilorŭ cronicarĭ, departe de a fi deșerte *(precum se pretinde la pagina 60)*, suntŭ bine intemeiate pe documinte istorice, și atâtŭ protestațiunile luĭ *Ioanițiu*, câtŭ și admonițiunile, revendicațiunile pontificeluĭ *Inocentiu III* (anulŭ 1203), nu potŭ fi ignorate, desființate, prin simpla negațiune, și maĭ puținŭ încă prin o *trăsătură de condeiŭ!*

Recunóscemŭ că este o mare apropiere între prosetiliți *slaviștĭ* și *magiarĭ* în punctulŭ *tenacităților* și alŭ *orgoliuluĭ* naționalŭ, *impinsŭ* pănă la *escesŭ*,—fiă ḍisŭ spre *lauda lorŭ!*

Analogia între revendicațiunile *arpadiane* asupra *Huniadilorŭ* și cele *sclavine* asupra *Asaniḍilorŭ*, este perfectă.

Cuvintele palatinuluĭ *Cylli;* memorabila diplomă a luĭ *Ferdinand I*, incredințările luĭ *Bonfiniŭ* și *Istvanfiŭ*; documentata filiațiune a *Corvinilorŭ cu Ugrinii Ardéluluĭ* și *domniĭ Munteniei*, n'aŭ pututŭ să înfrăngă *prefăcuta rătăcire* a modernilorŭ *Arpadianĭ!*

Totŭ asemenea este casulŭ cu pretențiunile stăruitóre asupra *Asanilorŭ!*

Ipotesa d-luĭ *Pič* și *Jireček*, în acestŭ punctŭ n'are pentru sine nicĭ măcarŭ pe sapientulŭ *Miklosich*, dar' are în contră-ĭ pe distinsulŭ *academicŭ* din Viena *C. Höfler*, maĭ are *Manuscrisulŭ din Moscwa* (*descoperitŭ de învĕțatulŭ Wasiliewsky*) relativŭ la luptele *românilorŭ Asaniḍĭ* din 1040, și înființarea *imperiuluĭ românŭ*, prin vitejia *românéscă;* în fine, maĭ are în contră-ĭ și energica declarațiune a meritosuluĭ «*Tairfield* (publicată în *The Academy No. 459 din 17 Septembre 1880*), prin urmare avemŭ și noĭ bună speranță, că în cele din urmă, evidența istorică se va *impune!*

Despre ființa unuĭ statŭ *Bulgaro-românŭ*, în Dacia *Traiană*, D-lŭ *Pič* este în mare încurcătură!

Reticința uricelorŭ bizantine, de care se plânge amarŭ (pag. 86, 87), lŭ face—după multă luptă cu sine—să păstreze o înțeléptă reservă, ferindu-se a-șĭ spune părerea chiarŭ și în privința presupusu-

lui statŭ *bulgaro-românŭ*, din *Muntenia nóstră* saŭ şi din *ţéra Ardélului.*

Teoria *Roesler-Hunfalvy*, perde în acestŭ punctŭ unŭ aderentŭ în persóna gelosului *slavistŭ.*

Douě fapte de importanţă istorică pentru românĭ suntŭ relevate în acéstă parte a scrierei.

Unulŭ are în vedere direcţiunea luată de *Arpadianiĭ* alungaţĭ din *Atelcuzŭ*, desemnândŭ regiunile ocupate de aceĭ *Nomaḑĭ.*

După indicaţiunile luĭ *Porphyrogenitŭ, ele*, parŭ a fi cuprinsŭ teritoriulŭ între *Sava* şi *Dunărea,* din susulŭ *Belgradului*, prin urmare, în afară de ţěrile *Daciei Traiane.*

Altŭ punctŭ arétă cu precisiune locurile ocupate la 894 de *Pacinacii* luĭ *Gellu*, coprinḑêndŭ *Atelcuzu* până la gurele *Dunăreĭ* (*Peuca*).

Litoralulŭ *Siretuluĭ*, *Prutuluĭ* şi linia *Carpaţilorŭ* cu *Bucovina* si *Pocuţia* (*Poca Napoca-Peuca*)*!*

La pagina 95, 96, se afirmă, că imperiulŭ *Asanilorŭ* (*aşa ḑisŭ Bulgaro-Vlachŭ*), îmbrăţişa ţěrile *Moldo-române* până în *Nistru : «Na «Dněstrě Chotenъ ato bolgarъskyi i volosskyi gorodokъ»*, *ḑice unŭ vechiŭ chrisovŭ bulgărescŭ,* reprodusŭ la acestŭ locŭ dar' neverificatŭ.

Trecêndŭ la cestiunea *poporuluĭ românŭ* din *vechia Daciă*, *autorulŭ originilorŭ* ne spune (*la pagina 89, 89*) că după a sa părere *ţéra divuluĭ Traianŭ* de şi s'a perdutŭ între aniĭ 370—375, coloniile n'aŭ fostŭ rădicate. Nu se póte da creḑěmêntŭ necondiţionatŭ, *ḑice d-lŭ Pič*, unorŭ *raporturĭ laconice,* cum le avemŭ de la *Vopiscŭ* şi *Eutropiŭ*, într'o cestiune de cea maĭ mare *însemnătate istorică!*

Arŭ fi temerariŭ a se admite, pe temeiulŭ unorŭ simple presupunerĭ, ipotesa despre *deşertarea Dacieĭ*, care era de celŭ maĭ mare interesŭ pentru imperiulŭ romanŭ*!...* (*Cum dar' fusă abandonată? Nu cum-va este o presupunere şi părăsirea?*

Ceea ce pare *ne'ndoiosŭ* în judecata *d-luĭ Pič*, este că opera *civilisaţiuneĭ romane* la care s'a lucratŭ $1^1/_2$ secolŭ, a fostŭ distrusă, şi se crede că populaţiunea nu va fi rěmasŭ cruţată de *furia orcanuluĭ!!*

«Totŭ acelŭ cercŭ viciosŭ !!

In ce sensŭ n'a *remasŭ cruţată?* Trecut'a *Dacia* în posesiunea *Mar-*

Comanilorŭ, *Goţilorŭ*, *Hunilorŭ*, *Avarilorŭ*? séŭ este a se înţelege nesiguranţa provocată de necurmatele resbele între *Romanĭ* şi *diferitele orde* încălcătóre, la marginea *Imperiuluĭ*?

Noĭ cunóscemŭ căile prin carĭ s'aŭ strecuratŭ tóte acele triburĭ nomade, unele spre peninsula balcanică, altele în direcţiunea europeĭ centrale!

Scimŭ care fost'aŭ punctulŭ de descălicare a *Goţilorŭ*, *Hunilorŭ*, *Avarilorŭ*, *Gepiḑilorŭ*, *Bulgarilorŭ*!

Vĕḑurămŭ maĭ susŭ calea apucată de Arpadianĭ!

Despre *Sclavinĭ* avemŭ declaraţiunea eruditulul *Schafarik*, în a sa meritoriă operă: «*Anticităţile Slavilorŭ* (*tom. II, pagina 6*), unde se afirmă, ca *din suta III până în a VII-a, direcţiunea Slavilorŭ a fostŭ dela méḑă-nópte spre méḑă ḑi şi apusénă, pornindŭ din părţile cis-carpatine spre Mesia, Iliria, Hungaria, Boemia, Germania.*» *Vom III bis zum «Anfange des VII Jahrhunderts nahm dieser Zug gerade die entgegengesetzte Rich- «tung, nämlich vom Norden nach Süden und Südwesten aus den hinterkarpathischen «Ländern nach Moesien, Illyrien, Ungarn, Bohmen und Deutschland»*. Nicĭ unŭ scriitorŭ cugetătorŭ nu susţine, că *Dacia traiană* a fostŭ cucerită!!

Trecerea poporimeĭ *romane* din *Dacia* peste Dunăre, în regiunele *Balcanilorŭ* şi ale *Mesieĭ* n'arŭ fi fostŭ posibilă *după d-lŭ Pič* şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ în *mase marĭ,* din causa timpuluĭ şi a greutăţilorŭ de diferite naturĭ.

In acestŭ punctŭ, *d-lŭ Tomaschek* este în ne'nţelegere cu sine însuşĭ!!

La *pagina 100* se recunósce, că *Longobardiĭ şi Avariĭ* eraŭ aşeḑaţĭ în *Panonia*, unde aŭ fostŭ statŭ şi *Huniĭ* la intrarea lorŭ—în susulŭ *Belgraduluĭ.*—

Iosefŭ Bakoss ni spune, în a sa cărticică: «*Vestigia historica vetusta- «rum sedum ac originum Hunnorum, Scytharum, Hungarorum*» la pag. 10—8 că *Huniĭ* lu *Balamberŭ* aŭ descălicatŭ în *Panonia*, aci aŭ respinsŭ pe *Visigoţĭ* peste *Dunărea,* şi aŭ supusŭ pe *Ostrogoţi;* hunulŭ *Atila* şi-a întemeiatŭ domnia totŭ în *Panonia;* aci gepidulŭ *Ardaricŭ* a nimicitŭ imperiulŭ hunicŭ; aci li s'a impusŭ *Avariĭ*, stândŭ până la *Carlu-Magnu;* în fine totŭ *aci* aŭ descălicatŭ şi *Arpadianiĭ!* «*Regnum*

«Pannoniae Gothi tenuerunt ante Attilam;.. Hunni circa annum 377 primario Pan-«noniam ingressi sunt..... Post mortem Attilae, Gothi rursus potiti sunt Regno «Pannoniae. Nam Gepidae, qui nunc Scepusii sunt, pars antiquorum Gothorum fue-«runt... Avaris occuparunt Pannoniam.... Arpadus.... terras inter Tibiscum et Bo-«drogh.... sitas expugnavit.»

Arpadianiĭ cuprindŭ *Transilvania* numaĭ pe timpulŭ *S-tuluĭ Stefanŭ* — (după *uricele Ungarieĭ)!*

Despre *Muntenia și Moldova (Milcovia)* se presupune, că face parte din *Imperiulŭ Asanilorŭ* (!) *saŭ celŭ puținŭ stă în legătură cu elŭ !*

La *pagina 112—113,* luându-se de temeiŭ fenomenele *topice* de *proveninţă slavă*, autorele originelorŭ române, admite coesistința unuĭ elementŭ *slavinŭ* din mica *Rusiă*, atâtŭ în țéra *Moldoveĭ* câtŭ și în *Transilvania*, neapăratŭ într'unŭ numĕrŭ fórte *mărginitŭ....* : *«Aus dem Vor-«handensein dieses, ob nun sporadischen slavischen Elementes.... lässt sich das «Vorhandensein der slavischen Fluss- Berg-Orts und Personen-Namen in der «heutigen Moldau, Walachei, in dem südlichen Transilvanien erklären. pag. 113».*

Vomŭ respunde pe scurtŭ la acestŭ *argumentŭ. speciosŭ* și fără valóre în fondŭ, atâtŭ cu autoritatea luĭ *Miklosich* câtŭ și cu judiciósele apreciărĭ ce ni le dă *Jiriček.*

Unulŭ și altulŭ vorŭ convinge pe conaționalulŭ *Pič*, că eronată este părerea care mărginesce la suta XIII începutulŭ vieţeĭ românescĭ, în părțile nordice ale Dunăreĭ, și că reticința istorieĭ despre mișcarea și viața poporuluĭ românŭ, fiă în *Dacia Traiană*, peste totŭ, fiă în cea *Aureliană*, este maĭ multŭ unŭ paliativŭ (*rĕŭ alesŭ*) alŭ *comodităţeĭ* saŭ alŭ *ostilitaţiĭ* fé!ă cu *poporulŭ românescŭ!*

Jiriček vorbindŭ despre abusulŭ ce se face cu numirĭ topice, ḑice (*la pag. 69. Istoria Bulgarieĭ*, că formaţiunele topografice silite și resucite, nu suntŭ arguminte valide.—*«Von den topischen Namen... muss man «von vorne herein absehen... Die übrigen Argumente beruhen auf barocken Ver-«drehungen geographischer Benennungen... Durch derartige abenteuerliche Ver-«zerrungen lässt sich allerdings gar Manches als slavisch deuten, aber von kri-«tischer Philologie ist dieses Verfahren himmelweit verschieden».*

Paralelŭ cu acestŭ *principiŭ* stabilitŭ de *Jireček* și *Schafarik*, reproducemŭ în resumatŭ vederile meritosuluĭ filologŭ *Miklosich*, despre *mișcarea, valórea, espansiunea* și *influința* poporuluĭ *românŭ* din *ambele Daciĭ*, pe la începutulŭ *seculuĭ al XII.*

In notiţiile istorice ale profesoruluĭ *Kaluzniacki*, coprinse în tratatulŭ luĭ *Miklosich* «*Ueber die Wanderungen der Rumunen in den Dalmati-«nischen Alpen und den Karpathen*» — cetimŭ, *(la pagina 39)* că pe la 1164 — *după încredinţarea luĭ Nicetas*,—poporulŭ românescŭ era prea bine cunoscutŭ în regiunele nordice ale Dunăreĭ; ţéra românilorŭ se întindea până la otarele Galiţieĭ.—«*Aus dieser Meldung des Nicetas von «Chonae — geht hervor dass die Valachen nicht erst um das Jahr 1200 — wie «Roesler will, sondern schon im Jahre 1164 im Norden der Donau bekaunt wa-«ren, und sich hiebei nicht blos auf das Land südlich von Siebenbürgen be-«schränkten sondern... bereits hart an den Grenzen von Halič sassen*»· Totŭ în aceeaşĭ epocă şi chiar cu mult maĭ nainte, ţéra *Moldoveĭ* cu atenin-ţele eĭ, se afla în posesiunea *Românilorŭ*, a cărorŭ numĕrŭ s'a maĭ mĕritŭ prin influinţa unorŭ nouĭ coloniĭ românescĭ. «*Aenliches geschah «um dieselbe Zeit auch in dem Gebiete der späteren Moldau und deren Attinen-«zen zu den Walachen die dort seit dem Jahre 1164 und möglicherweise auch «schon früher sassen, traten neue walachische Ankömlinge hiezu und die rumu-«nische Bevölkerung der Moldau vermehrte sich im Laufe des XII Jahrhunderts «zusehends*»!

Nu maĭ vorbimŭ despre puterea şi valórea militară a poporuluĭ *românŭ* din *Ardealŭ* şi *Ungaria*, cunoscutŭ sub nume de *Bolochowtzi*, (*Blochi în graiulŭ săsescŭ*, *formaţiune din Wolochi-Blochi*) şi menţionatŭ cu respectŭ în analele ruseşcĭ din suta XII—XIII. (*pagina 40—41*).

Nu maĭ amintimŭ pe vitejiĭ *românĭ* aĭ *Marmaţieĭ*, saŭ pe colonisatoriĭ *Galiţieĭ*, supranumiţĭ «*uculi*» (*Sinonimŭ cu Unca = Onclĭĭ — An «gulĭĭ = Ungeniĭ = Unghenĭĭ;* formatŭ după *Miklosich* şi *Szaraniewicz*, din «*Uziĭ = Comani = Gusini*): «*Wäre es angemessener bei der Deduction des Na-«mens der Huculen an die Kumanischen Uzen, nach arabischer Aussprache: «Gussen (Zeus), zu denken und anzunehmen, dass die Huculen Nachkommen «der walachisch gewordenen Uzen «beziehungsweise Rumänen sind*—adecă : *Hu-«culi, urmaşiĭ Uzilorŭ = Comanĭ «romanisaţi* !!

Ne va fi permisŭ însă, în interesŭ istoricŭ, pentru lămurirea *d-luĭ Pič*, să relevămŭ, să accentuămŭ, puterea de espansiune *a Românilorŭ*, urmărindŭ mişcarea, acţiunea lorŭ, nu numai în vechia *Daciă*, în *Tracia*, *Tesalia*, *Iliria, Mesia* la *Pindu,* dar' şi în *Alpiĭ Dalmaţieĭ,* la *Adriatica,* în *Croaţia*, pe *Insula Veglia*, în *Istria*, *Serbia*, în

Boemia, *Moravia* , *Rusia mică*, în *Polonia*. (*Miklosich* : *Wande ungen* der *Rumunen*, *pag 2--10*); spre a ne convinge în definitivŭ, că tóte acele *eleminte slave : topice* și *limbistice*, încetățenite — așa ḑicêndŭ-pe pământul românescŭ, de pretutindinĭ, staŭ în strînsă legătură cu acea recunoscută espansiune, și nu îndreptățescŭ la conclusiunĭ, deducțiunĭ saŭ și la ipotese necugetate, de felulŭ celorŭ ce ni se daŭ în multe din scrierĭ fórte pretențióse, dar' cu atât mai abătute dela realitatea faptelorŭ istorice!

Nu importațiune saŭ și rămășițe slave; nu din epoce maĭ îndepărtate de suta XVI—XVII; nu materialŭ purŭ slavŭ, suntŭ acele monuminte din carĭ se face unŭ *capitalŭ istoricŭ*, pentru presupusa vechime și petrecere a semințiilorŭ *bulgaro slavine* pe continentulŭ *Dacieĭ*, «în sensulŭ luĭ *Sulzer, Engel*, *Roesler*, *Bauer*, *Hunfalvy și Pič*»

Româniĭ colonisatorĭ, despre carĭ ne vorbesce *Miklosich* în erudita sa scriere, aŭ lăsatŭ urme vĕdite topografice și lexice prin tóte regiunile strebătute. (*Wanderungen der Rumunen*, *pag. 7—11*).

Mișcarea poporuluĭ *românŭ* în acele epoce nu insemnà espatriare, emigrațiune în înțelesŭ modernŭ, *ea* avé maĭ multŭ caracterulŭ uneĭ evoluțiunĭ asemănate cu *fluxulŭ* și *refluxulŭ*, prin urmare nimicŭ maĭ naturalŭ de câtŭ o importațiune de particularitațĭ slavine prin *românĭ* repatriațĭ.

În suta XV—XVI, comunicațiunea era désă, legături strînse între Marmația, *Transilvania*, *Bucovina, Moldova* și *țerile Slavine* megiașe, urma decĭ ca schimburĭ și împrumuturĭ să se fiă operatŭ între *popóre vecine!*

Starea de cultură și formațiune a ideomelorŭ : *slavine*, *germane*, *magiare* din acele epoce, în neputință de a respunde pe atuncĭ la esigințĭ de prima necesitate, nu póte oferi astăḑi cu temeiŭ și succesŭ, *sp cimene lexice* pentru studiulŭ *filologieĭ comparate,* în paralelŭ cu *latina* și *elena*, care li-a servitŭ de *mamă=tipŭ* și *vocabulariŭ.*

Considerațiunĭ de asemenea natură ne autorisă să nu primimŭ cu abnegațiune eroică, tóte părerile presintate, subt sigilulŭ sciințeĭ, dreptŭ adevĕrurĭ, *sacro sante*, istorice saŭ limbistice!

Cu *autoritatea scințeĭ* ni s'a spusŭ din partea luĭ *Engel*, că *Mur-*

lachii (*Mauro-lachi*, — *Muro-vlachiĭ*, *pote Vlachiĭ Moravieĭ*): sunt *Tătarĭ*; din partea veneratuluĭ *Schafarik*, eĭ sĕ ḑicŭ a fi urmașiĭ *Avrilorŭ* !

Cu *autoritatea sciințeĭ*, pe temeiŭ de studiĭ aprofundate, se susține că *Gorganiĭ*, remășiță *Cumană*-arŭ fi neapăratŭ de proveninţă *Turco-Urao-Finica*, pe când colecțiunea învĕțatuluĭ, *Miklosich*, ni-lŭ dă ca *materialŭ topicŭ românescŭ*, transplantatŭ pe pămêntulŭ *Galițieĭ* de coloniĭ *românĭ*.

«*So finden wir, abgesehen von der grossen Anzahl der diversen.... in den mittleren Karpathen allgemein verbreiteten Appellativen, auf dem so eben bezeichneten Territorium speciell noch .... einen* **Pikul** *einen* **Dragosza**, *einen* **Tusul**, *einen* **Gurgulat**, *eine* **Pianula**, *einen* **Troian**, *eine* **Niagra**, *einen* **Niagra**, *mehrere Male einen* **Gorgan**, *einen* **Brustur**, etc.- *Wanderungen der Rumunen, pag 47—48*):

In féța datelorŭ positive de maĭ susŭ, ce valóre istorică póte avé, necugetata, gratuita presupunere de la paginea 117,118 (*originile Românilorŭ*), că domniatele române din Moldova și *Muntenia* -șĭ datorescŭ a lorŭ ființă și constituire, luĭ *Radu Negru* dela *Făgărașŭ* și *Dragoșŭ-Vodă* din *Marmația*?!

Prefacerile urmate pe acelŭ timpŭ prin stremutarea reședințeĭ de la *Făgărașŭ* (*ateninta Munteniei ca și Oltenia, ca și Valahia Transilvană*); prin concentrarea puterilorŭ la unŭ punctŭ amenințatŭ saŭ diversiunĭ strategice în fața ordelorŭ tatare concentrate; prin schimbarea *dinastielorŭ* orĭ și a formelorŭ de *guvernăminte*, *contopirea diferitelorŭ fracțiunĭ* din acelașĭ *poporŭ*, intr'unŭ singurŭ *corpŭ naționalŭ*, într'o «*unitate personală*» etc., presinta ne apăratŭ unŭ *evenimentŭ* de *importanță istorică*; este o însemnată *epocă* în *viața* românilorŭ, nu însa unŭ *începutŭ* de *Viață*!!

Cronicele Hungarieĭ «*turburate și vegetânde pe acelŭ timpŭ*», nicĭ aŭ înțelesŭ, nicĭ aŭ pĕtrunsŭ *valórea*, *caracterulŭ*, *natura* reformelorŭ operate, și în totŭ casulŭ, *judecata cronicarilorŭ* și *glosatorilorŭ Arpadianĭ neofitĭ*, nu póte fi luată în seriosŭ, subt puntŭ de vedere istoricŭ, după chiarŭ afirmațiunile luĭ *Bonfiniŭ* și *Istvanfiŭ*!!

Și maĭ puținŭ intemeiată, maĭ puțin fericită, dar' cu atât maĭ eronată, maĭ neistorică, este părerea d luĭ *Pič* când susține (*in contradicere*

cu sine, aceeaşĭ pagină), că în peninsula balcanilorŭ n'a putută fi vorbă despre unŭ *elementŭ românescŭ*, constituitŭ ca individualitate naţională şi politică, cu *pămênturĭ*, cu unŭ *teritoriŭ propriŭ* şi *aşedeminte de statŭ*.

Ce înţelesŭ avéŭ: «*Valachia*» luĭ *Teofilactŭ* şi *Cedrenŭ*, *Valachia* din munţiĭ *Pinduluĭ? Valachia etolică, Valachia albă şi négră*; ţéra *Vlachiotiloru?! (a se vedé Diefenbach)* etc.

Staturĭ naţionale fără populaţiune, fără *individualităţĭ naţionale*, potŭ fi óre cugetate?!

Valachia fără poporŭ *Valachŭ*, fost'a *posibilă?!*

Unŭ *statŭ constituitŭ* numaĭ pentru *nomadĭ* şi *proletarĭ*, arŭ fi greŭ de înţelesŭ!

Statulŭ bisericescŭ şi politicescŭ era pe acelŭ timpŭ o *dualitate in unitate!!*

Gebhardi în a sa istoriă universală, dice lămuritŭ—*la pag. 267 part. VIII*—nu numaĭ că *poporulŭ românescŭ* are pentru sine vechimea şi o continuitate neîntreruptă, dar' că prin regiunele pe unde era maĭ concentratŭ, şĭ-avea *individualitatea naţională*, trăindŭ în vechile sale *Staturĭ*, cu aşedĕmintele strebune republicane. «*Andere Walachen die we-«niger auseinander gebreitet waren und in ihrem* alten Staaten *am Almas (Ba-«natu), Marmaros, Fogoras ihre republikanische Verfassung beibehalten.*»

Despre genesa numeluĭ *Vlachŭ* s'a vorbitŭ pe largŭ; elŭ stă în strînsă legătură cu poporulŭ *românescŭ*, precumŭ amŭ vĕdutŭ.

Istoria *Slavino-bulgarilorŭ (saŭ şi vice-versa)*, represintată prin ceĭ maĭ distinşĭ bărbaţĭ naţionalĭ, scie să ne spună, că popórele *slavine* de şi în mare numĕr, eraŭ în neputinţă a se constitui: «*Vom Cap «Matapan bis zu.... den Donaumündungen gab es keine Landschaft ohne Sla-«wencolonien. Aber ob gleich durch Zahl und Kriegskunst gewaltig, vermochten «sie es doch nicht sich zu einem Staate zu vereinigen*—Jireček *Geschichte der Bulgaren*, pag 126.»

Inţelegemŭ zelulŭ de a se ajunge la conclusiunile măgulitóre, carĭ escludŭ participarea *Românilorŭ=Asanidı* dela formaţiunea *Statuluĭ bulgaro-românŭ*, dar' condamnămŭ mijlócele, întru cât ele aŭ de ţintă *usurpatiunea!!*

Pe câtŭ de nedreptŭ este cu *românĭĭ din peninsulă*, pe atâtŭ de *co-*

rectŭ şi *veridicŭ* ni se presintă d-lŭ *Pič* în cestiunea ne'ntreruptei *continuităţi* a *românilorŭ*, pe pămêntulŭ *Dacieĭ Traiane.*

După a sa părere, orĭ ce încercare din partea *coloniilorŭ* de a se retrage spre *Panonia* saŭ în *Mesia*, arŭ fi fostŭ deşértă, pe cât timpŭ chiar şi regiunea d'intre *Tisa* şi *Dunărea* (*Pano-Dacia*), era cuprinsă de *orde barbare*; ca o firéscă urmare resultă, pentru criticulŭ autorŭ, că neapăratŭ *poporimea dela ţéră* s'aŭ retras în sînulŭ munţilorŭ apusenĭ, aŭ trăitŭ şi s'aŭ mântuitŭ în munţiĭ *Marmatieĭ* şi *Crişianei*, în ţinutulŭ *Sat(u)—maruluĭ*, în regiunele muntóse ale *Banatuluĭ Temisianŭ*, în *cinga Carpaţilorŭ* din *comitatulŭ Hunedoreĭ*; prin *părţile sudice* ale *Transilvanieĭ* şi în munţiĭ *Abruduluĭ !*

In acéstă retragere poporimea *română* nu -şĭ va fi urmatŭ póte viaţa culturală de maĭ nainte *(se dice la pagina 119, 120)* dar' *ea* şi-a păstratŭ neatinsă *limba* şi *tradiţiunea,* şi-a apăratŭ cu bărbăţiă şi succesŭ *naţionalitatea* şi *aşedemintele*; faptŭ istoricŭ este, că *elementulŭ românŭ* s'a îmulţitŭ în acea *viaţă retrasă*, iar maĭ în urmă şi-a reocupatŭ pămênturile, şesurile, câmpiile, respândindu se în tóte direcţiunile *Dacieĭ străbune* (*Muntenia, Moldova, Transilvania, peste totŭ*) şi formândŭ pretutindenĭ *domniate naţionale* : «*...Nach unserer Betrachtungen ist ersichtlich dass das Land Fogaras einen eigenen walachischen District seit* **Menschengedenken** *gebildet habe....... ebenso wurde festgestellt. dass noch vor der Begründung des walachischen Fürstenthums in diesem Lande eine walachische Bevölkerung ansässig gewesen ist.*

In puntulŭ continuităţeĭ evidinţa faptelorŭ s'a impus şi D luĭ *Pič*; încât despre cele alte ipotese, se sperămŭ că cu timpulŭ se vorŭ perde şi ele ca simple *superstiţiunĭ.*

Limba şi *religiunea* românilorŭ din ambele *Daciĭ,* preocupă pe istoriculŭ nostru, în ultima parte a scriereĭ!

Studiulŭ *limbeĭ românescĭ* nu intră de altcum în competinţa d-luĭ *Pič* de óre ce insu şĭ recunósce şi declară, că ale sale cunoscinţe suntŭ fórte mărginite; în adevĕrŭ, câte-va conversaţiunĭ restrînse asupra *limbeĭ-române*, cu persóne maĭ alesŭ de naţionalitate strĕină, nu potŭ fi de ajunsŭ nici măcarŭ pentru mintea cea maĭ ageră, pentru geniulŭ celŭ maĭ prodigŭ, spre a-ĭ facilita ca prin farmecŭ, familiarisarea cu *legile, particularităţile, sinonimele limbeĭ;*

cu *organismulŭ eĭ;* cu *varialulŭ* și *copiosulŭ materialŭ lesicŭ*, cu *raporturile de filiațiune*, cu *paraleismele desvoltărĕĭ* pe doue *continente romano-latine*; cu *legile fonetismuluĭ*, cu *archaismele*, *cu geniulŭ uneĭ limbĭ*, în care maĭ *totŭ cuvêntulŭ,* fiă care *formă* — așa ḑicêndŭ — șĭ are a sa *istoriă* și o *vechime*, *concentrândŭ în sine clasiculŭ trecutŭ* alŭ *popórelorŭ congenere : eleno-latino-galo-romane*, din douĕ marĭ continente.

Din capulŭ loculuĭ *(pag. 202. 203.)* ni se spune, că eronată este deducțiunea, care tinde a conduce de la *unitatea limbeĭ*, la *unitatea* saŭ *proveninṭa geografică.*

Acéstă obiecțiune, ca respunsŭ la adresa teorielorŭ luĭ *Hunfalvi*, merită tótă atențiunea din partea filologilorŭ noștri.

Cu aplicațiune la specia nóstră, *d-lŭ Pič* (inclinindŭ spre doctrinele luĭ *Thunmann* și sacrificându-se pe sine) se crede autorisatŭ a constata, că *unitatea limbeĭ românescĭ*, atâtŭ de strînsŭ legată (*prin uniformitatea post puneriĭ articoluĭ*) cu *albanesa* și *macedo-românu* (*Țințară*) îșĭ are *légănulŭ în peninsula Balcanilorŭ*; că una, și alta, ca *limbă romanică*, se vede a fi compusă din vechia *I omană* și *eleminte tracice*; subt acestŭ punct de vedere este unŭ punct câștigatŭ pentru *filologiă.*

După câte-va reflecsiunĭ și *Glose*, asupra teorieĭ mareluĭ *slavistŭ Miklosich,* autorulŭ originelorŭ române se perde într'unŭ chaos de *controverse* învechite, de *doctrine*, căḑute a le *scóleĭ slaviste*, susținêndŭ, cu *Nestorŭ*, *Sulzer, Miklosich*, *Roesler*, că și limba bulgară neapăratŭ este născută din idiomele *slavine* și *tracice*, de óre ce particularitatea postpunereĭ de articolŭ, se vede a fi vechiă *chiar la Bulgariĭ* din *Cazan* și Vjatka *scandinavică;* în cele din urmă revine (*la simțiminte maĭ bune*) și admite că *accentuata postpunere de articolŭ* și forma *apel tivelorŭ* în limba românéscă, nu denotă în modŭ absolutŭ, proveninṭa *eĭ balcanică*, cu atât maĭ puținŭ *scandinavică (!!)* fiindŭ sciutŭ, pe de o parte, că *Geto-Daciĭ* (*ramură din trunchiulŭ tracicŭ*) eraŭ în contactŭ cu *Romaniĭ* pe pămêntulŭ *Dacieĭ Traiane*, iară pe de altă parte fiind probabilŭ că ḑ*isa particularitate* să fiă în *natură*, în *disposițiunea limbelorŭ europene!*.

In substanță : conclusiunile respingŭ *ipotesa proveninṭeĭ geografice* susținută de *Roesler* și *Hunfalvy*, pe motivulŭ *unităṭeĭ* de *organismŭ*, întru câtŭ cunoscutŭ este, că *materialulŭ străinŭ* din limba *macedo-ro-*

mână și *albanesă*, nu se află în vocabulariulŭ și geniulŭ *românilorŭ* din *Dacia Traiană!........Ad sapientiam quis accedit!*

Ceea ce amŭ avea noĭ de respunsŭ la tóte ndoielile, la duplicitățile stimatuluĭ și doctuluĭ autorŭ, este că rĕŭ a făcutŭ a se mărgini în simple reproducțiunĭ de teoriĭ și dogme, a cărorŭ *fondŭ* este *preventiunea, ostilitatea, ura de rasă* saŭ *scopulŭ politicŭ*, iarŭ forma-ĭ sintentică : «unŭ *sofismŭ* și *anachronismŭ limbisticŭ*»

Nu tóte căile suntŭ în filologiă cele maĭ drepte; nu toțĭ premergĕtoriĭ, suntŭ conducĕtorĭ autorisațĭ și consciincioșĭ.

Automatulŭ nu produce, pentru că nu cugetă! ḑice *Seneca* :

«Qui alium sequitur nihil invenit imo nec quaerit.

Tesaurele, resursele sciințeĭ nu suntŭ secate; nu s'a ḑisŭ ultimulŭ *cuvĕntu*, este reservată viitoruluĭ partea de *moștenire*, reservatŭ dreptulŭ a se împărtăși de Sântele *Taine.*

«Patet omnibus veritas, nondum est ocupata; multum ex illa futuris relictum est.— Seneca».

Era unŭ timpŭ pe când se susținea, cu încăpățìnare, *în felulŭ scóleĭ slaviste*—că *idiomele romanice*, suntŭ unŭ eflucsŭ alŭ elemintelorŭ *Germane și latine.* Sciința modernă, condamnăndŭ acea teoriă egoistă și mărginită, afirmă astăḑi, că : *limbele romanice peste totŭ, vĕdescŭ perfecta unitate etnică între respânditele* némurĭ : *galo-latino-romane.*

Căcĭ ḑice-se : *Celtica* este fondulŭ, precum *gréca* este magistra *eĭ*!

Die romanischen Sprachen wird heute überhaupt Niemand mehr aus dem Zusam-«menstoss des Lateinischen mit dem Deutschen erklären.

Die romanischen Sprachen obwohl von vielen milionen Menschen gesprochen, die über den Süden und Westen Europas ausgebreitet sind, zeigen eine strenge «Familieneinheit —H. Steinthal, Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwis «senchaft—1880. Band XII, Heft III.»

Așa este săntulŭ adevĕrŭ; așa vorbesce progresulŭ luminatŭ alŭ sciințeĭ limbistice: așa sciința *psichologieĭ poporane*!

Noĭ, *poporŭ romănescŭ*, luminațĭ în consciința nóstră, amŭ respunsŭ în trecutŭ, precum vomŭ respunde în viitorŭ, la tóte aberațiunile și halucinațiunile *sciințeĭ speculative*, că suntemŭ *«Românĭ»*.

Restabilitŭ ecuilibrulu între antitese, amŭ avea ca resultatŭ sinteticŭ: Originea galo-latino-romană a numelorŭ: *Picenĭ, Bisenĭ, Cumanĭ,*

Ausonĭ-Uzonĭ (1) comune numaĭ Românilorŭ din suta IV,IX-XII; amŭ avea constatată vechimea și continuitatea numeluĭ de *Românĭ*, *a limbeĭ a tradițiunilorŭ ;* continuitatea așeḑămintelorŭ *bisericeștĭ* și *sociale*, precum și neîntrerupta *petrecere-a poporuluĭ românescŭ*, pe teritoriulŭ ambelorŭ *Dacii*.

Aci, urmașiĭ colonilorŭ luĭ *Traianŭ*, viulŭ *Monumentŭ* alŭ *poporuluĭ-rege*, luptândŭ în restimpŭ de XV secolĭ, contra încălcătorilorŭ spoliatorĭ , potŭ ḑice cu mândrie, precum ḑiceau *Spartaniĭ vechimeĭ*: amŭ suferitŭ cumplite durerĭ, amŭ înfruntatŭ, sutimĭ de anĭ, tempeste uriașe, dar amŭ apĕratŭ cu bărbăție, în *Valea Dunăreĭ, la Pindŭ și Carpațĭ:* **numele, limba, legea Romeĭ ! !**

V. Maniu.

(1) *Ducele d'Ossana din Madrid.*

CONSIDERAȚIUNĬ GEOLOGICE

ASUPRA

ALBIEĬ DĂMBOVIȚEĬ [1]

Cu ocasiunea rectificăriĭ albieĭ Dâmboviţeĭ în percursulŭ eĭ prin Bucurescĭ, am pututŭ verifica, într'unŭ modŭ directŭ, în săpăturile, ce se facŭ pentru acestŭ scopŭ, unŭ fenomenŭ geologicŭ, care de altmintrelea era evidentŭ pentru orĭ-cine are câtŭ de puţine cunoscinţe despre geologiă, şi maĭ cu sémă despre fenomenulŭ denudaţiunilorŭ saŭ erosiunilorŭ şi am credutŭ că este bine a comunica şi Ademieĭ acéstă constatare.

Maĭ nainte însă găsescŭ necesarŭ să daŭ óre-carĭ date în privinţa originiĭ, întinderiĭ şi natureĭ geologice a albieĭ Dâmboviţeĭ.

Amŭ urmăritŭ Dâmboviţa până la obîrşia eĭ. Ea isvoresce de pe clina de nordŭ a vîrfurilorŭ *Ezerulŭ* şĭ *Găina* din judeţulŭ Muscelŭ, ea curge maĭ ântêiŭ spre rĕsăritŭ până la piciorulŭ vîrfuluĭ *Peceneagu* şi alŭ *Plaiuluĭ Hoţuluĭ*, şi apoĭ se dirige spre miédă-ḑi printre piciórele vîrfurilorŭ *Tomaşu*, *Casculŭ*, *Tomăşelŭ*, *Pisculŭ Turcilorŭ* şi *Drăgănelulŭ*, pentru a străbate întréga clină de miédă-ḑi a Carpaţilorŭ şi a se vĕrsa în rîulŭ Argeşulŭ, la satulŭ Budescĭĭ.

În acestŭ percursŭ, care este aprópe de 200 de kilometri, Dâmboviţa udă treĭ judeţe : Muscelulŭ, Dâmboviţa şi Ilfovulŭ, şi curge pe o albiă compusă de patru grupe geologice. Născută în massivulŭ *Ezeruluĭ* şi *Păpuşiĭ,* massivŭ compusŭ de şisturile cristaline metamorfice, carĭ formézá cea maĭ vechiă grupă geologică, străbate acéstă formaţiune, până aprópe de miculŭ basinŭ terţiarŭ alŭ *Posadeĭ,* la N. de Rucărŭ ; aci printr'o chĭae formată de calcarurĭ compacte secundare, intră în acestŭ basinŭ terţiarŭ, pentru a eşi din noŭ printr'o a doua

(1) Citită în şedinţa publică de la 5 Marte 1882.

și maĭ importantă chĭae compusă totŭ de calcarurĭ compacte secundare; scăpată de aceste strîmtorĭ, Dâmbovița-șĭ lărgesce albia, străbătêndŭ basinulŭ terțiarŭ alŭ Rucăruluĭ, pentru a intra din noŭ în șisturile cristaline, cari-ĭ formézǎ albia până la satulŭ *Stoenescii;* de aci Dâmbovița străbate puternicile grupe terțiare, carĭ se continuă până la ultimele ramificațiunĭ ale clineĭ de miédă-ḑi a Carpațilorŭ, până la satulŭ *Lucienii din Dealŭ.*

Scăpată de malurĭ înalte și de roce maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ tarĭ, Dâmbovița dă liberŭ cursŭ apelorŭ sale, pre șesulŭ ce se întinde de la *Lucienĭ* până la Bucurescĭ, formată maĭ esclusivŭ de ultima grupă geologică, de grupa cuaternară, pe ale căriĭ deposite suntŭ clădițĭ Bucurescii.

Natura rocelorŭ acesteĭ grupe fiindŭ nisipurĭ, petrișurĭ și argilurĭ nisipóse, roce fórte puținŭ resistinte, a procuratŭ apelorŭ Dâmboviței nisce materiale lesne de rosŭ și a înlesnitŭ formarea albieĭ sale așa de capriciosŭ sinuósă și de lesne schimbăciósă.

Pe o hartă geologică s'arŭ vedé, că Dâmbovița isvorésce și curge pe maĭ a treĭa parte din lungimea sa, pe o albiă formată de șisturĭ cristaline și străbate fórte puține strate calcaróse, ceea-ce face, ca apa sa să fiă una din cele maĭ bune de bĕutŭ, bine înțelesŭ când ea nu este infectată de necurățeniile unuĭ orașŭ așa de mare și populatŭ ca Bucurescii.

Dâmbovița de la obîrșia sa și până la Bucurescĭ descinde o clină fórte mare; nu posedŭ înălțimea a înseșĭ obîrșieĭ eĭ, dară am înălțimea Rucăruluĭ d'asupra Bucurescilorŭ, pre care am luat'o cu barometru și calculată cu tóte rectificările necesarĭ după formula luĭ Laplace.

La Rucărŭ, pe lângă care Dâmbovița trece, albia eĭ se află la o înălțime de *579 de metri* d'asupra Bucurescilorŭ; distanța de la Rucărŭ la Bucurescĭ este, urmândŭ sinuositățile sale, de aprópe *141 de kilometri;* ceea-ce face. dacă calculămŭ, că pe acéstă distanță și plecândŭ de la înălțimea de 579 de metri, ea descinde, în termenŭ de mijlocŭ, cu o clină de $4^{m.m.}$ pe metru.

Orĭ-ce cursŭ de apă are asupra cojiĭ globuluĭ, două acțiunĭ geo-

logice corelative : una destructóre, *róderea* malurilorŭ; alta reproductóre, *potmolirea* albieĭ sale cu depositele aduse dela munţĭ şi cu cele rupte de pre malurile luĭ; ceea-ce distruge într'o parte, elŭ reproduce în cea-l-altă; nimicŭ nu se perde. Aceste douĕ fenomene aŭ ca resultatŭ definitivŭ, în seria timpilorŭ, schimbarea succesivă a albieĭ rîurilorŭ. Nu esistă cursŭ de apă, mare saŭ micŭ, când maĭ cu sémă curge prin formaţiunĭ geologice puţinŭ tarĭ, care să nu-şĭ fiă schimbatŭ de maĭ multe-orĭ albia sa. Analele geologieĭ suntŭ pline de asemenea esemple.

Unŭ esemplu viŭ, în acéstă privinţă, ni-lŭ dă Dâmboviţa, în porţiunea, care străbate Bucurescií.

O simplă aruncătură de ochĭ asupra stăriĭ topografico-geologice a Bucurescilorŭ, ne arétă că Dâmboviţa nu a cursŭ totŭ-d'a-una pre albia, ce o vedemŭ astă-ḑĭ. Întréga distanţă cuprinsă între délurile *Cotroceniĭ, Spiriĭ* şi *Filaretuluĭ*, pe malulŭ dreptŭ, şi o liniă ce ar merge, pe malulŭ stângŭ, de la *Belvedere* şi *Malmeson,* pe la Cuĭbulŭ cu barză, schitulŭ Măgurénuluĭ, trecêndŭ în calea Victorieĭ pre la Palatulŭ regalŭ; de aci în strada Lipscanĭ prin calea Văcărescĭ, Jicniţa până aprópe de apele de la Văcărescĭ. a formatŭ pe rêndŭ, şi una după alta, albia Dâmboviţeĭ. Totŭ acestŭ spaţiŭ a fostŭ, într'o lungă seriă de anĭ, rosŭ şi denudatŭ de apele Dâmboviţeĭ, carĭ aŭ cursŭ, când pre sub délurile Cotroceniĭ, Spiriĭ şi Filaretŭ, când pe sub înălţimele maluluĭ stângŭ, urmândŭ linia ce descriseĭ maĭ susŭ. În totŭ acestŭ spaţiŭ însă, douĕ puncte aŭ fostŭ respectate de dintele corosivŭ alŭ apelorŭ Dâmboviţeĭ, douĕ insule, carĭ aŭ rĕmasŭ ca doĭ martorĭ irecusabilĭ aĭ vechieĭ continuităţĭ a platouluĭ Cotrocenĭ, Spiriĭ şi Filaretŭ, cu platoulŭ Ferĕstrăuluĭ şi Colintineĭ; aceştĭ doĭ martorĭ suntŭ : *Colina Mitropolieĭ,* — curiósă coincidinţă!.. şi colina *Radu-Vodă*

Structura geologică a délurilorŭ de pe malulŭ dreptŭ şi cu aceea a părţiĭ Bucurescilorŭ de pe malulŭ stângŭ, care face parte din platoulŭ Ferĕstrăuluĭ şi Colintineĭ, precum şi a colinelorŭ Mitropolieĭ şi Radu-Vodă, este identică; tóte gropile de nisipŭ din giurulŭ Bucurescilorŭ şi repetatele observaţiunĭ ce amŭ făcutŭ în interiorulŭ chiar alŭ oraşuluĭ, orĭ de câte-orĭ s'aŭ făcutŭ săpăturĭ maĭ adâncĭ pentru

canalurĭ și pentru prima instalațiune a gazuluĭ, ne probéză acéstă identitate.

Dacă acéstă schimbare a albieĭ Dâmboviței era evidentă de multŭ pentru geologĭ, ea este visibilă astă-dĭ și pentru aceĭa, carĭ nu posedŭ aceste cunoscințe. Orĭ-cine a trecutŭ spre Cameră, pe la Dómna Bălașa și a avutŭ curiositate să se uĭte la săpăturile, ce se facŭ pentru noua albiă a Dâmboviței, la o distanță de peste 100 de metri de la actuala albiă, acolo unde era marea clădire a D-luĭ Crețulescu, ocupată de Institutulŭ D-luĭ Șaicaru, a vědutŭ, dicŭ, și póte vedé încă că, după o săpătură de $2^1/_2$—3 metri, maĭ tótă de împlutură, s'a ajunsŭ la unŭ nisipŭ finŭ *albŭ-vênătŭ,* la unŭ depositŭ aluvialŭ modernŭ, identicŭ cu acela din fundulŭ actualŭ alŭ Dâmboviței, nisipŭ, care difere cu totulŭ de nisipurile cuaternare, de carĭ suntŭ formate platourile, de carĭ amŭ vorbitŭ, și carĭ se potŭ constata în tóte gropile de nisipŭ și în săparea pimnețelorŭ maĭ adâncĭ; pre aicĭ a fostŭ nu de multŭ albia Dâmboviței și loculŭ fiindŭ prea móle și umedosŭ, casa Crețulesculuĭ, despre care amŭ vorbitŭ, a fostŭ clădită pe pilotis, pre carĭ i a pututŭ vedé orĭ-cine, până maĭ acum două, treĭ sěptămânĭ, când se dărimaŭ aceste case; este probabilŭ că și casele unde aŭ fostŭ curțile de apelŭ, carĭ se dărîmă acum, să fiă fostŭ zidite totŭ pe pilotis.

La ce epocă s'aŭ făcutŭ aceste erosiunĭ? este sigurŭ că aŭ fostŭ făcute, după finele epoceĭ cuaternare; acéstă dată este necontestabilă; geologia ni o certifică. Când însă s'aŭ urmatŭ schimbările de albiĭ?... Acésta făcêndu-se în epoca actuală, numaĭ găsirea de objecte, produsŭ alŭ industrieĭ omuluĭ, ni le-arŭ puté indica cu óre-care certitudine.

Nu sciŭ dacă On. Primăriă s'a gânditŭ să facă óre-carĭ studiĭ în acéstă privință și să dea ordine a se aduna tóte objectele, ce s'arŭ găsi în săpăturile noueĭ albiĭ a Dâmboviței; ceea-ce sciŭ este, că ele ne-arŭ fi de mare utilitate pentru a ne pune în posițiune, să cunóscemŭ epocele perigrinărilorŭ albieĭ sale.

Gr. Ștefănescu.

METEORITULŬ DE LA MOCĬ

ÎN

TRANSILVANIA. (1)

Fenomenulŭ meteorelorŭ şi maĭ cu sémă originea meteoritelorŭ nu a atrasŭ atenţiunea învĕţaţilorŭ de câtŭ pe la începutulŭ celeĭ de a doua jumătate a secoluluĭ trecutŭ; dară învĕţaţiĭ din acelŭ timpŭ nu admiteaŭ, că ele să fiă corpurĭ extraterestre, în câtŭ nisce asemenea petre cădute, la anulŭ 1768 la Lucé, în departamentulŭ *Sarte*, în Francia, fură considerate ca petre pământescĭ sticlificate şi lustruite de căderea trăsnetuluĭ.

Berzelius şi Laplace le considera ca petre asvêrlite din vulcaniĭ luniĭ.

Teoria cea maĭ generală admisă astă-dĭ, este aceea, pre care a emis'o Chladni, la 1794. Elŭ consideră meteoritele ca asteroidĭ, carĭ, în călĕtoria lorŭ în spaţiurile cerescĭ, pătrundŭ în sfera de atracţiune a pământuluĭ şi cadŭ pe suprafaţa luĭ.

Este vrednicŭ de însemnatŭ faptulŭ că, în numerósele căderĭ de aerolite, ce s'a observatŭ cu atenţiune până acumŭ, s'a vĕdutŭ că acelesĭ fenomene se reproducŭ în fiă-care din ele; aceste fenomene consistă :

1°. Într'o incandescinţă fórte viă, care le face să semene cu nisce globurĭ luminóse, ce pórtă numele de *Bolidĭ*, lumină, care este adesea fórte viă, chiar diua, dară maĭ cu sémă nóptea.

Apariţiunea unuĭ bolidŭ este maĭ totŭ d'a-una însoţită de o urmă de vaporĭ puţinĭ luminoşĭ, pre carĭ uniĭ o consideră ca produsă, în mare parte, de pulberea resultată din spagerea aerolituluĭ.

2°. Într'o detonaţiune, şi une orĭ, în maĭ multe detonaţiunĭ, carĭ s'aŭ comparatŭ de observatorĭ, când cu huruitulŭ tunetuluĭ, când

(1) Citită în şedinţa publică de la 4 Iuniŭ 1882.

cu descărcarea unuĭ tunŭ, după distanţa la care se află acelŭ observatorŭ, detonaţiune, care adesea se aude pe întindere de peste 100 kilometri împrejurŭ, detunare, care este urmată de o şuerătură, pre care Chineziĭ o compară cu sgomotulŭ aripelorŭ gâscelorŭ sĕlbatice, saŭ cu fîşiitulŭ sfîşieriĭ uneĭ stofe, dice d-nulŭ Daubrée (1).

Incandescinţa meteorituluĭ este produsă, după opiniunea luĭ Heidinger şi esperienţele luĭ Régnault, prin compresiunea răpede a aeruluĭ, când bolidulŭ intră în atmosfera nóstră, cu o iuţélă, care nu are nicĭ unŭ analogŭ pe supraféţa pămêntuluĭ; în adevĕrŭ, aerolitulŭ cădutŭ, la 14 Maiŭ 1864, la Orgueil în departamentulŭ Tarne et Garonne, în Francia, avea o iuţélă de 20 de kilometri pe secundă şi la alte căderĭ ea a fostŭ evaluată până la 30 de kilometri pe secundă, iuţéla propriă numaĭ mersuluĭ planetelorŭ în orbitele lorŭ. Incandiscinţa meteoritelorŭ are de efectŭ a-ĭ topi supraféţa şi a-lŭ acoperi cu o cămaşă négră, une-orĭ luciósă, dară de ordinarŭ mată şi a căriĭ grosime abia ajunge la unŭ milimetru.

Detonaţiunea este produsă prin spargerea aerolituluĭ în numeróse fragminte, spargere causată după d-nulŭ Delauay totŭ din compresiunea aeruluĭ. Fragmintele aerolitelorŭ petróse, carĭ cadŭ pe supraféţa pămêntuluĭ, sub numire de *plóe de petre*, variéză de la greutate de 1 gramŭ şi maĭ puţinŭ până la aceea de 50 de kilograme; ca escepţiune s'a observatŭ aerolite petróse de 2—300 de kilograme, pre când aerolitele feruginóse ajungŭ şi până la 7000 de kilograme.

Numĕrulŭ fragmintelorŭ cădute variéză asemenea; în unele căderĭ ele suntŭ puţine la numĕrŭ, într'altele trecŭ de o miă; aşia, numaĭ Museuluĭ de Istoriă naturală din Paris i s'a trimisŭ 950 de bucăţĭ din căderea aerolituluĭ de la Pultusk, în 1868.

Din numerósele căderĭ de aerolite observate şi carĭ suntŭ aprópe de o miă, resultă, că ele se facŭ în toţĭ ano-timpiĭ şi la tóte orele dileĭ, dară că suntŭ maĭ numeróse diua de câtŭ nóptea.

Studiulŭ aeroliţilorŭ are o importanţă fórte mare, nu numaĭ din

(1) *A. Daubrée,—Études synthétiques de géologie expérimentale, 1879.—Paris.*

punctulŭ de vedere astronomicŭ, dară maĭ cu sémă din punctulŭ de vedere geologicŭ; elŭ ne reveléză constituţiunea geologică a corpilorŭ extra-terestri saŭ cosmicĭ şi ne pune în posiţiune de a compara acéstă constituţiune cu acea a globuluĭ nostru, în câtŭ astă-ḑĭ, după studiile şi analisele, ce s'aŭ făcutŭ acestorŭ petre meteorice, scimŭ, că ele aŭ o identitate aprópe completă cu rocele din carĭ se compune planeta nóstră. Acésta constituesce o nouă secţiune a studiuluĭ geologieĭ, numită de d-nulŭ Stanislas Meunier, *geologiă comparată* (1).

Din acestŭ studiŭ pre cumŭ şi din acelea ale d-nuluĭ Daubrée (2) resultă, că aerolitele, după cantitatea de ferŭ ce ele cuprindŭ, se împartŭ în patru grupe principale.

1. *Meteoritele holosidere*, compuse esclusivŭ de ferŭ, une-orĭ aşa de curatŭ în câtŭ se póte lucra imediatŭ, dară maĭ adesea aliatŭ cu nikelulŭ şi kobaltulŭ, în diverse proporţiunĭ, cuprinḑêndŭ, pre lângă acestea, unŭ sulfurŭ de ferŭ şi unŭ fosforŭ de ferŭ şi de nikelŭ.

Aceste aerolite singure nu aŭ unŭ analogŭ certŭ în cója pământuluĭ; ele cadŭ maĭ rărŭ de câtŭ cele petróse; în maĭ bine de unŭ secolŭ nu s'a observatŭ, în Europa, de câtŭ două căderĭ sigure de holosidere: una la 1751, la Braunau, în Boemia, şi alta la 1817, la Agramŭ, în Croaţia; cu tóte acestea s'aŭ găsitŭ în Europa, Siberia, Statele-Unite, Mexicŭ, Brasilia şi Africa, blocurĭ de acestŭ ferŭ, dară a cărorŭ epocă de căderĭ este necunoscută.

Holosiderele presintă unŭ caracterŭ *suigeneris*, care consistă în acéstă, că diversele aliage ale feruluĭ cu nikelulŭ, pre cum şi cu ceĭ-l-alţĭ corpĭ din holosidere, presintă grade diferite de soluţiune cu acidiĭ, ceea ce face, că dacă lustruimŭ o suprafeţă de unŭ asemenea aerolitŭ şi o tratămŭ cu unŭ acidŭ, elŭ avêndŭ o acţiune inegală asupra diferitelorŭ aliage din massa aerolituluĭ, ne reveléză structura sa interióră prin producerea unorŭ figurĭ fórte curióse,

(1) D-nulŭ Stanislas Meunier a făcutŭ, la *Museulŭ de istoriă naturală* din Paris, unŭ cursŭ completŭ asupra acestuĭ subiectŭ, cursŭ pre care l'a publicatŭ, în 1871, sub titlulŭ de *Cours de géologie comparée*.

(2) Opera citată.

semănêndŭ cu unŭ felŭ de reţea, şi numite *figurele luĭ Widmannstaetten* după numele învĕţatuluĭ, care le a observatŭ pentru prima óră; aceste figurĭ se potŭ vedé în bucata, ce amŭ aci şi care provine din căderea de la *Toluca* în Mexicŭ, la anulŭ 1784.

2. *Meteoritele sisidere* compuse în părţĭ egale şi distincte de ferŭ meteoricŭ şi de substanţe pietróse; acésta fiindŭ de ordinarŭ cenuşiă şi compusă de aceleaşĭ minerale ce se află şi în rocele pămêntescĭ ca: feldspatŭ, magnesiă, calce, diverse pirite, diverşĭ silicaţĭ, olivină, piroxenŭ etc.

3. *Meteoritele sporado-sidere*, în carĭ partea pietrósă predomnesce şi ferulŭ se află diseminatŭ numaĭ în micĭ grăunţe; acestea suntŭ cele maĭ numeróse.

4. *Meteoritele asidere* carĭ nu coprindŭ de locŭ ferŭ, dară coprindŭ substanţe cărbunóse amestecate cu cele pietróse; aceste aerolite suntŭ rarĭ.

Să venimŭ acumŭ la aerolitele căḑute în prejurulŭ nostru. Ţéra de peste Carpaţĭ, Transilvania şi Bănatulŭ, aŭ avutŭ privilegiulŭ ca, în aceştĭ 7 anĭ din urmă, să fiă de două orĭ teatrulŭ căderilorŭ de meteorite: «în 1875 Martiŭ $^{19}/_{31}$, între 3 şi 4 ore după amiéḑĭ, ne spune d-nulŭ doctorŭ Aureliŭ Babeşŭ, fiulŭ onorabiluluĭ nostru colegŭ, într'unŭ articolŭ publicatŭ în *Revista Sciinţifică*, anulŭ VIII-a, cerulŭ fiindŭ seninŭ, poporaţiunea comuneĭ române *Jadanĭ* (în Banatŭ) fu surprinsă şi nu puţinŭ înspăimântată de o detunaţiune asemenea unŭ trăsnetŭ, căreia-ĭ urmă o şuerătură prin aerŭ, dară fără focŭ saŭ vre o lumină propriă şi apoĭ pe o întindere considerabilă chiar şi prin satŭ, căderea de maĭ multe bucăţĭ de pétră, de diferite mărimĭ, dintre carĭ, câte se vĕḑură la momentŭ se aflaŭ recĭ, respândiaŭ ce-va mirosŭ de puciósă; peste cea maĭ mare parte eraŭ încrustate, lucindŭ în colórea funingineĭ, pre câtŭ ele nu presintaŭ laturĭ de spărtură próspĕtă».

Scirea despre acestŭ fenomenŭ s'a trimisŭ pe locŭ la societatea regală de sciinţe din Pesta, care, imediatŭ a numitŭ o comisiune de ómenĭ specialĭ, care, să mérgă la féţa loculuĭ, să ia informaţiunĭ şi să culégă fragmintele, ce va găsi; dară până la sosirea comisiu-

nil multe din bucățile de aerolite aŭ fostŭ luate de locuitorĭ. Așa se esplică și faptulŭ, că acéstă comisiune nu a găsitŭ de câtŭ vre o 5, 6 fragminte, din care celŭ maĭ mare trăgea 63,10 grame și tóte împreună 144,22 grame, pre când bucata, pre care o vedețĭ aci și pre care d-nulŭ Babeșŭ tatălŭ a dăruit'o Museuluĭ nostru, din partea unuĭ românŭ din Jadanĭ, trage singură 188,80 grame, și după spusa d-nuluĭ Babeșŭ este cea maĭ mare, ce s'a găsitŭ la Jadanĭ.

În analisa chimică, ce d-nulŭ dr. Babeșŭ, a făcutuĭ acestŭ aerolitŭ, în laboratorulŭ luĭ Bunsen, la Heidelberg, a găsitŭ următórele substanțe : silice, ocsidŭ de ferŭ alumină, calce, magnesiă, potasă, sodă. ferŭ, nikelŭ, kobaltŭ, sulfŭ și urme de cupru, plumbŭ și antimoniŭ; aerolitulŭ de la Jadanĭ este dară, după acéstă composițiune și după structura și aspectulŭ sĕŭ, din grupa aerolitetorŭ ce amŭ numitŭ *sporado-sidere*. Greutatea sa specifică, determinată de d-nulŭ Babeșŭ este de 3,72.

Totŭ unŭ *sporado-siderŭ* este și aerolitulŭ saŭ meteoritulŭ cădutŭ la 3 Februariŭ st. n. anulŭ curentŭ la *Mocĭ,* în Trasilvania, la N. O. de Clujŭ.

În dată după acéstă cădere, d-nulŭ Anton Koch, profesorŭ de geologiă la Universitatea din Clujŭ, cu care avusesemŭ plăcerea să facŭ cunoscință la congresulŭ geologicŭ din Bolonia, anulŭ trecutŭ, ne scrie cele următóre :

«Vinerĭ la 3 Februariŭ (s. n.) curentŭ, la 4 ore după amiédă, se observă în direcțiunea N.O—S.E, de aicĭ și din maĭ multe părțĭ ale Ungarieĭ și Transilvanieĭ trecerea unuĭ mare meteorŭ, și, câteva minute în urmă, se audi detonațiunĭ asemenea cu uruitulŭ prelungitŭ alŭ tunetuluĭ, anunțându esplosiunea sa. A doua di ne sosesce, din maĭ multe localitățĭ, de la N.O. de Clujŭ, noutatea uneĭ *ploĭ de petre;* ne duserămŭ îndată la fêța loculuĭ, luarămŭ informațiunĭ și strînserămŭ noĭ înșine aprópe *o sută* de meteorite de diferite mărimĭ, maĭ cu sémă în localitățile *Gyulatelka, Visa, Basé, Vajda Kamaras,* unde ele se găsescŭ în fórte mare numĕrŭ dară micĭ. Maĭ departe, către Ghirisŭ (*Olah-Gyeres*), *Keszi, Mocĭ* și *Sâmbătelnicŭ* (Szom-

battelke) am observatŭ, că meteoritele eraŭ maĭ rarĭ, dară maĭ marĭ. Am numitŭ acéstă cădere de meteorite, căderea de la *Mocĭ*, după numele orășeluluĭ Mocĭ, situatŭ la N.O. de *Câmpiă* (*Mezöség*) în Transilvania, fiindŭ că acolo s'a găsitŭ celŭ maĭ mare meteoritŭ, care trage 35,70 kilograme, celŭ maĭ micŭ neträgêndŭ de câtŭ cincĭ grame».

Diferite alte fragminte aŭ fostŭ găsite de diferițĭ locuitorĭ și trimise Museuluĭ din *Clujŭ*, altele însă păstrate de aceĭa, ce le aŭ găsitŭ; în totŭ, se cunósce până acum 200 de petre meteorice din acéstă cădere, carĭ tóte daŭ o greutate de 75 de kilograme. D-nulŭ Koch însă crede, că aceste 200 de fragminte nu suntŭ de câtŭ a 10-a parte din cele ce aŭ cădutŭ și că, dacă vomŭ considera pe tóte acelea carĭ s'aŭ rătăcitŭ saŭ carĭ s'aŭ îngropatŭ în pămêntŭ, arŭ trebui să ridicămŭ numĕrulŭ fragmintelorŭ de meteorite a acesteĭ căderĭ la 2000 cu o greutate de 245 kilograme.

În dată după ce amŭ primitŭ acéstă scire amŭ rugatŭ pe d-nulŭ Koch să-mĭ vêndă și pentru Museulŭ nostru unŭ fragmentŭ din acestŭ meteoritŭ, și mi-a trimisŭ bucata, pre care o vedețĭ aicĭ; ea trage 512 grame și presintă particularitatea importantă, că are în massa sa o crepătură împlută cu o substanță négră, și altele maĭ subțirĭ împlute cu substanțe ferruginóse, împlere, care s'a făcutŭ evidentŭ în urma formațiuniĭ rociĭ, după cum acésta se observă așa de desŭ în rocele ce compunŭ cója globuluĭ nostru.

Supraféța, pre care s'a rĕspânditŭ diferitele fragminte ale meteorituluĭ de la Mocĭ, are o formă eliptică, formă comună la tóte căderile de aerolite, acéstă supraféță, lungă de 15 kilometri, se întinde de la Gyulatelka la N.O. până dincolo de Mocĭ la S.E. și are o lățime de 3 kilometri; ceea ce ne dă o supraféță de 45 kilometrĭ pătrațĭ, pre carĭ s'a rĕspânditŭ acestŭ aerolitŭ.

D-nulŭ Koch a determinatŭ greutatea specifică a acestuĭ aerolitŭ în douĕ modurĭ: prin alcoolŭ și prin apă destilată; prin cea d'ântâiŭ metodă, a găsit'o de 3,67; prin cea de a doua, de 3,60; ceea ce dă ca termenŭ mediŭ a densitățiĭ meteorituluĭ de la Mocĭ: $3{,}63\ ^1/_2$.

Analisa chimică i-a datŭ: $96{,}8\ ^0/_0$ substanțe petróse, printre carĭ bisilicatulŭ de magnesiă se află în mare cantitate; ferŭ nike-

latŭ 2,5 %; pirită magnetică 0,7. Determinêndŭ greutatea specifică a teruluĭ nikelatŭ în parte a găsit'o = 8 și a piriteĭ magnetice = 4,59.

Căderea aerolitelorŭ saŭ meteoritelorŭ este maĭ désă de câtŭ ne putemŭ închipui, dacă ținemŭ maĭ cu sémă socotélă, de acelea carĭ trecŭ neobservate, de acelea carĭ cadŭ pre supraféța mărilorŭ și a oceanelorŭ, prin locurile nelocuite saŭ în carĭ se pune puțină atențiune la asemenea fenomene. Suntŭ în adevĕrŭ anĭ, ca aniĭ 1863, 1864 și 1866, în carĭ aŭ fostŭ câte treĭ căderĭ de aerolite în Europa. In timpulŭ de 5 lunĭ numaĭ, de la 21 Septembriŭ 1876 până la 23 Ianuariŭ 1877 a căḑutŭ în Statele-unite treĭ aerolite. Anulŭ 1868 însă a fostŭ fórte favorisatŭ în acéstă privință; nouă căderĭ aŭ fostŭ observate în acestŭ anŭ, din carĭ: 6, în Europa, 2 în Statele-unite și una în Asia meridională, la Cambodge.

Dacă considerămŭ, ḑice d-nulŭ Daubrée, că Europa nu forméză de câtŭ a $^{16}/_{1000}$ parte din întréga suprafétă a pământuluĭ, ajungemŭ la conclusiunea, că pe acéstă suprafétă se facŭ 5—600 de căderĭ de aerolite, de unde resultă că pe fiă-care anŭ massa pământuluĭ se adaogă cu óre-care cantitate și se întrébă dacă. după principiile mecaniceĭ, acéstă adăogare nu ar avé vre o influință asupra iuțeliĭ de rotațiune a planeteĭ nóstre? cestiune, care rĕmâne a se deslega de astronomĭ.

Nu potŭ termina fără să vorbescŭ despre unŭ meteoritŭ, ce s'a vĕḑutŭ în téra nóstră și care a fostŭ observatŭ și la Bucurescĭ; aerolitŭ despre care amŭ vorbitŭ în No. 16 alŭ *Revisteĭ sciinţifice* anulŭ XII-a; a fostŭ vĕḑutŭ în séra de 5 Ianuariŭ anulŭ curentŭ la 9 ore și 15 minute; direcțiunea sa era de la S.E. spre N.O., avea o lumină albă albăstruiă fórte strălucitóre și o iuțélă fórte mare.

Acestŭ aerolitŭ a fostŭ observatŭ asemenea la Bĕrladŭ, la Galațĭ, la Bacăŭ și la Focșanĭ; écă ce ḑicea în acéstă privință, *Vocea-Covurluiuluĭ:* «Acestŭ aerolitŭ s'a observatŭ d'asupra orașuluĭ nostru fórte aprópe, așa în câtŭ trebuie să fi căḑutŭ nu departe de orașu; orașulŭ părea iluminatŭ de cea maĭ frumósă lumină electrică». *Adevĕrulŭ* din Focșanĭ, afirma chiar, că după unŭ micŭ intervalŭ de la

disparițiunea luminei s'a audițū unū sgomotū asemenea ca a unei detunăturĭ.

Acestū aerolitū trecêndū și pe d'asupra Bucurescilorū este evidentū că n'a cădutū, cum a presupusū *Vocea Covurluiuluĭ*, în apropiere de Galațĭ. dară este fórte probabilū sà fiă cădutū în vre unulū din județele nóstre de N.O. prin niscaĭ pădurĭ saū munțĭ unde a trecutū neobservatū, căcĭ nu s'a vorbitū nimicū de căderea luĭ nicĭ în Ungaria, nicĭ în Austria. **Gr. Ștefănescu.**

CONSIDERAȚIUNI RELATIVE

LA STUDIULŬ ESPERIMENTALŬ ALŬ MIȘCĂRIĬ APEĬ ÎN CANALE DESCOPERITE ȘI LA CONSTITUȚIUNEA INTIMĂ A FLUIDELORŬ

Constituțiunea intimă a fluidelorŭ și legile mișcăriĭ lorŭ nu aŭ fostŭ încă până acum obiectulŭ unorŭ studiĭ așa de esacte și de amărunțite pe câtŭ comportă atâtŭ însemnătatea teoretică câtŭ și cea practică a acesteĭ chestiunĭ. Esperiențele destulŭ de puținŭ numeróse ce s'aŭ esecutatŭ aŭ fostŭ făcute în circumstanțe fórte puținŭ propriĭ pentru a pune în lumină legile, probabilŭ destulŭ de simple, după carĭ lucréză reacțiunile moleculare.

Écă unŭ scurtŭ resumatŭ alŭ acestorŭ esperiințe până în presentŭ: Prony, în 1804, se servi cu 31 de esperiințe, dintre carĭ 23 făcute de Dubuat în nisce micĭ canale de lemnŭ; 7 totŭ ale luĭ Dubuat pe canalulŭ du Jard și rîulŭ Hayne; 1 făcută de Chézy pe o rigolă de la Courpalet. Din comparațiunea resultatelorŭ lorŭ, Prony conchise formula sea:

$$RI=au+bu^2,$$

care, de și nu ține sémă de influința pârețilorŭ vasuluĭ și de atâtea alte circumstanțe, și maĭ alesŭ de și dedusă din nisce observațiunĭ făcute asupra unorŭ rigole de dimensiunĭ așa de micĭ, a fostŭ singura care a servitŭ inginerilorŭ pentru studiulŭ mișcăriĭ apeĭ în canalele naturale până la 1855.

Maĭ târḑiŭ, Eytelwein dispunea de 99 de esperiențe datorate luĭ Dubuat, Woltmann, Funk, Brünings, Bidone, Bonati și școleĭ Romane de Podurĭ și Sosele; însă aceste lucrărĭ disparate eraŭ esecutate în astŭ-felŭ de condițiunĭ, că nu permiseră luĭ Eytelwein să recunóscă insuficiința formuleĭ luĭ Prony; elŭ nu făcu de câtŭ să dea pentru conficiințiĭ a și b nisce valorĭ diferite de acele date de Prony.

Cu unŭ cuvêntŭ, până în 1855, când Darcy începu esperiințele sale la Dijon, hydraulica se basa, în totŭ ce privesce mișcarea apeĭ în canalele descoperite, pe nisce observațiunĭ făcute în rigole de lemnŭ de o fórte mică secțiune; pe câte-va observațiunĭ de iuțélă superficiale, făcute în rîurĭ, din carĭ se deducea valórea iuțeliĭ medii prin formulele găsite pentru canalele de mică secțiune, generalisațiune puținŭ legitimă; unele, esperiințele luĭ Brünings pe Rin, nu țineaŭ sémă de unŭ elementŭ esențialŭ, înclinarea pe orizontŭ a planuluĭ de apă superficialŭ; altele, esperiințele luĭ Funk pe Weser, conținea unele numere nesigure.

In 1855, Darcy începu la Dijon o lungă seriă de esperiințe, continuate și terminate de Bazin, în cincĭ canale rectangulare, de o lărgime de 0m·80 până la 2m·, cu o înclinare uniformă de 0m·005 pe metru. Insuficiința teorieĭ luĭ Prony și Eytelwein se vĕdu numaĭ de câtŭ, maĭ alesŭ inconvenientulŭ de a nu ține sémă de natura părețilorŭ canaluluĭ. Formulele date de Darcy și Bazin servă încă, în lipsa altora, pentru calcululŭ mișcăriĭ apeĭ în rîurĭ, de și, încă odată nu e permisŭ a aplica resultatele obținute pentru o secțiune de unŭ metru patratŭ la o secțiune de sute de orĭ maĭ mare. Pe lângă acésta, însușĭ felulŭ esperiințelorŭ inginerilorŭ de la Dijon este supusŭ la grave obiecțiunĭ teoretice, formulate de d. Boileau, într'o publicațiune din 1878.

Voiŭ cita în fine, pe lângă alte încercărĭ individuale, lucrările fórte prețuite ale d-luĭ Boileau, făcute la Metz, înainte de 1854; ele însă nu deteră resultatele la carĭ s'arŭ fi putută ascepta cine-va, de óre-ce óre carĭ împrejurărĭ -lŭ siliră să le întrerumpă după două lunĭ.

Observațiunĭ asupra regimuluĭ rîurilorŭ, afară de acele ale luĭ Brünings pe Rhin și ale luĭ Funk pe Weser, nu cunoscŭ altele de câtŭ cele întreprinse nu de multŭ pe Misisipi, din ordinulŭ guvernuluĭ Statelorŭ-Unite, de doĭ inginerĭ: d-niĭ Humphreys și Abbott.

* * *

Când se întreprinde căutarea legilorŭ după carĭ se producŭ unele fenomene, în aparință fórte complicate, se caută a se separa unele

de altele efectele diferitelorŭ cause, carĭ concură la producerea fenomenuluĭ şi a se mĕsura în parte. Causele principale, cele carĭ contribue în maĭ mare parte la producerea fenomenuluĭ, se studiază maĭ cu sémă; iar efectele causelorŭ accesoriĭ se consideră numaĭ ca nisce perturbaţiunĭ ce vinŭ să modifice resultatele principale, când într'un sensŭ când într'altulŭ. Astŭ-felŭ, spre esemplu, când observă cine-va mişcarea uneĭ planete, ţine sémă în prima liniă de acţiunea corpuluĭ principalŭ, sórele, pe când acţiunea corpurilorŭ secundarĭ ale sistemuluĭ, nu face de câtŭ să altereze cu prea puţinŭ efectulŭ acţiuneĭ sóreluĭ.

Când e vorba de mişcarea apeĭ în canalele descoperite, trebue să se ţină sémă de maĭ multe cause, a cărorŭ importanţă relativă variéză fórte multŭ după împrejurările în carĭ se face observaţiunea. Suntŭ: greutatea moleculelorŭ; acţiunile lorŭ reciproce saŭ forţele moleculare; natura păreţilorŭ canaluluĭ; forma şi direcţiunea lorŭ; puterea şi direcţiunea vêntuluĭ; gradulŭ de puritate chimică a apeĭ, care influenţéză asupra viscosităţiĭ. După principiulŭ de maĭ susŭ, nu se póte ataca studiulŭ mişcăriĭ, ca consecinţă a tutorŭ acestorŭ cause, fără a ajunge la resultate de o complicaţiune inextricabilă; voindŭ cine-va să găséscă da o-dată legea de acţiune a tutorŭ, nu va puté ajunge la nicĭ o conclusiune simplă; i se va întêmpla ceea ce arŭ fi avutŭ locŭ cu Kepler, dacă, dispunêndŭ de resultatele fórte precise ale observaţiunilorŭ moderne, arŭ fi încercatŭ să le coprindă pe tóte într'unŭ micŭ numĕrŭ de legĭ simple : elŭ nu arŭ fi reuşitŭ nicĭ odată să formuleze legile sale, şi prin urmare nicĭ Newton să proclame legea atracţiuneĭ universale.

Greutatea, acţiunile moleculare, frecarea pe păreţiĭ canaluluĭ, vêntulŭ, etc., lucréză fiă-care ca nisce forţe de intensitate şi direcţiune necunoscută, însă bine determinate în fiă-care momentŭ. Dacă fiăcare dintr'însele arŭ lucra singură, ea arŭ produce unŭ efectŭ bine determinatŭ, care, studiatŭ cu îngrijire, arŭ puté să ne dé espresiunea forţeĭ corespundĕtóre; operaţiunile care ne-arŭ aduce la acestŭ resultatŭ arŭ fi póte lungĭ şi delicate, însă posibile, precum suntŭ şi cele carĭ daŭ espresiunea resistinţeĭ mediilorŭ, spre esemplu. De óre-

ce însă tóte acele forțe lucréză de-odată, efectele lorŭ se superpunŭ, se încrucișéză în tóte modurile, și devine cu multŭ maĭ dificilŭ, décă nu chiarŭ imposibilŭ, a descurca în acestŭ chaos partea ce revine fie-căreĭa în deosebĭ.

Arŭ trebui dar' să caute cine-va să esperimenteze în condițiunĭ alese astŭ-felŭ, ca efectele tutorŭ forțelorŭ, afară de una, să fiă anulate și să repete aceste esperiințe pentru fiă-care din ele. Din nenorocire acéstă separațiune este materialmente imposibilă; orĭ ce s'arŭ face, nu se va puté nicĭ-odată suprima cu totulŭ influința păreților ŭ, spre esemplu,

Cu tóte aeestea, dacă arŭ fi posibilŭ a se alege condițiunile în așa chipŭ ca efectele unora din forțele citate, fără a fi cu totulŭ anulate, să fiă celŭ puțin reduse în cea maĭ mare parte, este evidentŭ că fenomenulŭ va purta cu deosebire caracterulŭ forțelorŭ alŭ cărorŭ efectŭ a rĕmasŭ în tótă energia luĭ, și că prin urmare va fi posibilŭ a se determina espresiunea acestorŭ din urmă forțe, lăsând la o parte de-o camŭ-dată, perturbațiunile produse de cele d'întâiŭ. Acésta deja arŭ fi apoĭ de unŭ ajutorŭ fórte puternicŭ pentru ca, prin o nouă seriă de esperiințe efectuate în condițiunĭ diferite, să se determine și espresiunea celorŭ d'întâiŭ forțe.

Imputarea cea maĭ gravă ce se póte face celorŭ maĭ multe din esperiințele citate maĭ susŭ, este că nu suntŭ făcute după acestŭ planŭ, in genere urmatŭ în sciințele de observațiune. Forțele carĭ trebue să preocupe maĭ întâiŭ pe observatorŭ, suntŭ acțiunile moleculare; greutatea este o forță cunoscută. Influința păreților ŭ, a vêntuluĭ și a composițiuneĭ chimice, arŭ trebui redusă câtŭ se póte în observațiunile ce se vorŭ face, în scopulŭ de a ajunge la cunoscința espresiuneĭ forțelorŭ moleculare. Influința vêntuluĭ e ușorŭ de evitatŭ; putemŭ face abtsracțiune de composițiunea chimică, dacă întréga seriă de esperiințe se va face pe unŭ acelașĭ rîŭ; însă influința păreților ŭ, care e așa de considerabilă, se va simți cu atâtŭ maĭ tare cu câtŭ secțiunea canaluluĭ va fi maĭ mică. Or espermentătorĭ citațĭ se parŭ în genere, că într'adinsŭ aŭ preferitŭ secțiunile micĭ; afară de câte-va esperiințe, de puțină valóre sciințifică, făcute pe Rin și pe Weser,

cele-alte s'aŭ făcutŭ maĭ tóte în rigole de lemnŭ derivate din câte unŭ rîŭ și de o secțiune minimă; rigolele ce serviaŭ luĭ Darcy și Bazin nu aveaŭ în maximum, de câtŭ $1^{m.p.}5$ de secțiune.

Orĭ-cine póte vedé cum, în asemenĭ condițiunĭ, forțele moleculare suntŭ în cea maĭ mare parte mascate de forțele de frecare a apeĭ pe părețĭ. Pe lângă acestea, ca inconvenientŭ practicŭ, se înțelege că formulele empirice găsite pentru canale micĭ nu se vorŭ aplica la canalele naturale, rîurile, de câtŭ forțândŭ principiile logiceĭ.

* * *

Este dar necesarŭ, atâtŭ din punctulŭ de vedere alŭ practiceĭ, câtŭ și alŭ teorieĭ, a se întreprinde pe o scară întinsă esperiințe în canale de o secțiune câtŭ se va puté maĭ mare. Realisarea artificiale a unorŭ asemenea canale nefiindŭ în puterea industrieĭ omenescĭ, va trebui să facemŭ esperiințele chiarŭ în rîurĭ, cu preferința în rîurile marĭ.

Se va puté objecta că în rîurĭ va fi greŭ a se realisa regimulŭ permanentŭ, din causa neregularităților matceĭ. Insă într'unŭ rîŭ de óre-care lungime, va fi totŭ-d'auna posibilŭ a se găsi câte-va porțiunĭ destulŭ de considerabile, în carĭ perturbațiunile produse în curentŭ de neregularitățile matceĭ, să fiă cu multŭ maĭ micĭ în proporțiune de câtŭ cele produse în o rigolă mică, chiarŭ prin disposițiile imaginate de esperimentatorĭ pentru a asigura regimulŭ permanentŭ; cum eraŭ, spre esemplu, cele 12 gurĭ de scurgere întrebuințate de Darcy și Bazin. Și apoĭ importanța resultatelorŭ ce se aștéptă de la aceste cercetărĭ este destulŭ de mare, pentru a justifica tóte cheltuelile ce s'arŭ face cu curățirea și regularea uneĭ porțiunĭ, relativŭ mică, din cursulŭ rîuluĭ ce va avé să serve la esperiințe. S'ar puté apoĭ utilisa pentru acésta rîurile a cărorŭ matcă a fostŭ rectificată pentru trebuințele navigațiuneĭ.

Dacă esperiențele acestea s'arŭ face într'unŭ rîŭ de o secțiune infinitŭ de mare, se înțelege că influința păreților asupra firelorŭ licuidelorŭ din mijloculŭ curentuluĭ, arŭ fi nulă; aceste fire licuide s'ar mișca dar' întocmaĭ ca și când s'arŭ afla într'o matcă ce nu des-

voltă nicĭ o frecare. Acéstă condițiune ideală va fi fórte aprópe de a fi împlinită într'unŭ rîŭ cu fórte mare secțiune.

* * *

Esperiințele întreprinse pe piciorulŭ acesta vorŭ avé trebuință de instruminte specialĭ, de care nu dispuné vechiĭ esperimentatorĭ.

Variabilele ce intră în equațiunile mișcăriĭ uneĭ mase fluide suntŭ: timpulŭ t; presiunea p; iuțéla v: direcțiunea iuțeliĭ, definită prin înclinarea eĭ pe orizontŭ, I, și prin azimutulŭ, A. Dacă numescŭ F forța ce determină mișcarea moleculeĭ fluide considerate pe care o presupunŭ redusă numaĭ la greutatea și acțiunile moleculare, de óre-ce facŭ abstracțiune de influința păreților și de cele alte cause de perturbațiune, equațiunile mișcăriĭ vorŭ fi de forma:

$$f(t, p, v, I, A, F)=o.$$

Dacă vomŭ avé mijloculŭ de a determina, prin observațiune, valorĭle simultanee ale luĭ t, p, v, I, A în orĭ-ce punctŭ alŭ maseĭ fluide, equațiunea precedinte ne va da valórea corespundĕtóre a luĭ F. Făcêndŭ unŭ mare numĕrŭ de observațiunĭ și comparândŭ resultatele dobândite, va fi posibilŭ a se vedea cum variază F în funcțiune de p, v, t, I, A, în fiă-care punctŭ. Acésta arŭ fi a afla chiarŭ espresiunea forțeĭ F.

O cale analogă se urmézā astă-dĭ cu o nespusă perseveranță pentru a ajunge la cunoscința legilorŭ fenomenelorŭ meteorologice.

* * *

Dintre quantitățile t, p, v, I, A, vechiĭ esperimentatorĭ nu mĕsurau de câtŭ pe v, ceea ce deja dă o idee de imperfecțiune ce trebue să presinte resultatele obținute de dênșiĭ.

Insă chiar aparatele ce întrebuințaŭ pentru a mĕsura pe v eraŭ astŭ-felŭ, că saŭ nu se puté întrebuința de câtŭ în curențĭ de forte mică secțiune, saŭ că nu presinta o sensibilitate destulŭ de mare. Dintre cele maĭ celebre, *morișca luĭ Woltmann*, singura ce se putea aplica la rîurĭ cu curentulŭ răpede, da locŭ la o prea mare perdere de forță, ceea-ce-ĭ micșora sensibilitatea; *tubulŭ luĭ Pitot*, perfecționatŭ

și întrebuințatŭ de Darcy și Bazin, era unŭ tub de sticlă, lungŭ ca de $1^{m}\cdot 50$, fórte fragilŭ; de aceea nu se puté întrebuința de câtŭ la curente înguste, puținŭ adâncĭ și nu răpedĭ. Și unulŭ și altulŭ era fórte incomode, din causa necesitățiĭ de a se afla observatorulŭ chiar lângă aparatŭ pentru a face lecturile

Tóte aceste inconveniinte arŭ dispare dacă amŭ utilisa electricitatea pentru transmiterea indicațiunilorŭ aparatelorŭ. Introducerea acestuĭ aginte arŭ permite a se face observațiunĭ la distanțe marĭ, în orĭ-ce punctŭ s'arŭ da, în condițiunĭ de precisiune, de rapiditate și de înlesnire, la carĭ vechiĭ observatorĭ eraŭ departe de a putea să aspire.

* * *

Ca dovédă de posibilitatea de a se construi, după acestŭ principiŭ, aparate precise și comode, amŭ avutŭ onórea a presinta Academieĭ câte-va desemne represintândŭ instruminte pentru mĕsura cantitățilorŭ v, I, A.

Primulŭ desemnŭ represintă unŭ *indicatorŭ* (compteur) *electricŭ*, avêndŭ nesce ace, caiĭ se mișcă pe nisce cadrane gradate; indicatorulŭ este în comunicațiune cu o bateriă electrică. Curentulŭ trămisŭ de dênsa póte fi întreruptŭ saŭ restabilitŭ prin o disposițiune analogă cu cea din receptorele Morse. Acelașĭ curentŭ trece și prin o bobină fixată la unŭ *comptcur* de secunde; când se începe observațiunea, acéstă bobină dă drumulŭ mecanismuluĭ comptoruluĭ de secunde, așa că se póte nota cu o precisiune fórte mare momentulŭ începeriĭ observațiuniĭ. Când se termină observațiunea, se întrerumpe curentulŭ; în acelașĭ momentŭ comptorulŭ de secunde se opresce și elŭ; durata τ a observațiuneĭ este dar' cunoscută.

Alŭ doilea aparatŭ este unŭ felŭ de *morișcă Woltmann*, care la făcare învêrtire stabilesce și întrerumpe curentulŭ câte-odată; așa că se póte ceti pe cadranele indicatoruluĭ electricŭ, numĕrulŭ de învêrtirĭ făcutŭ de morișcă în timpulŭ τ. Din acestŭ numĕrŭ se va deduce iuțéla V a curentuluĭ,

Alŭ treilea apaıatŭ este o altă dispoşiţiune a *moriscei lui Woltmann*. ceva maĭ simplă.

Alŭ patrulea aparatŭ servă totŭ de-odată la mĕsura înclinaţiuneĭ I şi a azimutuluĭ A alŭ iuţeleĭ.

Pentru a completa acéstă seriă, unŭ altŭ aparatŭ arŭ servi a mĕsura presiunea P într'unŭ punctŭ óre-care alŭ maseĭ fluide. Elŭ arŭ consiste într'o mică cutiă cubică, a căriĭ fiă-care faţă arŭ fi unŭ micŭ barometru aneroidŭ pe când unŭ mecanismŭ de orologeriă, ascunsŭ în mijlocŭ, arŭ servi a înregistra momentele observaţiunilorŭ.

In fine, sistemulŭ de suspensiune ce amŭ imaginatŭ, permite a face observaţiunea luĭ *p*, *v*, I, A în orĭ-ce punctŭ alŭ uneĭ secţiunĭ date a curentuluĭ, a-ĭ afla adâncimea, natura funduluĭ; tóte acestea fără ca observatoruĭŭ să aibă nevoiă a se mişca de pe malŭ.

Aparatele pentru mĕsura luĭ *v*, I şi A se vorŭ puté face de o sensibilitate fórte mare, maĭ alesŭ după ce se vorŭ esperimenta câtva. Frecările suntŭ aprópe nule, perderea de forţă maĭ că nu esistă, ca în tóte aparatele de acéstă natură.

Aceste avantage suntŭ comune la tóte instrumintele de mĕsură basate pe întrebuinţarea electricităţiĭ. In casulŭ nostru observaţiunile trebue făcute de departe, în puncte unde observatorulŭ nu se póte afla; întrebuinţarea instrumintelorŭ volumınóse şi complicate e interdisă, ca să nu se turbure prin presinţa lorŭ mişcarea pe care tocmaĭ avemŭ de scopŭ a o studia. Astŭ-felŭ întrebuinţarea electricităţiĭ se impune de sine.

Pentru construirea aparatelorŭ, m'amŭ adresatŭ d-luĭ Antoine Bréguet, învĕţatulŭ şi abilulŭ constructorŭ de aparate electrice, membru alŭ Biurouluĭ de Longitudinĭ; i-amŭ supusŭ unŭ desemnŭ după primele doue aparate, lăsându-me cu totulŭ la discreţiunea înalteĭ sale competinţĭ pentru tóte modificările ce arŭ fi credutŭ de cuviinţă a aduce la dispoşiţiunile imaginate de mine pentru a simplifica instrumintele şi a le face precise şi comode. D-lŭ Bréguet mĭ-a făcutŭ onórea a me încunosciinţa, că întru câtŭ privesce indicatorulŭ electricŭ, d-sea posedă deja unŭ modelŭ maĭ simplu, care, cu óre-carĭ modificărĭ, va puté să-ĭ ţină loculŭ; ceea-ce arŭ avé avantagiulŭ de a substitui unŭ a-

paratŭ, deja încercatŭ, în loculŭ altuĭa încă necunoscutŭ. Câtŭ pentru morișcă, ea arŭ rĕmâne neschimbată, de și construcțiunea eĭ arŭ presinta óre-carĭ dificultățĭ.

* * *

E de prisosŭ să insistŭ asupra importanțeĭ ce arŭ avé studiĭ întreprinse pe o scară întinsă asupra mișcăriĭ apeĭ în rîurĭ. Pe de o parte ele vorŭ face să progreseze într'o mĕsură fórte considerabilă, prea puținele cunoscințe ce avem asupra constituțiuneĭ intime a fluidelorŭ, alŭ căriĭ studiŭ este una din problemele cele maĭ ardue și maĭ însemnate ale filosofieĭ naturale. Pe de alta se va ajunge în fine la cunoscința legilorŭ esacte ale regimuluĭ rîurilorŭ; utilitatea practică a lorŭ din punctulŭ de vedere alŭ lucrărilorŭ publice, alŭ irigațiunilorŭ, alŭ regimuluĭ apelorŭ marĭ, este fórte mare pentru orĭ-ce țéră, și maĭ alesŭ pentru a nóstră, care până acum nicĭ nu a utilisatŭ la nimică cursurile de apă ce are, nicĭ nu are chipulŭ de a prevedé desastrósele inundațiunĭ, la carĭ daŭ locŭ ele și a se feri de dênsele.

Credŭ că întrebuințarea electricitățiĭ face posibile și ușóre aceste studiĭ, carĭ eraŭ imposibile numaĭ cu mijlócele întrebuințate până acumŭ; și nu mĕ îndoescŭ, că țéra nóstră nu va lipsi, atâtŭ în interesulŭ sciințeĭ, câtŭ și alŭ sĕŭ propriŭ, să urmeze esemplulŭ Statelorŭ-Unite și să iea asupra sa nisce lucrărĭ a cărorŭ reușită arŭ inaugura într'unŭ modŭ fórte onorabilŭ serviciile ce și în viitorŭ va continua de sigurŭ a aduce sciințeĭ și bineluĭ comunŭ alŭ umanitățiĭ.

S. Haretu.

NOTIȚE BIOGRAFICE

ASUPRA VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII DECEDATULUĬ MEMBRU ALU ACADEMIEĬ ROMÂNE ANDREIU MOCIONI (MOCSONYI).

Domnĭ Colegĭ,

Incă din ședința ordinară de la 23 Ianuariŭ 1881, sub numĕrulŭ 1037, amŭ primitŭ onorifica însărcinare, ca să culegŭ tóte posibilele notițe biografice despre rĕposatulŭ nostru colegŭ Andreiŭ Mocioni și însoțindu-le de apreciărĭ a operelorŭ sale, a activitățiĭ și caracteruluĭ sĕŭ, să vi le presintŭ pentru adunarea generală. Cândŭ decĭ viŭ a satisface acesteĭ însărcinărĭ pe câtŭ mĭ-aŭ permisŭ puterile și împrejurările, vĕ rogŭ să-mĭ dațĭ bine-voitórea ascultare, spre a vĕ spune : *Cine a fostŭ, cum a vietuitŭ și cum și-a împlinitŭ misiunea p'acestŭ pămêntŭ Andreiŭ Mocioni.*

Mĕ aflu, domnĭ colegĭ, în fața sublimeĭ umbre a unuĭ bărbatŭ, pe care de și colegŭ alŭ nostru de la prima urdire a acesteĭ erudite societățĭ, ceĭ maĭ mulțĭ dintre noĭ îlŭ cunoscură numaĭ după nume și din renume; căcĭ sórtea ce conduce ființele omenescĭ, nu i-a permisŭ a se înfățișa odată măcarŭ în mijloculŭ nostru. Și, trebue să adaugŭ și să recomandŭ atențiuneĭ d-vóstră din capulŭ loculuĭ observațiunea, că decedatulŭ nostru colegŭ Andreiŭ Mocioni n'a fostŭ unŭ bărbatŭ specificŭ alŭ sciințelorŭ saŭ literelorŭ; dênsulŭ nu s'a impusŭ atențiuneĭ publice prin scrierĭ erudite saŭ opurĭ literare, lățite prin tipărirĭ — nu că dóră i-arŭ fi lipsitŭ capacitatea, — ci pentru-că timpulŭ i-a lipsitŭ; tóte manuscriptele sale câte ne-aŭ rĕmasŭ, nu suntŭ de câtŭ memoriĭ către Monarchŭ și către supremele autorițățĭ de Statŭ, și apoĭ publicațiunĭ și notițe diaristice despre diferite cestiunĭ d'ale dileĭ. Andreiŭ Mocioni a strălucitŭ prin *fapte* și *sacrificie*;

elŭ a făcutŭ istoriă, prin valórea genuluĭ sĕŭ practicŭ, și a lățitŭ cultura sciințeĭ, literatureĭ, arteĭ, printre poporulŭ românŭ, prin îndemnulŭ sĕŭ moralŭ și prin ajutorulŭ sĕŭ materialŭ. Intr'unŭ cuvêntŭ: colegulŭ nostru Andreiŭ Mocioni a fostŭ unŭ înfocatŭ luptătorŭ politicŭ naționalŭ, și unŭ mare Mecenatŭ. Pe acestŭ terenŭ elŭ și-a desvoltatŭ activitatea vieții, aci elŭ și-a afirmatŭ valórea individualitățiĭ, aŭ luptatŭ elŭ lupta pentru esitința națională, pentru deșteptarea și emanciparea poporuluĭ românŭ. Pe acestŭ terenŭ deci lumea a învĕțatŭ a-lŭ cunósce și respecta, de pe acestŭ terenŭ vocea publică l'a chiămatŭ în mijloculŭ nostru; prin urmare — credŭ că cu temeiŭ și cu dreptate este ca și noĭ — din aceste puncte de vedere să-ĭ aprețuimŭ faptele și să ĭ păstrămŭ memoria în Analele nóstre.

Căcĭ, domnĭ colegĭ, este o proprietate a fireĭ omenescĭ, unŭ postulatŭ naturalŭ alŭ mințeĭ practice, ca—precum pe ceĭ-ce prin tótă viața lorŭ facŭ studiĭ teoretice și combinațiunĭ practice asupra adevĕrurilorŭ si olóselorŭ loiŭ pentru omŭ, saŭ pentru genulŭ omenescŭ, și scriŭ cărțĭ cu bune învĕțăturĭ asupra mijlócelorŭ, saŭ ca totŭ atâtea mijlóce folositóre desvoltăriĭ și perfecționăriĭ omuluĭ și respective a genuluĭ omenescŭ, popórele i cultivă și păstréză prin secolĭ în grată memoriă, — nu maĭ puținŭ să stime, iubéscă și eterniseze prin monuminte de pietate, pe luminătoriĭ și conducĕtoriĭ lorŭ prin fapte viue, prin lupte și sacrificie, fără de carĭ fapte viue, lupte și sacrificie — istoria arŭ fi imposibilă, sciința sécă, poesia mórtă!

Vĕ încredințezŭ, domnĭ colegĭ, că amŭ deplină consciință de gravitatea cestiuneĭ, pricepŭ pré bine că — după cele espuse, — întru aprecierea activitățiĭ și meritelorŭ decedatuluĭ nostru colegŭ Mocioni, amŭ d'a face cu o problemă pe catŭ de dificilă, nu maĭ puținŭ și de delicată, trebuindŭ să vĕ narezŭ în resumatŭ, și în episódele principalĭ, istoria maĭ nouă a luptelorŭ și suferințelorŭ românilorŭ din Austro-Ungaria; dar convinsŭ, că este chiămarea uneĭ Aacademiĭ de sciință, a scruta și cultiva, resp., a supune apreciărilorŭ sale critice *adevĕrulŭ* prin tótă activitatea de desvoltare a genuluĭ omenescŭ, a poporuluĭ și a individilorŭ de direcțiune și conducere în acestŭ pro-

cesŭ, unŭ singurŭ momentŭ nu amŭ esitatŭ a-mĭ împlini datorința, între marginile obiectivitățiĭ.

Voiŭ începe cu espunerea datelorŭ, câte amŭ pututŭ aduna, despre originea și resp. familia ilustruluĭ nostru colegŭ Mocioni. Familia *«Mucionilorŭ»* este venită la noĭ din Macedonia, anume din Moscopole, odinióră urbea principală și cea maĭ împopulată de românĭ a provincieĭ, unde acea familiă prin avuția sa, prin valórea bărbațilorŭ ce producea, prin activitatea și influința ce aceștia exercitaŭ — specialmente pe terenulŭ culturalŭ-bisericescŭ, escela maĭ presusŭ de tóte. Ea era numerósă, avea biserica cea maĭ frumósă și dintre fiiĭ eĭ câte unulŭ regulatŭ se destina pentru trépta preoțéscă. In decursulŭ secolilorŭ XVI și XVII maĭ mulțĭ din acéstă familiă, unulŭ archimandritŭ fiindŭ, aŭ cercetatŭ sântulŭ mormêntŭ de la Ierusalimŭ și aŭ adusŭ cu sine icóne și moștĭ sânte, din carĭ unele se păstréză până astă-dĭ.

Tocmaĭ însă pentru avuția și influința eĭ, acéstă familiă pe la capĕtulŭ seculuiuĭ alŭ XVII-lea, când puterea osmană în Europa pornea spre decădință, devenise tare bănuită și nesuferită Turcilorŭ, din care causă fruntașiĭ familieĭ, pentru de a-șĭ salva viața și averea, fură constrînșĭ a părăsi acea patriă subjugată de barbarĭ, a se trage cu familiele lorŭ încóce spre Dacia luĭ Traianŭ și a se adăposti în Ungaria. După cum se ține în familiă, acéstă imigrațiune trebue să se fiă întêmplatŭ în dieceniulŭ ultimŭ alŭ secoluluĭ XVII; pentru-că tradițiunea familiară istorisesce, cum că pe timpulŭ când a sositŭ familia Mucionilorŭ în Ungaria, aci se urma o luptă cruntă cu Turciĭ și principele *Eugen de Savoya*, celebrulŭ beliduce împĕrătescŭ, îșĭ făcuse de problemă, a curăți téra de eĭ. Totŭ tradițiunea familiară ne spune că, unulŭ dintre *Mucioni* fiindŭ inrolatŭ în oștirea marelui Eugen, a cădutŭ în lupta epochală de la Zenta, 1697, iar altulŭ cu numele *Petru*, preotŭ fiindŭ, de asemenea a urmatŭ stindardululĭ luĭ Eugen ca duhovnicŭ de tabără, și și acesta — maĭ apoĭ — a peritŭ în cutare luptă dintre cele multe, prin carĭ Eugen a scosŭ pe Turcĭ din Banatulŭ Temeșianŭ, 1716. Despre Mucion celŭ cădutŭ la Zenta — nu se scie să fiă lăsatŭ după sine copiĭ; iar preotulŭ *Petru* Mucioni a a-

vutŭ treĭ fiĭ : *Petru II*, *Michail* și *Andreiŭ*. Este de însemnatŭ, cà precum Petru Mucioni preotulŭ lupta cu crucea în tabăra luĭ Eugen, alăturea cu armata împĕrătéscă luptaŭ trupele ausiliare sêrbe, cu patriarchulŭ *Arsenie* de la Ipec în frunte, și încă de pe atuncĭ tuturorŭ Românilorŭ maĭ distinșĭ ce participaŭ la luptă le da câte unŭ nume slavŭ cu terminațiunea în «*iciŭ* séŭ» «*viciŭ*». Astŭ-felŭ făcuseră și din *popa Petru Mucion* — «*Popoviciu*,» care a rĕmasŭ urmașilorŭ luĭ până la începutulŭ secoluluĭ nostru, și se póte vedé între parenteze și în diplomele nobilitarĭ ce a obținutŭ familia în decursulŭ timpuluĭ.

Dintre numițiĭ treĭ fiĭ aĭ luĭ Petru Mucion=Popoviciu, celŭ d'întâiŭ Petru II, a muritŭ fără descendință; iar ceĭ-l-alțĭ douĭ, *Michail* ș *Andreiŭ*, aŭ întemeiatŭ fie-carele familia sa, așeḑându-se ambiĭ în Buda-Pesta, cumpărândŭ și ținêndŭ aci case marĭ și luxuriόse, eserciândŭ — ca și în Macedonia predecesoriĭ lorŭ — comerciulŭ, economia și viața publică însemnată. Maĭ târḑiŭ Andreiŭ, resp. descedențiĭ luĭ pe basa meritelorŭ militarĭ și a sacrificielorŭ, financiarĭ a împetratŭ la 1780 dominiulŭ *Foen* în Banatulŭ Temeșianŭ, obținêndŭ diplomă nobilitară cu predicatulŭ de «Foen», (1783, publicată la 1805 și renovată la 1814); de asemenea din ramulŭ luĭ Michail descendintele *Petru III*, ce se mutase la Tocai în Ungaria superiόră și căștigase, acolo averĭ însemnate, obținu diplomă nobilitară la 1804, prin tόte aceste diplome transcriindu-se numele românŭ de *Mucion* și *Mucionĭ*, pe unguriă în «*Mocsony*», precum îlŭ pόrtă până aḑĭ toțĭ membri familieĭ și precum și eŭ voiŭ urma a-lŭ scrie maĭ departe.

Ramulŭ Mocsonyi de Foen, (a se pronunța Fĕnŭ, de la lat. «foenum)» prin diferite desastre familiarĭ, pe la începutulŭ secoluluĭ nostru ajunsese a fi redusŭ la unica persόnă a senioruluĭ *Ioane Mocsoni*, născutŭ la 1780; dar acesta la 1804 căsătorindu-se cu frumόsa albanesă *Iuliana Panaiot*, după o viață conjugală bine-cuvêntată de 50 anĭ, la 1854, când rĕposă rĕmaseră, după elŭ descendințĭ — una fiică și patru feciorĭ. Fiica *Catarina*, născută la 1806, fiindŭ căsătorită cu *Michail de Mocsoni*, ultimulŭ surcelŭ alŭ ramuluĭ ce se mutase la Tocai, acestŭ ramŭ despărțitŭ de anĭ aprόpe 100, prin acé-

stă căsătoriă se reîmpreună. Mih. de Mocsonyi, născutŭ la 1811, trăesce în Buda-Peşta, iar soţia sa Catarina, cunoscută şi stimată în tótă ţéra ca modelŭ de inimă creştină şi română, a rĕposatŭ la 1878. Din acéstă căsătoriă avemŭ pe ceĭ douĭ ilustri fraţĭ *Alexandru* şi *Eugeniŭ de Mocsonyi*, celŭ d'ântêiŭ născutŭ la 1842, celŭ-l altŭ la 1844, ambiĭ doctorĭ în dreptŭ, ambiĭ eruditĭ şi emininţĭ anteluptătorĭ naţionalĭ, — mândria generaţiuneĭ moderne a Românilorŭ din Austro-Ungaria.

Fiulŭ *Petru* născutŭ la 1808, bărbatŭ de multă erudiţiune, sublimŭ caracterŭ, multŭ zelŭ şi multe merite politice-naţionalĭ, a rĕposatŭ fără a fi fostŭ căsătoritŭ.

Alŭ doilea fiiŭ *Andreiu*, născutŭ la 27 Iuniŭ 1812, este de a căruĭ persónă avemŭ să ne ocupămŭ specialŭ.

Alŭ treilea fiiŭ *Antoniu*, născutŭ la 1816 căsătoritŭ cu *Iosefina baronésa Brudern*, trăesce la moşia Verpelét în comitatulŭ Hevesuluĭ. Din acéstă familiă s'aŭ născutŭ douĭ fiĭ, *Zenone* la 1842, căsătoritŭ cu baronésa *Maria* de *Fischer*, şi *Victor*, născutŭ la 1845.

Alŭ patrulea fiiŭ *Georgiu*, născutŭ la 1824, căsătoritŭ cu *Helena de Somogyi*, din care căsătoriă are douĕ fete, *Livia* măritată după contele Andreiŭ de Bethlen, şi *Georgina* în etate de 15 anĭ.

Că óre astă-ḑĭ în Macedonia maĭ află-se rămăşiţe din familia Mocionilorŭ — nu se scie, dar se scie din hârtiile familiarĭ, că ceĭ de aicĭ până la începutulŭ secoluluĭ nostru aŭ întreţinutŭ relaţiunĭ familiare cu rudeniĭ din Moscopole.

Va să ḑică, *Andreiu*, rĕposatulŭ nostru colegŭ, a fostŭ alŭ doilea fiŭ alŭ luĭ *Ioane Mocsonyi de Foen*. Elŭ şi-a făcutŭ studiele gimnasiale, licealĭ şi universitalĭ, în Peşta, pe carĭ la 1832 le-a încheiatŭ cu esamenele din drepturĭ; a fostŭ apoĭ introdusŭ în economia rurală la moşia din Foen; dar la 1836 elŭ fu chiămatŭ de «vice notariŭ» (secretarŭ alŭ Prefectureĭ), în administraţiunea comitatuluĭ Torontalŭ, devotându-se cu totŭ zelulŭ înfocatuluĭ sĕŭ spiritŭ activitáţiĭ municipale. La anulŭ 1843 elŭ deveni alesŭ «proto-jude» districtualŭ (sub-prefectŭ) şi d'aci încolo elŭ iute se aventâ la rolulŭ de conducĕtorŭ politicŭ în comitatŭ. Prin energia sa, prin agerimea min-

ţiĭ sale, precumŭ şi prin manierele sale gentile, elŭ răpia cu sine pe semeniĭ sĕĭ, maĭ vîrtosŭ pe mulţimea nobleţeĭ rurale, Ungurĭ, Croaţĭ, Sêrbĭ, Armenĭ şi Românĭ.

Andreiu Mocsonyi era bărbatŭ frumosŭ, de statură mijlociă, de temperamentŭ vivace, d'o eleganţă alésă, cu o voce pătrundĕtóre; vorbia perfectŭ limbile: *latină, germană, maghiară, franceză, sêrbă şi română*, anume şi pe cea macedo-română, căcĭ în casa părintéscă maĭ vêrtosŭ acéstă din urmă se folosea.

Portretulŭ ce avemŭ aci ne presintă pe Andreiu Mocionyi fórte fidelŭ, în etatea sa de la 60 de anĭ. Atâta despre familia sa, despre esteriorulŭ sĕŭ, calitatea spirituluĭ sĕŭ şi primele începute ale activităţiĭ sale. — Cu permisiunea d vóstră — trecŭ maĭ departe.

De la 1836 începêndŭ, prin ţéra ungurécă întrégă, pornise lupta cea mare între spiritulŭ celŭ noŭ la noĭ, alŭ pseudo-liberalismuluĭ englesŭ, amestecatŭ cu principiile democraţieĭ francese, şi — între conservatismulŭ istoricŭ, propriaminte aristocraticŭ, împĕnatŭ şi acesta în timpiĭ din urmă cu óre-carĭ principie progresistice, împrumutate totŭ din străinătate. In fruntea primeĭ direcţiunĭ sta *Ludovik Kossuth*, pe a doua o conducea contele *Stefan Szécsenyi*. Acéstă luptă maĭ vêrtosŭ prin comitate era fórte înverşŭnată, şi eraŭ înrolate în ea tóte spiritele cugetătóre. Astŭ-felŭ se prepara revoluţiunea, carea trebuia să urmeze curêndŭ. Politica guvernuluĭ centralŭ se sforţa întru a pune stavilă *liberalismuluĭ*, care pré multŭ confundându-se cu *radicalismulŭ*, mereŭ ocupa terenŭ în inimele maselorŭ poporuluĭ şi încurca spiritele uşorŭ credĕtóre. Nu trecuseră 10 anĭ şi deja jumĕtate dintre comitatele ţĕreĭ eraŭ în posesiunea liberalilorŭ şi radicalilorŭ, în câtŭ în dietele de la 1840 şi 1844, conservatoriĭ abia numaĭ cu ajutorulŭ membrilor Tableĭ-Regiă, carĭ eraŭ legislatorĭ din oficiŭ, putură ţiné în frêŭ pasiunile oposiţionalilorŭ liberalĭ şi radicalĭ. Torontalulŭ, acestŭ comitatŭ dintre cele maĭ marĭ şi maĭ bogate ale ţĕreĭ, numaĭ prin virtutea şi energia unorŭ puţinĭ bărbaţĭ agerĭ şi resoluţĭ, între carĭ escela maĭ vêrtosŭ subprefectulŭ Andreiu de Mocsonyi, se păstra încă conservătismuluĭ progresistŭ.

Andreiu Mocsonyi şi cu frate-sĕŭ Petru, — carele din urmă era

bărbatŭ d'unŭ caracterŭ fórte seriosŭ și întrunia tóte condițiunile u-nuĭ adevĕratŭ omŭ politicŭ, — profesaŭ încă de pe atuncĭ, conformŭ înalteĭ lorŭ culture și tradițiunilorŭ familiare — principiulŭ, că : *supremulŭ scopŭ alŭ Românuluĭ politicŭ trebue să fiă* — **conservarea și nobilitarea elementuluĭ sĕŭ naționalŭ**; și doctrinele că : *acestuĭ scopŭ trebue acomodată tótă activitatea vieții, că* — *genuinulŭ pregresŭ trebue să fiă moderatŭ, succesivŭ și introdusŭ cu consimțimêntulŭ autorităţiĭ de statŭ*, dacă este ca să fiă folositorŭ și durabilŭ. — Acestŭ principŭ și a-ceste doctrine aŭ fostŭ regulativele ținuteĭ lorŭ prin tótă viața lorŭ.

Primulŭ triumfŭ ce secera agerulŭ spiritŭ alŭ luĭ Andreiu Mocsonyi fu, că la alegerile pentru Dieta țĕreĭ, convocată pe tómna anuluĭ 1847, la Poșon, scóse pe frate-sĕŭ Petru de prim-representantŭ al comitatuluĭ Torontalŭ, în acestŭ comitatŭ ce numĕra peste 300,000 locuitorĭ, Nemțĭ, Sêrbĭ, Românĭ, Maghiarĭ, Croațĭ, Bulgarĭ, Armenĭ, Slóvacĭ și Francezĭ, unde însă la alegerĭ, după constituțiunea avitică participa numaĭ nobleța, a căreĭ cea maĭ mare parte se compunea din Croațĭ, Armenĭ și Maghiarĭ.

Astŭ-felŭ s'aŭ introdusŭ aceĭ douĭ frațĭ de Mocsonyi, acele douĕ spirite romane în lupta politică a țĕreĭ unguresci — pe acelŭ timpŭ cândŭ poporulŭ nicĭ nu numĕra . nicĭ nu cugeta , ci ca o vită, tăcea și purta jugulŭ stăpânilorŭ sĕĭ ; iar inteligința română, puțină câtă era p'atuncĭ, din clerŭ maĭ vêrtosŭ, d'o jumĕtate de secolŭ se frămênta în luptă pentru emanciparea bisericeĭ române de Slavonismŭ. Și așia, domnĭ colegĭ, nu vĕ vețĭ mira dacă vĕ voiŭ spune, că — precum singurĭ eraŭ și nesprijinițĭ în luptele lorŭ politice — aceĭ douĭ grachĭ, i-a și ajunsŭ fórte curêndŭ sórtea grachilorŭ. Căcĭ cu câtŭ lupta între principiele moderate și cele esagerate înainta, cu atâtŭ nisuințele celorŭ douĭ Mocsonyi deveniaŭ maĭ isolate și neputinciόse. Petru, la Dieta din Poșon, pentru ținuta sa fermă și energică, curêndŭ se vĕḍu încurcatŭ în *duele;* iar contra luĭ Andreiu, spre paralisarea influințeĭ sale in comitatŭ, se formaŭ intrige și comploturĭ, până-ce în Martiŭ 1848, prorupse revoluțiunea, ale căreĭ ideĭ și pornirĭ iute propagându-se și triumfândŭ prin tótă țéra, frațiĭ de Mocsonyi fuseră constrînși a părăsi lupta, retrăgêndu-se maĭ întâiŭ

pe la moșiele lorŭ, iar după aceea eșindŭ afară din țéră, adică din Ungaria, unde pentru ómenĭ ca eĭ nu se maĭ găsea nicĭ locŭ, nicĭ securitate, nicĭ ocupațiune; averea și-o lăsară pradă furieĭ revoluționare, dar duseră cu sine și o păstrară intactă consciința și direcțiunea lorŭ națională, precumŭ și fidelitatea lorŭ către Monarchiă și Dinastiă.

N'a ținutŭ însă multŭ triumfulŭ revoluțiuneĭ, nicĭ retragerea fraților de Mocsonyi. Insurecțiunea maghiară, cu ajutorulŭ Muscalilorŭ fu nimicită la Vilagos-Șiria, în Augustŭ 1849; Petru Mocsioni indată după suirea la Tronŭ a juneluĭ împěratŭ *Francisc Iosif*, încă în Decembre 1848 fu chiămatŭ prin Ministrulŭ conte Stadion lângă Curtea din Viena, ca bărbatŭ de încredere alŭ Românilorŭ, pentru de a represinta interesele acestora și a formula postulatele lorŭ, spre a puté fi considerate la opera noueĭ constituirĭ a monarchieĭ; iarŭ Andreiu, în Septembre 1849, fu pusŭ în capulŭ părților banatice, locuite de Românĭ, peste unŭ teritoriŭ de 300 mile patrate și o populațiune de 600,000 suflete, cu titlulŭ și funcțiunea de *supremŭ comisarŭ districtualŭ.*

In acéstă calitate a sa, Andreiu Mocsonyi lucra ḑiua-nóptea, neobositŭ, la reorganisarea provincieĭ, în care se instalase anarchia și caosulŭ: paralelŭ elŭ învěța și conducea inteligința română, ca să-și pricépă adevěratele interese și să-șĭ ocupe cu demnitate loculŭ ce îĭ se cuvenia în viața publică de statŭ. Elŭ se sbuciumă lucrândŭ jos în poporŭ; iar frate-seŭ Petru și cu ceĭ-l-alțĭ bărbațĭ de încredere și deputațĭ aĭ Românilorŭ din Bucovina, Banatŭ, Ungaria și Transilvania, între carĭ mě aflamŭ și eŭ ca representante alŭ Românilorŭ din părțile Ungurene și anume acelorŭ din comitatele Aradŭ, Cenadŭ, și Bichor, lucra în Viena, unde Ministeriulŭ imperialŭ *Bach-Schwarzenberg*, carele urmase nefericitului conte Stadion, ne reținea și ocupa cu elaborarea de *programe și memoriĭ* asupra diferitelorŭ cestiunĭ relative la îmbunătățirea sorțiĭ Românilorŭ, pe când în realitate guvernulŭ Maiestățiĭ Sale imperiale, ca după o parolă din Petropole făuria și rĕspândia reacțiunea! Nu vě puteți închipui domnĭ colegĭ, tortura, ce suferiamŭ noĭ atuncĭ și maĭ vêrtosŭ de pe la începutulŭ a-

nuluĭ 1850 până pe la finitulŭ anuluĭ 1852, când din buzo ni se recunoscea îndreptăţirea tuturorŭ plânsorilorŭ saŭ gravamilorŭ i ni se promitea cea maĭ sigură vindecare, iar în faptă vedeamŭ nedreptăţindu-se poporulŭ românŭ prin tóte sferele vieţiĭ sale, şi ceĭ maĭ bun fiĭ aĭ sĕĭ persecutându-se, punêndu-se sub priveghiărea poliţiană, încă maĭ rĕŭ de câtŭ pe timpiĭ ceĭ maĭ rĕĭ aĭ sistemeĭ feudale.

Acéstă situaţiune nu maĭ era de suferitŭ. Deci, Petru Mocsonyi, resolutŭ cum era, într'una din ḍilele luĭ Maiŭ 1852, în fruntea uneĭ deputaţiunĭ, în care eramŭ şi eŭ, înfăţişându-se înaintea principeluĭ Schwarzenberg, ca capŭ alŭ cabinetuluĭ, după o dispută animată îĭ plesni în faţă verdictulŭ sĕŭ : «*Alteţă*, aşa se vede din tóte, *că bărbaţiĭ de încredere şi representanţiĭ Românilorŭ aŭ fostŭ chiămaţĭ şi ascultaţĭ aicea, ca să cunósceţĭ bine dorinţele şi trebuinţele lorŭ, pentru a nu împlini nicĭ una, ci a dispune totŭ contrariulŭ*!» Imediatŭ după acésta jurnalulŭ oficiosŭ al prim-ministruluĭ spuse lumeĭ, că cererile Românilorŭ isbindŭ în drepturile de maĭ înainte ale altora, nu se potŭ mplini. Numaĭ pe terenulŭ bisericescŭ ni se puneaŭ în vedere unele îmbunătăţirĭ, precum a şi urmatŭ curêndŭ redicarea Episcopatuluĭ românŭ gr.-catolicŭ din Transilvania la demnitatea de Archiepiscopiă şi Mitropoliă, şi aŭ maĭ fostŭ create douĕ Diecese greco-catolice române în Lugoşŭ şi Gherla, concesiunĭ şi resp. favorurĭ aceste nouĕ Episcopiĭ, ce treceaŭ peste programa postulatelorŭ comune a representanţilorŭ românĭ naţionalĭ; pre când de emanciparea Bisericeĭ române ortodoxe de sub jugulŭ slavonŭ nicĭ amintire nu se făcea, din contră curêndŭ după aceea urmă numirea de Episcopĭ sêrbĭ la scaunele vacante din Diecesele în precumpeninţă romane a Temeşóriĭ şi a Verşeţuluĭ.

După astŭ-felŭ de triste esperiinţe, bărbaţiĭ de încredere românĭ părăsiră Viena; iar Andreiu Mocsonyi se grăbi a'şĭ da dimisiunea din însemnatulŭ postŭ ce ocupa şi unde prin atitudinea guvernuluĭ imperialŭ-centralŭ, ca românŭ din tótă inima, devenise imposibile.

Dar reacţiuneĭ din Viena nu-ĭ venia la socotélă retragerea Mocsonescilorŭ, maĭ vêrtosŭ că tocmaĭ cu puţinŭ maĭ înainte se blamase rĕŭ în Transilvania, prin modulŭ de procedare faţă cu Iancu şi Acsente,

ba încă și mai înainte în Cernăuți cu frații Hurmuzachesci, totŭ pentru drepturile Românilorŭ și ținuta fóiei «Bucovina», ce redigeaŭ ei. Deci, Andreiu prin multe complimente fu înduplecatŭ a primi la 1853 președenția într'o comisiune centrală din Temeșóra, ce avea chiămarea d'a introduce cadastrulŭ în părțile banatice; ear frate-sĕŭ Petru totŭ pe atunci fu numitŭ referendarŭ la suprema Curte de justiția și casațiune din Viena. Ambii își mai încercaseră odată influința în interesulŭ poporului românŭ, dar se convinseră din noŭ, că reacțiunea nu era impedecabilă prin raționaminte logice și patriotice, ci că ea trebue lăsată să-și facă cursulŭ și totŭ-d'o-dată să-și facă însăși de capŭ prin naturalele consecințe ale ei și prin pericolile ce ea, în órba ei trufiă, provoca din tóte puterile. Ambii frați deci, la 1856 se retraseră definitivŭ de la serviciulŭ de statŭ, cu atâtŭ mai vêrtosŭ, de óre-ce într'aceea rĕposândŭ părintele lorŭ, administrarea considerabilei averi familiare rĕmase asupra lorŭ.

În véra anului 1858, Petru fu asasinatŭ—ḑiua la amiaḑiăḑi—în Buda-pesta, într'unŭ modŭ de totŭ ticălosŭ! Acésta îndemnă pe toți membrii familiei, a se retrage și mai multŭ din viéța publică pe la diferitele moșii și economii rurale ale lorŭ. Andreiŭ se așeḑase la Foen, unde la 1859 se căsători, luându-și soțiă o femee de o înaltă cultură, pe tênĕra și frumósa *Laura de Cernoviciu,* fiica d-nului Petru de Csernovics, seniorulŭ de Macea și Orosinulŭ micŭ, ultimulŭ comite Temeșianŭ, din vița primilorŭ întemeiători și Domnitori ai Muntenegrului, strănepotŭ alŭ renumitului Patriarchŭ de Ipec, Asenie Csernovics, care la 1691, deșertândŭ Serbia vechiă, cu 40 mii de familii sêrbe ortodoxe a trecutŭ în provinciele Austro-ungare și a întemeiatŭ națiunea și ierarchia sêrbéscă.

La anulŭ 1859 politica lui Bach și Schwarzenberg, prin bătăliele de la Magenta și Solferino fu isbită de mórte, și Impĕrăția din Viena iar se simți în necesitatea d'a căuta suatŭ, lumină, direcțiune—în *sînulŭ popórelorŭ sale,* la bărbații de minte, animă și credință. Andreiŭ Mocsoni fu și elŭ chiămatŭ la Viena. Era într'una din primele ḑile ale lui Februarie 1860, când mĕ surprinse în cancelaria mea de la suprema Curte de justiția, și-mi descoperi—în confidențiă,—că Mo-

narchulŭ, după desastrele din Italia, simte necesitate și doresce să convóce o adunare de *notabilĭ*, ca representanțĭ aĭ țĕrilorŭ și popórelorŭ, cu carĭ să se consulte asupra *reconstruirii Monarchieĭ pe base noue;* adaose că elŭ este destinatŭ a representa pre Româniĭ din Banatŭ și părțile ungurene, că pentru Transilvania este luatŭ în combinațiune Episcopulŭ Șiaguna, iar pentru Bucovina baronulŭ Alecu de Petrino; și termină : că s'a consultatŭ deja cu contele *Goluchowsky*, ministrulŭ de interne, cu baronulŭ Șokcevich, Banulŭ Croațieĭ și cu Archiducele *Rainer*, președintele consiliuluĭ Imperialŭ, dar' tare se teme, că și acestŭ planŭ are să fiă o secătură ; căcĭ precum a înțelesŭ, aristocrațiĭ din Ungaria și feudaliĭ din Galiția, Boemia și Austria, vorŭ fi representațĭ în precumpenință, și aceștia pururea retrogradĭ, nu potŭ să fiă capabili a representa adevĕratele interese moderne ale monarchieĭ și ale popórelorŭ eĭ.

Intr'adevĕrŭ atare consiliŭ imperialŭ a fostŭ convocatŭ pe luna luĭ Maiŭ 1860, și adică sub forma și numirea de—«*Senatŭ imperialŭ sporitŭ*», («Verstärkter Reichsrath»). *Senatulŭ imperialŭ comunŭ* esista și funcționa în Viena de la 1852, sub președenția Archiducelui *Rainer*, ca corpŭ consultativŭ în tóte cestiunile de legislațiune, precum și în tóte casurile grave de politică și administrațiune publică. Elŭ, acestŭ Senatŭ, numĕră 15 membri, între carĭ treĭ Archiducĭ; acuma elŭ fu sporitŭ cu 45 notabilĭ, de prin tóte țĕrile, și la 31 Maiŭ se întruni în prima ședință. Șépte maghiarĭ, maĭ toțĭ dintre ceĭ maĭ de frunte magnațĭ, îșĭ ocupară locurile cu espresa reservă, că eĭ aŭ urmatŭ chiămăriĭ Maiestățeĭ Sale—în omagială supunere, făr' a prejudeca însă dreptuluĭ patrieĭ lorŭ ungurescĭ, dreptuluĭ constituționalŭ ab-antiquo, că ea, prin propria eĭ legislațiune să se rostéscă, eĭ înșișĭ nerepresentândŭ alta, de câtŭ fiă-care persóna sa. Astŭ-felŭ se ingrădeaŭ eĭ din capulŭ loculuĭ în contra eventualitățiĭ, dacă cum-va maioritatea arŭ fi fostŭ contra preconceputeĭ lorŭ intențiunĭ.

Până la 27 Septembre 1860 s'aŭ ținutŭ 20 de ședințe și s'aŭ desbătutŭ, resp. criticatŭ—și condamnatŭ cu voce înaltă—întréga politică și administrațiune publică cu totŭ, cu justiția și cu finanțele. Peste véră nu s'aŭ ținutŭ ședințe plenare, ci numaĭ prin comisiunĭ.

Intr'aceea elementele aristocratice-feudalĭ, în frunte cu Maghiariĭ, Boemiĭ şi Poloniĭ-feudalĭ, s'aŭ înţelesŭ şi consolidatŭ, în câtŭ deja de la a VII-tea şedinţă, ţinută în 11 Septembre, 'ĭ vedemŭ păşindŭ compacţĭ, dominândŭ terenulŭ, chiar şi în contra miniştrilorŭ Maiestăţiĭ Sale Imperiale. Puntulŭ de gravitaţiune era în comisiunea financială, de 21 membri, între carĭ era şi Mocsoni, şi s'aŭ formatŭ încă din acéstă comisiune treĭ grupe cu treĭ diferite opiniunĭ principale în privinţa moduluĭ şi resp. a principielorŭ de reorganisare a Monarchieĭ Habsburgice : aristocraţiĭ şi feudaliĭ insistaŭ la *basa istorică,* cerêndŭ returnarea la statulŭ maĭ de nainte de 1848, «*dualismulŭ în pluralitate*» ; adică pentru provincele Austriace o autonomiă administrativă câtŭ se póte de mare, iar pentru Ungaria drepturĭ de statŭ liberŭ, pe basa Sancţiuneĭ pragmatice. Nemţiĭ şi anume partea civilă, susţineaŭ, sub titlulŭ de «*Unitate a Monarchieĭ*», *centralismulŭ,* întru care elementulŭ germanŭ, elementulŭ de cultură, cum 'ĭ diceaŭ, avea rola cleiuluĭ; iar' organisarea centruluĭ o pretindeaŭ câtŭ se póte de liberală; uniculŭ representante alŭ Sasilorŭ din Transilvania, d-nulŭ Maager, propunea introducerea sistemeĭ parlamentare cu o representaţiune centrală în Viena, pe base democratice. Dintre Românĭ, baronulŭ Petrino din capulŭ loculuĭ s'a asociatŭ la grupa aristocraţilorŭ-feudalĭ ; Şiaguna—lungŭ timpŭ esitâ, gravitândŭ totŭ spre acea parte, şi—mie mi-aŭ rĕmasŭ în memoriă neşterse încercările sale acuşĭ serióse, acuşĭ glumeţe,—d'a convinge pe Mocioni că, pentru Monarchiă şi chiar pentru Românĭ, sistema antică, aristocratică-patrimonială, saŭ *patriarchală,* cu câte-va corecture moderne, arŭ fi cea maĭ bună ; în cele din urmă însă tactulŭ sĕŭ şi inteligenţa sa totŭ l'aŭ separatŭ de către acea grupă, şi dênsulŭ în şedinţa a XIX-cea din 26 Septembre 1860, fară a se decide espresŭ pentru vreuna dintre sistemele propuse, a formulatŭ în 10 puncte postulatele specialĭ pentru Români, postulate ce teoreticamente s'ar puté admite în orĭ-care sistemă.

Andreiŭ Mocioni, consecinte principiuluĭ maĭ susŭ arĕtatŭ şi maximelorŭ conducĕtóre ale familieĭ sale, ţinêndŭ totŭ-d'o-dată contŭ şi de tradiţiunile şi de opiniunea publică fórte conformă a poporuluĭ

românŭ din Austro-Ungaria, în ședința a XVII-cea de la 24 Septembre 1860, a propusŭ și a desvoltatŭ o sistemă politică a sa propriă, pentru reconstruirea și resp. așeḑarea monarchieĭ austriace pe basa *naționalitățilorŭ.*

Credŭ, Domnĭ colegĭ, că vĕ voiŭ face multŭ maĭ bine pricepută acea sistemă, precum și zelulŭ și energia cu care o apĕra Mocioni, décă vĕ voiŭ spune, la acestŭ locŭ, că Andreiŭ Mocioni, cu tótă convicțiunea și ardórea sufletuluĭ sĕŭ ținea în fondŭ la politica mareluĭ beliduce Eugen de Savoya și considera esistința durabilă și prosperă a Imperiuluĭ Austriacŭ de o *adevĕrată și durabilă necesitate europénă— întru interesulŭ esistențeĭ, desvoltăriĭ și prosperăriĭ popórelorŭ Orientuluĭ și a păciĭ și securitățiĭ Europeĭ,* iar' dinastia Habsburgică de *chiămată și calificată, a uni și scuti sub autoritatea și protecțiunea sa pe tóte popórele, și a le conduce conformŭ aceluĭ mare scopŭ.* Numaĭ câtŭ Mocioni spre acestŭ scopŭ ținea, că Austria trebue să se desfacă totalmente de Germania, trebue să abandoneze totalmente tendința d'a *germanisa popórele Orientuluĭ,* trebue să incete d'a se identifica cu interesele claselorŭ și poporațiunilorŭ privilegiate și d'a se rĕḑima totŭ numaĭ pe acestea; trebue să-șĭ pună de basă a reconstrucțiuneĭ și consolidăriĭ sale — *interesele' tuturorŭ popórelorŭ și naționalitățilorŭ, principiulŭ egalitățiĭ de dreptŭ politicŭ, naționalŭ, confesionalŭ și culturalŭ;* pentru ca astŭ-felŭ Imperiulŭ Austrincŭ să devină Imperiulŭ popórelorŭ din Orientŭ, sub sceptrulŭ dinastieĭ Habsburgilorŭ. Despre estinderea drepturilorŭ politice, democratice, asupra maselorŭ până josŭ, luĭ Mocioni nu-ĭ plăcea să auḑă, pre câtŭ timpŭ vedea pe poporulŭ de josŭ simplu și necultŭ și cunoscea măestria d'a-lŭ amăgi a șiarlatanilorŭ politicĭ. Îlŭ indigna și cugetarea, ca să vadă pe poporulŭ românŭ unéltă tiranilorŭ sĕĭ, în contra sa!

Astŭ-felŭ inspiratŭ, de aceste ideĭ condusŭ fiindŭ Andreiŭ de Mocioni, în auḑulŭ lumeĭ cutezŭ să afirmŭ, că — pe acéstă leială și rațională basă, Impĕrăția și Dinastia Habsburgică n'avea, nu putea să aibă unŭ amicŭ și sprijinitorŭ maĭ sincerŭ și maĭ energicŭ de câtŭ elŭ, întocmaĭ precum totŭ sub acestŭ punctŭ de vedere, Dinastia și

Monarchia Habsburgilorŭ n'a avutŭ și nu putea să aibă unŭ poporŭ maĭ devotatŭ și maĭ fidelŭ ca celŭ românŭ.

Și acușĭ d-vóstră, Domnĭ colegĭ, avețĭ să vedețĭ, prin câte vicisitudini aŭ strĕbătutŭ, cu ce felŭ de resultate a debutatŭ convicțiunile luĭ Mocioni, ca și dovotamentulŭ poporuluĭ românŭ.

Lasŭ cuvêntulŭ faptelorŭ și evenimentelorŭ.

Andreiŭ Moccioni, încă în ședința a VII-tea de la 10 Septembre 1860, împreună cu Petrino și cu Șiaguna și-a ridicatŭ vocea, pentru de a se plânge amarŭ, că—politica Imperiuluĭ nu numaĭ cultura națională a Românilorŭ, dar și liniscea sufletéscă, liniscea consciințeĭ lorŭ o face imposibilă, prin usurparea administrațiuneĭ fondurilorŭ religionare, prin detragerea de orĭ-ce ajutorare învĕțămêntuluĭ românŭ, specialminte în Banatŭ și Bucovina, și prin tolerarea, ba chiar încuragiarea proselitismuluĭ confesionalŭ!

Mocioni esclama: «*De 146 de anĭ, de cândŭ Banatulŭ-temeșianŭ a devenitŭ sub stăpânirea Austrieĭ, acéstă stăpânire n'a rĕdicatŭ o unică scólă cu spesele statuluĭ pentru maioritatea poporațiuneĭ, pentru Români, nicĭ n'a îndemnatŭ și sprijinitŭ măcarŭ pe Români, ca eĭ să-șĭ înființeze o scólă secundară și superióră română!*» Érŭ în ședința a XVII-cea Mocioni rosti cuvinte și spuse adevĕrurĭ, cumŭ nu le maĭ audiseră pên'aci înaltele regiunĭ ale Impĕrățieĭ Austriace.

«Trebue să ținemŭ—dicea elŭ—la *unitatea Imperiuluĭ*, căcĭ numaĭ în *Monarchia unitară*, (adică sub controlŭ și în solidaritatea representanțilorŭ tuturorŭ popórelorŭ) Monarchulŭ va afla adevĕrulŭ și noĭ vomŭ găsi garanțiele necesarĭ pentru desvoltarea egală și neîmpedecată a diferitelorŭ popóre, specialminte a celorŭ maĭ micĭ și pân'aci desconsiderate.

«După propunerea maiorităţiĭ, popórele cu tóte îndreptățitele lorŭ interese, arŭ deveni date la discrețiunea tiranilorŭ lorŭ celorŭ micĭ, la discrețiunea unorŭ clase privilegiate și rafinate; dar'—factoriĭ statuluĭ modernŭ nu suntŭ, nu potŭ să fiă acele clase și cu ale lorŭ interese particularĭ; eĭ suntŭ și rĕmânŭ *popórele*, cu interesele generale de cultură, civilisațiune, prosperare.

«Tocmaĭ d'aceea tare trebue să regretŭ, că nu vĕdŭ aci representate pe unele popóre însemnate, pe Cehi, Ruteni, Sloveni!

«Parola timpuluĭ este *cultura, civilisaţiunea, prosperitatea generală;* d'aceea cestiunea de *limbă* şi *naţionalitate* preocupa pe tóte popórele, desclindŭ pe acelea, carĭ pân'aci eraŭ împedicate în exerciţiulŭ acestuĭ dreptŭ alŭ lorŭ.

«*A sositŭ timpulŭ, ca şi în Austria să se codifice acestŭ dreptŭ despre alŭ meŭ şi alŭ tĕŭ naţionalŭ.*

«Limba şi Naţionalitatea suntŭ proprietatea eredită de la mamanatură, proprietate pe care popórele culte o păstréză ca pe unŭ sanctuariŭ.

«Dacă legile şi instituţiunile de statŭ recunoscŭ de chiămarea sa, a apĕra averea şi proprietatea materială a cetăţenilorŭ, şi dacă simţulŭ moralŭ alŭ omuluĭ nu permite acestuĭa a răpi averea, proprietatea materială a coomuluĭ sĕŭ: cu câtŭ maĭ vêrtosŭ legea şi statulŭ trebue să apere cea maĭ scumpă şi sacră avere a omuluĭ şi a popórelorŭ; cu câtŭ maĭ multŭ simţulŭ moralŭ trebue sá împedece d'a fi atacată cea maĭ înaltă proprietate morală, *limba şi naţionalitatea semenilorŭ sĕĭ!*

«Decĭ eŭ, punêndu-mĕ şi pe basa manifestuluĭ Maiestăţiĭ Sale din 19 Aprile a. c. (care desclinitŭ accentuéză egalitatea naţională), pretindŭ, că dacă este ca să se redeştepte şi recâştige încrederea generală şi să se promoveze binele tuturorŭ popórelorŭ imperiuluĭ, pentru interesulŭ adevĕratŭ alŭ Monarchieĭ şi Dinastieĭ, sistema politică-administrativă de până acuma a Monarchieĭ trebue să fiă înlocuită cu alta, başată pe *dreptulŭ egalŭ alŭ tuturorŭ popórelorŭ*, cu instituţiunĭ popularĭ, autonome, astŭ-felŭ în câtŭ:

1. Intréga operă de reorganisare, adică tóte instituţiunile ce se aţintesce a fi introduse, să fiă întemeiate pe principiulŭ egaleĭ îndreptăţiri naţionale, în acelŭ înţelesŭ, ca—în *comună* să fiă exactŭ represintate naţionalităţile din comună, în *comitatŭ, districtŭ, ţinutŭ,* naţionalităţile din acelea, în provincia resp. ţĕrile coronali totŭ asemenea naţionalităţile, în mĕsură precumŭ suntŭ compuse acele ţĕrĭ.; la urmă, *în centru*, în Senatulŭ Imperiuluĭ, totŭ asemenea na-

ţionalităţile părţilorŭ, fiă-care parte representativă cu propriulŭ sĕŭ caracterŭ naţionalŭ, va să ḑică, Germanulŭ ca Germanŭ, Sĕrbulŭ ca Sĕrbŭ, Românulŭ ca Românŭ, şi aşia maĭ departe.

2. Justiţia să se simplifice, înlesnéscă şi facă maĭ eftină prin introducerea sistemeĭ orali şi a publicităţiĭ, ca controlŭ.

3. Invĕţămêntulŭ de susŭ până josŭ să fiă mijlocitŭ prin institute în limba poporuluĭ.

4. Libertatea confesională şi sprijinirea de o potrivă a tuturorŭ bisericelorŭ din partea statuluĭ, să se pronunţe în principiŭ şi să se traducă în fapte.

«Forma şi modalitatea, prin care aceste principiĭ să se realiseze, Moccioni de-o-cam dată nu le atingea, putêndŭ acelea să fiă adoptate după împrejurărĭ. Ceea-ce însă elŭ repeţindŭ întona — este: «*dreptulŭ egalŭ, politicŭ» naţionalŭ şi confesionalŭ—pentru toţĭ.*

Căcĭ—apăsêndŭ cuvêntulŭ elŭ esclama:

«Popórele şi naţiunile astă-ḑĭ s'aŭ desceptatŭ şi nu maĭ potŭ fi adormite ca odinióră; pe ele nu le maĭ mulţămescŭ interesele materiale, ci ele chiar şi după esemplulŭ claselorŭ superióre ale societăţiĭ, aŭ învĕţatŭ a cunósce interese şi scopurĭ maĭ înalte, maĭ sacre, interesele şi scopurile cultureĭ şi ale naţionalităţeĭ, precumŭ se adeveri acésta chiar prin animatele desbaterĭ ce urmară în acestŭ înaltŭ Senatŭ de la 21 Septembre încóce.

«In fine, pre câtŭ prin votulŭ maiorităţiĭ, pe basa principiuluĭ de individualităţĭ istorice-politice s'arŭ aţinti la nimicirea autonomieĭ Banatuluĭ, eŭ 'mĭ permitŭ a depune pe mésa înalteĭ adunărĭ unŭ protestŭ în scrisŭ, cu rogarea ca să fiă adausŭ procesuluĭ verbalŭ».

Acésta este esenţa votuluĭ, maĭ pe largŭ esplicatŭ, şi motivatŭ de fericitulŭ întru d-nulŭ colegŭ alŭ nostru *Andreiŭ Moccioni.* Discursulŭ sĕŭ întregŭ şi cu memorandulŭ-protestŭ, se află pe românesce publicatŭ în suplimentulŭ Gazeteĭ Tr. no. 44 din 1860, iar despre efectulŭ ce acéstă păşire şi propunere a făcutŭ în membriĭ înaltuluĭ Senatŭ Imperialŭ, anume în tabĕra aristocraţilorŭ-unguri şi feudalilorŭ-austriacĭ, ne facŭ mărturiă notiţile stenografice, publicate p'acelŭ timpŭ, la Viena, în tipografia statuluĭ, sub titlulŭ: «*Verhandlungen des*

verstärkten Reichsrathes», carte ce astă-ḑĭ cu greŭ se maĭ găsesce pe ici pe colea.

Unulŭ câte unulŭ corifeiĭ maiorităţiĭ se sculaŭ spre a combate şi respinge principiele şi propunerile luĭ Mocioni, pe carĭ le timbraŭ de tendinţe *Garibaldine*, calificate numaĭ d'a distruge monarchia; iar memorandulŭ-protestŭ cereaŭ a nu fĭ admisŭ de locŭ.

Andreiŭ Moccioni se apĕră în tóte părţile, iar memorandulŭ şi-lŭ retrase, şi a treia ḑi l'a presentatŭ Monarchuluĭ în persónă.

Arŭ fi prea lungŭ şi obositorŭ, domnĭ colegĭ, a vĕ înşira aicĭ cu de a mĕruntulŭ fasele prin care amintitulŭ memorandŭ a luĭ Mocioni a trecutŭ şi consecinţele ce programa, desvoltată de acesta a avutŭ; atingŭ decĭ numaĭ pe scurtŭ, că d'aci încolea persóna luĭ Andreiŭ Moccioni a fostŭ ca şi proscrisă; amiciĭ de până aci îlŭ părăsiră, până şi Româniĭ ceĭ slabĭ de îngerŭ se feriaŭ de dênsulŭ; iar cândŭ curêndŭ dup'aceea elŭ returnă de la Viena cu soţia sa, în gara de la Segedin, numaĭ prin privighiare, tactulŭ şi resoluţiunea acestia a fostŭ feritŭ de unŭ atacŭ contra vieţeĭ sale!

Tocmaĭ însă p'acelaşĭ timpŭ — d'altă parte Andreiŭ Moccioni deveni cea maĭ iubită şi stimată persónă, cea maĭ firmă speranţă a poporuluĭ românŭ, şi totŭ p'atuncĭ prin adrese veniaŭ să-i se închine Cehiĭ din Boemia şi Moravia, Ruteniĭ din Galiţia şi Slovaciĭ din Ungaria. Maĭ multŭ: poporŭ şi Reuniunĭ din Bucovina — i se adresaŭ cu aderinţă, spunêndu-ĭ că—dênsulŭ, iar nu baronulŭ Alecu Petrino a representatŭ adevĕratele interese si dorinţe ale Bucovineĭ, spunêndŭ acésta chiar şi prin adrese către Maiestatea Sa Impĕratulŭ. Aci la mână amŭ documintele originalĭ despre acésta.

In acestŭ timpŭ, atâtŭ de criticŭ pentru Românĭ, Andreiŭ Mocioni mi-a comunicatŭ planulŭ, conceputŭ în familiă încă la 1857, pentru înfiinţarea unuĭ ḑiarŭ românŭ politicŭ, maĭ mare şi independente în Viena, care împărţindu-se eftinŭ şi chiar gratisŭ, să propage şi esplice printre poporulŭ românŭ ideile şi principiele naţionalĭ, specialminte pe cele profesate de către membriĭ familieĭ de Mocioni şi amŭ stabilitŭ împreună programa pentru o asemenea fóiă.

Curêndŭ dup'acésta elŭ chiămându-mĕ la moșia sa Foen, a regulatŭ cu mine împreună subvențiunile ce-și propusese a da literatureĭ române și tinerilorŭ românĭ lipsițĭ de mijlóce, pentru de a se cultiva în sciințe și arte. Spre acestŭ scopŭ Andreiŭ Mocioni angajândŭ și pe frațiĭ sĕĭ și pe soră-sa, și succesivminte din anŭ în anŭ urcândŭ sumele de bine-facere, pe la 1867 ajunsese a împărți ca subvențiunĭ și resp. burse — până la 10,000 fl. (25,000 francĭ) anualŭ, la care sumă dintr începutŭ Andreiŭ contribuia—din propriulŭ îndemnŭ—totŭ rate duble.

Peste totŭ, Andreiŭ Moccioni era de caracterŭ splendidŭ și generosŭ, elŭ nu cruța punga, îndată ce i se dovedia necesitatea și utilitatea națională. Nicĭ o dată foile din Viena nu s'aŭ ocupatŭ cu atâta interesare și bună-voință de Românĭ, ca și pe timpulŭ cândŭ Andreiŭ Moccioni și cu—totŭ atâtŭ de generósa sa soră Caterina—petreceaŭ în Viena și le influința cu cuvêntulŭ și cu fapta.

După ale mele notițe, sumele sacrificate de la 1860 până la 1870—numaĭ pentru subvențiunĭ studenților români săracĭ și diaristiceĭ germane și române, specialminte *Albineĭ*, întemeiată 1866 la Viena, și luĭ «*Ost și Vest*», ce încă de maĭ nainte se înființaseră totŭ la Viena, precumŭ și unorŭ altorŭ asemenea scopurĭ, ajungeaŭ cifra de 80,000 fl. aprópe 200,000 de leĭ n. și până astă-dĭ, după însemnările mele, pe carĭ ocasiunalminte le-amŭ și publicatŭ, aprópe 100 de tinerĭ românĭ și-aŭ terminatŭ studiele și și-aŭ creatŭ o esistință de ómenĭ culțĭ, prin ajutórele familieĭ de Moccioni; dintre carĭ mulțĭ chiar aicĭ în România și-aŭ găsitŭ adăpostirea.

Și, Domnĭ colegĭ, ceea ce punea corónă zeluluĭ naționalŭ și filantropieĭ luĭ Andreiŭ Moccioni, era, că sacrificiele amintite le aducea regulatŭ, chiar și în aniĭ de totŭ neroditorĭ, când elŭ, care n'avea nicĭ unŭ venitŭ regulatŭ din capitale saŭ case, ci numaĭ din precaria sa economiă rurală, iar din acésta nu-șĭ scotea nicĭ măcarŭ semința!

Ca unŭ eclatante exemplu alŭ filantropieĭ sale, vĕ amintescŭ aici anulŭ 1863, așa numitŭ alŭ *seceteĭ saŭ fómeteĭ în Banatŭ*, când întrégă câmpia Banatuluĭ în locŭ de recoltă nu presinta de câtŭ unŭ

pêrjolŭ! Atuncĭ Andreiŭ Moccioni, făcêndŭ chiar datoriĭ, de carĭ până la mórte n'a pututŭ să scape, nu numaĭ s'a îngrijitŭ peste totŭ anulŭ de pâne pentru 400 de familiĭ și de nutrețŭ pentru vitele acelora—în Foen, dar elŭ și-a estinsŭ jurŭ împrejurŭ sacrificiele și a făcutŭ apelurĭ în tóte părțile, maĭ întâiŭ de tóte către Guvernulŭ împĕrătescŭ din Viena și a mijlocitŭ sume fórte considerabile, prin carĭ a salvatŭ viața la multe miĭ de ómenĭ.

Suntŭ convinsŭ, că mulțĭ îșĭ vorŭ maĭ aduce aminte, chiarŭ și din miḑloculŭ nostru, ḑespre efectulŭ și resp. caracteristicele resultate ce a produsŭ pășirea sa de atuncĭ, prin o apostrofare cam ageră făcută frațilorŭ din România.

Erá la începutulŭ luneĭ luĭ Ianuariŭ 1864. P'acelŭ timpŭ lipsa de pâne în părțile bănățene ajunsesă la culme, și resultatulŭ colectelorŭ devenise insuficiente; dincóce de carpațĭ, în România cea mănósă, acea calamitate ce bântuia atâtŭ de înfricoșatŭ unŭ numĕrŭ de jumĕtate milionŭ Românĭ, părea că nicĭ nu se observă. Atuncĭ Andreiŭ Moccioni îșĭ ridica grava voce și cu o duioșiă amară se rosti printr'o corespondință din Temeșióra în «Concordia» din Pesta:

«*Cu nemărginită durere privescŭ la sĕrmanulŭ nostru poporŭ, cum pătimesce de fóme, fără a puté să deștepte compătimirea frațilorŭ noștri de dincolo de Carpațĭ, carĭ de și în anulŭ trecutŭ avuseră o recoltă dintre cele maĭ bogate, măcarŭ că miseria nóstră adese orĭ fŭ descrisă prin foile nóstre, continuă a arĕta o nepăsare bătĕtóre la ochĭ!*

«*Lumea cultă se miră de acéstă nepăsare, maĭ vêrtosŭ că, d'altă parte, vede pe frațiĭ noștri de dincolo provocândŭ la contribuirĭ pentru ajutorare străinilorŭ și anume a Polonilorŭ. Chiarŭ Maghiariĭ din România, de și fórte puținĭ la numĕrŭ, alérgă cu denarulŭ lorŭ într'ajutorulŭ frațilorŭ maghiarĭ de dincóce, carĭ și eĭ asișderea se află în miseriă!* (a se vedea «Concordia» nr. 13—267—1864).»

Acéstă gravă voce, reprodusă numaĭ de câtŭ și de cele-l'alte foĭ române, ba și de maĭ multe foĭ străine, strĕbatŭ în auḑulŭ conducĕtorilorŭ din Principatele-Unite, și în ședința Cameréĭ de la 26 Februarie 1864, vĕḑurămŭ pe d-nulŭ C. A. Rosetti propunêndŭ unŭ ajutorŭ de 3000 galbenĭ pentru peritoriĭ de fóme Banațienĭ și pe Cameră

votândŭ în unanimitate acéstă sumă; érŭ apoĭ ridicându-se principiĭ C. și D. Ghica și midlocindŭ urcarea aceleĭ sume la 6000 galbenĭ; resultatŭ pururea demnŭ de amintire, resultatŭ ce cu dreptŭ cuvêntŭ, chiarŭ prin «Buciumulŭ» de la 30 Martie 1864 se atribuia vigurosuluĭ apelŭ, făcutŭ de Andreiŭ Moccioni!

Amŭ amintitŭ aci acéstă episodă, una dintre maĭ multe asemenĭ din viéța decedatuluĭ nostru colegŭ Andreiŭ Moccioni, nu numaĭ spre a da tributulŭ de recunoscință ce se cuvine zeluluĭ și merituluĭ naționalŭ, ci pentru că credŭ a fi oportunŭ, ca să constatŭ la acéstă ocasiune, în sînulŭ acesteĭ erudite corporațiunĭ unŭ mare adevĕrŭ pre care fórte mulțĭ nu vorŭ să 'lŭ pricépă și aprecieze, adică, că —*vocea omenéscă—nu totŭ atâtŭ valoréză din orĭ alŭ căruĭ rostŭ.* Ridicatus'aŭ văierărĭ cu sutele prin pressă, despre calamitatea Banatuluĭ la 1863—64; suferitaŭ bieții Bănățienĭ, cum se exprimă de la tribună d-nulŭ C. A. Rosetti în Camera Românieĭ, «*în câtŭ nu li-a maĭ rĕmasŭ nicĭ chiar puterea d'a maĭ striga!*» și totușĭ «*suferința lorŭ n'a găsitŭ resunetŭ în animele acestorŭ cincĭ milióne de vecinĭ și frați,*» până cândŭ durerea și pericolulŭ nu străbătu la ânimă din rostulŭ luĭ Moccioni. Pentru-că—autoritatea luĭ Moccioni p'acelŭ timpŭ era fórte mare.

Dar' să revinŭ érășĭ la firulŭ, celŭ părăsiŭ pe unŭ momentŭ, alŭ activitățiĭ și resp. alŭ desvoltamentelorŭ politice-naționale.

M. Sa Impĕratulŭ Austrieĭ, dispusŭ cum se părea, a primi votulŭ maiorităţiĭ consiliuluĭ sĕŭ imperialŭ de basă la reorganisarea Monarchieĭ, adică pretinsulŭ de către clasele privilegiate *dreptŭ istoricŭ alŭ țĕrilorŭ și popórelorŭ,* prin rescriptulŭ de la 29 Septembre 1860, cu care închidea sesiunea înalteĭ corporațiunĭ, par' că totŭ voia să țină întru câtŭ-va comptŭ și de voturile separate; căcĭ — anunțândŭ cum că «*'I este dorința d'a introduce instituțiunĭ popularĭ*», provoca pe d-niĭ Senatorĭ, ca — «*să 'șĭ facă de problemă, fiă-care în ținutulŭ sĕŭ, a câstiga recunoscința și sprijinirea publiculuĭ pentru bunele intențiunĭ ale Monarchuluĭ*».

Astŭ-felŭ fiindŭ, ușorŭ este de înțelesŭ, că și memorandulŭ-protestŭ alŭ Senatoreluĭ românŭ Andreiu Moccioni nu s'a pusŭ simplu

la dosariŭ. Moccioni însușĭ de și bine observă cele ce se petreceaŭ prin regiunile maĭ înalte și pentru acelea era fórte desgustatŭ și supĕratŭ, totușĭ nu a părăsitŭ Viena fără a conjura pe Monarchŭ: să nu pună în risicŭ ânimele popórelorŭ pentru interesele cele meschine ale ruginitelorŭ clase privilegiate! Totŭ în acelŭ timpŭ, Andreiu Moccioni, în societate cu colegiĭ sĕĭ, Episcopulŭ Șaguna și baronulŭ Petrino, se presintară naintea Tronuluĭ cu rugarea: «*să se îndure Maiestatea Sa a încuviința cândŭ-va o dată emanciparea Bisericeĭ române ortodoxe de sub jugulŭ Mitropolieĭ slave din Carlovețŭ!*» La acéstă cerere primiră parola Monarchuluĭ, că Maiestatea Sa—«*Nu este ne-aplecatŭ (nicht abgeneigs) a împlini dorința Românilorŭ ortodocșĭ în privința uneĭ Mitropoliĭ propriă a lorŭ*».

Scurtŭ după acestea se publică diploma Maiestățiĭ de la 20 Octombre 1880, ca unŭ manifestŭ către tóte popórele Imperiuluĭ, prin care în frase marĭ și frumosŭ sunătóre, se promitea în generalitate—drepturĭ și libertățĭ politice pentru țĕrĭ și popóre și clasele istorice, în specialŭ — niminĭ nu putea să fiă satisfăcutŭ. Apoĭ ministrulŭ, contele Goluchowschi, pe basa aceleĭ Diplome se grăbi a scóte la lumină pe fiă-care sĕptămênă câte unŭ statutŭ pentru organisarea singuraticelorŭ provinciĭ, carĭ tóte dovediră, că—totulŭ era greșitŭ, tóte eraŭ nimica, nimica în totalŭ și în parte.

In Ungaria se deschise era sgomotóselorŭ manifestațiunĭ politice, și *Schmerling* fu chiămatŭ a înlocui pe Goluchowschi.

La Banatŭ s'a trămisŭ contele Mensdorf-Pouilly cu însărcinarea, ca — ascultândŭ pe bărbațiĭ de încredere aĭ poporațiunilorŭ, să se constate, décă dorința comună este, ca provincia să remână de sine, să se constituéscă în autonomiă, cum cerea Moccioni, saŭ să se încorporeze Ungarieĭ, cum pretindeaŭ d-niĭ maghiarĭ. Și s'aŭ coruptŭ și falsificatŭ și mistificatŭ multe voturĭ române și sêrbe, și s'aŭ raportatŭ, că: *provincia nu este în condițiunile d'a se puté constitui și administra de sine;*—și atuncĭ prin Mocioni s'a presintatŭ Monarchuluĭ o petițiune cu peste 12,000 de subscrierĭ din partea Românilorŭ cerêndŭ ca: décă provincia nu póte să fiă constituită de sine, ea cu Româniĭ să se încorporeze Transilvanieĭ, precum a maĭ fostŭ une-

orĭ şi în trecutŭ. Tóte în deşertŭ : Banatulŭ—pentru a treia óră a fostŭ datŭ pradă nesaţiuluĭ d-nilorŭ maghiarĭ, Banatulŭ, acéstă provinciă română, a căreia tótă nefericirea derivă de la frumuseţia şi fertilitatea pămêntuluĭ eĭ! Căcĭ frumósa ţĕrişóră, fiindŭ ea de la natură atâtŭ de bine-cuvêntată, şi—după scóterea Turcilorŭ la 1716 rarŭ împopulată, maĭ numaĭ de Românĭ, d-niĭ maghiarĭ în nesaţiulŭ lorŭ d'a stăpâni şi d'a stórce popóre câtŭ maĭ multe,—fiindŭ că n'aveaŭ de unde s'o împopuleze cu poporŭ d'alŭ lorŭ pentru d'a ò esploata şĭ specula îndoitŭ şi întreitŭ, o făcură de vêndare—în părticele, cu totŭ cu poporulŭ autochtonŭ, introducêndŭ iobagia (la 1766—1780,) şi cotropind'o cu coloniĭ străine — nemţescĭ, bulgărescĭ, sêrbescĭ, slovăcescĭ, croate, boeme, francese, etc., instalându-ĭ o administraţiune dintre proletariĭ şi vagabondiĭ celor-l-alte comitate ungurene, iar de cultura intelectuală, morală şi economică a poporuluĭ românŭ neîngrijindu-se de felŭ; ăstŭ modŭ, în cursŭ de 100 de anĭ o ruinară totalminte şi o aduseră în dóga celeĭ maĭ miserabile provinciă a Imperiuluĭ!

Acésta dovedia prin memorandulŭ sĕŭ Andreiu Mocioni, şi d'aci veţĭ bine-voi a pricepe, domnĭ colegĭ, carĭ trebuia să fiă simţimintele luĭ, cândŭ vĕdu noulŭ pĕcatŭ alŭ Curţiĭ de Viena, noulŭ traficŭ între acésta şi aristocraţia maghiară. Şi totŭ d'aci veţĭ puté să vĕ esplicaţĭ, cum se făcu, de Mocioni, bărbatul activităţiĭ şi a lupteĭ încordate, faţă cu Dieta unguréscă, ce tocmaĭ fu convocată pe luna luĭ Maiŭ 1861, la Buda-Pesta, şi chiar faţă de alegerile dispuse pentru primele ḑile ale luneĭ luĭ Aprile, proclama *pasivitatea Românilorŭ din Banatŭ!*

Credinţa sa în prudinţa şi în cugetulŭ curatŭ şi dreptŭ alŭ Austrieĭ faţă de popóre, începuse a-lŭ părăsi şi elŭ spera, că prin pasivitatea Românilorŭ 'ĭ va succede a da o lecţiune salutară şi Germanuluĭ din Viena, şi Unguruluĭ din Buda-Pesta. Curêndŭ însă dênsulŭ trebui să recunóscă, că pasulŭ era pripitŭ; fiindŭ că nu ţinea comptŭ de împrejurărĭ şi anume de opiniunea publică la poporŭ, care era angajată deja pentru lupta activă. Decĭ Mocioni, în Martie 1861, convocă o conferinţă de câţĭ-va bărbaţĭ, dintre ceĭ maĭ increḑuţĭ aĭ

sĕĭ din Transilvania și Banatŭ, (și pe mine din Viena), și ascultândŭ părerile lorŭ, consimți, ca eŭ, printr'o proclamațiune către poporulŭ nostru alegĕtoriŭ, să recomandŭ activitatea cea maĭ zelósă, alegerea de deputațĭ românĭ, carĭ înfățișându-se la Dieta Ungarieĭ, să formuleze și apere și aci postulatele naționalĭ, astŭ-felŭ de postulate adică, carĭ corespundĕndŭ trebuințelorŭ și dorințelorŭ naționale, și culturalĭ ale poporuluĭ românŭ, totŭ d'o dată să pótă servi de basă pentru o înțelegere și convețuire a Romanilorŭ cu Unguriĭ ca bunĭ frațĭ.

Prin luptă destulŭ de grea, a succesŭ a scóte aleșĭ din Banatŭ și Ungaria 15 deputațĭ românĭ, dintre carĭ 11 aŭ formatŭ țiapăna falangă de la 1861, ce prin tactulŭ și energia sa și-a eluptatŭ unŭ respectŭ, cum nu se pomenesce să maĭ fiă avutŭ vr'o dată Româniĭ în legislațiunea Ungarieĭ, ceea ce se dovedesce atâtŭ prin adresele Dieteĭ, către Monarchŭ, câtŭ și maĭ vêrtosŭ prin rescriptele Monarculuĭ către Dietă, în carĭ din urmă pretensiunile politice-naționalĭ ale Românilorŭ, până și cele relative la autonomia Transilvanieĭ găsiră cea maĭ espresă apreciare și recunóscere.

Andreiu Mocioni de și alesŭ și elŭ deputatŭ din centrulŭ de aatuncĭ alŭ activitățiĭ Românilorŭ bănățienĭ, adică din Lugoșŭ, elŭ fiindŭ-că publicase pasivitatea, nu putea să priméscă mandatulŭ și să participe la Dietă, totușĭ se bucura din tótă ânima pentru tactulŭ și zelulŭ și succesele deputațilorŭ românĭ; apoĭ dênsulŭ, după ce Dieta Ungarieĭ, care față de Austria și de Monarculŭ Francisc Josif se puseră pe basa negațiuneĭ, la începutulŭ luĭ Augustŭ fu disolvată, — numaĭ de câtŭ se așeḑă érășĭ în Viena și se puse de noŭ în legătură cu bărbațiĭ ce formaŭ p'acelŭ timpŭ supremele organe ale Imperiuluĭ, pentru scopulŭ d'a represinta și face să fiă recunoscute interesele națiuneĭ române. Elŭ de îndată ce vĕḑuse direcțiunea pornirilorŭ maghiare prin legislațiunea țĕriĭ, avisase și încuragiase pe Româniĭ de prin tóte părțile, ca prin bărbațĭ din sînulŭ lorŭ să stăruéscă la guvernulŭ centralŭ din Viena—pe basa programeĭ naționale comune din $^{13}/_{25}$ Februariŭ 1849, pentru convocarea unuĭ Congresŭ naționalŭ generalŭ, prin care să se formuleze postulatele na-

iunei române cătră Impěrăţiă, conformŭ împrejurărilorŭ actuale ale Imperiuluĭ.

Astŭ-felŭ ér se adunară maĭ mulţĭ representanţĭ aĭ Românilorŭ în Viena, carĭ la începutŭ urmaŭ sfatulŭ luĭ Mocioni, maĭ târḑiŭ, se conduceaŭ de Mitropolitulŭ gr. cat. românŭ din Blaşiŭ, *Alexandru Sterca-Şiuluţiu*, şi Impěrăţia, atacată prin d-niĭ maghiarĭ din tóte părţile, prin tóte miḑlócele, chiar şi prin comploturĭ şi conspiraţiunĭ din afară, se aréta fórte plecată de a împlini tóte cererile «juste» ale Românilorŭ, între carĭ într'adevěrŭ numěraŭ pe tóte câte li se propunea — afară numaĭ de una : «*Constituirea tuturorŭ Românilorŭ din Monarchiă, într'unŭ unicŭ corpŭ politicŭ, o ţéră coronală cu tipŭ şi caracterŭ naţionalŭ românŭ.*» Mocioni tocmaĭ la acestŭ postulatŭ ţinea maĭ presusŭ de tóte.

Elŭ numaĭ în acéstă concesiune din partea Monarchieĭ putea să recunóscă adevěrată bună-voinţă către Românĭ şi o solidă garanţiă pentru seriositatea şi durabilitatea drepturilorŭ publice, ce s'arŭ acorda Românilorŭ. Schmerling, ministrulŭ imperialŭ de statŭ, îşĭ da tótă silinţa pentru d'a face pe Mocioni, să se mulţăméscă — d'ocamdată — cu autonomia Transilvanieĭ, în care Românilorŭ din acéstă ţéră li se promitea posiţiunea uneĭ naţionalităţĭ politice recunoscute, iar luĭ Mocioni—postulŭ de gubernatore. Dar Mocioni nicĭ nu voia să audă de condiţiunea, ca Româniĭ din Monarchiă şi maĭ departe să rěmână prin maĭ multe ţěrĭ divisaţĭ şi separaţĭ uniĭ decătre alţiĭ, şi pururea esploataţĭ şi eludaţĭ de clasele privilegiate străine. Atuncĭ Schmerling îşĭ lua refugiulŭ la vechia şi încă netocita armă a intrigeĭ; elŭ în particularŭ inspira pe uniĭ Românĭ din Transilvania, că — pentru acéstă ţéră, resp. pentru Româniĭ eĭ — póte acordá congresŭ naţionalŭ separatŭ, póte promite positivamente *autonomiă cu naţionalitatea română recunoscută*, chiarŭ şi Mitropoliă română ortodocsă, dar — causa celorŭ-l-alţĭ Românĭ din Ungaria şi Banatŭ trebue să fiă lăsată la o parte, respective tractată separatŭ. Decĭ representanţiĭ românĭ ardelenĭ fuseră provocaţĭ, ca—déca dorescŭ congresŭ, autonomiă, Diétă pentru ţéra lorŭ, acestea să le caute separatŭ de Româniĭ din Banatŭ şi Ungaria.

Pe acelŭ timpŭ Mitropolitulŭ Şiuluţiu încă nu ajunsese în Viena. Ceia-l-alţĭ represintanţĭ românĭ ardelenĭ, credêndŭ că—maĭ bine este a primi ceea ce li se oferia cu atâta bună-voinţă, de câtŭ nimica, ba că dênşiĭ nicĭ n'arŭ fi îndreptăţiţĭ a refusa — pentru unŭ bine problematicŭ maĭ mare, favorulŭ ce li se punea în vedere, întru interesulŭ Româniloŭ din Transilvania subscriseră o petiţiune separată şi tractamintele urmară separatŭ. Astŭ-felŭ, separatŭ s'a ţinutŭ la 1863, în Februarie, congresulŭ românŭ naţionalŭ în Sibiiŭ şi s'a întrunitŭ maĭ târdiŭ totŭ în acelŭ anŭ Dieta Transilvanieĭ, şi a votatŭ şi s'a sancţionatŭ autonomia ţěriĭ şi naţionalitatea politică a Românilorŭ, şi s'a pusŭ p'aceste base mulţime de românĭ în diferite funcţiunĭ publice şi a intratŭ Transilvania în parlamentulŭ centralŭ din Viena; érŭ douĭ—treĭ anĭ maĭ târdiŭ, după ce Austria cumplitŭ fu bătută în Boemia şi perdu Veneţia, în carĭ bătăliĭ regimentele române atâtŭ la Custozza, câtŭ şi la Königgrätz escelaŭ prin eroismŭ, precândŭ despre cele maghiare Kossuth lăudându-le scria, că puneaŭ batistele albe în baionetă şi treceaŭ la inamicŭ,—Impĕrăţia prin sfatulŭ şi ajutorulŭ puternicilorŭ din Berlin, împăcându-se cu *domniĭ maghiarĭ*, tóte câte se acordaseră şi sancţionaseră şi chiarŭ realisaseră în favórea «*Naţiuneĭ române din Transilvania*» — s'aŭ retractatŭ şi desfiinţatŭ, şi — aŭ ajunsŭ éraşĭ *Bănăţienĭ*, *Ungurienĭ*, *Transilvănenĭ egalĭ*, în aceeaşĭ condiţiune: fără nicĭ unŭ dreptŭ, nicĭ unŭ petecŭ de ţéră a lorŭ, nicĭ unŭ organŭ politicŭ-naţionalŭ propriŭ, care să-ĭ pótă apĕra!

Durerea şi înverşunarea luĭ Andreiŭ Mocioni, cândŭ înţelése de pasulŭ separatŭ alŭ fraţilorŭ din Transilvania — nu se puté descrie. Dênsulŭ alergă la Schmerling şi 'ĭ făcu cele maĭ grele imputaţiunĭ— nu că a sedusŭ pe Românĭ, ci că a apucatŭ éraşĭ p'o cale greşită şi fatală pentru Monarchiă şi Monarcŭ. Căcĭ elŭ totŭ ţinea, că întărirea posiţiuneĭ Românilorŭ în statŭ — este o necesitate absolută pre câtŭ întru interesulŭ Românilorŭ, încă şi maĭ multŭ întru alŭ Monarchieĭ şi Dinastieĭ. Dar—ce ajunge vócea onestă, ce—cele maĭ raţionalĭ argumente ale particularuluĭ, faţă de preocupaţiunile ómenilorŭ de statŭ, crescuţĭ şi dedaţĭ cu minciuna şi înşielăciunea?!

Intr'aceea pe la capĕtulŭ anuluĭ 1861 sosindŭ la Viena scirea telegrafică, că Patriarchul sêrbescŭ de Carlovețŭ, baronulŭ Josif Raiacici a reposatŭ, Andreiu Mocioni se decise a lăsa pentru unŭ timpŭ la o parte tóte cele-l'alte cause și a se apuca cu tóte puterile sale de cestiunea *emancipăriĭ Bisericeĭ române ortodocse.* Ne înțeleserămŭ și ne angajarăm a lucra împreună. Celŭ d'ântâiŭ pasŭ ce întreprinserămŭ fu, că printr'o depeșă telegrafică notificarămŭ episcopuluĭ *Șiaguna,* la Sibiŭ, mórtea Patriarculuĭ și-lŭ rugarămŭ să se pună în fruntea mișcăriĭ pentru separarea Românilorŭ de către ierarchia slavénă din Carlovețŭ și pentru restaurarea vechieĭ Mitropoliĭ române ortodocse în Transilvania. Rĕspunsulŭ telegraficŭ alŭ luĭ Șiaguna suna că — «*dênsulŭ avêndŭ parola Monarculuĭ,* (de care amŭ amintitŭ maĭ susŭ), *cum că nu este neaplecatŭ a încuviința pe séma Românilorŭ ortodocșĭ o Mitropoliă a lorŭ propriă, nu póte să maĭ întreprindă vr'unŭ pasŭ, ci cere ca d'aci încolea noĭ să mergemŭ înainte.*» Decĭ ne făcurămŭ planulŭ. Moccioni pleca la Banatŭ, érŭ, eŭ carele din causa schimbărilorŭ politice mĕ aflamŭ în disponibilitate și refusamŭ a intra în vr'o funcțiune, acum primiiŭ învitarea ce mi-o făcuse Cancelariulŭ aulicŭ alŭ Ungarieĭ, contele Anton de Forgách, și intraiŭ de referinte în causele criminalĭ la Cancelaria ungarică aulică din Viena, pentru ca să amŭ ocasiune a pledà la acestŭ înaltŭ Dicasteriŭ causa Mitropolieĭ române, precum însușĭ contele Forgách îmĭ ḑicea.

Și — d'aci încolé se începŭ o agitațiune prin ḑiaristică, precum și directŭ în poporŭ prin protopopiatele române, cu unŭ zelŭ, o seriositate și intensitate—cum nu s'a maĭ pomenitŭ până aci. Andreiŭ Mocioni din Transilvania da tactulŭ, și — întrégă inteligința română observa și urma în cea maĭ admirabilă armoniă. Mocioni comanda, și în luna luĭ Maiŭ 1862, 24 deputațĭ românĭ, dintre ceĭ maĭ distinșĭ bărbațĭ aĭ bisericiĭ și națiuniĭ din Banatŭ, Bucovina, Ungaria și Transilvania, cu Episcopulŭ Șiaguna în frunte, presentară Maiestățiĭ Sale imperiale regie în Viena — suplica a două milióne de românĭ ortodocșĭ, pentru separarea Bisericeĭ lorŭ de către cea slavonă din Carlovețŭ șĭ constituirea eĭ într'o Mitropoliă română, pe basă *națională și sinodală.*

Monarculŭ și propriamente archiducele *Rainer*, «alter ego» alŭ sĕŭ pe acelŭ timpŭ, cu acéstă ocasiune dederă promisiunĭ de totŭ positive, avisândŭ suplica Românilorŭ supremelorŭ dicasteriĭ centrale spre luare în consideraţiune. Dar dificultăţile cele marĭ totŭ era departe d'a se fi delăturatŭ. Vechia sistemă d'a nu suferi ca să se împreune elemintele omogene, ci chiarŭ d'a separa—unde se póte—pe cele împreunate, spre scopulŭ de a le slăbi și respective a le ţiné slabe, — iar se puse în aplicare. Monarculŭ ḑicea: «*Mi-amŭ datŭ cuvêntulŭ și decĭ voescŭ ca Biserica română ortodocsă să fie constituită de sine*». Însă politica tradiţională a Austrieĭ rĕspundea: «*Nu se póte!*»— șĭ argumenta, se înţelege în secretŭ — cam astŭ-felŭ: Două milióne de Românĭ, consolidaţĭ și organisaţĭ, resp. disciplinaţĭ la unŭ centru, nu se póte să nu constituéscă curêndŭ-tărḑiŭ — unŭ faptore pré cumpenitorŭ în statŭ, care arŭ reclama neapăratŭ pentru sine— administrarea bogatelorŭ fondurĭ religionare din Bucovina și o considerabilă parte din cele de la Carloveţŭ; chiarŭ dreptulŭ d'a dispune liberŭ de ele — nu li s'arŭ putea contesta; ba arŭ cere de la noĭ până și o dare de sémă despre administrarea și utilisarea acelorașĭ fondurĭ prin noĭ, în totŭ trecutulŭ, și așia arŭ aduce în cea maĭ grea perplesitate pe guvernulŭ împĕrătescŭ! Și maĭ altele.

Decĭ, intriga și aci se puse în mișcare. Poliţia din Arad și din Lugoșŭ, la carĭ puncte se concentra activitatea nóstră, denunţândŭ mereŭ, că—«*se lucra de Daco-românia, pe care Mocioni tinde a o înfiinţa maĭ întâiŭ în Biserică*». Cu ochiĭ meĭ amŭ vĕḑutŭ raportulŭ oficialŭ, de acestŭ cuprinsŭ.

Cancelarulŭ Ungarieĭ, contele Forgach, nu voia să audă d'o Mitropoliă română ortodocsă, la care să aparţină și Bucovina, și cândŭ Schmerling îlŭ liniscia, că — va face pentru Bucovina o Mitropoliă separată, atuncĭ dênsulŭ mergea unŭ pasŭ maĭ departe și opina, că—arŭ fi maĭ bine ca și contele *Nadasdy*, cancelarulŭ aulicŭ alŭ Transilvanieĭ, să facă Mitropoliă separată pentru Româniĭ ortodocșĭ din Ardealŭ, iar pe Mocioni și pe mine ne sfătuia, să credemŭ și să consimţimŭ, că pentru noĭ ceĭ din Ungaria și Banatŭ, multŭ maĭ bine arŭ fi, să avemŭ Mitropolia nóstră propriă în Arad, pe care

elŭ arŭ face ca să fiă înḍestrată din partea Statuluĭ unguprescŭ cu tóte miḍlócele materiale, câte s'arŭ recere. Dar Andreiu Mocioni, credinciosŭ pururea principiuluĭ sĕŭ și alŭ familieĭ sale — că : «*Românimea una fiindŭ, la una și aceașĭ sórtă trebue să tindă pururea — prin consolidare, la tóte ocasiunile câte se oferŭ*», — respingea cu tótă energia orĭ-ce pactare în acéstă privință. In consecința acestora, contele Forgach, în butulŭ mandatuluĭ împĕrătescŭ, puse suplica Românilorŭ la dosarŭ, să maĭ dórmă, până cândŭ dóră petențiĭ se vorŭ muia. Totŭ p'acelŭ timpŭ, acelașĭ domnŭ Cancelarŭ aulicŭ, pe sub mână miḍloci la Maiestatea Sa transmutarea mea de la cancelăria aulică din Viena la Tabla-regiă judecială din Buda-Pesta; astŭ-felŭ creḍêndŭ omulŭ politicŭ a fi scăpatŭ d'o-camdată de cestiunea Mitropolieĭ române. Dar s'a înșelatŭ.

Andreiu Mocioni nu era omulŭ, ca să se sperie de apucăturĭ politice maliţióse. Elŭ cunoscea căile și ómeniĭ, afla și combina tóte, și-șĭ lua mĕsurile necruțândŭ nicĭ ostenele, nicĭ cheltuele. Acuma elŭ începu a lucra prin alte persóne de influință, directŭ la curtea împĕrătéscă și—paralelŭ—cu corifeiĭ Sêrbilorŭ din Carloveţiŭ și Neoplanta, și—nicĭ odată, nicĭ într'o causă până aci, spiritulŭ sĕŭ celŭ agerŭ și luminatŭ n'a desvoltatŭ atâta activitate, și n'a strălucitŭ și triumfatŭ, ca tocmaĭ în acéstă epocă, plină de dificultățĭ și încurcăturĭ artificiale. Insă—ce e dreptŭ, elŭ nicĭ n'a fostŭ cândŭ-va atâtŭ de bine sprijinitŭ de către aĭ sĕĭ. Dovédă eclatante, că într'adevĕrŭ «vires unitae agunt coelos!»

După multe trăgănirĭ, congresulŭ «iliricŭ electoralŭ», adică pentru alegerea de Patriarcŭ sêrbescŭ, «*Archiepiscopŭ și Mitropolitŭ alŭ națiuneĭ sêrbe și române*», fu convocatŭ pe 2 Augustŭ 1864 și colegiele electorale se întruniră în primele ḍile ale luĭ Iuliŭ a aceluia anŭ. Alegerile de deputațĭ eraŭ indirecte, adecă prin puținĭ delegațĭ de prin comune, și numĕrulŭ de 75 deputațĭ, a treia parte, adică 25 din clerŭ, era astŭ-felŭ împărțitŭ asupra Diecesélorŭ, încâtŭ tocmaĭ cele maĭ marĭ, împopulate de Românĭ, aveaŭ ceĭ maĭ puținĭ represintanțĭ, de unde a urmatŭ, că într'unŭ timpŭ de convețuire de 130 de anĭ, nicĭ o dată nu s'a pomenitŭ, ca marea maioritate a Românilorŭ să vrea fi represintată

în congresulŭ iliricŭ prin maĭ multŭ de 5, 6 séŭ 7 deputaţĭ, întocmaĭ precum se practică, şi se maĭ practică în mare mĕsură până astă-dĭ totŭ acéstă politică electorală în representanţele politice ale Ungariei şi Transilvanieĭ. Andreiu Mocsoni în faţa acestora, emise comanda: *«nicĭ unŭ votŭ românŭ să nu se dee candidaţilorŭ sêrbĭ!»* Astŭ-felŭ eşiră aleşĭ din Diecesele *Arad, Temeşióra, Verşietŭ*, 13 deputaţĭ românĭ, toţĭ bărbaţĭ distinşĭ prin inteliginţă şi posiţiunea lorŭ socială, dar — ceĭ maĭ puţinĭ orientaţĭ în causă; căcĭ terenulŭ fiindu-le închisŭ, le era necunoscutŭ. Decĭ Mocsoni, fără întârdiare convocă pe toţĭ aleşiĭ deputaţĭ românĭ la sine în Temeşióra, pentru o conferinţă, prealabilă pe diua de $^{8}/_{20}$ Iuliu 1864, şi conferinţa se întrunir̆ă completă, fără nicĭ o absinţă, şi ea desbătŭ lungŭ şi seriosŭ—asupra ţinuteĭ de adoptatŭ resp. a moduluĭ de procedere, faţă cu congresulŭ din Carlovĕţŭ, dar—consimţimêntulŭ tuturorŭ pentru propunerea ce se făcea de Mocsoni, fiindŭ că acésta involve o formă de abstininţă, unŭ ce cu totulŭ noŭ în luptele nóstre, nu se putea obţiné.

Mocsoni vĕdêndŭ acéstă scrupolositate şi nedecisibilitate, curmă încercările ulteriór̆e de copacitare, şi constatândŭ că — toţĭ aŭ recunoscutŭ necesitatea de *păşire solidară*, pofti ca—d'ocamdată să ne mulţămimŭ cu atâta, adăogêndŭ rugarea, ca toţĭ să ne angajămŭ cu parola, cumcă pe 31 Iuliŭ, cu două dile maĭ nainte de deschiderea congresuluĭ, vomŭ fi—nu în Carlovetŭ, ci în Neoplanta, (Neusatz, oraşŭ maĭ mare, la îndepărtare de o oră, pe Dunăre, în susŭ de Carlovetŭ), pentru d'a lua decisiunĭ definitive, conformŭ împrejurărilorŭ, pe carĭ până atuncĭ le vomŭ studia. Toţĭ primiră.

Eŭ şi cu Mocsoni plecarămŭ la Foen, unde în timpŭ de optŭ dile ne statorirămŭ întréga programă, compuserămŭ unŭ memorandŭ către Maiestatea Sa Imperatorele, o adresă către comisarulŭ împĕrătescŭ de la congresŭ, generalulŭ b. *Josef Philippovich*, cu rugarea, ca să ne ia sub apărare drépta causă, desvoltată în memorandŭ, érŭ p'acesta să-lŭ înainte cu recomandaţiune la Préînaltulŭ Locŭ; în fine compuserămŭ şi o declaraţiune către însuşĭ *Congresulŭ naţiuneĭ sêrbescĭ*, prin care 'ĭ esplicamŭ anomalia situaţiuneĭ nóstre în Patriarchia şi resp.

Mitropolia sêrbéscă și arĕtamŭ în modŭ plausibilŭ, că chiar simțulŭ de frățietate către poporulŭ sêrbescŭ și de lealitate pentru interesulŭ comunŭ alŭ Bisericeĭ ortodoxe, ne impune datoria *d'a nu* participa la actele congresuluĭ, d'a nu influința alegerea Patriarchuluĭ sêrbescŭ, ci d'a insiste la constituirea Bisericeĭ române într'o Mitropoliă națională a nóstră propriă. Cu aceste pregătite acte plecarămŭ la Neoplata și ajunserămŭ acolo destulŭ de timpuriŭ spre a ne presinta comisaruluĭ imperialŭ, ce deja sosise în cetătea Petrovaradinuluĭ, peste Dunăre de la Neoplanta. Mocsoni, în timpŭ de 24 ore, informă pe generalulŭ Philippovich despre programa deputațilorŭ românĭ, asigurându-lŭ, că de la aceea unulŭ nu se va abate, fiindŭ-că ținŭ toțĭ la parola Monarculuĭ, cumcă doresce înființarea Mitropolieĭ române. Baronulŭ Philippovich îndată telegrafiă ministruluĭ de statŭ Schmerling și Monarculuĭ despre acéstă programă a Românilorŭ, și—lealitatea nóstră fu recunoscută, și tractamintele avură resultatulŭ doritŭ de noĭ, încă maĭ nainte d'a sosi colegiĭ noștri românĭ; iar când aceștia sosiră șĭ audiră cele întêmplate, cu bucuriă subsemnară toțĭ actele nóstre; apoĭ în diua de deschidere a Congresuluĭ, până la care ne succese a câsciga în partea nóstră și pe părintele *Procopiu*, Episcopulŭ Aradului, noĭ Românii, cu mare pompă, de o dată cu Comisarulŭ împĕrătescŭ intrarămŭ în Carlovețŭ, unde sub conducerea numituluĭ Episcopŭ și a luĭ Mocsoni, ne presintarămŭ comisaruluĭ separatŭ, ca constituițĭ într'unŭ corpŭ represintativŭ românŭ specialŭ, depunêndŭ în mânile sale adresa nóstră către dênsulŭ și Memorandulŭ nostru către Monarcŭ, totŭ d'o dată rugândŭ, ca — după constituirea congresuluĭ să fimŭ admișĭ a ne presinta înaintea aceluia corporativŭ pentru de a-ĭ face declarațiunile nóstre și a ne lua adio-ulŭ pentru totŭ-d'auna.

Tóte se petrecură cu o precisiune și solemnitate exemplară; toțĭ eraŭ surprinșĭ și admiraŭ tactulŭ și solidaritatea Românilorŭ. Pline suntŭ colónele gazetelorŭ sêrbescĭ, dar și a celorŭ germane de pe acelŭ timpŭ — de laude pentru purtarea, și de recunoscință pentru actele și manifestațiunile deputațilorŭ românĭ façă cu comisarulŭ împĕrătescŭ și cu congresulŭ sêrbescŭ, și tóte laudele și recunoscințele se revĕrsaŭ

specialmente asupra conducĕtoruluĭ Andreiŭ de Mocsonyi; éră acesta în acelŭ mare momentŭ se afla la culmea bucurieĭ și — potŭ dice că — elŭ gusta cele maĭ fericite dile ale vieţiĭ sale! Epistolele sale d'atuncĭ către consórta sa, precum și către soră-sa Catarina, făceaŭ viuă mărturiă despre acésta. Într'una din acelea elŭ, sub 5 Augustŭ 1864, se exprima așia: «Discordia și sfâșiarea ce domnesce între Sêrbĭ — este fără exemplu. La noĭ Româniĭ eĭ privescŭ cu uĭmire, ca la nisce meteorĭ. Comisarulŭ împĕrătescŭ, purtarea mea și a Românilorŭ o arétă Sêrbilorŭ ca de modelŭ. Aceștia suntŭ descuragiaţĭ, par'că și-arŭ vedea cu ochiĭ peirea neevitabilă. Bărbaţĭ de aĭ lorŭ din tóte partitele vinŭ a-mĭ cere svatulŭ; căcĭ eĭ lipsiţĭ suntŭ de conducĕtorĭ, lipsiţĭ de direcţiune».

Toţĭ vedeaŭ și recunosceaŭ, că causa Românilorŭ trebue să triumfe.

Episcopulŭ Șiaguna p'acelŭ timpŭ petrecea la Băile-Herculane, lângă Mehadia, și nu sta nicĭ într'o legătură, directă saŭ indirectă cu deputaţiĭ românĭ de la Congresulŭ din Carloveţŭ; elŭ numaĭ târdiŭ după aceea a luatŭ exactă cunoscinţă despre planurile și operatele deputaţilorŭ românĭ, și numaĭ din raporturile foilorŭ se informa despre purtarea lorŭ la Congresulŭ sêrbescŭ; când însă elŭ aflà și cunoscu tóte, nu se putea stĕpâní d'a esclama cu intusiasmŭ: «Bravo, bravo Frăţuţilorŭ! Mĕ închinŭ diplomaţieĭ și tactuluĭ vostru admirabilŭ!»

Resultatulŭ a fostŭ, că resoluţiunea împĕrătéscă ce confirma alegerea Patriarchuluĭ Mașireviciŭ, i acorda jurisdicţiunea archiepiscopală și metropolitană numaĭ peste partea sêrbéscă a ierarchieĭ, reservândŭ expres jurisdicţiunea asupra Românilorŭ — înfiinţândeĭ metropolie române.

Astŭ-felŭ emanciparea Bisericeĭ române de unŭ jugŭ bisericescŭ-culturalŭ străinŭ de 170 de anĭ, fù proclamată de la înălţimea Tronuluĭ. Actele metropolieĭ române se scóseră din archivă și se făcură obiectulŭ tratamentelorŭ de urginţă între cancelaria aulică-regiă ungurésca cu cea transylvană și cu ministerulŭ imperialŭ de Statŭ. Sinodulŭ archiereilorŭ Bisericeĭ ortodoxe din monarchia întrégă fu convocatŭ pe luna luĭ Septembre 1864 în Carloveţŭ, și la acelașŭ, din mandatŭ maiestatic, Andreiŭ Mocsonyi și cu mine eram invitaţĭ a participa

ca bărbaţi de încredere aï Românilorŭ de religiunea orientală ortodoxă, spre a conlucra la statorirea moduluï şi condiţiunilorŭ, resp. a programeï, pentru despărţirea practică.

Maï întrégă tómna anuluï 1864 o petrecurămŭ în Carlověţŭ, în lucrare şi frěmântărĭ grele. Sinodulŭ archiereilorŭ lucra cu comisarulŭ împěrătescŭ în secretŭ, éră noï bărbaţiĭ de încredere lucramŭ într'o comisiune mixtă, sub preşedinţă episcopuluï de la Buda — pe faţă. Colo causa română era representată prin Şiaguna episcopulŭ Transylvanieï, Ivanciovicĭ episcopulŭ Araduluï şi Hackmanŭ episcopulŭ Bucovineï (treï contra cincĭ), éră icĭ, în comisiune, prin Mocsonyi şi prin mine (duoï contra cincĭ), colo se discutaŭ canónele şi legalitatea, icĭ fondurile şi realităţile şi drepturile materialĭ. Celorŭ din Sinodŭ se presintaŭ tóte câte se decideaŭ în comisiune; comisiuneï, saŭ maï dreptŭ spunêndŭ Românilorŭ din comisiune, rěmâneaŭ ascunse cele maï meritoriĭ conclusiunĭ ale Sinoduluï. Operatele bărbaţilorŭ românĭ de încredere s'aŭ publicatŭ la rêndulŭ lorŭ şi lumea le cunósce; procesele-verbalĭ ale Sinoduluï episcopescŭ — le avemŭ între actele metropolieï, rěmase după Şiaguna, dar acelea nu s'aŭ publicatŭ nicĭ pînă astădĭ. Ele suntŭ lipsite, în câtŭ privesce pe Românĭ, de temeiulŭ dreptăţiĭ şi echităţiĭ. Totuşĭ ele se presintară monarchuluï cu subscrierile tuturorŭ! Şi — ele se luară de basă la înfiinţarea metropolieï din Sibiŭ.

Episcopiĭ românĭ ţineaŭ, ca — *numaĭ să vedemŭ odată înfiinţată Metropolia română, măcarŭ şi strivită, apoĭ revindicarea părţilorŭ române, remase neemancipate, şi consolidarea succesivă va urma maĭ cu înlesnire.* Andreiŭ Mocsonyi însă rěpundea: *décă înfiinţarea din capulŭ loculuĭ nu se va decreta şi executa pe basele uneĭ logice sănětóse, ale dreptăţiĭ şi realităţiĭ, corectura posterióră va fi multŭ maĭ anevoiósă şi — póte chiar imposibilă.*

O experiinţă de 18 anĭ a justificatŭ temerile şi prevederile luĭ Mocsonyi.

S'a sacrificatŭ episcopia română străvechiă din Timişióra, sub pretestulŭ, că — consideraţiunĭ de politică maĭ înaltă n'o admiteaŭ pe acelŭ timpŭ. Motivulŭ adevěratŭ, realŭ era, în partea episcopatuluĭ

sêrbescŭ, pentru ca o diecesă română, cu scaunulŭ în Timișióra. să nu nulifice totalminte pe cea sêrbéscă, care jurŭ împrejurŭ este lipsită de poporŭ; éră în partea episcopatuluĭ românŭ motivulŭ erá ca — episcopuluĭ din Aradŭ, prin anexarea părțilorŭ timișiane, cu 150,000 de Românĭ, către diecesa Araduluĭ, să se facă unŭ maĭ mare venitŭ, o maĭ bună dotațiune!

Relativŭ la monastirile și fondurile comune și la comunele bisericescĭ cu populațiune mestecată, sêrbă și română, s'aŭ luatŭ astŭ-felŭ de conclusiunĭ, carĭ d'o-cam-dată susțineaŭ statulŭ de maĭ 'nainte, lăsându-le adică pe tóte sub jurisdicțiunea ierarchieĭ sêrbescĭ, éră pe Românĭ îndemnându-ĭ ca să-șĭ caute partea lorŭ prin tractaminte separate și chiarŭ prin procese lungĭ, înaintea tribunalelorŭ ungurescĭ! P'acéstă cale, în cursŭ de 18 anĭ, abia ni-a succesŭ a trage la metropolia nóstră dintre 100,000 de Românĭ de prin comunele amestecate, vr'o 25,000, și din fondurile comune, de peste treĭ milióne florinĭ, cam 450,000 florinĭ.

Andreiŭ Mocsonyi numaĭ după lunĭ de ḑile și anume după publicarea resolutiuneĭ împĕrătescĭ din 24 Decembre 1864, prin care se încuviințá Metropolia română și se normaŭ basele pentru înființarea eĭ, a pututŭ aflá cuprinsulŭ autenticŭ alŭ conclusiunilorŭ Sinoduluĭ archierescŭ din Carlovĕțŭ, și acelŭ cuprinsŭ i-a sfâșiatŭ inima. Epistolele sale de pe acelŭ timpŭ către consórta sa și către soră-sa și către mine, suntŭ pline de indignațiune și de lacrime sufletescĭ; și d'acéstă durere, nevindecată a rĕmasŭ inima luĭ pên' la mórte!

Dar cu tóte aceste, elŭ a rĕmasŭ în luptă. La 9 Februare 1865 elŭ într'o epistolă către iubita sa consórtă suspină: «Mare resignațiune și marĭ sacrificie îmĭ cere națiunea. Așŭ mulțămi luĭ Dumneḑeŭ, dècă mi-arŭ ajutá, să scapŭ odată d'atâtea sforțărĭ și necasurĭ, ca să potŭ trăi câțĭ-va anĭ pentru mine. Dar este sórta ce mi-a creat'o provedința și care mĕ împinge înainte, totŭ maĭ departe, în cât în ce să fiŭ fórte curiosŭ a vedé: pînă unde? Undè o să ajungemŭ?!»

D'aci se póte pricepe, că Mocsonyi, p'acelŭ timpŭ — câtŭ erá de desgustatŭ! Elŭ mereŭ îșĭ perdea încrederea în mersulu lucrurilorŭ, saŭ propriaminte în ómenĭ, în ceĭ de susŭ ca și în ceĭ de josŭ, în

inteliginţa ca şi în buna-voinţa lorŭ. Totuşĭ se supunea la fatigele şi sacrificiele ce i se cereaŭ. Elŭ tocmaĭ atuncĭ, în primele ḑile ale luĭ Februariŭ, în capŭ de iérnă grea, prin grele pericole, din noŭ călětorì la Carlowitz, împreună cu episcopiĭ şi cu toţĭ deputaţiĭ românĭ, pentru d'a maĭ încercá odată, complanarea în modŭ amicalŭ a diferinţelorŭ cu Sêrbiĭ; dar când şi la acéstă ocasiune se convinse, că pěcatulŭ din tómna trecută este ireparabilŭ, că pentru nepriceperea saŭ egoismulŭ unorŭ conducětorĭ, metropolia română are să rěmână strivită, elŭ — plinŭ de amărăciune — părăsi Carlověţulŭ, şi d'acì încolea elŭ numaĭ din depărtare observá mişcările şi svêrcolirile ce se făceaŭ pe terenulŭ bisericescŭ, spre scopulŭ reorganisăriĭ şi consolidăriĭ noueĭ ierarchiĭ; éră când la 1868 věḑù introducêndu-se în administraţiunea acesteĭ ierarchiĭ principie şi instituţiunĭ aşia numite *democratice*, adică o sinodalitate după tipulŭ şi asemĕnarea constituţiunilorŭ politice moderne, — principie şi instituţiunĭ în sine fórte frumóse, despre carĭ însă Mocsonyi ţinea, că nu potŭ să fiă nicĭ seriόse, nicĭ oportune, pentru că Clerulŭ, crescutŭ în şcóla absolutismuluĭ, éră în timpulŭ maĭ din urmă, sub dominaţiunea ierarchieĭ sêrbescĭ — coruptŭ, demoralisatŭ şi devenitŭ anarchicŭ, nu le va respectá, nicĭ suferí, éră poporulŭ lipsitŭ de necesara cultură şi deprindere practică, nu le va pricepe şi apĕrá, şi astŭ-felŭ acele frumóse principiĭ şi instituţiunĭ aŭ să devină unŭ noŭ isvorŭ de demoralisare şi spoliare în sînulŭ poporuluĭ, — elŭ se retrase şi abţinù de la orĭ-ce maĭ departe amestecŭ în afacerile bisericescĭ şi nu maĭ primì nicĭ unŭ mandatŭ din câte i se oferiaŭ ca deputatŭ la Congresulŭ saŭ Sinódele Bisericeĭ române ortodoxe; ceea-ce însă de felŭ n'a împedicatŭ opiniunea publică, de a recunósce şi enuncia susŭ şi tare, că — *restaurarea metropolieĭ române ortodoxe în Transilvania, Banatŭ şi Ungaria eminaminte este opera şi meritulŭ luĭ Andreiŭ Mocsonyi*, fără de a căruĭ energiă şi prudinţă şi sacrificie, acéstă metropolie, precum dovediaŭ pedicile ce i se puneaŭ, de bună sémă, totŭ atâtŭ de puçin se putea elupta la 1864/5, câtŭ de puçin a succesŭ eluptarea eĭ în trecutŭ, prin atâtea crunte stăruirĭ şi martiriĭ! Fraţiĭ românĭ ortodocşĭ din părţile Transilvanieĭ, sub conducerea episcopuluĭ Şiaguna, aŭ contribuitŭ fórte multŭ şi aŭ

înlesnitŭ puternicŭ reeșirea, și acéstа maĭ vêrtosŭ prin marea încredere, de care se bucurá Șiaguna în urma meritelorŭ sale, la Curtea împĕrătéscă din Viena; necontestabilŭ însă este, că — nu atâtŭ la stăruinţa, câtŭ maĭ vêrtosŭ pentru a face plăcere luĭ Șiaguna a încuviinţatŭ monarchulŭ metropolia română ortodoxă. Luĭ Șiaguna metropolia erá o graţiă și remuneraţiune — de susŭ; d'aceea elŭ a primit'o, a trebuitŭ s'o priméscă cu mulţămită, așia cum i s'a oferitŭ; dar — ce e dreptŭ, primind'o elŭ a făcutŭ multŭ pentru de a o conservá și desvoltá, și — în acéstă privinţă, din acestŭ punctŭ de vedere consideratŭ, Șiaguna este și va rĕmânea *mare* în istoria Bisericeĭ nóstre și a luptelorŭ nóstre naţionalĭ.

Luĭ Andreiŭ Mocsonyi și Bănăţenilorŭ și Ungurenilorŭ românĭ, Metropolia a fostŭ o concesiune asupra necurmatelorŭ stăruinţe de 50 anĭ și maĭ bine, stăruinţe carĭ între împrejurările politice ale epoceĭ d'atuncĭ păreaŭ ne maĭ respingibilĭ; și — tocmaĭ d'aceea concesiunea se făcea — ca tóte concesiunile de nevoiă, în condiţiunĭ fórte grele, pe carĭ condiţiunĭ Mocsonyi, în cunoscinţa exactă a împrejurărilorŭ, *nu le-arŭ fi primitŭ*, sciindŭ bine că scopulŭ lorŭ erá a îngreuiá viéţa și a împedicá desvoltarea naţională. Elŭ însă fŭ paralisatŭ de votulŭ precumpĕnitorŭ alŭ episcopilorŭ și alŭ maĭ multorŭ corifeĭ românĭ. D'aci supĕrarea și la urmă retragerea luĭ.

Totŭ asemenea s'a întêmplatŭ, respective a decursŭ lupta și pe terenulŭ politicŭ. Mocsonyi, nepreocupatŭ și independinte, observá cum se pune în lucrare intriga și amăgirea din partea guvernuluĭ din Viena, pretutindenĭ printre Românĭ; cum tóte avantagiele ce se făceaŭ și resp. drepturile ce se acordaŭ Românilorŭ, eraŭ numaĭ pentru d'a speria și muiá pe aristocraţiĭ maghiarĭ. Amŭ avutŭ ocasiune a vedea în mânele luĭ, la anulŭ 1863, o pistolă discreţionară, adresată prin cancelarulŭ aulic contele Nádasdy, către unŭ conducĕtorŭ alŭ administraţiuneĭ politice din Transilvania, în care se explicá acestuia, că n'are să mérgă prea departe în protecţiunea ce dá Românilorŭ; căcĭ — nu pentru tot-d'a-una împĕrăţia voesce a se redima pe poporulŭ românŭ. «Basele și columnele împĕrăţieĭ suntŭ și trebue să rĕmână — *familiele istorice*, aristocraţia cea mare și cea mică. Dar fiindŭ-că

acestŭ faptore, în timpulŭ maĭ din urmă, identificându-se cu naţionalitatea maghiară, a apucatŭ armele democraţieĭ şi s'a făcutŭ renitinte, prin favorisarea şi rĕdicarea momentană a Românilorŭ scopulŭ e, a se dá aceleĭ aristocraţiĭ renitinte o bună lecţiune.» Atâta şi — nimicŭ maĭ multŭ!

Prin tóte Andreiŭ Mocsonyi urmá a se convinge, că bĕtrâna Austriă este totŭ cum a fostŭ de la primele începute ale formaţiuneĭ sale, incorigibile, că — prin urmare, adevĕrată trebue să fiă sentinţa luĭ Machiavelli, cum că imperiele totŭ prin midlócele prin carĭ s'aŭ înfiinţatŭ şi măritŭ, caută să trăiéscă saŭ să se desfiinţeze şi să piéră. D'aceea elŭ din noŭ ajunse a simţí şi recunósce necesitatea de o înţelegere cu Ungurii, şi din noŭ elŭ începŭ a căutá legăture cu corifeiĭ maghiarĭ. D'acĭ se explică, că Andreiŭ Mocsonyi, în tómna anuluĭ 1865, din tóte puterile stăruiá, ca Româniĭ să participe la alegerile ce se ăceaŭ pentru Dieta unguréscă, convocată pe 10 Nombre alŭ aceluiaşĭ anŭ, şi se bucurâ fórte multŭ când vĕdu că, în mânia tuturorŭ intrigelorŭ şi presiunilorŭ oficialĭ, 23 Românĭ fuseră aleşĭ deputaţĭ din părţile ungurene şi bănăţene, între carĭ toţĭ treĭ fraţiĭ Mocsonyescĭ şi cu nepotulŭ lorŭ de soră, Alexandru de Mocsonyi. Însă nicĭ acéstă bucuriă şi buna-speranţă nu ţinŭ mult; căcĭ domniĭ Maghiarĭ numaĭ pînă la catastrofa de la Sadova se arĕtară plecaţĭ d'a tracta cu Româniĭ, resp. cu mandatariĭ acestora. Curênd după acea catastrofă, Austria, resp. împĕrăţia Habsburgică, urmând — cum se scie, sfatuluĭ şi resp. presiuneĭ din Berlin, se aruncâ în braçele Ungurilorŭ, făcêndŭ acestora concesiunĭ marĭ, pînă şi d'acelea, despre carĭ, cu puçin timpŭ maĭ înainte, nu voiá nicĭ să audă! Anume, în câtŭ pentru naţionalităţile nemaghiare, oferindŭ domnilorŭ aristocraţĭ maghiarĭ, precum p'atuncĭ ne spunea contele Juliu Andrássy, cu ocaua drepturile, în alte cuvinte: condiţiunile de viéţă ale naţionalităţilorŭ, pentru dramurĭ de concesiunĭ în dreptulŭ publicŭ! Şi acésta tocmaĭ p'acelŭ timpŭ, când *meritele*, virtutea şi valórea militară a soldaţilorŭ românĭ, prin carĭ singure s'a făcutŭ posibilă luarea Custozzei în Italia, şi s'a salvatŭ onórea armelorŭ austriace la Sadova în Bohemia, se glorificaŭ şi se remuneraŭ prin numeróse decoraţiunĭ!!...

Caracterulŭ fundamentalŭ alŭ Ungurulul şi anume alŭ clasel conducĕtóre maghiare — e: *insolenţa*, îndată ce-ĭ zîmbesce noroculŭ, şi acestŭ caracterŭ a fostŭ, este şi rĕmâne isvorulŭ nefericiriĭ acestuĭ poporŭ, altŭ cum fórte bunŭ şi chiar simpatic Românuluĭ!

La anulŭ 1867, în Maiŭ, avu locŭ încoronarea şi jurămĕntulŭ regeluĭ Francisc Josif pe constituţiunea unguréscă, pe care domniĭ maghiarĭ eĭ înşişĭ şi-a făcut'o, pentru sineşĭ, şi anume în contra naţionalităţilorŭ nemaghiare. Prin actulŭ încoronăriĭ se subscrise şi sigilă solemnelŭ aservirea Românilorŭ maghiarismuluĭ şi specialminte aristocraţieĭ maghiare.

Mocsonyi vedea, simţia, cumpĕnia greutatea urmărilorŭ, nefericita situaţiune, la carĭ se condamna causa, naţiunea sa; dar nu scia, unde să maĭ caute scăpare! In acéstă perpleşitate a sa, a întreprins în ḑiua de 26 Faur 1867 — vĕḑuta sa la «*Marele expatriatŭ*» maghiarŭ, *Ludovicŭ Kossuth* în Turin, vĕḑută pentru noĭ de valóre istorică, de care însă Kossuth în tom. III alŭ scriptelor sale din exilŭ, atinge maĭ mult ca de un omagiŭ peutru sine.

D'aci încolea luptele deputaţilorŭ românĭ, pe lîngă că ele după cele întêmplate, nicĭ nu maĭ puteaŭ avé consistinţa şi eficacitatea de maĭ nainte, fiind-că se resfrângeaŭ într'unŭ elementŭ, sprijinitŭ de susŭ cu tótă puterea imperiuluĭ, elementŭ ambiţiosŭ şi setosŭ de domniă, şi prin urmare lipsitŭ de orĭ-ce consideraţiunĭ; elementŭ ce printr'o extraordinară întêmplare, de odată fu ridicatŭ la culmea dorinţelorŭ sale şi altŭ-felŭ exaltatŭ pînă la nebuniă, — dar ele, acele lupte, se şi conrupeaŭ şi încurcaŭ sistematicaminte prin ceĭ de la putere. Astŭfelŭ chiar legile de la 1868, create în urma stăruinţelorŭ deputaţilorŭ românĭ — cum se pretindea, spre asigurarea dreptuluĭ limbilorŭ şi naţionalităţilorŭ nemaghiare şi resp. a bisericeĭ lorŭ orientalĭ, presintaŭ o stilistică plină de echivocităţĭ, şi curêndŭ se adeveri, că ele numaĭ aceluĭ scopŭ n'aveaŭ a servi, pentru care se creaseră.

În acéstă confusiune şi turburare a minţilorŭ, Andreiŭ Mocsonyi susţinea, că Româniĭ din Ungaria şi Transilvania, părăsiţ totalminte din partea Coróneĭ şi persecutaţĭ din partea guvernuluĭ Maiestăţiĭ Sale austro-ungare, nu potŭ urma altă politică, de câtŭ cea maĭ *moderată*

și *reservată*, întru a căreĭ apĕrare singur numaĭ se potŭ uni tóte partidele și forțele naționalĭ. Dar acéstă parolă nu plăcea de felŭ extremilorŭ noștri, și adică nicĭ celorŭ ce se îngajaseră în tabĕra domnilorŭ de la putere și propuneaŭ închiderea totală a lupteĭ și opozițiuneĭ române, — nicĭ celorŭ ce — în nerăbdarea lorŭ profesaŭ, că moderațiunea și resp. oportunitatea, slăbiciune fiindŭ și greșală, midloculŭ celŭ maĭ bunŭ și unicŭ, d'a înfrânge îngâmfarea și netoleranța șiovinismuluĭ maghiarŭ sepóte găsi numaĭ într'unŭ radicalismŭ politicŭ naționalŭ din a nóstră parte. Astŭ-felŭ ne'nțelegerile șĭ sfâșiarea prindeaŭ locŭ și se lățiaŭ — atâtŭ între deputațiĭ de la Dieta unguréscă, câtŭ și printre luptătoriĭ naționalĭ din poporŭ, și arma îndatinată era: *suspiciunea;* și toțĭ se înferaŭ reciprocaminte cu epitetele de *«perfidĭ»* și *«trădătorĭ»*. Chiar și metropoliții românĭ *Șiuluțiu* din Blașiŭ și cu *Șiaguna* din Sibiŭ, totŭ pentru zăpăcéla ce întêmpina causa națională, se atacaŭ și înferaŭ reciprocaminte, prin diare și broșure, de lașĭ și trădătorĭ, și apoĭ amênduoĭ veniaŭ prin epistole a se plânge și scusa înaintea luĭ Mocsonyi, care în tóte părțile se încerca a face pe midlocitorulŭ — maĭ totŭ fără succesŭ. Ajunseserămŭ în epoca de la 1869 pînă pe la 1876, prin drasticele și răpedile schimbărĭ de sus, într'unŭ labirintŭ și o confusiune, în câtŭ rare eraŭ spiritele carĭ să se maĭ scie orienta, și în acéstă confusiune generală, totŭ însulŭ credea, că — fratele seŭ, vecinulŭ seŭ, rivalulŭ seŭ naționalŭ este causa rĕuluĭ, pe când adevĕrata causă era — *sclintirea referințelorŭ de susŭ*, de la Tronŭ, guvernŭ, legislațiune.

Andreiŭ Mocsonyi era unulŭ dintre ceĭ puçinĭ, ce la momentŭ recunuscură morbulŭ societățiĭ, așia numite *imperiu austro-ungarŭ*, și elŭ totŭ-d'o-dată recunoscu, că acestŭ morbŭ, în acestŭ stadiŭ de desvoltare, nu se póte vindeca, ci că elŭ trebue să-șĭ facă cursulŭ seŭ naturalŭ spre a ajunge în situațiunea — saŭ de a deveni vindecabilŭ, saŭ de a se disolve și distruge. Decĭ Mocsonyi sfătuia, ca Româniĭ, cu slabele lorŭ puterĭ proprie, să nu maĭ încerce a împedica cursulŭ naturalŭ alŭ procesuluĭ de desvoltare în noulŭ organismŭ alŭ Statuluĭ austro-ungarŭ, ci cine tocmaĭ are plăcere și dispozițiune, maĭ bine să-lŭ promoveze; națiunea însă să adopte și păstreze o politică ra-

ţională de pasivitate şi resp. abstininţă. Elŭ însuşĭ de la începutulŭ anuluĭ 1869 se retrăsese la moşia sa Foen, curmându-şĭ maĭ tóte legăturile cu lumea exterióră. Credinţele şi speranţele sale în înţelepciunea şi moralitatea, prin urmare într'o misiune istorică saŭ chiar providenţială a Austrieĭ şi resp. a Austro-Ungarieĭ, în acéstă epocă suferiră lovitura de mórte, şi o suferiră — potŭ dice — definitivŭ, când vĕdu şi se convinse, că nuoiĭ stăpânĭ aĭ situaţiuneĭ în Austro-Ungaria întorcŭ cu susulŭ în josŭ tóte conceptele de dreptŭ şi dreptate, de morală şi patriotismŭ şi virtuţĭ civice în Statŭ, şi că în urmarea acesteĭ procedure antipodice, ceĭ maĭ sincerĭ şi probaţĭ patrioţĭ, ceĭ maĭ lealĭ şi credincioşĭ supuşĭ aĭ Monarchuluĭ, în publicŭ se califică şi înfiéră de agitatorĭ, de inimicĭ aĭ Tronuluĭ şi aĭ patrieĭ!

Nefericită era acea epocă pentru Monarchiă şi pentru popórele eĭ, dar pentru Românĭ maĭ vêrtosŭ, carĭ pînă aci avêndŭ prea bună credinţă despre Austria şi parte mare şi despre inteliginţa şi genuinulŭ patriotismŭ alŭ Maghiarilorŭ, d'o dată se vĕdură constrînşĭ a se lipsi d'acéstă credinţă şi a se arunca în braçele pesimismuluĭ!

Andreiŭ Mocsonyi, şi după temperamentulŭ seŭ iute, dar maĭ vêrtosŭ după tristele experienţe de douĕ-decĭ de anĭ şi maĭ bine, simţindu-se înaintândŭ spre bĕtrâneţe, éră dorinţele şi tendinţele sale naţionalĭ vĕdêndu-le în celŭ maĭ brutalŭ modŭ isbite şi respinse, cădu într'unŭ pesimismŭ atâtŭ de extremŭ, în câtŭ nu maĭ găsia în peptulŭ seŭ stimulŭ seŭ motivŭ d'a se încrede nicĭ măcar în vitalitatea elementuluĭ românŭ. Elŭ pretutindenea vedea reacţiunea introducêndu-se şi resfăçindu-se — dincócĭ, ca şi dincolo de Carpaţĭ, şi ânima sa suferia torture ce nu se potŭ descrie. Numaĭ cine, îndestratŭ cu asemenea ânimă, cugetare şĭ consciinţă, se va fi aflatŭ când-va, după atâtea lupte şi sacrificie, în asemenea situaţiune, acela numaĭ póte să-şĭ închipuéscă durerile sufletuluĭ seŭ pe acelŭ timpŭ. Elŭ ajunsese de nu maĭ doria pentru sine — altŭ-ceva, altŭ favorŭ de la sórtă şi de la lume, de câtŭ — *«pace şi liniste.»* Era încă în Ianuariŭ şi Februariŭ 1865, când desgustulŭ seŭ pentru politica din Viena i amăria viéţa. În acelŭ timpŭ contele Zichy, cancelarulŭ aulic pentru Ungaria, făcuse şi 'mĭ comunicase planulŭ seŭ, ca pe membriĭ familieĭ Mocsonyi de

Foen să-ĭ ridice la rangulŭ de Magnațĭ aĭ țěriĭ și să-ĭ introducă în Casa de susŭ a legislațiuneĭ, — firesce ca să-ĭ aibă de unelte politice pentru scopurile maĭ înalte; decĭ eŭ la dorința expresă a cancelaruluĭ, informând despre acestŭ planŭ pe frațiĭ Andreiŭ și Antoniu de Mocsonyi, pe cela în Timișióra în Aprile, éră pe cesta la moșia sa Bulciu în Maiŭ, ámŭ primit rěspunsŭ — de la Andreiŭ: *«Spune-ĭ să-mĭ redee celŭ puçin pacea, dacă nu-mĭ póte restitui încrederea ce mi-aŭ răpit'o ceĭ de susŭ!»* — éră Antoniŭ mi-a dișŭ: *«Ceĭ de sus ne credŭ netrebnicĭ saŭ nebunĭ; și nu sciŭ că mi-arŭ fi rușine a eși între ómenĭ cu titlulŭ de Comite* (Graf), *pe câtŭ timpŭ ține miserabila situațiune de astădĭ a națiuneĭ române.»* Apoĭ — ce felŭ era, domnĭ colegĭ, acea situațiune, din orĭ care punctŭ de vedere considerată, în asemĕnare cu situațiunea maĭ târdiă și cu situațiunea de astădĭ — a Românilorŭ de sub stăpânirea ungurésca!

Când la 1866 guvernulŭ provisoriŭ alŭ Româniеĭ se decise, a pune temeiŭ uneĭ Academiĭ române pentru întrégă Românime — prin înființarea societățiĭ academice în Bucurescĭ, Andreiŭ Mocsonyi a fostŭ chiămatŭ cu mine, a represinta părțile Banatuluĭ timișianŭ în acea societate. Dar Andreiŭ Mocsonyi nu se considera pe sine de omŭ specialŭ alŭ sciințelorŭ și literilorŭ, d'altă parte nicĭ organisarea dată societățiĭ academice nu corespundea ideeĭ ce avea elŭ despre o corporațiune, *focularĭŭ alŭ spirituluĭ naționalŭ românŭ;* decĭ elŭ, preocupatŭ de pesimismulŭ seŭ, pînă să se intereseze de ea, aștepta s'o védă afirmându-șĭ valórea existențeĭ; însă pesimismulŭ seŭ, nutritŭ de împrejurările politice, crescea din anŭ în anŭ, în câtŭ de la 1869 încócĭ începuse a nu maĭ dori să audă nimicŭ despre Românĭ; căcĭ — din câte se scriaŭ saŭ se audiaŭ, nicĭ una nu era ca să-ĭ pótă place. P'acelŭ timpŭ îmĭ adresă din Foen o epistolă plină de amărăciune, prin care îmĭ spunea, că — după cum observă, cu țéra împreună, întregŭ corpulŭ naționalŭ merge spre putrediune și decădere. *Nicĭ «Albina», acéstă puternică baterĭă electrică, nu maĭ e în stare a împedica procesulŭ de demoralisare și disolvare;»* prin urmare că și-a propusŭ, nicĭ a o maĭ citi, nicĭ a o maĭ sprijini. *«Nu voiŭ a maĭ lupta și sacrifica în vêntŭ, ci voiŭ aștepta în răbdare momentulŭ porniriĭ spre regenerare, décă a fi să-lŭ maĭ ajungemŭ.»*

Acelŭ momentŭ pentrŭ dênsulŭ s'a ivitŭ — în luptele oștirilorŭ române peste Dunăre, prin bravurele soldaților române la Plevna, Rahova, Vidin, etc. La audirea acelorŭ bravure, ânima luĭ Mocsonyi, ca și a tutúrorŭ Românilorŭ de pe globulŭ pământuluĭ, a tresăritŭ de bucuriă; ghiața ce o incrustase — s'a spartŭ și a dispărutŭ, peptulŭ seŭ resimțĭ éră-șĭ căldura și plăcerea vieții, din care iute rĕsărĭ nouă speranță pentru națiunea sa. Elŭ începù a recunósce și chiar a admirá înțelepciunea și patriotismulŭ bărbațilorŭ conducĕtorĭ în România, éră în sacrificiele șĭ entusiasmulŭ țĕriĭ elŭ vedea totŭ atâtea dovedĭ și garanțiĭ pentru unŭ viitorŭ maĭ fericitŭ și maĭ demnŭ de numele de Românŭ. Încă de la începutulŭ anuluĭ 1878 Mocsonyi începù a'șĭ reînoí legăturile cu ceĭ maĭ bunĭ, maĭ intimĭ aĭ seĭ și a se interesá de tóte câte directŭ saŭ indirectŭ priveaŭ pe Românĭ. Laudele șĭ recunoscințele, ce virtuțile române seceraŭ din partea opiniuneĭ publice europene, îlŭ făceaŭ mândru și veselŭ, în câtŭ se lăudá către aĭ seĭ, că — *par'că se simte întinerindŭ!* Chiar miseria situațiuneĭ Românilorŭ din Austro-Ungaria, nu-lŭ maĭ descuragiá; elŭ credea și profesá pe față, că — rĕdicarea și regenerarea elementuluĭ românŭ în România liberă, petrecêndu-se atâtŭ de răpede și sicur, nu se póte să nu înfluințeze și regenereze și partea de dincócĭ a corpuluĭ naționalŭ.

În acéstă plăcută disposițiune îlŭ găsí pe Andreiŭ Mocsonyi la 1879 scirea, despre transformarea și constituirea societățiĭ acedemice în— «*Academia Română*», pe basa uneĭ legĭ de Stat. Dênsulŭ rechiămatŭ în sînulŭ Academieĭ, primì cu cea maĭ mare plăcere, și nimicŭ nu doriá maĭ multŭ, de câtŭ ca să pótă luá parte la ședințele Academieĭ române, — o dorință ce-ĭ rĕmase neîmplinită ; căcĭ — pe când elŭ își făcea cele maĭ frumóse combinațiunĭ și planurĭ pentru inaugurarea uneĭ nuoĭ activitățĭ naționale, întru interesulŭ viitoruluĭ nostru, atuncĭ — în Decembre 1878, printr'o răcélă ce 'șĭ atrase afară la țéră, redeșteptându unŭ morbŭ vechiŭ, de care pătimiá din tinerețe, cădù la patŭ, din care nicĭ cea maĭ bună căutare, nicĭ arta medicală, a celor maĭ renumițĭ doctorĭ din Viena și Timișóra nu-lŭ maĭ putură rĕdicá. Natura sa cea forte, organismulŭ sĕu celŭ țépănŭ, resistară unŭ anŭ și jumătate, până la 5 Maiŭ st. n. 1880, cândŭ elŭ, după

lungĭ și grele suferințe. în brațele duióseĭ sale soție, înconjuratŭ de ceĭ maĭ iubițĭ aĭ seĭ, îșĭ dede în mânile Creatoruluĭ seŭ sufletulŭ seŭ celŭ nobilŭ.

O sté plină de rade căldurόse și luminόse, astŭ-felŭ apuse de pe orisontele nostru naționalŭ; dar ea n'a apusŭ în memoria mulțimeĭ ce-lŭ cunosciá, stimá și iubiá. Virtuțile, beneficiele și meritele luĭ Andreiŭ Mocsonyi nu vorŭ peri nicĭ odată din ânimele recunoscĕtóre ale Românilorŭ.

Mi-amŭ datŭ silința, domnĭ colegĭ, a vĕ descrie prin câte-va trăsurĭ fidele, pe scurtŭ, viéța și activitatea bărbatuluĭ ce amŭ perdutŭ noĭ, a perdutŭ națiunea română în persóna decedatuluĭ nostru colegŭ Andreiŭ de Mocsonyi. Décă acéstă viéță și activitate într'una atinge, ba chiar cuprinde o mare parte din istoria epoceĭ, și anume istoria luptelorŭ și suferințilorŭ de aprópe 40 de anĭ a Românilorŭ din Austro-Ungaria, acésta este tocmaĭ cea maĭ eclatantă dovédă, că în acea epocă spiritulŭ luĭ Andreiŭ Mocsonyi a influințatŭ și resp. a făcutŭ istoria.

Opulŭ francesŭ din Genova întitulatŭ: «*Istoria bărbaților de Statŭ aĭ seculuĭ alŭ XIX-lea*», la anulŭ 1862, publicândŭ biografia luĭ Andreiŭ Mocsonyi, începe cu următórea sentință:

«*Istoria nobiluluĭ seniorŭ Andreiŭ de Mocsonyi atâtŭ de intimŭ și prin atâtea fapte comune se îmbină cu istoria maĭ recentă a națiuneĭ sale, a celorŭ treĭ și jumĕtate milióne de Românĭ din Monarchia austriacă, în câtŭ una fără de alta nu se póte scrie exactŭ.*»

Eŭ așŭ putea să încheiŭ cu acéstășĭ sentință, cum credŭ — pe deplinŭ justificată prin cele maĭ susŭ aduse. Dar o obervațiune, saŭ maĭ dreptŭ — o constatare totŭ trebue să maĭ facŭ, pentru adevĕrulŭ celŭ mare și caracteristicŭ, ce cuprinde ea și care este că:

Andreiŭ Mocsonyi, bărbatulŭ cu stare și cu înaltă cultură socială, bărbatulŭ și resp. familia sa din clasa superióră a societățiĭ, tocmaĭ așa ni presentă, prin luptele sale, o viață plină de decepținnĭ și suferințe, ce trecŭ desŭ în martiriŭ și chiar în tragediă, ca și toțĭ bărbațiĭ noștri de josŭ din poporŭ, carĭ de secolĭ, și anume de la începerea redeșteptăriĭ nóstre naționale, prin străduințe încordate, prin caracterŭ fermŭ, zelŭ și devotamentŭ activŭ, aŭ luptatŭ și s'aŭ expusŭ pentru

o *idee mare*, pentru *recunóscerea drepturilorŭ poporuluĭ românŭ, a drepturilorŭ de existință și desvoltare și prosperare națională în patria sa străbună.*

Va să dică: sórta și Provedința ce croiesce sorțile popórelorŭ, este justă, ea egalmente împarte celorŭ cărorŭ se cuvine *suferințele și cununa martiriuluĭ.*

Să fimŭ siguri, deci, că ea, sórta și Provedința, egalminte va împărțí și învingerea și triumfulŭ, și tóte folósele mulțimeĭ poporuluĭ, când le va fi meritaŭ! Amŭ disŭ.

Vicențiu Babeșiŭ.

ORE-CARI DISPOSIŢIUNÍ NOUE DIN CABINETULŬ DE FISICĂ ALŬ UNIVERSITĂŢEI DIN BUCURESCI.

Cabinetulŭ de fisică alŭ Universităţeĭ nóstre din Bucurescĭ constitue astă-ḑĭ una din podóbele cele maĭ frumóse ale eĭ şi credŭ că nu este cu totulŭ fără interesŭ, décă viŭ să relatezŭ aci despre progresele realisate de curêndŭ în acéstă instituţiune naţională, anume în ramura electricităţiĭ şi a luminatuluĭ electricŭ, care astă-ḑĭ este la ordinea ḑileĭ.

Acestŭ luminatŭ electricŭ, care este «en vogue» de vre-o şése anĭ încóce, a condusŭ la o mulţime de perfecţionărĭ şi invenţiunĭ noue în domenulŭ machinelorŭ de inducţiune, maĭ specialŭ a celorŭ numite *dynamoelectrice*, şi a lămpilorŭ electrice. Aceste machinĭ electrice aŭ fostŭ introduse negreşitŭ şi în cabinete de fisică, celŭ puţinŭ ca modelurĭ; dar, deja în industriă, ele nu serviaŭ numaĭ ca mijlóce pentru luminatŭ; ele aŭ fostŭ întrebuinţate la arta galvanoplastică şi în timpurile moderne, ca mijlocŭ de transportŭ alŭ putereĭ la distanţă. Aceste machine fiindŭ introduse în cabinete şi la cursurĭ de fisică, a trebuitŭ să căutămŭ a profita de dênsele sub tóte punturile de vedere. Intru câtŭ ele în realitate nu suntŭ altŭ-ceva de câtŭ nisce generatorĭ de electricitate, nu facŭ de câtŭ să dee curinţĭ electricĭ, şi încă curinţĭ electricĭ de o calitate superióră, este clarŭ că aceste machine suntŭ menite să înlocuiască şi în industriă şi în cabinetulŭ de fisică, bateriile galvanice, carĭ presintă o mulţime de desavantage, celŭ puţinŭ acolo, unde se cerŭ curinţĭ de o putere ceva maĭ mare,

de la două saŭ treĭ eleminte Bunsen în susŭ. Ideia de a înlocui bateriile galvanice cu machine dynamoelectrice nu a prinsŭ rădĕcină, nicĭ nu a câştigatŭ încă o extensiune câtŭ de mică; în realitate nu se vĕdŭ de câtŭ casurĭ sporadice, unde câte unŭ esperimentŭ de galvanismŭ se face cu ajutorulŭ uneĭ machinĭ dynamoelectrice. Aceste machinĭ cerêndŭ pentru a funcţiona o putere motore ceva maĭ mare şi continuă, procurarea şi instalarea uneĭ asemenea puterĭ constitue cea maĭ principală pedecă la introducerea lorŭ la cursurĭ de fisică; cu tóte că maĭ suntŭ şi alte dificultăţĭ specifice ale curinţilorŭ electricĭ produşĭ de acele machinĭ.

In vederea acestorŭ progrese ale sciinţeĭ şi ale practiceĭ, mĭ-amŭ propusŭ şi eŭ să ridicŭ cabinetulŭ şi cursulŭ de fisică alŭ Universităţeĭ nóstre din Bucurescĭ la nivelulŭ stăreĭ actuale de lucrurĭ şi chiarŭ să mergŭ maĭ departe, şi să facŭ cursulŭ întregŭ de galvanismŭ numaĭ cu ajutorulŭ machinelorŭ dynamoelectrice şi fără bateriĭ galvanice, afară de casurĭ rarĭ, unde se cere numaĭ unu saŭ două eleminte, a cărorŭ usŭ nu presintă nicĭ unŭ inconvenientŭ.

Disposiţiunile necesare pentru a ajunge la acestŭ resultatŭ, adecă procurarea şi instalarea machinelorŭ şi a motoruluĭ, presintaŭ duoĕ dificultăţĭ marĭ: ântêia, bănéscă, căcĭ înţelege orĭ-cine că asemenea instalărĭ costă multe miĭ de leĭ; şi a doua, acea a localuluĭ. Aceste diferite machinĭ aŭ greutăţĭ enorme, de maĭ multe tone, în timpulŭ funcţionăreĭ lorŭ producŭ sguduiturĭ, carĭ echivaléză asemenea cu maĭ multe tone, şi nu era lucru simplu de a face acele instalărĭ într'unŭ localŭ a căruĭ chiarŭ zidăriile presintă o debilitate remarcabilă. După sacrificiĭ de muncă şi de timpŭ de douĭ anĭ aprópe, aceste dificultăţĭ aŭ fostŭ învinse; instalarea s'a complectatŭ şi sguduiturile s'aŭ nimicitŭ. Motorulŭ, care constitue partea cea maĭ grea, a fostŭ aşedatŭ şi fixatŭ pe unŭ zidŭ grosŭ care merge până la fundaminte, şi sprijinitŭ cu bărne şi legăturĭ colosale de ferŭ de unŭ alŭ doilea zidŭ perpendicularŭ pe celŭ d'ântêiŭ, care asemenea merge neîntreruptŭ până la fundamentŭ. Motorulŭ este cu gazŭ, sistema Otto, de puterea reală de patru caĭ, construitŭ de renumitulŭ fabricantŭ Langen Wolf din Viena, lucréză cu putere, liniştitŭ şi fără cea

maĭ mică sguduitură. Transmisiunea și accesoriĭ aŭ fostŭ construite aci. — Se înțelege de sine, că a trebuitŭ să se facă în localulŭ cabinetuluĭ și instalare de gazŭ cu comptorŭ, lămpĭ hydraulice etc. — Vasulŭ cu apă, trebuinciosŭ pentru a ține motorulŭ rece, cântărindŭ cu apa împreună vre-o tonă, este asemenea încredințatŭ unuĭ zidŭ grosŭ și nu se sprijină de locŭ pe grindile localuluĭ.

Machinele electrice suntŭ în numĕrŭ de treĭ, tóte sistema Siemens: una dynamoelectrică D_7, de vre-o douĕ sute kilograme, putêndŭ produce o singură lumină de 2000 luminărĭ normale, dâ unŭ curentŭ continuŭ și constantŭ, care póte varia în putere, după iuțéla de rotațiune a machineĭ, de la vre-o 100 până la 250 eleminte Bunsen; — a doua machină W_3, de vre o treĭ sute kilograme, cu curințĭ alternativĭ, putêndŭ alimenta până la patru lămpĭ, astŭ-felŭ numite diferențiale, asemenea sistema Siemens, fiă-care de o intensitate luminósă de vre-o 400 luminărĭ normale; — a treia este o machină mică, numită Ladd, construită de Ruhmkorff, care dă unŭ curentŭ continuŭ, echivalentŭ cu patru până la optŭ eleminte Bunsen, după iuțéla cu care se învârtesce. — Aceste diferite machine, carĭ aŭ o greutate însemnată, și cândŭ suntŭ puse la lucru, aducŭ asemenea sguduiturĭ fórte simțitóre, suntŭ încredințate totŭ unuĭ zidŭ care merge continuŭ până la fundamentŭ.

Deosebitŭ de aceste machinĭ, amŭ maĭ procuratŭ încă cabinetuluĭ de fisică și maĭ multe lămpĭ electrice, Serrin și Siemens; și unŭ numĕrŭ însemnatŭ de lămpĭ de incandescență Swan.

Pentru producțiunea lumineĭ concentrate, saŭ aceleĭ împărțite în maĭ multe lămpĭ, saŭ a lumineĭ cu lămpile cele micĭ de incandescință; pentru executarea diferitelorŭ experiminte de galvanismŭ, de electromagnetismŭ etc., se cere a se pune la lucru, când una, când cea-l-altă, din cele treĭ machine sus-menționate; câte o dată trebue să mérgă douĕ machine cupelate; adesea se cere a oprĭ machinele, fără a opri totŭ de o dată și motorulŭ, ca să fiă acesta gata la orĭ ce momentŭ să le pună din noŭ în mișcare; se cere, și acésta este și maĭ greŭ, ca, fără a modifica iuțéla de rotațiune într'unŭ modŭ simțitorŭ, să avemŭ o dată unŭ curentŭ maĭ slabŭ, ca de 30 ele-

minte Bunsen, altă dată unŭ curentŭ maĭ tare, d. e. de 50, 60, 100 orĭ 200 elemente Bunsen. Obținerea acestorŭ resultate, fără carĭ usulŭ machinelorŭ arŭ fi limitatŭ și nu arŭ corespunde trebuințelorŭ variate ale cabinetuluĭ și cursuluĭ de fisică, este însoțită cu marĭ dificultățĭ, pe carĭ amŭ căutatŭ să le înlăturŭ prin diferite mijlóce și disposițiunĭ. Écă câte-va din aceste disposițiunĭ :

Maĭ ânteiŭ amŭ instalatŭ o furcă, cunoscută de toțĭ carĭ se ocupă cu lucrărĭ mecanice, cu ajutorulŭ căreĭa se póte face într'unŭ momentŭ și la comandă, ca cureaoa principală a motoruluĭ să apuce transmisiunea și să o pună în mișcare dimpreună și cu una saŭ maĭ multe din machinele dynamoelectrice ; saŭ totŭ cu aceeașĭ furcă, ĭarășĭ într'unŭ momentŭ și la comandă, transmisiunea, prin urmare și machinele dynamoelectrice, se desfacŭ de curea, se oprescŭ, ĭară motorulŭ îșĭ continuă mișcarea, fiindŭ gata să pornéscă machinele din noŭ la orĭ-ce momentŭ.

Maĭ greŭ cu multŭ este că, lucrândŭ necontenitŭ în exteriorŭ cu duoĭ reoforĭ, să primimŭ în eĭ după voiă și fără să stămŭ să-ĭ schimbămŭ mereŭ de la o machină la alta, curentulŭ aceleĭ machine, care ne convine la unŭ momentŭ datŭ ; pe lângă acésta să maĭ dispunemŭ ca, executândŭ o seriă de experiminte, carĭ reclamă curințĭ fórte diferițĭ în intensitate, să ne procurămŭ comodŭ și la fiă-care momentŭ curentulŭ de intensitatea cerută, fără să modificămŭ ceva în mersulŭ machinelorŭ, ceea-ce are nevoiă de timpŭ lungŭ și în generalŭ nicĭ nu se póte face de câtŭ greŭ și între limite fórte restrînse.

Pentru a căpĕta aceste resultate amŭ introdusŭ duoĭ *comutatorĭ* și unŭ *aparatŭ de resistință* executate de constructorulŭ cunoscutŭ din Viena, Lenoir și Forster, după descripțiunea și desemnurile ce le amŭ comunicatŭ. Aceste aparate aŭ o construcțiune specială pe care amŭ inventat-o anume pentru serviciulŭ la care le destinamŭ.

Fig. I represintă projecțiunea orizontală a celorŭ duoĭ comutatorĭ K, K, precum și a vasuluĭ de resistință R, în legăturile lorŭ cu cele treĭ machine dynamoelectrice W, D și L ; ĭară fig. 2 arétă o secțiune verticală a vasuluĭ de resistință.

Comutatorulŭ K este formatŭ de o scândură pe care se află treĭ stâlpĭ de alamă, numerotaţĭ 1, 2, 3, formândŭ unŭ arcŭ de cercŭ, la alŭ căruĭ centru se află unŭ alŭ patrulea stâlpŭ r, şi opusŭ cu acesta, unŭ alŭ cincilea stâlpŭ m, totŭ de alamă. Aceştĭ stâlpĭ suntŭ destinaţĭ să priméscă diferite sirme de comunicaţiune şi reoforĭ. O pârghiă de alamă s, mobilă împrejuru luĭ r, stabilesce după voiă comunicaţiunea între reoforulŭ exteriorŭ x şi unulŭ óre-care din reoforĭ b_1, A_2, c_3, carĭ vinŭ de la machinele W, D saŭ L. Pârghia de alama *mn*, pusă la posiţiune, unesce stâlpulŭ m cu stâlpulŭ 2 şi prin urmare cupeléză machinele D cu W, ceea-ce se cere la funcţionarea lămpilorŭ diferenţiale.

Vasulŭ de resistinţă R, pe care-lŭ străbate unulŭ din ceĭ duoĭ reoforĭ, AR_2, emanândŭ de la machina dynamoelectrică D, este represintatŭ în secţiune verticală la fig. 2. Unŭ vasŭ de sticlă, aşeḑatŭ într'o cutiă de lemnŭ, coprinde unŭ licuidŭ óre-care, d. e. apă cu câte-va picăturĭ de acidŭ sulfuricŭ. Reoforiĭ ce comunică cu doĭ stâlpĭ de alamă MM, cu douĕ beţe orizontale BB şi cu douĕ lame de platină PP. Stâlpiĭ MM potŭ fi ridicaţĭ maĭ susŭ saŭ maĭ josŭ, ast-felŭ ca lamele de platină să fiă cufundate în licuidŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puţinŭ. Lamele de platină potŭ fi aşeḑate, prin mişcarea orizontală a beţilorŭ B, la o distanţă maĭ mare saŭ maĭ mică, astŭ-felŭ ca curentulŭ să întâmpine o resistenţă maĭ mare saŭ maĭ mică. Cu modulŭ acesta se înţelege că vomŭ puté regula intensitatea curentuluĭ după trebuinţă, făcêndŭ să varieze distanţa dintre lamele de platină; stabilindŭ contactulŭ între aceste lame, avemŭ maximum intensităţeĭ curentuluĭ.

Se înţelege de sine că acestŭ vasŭ de resistinţă s'arŭ puté intercala şi la cele-l-alte douĕ machine; acésta însă nu este de locŭ trebuinciosŭ. Machina L dă curinţĭ relativŭ slabĭ şi nu pré are nevoiă de regulatŭ; machina W nu póte funcţiona, după cum se scie, de câtŭ fiindŭ alimentată de curentulŭ machineĭ D, şi décă acesta este regulatŭ în putere, urméză ca şi electricitatea, care o dă machina W să fiă asemenea regulată.

In fine trebue să observŭ, că modificările espuse în acéstă scurtă

dare de sémă nu suntŭ singurele făcute în cabinetulŭ și cursulŭ de fisică alŭ Universităței din Bucuresci; dar nu amŭ avutŭ aci în vedere de câtŭ numaĭ schimbările făcute în respectulŭ machinelorŭ dynamoelectrice.

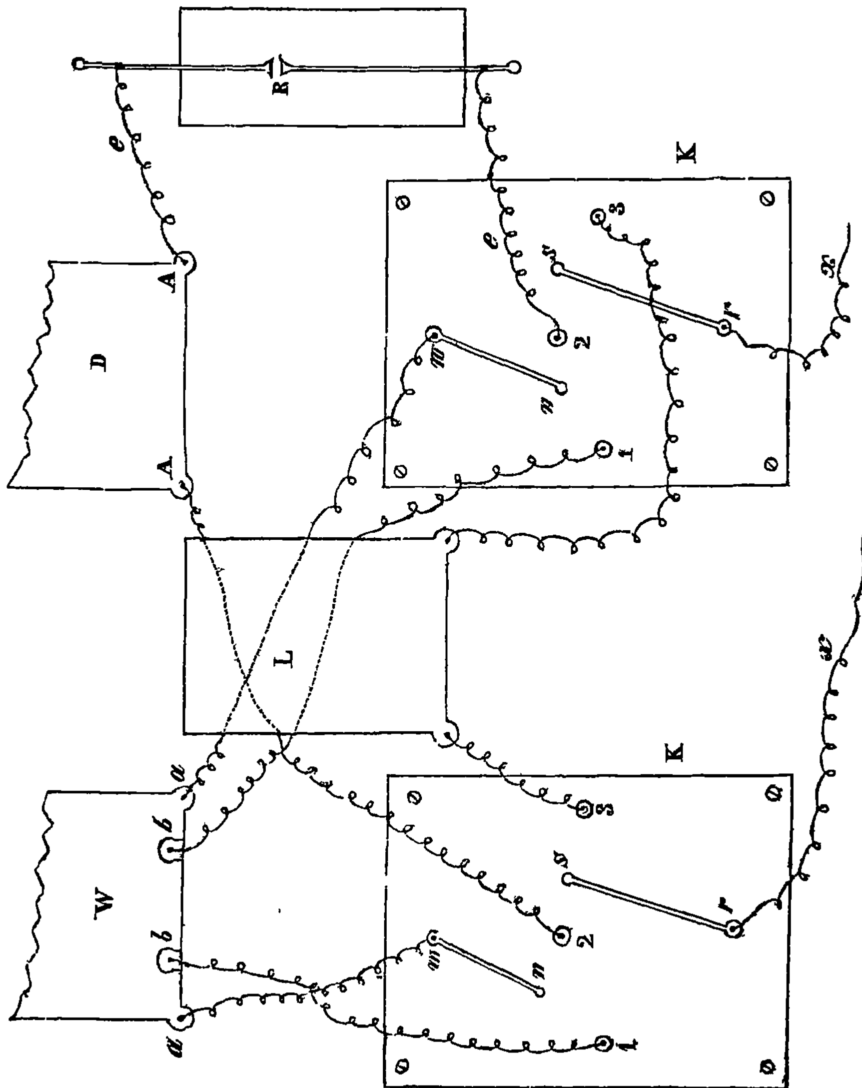

Fig. I.

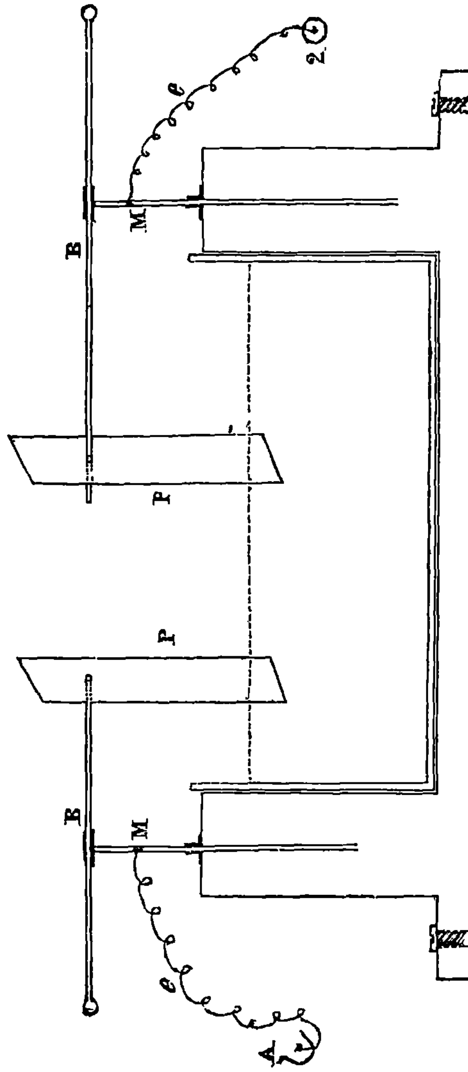

Fig. 2.

VEGETAȚIUNEA DOBROGEĬ.

RELAȚIUNE PRESENTATĂ ACADEMIE ROMÂNE

DE

Dr. Demetriŭ Brandza.

I

Flora Dobrogeĭ n'a începutŭ a fi explorată de câtŭ numaĭ de scurtŭ timpŭ. Puținele date ce se cunosceaŭ asupra acesteĭ flore înainte de 1872, constaŭ numaĭ în câte-va micĭ observațiunĭ cu totulŭ isolate, datorite în mare parte, botanistuluĭ C. Koch (1), geologuluĭ K. F. Peters (2), și zoologuluĭ J. Zelebor (3). Botaniștiĭ, cărora, în aniĭ din urmă, le revine onórea de a fi întreprinsŭ cele d'întâĭŭ cercetărĭ sistematice asupra floreĭ acesteĭ țerĭ, suntŭ : DD. V. de Janka, învĕțatulŭ conservatorŭ alŭ erbariuluĭ din Pesta și membru corespondentŭ alŭ Academieĭ române, și frațiĭ P. și M. Sintenis. Celuĭ d'întêiŭ din aceștĭ botaniștĭ — care visită Dobrogea în véra anuluĭ 1872 — pe lîngă indicațiunea unuĭ numĕrŭ însemnatŭ de plante interesante

(1) C. Koch, *Beiträge zu einer Flora des Orientes*, 10 fasc. Berlin, 1848—1851. seors. impress. ex *Linneæ* tom. XXI—XXIV. (cf. A. Kanitz, *Plantas Romaniae hucusque cognitas*. Claudiopoli, MDCCCLXXIX—MDCCCLXXXI, p. XVII).

(2) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*. Denkschriften der Kaizerlichen Akademie der wissenschaften. Mathematisch-Naturwissenschaftliche classe. Siebenundzwanzigster band. Wien. 1867.

(3) J. Zelebor a recoltatŭ, în tómna anuluĭ 1863, câte-va plante de pe lângă Tulcea. D-lŭ profesorŭ W. H. Reichardt din Viena—de către care aŭ fostŭ determinate aceste plante—aŭ publicatŭ catalogulŭ lorŭ sub titlulŭ de : *Beitrag zur Flora von Tulscha* in Verhandl. der k. k. zool bot. Gesellsch. XVII (1867), p. 767—769 (cf. Kanitz l. c. p XXII, XXIII).

ce crescŭ în acéstă ţéră, i se datoresce şi descoperirea maĭ multorŭ speciĭ cu desĕvêrşire nouĕ (4), pr. c. *Mœhringia Grisebachii* Janka, *M. Jankæ* Gris., *Dianthus nardiformis* Janka, *Nectaroscordium bulgaricum* Janka, *Iris Sintenisii* Janka (5), etc. Fraţiĭ Sintenis, ce se aflaŭ în Dobrogea cam totŭ în acelaşĭ timpŭ, consacrară explorăreĭ floreĭ acesteĭ ţĕrĭ treĭ anĭ consecutivĭ — de pe la mijloculŭ luneĭ Martie 1872 şi până în Octombre 1875 — recoltândŭ în totŭ timpulŭ acesta peste 1100 speciĭ de plante (6), numĕrŭ destulŭ de însemnatŭ, dar care, de sigurŭ, este încă departe de a cuprinde tóte plantele ce compunŭ avuta floră a Dobrogeĭ.

Acésta era starea cunoscinţelorŭ nóstre asupra floreĭ Dobrogeĭ, când Academia română hotărî a reîncepe explorarea botanică a acesteĭ ţĕrĭ, confidêndu-mĭ mie onórea acesteĭ misiunĭ sciinţifice. Dóuĕ călĕtoriĭ amŭ făcutŭ până astăḑĭ în Dobrogea pentru îndeplinirea acesteĭ misiunĭ; una, în vara anuluĭ 1881 (27 Iuniŭ—23 Iuliŭ), alta. în primăvéra anuluĭ 1882 (22—27 Aprilie) (7). Din relaţiunea ce urméză, despre resultatulŭ acestorŭ scurte călĕtoriĭ, se va puté vedé, între altele, că, din numĕrulŭ totalŭ de aprópe 700 speciĭ de plante

(4) V. de Janka, *Plantarum novarum turcicarum breviarium* in Oest. bot. Zeitschr. XXII (1872) p. 174, XXIII (1873) p. 32 (cf. Kanitz l. c. p. XXI) et editio separata.

(5) V. de Janka, *Generis Iris species novæ*. Editio separata e «Természetrajzi füzetek» Vol. I, parte IV, 1877.

(6) Catalogulŭ plantelorŭ recoltate de fraţiĭ Sintenis, se află publicatŭ în lucrarea citată maĭ susŭ asupra plantelorŭ Româniеĭ a D-luĭ profesorŭ A. Kanitz din Clujŭ, membru corespondentŭ alŭ Academieĭ române, căruĭa i s'aŭ comunicatŭ de către D-lŭ R. de Uechtritz, botanistulŭ de care aŭ fostŭ determinate cele maĭ multe din aceste plante. — Lucrarea D-luĭ Kanitz maĭ cuprinde şi óre-carĭ plante — cele maĭ multe dintre Alge — recoltate, de către D-lŭ Dr. J. Schaarschmidt din Clujŭ, de pe lângă Constanţa, şi de D-lŭ P. Alexi din Nĕsĕudŭ, de pe lângă Măcinŭ, Medgidie şi Constanţa. Plantele phanerogame ale acestuĭ din urmă, în numĕrŭ cam de vre-o 47-speciĭ, aŭ fostŭ determinate de către DD. V. de Janka şi F. Porcius, membru alŭ Academieĭ Române. Dintre Alge — plante, care aŭ fostŭ determinate de către D-lŭ Schaarschmidt, — cele maĭ multe aŭ fostŭ recoltate chĭar de către acestŭ din urmă botonistŭ, iar altele aŭ fostŭ aflate de elŭ pe plantele phanerogame aquatice din mica colecţiunea D-luĭ P. Alexi (cf. Kanitz l. c. p. XIV).

(7) Ca consoţĭ de călĕtorie, amŭ avutŭ : în călĕtoria din 1881, pe D-lŭ Sava Stefănescu, licenţiatŭ în sciinţele naturale, a căruĭa ţintă eraŭ maĭ cu sémă observaţiunile geologice; ĭar în cea din 1882, pe D-lŭ profesorŭ N. Ionescu, membru alŭ Academieĭ române, celŭ maĭ devotatŭ dintre sprijinitoriĭ proĭectuluĭ *uneĭ explorărĭ sciinţifico-naţionalŭ, generalŭ şi sistematicŭ a întregŭ teritoriuluĭ românŭ.*

recoltate în cursulŭ acestorŭ escursiunĭ, câte-va suntŭ cu totulŭ nóuĕ, ĭar altele, deși nefiindŭ nóuĕ, suntŭ dintr'acelea ce, după câtŭ se pare, nu maĭ fusese aflate în Dobrogea de către nicĭ unulŭ din exploratoriĭ anteriorĭ, de vreme ce nu se găsescŭ menționate în catalógele colecțiunilorŭ nicĭ unuĭa din eĭ. Pentru a nu vorbi de câtŭ de acele speciĭ ce oferŭ o maĭ mare însemnătate geografico-botanică, nu voiŭ cita din numĕrulŭ acestorŭ din urmă de câtŭ pe cele următóre : *Zygophyllum Fabago* L., *Genista albida* W., *Ficus carica* L., *Celtis australis* L., *Achillea leptophylla* M. Bieb., *Artemisia salsoloides* W., *Jurinea stœchadifolia* DC., *Centaurea napulifera* Roch., *C. Besseriana DC*, *Inula glabra* Bess., *Galatella cana* Nees., *Senecio umbrosus* W. Kit., *Fraxinus oxyphylla* M. Bieb., *Polypogon monspeliensis* Desf., *Medicago marina* L., *Trifolium purpureum* Lois., *Potentilla cinerea* Chx., *Peucedanum longifolium* W. Kit., *Seseli varium* Trev., *Bupleurum apiculatum* Friv., *Levisticum officinale* K., *Delphinium fissum* W. Kit., *Alyssum obtusifolium* Stev., *Anchusa Barrelieri* DC., etc.

Posițiunea geografică a Dobrogeĭ — între 43°48′ și 45°28′ de latitudine nordică și 25°0′ și 27°20′ de longitudine orientală (de la Paris) — vecinătatea măreĭ, constituțiunea eĭ geologică variată (8), diferite inegalitățĭ topografice, munțĭ stîncoșĭ cu pădurĭ și tuferișurĭ, coline aride și stepe întinse, dune puternice de-alungulŭ țĕrmuluĭ Măreĭ-Negre, lagune, lacurĭ, gârle, bălțĭ și mlaștinĭ numeróse, etc,— atâte stațiunĭ diverse pentru plante — tóte acestea la unŭ locŭ, suntŭ împrejurărĭ favorabile, carĭ maĭ dinainte ne anunță în Dobrogea o floră avută, variată, și cu atâtŭ maĭ importantă din punctulŭ de vedere alŭ geografieĭ botanice, cu câtŭ ea ni se înfățișéză cu caractere și în condițiunĭ cu totulŭ curióse și esceptionale, ce facŭ din acéstă țéră unulŭ din teritoriile botanice de transițiune cele maĭ interesante.

Căcĭ în adevĕrŭ, deși fórte analógă cu flora Ungarieĭ, a Transilvanieĭ de sudŭ și maĭ cu sémă a Banatuluĭ, flora Dobrogeĭ se deosebesce de tóte acestea prin numerósele amestecăturĭ ce presintă, pe

(8) Vedĭ K. F. Peters, *loc. cit.*

de óparte, cu unele speciĭ curatŭ mediteraneane, ca : *Medicago marina* L., *Trigonella monspeliaca* L., *Coronilla scorpioides* K., *Trifolium purpureum* Lois., *Periploca græca*, L., etc.; ĭar de alta,. cu unŭ numĕrŭ și maĭ însemnatŭ de speciĭ, dintre carĭ, măcarŭ că unele crescŭ și în regiunea mediteraneană a Europeĭ, cele maĭ multe însă, suntŭ aprópe cu totulŭ propriĭ numaĭ Crimeeĭ și Rusieĭ meridionale, țĕrĭ cu ale cărorŭ flore pare a se și asemĕna maĭ multŭ vegetațiunea Dobrogeĭ. Astfelŭ suntŭ speciile următóre : *Zygophyllum Fabago* L., *Alyssum obtusifolium* Stev., *Leontice altaica* Pall. var. *odessana* (Stev.), *Silene supina* M. Bieb., *Gypsophila glomerata* Pall., *G. trychotoma* Wender., *Dianthus leptopetalus* W., *D. pseudarmeria* M. Bieb., *Genista albida* W., *Astragalus dolicophyllus* Pall., *A. ponticus* Pall., *A. hamosus* L., *Pirus elæagnifolia* Pall., *Potentilla bifurca* L., *Paronychia cephalotes* Stev., *Achillea compacta* W , *Jurinea stæchadifolia* DC., *J. arachnoidea* Bge, *Centaurea Besseriana* DC., *Mulgedium tataricum* DC., *Fraxinus oxyphylla* M. Bieb., *Jasminium fruticans* L. , *Apocynum venetum* L., *Convolvulus lineatus* L , *Tournefortia sibirica* L. (*T. Arguzia* R. S.), *Symphytum tauricum* W., *Scutellaria orientalis* L., *Statice tatarica* L , *S. latifolia* Sm., *Ficus carica* L., *Celtis australis* L., *Ephedra vulgaris* Rich., *Heliotropium suaveolens* M. Bieb., *Paliurus aculeatus* Lam., *Frankenia hispida* DC., *F. pulverulenta* L., *Momordica Elaterium* L., *Polypogon monspeliensis* Desf., *Scolymus hispanicus* L., *Medicago orbicularis* All. (p. p.), etc.

În ceea ce privesce relațiunile dintre flora Dobrogeĭ și aceea a Românieĭ propriŭ dise, se póte dice, că aceste dóuĕ flore se află fórte strînsŭ legate una cu alta; ba chĭar, abstracțiune făcêndŭ de speciile enumerate maĭ susŭ, carĭ, în generalŭ vorbindŭ, lipsescŭ în România, o identitate aprópe completă există între flora Dobrogeĭ și vegetațiunea din regiunea danubiană a Românieĭ. Maĭ multŭ de câtŭ atâtŭ, chĭar dintre speciile aceste din urmă, ce suntŭ óre-cum caracteristice pentru Dobrogea, suntŭ unele, ca : *Ficus carica* L., *Celtis australis* L., *Paronychia cephalotes* Stev., *Achillea compacta* W. și *Astragalus ponticus* Pall., carĭ crescŭ și în România; cele patru d'întêiŭ în partea despre Banatŭ, ĭar cea din urmă în Moldova cătră Galațĭ. Acestŭ din urmă faptŭ, de altmintrelea fórte interesantŭ, nu tre-

bue să surprindă pe nimene, de vreme ce partea acésta a României se află situată aprópe exactŭ pe aceașĭ latitudine ca și Dobrogea. Dar ceea ce confirmă încă și maĭ multŭ relațiunea strînsă ce există între flora Dobrogeĭ și acea a părțeĭ sudŭ-vestice a Românieĭ, este presența în amêndóue aceste regiunĭ, a unorŭ arborĭ și arbuștĭ. ca Nuculŭ (*Juglans regia* L.) și Liliaculŭ (*Syringa vulgaris* L.), etc., carĭ, ca și în Dobrogea, crescŭ și în România — prin pădurile munților stîncoșĭ dintre Vîrciorova și Bahna — în stare spontanee. O altă plantă caracteristică, ce unesce într'unŭ modŭ și maĭ intimŭ încă aceste dóuĕ flore, este *Dianthus giganteus* d'Urv., specie care, afară de Dobrogea și de partea Românieĭ despre Vîrcĭorova, nu se maĭ întâlnesce de câtŭ în Bulgaria și Banatŭ.

Stațiunile variate, ce Dobrogea ofere plantelorŭ, ne indică maĭ dinainte în deajunsŭ, că vegetațiunea acesteĭ țĕrĭ nu póte fi aceeașĭ în tóte părțile eĭ, plantele din regiunea muntósă nu crescŭ în stepe și nicĭ pe țĕrmulŭ măreĭ, a căreĭ vegetațiune încă este cu totulŭ diferită de acea a stepelorŭ, nu maĭ puținŭ câtŭ și de aceea ce populéză lacurile, mlaștinile, etc. Astfelŭ în câtŭ, pentru a puté presenta o idee maĭ lămurită despre vegetațiunea acesteĭ țĕrĭ, amŭ împărțitŭ teritoriulŭ eĭ în sése regiunĭ botanice maĭ multŭ séŭ maĭ puținŭ distincte, și anume : 1⁰ *regiunea septentrională*, 2⁰ *regiunea meridională*, 3⁰ *regiunea centrală*, 4⁰ *regiunea maritimă*, 5⁰ *regiunea aquatică*, și 6⁰ *regiunea Delteĭ Dunăreĭ*.

1⁰ **Vegetațiunea regiuneĭ septentrionale.** — Partea cea maĭ muntósă a Dobrogeĭ se află în acéstă regiune. Munțiĭ ce o compunŭ — ultime ramificațiunĭ ale Balcanilorŭ — suntŭ puținŭ desvoltațĭ, ceĭ maĭ înalțĭ din eĭ, carĭ forméză grupulŭ cuprinsŭ între Tulcea, Isakcea, Măcinŭ, Greci, Cerna și Babadagh, neîntrecêndŭ de câtŭ pré puținŭ înălțimea de 500 metri de-asupra niveluluĭ Măreĭ-Negre. Acéstă altitudine, pe de o parte ne indică maĭ dinainte. că, dintre plantele caracteristice regiuneĭ montane, nu vomŭ întâlni în Dobrogea, de câtŭ numaĭ pe acele speciĭ ce crescŭ chĭar la basa regiuneĭ Faguluĭ, pr. c. *Circæa lutetiana* L., *Carpesium cernuum* L. etc. ; de altă parte,

ea esclude de pe acestŭ terĭtoriŭ pe tóte speciile acelea ce crescŭ în regiunile ce suntŭ superióre acesteĭ limite, precum suntŭ coniferele, cu tóte cele-l-alte plante subalpine séŭ alpine. Totŭ în acéstă regiune se gàsescŭ şi pădurile cele maĭ frumóse din Dobrogea. În composiţiunea acestorŭ pădurĭ — în mare parte masacrate de Cerkezĭ — afară de fagŭ (*Fagus sylvatica* L.), ce nu se întâlnesce de câtŭ numaĭ pe piscurile cele maĭ înalte de la Babadagh, de Scoruşulŭ de munte (*Sorbus Aucuparia* L.), ce n'amŭ aflatŭ de câtŭ în pădurea de la Nicoliţelŭ, de Nucŭ (*Juglans regia* L.), şi de Tavalga (*Spiraea crenata* L.) (9), ce nu crescŭ de câtŭ în munţiĭ de pe lângă Grecĭ, şi în fine, afară de Liliacŭ (*Syringa vulgaris* L.) care este maĭ puţinŭ comunŭ, intră, în maĭ tóte, următórele speciĭ de arborĭ şi arbuştĭ :

Quercus pedunculata Ehrh.	Fraxinus Ornus L.	Tilia alba W. Kit.
— pubescens Willd.	Viburnum Lantana L.	— parvifolia Ehrh.
— sessilifora Sm.	Cornus Mas L.	Pirus Malus L.
— Cerris L.	— sanguinea L.	— communis L.
Corylus Avellana L.	Cratægus Oxyacantha L.	Sorbus torminalis Crantz
Carpinus Betulus L.	— monogyna Jacq.	Prunus Mahaleb L.
Ulmus campestris L.	— — β. laciniata (Stev.)	— avium L.
— suberosa Ehrh.	Staphylea pinnata L.	Cytisus hirsutus L.
Acer campestre L.	Evonymus vulgaris Scop.	Vitis vinifera L. β. sylvestris Gm
— tataricum L.	— verrucosus Jacq.	
— platanoides L.	Rhus Cotinus L.	

Dar specia lemnósă din pădurile Dobrogeĭ septentrionale, cea maĭ interesantă din punctulŭ de vedere alŭ geografieĭ botanice, este fără nicĭ o îndoĭală, Pĕrulŭ cu foile de eleagnŭ (*Pirus elæagnifolia* Pall.), arbore originarŭ din Asia-mică, care în Europa nu se maĭ întâlnesce aiurelea de câtŭ în Crimea.

Vegetaţiunea cea maĭ importantă din acéstă regiune, se găsesce prin locurile stîncóse şi calcare din munţiĭ susŭ menţionaţĭ. Munţiĭ stîncoşĭ dintre Măcinŭ, Grecĭ şi Cerna, precum şi aceĭ ce se înalţă

(9) Cravaşele de *Tavalga*, făcute din maĭ multe vĕrguţĭ răsucite împreună, suntŭ fórte căutate de către Turcĭ, carĭ vĕdŭ în acestea unŭ feliŭ de talismanŭ înzestratŭ cu puterea magică de a puté lecui, prin simplulŭ contactŭ, tóte bólelele propriĭ cailorŭ.

din valea Taiţeĭ (m-tele Consulŭ de lîngă Alibeikioĭ, muntele Sepeljinŭ de lângă Başkioĭ, etc.), suntŭ localităţĭ fórte preţióse pentru botanistŭ.

Speciile recoltate din diferitele localităţĭ ale regiuneĭ septentrionale.

Pe lângă Măcinŭ :

Scolymus hispanicus L.
Asperugo procumbens L.
Sisymbrium Sophia L.

Pe câmpiile dintre Măcinŭ şi Grecĭ :

Euphorbia Gerardiana Jacq.
— agraria M. Bieb.
Ceratocephalus orthoceras DC.
Alyssum minutum Schlecht.
— minimum Willd.
Senecio vernalis W. Kit.
Taraxacum officinale Web.
Xeranthemum annuum L.
Anthemisia ruthenica MB.
Linum austriacum L.
Haplophyllum Biebersteinii Spach
Thymus pannonicus All.
Salvia sylvestris L.
Phlomis pungens W.
Ajuga Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis.
Cynoglossum officinale L.

Prin tuferişurile dintre Măcinŭ şi Grecĭ :

Prunus spinosa L.
Potentilla micrantha Ram.
Hieracium præaltum Vill.
Veronica Chamædris L.
— multifida L.
— prostrata L.
Lithospermum purpureo-cœruleum L.
Vinca herbacea W. Kit.
Asparagus verticillatus L.

Pe câmpiile de pe lîngă Grecĭ :

Salvia Æthiopis L.
Cynoglossum officinale L.
Herniaria glabra L.
Galium Cruciata Scop.

Prin munţiĭ stîncoşĭ de pe lîngă Grecĭ (m-tele Ţuţuiatu, etc.) :

Pulsatilla montana Hoppe
Thalictrum aquilegifolium L.
— collinum Wallr.
Ranunculus illyricus L.
Pæonia romanica Brandza
Prunus Mahaleb L.
— pumila Borkh.
Sorbus torminalis Cr.
Spiræa crenata L.
Cratægus Oxyacantha L.
Pirus elæagnifolia Pall.
Poterium muricatum Spach
Geum urbanum L.
Rosa pimpinellifolia L.
Potentilla cinerea Chx
Amygdalus Pallasiana Schl.
Cotoneaster vulgaris Lindl.
Leontice altaica Pall. β. odessana Fisch.
Orobus aureus Stev.
Orobus pannonicus Jacq.
— niger L.
Cytisus ratisbonensis Schäff.
Sedum Hillebrandii Fenzl
Fraxinus Ornus L.
Arabis Turrita L.
Iberis saxatilis L.
Alyssum saxatile L.
— rostratum Stev.
— minutum Schlecht.

Alyssum argenteum Vitm.
Viscaria vulgaris Rœhl.
Silene nemoralis W. Kit.
Stellaria pallida Piré
Dianthus nardiformis Janka
Mœhringia Grisebachii Janka
Herniaria glabra L.
— Besseri DC.
Geranium sanguineum L.
Rhus Cotinus L.
Galium Cruciata Scop.
Siler trilobum Scop.
Cachrys alpina M. Bieb.
Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Achillea compacta W.
— pectinata W.
Scorzonera austriaca W.
Hieracium echioides Lumn.
Tragopogon majus Jacq.
Centaurea latisquama DC.
Heliotropium europæum L.
Valeriana officinalis L.
Valerianella costata DC.
Ajuga reptans L.
— Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis.
Thymus zygioides Gris.
Verbascum phœniceum L.
Veronica Teucrium L. ap. Kerner (V. latifolia auctor. rec. [non L.])
Rumex tuberosus L.
Rumex Acetosella L. γ. multifidus (L.) Koch
Carpinus Betulus L.
Asparagus verticillatus L.
— tenuifolius Lam.
Iris pumila L.
Orchis Morio L.
Platanthera bifolia Rchb.
Melica uniflora Retz.
Gymnogramma Marantæ Mett.
Cystopteris fragilis Bernh.
Aspidium Filix mas Sw.
Asplenium septemtrionale Sw.
— Trichomanes L.

Prin fînețele de prin tuferișurile dintre Grecĭ și Lunca-Plopilorŭ :

Stipa capillata L.
— pennata L.
Polygala major Jacq.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.
Nonnea pulla DC.
Adonis vernalis L.
Pulsatilla montana Hoppe
Thalictrum aquilegifolium L.
Jurinea mollis Rchb.
Hieracium echioides Lumn.
Vinca herbacea W. Kit.
Lamium maculatum L.
Astragalus glycyphyllos L.
Orobus pannonicus Jacq.
Orchis Morio L.
Pirus elæagnifolia Pall.
Euphorbia agraria M. Bieb.
— glareosa M. Bieb.

În pădurea Lunca-Plopilorŭ, pe malurile unuĭ pîrăŭ :

Populus alba L.
Ulmus campestris L.
Humulus Lupulus L.
Valeriana officinalis L.
Barbarea vulgaris R. Br.
Lycopus exaltatus L.

În pădurea de pe Délulŭ spre Țiganca :

Rhamnus catharticus L.
Viburnum Lantana L.
Pirus communis L.
Acer tataricum L.
— platanoides L.
Ulmus campestris L.
Mercurialis perennis L.
Ranunculus illyricus L.
Pæonia romanica Brandza
Anemone ranunculoides L.
Convallaria majalis L.
Polygonatum vulgare Desf.
Allium ursinum L.
Ornithogalum umbellatum L.
Heracleum sibiricum L.
Asperula odorata L.
Taraxacum officinale W.
Doronicum hungaricum Rchb.
Veronica Chamædrys L.
Scrophularia nodosa L

Astragalus glycyphyllos L.
Orobus aureus Stev.
Pulmonaria obscura Du Mort.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.
Lamium maculatum L.
Ajuga genevensis L.
Glechoma hirsuta W. Kit.
Evonymus verrucosus Jacq.
Mœhringia trinervia Clairv.
Viola mirabilis L.
Luzula campestris DC.
Carex muricata L.
Poa bulbosa β. vivipara L.
Cephalanthera pallens Rchb.
Neottia Nidus avis Rich.
Platanthera bifolia Rchb.
Dentaria bulbifera L.
Thlaspi perfoliatum L.
Rumex Acetosa L.

La Isvorulŭ Urlóia, prin locurile umbróse din pădure :

Dentaria bulbifera L.
Sanicula europæa L.
Staphylea pinnata L.
Asperula odorata L.
Asarum europæum L.
Allium ursinum L.
Aspidium Filix mas Sw.

Prin locurile umede și umbróse de pe lîngă Isvorulŭ Urlóia :

Veronica hederæfolia L var. triloba
Veronica serpyllifolia L.
Ranunculus repens L.

În pădurea din valea Țiganceĭ :

Acer platanoides L.
Sorbus torminalis Cr.
Pæonia romanica Brandza

La Țiganca prin locurile inculte și ruderale :

Cochlearia Armoracia L
Lepidium Draba L.
Inula Helenium L.
Cynoglossum officinale L.

În pădurea Taițeĭ :

Asarum europæum L.
Allium ursinum L.
Pulmonaria obscura Du Mort.
Asperula odorata L.
Sanicula europæa L.
Dentaria bulbifera L.
Geum urbanum L.
Sorbus torminalis Cr.
Orobus aureus Stev.
Vicia sordida W. Kit.
Acer platanoides L.
Evonymus vulgaris Scop.
Silene nemoralis W. Kit.
— italica Pers.
Ajuga reptans L.
Carex muricata L.
Neottia Nidus avis Rich.
Adonis vernalis L.

La m-stirea Cocoșŭ, prin locurile umbróse și cam umede din pădure :

Dipsacus sylvestris Huds.
Barbarea vulgaris R. Br.
Malachium aquaticum Fr.
Parietaria officinalis L.
Rumex Acetosa L.
Euphorbia villosa W. Kit.
Symphytum tauricum W.
Pæonia romanica Brandza
Ranunculus sp.?

Pe lîngă m-stirea Cocoșŭ, pe stîncile de la Cruce :

Thymus zygioides Gris.
Calamintha Nepeta Clairv.
Sedum Hillebrandii Fenzl

Achillea compacta W.
— pectinata W.
Centaurea latisquama DC.
Geranium columbinum L.

Pe lîngă m stirea Cocoșŭ, între Cruce și Oglindă, prin pădure :

Phleboanthe Laxmanni Tausch.
Ajuga genevensis L.
Stachys sideritioides Koch.
Geranium sanguineum L.
Thalictrum aquilegifolium L.
Ligustrum vulgare L.
Fraxinus Ornus L.
Mercurialis perennis L.
Acer platanoides L.
Asarum europæum L.
Valeriana officinalis L.
Lunaria annua L.
Viburnum Lantana L.
Anthriscus trichosperma Schult.
Sanicula europæa L.
Siler trilobum Scop.
Asperula odorata L.
Evonymus vulgaris Scop.
Doronicum hungaricum Rchb.
Silene viscosa Pers.
Allium ursinum L.
Platanthera bifolla Rchb.
Veronica serpyllifolia L.
Geum urbanum L.
Sorbus torminalis Cr.
Prunus Mahaleb L.
Cratægus Oxyacantha L.
Ervum hirsutum L.
Vicia sordida W. Kit.
Orchis fusca Jacq.
— Morio L.

Pe lîngă m-stirea Cocoșŭ la Oglindă, prin pășunile de prin poene :

Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Centaurea latisquama DC.
Pulsatilla montana Hoppe
Papaver dubium L.
Rhus Cotinus L.
Pirus elæagnifolia Pall.
Rosa pimpinellifolia L.
— Jundzilliana Bess. var. pubescens Uechtr. et Sint.
Poterium muricatum Spach
Bromus tectorum L.
Thymus zygioides M. Bieb.
— pannonicus All.
Galium Molugo L. var. pilosulum Schur

Între m-stirea Cocoșŭ și Nicolițelŭ, prin tuferișurĭ :

Vincetoxicum officinale Mœnch.
Polygala major Jacq.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.
Parietaria officinalis L.
Pirus Malus L.
Acer platanoides L.

În pădurea de la Nicolițelŭ :

Asperula odorata L.
Acer platanoides L.
Pæonia romanica Brandza
Parietaria officinalis L.
Arabis Turrita L.
— hirsuta Scop.
Pirus elæagnifolia Pall.
Sorbus Aucuparia L.
Cerasus avium Mœnch.
Symphytum tauricum W.
Vicia pannonica Cr.
— sordida W. Kit.

Între Nicolițelŭ și Maidankioĭ, prin pădurĭ și tuferișurĭ :

Vicia sordida W. Kit.
— pannonica Cr.
Adonis vernalis L.
Salvia Æthiopis L.
Doronicum hungaricum Rchb.

Lophosciadium meifolium DC.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.
Verbascum phoeniceum L.

Între Maidankioĭ și Ortakioĭ, prin fînețele de prin pădurĭ :

Salvia Æthiopis L.
Polygala major Jacq.
Vinca herbacea W. Kit.
Pulsatilla montana Hoppe
Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Orchis Morio L.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.

Între Ortakioĭ și Akpunar, prin fînețele de prin pădurĭ și tuferișurĭ :

Astragalus ponticus Pall.
Pirus elæagnifolia Pall.
— communis L.
Prunus Mahaleb L.
Isatis tinctoria L.
Artemisia campestris L.
Helichrysum arenarium DC.
Stellera Passerina L.
Quercus pubescens W.
— pedunculata Ehrh.
Glaucium phœniceum Cr.
Hypericum elegans *Steph.*
Haplophyllum Biebersteinii Spach

La Gura-Lozoveĭ către Podulŭ-de-pétră, prin locurile umede : *Symphytum officinale* L., etc.

La Alibeikioĭ pe m-tele Consulŭ (Conțu, Comisulŭ, Consulbaire), prin fînețele uscate și prin locurile petróse și stîncóse de prin pădure și din tuferișurĭ :

Festuca ovina L.
Stipa pennata L.
Iris pumila L.
Pæonia romanica Brandza
Thalictrum aquilegifolium L.
Ranunculus illyricus L.
Siler trilobum Scop.
Seseli varium Trev.
Centaurea napulifera Roch.
— latisquama DC.
Anthemis tinctoria L.
Tragopogon majus Jacq.
Senecio vernalis W. Kit.
Leontodon asper Poir.
Crepis rhœadifolia M. Bieb.
Solidago Virgaurea L.
Kentrophyllum lanatum DC.
Inula glabra Bess.
Inula Oculus Christi L.
Hieracium præaltum Vill.
— umbellatum L.
Convolvulus cantabrica L.
Lithospermum purpureo-cæruleum L.
Glechoma hirsuta W. Kit.
Phleboanthe Laxmanni Tausch.
Phlomis tuberosa L.
Salvia nutans L.
Vinca herbacea W. Kit.
— — var albiflora
Verbascum phœniceum L.
Veronica Teucrium L. ap. Kerner (V. latifolia auct. rec. [non. L.])
Orobus niger L.
Ervum tetraspermum L.
Trifolium arvense L.
Trifolium diffusum Ehrh.
— procumbens L.
Turritis glabra L.
Nasturtium sylvestre R.Br.
Alliaria officinalis Andrz.
Syrenia cuspidata Rchb.
Sisymbrium Columnæ Jacq.
Alyssum rostratum Stev.
Camelina sylvestris Wallr.
Fraxinus Ornus L.
Silene nemoralis W. Kit.
— italica Pers.
Dianthus giganteus d'Urv.
— prolifer L.
Bryonia alba L.

Prunus Mahaleb L.
Potentilla argentea L.
Rosa pimpinellifolia L.
Herniaria glabra L.
Scleranthus perennis L.
Hypericum perforatum L.
Althæa cannabina L.
Linum tenuifolium L.
Polygonum dumetorum L.
Geranium columbinum L.
— sanguineum L.
Scutellaria orientalis L.
Arum maculatum L.
Platanthera bifolia Rchb.
Campanula Rapunculus L.
var. spiciformis Boiss.
Linum tenuifolium L.

Prin crepĕturile stîncilorŭ de pe vîrfulŭ m-telui Consulŭ :

Mœhringia Grisebachii Janka
Alsine setacea Mk.
Dianthus nardiformis Janka
Silene compacta Fisch.
Geranium lucidum L.
— Robertianum L.
Sempervivum sp. ?
Campanula rotundifolia L.
f. tenuifolia (Hoffm.)
Polypodium vulgare L.
Asplenium Ruta muruaria L.
— Trichomanes L.
— septemtrionale Sw.
Rumex Acetosella L. γ.
multifidus Koch
Stachys angustifolia MB.
Galium ochroleucum Kit.
Achillea pectinata W.
— depressa Janka

La Cineli (Samacov) într'unŭ pîrăŭ : *Potamogeton crispus* L

La Başkioĭ pe malulŭ Lozovuluĭ : *Althœa officinalis* L., *Ranunculus sceleratus* L., *Urtica dioica* L., *Centaurea iberica* Trev., etc.

Prin locurile petróse şi pe stîncile de pe m-tele Sepelginŭ de lîngă satulŭ Başkioĭ :

Delphinium orientale Gay.
Herniaria Besseri DC.
Paronichia cephalotes Stev.
Dianthus nardiformis Janka
— prolifer L.
Arenaria leptoclados Guss.
Alsine tenuifolia Wahl.
— glomerata Fenzl
Medicago falcata L.
— minima Desv.
Trigonella monspeliaca L.
Ephedra vulgaris Rich.
Asplenium Trichomanes L.
Triticum cristatum Schreb.
Festuca ovina L.
Euphorbia pseudosaxatilis Uechtr. et Sint.
Andropogon Ischæmum L.
Artemisia austriaca Jacq.
— pontica L.
Picris hieracioides L.
Leontodon asper Poir.
Senecio vernalis W. Kit.
Crepis virens L.
— rhœadifolia M. Bieb.
Centaurea Kanitziana Janka
— Besseriana DC.
Inula Oculus Christi L.
Helichrysum arenarium DC.
Alyssum montanum L.
Alyssum argenteum Vitm.
Teucrium Pollium L. var. vulgare Benth.
Stachys angustifolia M. Bieb.
Sideritis montana L.
Calamintha Nepeta Clairv.
— Acinos Clairv.
Thymus zygioides Gris.
Pimpinella Tragium Vill.
Galium Schultesii Vest. β. pubescens Uechtr. et Sint.
Veronica orchidea Crantz
Sedum Hillebrandii Fenzl
— maximum Suter
Potentilla argentea L.
Echinospermum Lappula Lehm.
Convolvulus cantabrica L.
Campanula rotondifolia L. f. tenuifolia (Hoffm.)

Prin locurile umbróse de pe sub stîncile m-telui Şepelginŭ :

Anthriscus trychosperma Schult.
Geranium lucidum L.
Fumaria Schleicheri Soy Will.
Sisymbrium Sophia L.
Parietaria officinalis L.
Ajuga genevensis L.

Între Cambert şi Babadagh, prin fîneţele de prin păduri şi de pe marginea lorŭ :

Campanula persicifolia L.
— glomerata L.
Linum tenuifolium L.
— hirsutum L.
— austriacum L.
Pæonia romanica Brandza
Erysimum canescens Roth
Dianthus collinus W.K.var.?
Delphinium divaricatum Led.?
Digitalis lanata Ehrh.
Galega officinalis L.
Astragalus ponticus Pall.
Galium Schultesii Vest. β. pubescens Uechtr. et Sint.
Bupleurum apiculatum Friv.
— junceum L.

În apropiere de Babadagh, pe marginea pădurilorŭ :

Syringa vulgaris L.
Iris variegata L.
Salvia Æthiopis L.
Vicia Cracca L.

La Babadagh : *Centaurea iberica* Trev., etc.

Între Babadagh şi Ienissala :

Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Jurinea mollis Rchb.
Salvia nutans L.
Adonis vernalis L.
Ranunculus illyricus L.
Alyssum calycinum L.
Galium Cruciata Scop.
Nonnea atra Gris.
Aristolochia Clematitis L.
Sambucus nigra L.
Sorbus torminalis Cr.

La Ienissala prin locurile petróse şi prin ruinile cetăţei :

Alyssum hirsutum M. Bieb.
Anthriscus trychosperma Schult.
Sisymbrium Lœselii L.
Ranunculus oxyspermus M. Bieb.
Thymus zygioides Gris.
Euphorbia Myrsinites L.

Între Babadagh şi Tulcea către Kongaz, prin locurile umede :

Lepidium latifolium L.
Senecio umbrosus W. Kit.
Althæa officinalis L.
Saponaria Vaccaria L.

La Tulcea prin locurile umede şi umbróse de pe lîngă zidurile caselorŭ din oraşŭ : *Potentilla supina* L.

Între Tulcea şi Malcoci, prin fîneţele şi tuferişurile de pe délurĭ :

Teucrium Pollium L. var. vulgare Benth.
Phlomis pungens W.
Haplophyllum Biebersteinii Spach
Echinops ruthenicus M.Bieb.
Centaurea latisquama DC.
— jurineifolia Boiss.
Helichrysum arenarium DC.
Convolvulus cantabrica L.
Heliotropium europæum L.
Cerinthe minor L.
Ligustrum vulgare L.
Prunus pumila Borkh.
Cuscuta monogyna Wahl. Engelm.
Cratægus monogyna Jacq.
Peucedanum alsaticum L.
Asparagus verticillatus L.
Stipa capillata L.
Triticum cristatum Schreb.

La Malcocĭ prin fînețele și tuferișurile de pe colinele aride :

Lithospermum officinale L.
Echium rubrum Jacq.
Glaucium phœniceum Cr.
Astragalus ponticus Pall.
— glycyphyllos L.
Linum hirsutum L.
Haplophyllum Biebersteinii Spach
Spiræa Filipendula L.
Pirus elæagnifolia Pall.
Asperula humifusa M. Bieb.
Bupleurum rotundifolium L.
Seseli gigas Janka nov. sp.
Quercus pedunculata Ehrh.
Euphorbia agraria M Bieb.
— virgata W. Kit.
Echinops ruthenicus MB.
Helichrysum arenarium DC.
Inula ensifolia L.
Althæa cannabina L.
Cephalaria transsilvanica Schrad.
Ajuga Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis.
Chaiturus Marrubiastrum Rchb.
Nepeta Cataria L.
Sideritis montana L.
Campanula sibirica L.
Pæonia romanica Brandza
Veronica foliosa W. Kit.
— orchidea Crantz
Rhus Cotinus L.
Tribulus terrestris L.
Iris variegata L.
Triticum cristatum Schreb.

La Malcocĭ prin locurile umede și umbrόse : *Senecio umbrosus* W. Kit.
Prin fînețele din pădurea de la Babadagh :

Hieracium foliosum W. Kit.
Achillea Millefolium L.
Senecio erucifolius L.
Echinops sphærocephalus L.
Tragopogon majus Jacq.
Centaurea jurineifolia Bois.
— orientalis L.
Inula ensifolia L.
Clematis Vitalba L. var. crenata (Jord. sp.)
— integrifolia L.
Anemone sylvestris L.
Adonis vernalis L.
Thalictrum aquilegifolium L.
— flavum L.
Pæonia romanica Brandza
Delphinium fissum W. Kit.
Plantago altissima Jacq.
— media L.
Galega officinalis L.
Onobrychis gracilis Bess.
Orobus pannonicus Jacq.
Trifolium pannonicus Jacq.
Vicia tenuifolia Roth var. laxiflora Gris.
— sordida W. Kit.
Astragalus ponticus Pall.
— asper Wulf.
— monspessulanus L. (A. præcox Bmg.)
Astragalus Cicer L.
Medicago lupulina L.
Lathyrus pratensis L.
Sorbus torminalis Cr.
Pirus communis L.
— elæagnifolia Pall.
Cratægus Oxyacantha L.
Cerinthe minor L.
Anchusa officinalis L.
Scabiosa ochroleuca L.
Convolvulus sepium L.
Peucedanum alsaticum L.
Pastinaca sativa L.
Ferulago sylvatica Rchb.
Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Seseli gigas Janka nov. sp.

Lophosciadium meifolium DC.
Siler trilobum Scop.
Digitalis lanata Ehrh.
Linaria genistifolia Mill.
Verbascum Chaixii Vill.
— phœniceum L.
Veronica Teucrium L. ap. Kerner (V. latifolia auctor. rec. [non L.]).
— orchidea Crantz
Fraxinus Ornus L.
Arabis hirsuta Scop.
Sisymbrium Columnæ Jacq.
Syrenia cuspidata Rchb.
Alyssum calycinum L.
Brassica elongata Ehrh.
Euphorbia virgata W. Kit.
— villosa W. Kit.
— epithymoides Jacq.
Polygonum dumetorum L.
Beta trigyna W. Kit.
Viola Schultzii Bill.
Polygala major Jacq.
Valeriana officinalis L.
Galium rubioides L.
Galium verum L.
— Cruciata Scop.
Silene Otites Sm.
— dichotoma Ehrh.
Dianthus collinus W. Kit.
— giganteus d'Urv.
Mœhringia trinervia Clairv.
Campanula persicifolia L.
Campanula sibirica L.
— glomerata L.
Carpinus Betulus L.
Quercus pedunculata Ehrh.
Staphylea pinnata L.
Evonymus verrucosus Jacq.
Parietaria officinalis L.
Salvia austriaca L.
Scutellaria altissima L.
Calamintha Acinos L.
Veratrum nigrum L.
Muscari comosum Mill.
Polygonatum latifolium Red.
Iris variegata L.
Orchis fusca Jacq.

Prin fînețele uscate de pe cósta aridă ce se întinde între marginea pădureĭ Babadagh și satulŭ Gavgagia (Kaugagia, Kaukadzi) :

Haplophyllum Biebersteinii Spach
Echinops ruthenicus MB.
Centaurea Jankæ Brandza nov. sp.
Jurinea mollis Rchb.
— stœchadifolia DC.
Inula Oculus Christi L.
— ensifolia L.
Pyrethrum millefoliatum W.
Matricaria Chamomilla L.
Heliotropium europæum L.
Nonnea atra Gris.
Dianthus Pseudarmeria M. Bieb.
Alsine tenuifolia Wahlenb.
Hypericum elegans Steph.
Linum tauricum W.
Asperula tyraica Bess.
Galium Schultesii Vest. β. pubescens Uechtr. et Sint.
Pimpinella Tragium Vill.
Orlaya grandiflora Hoffm.
Scutellaria orientalis L.
Salvia nutans L.
— austriaca L.
Stachys recta L.
Veronica spicata L.
Melampyrum arvense L.
Euphrasia lutea L.
Campanula sibirica L.
Syrenia angustifolia Rchb.
Sisymbrium Columnæ Jacq.
Erysimum canescens Roth
Clematis integrifolia L.
Delphinium Consolida L.
Astragalus Onobrychis L.
Adonis vernalis L.
Genista albida W.

2° **Vegetațiunea regiuneĭ meridionale.** — Maĭ tótă regiunea meridională a Dobrogeĭ, este încă fórte accidentată și plină de numeróse coline stîncóse și abrupte, cu o vegetațiune ce ofere multă analogie cu aceea a munțilorŭ stîncóșĭ din regiunea nordică. Pădurile din acéstă regiune, suntŭ în cea maĭ mare parte distruse și înlocuite prin

tuferișŭ. În composițiunea acestorŭ pădurĭ, intră, afară de Fagŭ (*Fagus sylvatica* L.) și de *Pirus elæagnifolia* Pall., cam toțŭ aceleașĭ specĭĭ lemnóse ca și în pădurile din regiunea septentrională, cu care se asémĕnă chiar şi prin vegetaţiunea sa ęrbacee, ea însușĭ fórte analógă cu aceea ce se observă în cele maĭ multe locurĭ din regiunea danubiană a Românieĭ, precum la Vîrciorova, Turnu-Severinŭ, Comana, Prundŭ, Giurgiu, etc. Una din pădurile cele maĭ caracteristice, din acestŭ din urmă punctŭ de vedere, este pădurea de la Dobromirŭ.

Destrucțiunea pădurilorŭ din acéstă regiune, face ca cea maĭ mare parte a eĭ să fie aridă, sterilă și cu o vegetațiune identică cu aceea ce caracteriséză stepele din Dobrogea centrală. În composițiunea rarelorŭ tuferişurĭ, ce se maĭ întîlnescŭ în aceste stepe, intră maĭ cu sémă speciile următóre : *Paliurus aculeatus* Lam., *Rhamnus catharticus* L., *Jasminium fruticans* L., *Rhus Cotinus* L., *Periploca græca* L., *Prunus spinosus* L., *P. Mahaleb* L., *P. pumila* Borkh., *Berberis vulgaris* L., *Asparagus verticillatus* L., etc.

Vegetațiunea vicinală din acéstă regiune nu este maĭ puținŭ caracteristică. Maĭ tóte satele din aceste stepe se află încunjurate de adevĕrate pădurĭ formate de : *Onopordon tauricum* W. și *O. Acanthium* L.; iar de-alungulŭ maĭ tuturorŭ drumurilorŭ se observă : *Glaucium phœniceum* Cr., *Tribulus terrestris* L., *Ajuga Chamæpitys* Schreb. var. *grandiflora* Vis., *Diplotaxis muralis* DC., etc.

Dintre localitățile acesteĭ regiunĭ care oferŭ maĭ multŭ interesŭ pentru botanistŭ, acelea ce merită de a fi maĭ cu deosebire menționate suntŭ : colinele calcare dintre Medgidie și Cernavoda, colinele stîncóse de la Demircea, colinele petróse și stîncile calcare despre Kuru-ormanŭ, de la Rejepkuius și de pe lîngă Garvănŭ.

Nu maĭ puținŭ interesante suntŭ și stîncele calcare de pe lîngă Mangalia, din mijloculŭ cărora curge isvorulŭ de apă minerală sulfurósă, stîncĭ ce se află acoperite de tuferișurĭ, în composiția cărora intră, între altele, speciile următóre : *Ficus carica* L., *Jasminium fruticans* L., *Paliurus aculeatus* Lam., *Evonymus vulgaris* Scop., etc.

Speciile recoltate din diferitele localități ale regiuneĭ meridionale.

Pe lângă Cernavoda : *Centaurea iberica* Trev. *Galium Cruciata* Scop., etc.

Între Cernavoda și Medgidie, prin fînețele uscate de pe colinele aride :

Thalictrum collinum Wallr.
(T. flexuosum Bernh.)
Nigella divaricata Beaupré
Convolvulus cantabrica L.
Spiræa Filipendula L.
Agrimonia Eupatorium L.
Potentilla argentea L.
Astragalus Onobrychis L.
— asper Wulf.
— ponticus Pall.
Cytisus hirsutus L.
— austriacus L.
Medicago minima Desr.
— falcata L.
Melilotus officinalis Desr.
Onobrychis gracilis Bess.
Lotus corniculatus L. var. tenuifolius Rchb.
Crepis rhœadifolia M. Bieb.
Lactuca Scariola L.
Chondrilla juncea L.
Galatella cana Nees.
Tragopogon floccosum W. Kit.
Achillea compacta W.
— Millefolium L.
Senecio erucifolius L.
Centaurea diffusa Lam.
— Besseriana DC.
— arenaria M. Bieb.
— orientalis L.
Centaurea iberica Trev.
— solstitialis L.
Helichrysum arenarium DC.
Cirsium arvense Scop.
Echinops ruthenicus M. Bieb.
— sphærocephalus L.
Artemisia scoparia W. Kit.
— pontica L.
Inula Oculus Christi L.
— ensifolia L.
Rapistrum perenne Berger.
Hesperis runcinata W. Kit.
Sisymbrium Lœselii L.
Camelina sylvestris Wallr.
Alyssum rostratum Stev.
Berteroa incana DC.
Reseda lutea L.
Galium pedemontanum All.
— erectum Huds.
— Mollugo L. var. pilosulum Schur
Asperula humifusa M. Bieb.
— tyraica Bess.
— cynanchica L.
Cerinthe minor L.
Onosma setosum Led.
(O. calcinum Stev.)
Vincetoxicum officinale Mœnch.
Polygala major Jacq.
Anagallis arvensis L.
Silene Otites Sm.
Gypsophila glomerata Pall.
Dianthus Pseudarmeria M. Bieb.
— prolifer L.
— collinus W. Kit. var. ?
Arenaria serpyllifolia L.
Herniaria Besseri DC.
Dictamnus albus L.
Torilis helvetica Gmel.
Bupleurum apiculatum Friv.
Tordylium maximum L.
Falcaria Rivini Host.
Orlaya grandiflora Hoffm.
Veronica orchidea Crantz
Melampyrum arvense L.
Verbascum Blattaria L.
— Chaixii Vill.
— crenatifolium Boiss.
Campanula sibirica L.
Hypericum elegans Steph.
Plantago lanceolata L.
Althæa pallida W. Kit.
— cannabina L.
Statice latifolia Sm.
Verbena officinalis L.
Geranium pusillum L.
Erodium cicutarium L'Herit
Ajuga Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis

Stachys sideritioides C. Koch
Sideritis montana L.
Marrubium vulgare L.
Origanum vulgare L.
Phlomis pungens W.
Nepeta nuda L.
Calamintha Nepeta Clairv.
Thymus Marschallianus W.
Salvia Æthiopis L.
Scabiosa ucranica L.
Allium flavum L.
Andropogon Ischæmum L.
Melica ciliata L.
Dactylis glomerata L.
Festuca ovina L.
Triticum cristatum Schreb.
— repens L.

Prin tuferișurile de prin locurile stîncóse și calcare dintre Cernavoda și Medgidie :

Prunus Mahaleb L.
— spinosa L.
Pirus communis L.
Cratægus monogyna Jacq.
Jasminium fruticans L.
Ligustrum vulgare L.
Fraxinus Ornus L.
Cuscuta monogyna Wahl. Engelm.
Quercus pedunculata Ehrh.
Populus alba L.
Periploca græca L.
Vitis vinifera L. var. sylvestris (Gmel.)
Asparagus verticillatus L.
Bryonia alba L.
Paliurus aculeatus L.
Rhamnus catharticus L.
Viburnum Lantana L.
Rhus Cotinus L.
Berberis vulgaris L.

Pe délurile aride dintre Cernavoda și Rassova : *Haplophyllum Biebersteinii* Spach; iar pe lîngă drumurĭ : *Anagallis arvensis* L., *Diplotaxis muralis* DC., etc.

În apropiere de Rassova, pe malurile abrupte și inalte ale Dunăreĭ :

Dianthus giganteus d'Urv.
Echinops ruthenicus M. Bieb.
Berberis vulgaris L.
Achillea compacta W.
Salsola Kali L.

Între Rassova și Talișman, prin tuferișurĭ :

Stapylea pinnata L.
Rhamnus catharticus L.
Bryonia alba L.
Convolvulus cantabrica L.
Bupleurum rotundifolium L.
Galega officinalis L.

Pe délurile aride de la Talișman :

Paliurus aculeatus Lam.
Centaurea Scabiosa L.
Achillea compacta W.

Între Talișman și Beilik, pe marginea tuferișurilor : *Cephalaria transsilvanica* Schrad.

Către Beilik, pe marginea drumurilorŭ și a agrilorŭ de pe délurile aride :

Alyssum rostratum Stev.
Diplotaxis tenuifolia DC.
Allium flavum L.
Trigonella Besseriana Ser.
Saponaria Vaccaria L.

iar prin fînețele de prin tuferișurĭ : *Peucedanum longifolium* W. Kit.

Între Kuruorman și Lipnița prin fînețele de prin tuferișurĭ :

Prunus Mahaleb L.
— spinosa L.
Alsine glomerata Fenzl
Dianthus prolifer L.
Achillea compacta W.
Helichrysum arenarium DC.
Cephalaria transsilvanica Schard.
Knautia atrorubens Janka
Physalis Alkekengi L.

În apropiere de Ostrovŭ, pe délurile aride : *Anchusa italica* Retz., *Centaurea iberica* Trev., etc.

În apropiere de Gârlița, prin fînețele și tuferișurile de pe délurile aride :

Dianthus leptopetalus W.
— prolifer L.
Crupina vulgaris Cass.
Linaria genistifolia Mill.
Polygala major Jacq.
Centaurea iberica Trev.
Helichrysum arenarium DC.
Kentrophyllum lanatum DC.
Phleboanthe Laxmanni Tauch.
Rhus Citinus L.
Evonymus vulgaris Scop.
Poterium muricatum Spach
Tribulus terresrtis L.
Sedum Hillebrandi Fenzl (S. Sartorianum Boiss.).

La Carvan pe délurile aride și petróse :

Centaurea iberica Trev.
Scabiosa ucranica L.
Asperula humifusa M. Bieb.
Galium pedemontanum All.
Tribulus terrestris L.

Între Carvan și Rejepkuius prin fînețele și locurile stîncóse din pădurĭ.

Galium rubioides L.
Hesperis runcinata W. Kit.
Anthericum ramosum L.
Ornithogalum pyrenaicum L.
Briza media L.
Cannabis sativa L.
Tilia alba W. Kit.
Fraxinus Ornus L.
Prunus pumila Borkh.
Rhus Cotinus L.
Carpinus Betulus L.
Quercus pedunculata Ehrh.
Acer campestre L.
Veronica Teucrum L. ap. Kerner (V. latifolia auctor rec. [non L.]).
Verbascum phœniceum L.
Veronica orchidea Crantz
— Chaixii Vill.
Dianthus Armeria L.
Agrostemma coronaria L.
Althæa pallida W. Kit.
Lathyrus platyphyllos (Retz.)
Trifolium pannonicum Jacq
Vicia serratifolia Jacq.
Anagallis cærulea Schreb.
Campanula persicifolia L.
— bononiensis L.
— glomerata L.
Centaurea spinulosa Roch.
— jurineifolia Boiss.
Inula salicina L.
Helichrysum arenarium DC.
Erythræa Centaurium Pers.
Phleboanthe Laxmanni Tauch.
Teucrium Polium L. var. vulgare Benth.

La Dobromirŭ prin pădurĭ și tuferișurĭ :

Althæa cannabina L.
— pallida W. Kit.
Lavatera thuringiaca L.
Echium rubrum Jacq.
Campanula persicifolia L.
Digitalis lanata Ehrh.
Veronica spicata L.
Trifolium pannonicum Jacq.
Genista tinctoria L.
Cytisus hirustus L.
Astragalus glycyphyllos L.
Spiræa Filependula L.
Prunus Mahaleb L.
— spinosa L.
Polygala major Jacq.
Allium sphærocephalum L.
Anthericum ramosum L.
Galium rubioides L.
Geranium sanguineum L.
Rhus Cotinus L.
Clematis Vitalba L.
Nepeta nuda L.
Dianthus giganteus d'Urv.
Hesperis runcinata W. Kit.
Acer tataricum L.
Quercus pedunculata Ehrh.
Lapsana communis L.
Pyrethrum corymbosum W.

iar pe marginea drumurilorŭ de pe délurile aride :

Glaucium phœniceum Cr.
Papaver Rhœas L.
Alyssum rostratum Stev.

La Tekekioĭ, prin fînețele din pădurĭ :

Echium rubrum Jacq.
Nepeta nuda L.
Galium rubioides L.
Hesperis runcinata W. Kit.
Cytisus hirsutus L.
Geranium sanguineum L.
Dianthus giganteus d'Urv.
Crepis rigida W. Kit.

La Hasarlîk pe calcarulŭ numuliticŭ:

Silene dichotoma Ehrh.
Echium vulgare L.
Marrubium vulgare L.
Asperula humifusa M. Bieb.
Delphinium orientale Gay.
Orlaya grandiflora Hoffm.

Prin fînețele și tuferișurile de pe délurile dintre Hasarlîk și Hairankioĭ:

Betonica officinalis L.
Polygala major Jacq.
Hesperis runcinata W. Kit.
Alyssum rostratum Stev.
Pyrethrum corymbosum W.
Tragopogon majus Jacq.
Centaurea jurineifolia Boiss.
Linum hirsutum L.
— tauricum W.
Cytisus austriacus L.
Genista tinctoria L.
Vicia villosa Roth
Cratægus monogyna Jacq.
Pirus communis L.
Silene Otites Sm.
Agrostemma coronaria L.
Dianthus giganteus d'Urv.
— collinus W. Kit. var.?
Rhamnus catharticus L.
Althæa pallida W. Kit.
Galium Mollugo L.
Campanula Rapunculus L. var. spiciformis Boiss.
Veronica foliosa W. Kit.
Acer tataricum L.
Muscari comosum Mill.
Carpinus Betulus L.
Anchusa ochroleuca MB.
Ligustrum vulgare L.
Digitalis lanata Ehrh.

iar pe marginea agrilor : *Anchusa italica* Retz., *Setaria germanica* PB., etc.

La Demirkioĭ (Demircea), prin tuferișurile de pe stîncele calcare :

Acer campestre L.
Rhamnus catharticus L.
Cornus sanguinea L.
Rhus Cotinus L.
Prunus Mahaleb L.
— pumila Borkh.
Cratægus monogyna Jacq.
Geum urbanum L.
Pæonia romanica Brandza
Hedera Helix L.
Melandrium album Garcke
Arenaria leptoclados Guss.
Alsine glomerata Fenzl
Dianthus giganteus d'Urv.
— prolifer L.
Portulaca oleracea L.
Galium ochroleucum Kit.
— cruciata Scop.
— Mollugo L.
Asperula tyraica Bess.
Hypericum elegans Steph.
Beta trigyna W. Kit.
Calamintha Nepeta Clairv.
Tordylium maximum L.
Peucedanum alsaticum L.
Heracleum sibiricum L.
Anchusa Barrelieri DC.
Euphrasia lutea L.
Melampyrum arvense L.
Veronica spicata L.
Valeriana officinalis L.
Tribulus terrestris L.
Convolvulus cantabrica L.
Campanula sibirica L.
— rapunculoides L.
Centaurea latisquama DC.
Conyza glabra Bess.
Inula Oculus Christi L.
— germanica L.
Pyrethrum corymbosum W.
Astragalus glycyphyllos L.
Parietaria officinalis L.
Asparagus verticillatus L.
Iris variegata L.
Melica altissima L.

Între Demirkioĭ (Demircea) și Karaomer pe câmpiile aride de la Cerkezkioĭ : *Marrubium præcox* Janka, etc.

La Karaomer prin fînețe :

Anchusa ochroleuca MB.
Onosma arenarium W. Kit.
Trifolium pannonicum Jacq.
Cytisus austriacus L.
Digitalis lanata Ehrh.
Verbascum Chaixi Vill.
— phlomoides L.
Scabiosa ochroleuca L.
Knautia atrorubens Janka
Vincetoxicum officinale Mœnch.
Heracleum sibiricum L.
Malabaila graveolens Hoffm.
Orlaya grandiflora Hoffm.
Lavatera thuringiaca L.
Salvia verticillata L.
Thalictrum collinum Wallr.
Aster canus W.
Inula Oculus Christi L.
Dianthus collinus W. Kit. var.?

iar pe marginea drumurilorŭ : *Satureja cœrulea* Janka.

La Mangalia pe câmpiile aride :

Iris suaveolens Boiss. (I. pumila L.)
Asperula humifusa M. Bieb.
Paliurus aculeatus Lam.
Herniaria Besseri DC.
Scleranthus annuus L.
Isatis tinctoria L.
Statice Besseriana RS.

În apropiere de Mangalia, pe stîncile calcare de la isvorulŭ mineralŭ sulfurosŭ :

Ficus carica L.
Evonymus vulgaris Scop.
Paliurus aculeatus Lam.
Jasminium fruticans L.
Reseda inodura Rchb.
Gypsophila glomerata Pall.
Achillea compacta W.
Caucalis daucoides L.
Momordica Elaterium L.
Polygonum Convolvulus L.
Triticum cristatum Schreb.
Scabiosa ucranica L.
Kochia prostrata Schrad.

iar prin locurile umede și pe malurile pîrăuluĭ: *Aster Tripolium* L.

Între Mangalia și Tuzla, prin locurile nĕsipóse și pe lîngă drumurĭ:

Kochia hirsuta Nolte
Glaucium phœniceum Cr.
Tribulus terrestris L.
Sideritis montana L.
Ajuga Chamæpytis Schreb.
var. grandiflora Vis.

Prin fînețele din apropiere de Tuzla :

Trifolium purpureum Lois.
Astragalus ponticus Pall.
Inula germanica L.
Centaurea orientalis L.
Sonchus arvensis L.
Anchusa officinalis L.
Echium italicum L.
Vicia sp. ?

La Tuzla de-alungulŭ drumuluĭ :

Marrubium vulgare L.
Salvia Æthiopis L.
Tribulus terrestris L.
Ajuga Chamæpitys Scrheb.
var. grandiflora Vis.
Glaucium phœniceum Cr.
Anagallis cœrulea Scrheb.
Onopordon tauricum W.
Stipa capillata L.

Între Tuzla și Constanța, prin tuferișurile de pe câmpiile sterile și pe lîngă drumurĭ :

Paliurus aculeatus Lam.
Anthemis tinctoria L.
Linum hirsutum L.
Trifolium arvense L.
Nigella arvensis L.
Anagallis arvensis L.
Glaucium phœniceum Cr.

La Constanța (Kiustendge), pe colinele sterile despre viĭ :

Nigella divaricata Beaupré
Delphinium Consolida L.
Cerinthe minor L.
Echium italicum L.
Nonnea atra Gris.
Echinospermum patulum Lehm.
Anthemis ruthenica M. Bieb.
— tinctoria L.
Scolymus hispanicus L.
Cychorium Intybus L.
Xeranthemum annuum L.
Xanthium strumarium L.
— spinosum L.
Centaurea solstitialis L.
Achillea Millefolium L.
Pyrethrum millefoliatum W.
Kentrophyllum lanatum DC.
Echinops ruthenicus MB.
Reseda inodora Rchb.
Fumaria Vaillantii Lois.
Rapistrum perenne Berger
Erysimnm canescens Roth
Silene exaltata Friv.
Euphorbia glareosa M.Bieb.
Teucrium Chamaedrys L.
— Polium L. var. vulgare Benth.
Stachys germanica L.
Sideritis montana L.
Marrubium præcox Janka
Thymus pannonicus All.
Ajuga Chamæpitys Schreb.
var. grandiflora Vis.
Origanum vulgare L.
Salvia sylvestris L.
— Æthiopis L.
Coronilla varia L.
Galega officinalis L.
Melilotus oficinalis Desr.
— alba Desr.
Medicago falcata L.
Althæa pallida W. Kit.
— hirsuta L.
Linaria genistifolia Mill.
Asperula humifusa M.Bieb.
Cephalaria transsilvanica Schrad.
Tribulus terrestris L.
Kochia prostrata Schrad.
— arenaria Roth

La Constanța prin tuferișurile și pe lîngă gardurile despre viĭ :

Prunus spinosa L.	Ligustrum vulgare L.	Torilis microcarpa Bess.
Solanum Dulcamara L.	Polygonum Convolvulus L.	— helvetica Gmel.
Galium Aparine L.	Chærophyllum bulbosum L.	

3⁰. **Vegetațiunea regiuniĭ centrale.** — Afară de partea despre malulŭ Dunăriĭ, care este maĭ accidentată și de unele locurĭ stîncósă, maĭ tótă regiunea centrală a Dobrogeĭ este constituită din stepe întinse, aride și sterile, cu o vegetațiune săracă și în generalŭ puținŭ interesantă. Planta cea maĭ importantă din acéstă regiune, din punctulŭ de vedere alŭ geografieĭ botanice, este *Achillea leptophylla* M. Bieb., specie rară, din Russia meridională. Localitățile din acéstă regiune, cele maĭ importante pentru botanistŭ, sunt stîncile calcare și abrupte ce formézã, între Hîrșova și Varoș, malulŭ prăpăstiosŭ alŭ Dunăriĭ, stîncĭ pe carĭ, între alte speciĭ interesante, crescŭ *Celtis australis* L. și *Ficus carica* L., amêndoĭ arbuștĭ din Europa meridională.

Totŭ în acéstă regiune se află și insula Sud-ghiol, supranumită «insula luĭ Ovidiŭ». Tótă insula acésta se află înconjurată de stuhăriĭ și este ocupată de o mică pădurice, compusă din Stejarĭ secularĭ (*Quercus pedunculata* Ehrh.), ~~*Ulmus effusa* W.~~, *Sambucus nigra* L., *Prunus spinosa* L., *Cerasus acida* Fl. Wett., *Vitis vinifera* L., la umbra cărora se adăpostescŭ diferite plante ruderale, pr. c. *Conium maculatum* L., *Urtica dioica* L., *Humulus Lupulus* L., *Bryonia alba* L., *Calystegia sepium* R. S., *Chelidonium majus* L., *Alliaria officinalis* Andrz., *Lappa major* Gærtn., *Cannabis sativa* L., *Leonurus Cardiaca* L., *Galium Aparine* L., *Helianthus tuberosus* L., etc.; iar prin locurile umede: *Sonchus palustris* L., *Epilobium hirsutum* L., etc. (1).

(1) Precum se vede, vegetațiunea acesteĭ insule nu ofere maĭ nimicŭ particularŭ, și este probabilŭ că nicĭ n'așĭ fi amintitŭ despre ea, dacă nu s'arŭ fi pretinsŭ într'una din ședințele Academieĭ Române, și încă de către unulŭ din ceĭ maĭ ilustri membri aĭ eĭ, de către d-lŭ M. Kogălniceanu, că în insula Sud-ghiol «crescŭ plante străine restuluĭ Dobrogeĭ» (vedĭ *Anal. Acad. Rom.* seria II, tom. III, secț. I, p. 27), și dacă de altă parte, discuțiunea despre vegetațiunea acesteĭ insule n'arŭ fi fostŭ óre-cum punctulŭ de plecare alŭ decisiuniĭ luate de către Academie, de a se procede la esplorarea Floreĭ Dobrogeĭ.

Speciele recoltate în diferitele localități din regiunea centrală.

Prin stepele de la Anadolkioĭ și Kanarakioĭ:

Potentilla argentea L.
Allium sphærocephalum L.
Euphorbia Gerardiana Jacq.
Eryngium campestre L.
Stipa capillata L.
Ononis spinosa L.
Trifolium procumbens L.
Centaurea diffusa Lam.
Filago arvensis L.
Althæa hirsuta L.
Teucrium Polium L. var. vulgare Benth.
Ajuga Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis.

La Mamaiakioĭ prin locurile umede:

Epilobium parviflorum Retz.
Bidens tripartita L.
Eupathorium cannabinum L.
Triticum repens L.

Prin stepele sterile de pe lîngă Karakioĭ:

Marrubium præcox Janka
Teucrium Polium L. var. vulgare Benth.
Ajuga Chamæpitys Schreb. var. grandiflora Vis.
Helichrysum arenarium DC.
Alyssum hirsutum M. Bieb.
Syrenia angustifolia Rchb.
Euclydium syriacum R. Br.
Sisymbrium pannonicum Jacq.
Bromus inermis Leyss.
Stipa capillata L.
Festuca ovina L.
Allium guttatum Stev.
Plantago arenaria W. Kit.
Tribulus terrestris L.
Glaucium phœniceum Cr.
Anthemis ruhenica MB.
Alsine glomerata Fenzl
Gypsophila trychotoma Vender.
Salsola Kali L.
Heliotropium europæum L.

iar prin locurile umede: *Rumex maritimus* L. și *Trifolium fragiferum* L.

Prin stepele sterile de pe lîngă Bulgar-Gargalîk (Kargalyk): *Achillea leptophylla* M. Bieb., etc.

Între Kara-Hirman, Kara-Nassîb și Kasapkioĭ:

Syrenia angustifolia Rchb.
Alyssum obtusifolium Stev.
Lepidium perfoliatum L.
Anthemis ruthenica MB.
Jurinea mollis Rchb.
Vinca herbacea W. Kit.
Salvia nutans L.
Anchusa officinalis L.

În apropiere de Hamangia: *Astragalus ponticus* Pall., etc.

Către Bilar: *Gypsophila glomerata* Pall., etc.

La Satiskioĭ pe marginea drumurilorŭ și a agrilorŭ: *Heliotropium europæum* L., *Anagallis cærulea* Schreb., *Diplotaxis muralis* DC., etc.

Prin stepele nĕsipóse dintre Șerikioĭ și Hîrșova:

Astragalus ponticus Pall.	Achillea compacta W.	Haplophyllum Biebersteinii
— dasyanthus Pall.	Artemisia scoparia W. Kit.	Spach.
Plantago arenaria W. Kit.		

La Hîrșova pe stîncile calcare de pe malulŭ Dunăreĭ:

Campanula rotundifolia L.	Centaurea solstitialis L.	Alsine setacea MK.
f. tenuifolia (Hoffm.)	Achillea compacta W.	— glomerata Fenzl
Reseda lutea L.	Ficus carica L.	Mercurialis annua L.
Celtis australis L.	Periploca græca L.	Medicago falcata L.
Thymus zygioides M. Bieb.	Aristolochia Clematitis L.	Asparagus verticillatus L.
Galium ochroleucum Kit.	Mœhringia Jankæ Gris.	

iar prin locurile umede și nĕsipóse de pe malulŭ Dunăreĭ:

Stachys palustris L.	Ranunculus Philonotis Ehrh.	Nasturtium sylvestre R.Br.
Euphorbia palustris L.	Glycyrrhiza echinata L.	Populus nigra L.
Gratiola officinalis L.		

Între Hîrșova și Grópa-Ciobanuluĭ, pe malurile nĕsipóse și aride ale délurilorŭ:

Gypsophila paniculata L.	Haplophyllum Biebersteinii	Helichrysum arenarium DC.
— glomerata Pall.	Spach	Cephalaria corniculata RS.
Dianthus Pseudarmeria MB.	Aristolochia Clematitis L.	Scabiosa ucranica L.
— collinus W. Kit. var.?	Cynanchum acutum L.	
Asperula galioides M Bieb.	Tragopogon floccosum W.Kit.	

4°. **Vegetațiunea regiuniĭ maritime.** — Acéstă regiune, fórte îngustă, se întinde de-alungulŭ țĕrmuluĭ Măreĭ Negre, de la Mangalia și până la gurele Dunăriĭ. Afară de țĕrmulŭ de la Constanța, care este stîncosŭ și abruptŭ, maĭ tótă regiunea maritimă se află formată de nĕsipurile dunelorŭ, carĭ și oferŭ vegetațiunea cea maĭ caracterisitcă și maĭ avută. Prin locurile stîncóse și ruderale de pe țĕrmulŭ de la Constanța, flora de și sĕracă, cuprinde cu tóte acestea unele plante din cele maĭ rarĭ și maĭ importante din punctulŭ de vedere alŭ geografieĭ botanice. Ca esemplu voiŭ cita pe *Zygophyllum Fabago* L., specie din Asia-mică, ce aiurea nu se maĭ întâlnesce în Europa, decâtŭ numaĭ în Spania meridională, Sardinia și Rusia meridională

(Léveillé *exsicc.! in herb. mus. Florent.*) și *Tournefortia Arguzia* R. S. (*T. sibirica* L.) din Rusia orientală si meridională, specie ce se găsesce de asemene și la Sulina prin locurile ruderale de pe țĕrmulŭ mărei.

Speciile recoltáte în diferitele localitățĭ din regiunea maritimă.

Prin dunele de la Tuzla :

Elymus sabulosus PB.
Panicum miliaceum L.
Polypogon monspeliensis Desf.
Scirpus Holoschœnus L.
— maritimus L.
Plantago arenaria W. Kit.
Medicago marina L.
— falcata L.
Astragalus virgatus Pall.
— — var. albiflorus
Cakile maritima Scop.
Crambe maritima Scop.
Asperula humifusa M. Bieb.
Stachys sideritioides C. Koch
Centaurea arenaria M. Bieb.
Mulgedium tataricum DC.
Inula hybrida Bmg.
Eryngium maritimum L.
Falcaria Rivini Host.
Salicornia herbacea L.
Euphorbia Gerardiana L.
— Peplis L.
Spergularia salina Presl.
Silene pontica Brandza sp. nov
Kochia hirsuta Nolte

Pe stîncile calcare de pe țĕrmulŭ de la Constanța :

Zygophyllum Fabago L.
Tournefortia Arguzia R. S.
Anagallis cærulea Schreb.
— arvensis L.
Cynanchum acutum L.

Prin locurile ruderale petróse și argilóse :

Momordica Elaterium L.
Cynanchum acutum L.
Lepidium perfoliatum L.
Geranium divaricatum Ehrh.
Trigonella Besseriana Stev.
Tournefortia Arguzia R. S.

Prin locurile nĕsipóse și umede de pe țĕrmulŭ de la Constanța :

Mulgedium tataricum DC.
Cakile maritima Scop.
Crambe maritima L.
Atriplex nitens Rebent.
Artemisia maritima L.

Prin dunele de la Mamaiakioĭ :

Centaurea arenaria M.Bieb.
Artemisia salsoloides W.
Eryngium maritimum L.
Scirpus Holoschœnus L.
Gypsophila trychotoma Wender.
Orobanche sp.? in Centaur. arenar.

Pe zidulŭ unuĭ podŭ vechiŭ din apropiere de Mamaiakioĭ :

Plantago maritima L.
— arenaria W. Kit.
Diplotaxis muralis DC.
Alyssum hirsutum M. Bieb.

La Sulina prin nĕsipulŭ de pe ţĕrmulŭ măriĭ : *Euphorbia Peplis* L.
În insula Leti, prin locurile ruderale de pe ţĕrmulŭ mărei din apropierea braţuluĭ Sulina, *Tournefortia Aryuzia* R.S., etc.

Prin dunele din insula Leti:

Petasites tomentosus DC.	Gypsophila paniculata L.	Amaranthus retroflexus L.

5⁰ **Vegetaţiunea regiuniĭ aquatice.** — Acéstă regiune sĕ întinde maĭ cu sémă de-alungulŭ maluluĭ Dunăriĭ, şi este formată din numeróse gârle, lacurĭ, bălţĭ şi mlaştinĭ, ale cărorŭ efecte insalubre se resimtŭ cu deosebire între Cernavoda şi Medgidie. Asociaţiunile vegetale ce forméză, óre-cum, basa acesteĭ regiunĭ, sunt representate prin vaste şi nesfîrşite stuhăriĭ, compuse maĭ cu sémă din *Phragmites communis* Trin., stuhăriĭ cărora şi este în mare parte datoritŭ aspectulŭ caracteristicŭ ce ne înfăţişézā. Dintre numerósele şi variatele speciĭ ce se întâlnescŭ în acéstă regiune, aceea care, din punctulŭ de vedere alŭ geografieĭ botanice îmĭ pare a merita o menţiune maĭ specială este Leuştènulŭ (*Levisticum officinale* K.), ce cresce în mare abundanţă pe marginea stuhăriilorŭ de la Medgidie, cu tóte aparenţele uneĭ plante spontanee, şi în asociaţiune cu : *Dipsacus laciniatus* L., *Rumex conglomeratus* Murr., *Galega officinalis* L., *Valeriana officinalis* L., *Eupathorium cannabinum* L., etc.

Speciile recoltate din regiunea aquatică.

Prin fîneţele de prin locurile nĕsipóse şi umede :

Chenopodium Botrys L.	Tamarix gallica L.	Spergularia salina Presl.
Potentilla Anserina L.	Triticum repens L.	Glycyrrhiza echinata L.
— supina L.	Carex muricata L.	Galega officinalis L.
Trifolium fragiferum L.	Althæa officinalis L.	
Ranunculus Philonotis Ehrh.	Erythræa pulchella Fr.	

Prin locurile mlăştinóse şi pe malurile apelorŭ :

Ranunculus repens L.	Nasturtium officinale R. Br.	Lepidium latifolium L.
— Lingua L	— austriacum Cr.	Epilobium parviflorum Retz.
— Flamula L.	— amphibium R. Br.	— hirsutum L.
— sceleratus L.	— sylvestre R. Br.	— roseum Retz.

Oenothera biennis L.
Lythrum Salicaria L.
— virgatum L.
— Hissopifolia L.
Phellandrium aquaticum L.
Cicuta virosa L.
Berula angustifolia Koch
Sium latifolium L.
— lancifolium M. Bieb.
Dipsacus laciniatus L.
— sylvestris Huds.
Bidens tripartita L.
Senecio paludosus L.
Eupathorium cannabinum L.
Sonchus palustris L.
Symphytum officinale L.
Gratiola officinalis L.
Veronica anagalloides Guss.
Myosotis palustris With.
Mentha Pulegium L.
Lycopus europæus L.
— exaltatus L. fil.
Stachys palustris L.
Scutellaria galericulata L.
— hastæfolia L.
Lysimachia vulgaris L.
— Nummularia L.
Rumex conglomeratus Murr.
palustris Sm.
Polygonum Persicaria L.
— Hydropiper L.
Euphorbia palustris L.
Scirpus palustris L.
— maritimus L.
— lacustris L.
Juncus lamprocarpus Ehrh.
— bulbosus L.
— bufonius L.
Cyperus glomeratus L.
— fuscus L. var. virescens (Hoffm.).
Carex glauca Scop.
— Pseudo-Cyperus L.
Glyceria spectabilis MK.
Stratiotes aloides L.
Alisma Plantago L.
Sagittaria sagittæfolia L.
Butomus umbellatus L.
Iris Pseudacorus L.
Typha latifolia L.
— angustifolia L.
Sparganium ramosum Huds.

Plutitóre în apele stragnante saŭ lincurgĕtóre :

Nymphæa alba L.
Nuphar luteum Sm.
Myriophyllum spicatum L.
— verticillatum L.
Lymnanthemum nymphoides Link.
Hydrocharis Morsus ranæ L.
Cerathophyllum demersum L.
Potamogeton lucens L.
— perfoliatus L.
— pectinatus L.
Polygonum amphibium L.
Ruppia rostellata Koch
Lemna gibba L.
— minor L.
— trisulca L.
— polyrrhiza L.
Trapa natans L.

6⁰ **Vegetațiunea regiuneĭ Delteĭ Dunăriĭ.** — Afară de regiunea maritimă, despre vegetațiunea căreia amŭ vorbitŭ maĭ susŭ, și de óre-carĭ locurĭ aride cu o vegetațiune fórte analógă aceleia din stepele regiuniĭ centrale, cea maĭ mare parte din Delta Dunăriĭ se referă la regiunea aquatică, și presintă o vegetațiune cu totulŭ analógă aceleia din restulŭ Dobrogeĭ, afară dóră de óre-care speciĭ ce parŭ a fi maĭ multŭ orĭ maĭ puținŭ propriĭ Delteĭ, pr. c. *Nymphæa candida* Presl., *Aldrovanda vesiculosa* L., *Utricularia vulgaris* L., *Typha stenophylla* F. M., *Salvinia natans* Hoffm., etc. Dar, ceea ce contribue maĭ multŭ ca flora Delteĭ Dunăriĭ să ofere unŭ interesŭ și maĭ mare, este vegetațiunea eĭ arborescentă, din care resultă cele două marĭ pădurĭ ce cuprinde,

pădurea Kara-Orman din insula St. George și pădurea Leti din Insula Leti. Pădurea Leti, singura pe care am putut'o esplora, este maĭ multŭ unŭ feliŭ de luncă fórte întinsă, dar o luncă în condițiunĭ cu totulŭ escepționale, fiind-că alăturea cu Plopĭ albĭ *(Populus alba* L.*)* și negri *(P. nigra* L.*)*, cu Aninĭ *(Alnus glutinosa* Gaertn.*)*, cu diverse specĭĭ de sălciĭ *(Salix triandra* L., *S. cinerea* L., *S. rosmarinifolia* L. f. *argentea)*, crescŭ Stejarĭ secularĭ (*Quercus pedunculata* Ehrh.), acoperițĭ de *Loranthus europæus* L., și amestecațĭ cu o specie de Frasin din Rusia meridională (*Fraxinus oxyphylla* M. Bieb.), esență forestieră de cea maĭ mare importanță, ce pare a înlocui aicĭ pe Frasinulŭ comunŭ (*Fraxinus excelsior* L.) din pădurile Românieĭ. Pe lîngă speciile arborescente ce precedŭ, se maĭ găsescŭ și diferițĭ arbuștĭ, pr. c. Dracilă (*Berberis vulgaris* L.), Porumbrelŭ (*Prunns spinosa* L.), *Periploca græca* L., Catină-albă (*Hippophaë rhamnoides* L.) și Catină-roșie (*Tamarix gallica* L.), acestea două din urmă constituindŭ pădurice saŭ fiind diseminate prin fînețele nĕsipóse și umede, în carĭ se distingŭ de asemene și unele specĭĭ erbacee interesante.

Speciile erbacee recoltate din regiunea Deltei Dunăriĭ.

Prin tuferișurile umbróse din pădurea Leti :

Cucubalus bacciferus L.	Melampyrum arvense L.	Cannabis sativa L.
Nepeta Cataria L.	Lathyrus platyphyllos (Retz.)	

Prin fînețele nĕsipóse și umede din pădurea Leti :

Teucrium Scordium L.	Plantago arenaria W. Kit.	Geranium divaricatum Ehrh.
Scutellaria galericulata L.	Thesium ramosum Hayne	Vincetoxicum officinale Mch.
Veronica longifolia L.	Picris hieracioides L.	
Verbascum nigrum L.	Anagallis cœrulea Schreb.	Asparagus polyphyllus Stev.
Galium rubioides L.	Thalictrum flavum L.	

Prin fînețele uscate și sterile de pe lîngă pădurea Leti :

Dianthus Seguieri Vill.?	Helichrysum arenarium DC.	Scabiosa ucranica L.
Syrenia angustifolia Rchb.	Allium guttatum Stev.	
Erigeron acre L.	— longispathum Red.	

Prin pășunile umede și sărate din insula Leti :

Statice Limonium Rchb.
Spergularia salina Presl.
Salsola Kali L.

Erythræa pulchella Fr.
— — var. albiflora Boiss.

Plantago maritima L.

Pe marginea drumurilorŭ din insula Leti, *Tribulus terrestris* L. Prin locurile mlăștinóse, *Sium latifolium* L., etc.

Enumerațiunea generală a tuturorŭ speciilorŭ recoltate în Dobrogea în timpulŭ celorŭ douĕ călĕtorii.

Ranunculaceae.

Climatis Vitalba L.
— — β. crenata (Jord. sp.)
— integrifolia L.
Anemone Pulsatilla L.
— montana Hoppe
— sylvestris L.
— ranunculoides L.
Adonis vernalis L.
— æstivalis L.
Thalictrum aquilegifolium L.
— flavum L.
— collinum Wallr.
Ranunculus illyricus L.
— oxyspermus M. Bieb.
— repens L.
— Lingua L.
— Philonotis Ehrh.
— sceleratus L.
Ceratocephalus orthoceras DC.
Nigella divaricata Beaupré
— arvensis L.
Delphinium orientale Gay.
— fissum W. Kit.
Pæonia romanica Brandza

Berberidaceae.

Berberis vulgaris L.
Leontice altaica Pall. var. odessana Fisch.

Nymphaeaceae.

Nymphæa alba L.
— candida Presl.
Nuphar luteum Sm.

Papaveraceae.

Papaver Rhœas L.
— dubium L.
Glaucium phœniceum Cr.
Chelidonium majus L.
Fumaria Schleicheri Soy Will.

Cruciferae.

Cakile maritima Scop.
Rapistrum perenne Berger
Crambe maritima L.
Barbarea vulgaris R. Br.
Turritis glabra L.
Arabis Turrita L.
— hirsuta Scop.
Nasturtium officinale R. Br.
— austriacum Cr.
— amphibium R. Br.
— sylvestre R. Br.
Dentaria bulbifera L.
Hesperis runcinata W. Kit.
Alliaria officinalis Andrz.
Erysimum canescens Roth
Syrenia angustifolia Rchb.
— cuspidata Rchb.

Sisymbrium Sophia L.
— pannonicum Jacq.
— Columnæ Jacq.
— Lœselii L.
Brassica elongata Ehrh.
Diplotaxis muralis DC.
Lunaria annua L.
Berteroa incana DC.
Cochlearia Armoracia L.
Alyssum saxatile L.
— montanum L.
— rostratum Stev.
— hirsutum M. Bieb.
— minutum Schlechtend.
— minimum W.
— argenteum Witm.
— tortuosum W. Kit.
— obtusifolium Stev.
— calycinum L.
Camelina sylvestris Wallr.
Iberis saxatilis L.
Thlaspi perfoliatum L.
Lepidium latifolium L.
— perfoliatum L.
Isatis tinctoria L.
Euclidium syriacum R. Br.

Resedaceae.

Reseda inodora Rchb.
— Lutea L.

Violaceae.

Viola Schultzii Bill.
— mirabilis L.

Droseraceae.

Aldrovanda vesiculosa L.

Frankeniaceae.

Frankenia hispida DC.
— pulverulenta L.

Polygalaceae.

Polygala major Jacq.

Caryophylleae.

Githago segetum Desf.
Agrostemma coronaria L.
Viscaria vulgaris Rœhl.
Melandrium album Garcke
Cucubalus bacciferus L.
Silene compacta Fisch.
— nemoralis W. Kit.
— italica P.
— exaltata Friv.
— Otites Sm.
— dichotoma Ehrh.
— pontica Brandza sp. nov.
Saponaria Vaccaria L.
Gypsophila trichotoma Wend.
— paniculata L.
— glomerata Pall.
Dianthus collinus W. Kit. var. ?
— Armeria L.
— pseudarmeria M. Bieb.
— nardiformis Janka
— giganteus d'Urv.
— leptopetalus W.
— prolifer L.
Malachium aquaticum Fr.
Stellaria pallida Piré
Mœhringia trinervia Clairv.
— Grisebachii Janka
— Jankæ Gris.
Arenaria serpyllifolia L.
— leptoclados Guss.
Alsine setacea MK.
— tenuifolia Wahlenb.
— glomerata Fenzl
Spergularia salina Presl.

Paronychiaceae.

Herniaria glabra L.

— Besseri DC.
Paronychia Cephalotes Stev.
Scleranthus perennis L.

Portulacaceae.

Portulaca oleracea L.

Tamaricaceae.

Tamarix gallica L.

Hypericaceae.

Hypericum elegans Steph.
— perforatum L.

Malvaceae.

Althæa pallida W. Kit.
— cannabina L.
— officinalis L.
— hirsuta L.
Lavatera thuringiaca L.

Tiliaceae.

Tilia argentea Desf.
— parvifolia Ehrh.

Linaceae.

Linum tauricum W.
— hirsutum L.
— austriacum L.
— tenuifolium L.

Sapindaceae.

Acer platanoidis L.
— campestre L.
— tataricum L.

Vitaceae.

Vitis vinifera L. var. sylvestris (Gmel.)

Geraniaceae.

Geranium sanguineum L.
— columbinum L.
— divaricatum Ehrh.
— pusillum L.
— lucidum L.
— Robertianum L.
Erodium cicutarium l'Herit.

Zygophylleae.

Zygophyllum Fabago L.
Tribulus terestris L.

Rutaceae.

Dictamnus albus L.
Haplophyllum Biebersteinii Spach

Celestraceae.

Staphylea pinnata L.
Evonymus vulgaris Scop.
— verrucosus Scop.

Rhamnaceae.

Paliurus aculeatus Lam.
Rhamnus catharticus L.

Terebinthaceae.

Rhus Cotinus L.

Papilionaceae.

Genista albida W.
Cytisus hirsutus L.
— ratisbonensis Schæff.
— austriacus L.
Ononis spinosa L.
Medicago falcata L.
— minima Desr.
— lupulina L.
— marina L.
Trigonella monspeliaca L.
— Besseriana Stev.
Melilotus officinalis Desr.
— alba Desr.
Trifolium pannonicum Jacq.
— purpureum Lois.
— arvense L.
— diffusum Ehrh.
— fragiferum L.
— procumbens L.
Lotus corniculatus L.

Coronilla varia L.
Galega officinalis L.
Glycyrrhiza echinata L.
Astragalus asper Wulf.
— Onobrychis L.
— monspessulanus L.
— virgatus Pall.
— — var. albiflorus
— ponticus. Pall.
— glycyphyllos L.
— dasyanthus Pall.
— Cicer L.
Onobrychis gracilis Bess.
Lathyrus plathyphyllos (Retz.)
— pratensis L.
Orobus aureus Stev.
— n'ger L.
— pannonicus Jacq.
Vicia Cracca L.
— tenuifolia Roth vàr. laxiflora Gris.
— villosa Roth
— serratifolia Jacq.
— pannonica Cr.
— sordida W. Kit.
Ervum hirsutum L.
— tetraspermum L.

Rosaceae.

Amygdalus Pallasiana Schlechtend
Prunus Mahaleb L.
— Chamæcerasus Jacq.
— spinosa L.
Spiræa crenata L.
— Filipendula L
Rubus tomentosus Borkh.
Potentilla Anserina L.
— supina L.
— recta L.
— — var. obscura (W.)
— — var. astrachanica Jacq.
— — var. laciniosa (Kit.)
— hirta L.
— argentea L.
— cinerea Chx.
— micrantha Ram.
Geum urbanum L.
Rosa pumila L. fil.
— canina L.
— dumetorum Thuill.
— Jundzilliana Bess. var. pubescens Uechtr. et Sint.
— pimpinellifolia L.
Agrimonia Eupatoria L.
Poterium muricatum Spach
Pirus communis L.
— elæagnifolia Pall.
— Malus L.
Sorbus aucaparia L.
— torminalis Cr.
Cratægus Oxyacantha L.
— monogyna Jacq.
Cotoneaster vulgaris Lindl.

Cucurbitaceae.

Momordica Elaterium L.
Bryonia alba L.

Oenotheraceae.

Epilobium hirsutum L.
— parviflorum (Schreb.) Retz.
Oenothera biennis L.
Circæa lutetiana L.
Trapa natans L.

Lythraceae.

Lythrum Salicaria L.
— virgatum L.

Crassulusceae.

Sempervivum sp.?
Sedum Hillebrandii Fenzl

Umbeliferae.

Lophosciadium meifolium DC.
Orlaya grandiflora Hoffm.
Daucus Carotta L. var. sylvestris
Caucalis daucoides L.
Torilis microcarpa (Andrz.) Bess.
— helvetica (Jacq.) Gmel.
Siler trilobum Scop.
Levisticum officinale L.
Ferulago sylvatica (Bess.) Rchb.
Peucedanum alsaticum L.
— longifolium W. Kit.
Malabaila graveolens Hoffm.
Pastinaca sativa L.
Heracleum sibiricum L.
Tordylium maximum L.
Seseli varium Trev.
— gigas Janka sp. nov
Oenanthe Phellandrium Lam.
Chærophyllum bulbosum L.
Anthriscus trichosperma Schult.
Sium latifolium L.
Berula angustifolia Koch
Falcaria Rivini Hort.
Pimpinella Tragium Vill.
Trinia Kitaibelii M. Bieb.
Bupleurum rotundifolium L.
— junceum L.
— apiculatum Friv.
Cachrys alpina M. Bieb.
Conium maculatum L.
Eryngium campestre L.
— maritimum L.
Sanicula europæa L.

Araliaceae.

Hedera Helix L.

Corneae.

Cornus sanguinea L.
— Mas L.

Loranthaceae.

Loranthus europæus L.
Viscum album L.

Caprifoliaceae.

Viburnum Lantana L.
Sambucus nigra L
— Ebulus L.

Rubiaceae.

Galium rubioides L.
— Mollugo L.
— — var. pilosulum Schur
— erectum Huds.
— Schultesii Vest. β. pubescens Uechtr. et Sint.
— ochroleucum Kit.
— verum L.
— Aparine L.
— Cruciata Scop.
— pedemontanum All
Asperula galioides M. Bieb.
— tyraica Bess.
— humifusa M. Bieb.
— graveolens M. Bieb.
— cynanchica L.

Valerianaceae.

Valeriana officinalis L.
Valerianella costata (Stev.) DC.

Dipsaceae.

Scabiosa ucranica L.
— ochroleuca L.
Dipsacus sylvestris Huds.
— laciniatus L.
Cephalaria corniculata (W. Kit.) R. S
— transsilvanica (L.) Schrad.
Knautia atrorubens Janka

Compositae

Bidens tripartita L.
Doronicum hungaricum Rchb.
Senecio umbrosus W. Kit.
— erucifolius L.
— vernalis W. Kit.
Anthemis tinctoria L.
— ruthenica M. Bieb.
Achillea Millefolium L.
— setacea W. Kit.
— compacta W.
— pectinata W.
— depressa Janka
Pyrethrum corymbosum W.
— millefoliatum W.
Matricaria inodora L.
— Chamomilla L.
Tanacetum vulgare L.
Artemisia salsoloides W.
— campestris L.
— scoparia W. Kit.
— austriaca Jacq.
— pontica L.
— vulgaris L.
— maritima L.
Carpesium cernuum L.
Helichrysum arenarium DC.
Filago arvensis L.
Aster Tripolium L.
Galatella cana Nees.
Solidago Virgaurea L.
Erigeron acre L.
— canadense L.
Inula salicina L.
— hirta L.
— germanica L.
— ensifolia L.
— hybrida Bmg.
— Oculus Christi L.
— glabra Bess.
Eupatorium cannabinum L.
Petasites tomentosus DC.
Echinops sphærocephalus L.
— ruthenicus M. Bieb.
Xeranthemum annuum L.
Lappa major Gærtn.
Onopardon Acanthium L.
— tauricum W.
Cirsium arvense Scop.
Carduus acanthoides L.
Jurinea mollis Rchb.
— stœchadifolia DC.
Kentrophyllum lanatum DC.
Centaurea Jankæ Brandza sp. nov.
— napulifera Roch.
— spinulosa Roch.
— Scabiosa L.
— stereophylla Bess.
— jurineæfolia Boiss.
— Kanitziana Janka sp. nov
— Besseriana DC.
— arenaria M. Bieb.
— diffusa Lam.
— orientalis L.
— latisquama DC.
— solstitialis L.
— iberica Trev.
Crupina vulgaris Cass.
Mulgedium tataricum DC.
Sonchus palustris L.
— arvensis L.
Lactuca Scariola L.
Chondrilla juncea L.
Taraxacum officinale L
Hieracium umbellatum L.
— foliosum W. Kit.
— præaltum Vill.
— echioides Lumn.
Crepis rigida W. Kit.
— virens L.

— rhœadifolia M.Bieb.
Tragopogon majus Jacq.
— floccosum W. Kit.
— orientale L.
Scorzonera austriaca W.
Picris hieracioides L.
Leontondon asper Poir.
Scolymus hispanicus L.
Cichorium intybus L.
Lapsana communis L.
Xanthium strumarium L.
— spinosum L.

Campanulaceae.

Campanula sibirica L.
— glomerata L.
— rapunculoides L.
— bononiensis L.
— rotundifolia L. forma tenuifolia (Hoffm.)
— persicifolia L.
— Rapunculus L. β. spiciformis Boiss.

Oleaceae.

Ligustrum vulgare. L.
Syringa vulgaris L.
Fraxinus Ornus L.
— oxyphylla M.Bieb.
Jasminium fruticans L.

Asclepiadaceae.

Vincetoxicum officinale Mœnch.
Cynanchum acutum L.
Periploca græca L.
— — β. angustifolia Uechtr. et Sint.

Apocynaceae.

Vinca herbacea W. Kit.

Gentianaceae.

Limnanthemum nymphoides Link.
Erythræa Centuarium Pers.
— pulchella Fr.
— — var. albiflora Boiss.

Convolvulaceae.

Convolvulus sepium L.
— arvensis L.
— cantabrica L.
Cuscuta europæa L.
— monogyna Vahl. Engelm.

Boraginaceae.

Tournefortia Arguzia R. S.
Heliotropium europæum L.
Asperugo procumbens L.
Echinospermum Lappula Lehm.
— patulum Lehm.
Cynoglossum officinale L.
Anchusa officinalis L.
— ochroleuca M.Bieb.
— italica Retz.
— Barrelieri DC
Nonnea atra Griseb.
— pulla DC.
Symphytum officinale L.
— tauricum W.
Onosma arenarium W. Kit.
— setosum Led. (O.calycinum Stev.)
Cerinthe minor L.
Echium vulgare L.
— rubrum Jacq.
— altissimum Jacq.
Pulmonaria obscura Dumort.
Lithospermum officinale L.
— purpureo-cœruleum L.

Solanaceae.

Solanum nigrum L.
— Dulcamara L.
Physalis Alkekengi L.

Scrophulariaceae.

Verbascum crenatifolium Boiss.

— phlomoides L.
— speciosum Schrad
— nigrum L.
— Chaixi Vill.
— phœniceum L.
— Blattaria L.
Gratiola officinalis L.
Digitalis lanata Ehrh.
Linaria genistæfolia Mill.
— vulgaris Mill.
Veronica anagalloides Guss.
— Chamædrys L.
— Teucrium L. ap. Kerner (V. latifolia auct rec.).
— prostrata L.
— multifida L.
— foliosa W. Kit.
— longifolia L.
— spicata L
— orchidea Crantz
— serpyllifolia L.
— hederæfolia L. β. triloba (Op. sp.)
Melampyrum arvense L.
Odontites lutea Rchb.

Orobancheae.

Orobanche sp. ?

Labiatae.

Mentha sylvestris L.
— Pulegium L.
Lycopus europæus L.
— exaltatus L.
Salvia Æthiopis L.
— austriaca L.
— sylvestris L.
— nutans L.
— verticillata L.
Origanum vulgare L.
Thymus Marschallianus W.
— pannonicus All.
— zygioides Gris.
Satureja cærulea Janka
Calamintha Acinos Clairv.
— Nepeta Sav.
Nepeta nuda L.
— Cataria L.
Glechoma hirsuta W. Kit.
Lamium maculatum L.
Stachys germanica L.
— palustris L.
— sideritioides C. Koch
— angustifolia M.Bieb.
Betonica officinalis L.
Sideritis montana L.
Marrubium præcox Janka
— vulgare L.
Leonurus Cardiaca L.
Chaiturus Marrubiastrum Rchb.
Phlomis pungens W.
— tuberosa L.
Scutellaria orientalis L.
— altissima L.
— galericulata L.
Ajuga reptans L.
— genevensis L.
— Chamæpitys Schreb. β. grandiflora Vis.
Phleboanthe Laxmanni Tausch.
Teucrium Scordinm L.
— Chamædrys L.
— Polium L. j. vulgare Benth.

Verbenaceae

Verbena officinalis L.

Utriculariaceae

Utricularia vulgaris L.

Primulaceae

Lysimachia vulgaris L
Anagallis arvensis L.
— cœrulea Schreb.

Plumbaginaceae

Statice latifolia Sm.
— Besseriana R. S.
— Limonium Rchb.

Plantaginaceae

Plantago major L.
— media L.
— altissima Jacq.
— lanceolata L.
— maritima L.
— arenaria W. Kit.

Amaranthaceae

Amaranthus retroflexus L.

Chenopodiaceae

Suæda maritima Dumort.
Salsola Kali L.
Salicornia herbacea L.
Kochia hirsuta Nolte
— arenaria Roth
— prostrata Schrad.
Beta trigyna W. Kit.
Chenopodium Botrys L.
Atriplex nitens Rebent.

Polygonaceae

Rumex maritimus L.
— Acetosa L.
— conglomeratus Murr.
— tuberosus L.
— palustris Sm.
— Acetosella L. γ. multifida Koch
Polygonum amphibium L.
— Persicaria L.
— Hydropiper L.
— Convolvulus L.
— dumetorum L.

Thymelaeaceae.

Passerina annua Wickstr.

Santalaceae.

Thesium ramosum Hayne

Elaeagnaceae.

Hippophaë rhamnoides L.

Aristolochiaceae.

Aristolochia Clematitis L.
Asarum europæum L.

Euphorbiaceae.

Euphorbia Peplis L.
— palustris L.
— villosa W. Kit.
— Gerardiana Jacq.
— virgata W. Kit.
— agraria M.Bieb.
— pseudosaxatilis Uechtr. et. Sint. ?
— glareosa M.Bieb.
— Myrsinites L.
Mercurialis perennis L.
— annua L.

Urticaceae.

Urtica urens L.
— dioica L.
Parietaria officinalis L.

Cannabineae.

Humulus Lupulus L.
Cannabis sativa L.

Artocarpeae.

Ficus carica L.

Ulmaceae.

Celtis australis L.
Ulmus campestris L.
— suberosa Ehrh.

Juglandeae.

Juglans regia L.

Castaneaceae.

Quercus sessiliflora Sm.

— pedunculata Ehrh.
— pubescens W.
— Cerris L.
Corylus Avelana L.
Carpinus Betulus L.

Betulineae.

Alnus glutinosa Gærtn.

Salicaceae.

Salix triandra L.
— cinerea L.
— rosmarinifolia L. f. argentea.
Populus alba L.
— nigra L.

Gnetaceae.

Ephedra vulgaris Rich.

Hydrocharideae.

Hydrocharis Morsus ranæ L.
Stratiotes aloïdes L.

Alismaceae.

Alisma Plantago L.
Sagittaria sagittæfolia L.

Butomaceae.

Butomus umbellatus L.

Potamogetoneae.

Potamogeton lucens L.
— perfoliatus L.
— pectinatus L.
Ruppia rostellata Koch

Typhaceae.

Typha angustifolia L.
— latifolia L.
Sparganium ramosum L.

Aroideae.

Arum maculatum L.

Lemnaceae.

Lemna gibba L.
— minor L.
— polyrrhiza L.
— trisulca L.

Orchideae.

Orchis fusca Jacq.
— Morio L.
Platanthera bifolia Rchb.
Cephalanthera pallens Rich.
Neottia nidus avis Rich.

Irideae.

Iris variegata L.
— pumila L.
— Pseudacorus L.

Liliaceae.

Asparagus tenuifolius Lam.
— polyphyllus Stev.
— verticillatus L.
Polygonatum vulgare Desf.
— latifolium Red
Convallaria majalis L.
Anthericum ramosum L.
Ornithogalum pyrenaicum L.
Allium ursinum L.
— sphærocephalum L.
— guttatum Stev.
— flavum L.
— longispathum Red.
Muscari comosum Mill.

Colchicaceae.

Veratrum nigrum. L.

Juncaceae.

Juncus lamprocarpus Ehrh.
— bulbosus L.
— bufonius L.
Luzula multiflora Lej.

Cyperaceae.

Cyperus glomeratus L.
— fuscus L. var. virescens (Hoffm.)

Scirpus palustris L.
— lacustris L.
— Holoschœnus L.
— maritimus L.
Carex muricata L.

Gramineae.

Andropogon Ischæmum L.
Setaria germanica PB.
Panicum miliaceum L.
Cynodon Dactylon Pers.
Stipa capillata L.
— pennata L.
Polypogon monspeliensis Desf.
Phragmites communis Trin.
Melica ciliata L.
— altissima L.
— uniflora Retz.
Briza media L.
Poa bulbosa L. var. vivipara
Festuca ovina L.
Bromus inermis Leyss.
— tectorum L.
Triticum repens L.
— intermedium Host.
— cristatum Schreb.
Elymus sabulosus M. Bieb.

Salviniaceae.

Salvinia natans Hoffm.

Polypodiaceae.

Gymnogramma Marantæ Mett.
Asplenium Trichomanes L.
— septemtrionale Sw.
— Ruta muraria L.
Cystopteris fragilis Bernh.
Aspidium Filix mas Sw.

II.

Descripţiunea speciilor nouĕ (1).

1. Centaurea Jankæ Brandza.

(E. Sect. Centaurium).

Perennis. Fere tota herba (praeter inflorescentiam) villo crispatulo sparso demumque evarido exasperata, glabrescens.

Caulis *simplex vel a medio paniculato-ramosus,* acutangulus sulcatusque, 1—3 pedalis; rami erecti in foliorum diminutorum axillis capitulas sessiles abortivas frequenter gerentes.

Folia a basi caulis, ubi plura conferta, usque ad apicem caulis sensim gradatim minora, brevipetiolata, infima palmaria *tenuissime pinnati-vel bipinnatisecta*; rachis angustissima; segmenta pollicaria carnoso-regidula, angulo recto patentia, *anguste linearia vel apicem versus sensim insensibiliter latiora* acuta mucronatula *integerrima.*

Capitula fertilia longiuscule pedunculata, majuscula.

Involucri ovati vel subglobosi squamae ab infimis 3-angulari-ovatis per medias ovatas in intimas ovato-lanceolatas sensim transeuntes, coriaceae longitudinaliter pluristriatae *appendice proportionaliter accrescente scarioso-membranaceo semilunari aetate demum ± lacerata lanata.*

Corollae parum radiantes, omnes *glaberimae, purpurascentes.*

Pappus achaenio paulo brevior.

Habitat in herbidis aridis inter sylv. Babadagh et pag. Kaugagia (Kaukadgi, Gavgagia), ubi detexi d. 9 Iulii 1881.

Species in sectione foliis tenuissime dissectis, segmentis integerri-

(1) Tabelele celor-lalte specii nouĕ nefiind încă executate, descripţiunea lor va face obiectul uneĭ lucrărĭ ulterióre.

mis jam distinctissima a purpurascentibus *C. Centaurium* L. et. *C. amplifolia* B. H. corollis glaberrimis nec fauce extus villosa, a *C. ruthenica* Lam. et *C. tagana* Brot. florum colore atque appendice hyalino multo latiore differt.

Ic. Tab. 1. Centaurea Jankæ Brandza. Caulis summitas apposito folio inferiori. Squamae anthodii.

2. Centaurea Kanitziana Janka in litt.

(E. Sectione «Paniculatae» *appendice hyalino decurrente).*

Monocarpa : primo anno foliorum rosulam, altero hac tunc emarcida caulem utplurimum solitarium, rarius plures gerens.

Tota glabrescens i. e. indumento sparsissimo vix nisi sub lente conspicuo ad petiolos foliorumque rachiis atque caulis partem inferiorem obliterato floccoso restricto, caeterum glaberrima exasperata.

Caulis erectus a medio circiter vel inferius ramosus, rami simplices vel parum ramulosi capitulis solitariis ebracteatis terminati.

Folia basilaria solo (terrae) accumbentia vel adpressa expansa petiolata ambitu elliptico-oblonga bipinnatisecta; caulina pinnatisecta ; *segmenta* hinc inde iterum 1-2-partita, *foliorum omnium rachi tenuissima æqualia subcapillaria varie incurva flexuosave.*

Capitula *ovato-cylindracea parva, glaberrima, radiantia.*

Squamæ ovato-lanceolatae circumcirca anguste albo-scarioso-membranaceae *in appendicem fuscescentem trientem circiter squamæ occupantem subulato-vel aristato-setaceam sensim acuminato-attenuatæ ;* squamae *infimæ* minutae fere ex toto, membranaceae v. scariosae *longiuscule spinulosæ,* succesivae solum margine scarioso integro vel ± lacerato, mediae ovato-lanceolatae dorso nervis 2—5 marginantibus purpurascentibus percursae, margine superiore hyalino-membranaceae sub apice utrinque longiuscule pectinatim albo-ciliatae *ciliæ* diametrum appendicis superantes flexuosae *inferiores in membranam confluentes.* Squamae intimae elongatae lineari-lanceolatae.

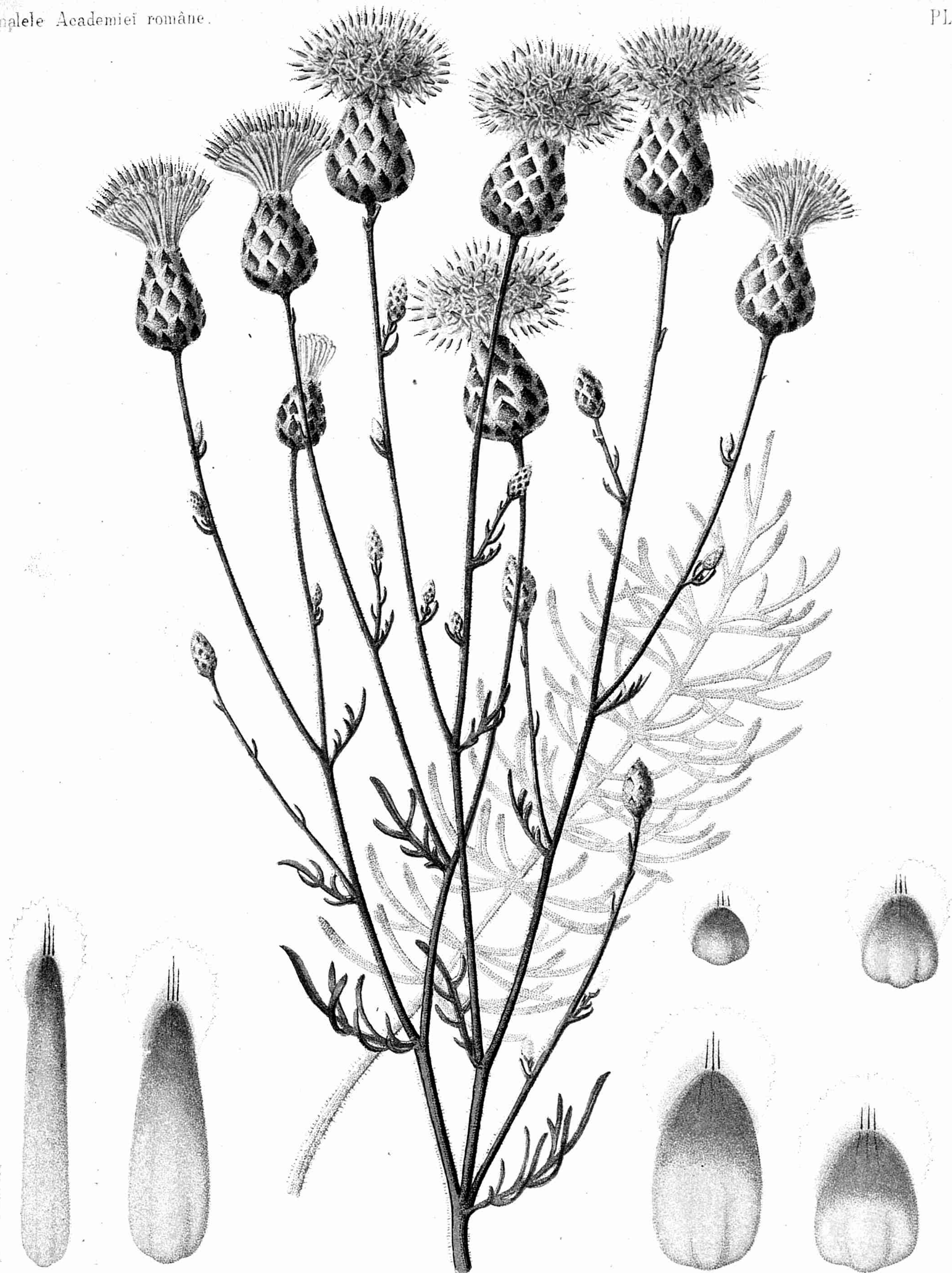
Achaenia pappum paulo superantia.

Habitat in saxosis v. lapidosis calcareis inter Cerna et Greci ubì legit cl. Janka an. 1872 (Kanitz l. c. p. 219). In saxosis calcareis m. Sepelgin prope pag. Başkioi ego ipse d. 10 Iulii 1881.

Ic. Tab. 2. Centaurea Kanitziana Janka. Pars superior caulis. Folia. Squamae anthodii. Flos. Stamina. Styli apex.

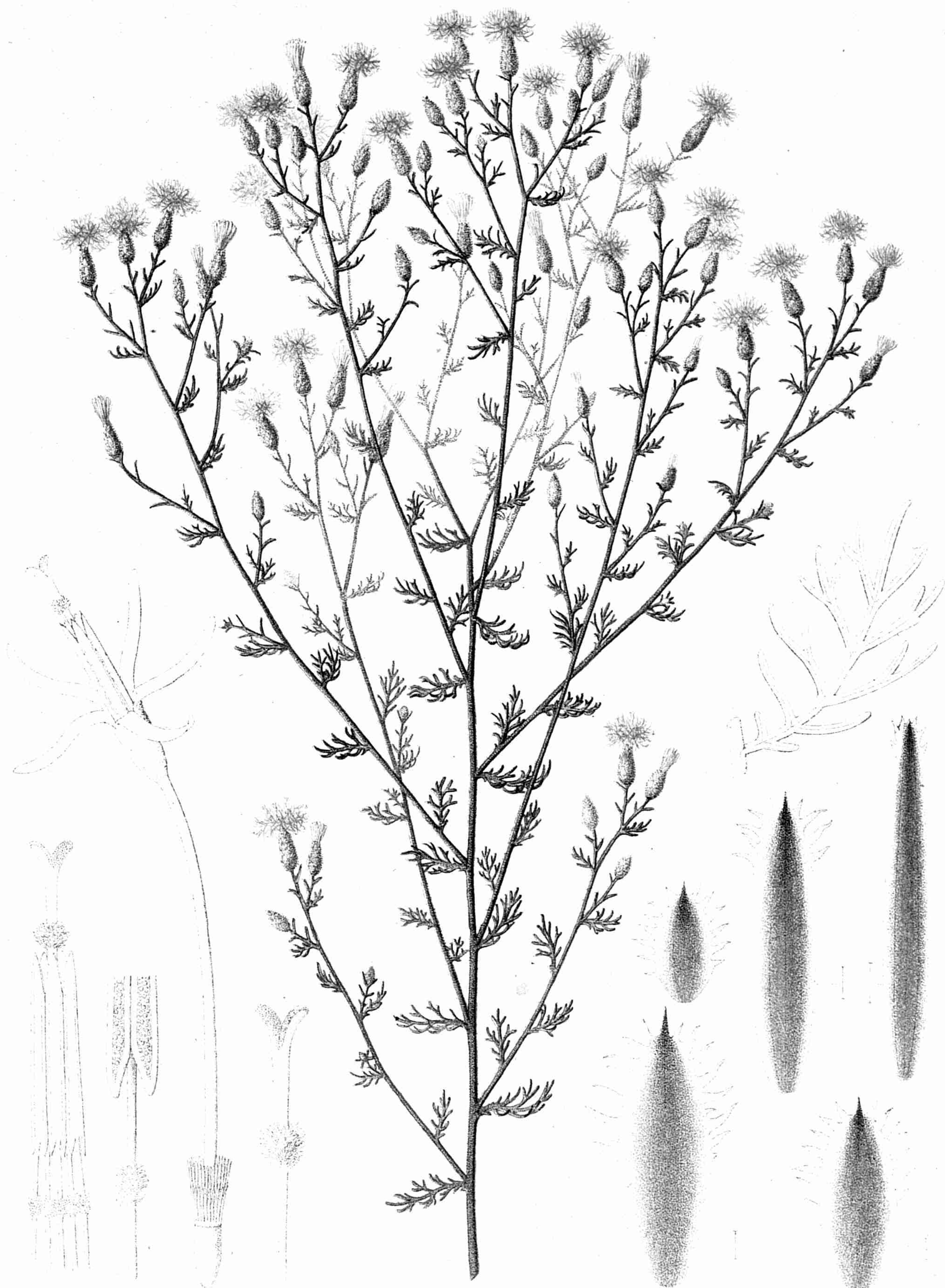
ERRATA

Pag. 427 rênd. 19, în loc de: *Ulmus effusa* W.? pune: *Carpinus Betulus* L.

CENTAUREA JANKAE Brandza.

A. Faguet pinx. Chromolith. G. Vonsberg.

A. Paguet pinx.

CENTAUREA KANITZIANA Janka.

Chromolith ... Bucuresci